

Tanzimat Öncesi

Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi

Erhan Afyoncu

GENİŞLET

7

Baskı

TANZİMAT ÖNCESİ

OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMA REHBERİ

TANZİMAT ÖNCESİ
OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMA REHBERİ

Erhan Afyoncu

Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-975-6480-57-1

Yeditepe Yayınevi: 49
Araştırma İnceleme: 31

1. Baskı: Kasım 2006
7. Baskı: Ekim 2016

Sayfa Düzeni
DBY Ajans

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi No: 19/102
Topkapı / İstanbul Tel: 0212 483 47 91-92
(Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

TANZİMAT ÖNCESİ

OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMA REHBERİ

Erhan Afyoncu

7. Baskı

YEDİTEPE

İstanbul, 2016

ERHAN AFYONCU

1967 yılında Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'te başladığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi'nde *Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. 1997'de *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 yılı Mayıs ayında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent, 2014'te profesör oldu. 2016 Şubat'ında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı oldu.

Halen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Erhan Afyoncu'nun Defterhâne-i Âmire, *Sahte Mesih, Turhan Sultan (Uğur Demir'le birlikte), Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı'nın Hayaleti, Truva'nın İntikamı, Muhteşem Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler (Uğur Demir ve Ahmet Önal'la birlikte), Fransa'ya Osmanlı Tokadı (Uğur Demir ve Ahmet Önal'la birlikte), Yavuz'un Küpesi, Kösem Sultan, Ottoman Empire Unveiled* ve *Das Osmanische Reich: Unverhüllt* isimli kitapları ile Osmanlı bürokrasisi, aşiretler ve Osmanlı tarihçileri ve tarih yazıcılığı üzerine çok sayıda akademik makalesi vardır. Eserleri İngilizce, Almanca, Çinçe, Makedonca, Arnavutça, Romence ve Sırpça'ya çevrilmiştir. Akademik çalışmalarının yanı sıra popüler tarih yazıları da yazmaktadır.

e-mail: eafyoncu@hotmail.com

Tarihi ve okumayı sevdiren rahmetli
babam Bekir Afyoncu'ya
ve ömrünü bana vakfeden
annem Şenel Afyoncu'ya

KISALTMALAR

a.g.m.....: adı geçen makale
Babinger.....: Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982.
bk. .....: bakınız
çev.....: çeviren
çev. kont. .....: çeviri kontrol
DİA .....: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*
DTCFD .....: Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed .....: editör
EI2.....: *Encyclopedia of Islam* (new edition)
Gazavâtnâmeler..: Agah Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara 1956.
haz.....: hazırlayan
İA .....: *İslam Ansiklopedisi*
JESHO.....: *Journal of Economic and Social History of the Orient*
Karatay.....: Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961.
neşr.....: neşreden
sad.....: sadeleştiren
TCYK .....: İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları
TDAY.....: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten
TOEM.....: *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*
trc.....: tercüme eden
TSMK.....: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTEM .....: *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*
tsz.....: tarihsiz
OM.....: Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1343.
WZKM.....: *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*
yay. haz.....: yayına hazırlayan

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar VI

Önsöz XI

Birinci Bölüm

OSMANLI TARİHİNİN YERLİ KAYNAKLARI

Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu ve İlk Eserler 3

Osmanlı Tarihçiliğinin Yükselişi 9

Resmî Tarih Yazıcılığı 15

Özel Tarihler, Gazavâtnâmeler ve Fetihnâmeler 29

XVI. Yüzyıl Tarihçileri 31

Selimnâmeler 31

Süleymannâmeler 35

Kıbrıs ve Tunus'un fethi 45

Yemen tarihleri 46

III. Murad dönemi tarihçileri 48

İran savaşları 51

1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşları 54

XVII. Yüzyıl Tarihçileri 56

Genç Osman hadisesi 61

IV. Murad'ın İran seferleri 63

Mısır tarihleri 65

Evliya Çelebi'den Nihadî'ye 69

Girit ve Uyvar seferleri 72

Kamaniçe ve Çehrin seferleri 75

İkinci Viyana kuşatması ve sonrası 76

XVIII. Yüzyıl Tarihçileri 81
Kırım hanlarının tarihi 84
Mora'nın fethi ve Prut seferi 87
Patrona isyanı 89
1736-1739 savaşları 92
İran savaşları 94
1768-1774 savaşı ve diğer hadiseler 96
XIX. Yüzyıl Tarihçileri 101
III. Selim dönemi 101
II. Mahmud dönemi 105
Bosna tarihleri 108
Ruznâmeler ve Ruzmerreler/Günlükler 109
Ruznâmeler 109
Ruzmerreler/Günlükler 111
Sefaretnâmeler 116
Islahatnâmeler (Islahat Risaleleri) 129
XVI. Yüzyıl Islahatnâmeleri 130
XVII. Yüzyıl Islahatnâmeleri 133
XVIII. Yüzyıl Islahatnâmeleri 137
Nizâm-ı Cedid Layihaları 141
II. Mahmud dönemi 144
Kanunnameler ve Devlet Teşkilatına Ait Eserler 145
Teşrifat Eserleri 148
Biyografi Eserleri 151
Ulema biyografileri 151
Şeyhülislâm biyografileri 152
Veziriazam biyografileri 152
Kaptanıderya biyografileri 153
Değişik konularda biyografiler 154
Surnâmeler 156
Tezkireler 161
Vefeyâtlar 164
Esaretnameler 166
Münşeât Mecmuaları 168

İkinci Bölüm

OSMANLI TARİHİNİN YABANCI KAYNAKLARI

Alman/Avusturyalı Seyyahlar/Elçiler 175
Amerikalı Seyyahlar 186
Bizans Kaynakları 187
Bulgar Kaynakları 200
Sırp Kaynakları 202
Danimarkalı Seyyahlar/Elçiler 204
Ermeni Kaynakları 205
Fransız Seyyahlar/Elçiler 206
Hollandalı Seyyahlar/Elçiler 217
İbranice Kaynaklar 218
İngiliz Seyyahlar/Elçiler 223
İspanyol Seyyahlar/Elçiler 241
İsveçli Seyyahlar/Elçiler 245
İtalyan Seyyahlar/Elçiler 248
Latince Kaynakları 271
Leh Seyyahlar/Elçiler 273
Macar Kaynakları 281
Memlük Kaynakları 286
Papalık Kaynakları 290
Portekizli Seyyahlar/Elçiler 291
Romen Kaynakları 292
Rus Seyyahlar/Elçiler 293
Safevî Kaynakları 297

Üçüncü Bölüm

ARAŞTIRMA ESERLERİ

Genel Eserler 307
Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu 312
Orhan Gazi Dönemi 319

I. Murad Dönemi 325
Yıldırım Bâyezid Dönemi 334
Fetret Devri 343
Çelebi Mehmed Dönemi 345
II. Murad Dönemi 349
Fatih Sultan Mehmed Dönemi 356
II. Bâyezid Dönemi 378
Yavuz Sultan Selim Dönemi 391
Kanunî Sultan Süleyman Dönemi 401
II. Selim Dönemi 441
III. Murad Dönemi 451
III. Mehmed Dönemi 464
I. Ahmed Dönemi 473
I. Mustafa Dönemi 480
II. Osman Dönemi 481
IV. Murad Dönemi 484
Sultan İbrahim Dönemi 491
IV. Mehmed Dönemi 497
II. Süleyman Dönemi 516
II. Ahmed Dönemi 519
II. Mustafa Dönemi 522
III. Ahmed Dönemi 528
I. Mahmud Dönemi 547
III. Osman Dönemi 553
III. Mustafa Dönemi 555
I. Abdülhamid Dönemi 563
III. Selim Dönemi 573
IV. Mustafa Dönemi 585
II. Mahmud Dönemi 586

ÖNSÖZ

Türkiye'de sosyal bilimler alanında araştırmacıların en fazla ihtiyacını duydukları şey el kitaplarıdır. Bir bilim adamı için olmazsa olmaz, araştırması sırasında kendi bilim dalının kavramları, ana kaynakları ve o zamana kadar yapılmış araştırmalarla ilgili bilgilere hemen ulaşabilmesidir. Ancak Osmanlı tarih araştırmaları için bu tip kitaplar fazla yoktur. Bu yüzden de araştırmaya başlayanların donanımları oldukça zayıf kalmakta ve dünyayı yeniden keşfederek zaman harcamaktadırlar. Ayrıca hangi konuların daha önce çalışıldığı bilinmediği için aynı konular üzerinde birçok araştırma yapılmıştır.

"Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi" bahsettiğimiz eksiklikleri gidermek ve Osmanlı tarihinde aynı araştırmaların bir daha yapılmasının önlenmesine yardımcı olmak için kaleme alındı. Bu kitap Osmanlı tarihinin tamamını değil sadece siyasî tarih kısmını ihtiva ediyor. Yine çalışmanın yoğunluğu dolayısıyla bu kitaba Osmanlı Arşiv belgeleriyle ilgili bir bölüm konamamış, araştırma rehberi sadece kitaplarla sınırlı tutulmuştur.

Kitabın birinci bölümünde Osmanlı tarihinin ana kaynakları olan kronikler, şehnâmeler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, sefaretnâmeler, ıslahatnâmeler, surnâmeler, vefeyatlar ve biyografi kitapları anahatlarıyla verilmiştir. Babinger'den sonra Osmanlı tarihçiliği konusunda genel bir kitap yazılmadığı için bu saha oldukça boştur. Zaten Osmanlı kronikleriyle ilgili araştırmalara baktığımızda farkında olunmadan aynı tarihlerin birçok kişi tarafından tez yapıldığını görüyoruz.

İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu için Türk tarihleri kadar önemli olan yabancı kaynaklardan (Alman/Avusturya, Bizans, Bulgar, Fransız, İbrani, İran, İtalyan, İngiliz, Leh, Macar, Memlük, Papalık, Rus, Sırp vs.) bahsedilmiştir. Bu saha birkaç araştırmacı istisna tutulursa ülkemizde tamamıyla ihmal edilmiştir. Çoğu araştırmacı bir Bizans veya Macar kaynağının adından doktorasından yıllar sonra haberdar olmakta, bazı araştırmacılar ise emekli olana kadar bile Osmanlı tarihinin yabancı kaynaklarını öğrenememektedirler. İşin ilginç tarafı bazı tarihçilerimiz bu eserleri bilmediği gibi yabancı kaynak kullanmayı zul addetmektedir.

Osmanlı tarihinin yabancı kaynaklarını eksiksiz verebilmek altından kalkılabilecek bir iş değildir. Buna rağmen yukarıda saydığımız eksikliklere kısmen engel olabilmek için bu bölümü birçok meslektaşımdan yardım alarak bu esere koydum. Bu bölümün bazı kısımlarında Osmanlı tarihiyle ilgili kaynakların yüzde beşinden bile bahsetmediğimizin de farkındayız. Ancak elde hiçbir şeyin olmamasından dolayı bu kadar az bilgi bile oldukça faydalı olacak diye düşünüyoruz. Bu yüzden şu kaynağı bilmiyor, görmemiş gibi tenkitlerin olacağını bilmemize rağmen bu bölümü kitaba koydum.

Kitabın üçüncü bölümü Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Tanzimat'a kadar olan süreyle ilgili yapılmış araştırmaları ihtiva ediyor. Fakülte öğrencilik yıllarımda elime geçen Stanford Shaw'ın "Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye" isimli kitabının sonunda bulunan bibliyografya bu sahadaki bilgilerimin artmasına oldukça yardımcı olmuştu. Shaw'ın eserinin verdiği ilhamla Osmanlı tarihiyle ilgili geniş bir bibliyografya hazırlayıp, bildiklerimi meslektaşlarımla paylaşmak istiyordum. Bu bölümle bunu gerçekleştirdim. Bu bölüm de eksikleriyle birlikte araştırmacıların oldukça işine yarayacaktır.

Bir Osmanlı tarihi araştırmacısı artık ihtiyaç duyacağı bilgilere bu eser vasıtasıyla daha rahat ulaşabilecek. Kitabımızdaki eksiklikleri ise elden geldiği ölçüde her baskıda gidermeye çalışıyoruz. Yıllardan beri süren araştırmamıza birkaç yıl daha devam etsek daha iyi bir eser ortaya çıkabilirdi. Ancak Osmanlı tarihi araştırmacılığının birçok eksiğinin bulunduğu günümüzde önemli olanın çok iyi değil, iyi bir araştırma ortaya koyabilmek olduğunu düşünüyoruz.

"Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi"ni hazırlarken birçok meslektaşımdan yardım gördüm. En başta Uğur Demir, Ahmet Önal ve Fatih Gürcan geliyor.

Eğer onlar olmasaydı bu kadar iyi bir araştırmayı çıkaramazdım. Yine kitabı hazırlarken önemli yardımlarını gördüğüm değerli dost ve meslektaşlarım Mustafa Daş, Tufan Gündüz, Erdal Çoban, Erica Hanz, Cengiz Tomar, Hacer Topaktaş, Nuh Arslantaş, Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar ve eşim Fatma Afyoncu'ya teşekkür ediyorum. Ayrıca Bülent Arı, Coşkun Yılmaz, Birol Ülker, Nihal Metin, Ahmet Uğur, Aykut Can, Ebubekir Al, Fikret Sarıcaoğlu, Göksel Baykan, Özen Tok, Mesut Aydıner, İsmail Hakkı Aksoyak, Recep Ahıshalı, Veysel Göğer ile hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye de teşekkürü bir borç bilirim. Yayıncım Mustafa Karagüllüoğlu ve Ersan Güngör ile eserin mizanpajını yapan İrfan Güngörür'e sabırları için teşekkür ediyorum.

Eserin üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci baskıları yapılırken eser gözden geçirilip bazı düzeltme ve ilaveler yapılmıştır.

Erhan Afyoncu
Ekim 2014-Kozyatağı

BİRİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Tarihinin Yerli Kaynakları

OSMANLI TARİHÇİLİĞİNİN DOĞUŞU VE İLK ESERLER

Osmanlı tarih yazıcılığı, devletin kuruluş tarihine nazaran oldukça geç bir zamanda başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesine çıktığı XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarına ait Osmanlı tarihleri olmadığı gibi diğer milletler tarafından yazılmış kaynak eserler de son derece azdır. Eserlerini bu dönemde kaleme almış üç Bizans tarihçisi (Pachymeres, Nicephoras, Kantakuzenos) ile üç Arap seyyahı ve coğrafyacısı (İbn Batuta, İbn Said, El-Ömerî) vardır. Bunların da Osmanlı Beyliği hakkında eserlerinde verdikleri bilgiler son derece kısıtlıdır.

İlk Osmanlı tarihi, XV. yüzyılın başlarında yazılmış olan *Yahşi Fakih Menakıbnâmesi*'dir. Ancak bu eser bugün mevcut değildir. Yahşi Fakih, Orhan Gazi'nin İmamı İshak Fakih'in oğludur. Eserini yazarken kendi gördüklerinin yanı sıra babasının şahid olduğu ve duyduğu hadiseleri de kullanmış olmalıdır. İlk devirlere ait önemli bilgiler veren bir tarih kaleme almış olan Aşıkpaşazâde, 1413 yılında Geyve'den geçerken hastalanmış ve Yahşi Fakih'in evinde misafir olmuştu. Burada Yahşi Fakih'in yazdığı kitabı görüp, okumuş ve kendi tarihini yazarken de bu bilgileri kullanmıştır. Bu menakıbnâme muhtemelen Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarına dair bilgi veren *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmânlar*'a da kaynak olmuştur[1].

Bugün elimizde mevcut en erken Osmanlı tarihi XV. yüzyılın başlarında yazılmış olan Ahmedî'nin *İskendernâmesi*'dir. 815 (1412-1413) yılında ölen Ahmedî manzum olan bu eserinde Büyük İskender menkıbesinden hareketle felsefe, ilahiyat, tıp ve tarihten söz eder. 8 bin beyitten fazla, uzun bir mesnevi

---

1 V. L. Menage, "The Menâqib of Yakhshi Faqih", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XVI (1963), s. 50-54; Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", *DİA*, XLIII, 181-182.

türünde hazırlanmış olan *İskendernâme*'nin sadece 340 beytinde Osmanlı tarihinden bahsedilir. Ertuğrul Gazi'den Yıldırım Bâyezid devri ortalarına kadar gelen ve Emir Süleyman'a sunulan eserin *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân* isimli bölümü Osmanlı tarihi hakkında bazı bilgileri ihtiva etmektedir. 792'de (1390) yazılan bu esere müellif daha sonra 813 (1410) yılına kadar ilaveler yapmıştır[2].

Ahmedî'den sonra gelen ilk dönem Osmanlı tarihinin kaynaklarından bir tanesi de tarihi takvimlerdir. Saray takvimleri diye de adlandırılan bu kısa metin manzumeleri Hazreti Adem'den itibaren peygamberlerin ve halifelerin kronolojik listeleri ile Selçuklu, Osmanlı ve Karamanlıların tarihlerine ait önemli olayları ihtiva ederler. Bu takvimlerde ayrıca kehanetler ve rüya tabirleri ile ilgili bilgiler gibi çeşitli konulara ait malumat da bulunur. Altı tanesi yayınlanmış olan bu takvimlerin çoğunluğu II. Murad döneminde hazırlanıp, padişaha sunulmuştur. En eskisi 824 (1421) yılına ait olup Farsça'dır. Diğerleri 835 (1431), 843 (1439), 848 (1444), 850 (1446) tarihlerinde hazırlanmıştır. Fatih Sultan Mehmed'e sunulan takvim ise 1452 tarihlidir. Bu takvimlerde kısa bilgiler bulunsa da zaman zaman önemli noktalara değinilmiştir. Meselâ bu takvimlerde Osmanlı kroniklerinde "Düzmece" olarak nitelenen Şehzâde Mustafa'nın Yıldırım Bâyezid'in gerçek oğlu olduğu açıkça ifade edilmiştir.

---

[2] Kemal Sılay, *Tace'd-din İbrahim bin Hızır Ahmedi, History of the Kings of the Ottoman Lineage and Their Holy Raids Against the Infidels*, Harvard 2004; Ahmedî, *İskendernâme, İnceleme-Tıpkı Basım*, haz. İsmail Ünver, Ankara 1983; Necib Âsım, "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri", TOEM, I (İstanbul 1329), s. 41-47; Nihat Sami Banarlı, "XIVüncü Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülük-ı Âl-i Osmân ve Cemşîd ü Hurşîd Mesnevisi", *Türkiyat Mecmuası*, VI (İstanbul 1939), s. 111-176; "Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân", haz. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, s. 3-35; Günay Kut, "Ahmedî", *DİA* (=*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*), II, 165-167; Pol Fador, "Ahmedi's Dasitan as a Source of Early Ottoman History", *Acta Orientalia Hungaricae*, XXXVIII (1984), s. 41-54; Serpil Bağcı, *Minyatürlü Ahmedî İskendernâmeleri, İkonografik Bir Deneme*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989; Hasan Akçay, *Ahmedi'nin İskendernamesi Transkripsiyonlu Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 1999; Salih Demirbilek, *Ahmedi'nin İskendername Adlı Eseri Üzerinde İnceleme (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi) Metnin Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2000.

Takvimlerde olayın geçtiği yıl verilmeyip, takvimin hazırlandığı yıldan ne kadar önce meydana geldiği zikredilmektedir[3].

İlk nüvesi II. Murad'ın ilk yıllarında hazırlanmış olan popüler anonim tarihler de önemli kaynaklardandır. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* diye adlandırılan bu tarihler Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişi ile başlayıp değişik tarihlerde sona ermektedirler. Bunların önemli bir kısmı II. Bâyezid dönemi ortalarına, 1494'e kadar gelir. Son hâllerini II. Bâyezid zamanında almışlardır. Bir kısmı ise Kanunî devri ortalarına kadar gelir. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmânlar*, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemleri hakkında en teferruatlı bilgileri veren eserlerdendirler. Yazıldıkları dönemde geniş bir okuyucu kitlesi bulduklarından dolayı kütüphanelerdeki nüsha sayıları oldukça fazladır. Bu eserlerde Osmanlı siyasî tarihinin yanı sıra geniş bir şekilde Ayasofya'nın inşası ile ilgili efsanelere de rastlanılır[4]. F. Giese bunlardan 13 tanesinin karşılaştırmalı neşrini yapmıştır[5]. Giese neşrinden sonra da onun kullanmadığı değişik nüshalar üzerinde çalışmalar yapılmıştır[6].

---

3 Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1984; Nihal Atsız, "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957), s. 17-23; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihi'ne Ait Takvimler*, I, İstanbul 1961; V. L. Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", çev. Salih Özbaran, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9 (İstanbul 1978), s. 230.

4 Stefanos Yerasimos, *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul 1993.

5 *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken*, neşr. F. Giese, I, Breaslau 1922; II, Übersetzung, Leipzig 1925 (Eski harflerle 13 nüshanın karşılaştırmalı neşri). *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992 (Giese Anonimin nüsha farkları dahil edilmeden yeni harflerle yayını); Necdet Öztürk, "Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanların Kaynak Değerleri Hakkında", *XII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2001, s. 755-762; H. Hüseyin Adalıoğlu, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevârih-i Âl-i Osman Geleneği", *Osmanlı*, VIII, Ankara 1999, s. 286-302.

6 Beşir Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, yay. İ. Hikmet Ertaylan, İstanbul 1946 (Bu yayının tenkidi için bk. Adnan Erzi, *Belleten*, sayı: 49-50 (Ankara 1949), s. 181-185); Ali Birbiçer, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989 (Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. K. 255); Halime Doğru, *Tevârih-i İbtidâ-i Âl-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

II. Murad dönemine ait önemli bir tarih yakın zamanlarda bulunmuştur. *Gazavât-ı Sultân Murâd bin Mehemmed Hân* isimli bu eserde II. Murad devrinde meydana gelen İzladi ve Varna savaşları ayrıntılı olarak anlatılır.

1986 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Yazmaları, nr. 3202); Meral Pekmezci (Akşener), *Anonim Zikr-i Mülûk-i Âl-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988 (TSMK (=Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Sultan Mehmed Reşad ve Tiryal Hanım kısmı, nr. 700. Bu nüshanın düzgün bir neşri için bk. *Anonim Osmanlı Kroniği* (1299-1512), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000); Ahmet Akgün, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988 (TSMK, Revan Kitaplığı, nr. 1100); H. Hüseyin Adalıoğlu, *Muhyiddin Cemali'nin Tevârih-i Âl-i Osmanı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990; Lilien Buzaş, *(Anonim) Hikaye-i Al-i Osman*, İnceleme-Metin, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990; Hasan Ayhan, *Anonim Tevarih-i Al-i Osman (transkripsiyon, inceleme, dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003 (Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 386); Sebahattin Köklü, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Hikâyet-i Zuhur-ı Âl-i Osman (transkripsiyon, inceleme, dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004 (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 420b; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri kısmı, nr. 1159); Cihan Çimen, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 897/1487'e kadar)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 3976); Şamil Çan, XVI. Yüzyıla Ait Anonim Bir *Tevârih-i Âl-i Osman (Gramer İncelemesi-Metin-Dizin);* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006; Fatma Yalçınkaya, *Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde Tarih-i Âl-i Osman Adlı Yazma Eserin Metin ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1998; Alper İğci, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (687-920/1288-1514), İnceleme ve Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011 (Edirne Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 1189/2091); *Anonim Kitab-ı Tevarih-i Al-i Osman*, haz. Vehbi Günay, İzmir 2011 (Edremit Muzaffer Akpınar İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 902Y114/Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, nr. 10HK1446); *Anonim Tarih-i Al-i Osman, Çeviriyazı-Tıpkıbasım-Sözlük*, haz. Ömer S. Kurmuş, Bursa 2012 (Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Ulucami, nr. 2495; Mustafa Karazeybek, *Tarih-i Al-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

Elimizde mevcut olan ve neşredilen nüshanın bazı sayfaları eksiktir. Başta Edirne barış görüşmeleri olmak üzere bu kitapta zikredilen birçok bilgi devrin diğer kaynaklarında bulunmamaktadır[7]. Eserini 1456'da Farsça olarak kaleme alan Kâşifî, II. Murad'ın Varna ve İkinci Kosova savaşlarını anlatır. Elimizdeki metin ya müellifin eserini tamamlayamaması ya da müstensihin eksik istinsahından dolayı noksandır[8].

II. Murad'ın cülûsundan başlayarak 1449'da Şehzâde Mehmed'in Dulkadiroğlu'nun kızı ile evlenmesine kadar olan hadiseleri yıl yıl veren kısa bir metin de mevcuttur[9].

Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlığı Osmanlı tarihinin en önemli dönemi olmasına rağmen tarihçilik bu yıllarda da fazla gelişmemiştir. Bu dönemde yazılmış üç tarih vardır. Bunlardan Enverî'nin 869 (1465) yılında bitirdiği ve Veziriazam Mahmud Paşa'ya sunduğu 3730 beyitten oluşan mesnevi tarzındaki *Düstûrnâme* isimli eseri, ana hatları ile üç bölümden oluşur. Mukaddimeden sonra gelen birinci bölümde Peygamberler ve Moğollara kadar İslâm devletleri, ikinci ve en uzun bölümde Aydınoğlu Beyliği ve Umur Bey'in gazaları, üçüncü bölümde ise Osmanlı Devleti tarihi 842 beyitte 1465 yılına kadar anlatılmaktadır. Menage, Enverî'nin eserini bir ayda telif etmesinden hareketle elindeki bir metni nazım hâline getirip, buna kendi gördüğü bazı olayları da eklediğini belirtmektedir[10]. Enverî'nin Fatih namına kaleme aldığı ve bu

---

7 *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*, neşr. Halil İnalcık-Mevlûd Oğuz, Ankara 1978; Yeter Torun, *Gazavat-ı Sultan Murad Han'da Cümle*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2000.

8 Kâşifî, *Gazânâme-i Rûm*, haz. M. Ebrahim Mohammad Esmail, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

9 V. L. Menage, "Sultan II. Murad'ın Yıllıkları", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1982), s. 79-98.

Düstûrnâme-i Enverî, yay. Mükrimin Halil (Yinanç), İstanbul 1928. Paris nüshasının neşridir. Eserin değerlendirmesi ise daha sonra yayınlanan başka bir kitapta yapılmıştır. Mükrimin Halil, *Düstûrnâme-i Enverî: Medhal*, İstanbul 1930; *Le Destân d'Umûr Pacha (Düstûrnâme-i Enverî)*, neşr ve trc. İrene Melikof-Sayar, Paris 1954. Aydınoğulları ile ilgili kısmın Paris ve İzmir nüshalarının karşılaştırmalı neşri ve Fransızca'ya tercümesidir. Eserin Osmanlı tarihi ile ilgili kısmı bu iki nüshaya göre yeniden yayınlanmıştır. *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1465)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003.

dönemdeki hadiseler hakkında geniş bilgiler verdiği anlaşılan *Teferrücnâme* isimli eseri ise kayıptır[11].

Fatih devrine ait bir diğer tarih Şükrullah bin Şehabeddin Ahmed'in, *Behçetü't-Tevârîh* isimli Farsça olarak yazılmış eseridir. Kâinatın yaradılışından başlar, çeşitli hanedanları anlattıktan sonra son bölümünde Osmanlı tarihini Fatih'in tahta çıkmasına kadar getirir. Veziriazam Mahmud Paşa'ya sunulmuş olan bu eser geniş bir dönemi ihtiva etmesine rağmen oldukça kısadır. Kronoloji ağırlıklıdır. Şükrullah'ın eseri 937 (1530-31) yılında Mustafa Fârisî tarafından bazı değişiklikler ve kısaltmalar yapılarak *Mahbûbü Kulûbi'l-Ârifîn* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir[12].

Bu dönemin bir diğer tarihi ise Fatih'in son veziriazamı tarafından kaleme alınmıştır. Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın Arapça kaleme aldığı eseri "Risâle fi Tevârihi's-selâtîni'l-Osmâniyye", ve "Risale fi Târihi Sultân Mehmed bin Murâdân min Âli Osmân" isimli iki bölümden oluşur. Mensur olan bu eser Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 884 (1479) yılına kadar gelen kısa bir tarihtir. Muhtemelen bir takvimin Arapça'ya çevrilerek biraz süslenmiş şeklidir[13].

İkinci baskı *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar), Osmanlı Tarihi (1299-1465)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013.

11 Necdet Öztürk, *Düstûrnâme-i Enverî*, s. XXXIII-XXXIV.

12 Hasan Almaz, Şükrullah B. Şihâbeddîn Ahmed B. Zeyneddîn Zekî, *Behçetü't-Tevârih (İnceleme-Metin-Tercüme)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004; Şükrullah, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, çev. Nihal Atsız, İstanbul 1939; Şükrullah, *Behçetüttevârîh*, çev. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, s. 39-76. Bu iki neşirde eserin baş tarafı ile eski Türklere ve Osmanlılara ait kısımlarının Türkçe'ye çevirileri yapılmıştır. Atsız'ın ikinci neşrinde ilk baskıda Türk boyları ile ilgili verdiği açıklamalar konulmamıştır; Halil İnalcık, "Tarihçi Şükrullah Çelebi (1380?-1460)", *Acta Orientalia Hungaricae Scientiarum Hung.*, LXI/1-2 (2008), s. 113-118; Ayla Demiroğlu, "Behçetü't-tevârîh", *DİA*, V, 49-50; Farsça metin ve Almanca çevirisi için bk. Theodor Seif, "Der Abschnitt Über die Osmanen in Şükrullah's Persischer Üniversal-Geschichte", *Mittellungen zur Osmanischen Geschichte*, II (Wien 1925), s. 63-128; Sara Nur Yıldız, "Şükrullah", *DİA*, XXXIX, 257-258.

13 Mükrimin Halil Yinanç, "Milli Tarihimize Ait Mühim Bir Vesika", *TTEM*, XIV/93 (İstanbul 1340), s. 85-142; "Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Osmanlı Sultanları Tarihi", çev. İsmail Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, s. 321-369; Yusuf Küçükdağ, "Karamanî Mehmed Paşa", *DİA*, XXIV, 450-451.

OSMANLI TARİHÇİLİĞİNİN YÜKSELİŞİ

Osmanlı tarihine ait teferruatlı bilgi veren ilk eserler XV. yüzyılın ikinci yarısında II. Bâyezid döneminde yazılmıştır. Osmanlı tarihinin ilk dönemleri için en önemli bilgileri ihtiva eden eser *Aşıkpaşazâde Tarihi*'dir. Ahmedî, Şükrullah, Enverî gibi tarihçiler Osmanlı tarihini, kâinat tarihinin bir parçası olarak ele alırlarken Aşıkpaşazâde, eserinin tamamını Osmanlılara ayırmıştır. 1400'lü yıllarda doğan ve 1484'ten sonraki bir tarihte ölen Aşıkpaşazâde'nin eseri, kayıp olan *Yahşi Fakih Menakıbnâmesi*'ni geniş bir biçimde kullandığı için önemlidir. Yazarın ölümünden sonra muhtemelen zeyiller yapıldığı için eserin yazma nüshalarının sonlarının bitiş tarihleri farklı farklıdır[14].

Fatih'in tarihçisi diye bilinen Tursun Bey ise gördüğü hadiseleri ağır ve süslü bir dille *Tarih-i Ebü'l-Feth* adıyla kaleme almıştır. Girişi bir siyasetnâme gibi olan eser 1444'te Fatih'in ilk cülûsundan başlayıp, Hadım Ali Paşa'nın 1488'de Memlükler üzerine yaptığı ve mağlup olduğu seferle sona ermektedir[15].

---

14 *Âşıkpaşazâde Tarihi*, neşr. Âli Bey, İstanbul 1332; Friedrich Giese, *Die Altosmanische Chronik des Asik Pasa-zade*, Leipzig 1929; "Aşıkpaşaoğlu, Tevârih-i Âl-i Osmân", haz. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, s. 77-319. Âli Bey neşri 1502, Giese'nin neşri 1492 yılına kadar gelir. Atsız iki yayını karşılaştırıp yeni bir neşir yapmıştır; Aşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul 2003; *Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013. Eserdeki bilgilerin ne şekilde kullanılması gerektiği hakkında bk. Halil İnalcık, "Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı ?", çev. Fahri Unan, *Söğütten İstanbul'a*, haz. Mehmet Öz-Oktay Özel, Ankara 1999, s. 119-145; Abdülkadir Özcan, "Aşıkpaşazâde", *DİA*, IV, 6-7; İbrahim Kaya Şahin, *Aşıkpaşa-zade as Historian: A Study on the Tevarih-i Al-i Osman*, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000; Ahmed Refik, *Aşıkpaşazâde*, İstanbul tsz.; M. Şakir Ülkütaşır, "Aşıkpaşazâde", *Ülkü*, I/9 (Ankara 1947); Cemil Çiftçi, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, İstanbul 2008.

15 Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, neşr. Mehmed Ârif, İstanbul 1330; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977; Tursun Beg, *The History of Mehmed the Conqueror*, neşr. Halil İnalcık-Rhoads Murrphey, Chicago 1978.

II. Bâyezid döneminde kaleme alınmasına rağmen, müellifinin Fatih dönemindeki hadiselerin içerisinde bulunmasından dolayı bu dönemin en önemli kaynağıdır. Ancak Tursun Bey'in bu eseri hadiseleri sistematik olarak anlatan bir tarihten ziyade Fatih ve II. Bâyezid'e methiye özelliği ağır basan bir kitaptır. İran tarih yazıcılığında sıkça görülen bu türün Osmanlı sahasında yazılmış ilk örneğidir. Eserin methiye yönü o kadar ağır basmaktadır ki, başarısız olunan 1456 Belgrad ve 1480 Rodos kuşatmaları bile zafer gibi gösterilmektedir. Enverî'nin eserinde olduğu gibi burada da Veziriazam Mahmud Paşa ön plana çıkarılmaktadır. Müellif, Bâyezid-Cem mücadelesinde Cem Sultan'ın yanında yer almış, daha sonra esir düşmüş ancak bağışlanmıştır. Bu hadisenin tesiri ile eserinde II. Bâyezid'e ağırlık vermiştir. Eserinde II. Bâyezid'in eksikliklerine türlü bahaneler bulmaktadır. II. Bâyezid bir sefere çıktığı zaman ise aşırı abartmaktadır. Örneğin Kili ve Akkirman seferinden bahsederken bu kalelerin üzerine onca azametine rağmen Fatih'in bile gelemediğini söylemektedir. Eserde üslup ve methiye ön plana çıktığı için hadiseler hakkında az bilgi verilmiştir. Müellifin edebi üsluptan uzaklaştığı zamanlarda verdiği bilgiler çoğalmıştır[16].

1520'li yıllarda vefat eden Mehmed Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ* isimli eseri genel bir dünya tarihidir. Ancak bu eserin sadece Osmanlı tarihi ile ilgili kısmı elimize ulaşmıştır. Neşrî'nin tarihi, yazara mahsus orijinal bilgileri ihtiva etmemektedir. Çeşitli eserlerden yapılmış bir derlemedir. Esas kaynağı *Aşıkpaşazâde Tarihi*'dir. Ayrıca bir tarihi takvimi, kayıp bir gazanâmeyi ve Anonim bir *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı (Oxford-Bodleian nüshası) kullanır. Halil İnalcık'ın tespitlerine göre, *Neşrî Tarihi*'ndeki Niş'in fethinden Yıldırım Bayezid'in sultanlığa seçilmesine kadar gelen hadiseleri ihtiva eden *Gazanâme* Ahmedî'nindir. *Gazanâme*'de yer alan Kosova Savaşı hakkındaki bilgi, Aşıkpaşazâde'de ya da *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanlar*'da bulunmamaktadır[17].

Bu neşir Ayasofya nüshasının faksimile metnini, eserin İngilizce özetini ve bir değerlendirmeyi ihtiva etmektedir; Halil İnalcık, "Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time", *Wiener Zeitschrif für die Kunde des Morgenlandes*, LXIX (1977), s. 55-71; Mertol Tulum, "Dursun Bey", *DİA*, X, 6-7.

16 Kenan İnan, *A Summery and Analysis of the Tarih-i Ebü'l-Feth (History of the Father of Conquest) of Tursun Bey (1488)*, Doktora Tezi, The University of Manchester, Manchester 1993; Aynı yazar, "Sade Nesirden Süslü Nesire: Fatih'in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih Yazma Tarzı", *Osmanlı*, VIII, Ankara 1999, s. 293-300.

17 Halil İnalcık, "Ahmedî's "Ghazaname" on the Battle of Kosova", *Kosovo Les Annales de l'Autre Islam*, 7; Aynı yazar, "Türk Edebiyatı Tarihi", I (Ankara), (2000),

Neşrî'nin eseri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan II. Bâyezid'ın hükümdarlığının ilk yıllarına kadar olan hadiseleri ihtiva eder[18]. Müellif, kaynakların birbirine uymayan kronolojilerini usta bir tarihçi titizliği ile birleştirmiştir. Bu yüzden oldukça dikkat çeken *Neşrî Tarihi* kendisinden sonraki tarihçiler arasında popüler olmuş ve yeni yazılan tarihlere tesir etmiştir[19].

Oruç bin Adil tarafından yazılan ve *Oruç Bey Tarihi* olarak bilinen eser 908 (1503) yılına kadar gelen bir Osmanlı tarihidir[20]. Birkaç defa neşredilmiş ise de nüshalar arasındaki problemler çözülmediği ve mesele tam olarak kavranamadığı için *Oruç Tarihi*'nin ne olduğu ortaya konulamamıştır[21]. Bu konuda geniş

---

s. 21-26.

18 Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi*, I-II, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1949-1957; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, I-II, neşr.* Franz Taeschner, Leipzig 1951-1955. Birinci cilt Menzel nüshasının, ikinci cilt ise Manisa nüshasının tıpkıbasımıdır; Mevlanâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi-1288-1485]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008 (İkinci baskı İstanbul 2014). Sadeleştirmeleri için bk. *Neşri Tarihi (Kitab-ı Cihannümâ)*, I-II, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1983-1984;*Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, sad. Necdet Öztürk, İstanbul 2011.

19 M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Neşrî", *İA (=İslâm Ansiklopedisi)*, IX, 214-216; V. L. Menage, *Neshri's History of the Ottomans*, Londra 1964 (Bu kitabın tanıtımı ve değerlendirmesi için bk. Halil İnalcık, *Belleten*, sayı: 116 (Ankara 1965), s. 667-772); Franz Taeschner, "Neşrî Tarihi El Yazmaları Üzerine Araştırmalar", *Belleten*, sayı: 61 (Ankara 1951), s. 497-505; Faik Reşit Unat, "Neşrî Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalara Toplu Bir Bakış", *Belleten*, sayı: 25 (Ankara 1943), s. 177-201; Aynı yazar, "Müverrih Mehmet Neşrî'nin Eseri ve Hayatı Hakkında", *Belleten*, sayı: 82 (Ankara 1957), s. 297-300; Fahriye Arık, *Onbeşinci Asır Tarihçilerinden Neşri'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul tsz.

20 Faik Reşit Unat, "Oruç b. Adil", *İA*, IX, 418-419; İrene Beldiceanu-Steinherr, "Un Legs Pieux du Chroniqueur Uruj", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXXIII (Londra 1970), s. 359-363; Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu", çev. Fahri Unan, *Söğütten İstanbul'a*, haz. Mehmet Öz-Oktay Özel, Ankara 1999, s. 104-105; Necdet Öztürk, "II. Bayezid Devri Kronolojisi-Oruç Bey Tarihine Göre-", *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1995), s. 153-172; Aynı yazar, "Oruç Bey Tarihi ile Türkçe Anonim Kronikler Arasındaki İlişkiye Dair", *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1995), s. 117-125.

21 Franz Babinger, *Die Frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch (Quelen des Islamischen Schrifttums)*, Hannover 1925. Daha sonra Babinger detaylı bir düzeltme

bir inceleme yapan Menage'nin vardığı sonuç Oruç'un iki eser yazdığı yönündedir. Birincisi 900'de (1494-1495) veya bundan çok kısa bir süre sonra yazılmıştır. Bunda Anonim bir metinden faydalanılmıştır. Oxford ve Cambridge nüshaları ilk yazdığı tarihi ihtiva etmektedir. İkincisi ise *Aşıkpaşazâde Tarihi*'nin tadil ve tahrifi ile Oruç'un ona yaptığı zeyilden müteşekkildir. 906'da (1500-1501) yazımına başlanılan bu eser ise 908'de (1502-1503) bitirilmiştir. Bu metin kısmen ve hatalı olarak Manisa nüshasında, tam olarak da Paris'teki iki nüshada yer almıştır[22].

Kemal isimli bir müellifin yazdığı *Selâtînnâme* Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1490 yılına kadar gelen hadiseleri manzum olarak anlatır. *Selâtînnâme* yazarı Kemal, aynı dönemde yaşamış Sarıca Kemal (Kemal-i Zerd) ile karıştırılmıştır[23]. Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi'nin *Tarih-i Bihiştî* isimli eseri Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan II. Bâyezid dönemine kadar gelen ve ağır üslupla yazılmış bir tarihtir. Ancak eserin başı ve sonu yakın zamana kadar bulunamamıştı. Eksik olan kısım Yıldırım Bâyezid ile başlayıp, Fatih'in ölümünden sonra Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın katledilmesi hadisesi ile bitmektedir. Mevcut olmayan ilk kısmın çok kısa bir özeti ele geçmiştir. Eserin bir parçasını oluşturan *Muharebe-i Bâyezid ve Şehzâde Cem*

---

cetveli eklemiştir. Nachtrag, Hannover 1926; *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1972; R. F. Kreutel, *Der Fromme Sultan Bayezid die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und Anonymus Hanivaldanus*, Graz-Wien-Köln 1978 (Bu kitapta *Oruç Tarihi*'nin önceki neşirlerinden farklı bir nüshasının tıpkıbasımı ve Almanca'ya tercümesi vardır. Bu nüsha 908 (1502-1503) yılına kadar gelmektedir); *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi – 1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007. İkinci Baskı İstanbul 2014. V. L. Menage, "On the Recenzions of History of the Ottomans", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXX (Londra 1967), s. 322. Paris Bibliotheque Nationale'de bulunan iki nüsha Cambridge ve Oxford nüshalarıyla karşılaştırılarak yapılmış bir inceleme için bk. Sadeddin Buluç, *Untersuchungen über die Altosmanische Anonyme Chronik der Bibliotheque Nationale zu Paris*, suppl. turc 1047, anc onds Turc 99, Doktora Tezi, Breslau 1938.

23 *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal, Selâtîn-nâme (1299-1490)*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001; Robert Anhegger, "Selâtin-nâme Müellifi Kemal", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV/4 (İstanbul 1952), s. 447-470; Necdet Öztürk, "II. Bayezid Devri Tarihçilerinden Sarıca Kemal", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 221-245; Aynı yazar, "Osmanlı Tarih Kaynağı Olarak Selâtin-nâme", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Konya 2000, s. 61-67.

kısmını ayrı bir kitap gibi mütalaa edenler vardır. Bu bölümde taht mücadelesinin yanı sıra II. Bâyezid devrinin diğer hadiseleri 908'e (1502) kadar anlatılmaktadır. Menage eserin *Heşt Bihişt*'in kullanılarak yazıldığını belirtirken, *Neşrî Tarihi*'nin edebi bir üslupla yeniden kaleme alınması olarak değerlendirenler de vardır. Ancak bu eserden başka tarihlerde olmayan bazı orijinal bilgilere de ulaşılmaktadır[24]. Eserin ilk üç hükümdarın anlatıldığı ilk kısmı ise yakın zamanda bulunmuştur[25].

Edirneli Ruhi'nin eseri ise 1511 yılına kadar gelen bir Osmanlı tarihidir. Bilhassa II. Bâyezid dönemi ile ilgili kısımlarında orijinal bilgiler bulunmaktadır. 1509 depremi ile ilgili oldukça geniş malumata rastlanır[26]. Menage, araştırmalarının sonunda daha önce 4 nüshası var zannedilen *Ruhi Tarihi*'nin Oxford ve Edirne Selimiye Badi nüshalarının *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* olduğu kanaatine varmıştır. Menage'a göre sadece Berlin ve Cezayir nüshaları *Ruhi Tarihi*'dir[27]. Neşrî'nin kaynaklarından olan *Oxford-Bodleain Anonimi Ruhi Tarihi* diye yayınlanmışsa da *Ruhi Tarihi* değildir[28].

Kim olduğu tam olarak tespit edilememiş olan Kıvamî'nin, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* isimli nazım-nesir karışık yazılmış kitabının 25 bölümü Fatih

---

24 Hasan Aksoy, "Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi", *DİA*, VI, 144-145; V. L. Menage, "Bihisti", *EI²*, I, 1210; Nihal Atsız, "İstanbul Kütüphânelerinde Tanınmamış Osmanlı Tarihleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2 (Ankara 1957), s. 52-53; *Tarih-i Behiştî: Varidat-ı Sübhani ve Fütuhat-ı Osmani (791-907/1389-1502)*, haz. Fatma Kaytaz, II, Ankara 2016. Jasim Z. Jasim, *Behişti'nin Tarih-i Sultan Cem Eseri Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

25 Fatma Kaytaz-Müjgân Çakır, "Behiştî Ahmed Çelebi'nin Yazdığı Osmanlı Tarihi'nin (Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî) Bilinmeyen Eksik Kısmına Dair", *Turkish Studies*, VIII/11 (2013), s. 99-112.

26 M. Kemal Özergin, "Ruhi", *İA*, IX, 764-765; V. L. Menage, "Edirneli Ruhi'ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 311-333 (*Ruhi Tarihi*'nden Şehzâde Korkut'un 1509'da Mısır'a gitmesi ve 1509 İstanbul depremi ile ilgili iki parçanın Berlin ve Cezayir nüshalarına göre karşılaştırmalı yayınıdır).

27 Berlin Devlet Kütüphanesi nr. or. quart. 821; Cezayir, Bibliotheque-Musee, nr. 1650; M. Fuad Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan son nüshanın mahiyeti ve nerede olduğu ise belli değildir.

28 Yaşar Yücel-Halil Erdoğan Cengiz, "Rûhi Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi", *Belgeler*, sayı: 18 (Ankara 1992), s. 359-472.

dönemine, üç bölümü de II. Bâyezid'in ilk yıllarına aittir. II. Bâyezid döneminde kaleme alınan eserde Fatih döneminin hemen hemen bütün hadiselerinden bahsedilir. Daha sonra II. Bâyezid'in cülûsu, Karaman'da meydana gelen hadiseler ve Kili'nin fethi anlatılır[29].

Mehmed bin Hacı Halil el-Konevî, *Tarih-i Âl-i Osman* isimli Farsça olarak yazılmış eserinde Türkiye Selçuklularından bahsettikten sonra 889'a (1484) kadar Osmanlı tarihini anlatır[30]. Bir diğer Farsça tarih *Me'âlî* mahlaslı Seyyid Mir Ali bin Muzaffer'in *Hünkârnâme*'sidir. Bu eserde Fatih dönemi ele alınmıştır. Manzum olarak Firdevsi'nin *Şehnâmesi*'nden ilham alınarak yazılan bu eserde üslup ön plana çıkmıştır. İstanbul'un fethi kısaca anlatılıp, Balkanlar'daki seferlerden bahsedildikten sonra geniş olarak Uzun Hasan ile olan mücadele ele alınmaktadır. Daha sonra Boğdan taraflarındaki hadiseler ile İsfendiyar Beyliği'nin ele geçirilmesine geçilmiştir. Şehzâde Mustafa'nın ölümü, ardından da bu hadisede sorumlu bulunan Mahmud Paşa'nın öldürülmesinden bahsedilir. Şehzâde Mustafa'nın ölümü sebebiyle başsağlığı dilemek üzere gelen Mısır elçisi anlatılarak eser sona erer. Eserde Timurlular, Akkoyunlular ve Karakoyunlular hakkında da uzun uzun bilgi verilmektedir[31].

El-Uleyf, Arapça olarak kaleme aldığı "Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum fi Menâkıbi's-Sultân Bâyezid Melikü'r-Rum" isimli eserinde II. Bâyezid'i övmektedir[32].

II. Bâyezid dönemini konu alan daha sonra yazılmış tarihler de vardır. Kanunî zamanında Matrakçı Nasuh'un yazdığı bir eserde bu dönem anlatılır[33].

---

29 Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, İstanbul 1955; Kıvamî, *Fetihnâme*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul 2007; İsa Kayaalp, "Kıvâmî", *DİA*, XXV, 507.

30 Robert Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halîl ül-Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", *Tarih Dergisi*, sayı: 3-4 (İstanbul 1951), s. 51-66 (Bu makalede Paris Bibliotheque Nationale, suppl. pers. 1394'de bulunan nüshanın özeti verilmiştir).

31 Refet Yalçın Balata, *Hünkarnâme, [(Tevârîh-i Âl-i Osman) Mîr Seyyid Ali b. Muzaffer-i Me'âlî]*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992; Robert Anhegger, "Mu'allî'nin Hünkârnâme'si", *Tarih Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1949), s. 145-166.

32 Saad F. Oumar, *Ahmed bin el-Hüseyin bin Muhammed bin el-Uleyf'in Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum fi Menâkıbi's-Sultân Bâyezid Melikü'r-Rum Adlı Eserinin Çeviri ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

33 Bk. Faruk Söylemez, *Anonim Tevarih-i Âl-i Osman (1481-1512)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995; Matrakçı Nasuh,

RESMÎ TARİH YAZICILIĞI

Osmanlı Devleti'nde resmî tarih yazıcılığı, vekayinüvislik kurumunun XVIII. yüzyıl başlarında ortaya çıkmasından itibaren imparatorluğun sonuna kadar sürecek devamlı bir devlet hizmeti haline gelmiştir. Ancak vekayinüvislik, resmî tarihçilik açısından Fatih zamanında ortaya çıkıp, Kanunî devrinden itibaren devamlı bir memuriyet haline dönüşerek XVII. yüzyılın başlarına kadar süren şehnâmeciliğin devamıdır. Her ne kadar bu iki müessesenin gaye ve ortaya koyduğu eserler arasında önemli farklar[34] bulunsa da, şehnâmecilik ve vekayinüvislik resmî tarih yazıcılığının iki farklı dönemidir.

Şehnâme yazıcılığı Fatih devrinde başlamıştır. Fatih, Şehdî'yi tarihi hadiseleri şehnâme tarzında yazması için görevlendirmiş, ancak bu ilk şehnâme denemesi başarılı olamamıştır[35]. II. Bâyezid devrinde resmî tarih yazıcılığı ilk ürünlerini Türkçe ve Farsça olarak İdris-i Bitlisî ve İbn Kemal'in eserleri ile vermiştir.

İdris-i Bitlisî *Heşt Bihişt* isimli eserinde ilk sekiz Osmanlı padişahını Farsça olarak anlatır. II. Bâyezid'in emriyle kaleme alınan bu eserde *Vassaf* ve *Cüveynî* tarihleri model alınmış ve oldukça süslü bir üslup kullanılmıştır. İran tarih yazıcılığının bir örneği olan bu eserde Osmanlı tarihinin ilk dönemleri için fazla orijinal bilgi bulunmamaktadır[36]. 1146 (1734) yılında Abdulbaki

---

Tarih-i Sultan Bayezid, II. Bayezid Tarihi, haz. Mertol Tulum, İstanbul 2012; Matrakçı Nasuh, *Tarih-i Sultan Bayezid, II. Bayezid Tarihi*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 2015 (sadeleştirme ve çeviri yazı).

34 Bekir Kütükoğlu, *"Vekayi'nüvis", Vekayi'nüvis, Makaleler*, İstanbul 1994, s. 104; Aynı yazar, "Vak'anüvis", *DİA*, XLII, 457-461.

35 Necib Asım, "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri ", *TOEM*, I/7 (İstanbul 1329), s. 425-428.

36 Vural Genç, *İdris-i Bitlisî, Heşt Bihişt, Osman Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007; Abdülkadir Özcan, "Heşt Bihişt", *DİA*, XVII, 271-273; Aynı yazar, "İdris-i Bidlisi", *DİA*, XXI, 485-488; Mehmet Bayraktar, *Bitlisli İdris*, Ankara 1991; Mehmet Şükrü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu: Bitlisli İdris ve "Heşt Bihişt" Adlı Ese-*

Sadi Efendi tarafından manzum kısımları ile bazı mensur kısımları çıkarılarak Türkçe'ye bir tercümesi yapılmıştır[37].

II. Bâyezid'in emriyle Türkçe bir tarih kaleme alan ve daha sonra eserine devam ederek bunu ilk on padişahın anlatıldığı on ciltlik bir tarih hâline getiren İbn Kemal, Osmanlı tarihçiliğinde bir dönüm noktasıdır. İbn Kemal'in tarihiyle ilk dönem Osmanlı tarihçiliği en önemli eserini vermiştir. Müellif daha önce yazılmış tarihlerde olduğu gibi tarihi birbiriyle ilgisi olmayan olaylar dizisi olarak değil, birbirine bağlı bir hadiseler zinciri olarak ele almıştır. Bir konuyu anlatırken onun meydana gelmesine sebep olan önceki hadiselerin de üzerinde durmuştur[38]. İbn Kemal'in eseri, Osman Gazi'den Mohaç seferi dönüşüne kadar olan süreyi ihtiva etmektedir. Her padişaha bir defter ayrılmıştır[39]. Ancak Kemal Paşazâde'nin on defterden oluşan eserinin tamamı bugün elde değildir.

---

rine Göre, Ankara 1934; Koji Imazawa, "İdris-i Bitlisî'nin Heşt Bihişt'inin İki Tip Nüshası Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, sayı: 256 (Ankara 2006); Orhan Başaran, *İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişti'nin Hatime'si, metin-inceleme-çeviri tezi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt, VII, Ketîbe, Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013; Vural Genç, *Acem'den Rum'a: İdrisî Bidlisî'nin Hayat, Tarihçiliği ve Heşt Bihişt'in II. Bâyezid Kısmı (1481-1512)*, Doktora Tezi, İstanbul Üni-versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

37 TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 196; Mevlana Hakimüddin İdris b. Ali İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, I-II, haz. Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş, Ankara tsz.

38 Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", s. 238.

39 İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, I, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1970; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, II, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1983; Abdullah Satun, *İbn Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009 (Bu cildin vr. 76a-114a (82a-91b arası kayıptır); İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, IV, haz. Koji Imazawa, Ankara 2000; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1957 (Bu defterin yayınından sonra konuyla ilgili bir araştırma yapan Menage, Fatih, nr. 4205'te kayıtlı olan nüshanın müellif hattı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bk. V. L. Menage, "Ms Fatih 1405 an Autogroph of Kemal Pahsa-zâde's Tevârikh-i Âl-i Othmân, Book VII", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXIII/2 (1960), s. 250-264); İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997; IX. defterin neşri için bk. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of Selîm-Nâme Literature*, Berlin 1985, s. 65-145; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, X, haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996.

Çelebi Mehmed dönemine ait V. defter kayıptır. II. Murad devrini anlatan VI. defter ise eksiktir. Mevcut nüshada sadece 1443-1451 yılları arasındaki hadiseler vardır[40]. Yavuz döneminin anlatıldığı IX. defterin elimizde bulunan nüshaları, hükümdarın tahta çıkışından İran seferi dönüşüne kadar olan hadiseleri ihtiva etmektedir. Doğu Anadolu'nun fethi ve Mısır seferi ile ilgili kısım mevcut değildir[41].

Fatih döneminde başarılı olamayan şehnâmecilik Kanunî devrinde resmî bir müessese haline gelmiştir. Bu devrin ilk şehnâmecisi olan Arifî Fethullah Arifî Çelebi, Şehdî tarafından yarım bırakılan şehnâmeyi yeniden ele almıştır. Farsça olarak yazılan *Şehnâme-i Âl-i Osmân* isimli 60 bin beyitlik bu eser beş cilttir[42]. Eserin Kanunî dönemine ait *Süleymannâme*[43] isimli kısmı Kireççizâde Gubârî tarafından kaleme alınmış, Arifî tarafından nazma çekilmiştir. Arifî'nin ardından şehnâmeciliğe getirilen Eflatun bin Şirvânî[44], onun başladığı *Hünernâme*'yi yazmaya devam etmiştir. Ancak onun ölümü üzerine bu eser 1569'da şehnâmeci olan Seyyid Lokman tarafından ikmal edilmiştir[45].

En meşhur Osmanlı şehnâmecisi olan Seyyid Lokman bin Hüseyin el-Âşurî el-Urmevî[46] yaklaşık 27 yıl kaldığı bu vazifesi sırasında birçok eser kaleme

---

40 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 157. Bu cilt, Hakan Yılmaz tarafından Sakarya Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

41 Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of Selîm-Nâme Literature*, s. 24-27; Aynı yazar, "Kemal Paşa-zade'nin VIII. ve IX. Defterleri ve Bu Defterlerin Işığında Yazarın Tarihçiliği", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1009-1012.

42 Tahsin Yazıcı, "Arifi Fethullah Çelebi", *DİA*, III, 371-373; Ahmet Faruk Çelik, *Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

43 *Süleymannâme*, TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1517; Esin Atıl, *Süleymanname, The Illustrated History of Süleyman the Magnificient*, Washington 1986. Bu şehnâme, Abdurrahman Sağırlı tarafından neşre hazırlanmaktadır.

44 Necib Asım, Aynı makale, s. 429-430.

45 Zeynep Tarım Ertuğ, "Hünernâme", *DİA*, XVIII, 484-485.

46 Şehnâmeci Lokman ile ilgili geniş bilgi için bk. Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", *Veka'yinüvis-Makaleler*, İstanbul 1994, s. 7-14; Necib Asım, Aynı makale, s. 430-432; Ahmed Refik, *Âlimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924, s. 81-94; Aynı yazar, "Bizde Şehnâmecilik Seyyid Lokman ve Halefleri", *Yeni Mecmua*, sayı: 9 (İstanbul 1917), s. 169-172; H. Sohrweide, "Lukman b. Seyyid Husayn" *EI²*, V, 813-814.

almıştır. *Hünernâme*[47], *Selim Han-nâme (Şehnâme-i Selim)*[48], *Şehinşahnâme*[49], *Zübdetü't-tevârih (Tomar-ı Neseb-nâme-i Hümâyûn)*[50], *Zafer-nâme*, başlıca eserleridir.

Talîkîzâde Mehmed Subhî Efendi[51], Lokman görevdeyken Türkçe olarak nesir şeklinde şehnâme yazmaya tayin edildi[52]. Talîkîzâde bu görevinde ikisi mensur birisi de manzum olmak üzere üç şehnâme telif etti. Bunlar *Şehnâme*[53],

---

47 Ahmed Tevhid, "Hünernâme", *TOEM*, I/2 (İstanbul 1326), s. 103-111; Tahsin Öz, "Hünernâme ve Minyatürleri", *Güzel Sanatlar*, sayı 1 (İstanbul 1939), s. 3-16; Nigar Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, İstanbul 1969; Z. T. Ertuğ, Aynı madde.

48 Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 11; Filiz Çağman, "Şahname-i Selim Han", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, (İstanbul 1973), s. 411-442.

49 Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 11; Hüsamettin Aksu, "Sultan III. Murad Şehinşahnâmesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, İstanbul 1981) s. 1-22; Nurhan Atasoy, "III. Murad Şehinşahnâmesi Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, İstanbul 1973, s. 359-388.

50 Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 13; Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 no'lu Silsilename'nin Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, İstanbul 1973, s. 443-495; Aynı yazar, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdetü't-Tevarih'in Minyatürleri", *Sanat*, VI, İstanbul 1977, s. 58-67; Aynı yazar, "Cheester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't-Tevarih ve Minyatürleri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 485-506.

51 Christine Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: The Post of Şehnâmeci in the Ottoman Empire, 1555-1605", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, LXXV (Wien 1983), s. 157-182; Aynı yazar, "From Scribe to Litterateur: The career of a Sixteenth Century Ottoman Kâtib", *Bulletin of the Britisch Society for Middle Eastern Studies*, IX/1 (Londra 1982), s. 55-74; aynı yazar, "Tâlikîzade Mehmed Subhi", *DİA*, XXXIX, 510-511; Vahid Çabuk, *Tâlikî-zâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986, s. 2-13; Aynı yazar, "Denizli'li Tâlikî-zâde Mehmed Subhî Efendi (Hayatı ve Eserleri)", *Denizli Sempozyumu Bildirileri*, Denizli 1989, s. 118-123; Erhan Afyoncu, "Talîkîzâde Mehmed Subhî'nin Hayatı Hakkında Notlar", *Osmanlı Araştırmaları*, XXI (İstanbul 2001), s. 285-306.

52 Erhan Afyoncu, "Vekayi'nüvis Tabirine Dair", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 10 (İstanbul 2001), s. 7- 19.

53 Vahid Çabuk, *Aynı eser*, s. 30-36; Saadet Şanlı, *Şehnâmeci Tâlikî-zâde'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri-Tâlikî-zâde Şehnâmesi (V. Hassa)'nın Edisyon Kritiği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.

Şehnâme-i Hümâyûn (Yanık seferi)[54] *ve Eğri Seferi Şehnâmesi*'dir[55]. Ayrıca İran savaşlarına dair aşağıda bahsedilecek iki eser daha kaleme almıştır.

Talîkîzâde 1601'de görevden alınarak yerine Hasan Hükmî tayin edilmiştir. Ancak Hasan Hükmî on yıl kadar süren şehnâmeciliğine rağmen bir eser ortaya koyamamıştır[56]. Ondan sonra da resmî olarak yeni bir şehnâmeci tayin edilmemiştir.

II. Osman'ın emri ile bir şehnâme hazırlamasına rağmen Gânî-zâde Mehmed Nâdirî öncekiler gibi resmî olarak görevlendirilmiş bir şehnâmeci değildir. Eserinde I. Ahmed'in son zamanlarından başlayıp, II. Osman zamanındaki İran savaşlarını ve Hotin seferini manzum olarak anlatır. Müellifin asıl amacı bir mesnevi yazmak olduğu için 1960 beyitlik eserde tarih ikinci plandadır[57].

IV. Murad devrine ait şehnâme hazırlayan İbrahim Mülhimî de resmen şehnâmeci olarak tayin edilmemiştir. 1060'da (1650) vefat eden İbrahim Mülhimî, *Şehinşâh-nâme*'de IV. Murad'ın doğumundan başlayarak 1048'deki (1638) Bağdad Seferi dönüşüne kadar olan hadiseleri mesnevi tarzında manzum olarak anlatır[58]. Müellif ikinci bir cilt yazmayı planladıysa da bunu gerçekleştirememiştir. *Murad-nâme*'si ise Hz. Adem'den IV. Murad devrinin sonuna kadar gelen muhtasar bir genel tarihtir[59].

---

54 Christine Woodhead, *Ta'likî-zâde's Şehnâme-i Hümâyûn, Tahlil ve Metin*, Berlin 1983.

55 Vahid Çabuk, *Tâlîkî-zâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986; Melike Akbaş, *Eğri Fetihnamesi Bezeme Unsurları ve Minyatürleri*, Yüksek lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

56 Necib Asım, Aynı makale, s. 430-432; Karslı-zâde Cemaleddin Efendi, Osmanlı *Tarih ve Müverrihleri (Ayîne-i Zürefâ)*, İstanbul 1314, s. 40-43.

57 Numan Külekçi, *Gânî-zâde Nâdirî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1985; Dündar Alikılıç, *Gânî-zâde Mehmed Nâdirî'nin Şehnâme-i Nâdirîsi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

58 TSMK, Revan, nr. 1418; Karatay (=Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul 1961), I, 253; Christine Woodhead, "İbrahim Mülhimî", *DİA*, XXI, 323-324; Babinger (=Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982), s. 187-188.

59 Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4240; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2149; *TCYK*, s. 35-36.

Bu şehnâmecilerin dışında da şehnâme türünde Osmanlı tarihleri yazanlara rastlanılır. Kanunî devrinde saraya mensup Esirî ünvanlı birisi tarafından kaleme alınan *Şehnâme*'de Kayıların Horasan'dan Anadolu'ya gelişleri, Ertuğrul Gazi ile Osman Gazi'nin gazaları manzum olarak anlatılır. Eser, Bursa'nın fethiyle sona ermektedir. Yarım kalan bu eser Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında farklı bilgiler vermektedir[60].

Kireççizâde Gubârî'nin *Süleymannâme*'si de bir tür şehnâmedir. Yavuz'un İran ve Mısır seferleriyle, I. Süleyman'ın hükümdarlığının ilk yıllarına ait hadiseler Farsça mensur ve manzum olarak anlatılmaktadır. Padişahı metheden birçok şiiri ihtiva eden bu eser, Firdevsi'nin *Şehnâme*'sine benzer ve ona nazire olarak yazılmıştır[61]. Mahremî de 12.280 beyitlik bir şehnâme kaleme almıştır. Eser II, Bâyezid döneminde başlamakta, Yavuz'un hükümdarlığı anlatıldıktan sonra Kanunî'nin Belgrad ve Rodos seferleriyle bitmektedir[62].

Şemsi Ahmed Paşa, *Şehnâme-i Sultan Murad* isimli 2398 beyitlik eserinde Hulefâ-i Raşidin'den başlayıp, çeşitli İslâm devletlerinden bahsettikten sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak geniş bir şekilde Osmanlı tarihini anlatır. Kanunî dönemi oldukça uzundur. III. Murad döneminin anlatıldığı 289 beyitlik kısımda, Osmanlı-Safevi ilişkileri, Kafkaslar'daki fetihler ve Sokollu Mehmed Paşa'nın öldürülmesi işlenir. III. Murad'ın anlatılacağı asıl kitap yazılamamıştır[63]. Nisârî'nin şehnâmesi ise III. Mehmed'in Eğri seferini ve zaferini anlatır[64].

---

60 İsmet Parmaksızoğlu, "Yeni Bir Şehnâme", *Belleten*, sayı: 182 (Ankara 1982), s. 319-322.

61 İsmet Parmaksızoğlu, "Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 1947), s. 347-356; Ali Alpaslan, "Gubârî Abdurrahman", *DİA*, XIV, 167-169.

62 Hatice Aynur, *Mahremî ve Şeh-nâme'si, I. Kısım, Yavuz Sultan Selim Dönemi, I-II*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993; Hatice Aynur, "Mahremî", *DİA*, XXVII, 390-391, Kanunî dönemini anlatan kısım için bk. TSMK, Revan, nr. 1287; Karatay, I, 223; *Gazavatnâmeler*, s. 49.

63 Şemsi Ahmed Paşa, *Şehnâme-i Sultan Murâd*, haz. Günay Kut-Nimet Bayraktar, Harvard 2003 (Metnin Vatikan nüshasının tıpkıbasımı da var); Nimet Bayraktar, "Şemsi Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1982), s. 99-114; Erhan Afyoncu, "Şemsi Ahmed Paşa", *DİA*, XXXVIII, 527-529.

64 TSMK, Hazine, nr. 1609. Karatay, I, 244.

IV. Mehmed döneminin tarihini kaleme alan Abdurrahman Abdi Paşa, ilk vekayinüvis olarak zikredilmekle birlikte, bu iddia kabul görmemiştir[65]. XVI. yüzyılda "vekayinüvis" ünvanı tarih yazıcıları için kullanılsa da vekayinüvisliğin Divân-ı Hümâyûn'a bağlı devamlı bir memuriyet olarak ortaya çıkması Naimâ ile başlamış ve Raşid'den itibaren devamlılık kazanmıştır[66]. İlk resmî vekayinüvis olan Halepli Mustafa Naimâ, vekayinüvis olarak 982-1070 (1574-1660) yılları arasının tarihini kaleme almıştır[67]. Eserin yazmaları 1574'ten başlarken basılmış nüshaları 1592'den başlar. Naimâ'dan sonra vekayinüvis olan Şefik Mehmed Efendi halefi gibi bürokrasi kökenlidir. 1115 (1703) Edirne vakasını muğlak ve sanatlı bir dille tasvir etmiştir. Kitabın anlaşılması güç olduğundan daha sonra bu esere şerhler yazılmıştır[68].

Müderrislikten gelen Mehmed Raşid 1126 yılı başlarında (1714) arpalık tevcih edilerek vekayinüvisliğe getirilmiştir. Kendisi vekayinüvis oluşunu bu tarihte gösterirken, Sadreddinzâde ise 13 Safer 1127 (18 Şubat 1715) tarihini vermektedir. Raşid, Ramazan 1135 (Haziran 1723) tarihinde Halep Kadılığı'na tayinine kadar vekayinüvislik hizmetini yürütmüştür.

Müellif vekayinüvis tayin edildiğinde III. Ahmed'in cülûsundan (1703) başlayarak vakaları yazmaya başlamışsa da, Rikab kaymakamı bulunan Nevşehirli

---

65 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 104; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'nâmesi, [Osmanlı Tarihi (1648-1682)], Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Fahri Çetin Derin, İstanbul 2008.

66 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 104-105; Robert Charles Bond, *The Office of the Ottoman Court Historian or Vak'anüvis (1714-1922)*, Doktora Tezi, University of California, 2004.

67 *Târih-i Naimâ*, I-IV, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007; Bazı düzeltmelerle ikinci baskı: *Târih-i Na'îmâ*, I-VI, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2013; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 111-112; M. Cavid Baysun, "Naîmâ", *İA*, IX, 44-49; M. Münir Aktepe, "Naimâ Tarihinin Yazma Nüshaları Hakkında", *Tarih Dergisi*, I/1 (İstanbul 1949), s. 35-52; Lewis V. Thomas, *A Study of Naima*, ed. Norman Itzkowitz, New York 1972; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları I", *Belgeler*, sayı: 24 (Ankara 2000), s. 84-85.

68 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 112-113; M. Münir Aktepe, "Şefik Mehmed", *İA*, XI, 384-386; "Şefik Mehmed Efendi", *DİA*, XXXVIII, 415-416; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 85-86; Turgut Koçoğlu, *Şefik-Nâme, Şefik-Nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası (inceleme-tenkitli metin-sözlük-tıpkıbasım)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2004. *Tarih-i Abdullah* diye zikredilen Viyana nüshası için bk. Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. 1082; Flügel, II, 278.

İbrahim Paşa, onu Naimâ'nın bıraktığı yerden (1660), 1703 yılına kadar olan hadiseleri yazmaya memur etmiştir. Raşid bu dönemi eserinin birinci cildinde ele almış, 1115-1130 (1703-1718) yılları arasındaki hadiseler ikinci cildi, Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadrazamlığından sonraki vakalar ise (1130-1134/1718-1722) üçüncü cildi oluşturmuştur. Naimâ ile Raşid birbirinin tam olarak devamı gibi görünmekteyse de, arada kısa bir boşluk bulunmaktadır[69].

Selefi gibi müderris kökenli olan Küçük Çelebizâde Asım 1134-1141 (1722-1728) yılları arasındaki hadiseleri anlatan bir tarih yazmıştır. Eseri *Raşid Tarihi*'ne zeyl olarak basılmıştır[70]. 7 Rebiülevvel 1148'de (28 Temmuz 1725) vekayinüvisliğe gelen Rami Paşazâde Refet Abdullah Beyefendi'nin yazdıkları Subhî Mehmed Efendi tarafından tamamlanarak *Tarih-i Sâmî ve Şakir ve Subhî*'ye alınmıştır[71]. Daha sonra bürokrasiden gelen Sâmi Mustafa Efendi 1143-1144 (1730-1731) yıllarında vekayinüvislik yapmış ve yazdıkları kendisinden sonra gelen vekayinüvislerin eserleri ile birleştirilerek basılmıştır[72]. Sâmi'den sonra vekayinüvis olan Şakir Efendi'nin de müstakil eseri yoktur. Osmanlı bürokrasisinden yetişen Subhî Mehmed Efendi 1152-1156 (1739-1743) yılları arasında vekayinüvislik yapmıştır. Kendi dönemi ile öncesini (1143-1156-1730-1743) kaleme almış ve yazdıkları Şakir ve Sâmî'nin tarihleriyle beraber *Tarih-i Sâmî*

---

69 *Tarih-i Raşid*, neşr. İbrahim Müteferrika, I-III, İstanbul 1153 (Bu baskının 1. cildi: 1071-1115, 2. cildi: 1115-Cemâziyelevvel 1130, 3. cildi: 8 Cemâziyelâhir 1130-Evâhir-i Şevvâl 1134 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder). İkinci baskı V cilt. İstanbul 1282 (İkinci baskının 1. cildi: 1071-1098, 2. cildi: 1099-1115, 3. cildi: 1116-1124, 4. cildi: 1125-1130, 5. cildi: 1131-1134 yılları arasındaki hadiseleri anlatır; Raşid Mehmed Efendi, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, I-III, haz. Abdülkadir Özcan-Baki Çakır-Yunus Uğur-Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013; Babinger, s. 294-295; Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 113-114; M. Kemâl Özergin, "Râşid", *İA*, IX, 632-634; Halit Biltekin, *Vak'a-nüvis Râşid Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Neşri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

70 Küçük Çelebizâde İsmail Asım, *Tarih*, neşr. İbrahim Müteferrika, İstanbul 1153. İkinci baskı İstanbul 1282; Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, III, haz. Abdülkadir Özcan-Baki Çakır-Yunus Uğur-Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 114; M. Cavid Baysun, "Çelebizâde", *İA*, III, 370-375; Abdülkadir Özcan, "Asım Efendi, Çelebizâde", *DİA*, III, 477-478.

71 *Sicill-i Osmânî*, III, 377; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 115; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 93-94.

72 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 115; Erhan Afyoncu, "Vekayi'nüvis Arpaeminizâde Sâmî'nin Hayatı Hakkında Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 2000), s. 235-242.

ve Şakir ve Subhî adıyla basılmıştır[73]. Birbirini takip eden vekayinüvis tarihlerinde 1142 yılı eksik kalmış, yazılmamıştır.

İzzî Süleyman Efendi, vekayinüvis olarak 1157-1165 (1744-1752) yılları arasının tarihini yazmıştır. Tarihi, *İzzî Tarihi* adı ile iki cilt olarak basılmıştır[74]. Daha sonra bu göreve getirilen Seyyid Mehmed Hâkim, 1166-1180 (1753-1766) yılları arasında vekayinüvislik yapmış ve dönemin tarihini yazmıştır[75]. Hâkim'den sonra gelen vekayinüvis Çeşmîzâde Mustafa Reşid Efendi, 1180-1182 (1766-1768) yılları arasında görev yapmış ve dönemin tarihini yazmıştır. *Çeşmîzâde Tarihi*, daha sonra Vasıf tarafından yazılan tarihin kaynaklarından birisi olmuştur[76].

Musazâde Mehmed Ubeydullah Efendi, Rikâb vekayinüvisi olarak 1768'de İstanbul hadiselerini yazmaya memur edilmiştir. Eseri *Vâsıf Tarihi*'nin birinci cildinin kaynaklarındandır. Es-Seyyid Hasan Behcetî Efendi, 11 L 1188 - 19 C 1189 (15 Aralık 1774 - 17 Ağustos 1775) tarihleri arasında vekayinüvislik yapmıştır. Eseri, *Vâsıf Tarihi*'nin ikinci cildinin kaynaklarındandır. Ömer Efendizâde Süleyman Efendi, 19 C 1189 - 27 L 1189 (17 Ağustos 1775 - 9 Aralık 1776) tarihleri arasında vekayinüvislikte bulunmuştur. Bu üç vekayinüvisin yazdıkları müstakil eser yoktur. *Vâsıf Tarihi*'ne kaynak olmuşlardır[77].

En önemli vekayinüvislerden birisi olan Enverî Sadullah'ın, eserlerinin *Vâsıf Tarihi*'ne kaynaklık etmesi ve neşredilmemesi sebebiyle kıymeti anlaşılamamıştır. 1182-1188 (1768-1774), 1190-1197 (1776-1783), 1201-1204 (1787-

---

73 Vak'anüvis Subhî Efendi, *Subhî Tarihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, haz. Mesut Aydıner, İstanbul 2007; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 115-116; Aynı yazar, "Subhî Mehmed Efendi", *Veka'yinüvis-Makaleler*, s. 357-362; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 99-101; Aynı yazar, "Subhî Mehmet Efendi", *DİA*, XXXVII, 449-450.

74 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 116; İsmet Parmaksızoğlu, "İzzî", *İA*, V/2, 1267-1269; Feridun M. Emecen, "İzzî Süleyman Efendi", *DİA*, XXIII, 565-566; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 104-105.

75 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 116; Bekir Kütükoğlu, "Müverrih Vasıf'ın Kaynaklarından Hâkim Tarihi", *Veka'yinüvis-Makaleler*, s. 139-194; Mücteba İlgürel, "Hâkim Mehmed Efendi", *DİA*, XV, 189-190; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 110-111; Tahir Güngör, *Hakim Tarihi, 1166-1180 (1753-1766) (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014. İzzî tarihi Ziya Yılmazer tarafından yayına hazırlanmaktadır.

76 *Çeşmîzâde Tarihi*, nşr. Bekir Kütükoğlu, İstanbul 1959; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 116; Aynı yazar, "Çeşmîzâde Tarihine Dair", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 340-346; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 112.

77 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 116-117; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 112.

1791), 1206-1207 (1791-1793) ve son olarak 1209 (1794) yılında olmak üzere beş defa vekayinüvislikte bulunmuştur. Bu vekayinüvislikleri sırasında hazırladığı 1182-1188 (1769-1774), 1188-1197 (1774-1783) ve 1201-1206 (1787-1792) yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen hadiseleri anlatan ve üç kısımdan oluşan eseri kendi adıyla (*Enverî Tarihi*) anılmaktadır[78]. Eserinin birinci[79] ve üçüncü cildinin[80] edisyonu yapılmıştır. İkinci cildi yazmadır[81].

Ahmed Vâsıf Efendi ise en meşhur vekayinüvislerdendir. 1197-1201 (1783-1787), 1204-1206 (1791-1792), 1207-1209 (1793-1794) ve sonuncusu da 1213-1221'de (1799-1806) olmak üzere dört defa vekayinüvislikte bulunmuştur. Vâsıf kendi vekayinüvis bulunduğu dönemin vekayiini zaptetmiş ve ayrıca kendisinden önceki vekayinüvislerin (Hâkim, Çeşmizâde, Musazâde, Enverî, Edib, Nuri) eserlerini de ikmal edip yeniden yazarak birkaç yıllık boşluk haricinde 1166-1219 (1753-1804) yılları arasının tarihini kaleme almıştır[82]. Vâsıf'ın yazdıklarından 1853-1775 yılları arasını kapsayan bölüm Osmanlı döneminde iki defa basılmıştır[83]. İlk vekayinüvisliğinde kaleme aldığı ve yazdıklarının en ağır kısmı olan 1196-1201 (1782-1787) yılları arası vekayii[84] ile 1188-1193 (1774-1779)[85] yıl-

---

78 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 117-121; Münir Aktepe, "Enverî Sadullah", *DİA*, XI, 268-270; Filiz Çalışkan, "Vasıf'ın Kaynaklarından Enverî Tarihi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 143-163; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 122-124.

79 Muharrem Saffet Çalışkan, *(Vekayi'nüvis) Enveri Sadullah Efendi ve Tarihi'nin I. cildinin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

80 Ü. Filiz Bayram, *Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

81 *Enverî Tarihi*'nin ikinci cildi Hikmet Çiçek tarafından Atatürk Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

82 Bekir Kütükoğlu, "Vekayinüvis", s. 118-124; Aynı yazar, "Müverrih Vâsıf'ın Kaynaklarından Hakim Tarihi", *Veka'yinüvis-Makaleler*, s. 139-194; Mücteba İlgürel, "Vâsıf", *İA*, XIII, 214-217; Aynı yazar, "Cevdet Paşa Tarihi'nin Kaynaklarından Vâsıf Tarihi", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri*, İstanbul 1986, s. 115-126; Filiz Çalışkan, Aynı makale, s. 143-163; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 124-125.

83 Ahmed Vâsıf, *Mehâsinü'l-Asâr ve Hakaikü'l-Ahbâr*, I-II, İstanbul 1219. Nevzat Sağlam, *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbâr'ı, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

84 Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Asâr ve Hakaikü'l-Ahbar*, haz. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978.

85 Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbâr, 1774-1779 (H. 1188-1193)*, haz. Mücteba İlgürel, Ankara 2014.

ları arasını anlattığı kısmı neşredilmiştir. 1209-1219 (1794-1805) yıllarına ait kısmı doktora tezi olarak hazırlanmıştır[86]. 1203-1209 (1788-1794) yılları arasındaki kısmı ise yazma hâlindedir[87].

Vâsıf'ın İspanya'ya elçi olarak gönderilmesi üzerine 1201'de (1787) Teşrîfâtî (Sivasî) Hasan Efendi vekayinüvis tayin edilmiştir. Vâsıf'ın elçi olarak görevlendirilmesinden ordunun İstanbul'dan hareketine kadar olan hadiseleri yazmıştır[88]. Mehmed Emin Edib Efendi, Rikâb vekayinüvisi olarak 1202-1203 (1788-1789) ve 1203-1207 (1789-1792) hadiselerini yazmıştır. Eseri *Edib Tarihi* diye bilinir[89].

Halil Nuri, 1209-1213 (1794-1799) yılları arasında vekayinüvis olarak dönemin tarihini yazmıştır. Eserine devrin hadiselerinin yanı sıra o tarihlerde tanzim olunan irâd-ı cedîd, topcu, lağımcı, levend çiftliği vs. nizamlarını da almıştır[90].

Vâsıf'ın bürokrasideki işlerinin ağırlaşması üzerine 1806'da vakanüvis olan Mehmed Pertev Efendi ölümüne kadar 1,5 yıl kaldığı bu vazifede müstakil eser bırakmamıştır. Es-Seyyid Ömer Âmir Bey, Seyyid Mehmed Pertev Efendi'nin ölümü üzerine orduda vakanüvis olarak tayin edilmiş, ancak gece gündüz işret yüzünden dünyayı görecek hali olmadığından üç buçuk ay sonra,

---

86 Hüseyin Sarıkaya, *Ahmed Vâsıf Efendi, Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbâr'ı, 1209-1219/1794-1805 (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

87 Birçok yazma nüshası olan bu kısım Hüseyin Sarıkaya tarafından yayına hazırlanmaktadır.

88 Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. H. O. 230; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 118; Bu tarih Fikret Sarıcaoğlu tarafından yayına hazırlanmaktadır.

89 Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edib Efendi ve Tarihi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999; *Edib Tarihi* yanlışlıkla Teşrîfâtî Naim Efendi'ye mâl edilmiştir. Bk. "Teşrîfâtî Naim Efendi Tarihi", neşr. Aziz Berker, *Tarih Vesikaları*, III (Ankara 1944); Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 118-119; Sait Yavuz, "Edib Mehmed Emin", *DİA*, X, 422-423; Mehmed Galib, "Vak'anüvis Teşrîfâtî Edib Efendi -Selim-i Sâlis'in Bazı Evâmir-i Mühimmesi", *TOEM*, II/8 (İstanbul 1329), s. 500-504; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 141-142.

90 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 121; Mehmet İpşirli, "Halil Nuri", *DİA*, XV, 321-323; Erhan Afyoncu, "Tevcihat I", s. 142-143; Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûrî Tarihi*, haz. Seydi Vakkas Toprak, Ankara 2016.

22 Ekim 1807'de istifa etmiştir[91]. Ömer Âmir Bey'den sonra bu göreve gelen Mütercim Ahmed Âsım, vakanüvisliğe tayin olduktan sonra, ilk olarak seleflerinin yazmadığı 1218 yılı bakiyesinden başlayıp 1221 Safer'ine kadar (1803-Nisan 1806) yazmıştır. Daha sonra iki cilt daha kaleme almıştır. Birincisi 1221 yılının devamından başlayıp 1222 yılı hadiselerinin bir kısmını ihtiva ederken, ikincisi 1222 yılının kalan olaylarından II. Mahmud'un cülûsuna kadar (1806-1808) gelmekteydi. II. Mahmud döneminin sadece 4 aylık kısmını kaleme alabilmiş, 12 yıllık hadiselere ait müsveddeleri halefi Şânîzâde'ye devredilmiştir. Âsım, eseri padişaha takdim ettikten sonra kendi nüshasına ölen bazı kişilerle ilgili tenkitler ekleyip, bazı ilave ve eksiltmelerde bulunmuştur. Ayrıca eserin başına *Kethüdâ Said Tarihi*'nden bazı bölümler eklemiştir. Basılmış olan birinci cilt Muhib Efendi'nin elçi tayininden III. Selim dönemi sonuna kadar gelir. İkinci cilt ise Kabakçı İsyanı, III. Selim'in tahttan indirilip, yerine IV. Mustafa'nın geçirilmesi ve II. Mahmud'un cülûsu ile hükümdarlıktaki ilk aylarını ihtiva eder. Ziya Yılmazer tarafından çok iyi bir neşri yapılmıştır. Bu neşir 1804-1809 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder[92].

Âsım Tarihi'nin ikinci cildinin bir yazma nüshası[93] ise yanlışlıkla yeni bir eser gibi yorumlanarak Celal Beyzâde'nin *Sultan Selim-i Sâlis Tarihi* diye isimlendirilmiştir[94].

Âsım'ın ölümü üzerine vakanüvisliğe Şânîzâde Mehmed Ataullah tayin edilmiştir. Âsım'ın 12 yıllık müsveddelerini kullanan Şanizâde, 1223'ten 1237 yılına kadar olan (1808-1821) vekayii yazmıştır[95]. *Şanizâde Tarihi* 1826'da 4 cilt olarak basılmış, günümüzde ise yazmalardan tenkitli iyi bir neşri yapıl-

---

91 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 124.

92 *Âsım Tarihi*, I-II, İstanbul tsz; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı tarihi 1218-1224/1804-1809)*, I-II, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2015; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 124-126; İlyas Karslı, *Mütercim Ahmed Asım Efendi ve Arap Lügatçılığındaki Yeri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000; Abubekir Duran, *Mütercim Âsım Efendi Hayatı (1755-1819) ve Tarih-i Asım'da Fransa Meselesi*, 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

93 Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, nr. 371.

94 Mehmed Çoban, *Celâl Bey-zâde, Sultan Selim-i Sâlis Tarihi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1981.

95 Çetin Aykurt, *Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi'nin Tarih Yazıcılığı*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

mıştır[96]. Temize çekemediği müsveddeleri ise Esad Efendi tarafından kullanılmıştır[97].

Şanizâde'nin vakanüvislikten azlinden sonra yerine Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi 15 Safer 1241 (29 Eylül 1825) tarihinde tayin edilmiştir. Onun tarafından kaleme alınan *Esad Tarihi,* Muharrem 1237-Zilhicce 1241 (Ekim 1821-Temmuz 1826) tarihleri arasındaki hadiseleri ihtiva eder. İki cilt halinde düzenlenmiştir. Dahiliye Kâtibi Abdürrezzak Bâhir Efendi ikinci cilde haşiye ve zeyl yapmıştır[98].

Esad Efendi 4 Safer 1264'te (11 Ocak 1848) vefat edene kadar vakanüvislik görevini sürdürdüyse de, birçok mühim görevde daha bulunduğu için 1241'den (1826) sonraki döneme ait notlarını toparlayıp kitap hâline getirememiştir. Esad Efendi'nin ölümünden sonra önce Recai Mehmed Şakir Efendi, daha sonra da Âkif Paşazâde Nail Mehmed Bey vakanüvis olmuşlarsa da yazılı bir tarih bırakmamışlardır[99]. Nail Bey'in vefatından sonra bu memuriyete en büyük Osmanlı tarihçisi Ahmed Cevdet Paşa tayin olunmuştur. Cevdet Paşa bu tayinden bir yıl önce Encümen-i Daniş'in kararıyla 1188-1241 (1774-1826) yılları arasının tarihini yazmaya memur edilmişti. Cevdet Paşa, evrak ve tarihleri inceleyerek, devrin ricalinden hadiseleri dinleyerek, çağdaş başka kaynakları da kullanarak 12 ciltlik bir tarih yazmıştır. Hadiseleri yalnızca tasvir etmemiş, sebep-sonuç ilişkilerine de dikkat etmiştir[100].

---

96 Şânîzâde Târîhi, I-IV, İstanbul 1242; Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah, *Şânî-zâde Târîhi [Osmanlı Tarihi (1223-1237/ 1808-1821)]*, I-II, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008; Ziya Yılmazer, "Şânîzâde Mehmed Ataullah Efendi", *DİA*, XXXVIII, 334-336; Çetin Aykurt, *Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi'nin Tarih Yazıcılığı*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999; Edhem Eldem, "Voltaire ve Şanizade Mehmed Ataullah Efendi", *Toplumsal Tarih*, sayı: 237 (İstanbul 2013), s. 18-30.

97 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 126-127.

98 Esad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 128-129; M. Münir Aktepe, "Es'ad Efendi", *İA*, IV, 363-365; Ziya Yılmazer, "Esad Efendi, Sahaflar Şeyhizâde", *DİA*, XI, 341-345. II. Mahmud devrine ait 1235-1238 (1820-1823) yılları arasındaki hadiselerden bahseden bir ruznâme olduğu söylenilen eser (Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 1073), *Esad Tarihi*'nin ilk kısımlarını ihtiva eden bir nüshasıdır.

99 Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 130.

100 Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I-XII, İstanbul 1270; Yeniden düzenlenerek ikinci baskı İstanbul 1302-1303. İlk VIII cilt; Üçüncü baskı İstanbul 1309; M. Ca-

Ahmed Cevdet Paşa kendi vakanüvislik dönemine (1 Cemâziyelâhir 1271-25 Şaban 1282/19 Şubat 1855-12 Ocak 1866) ait notlar da tutmuş ve vakanüvisliğinin sona ermesinden sonraki (1289'a kadar) 7 yılı da içine alan Tezâkir[101] adını verdiği bu eserini kendisinden sonraki tarihçi Lütfi Efendi'ye vermiştir. Cevdet Paşa, Esad Efendi'nin 1242-1246 (1826-1830) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eden müsveddelerini de halefine göndermiştir.

Cevdet Paşa'nın Halep valisi olması üzerine, onun yerine Şevval 1282'de (Mart 1866) vakanüvis tayin edilen Ahmed Lütfi, selefinin notları ile Esad Efendi'nin müsveddelerini, gördüklerini, duyduklarını ve dönemin resmî gazetesi Takvim-i Vekayi'yi kullanarak 15 ciltlik bir tarih yazmıştır. Eseri 1241-1296 (1825-1879) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder[102].

Lütfi Efendi'nin 18 Mart 1907'de vefatından sonra iki sene vakanüvis tayin edilmemiş, nihayet 28 Rebiülâhir 1327'de (19 Mayıs 1909) Abdurrahman Şeref bu memuriyete getirilmiştir. Son vakanüvis olan Abdurrahman Şeref, Osmanlı saltanatının ilgasına kadar görevini sürdürmüştür. Yazdığı tarih II. Meşrutiyet'i gerektiren sebepleri, 31 Mart Vak'ası'nı, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini ve Sultan Reşad döneminin bir aylık vekayiini ihtiva eder[103].

---

vid Baysun, "Cevdet Paşa'nın Şahsiyetine ve İlim Sahasındaki Faaliyetlerine Dâir", *Türkiyat Mecmuası*, XI (İstanbul 1954), s. 213-230; Christopher Neuman, *Araç Tarih Amaç Tanzimat, Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı*, çev. Meltem Arun, İstanbul 1999; Yusuf Halaçoğlu-M. Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *DİA*, VII, 443-450; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 131-133.

101 Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, I-IV, haz. M.Cavid Baysun, I, Ankara 1953; II, Ankara 1960; III, Ankara 1963; IV, Ankara 1967. Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980.

102 Ahmed Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, I-VIII, İstanbul 1290-1328 (*Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, I-IV, haz. Ahmed Hezarfen, İstanbul 1999); *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. M. Münir Aktepe, IX, İstanbul 1984; X, Ankara 1988; XI, Ankara 1989; XII, Ankara 1989; XIII, Ankara 1990; XIV, Ankara 1991; XV, Ankara 1993; M. Münir Aktepe, "Vak'anüvîs Ahmed Lütfi Efendi ve Tarihi Hakkında Bâzı Bilgiler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10-11 (İstanbul 1981), s. 121-152; Aynı yazar, "Ahmed Lütfi Efendi", *DİA*, II, 97-98; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", s. 134-136.

103 *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi: II. Meşrutiyet Olayı (1908-1909)*, haz. Mehmet Ali Ünal- Bayram Kodaman, Ankara 1996; Bekir Kütükoğlu, "Vekayi'nüvis", 136-137.

ÖZEL TARİHLER, GAZAVÂTNÂMELER VE FETİHNÂMELER

Resmi tarih yazıcılığının yanı sıra birçok müellif de tarih sahasında eser vermiştir. Bazen bu tarihler sadece belli savaşları veya kişileri anlatmak için yazılmıştır. Bir şehrin, kalenin fethini veya bir savaşın kazanılmasını anlatan eserlere "gazavâtnâme", "zafernâme", "sefernâme" denildiği gibi "fetihnâme" adı da verilir[104]. İlk örneklerine "megazi" adıyla Arap edebiyatında rastlanılan gazavâtnâmeler daha çok gayrimüslimlerle yapılan savaşları anlatan eserlerdir. Genel olarak gazanâmelerde tek, gazavatnâmelerde birden çok savaş veya akın anlatılmaktadır. Osmanlı tarihinin ilk dönemlerinden itibaren seferleri anlatan gazanâme veya gazavatnâmeler belirli bir savaş veya sefer hakkında ayrıntılı bilgiler vererek, genel Osmanlı tarihlerinin boşluklarını doldururlar[105].

II. Bâyezid dönemi şairlerinden Sinoplu Safayî manzum olarak kaleme aldığı *Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton* isimli eserinde kendisinin de katıldığı İnebahtı ve Modon seferini anlatır[106]. Mehmed Münşî'nin de Mora'daki bu fetihler üzerine manzum kısa bir eseri vardır[107]. Uzun Firdevsi, *Kutubnâme (Kıssa-i Midilli)* isimli 2500 beyitten oluşan manzum eserinde 1501'de Midilli adasına saldıran düşmanla yapılan savaşı tasvir eder[108].

---

104 Hasan Aksoy, "Fetihnâme", *DİA*, XII, 471.

105 Geniş bilgi için bk. Agah Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara 1956; Mustafa Erkan, "Gazavâtnâme", *DİA*, XIII, 439-440.

106 *Gazavâtnâmeler* (=Agah Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara 1956) s. 20; Hasan Aksoy, "Fetihnâme", 471. Bu eser Levent Kayapınar tarafından neşre hazırlanmaktadır.

107 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 1170; *Gazavâtnâmeler*, s. 21.

108 Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, nr. 643; *TCYK*, s. 147-148; *Gazavâtnâmeler*, s. 21.

II. Bâyezid döneminin en önemli hadisesi olan Cem Sultan meselesi hakkında da önemli bir eser kaleme alınmıştır. Muhtemelen Mısır'dan itibaren şehzâdenin yanında bulunmuş ve Ekim 1483-Temmuz 1487 tarihleri arasında ondan ayrılmış, daha sonra tekrar Avrupa'da Cem'in yanında bulunmuş olan birisi tarafından kaleme alınan *Vakıât-ı Sultan Cem*, Cem Sultan'ın hayat hikâyesini teferruatlı olarak anlatmaktadır[109]. Yine Şehzâde Cem'in hayatını anlatan ve *Vakıât-ı Sultan Cem*'e çok benzeyen *Gurbetnâme* isimli bir eser daha vardır[110].

931'de (1524) ölen Suzî Mehmed Çelebi, *Gazavâtnâme-i Mihaloğlu Ali Beğ* isimli eserinde Fatih ve II. Bâyezid devri akıncı beylerinden Mihaloğlu Ali Bey'in (öl. 913/1507) gazalarını manzum olarak anlatır. Ali Bey'in evlenmeden önceki gazaları anlatılıp, onun bir Ulah banının kızı Meryem ile olan aşk hikâyesiyle eser biter. Mesnevi tarzındaki eserin girişinde Ali Bey'in ceddi Köse Mihal'den de bahsedilmektedir. *Sehi Tezkiresi*'nde 15 bin beyitten oluştuğu söylenen bu eserin bugün elimizde en fazla 1795 beyitten oluşan nüshaları vardır. Eserin mevcut nüshalarının eksik mi olduğu, yoksa 15 bin beyitten oluşması tasarlanıp da bitirilmemiş mi olduğu konusu çözülememiştir[111].

---

[109] Nicolas Vatin, *Sultan Djem*, Ankara 1997, s. 73-253 (Metnin değerlendirilmesi, transkripsiyonu ve Fransızca çevirisi).

[110] İsmail Hami Danişmend, "Gurbetname-i Sultan Cem", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 211-271; Kenan Beşirov, *Gurbetname-i Cem Sultan (Giriş-İnceleme-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Gazavâtnâmeler, s. 179-361; *Prizrenli Suzi'nin 500. Yılı (Bildiriler, Bilgiler, Belgeler)*, haz. Altay Suroy Recepoğlu, Prizren 2000.

XVI. YÜZYIL TARİHÇİLERİ

Selimnâmeler

Yavuz Sultan Selim'le birlikte bir hükümdarın dönemini esas alarak yazılmış tarihler karşımıza çıkar. I. Selim'in dönemini anlatan ve onun ismine nispetle *Selimnâme* olarak anılan bu tarihler dönemin en önemli kaynaklarıdır. Artık bu dönemde devletin iyice oturmasına paralel olarak tarih kitapları da artmıştır.

Heşt Bihişt ismiyle yazdığı Osmanlı tarihi fazla orijinal bilgi ihtiva etmemesine karşılık, İdris-i Bitlisî'nin yine Farsça olarak yazdığı *Selim Şahnâme*'si kendi müşahedelerini ihtiva etmesi açısından önemlidir. I. Selim, müelliften kendi dönemini de kaleme alarak *Heşt-i Bihişt*'e ilave etmesini istemiş, ancak İdris-i Bitlisî, Yavuz'un önceki sekiz padişahtan daha üstün ve yüce olduğunu belirterek müstakil bir eser kaleme almıştır. *Selim Şahnâme*, Sultan Selim'in çocukluğundan başlayarak ölümüne kadar geçen hadiseleri manzum ve mensur olarak anlatır. Hadiseler önce mensur, daha sonra da manzum olarak verilmiştir. Müellifin ölümü üzerine müsvedde hâlinde kalan eser yazarın oğlu Ebu'l-Fazl tarafından temize çekilip bazı ilaveler yapılarak 1567'de bitirilmiştir. Ebu'l-Fazl'ın *Selim Şahnâme*'de yazdığı yerler çok fazla değildir. Eser İdris-i Bitlisî'nindir[112].

İshak Çelebi'nin *Selimnâmesi* ise II. Bâyezid dönemindeki 915 (1509) depremi ile başlamakta ve Şehzâde Ahmed'in Yavuz Sultan Selim'e karşı ayaklanması ve bunun bastırılması ile son bulmaktadır[113]. Keşfî, *Selimnâmesi*'nde

---

[112] İdris-i Bidlisî, *Selim Şahnâme*, haz. Hicabi Kırlangıç, Ankara 2001; Abdülkadir Özcan, "Ebü'l Fazl Mehmed Efendi", *DİA*, X, 356-357.

[113] Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1985; Burhan Keskin, *Selimnâme (İshak bin*

II. Bâyezid'in Yavuz'u Osmanlı tahtına veliaht tayin etmesinden başlayıp, I. Selim'in ölümüne kadar geçen süredeki hadiseleri anlatır. Müellif, Kanunî'nin tahta çıkması ile eserini bitirir[114].

Şükrî-i Bitlisî'nin *Selîm-nâme (Fütûhatü's-Selimiyye/Fütûhat-ı Selim Han)* isimli eseri ise Doğu Türkçesi ile manzum olarak yazılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in 1490-1520 yılları arasındaki hayatını ve faaliyetlerini anlatır. Eserde özellikle Yavuz'un Mısır ve İran seferleri geniş olarak anlatılmıştır[115]. XVII. yüzyılın ilk yarısında Çerkezler Kâtibi Yusuf, Şükrî-i Bitlisî'nin manzum *Selimnâme*'sini halkın faydalanması amacıyla bazı kısımlarını özetleyerek nesre çevirmiştir. Çeviriyi yaparken İbn Zünbül gibi tarihçilerden ilavelerde de bulunmuştur. Eserde Yavuz'un Trabzon valiliğinden başlanılıp, taht mücadelesi, İran ve Mısır seferleri anlatılır. Esere ayrıca 1041 (1632) yılına kadar Mısır'da beylerbeyilik yapan kişilerle ilgili bir kısım da eklenmiştir[116].

Ada'i-yi Şirazi, *Selimnâme*'sini manzum ve Farsça kaleme almıştır. Eser Yavuz'un tahta geçmesinden önceki olaylarla başlamakta, cülûs, İran ve Mısır seferleri anlatıldıktan sonra hükümdarın 1520'de ölümü ile sona ermektedir[117]. Sa'd bin Abdü'l-müteal ise *Selimnâmesi*'nde Yavuz'un İstanbul'a gelerek tahta geçmesinden ölümüne kadar olan hadiseleri anlatmaktadır. Bu eser

---

İbrahim), Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

114 Şefâettin Severcan, *Keşfî'nin Selimnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988; Abdurrahman Sağırlı, *Keşfî Mehmet Çelebi Selim-name veya Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Cihad*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

115 Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-nâme*, haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül, İstanbul 1992 (Bu kitap basılmış ancak bazı problemler sebebiyle piyasaya verilememiştir); Mustafa Argunşah, *Şükrî'nin Selimnâmesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986; Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-nâme*, haz. Mustafa Argunşah, Kayseri 1997; Abdülkadir Özcan, "Şükrî Bitlisî ", *DİA*, XXXIX, 254-256.

116 Mehmet Doğan, *Çerkezler Kâtibi Yusuf'un Selim-nâme'sinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

117 Abdüsselam Bilgen, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-nâmesi (İnceleme-Metin-Çeviri)*, Ankara 2007; Abdullah Abacı, *Farsça Selimnâmeler*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1974, s. 31-32.

İbn Kemal'in 8 ve 9. defterlerindeki bilgilerin hemen hemen aynısıdır. Ancak Kemalpaşazâde'de yer almayan bazı yanlışlıklar yapılmıştır[118].

Celalzâde Mustafa'nın *Selimnâmesi (Meâsir-i Selim Hanî)*, I. Selim'in kardeşleriyle mücadelesini ve hükümdarlık dönemini ihtiva eder. Ağır bir dille kaleme alınan eserde müellif, Yavuz'un babasına karşı ayaklandığı görüşünü yalanlama çabasındadır. Yavuz'un padişahlığının doğuştan takdir edilmiş bir durum olduğu üzerinde durur[119].

Kalkandelenli Sücûdî'nin *Selimnâmesi*, Yavuz'un tahta geçişinden Mısır seferinin sonuna kadar olan hadiseleri ihtiva eder. Silahdar kâtibliği yaptığı için Osmanlı ordusunda kullanılan silahlar hakkında, çok teferruatlı olmasa da, bazı bilgiler vermektedir[120].

Şîrî mahlaslı Ali tarafından yazılan *Tarih-i Feth-i Mısır* isimli eser de bir *Selimnâme*'dir. Bu eserde Yavuz'un taht mücadelesinden başlanılıp Kanunî'nin

---

118 Ahmet Uğur, "Selim-nameler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 22 (Ankara 1978), s. 375; Ali Kökoğlu, *Kemal Paşazâde'nin Selimnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994 (TSMK, Hazine, nr. 1424 numarada bulunan ve Kemalpaşazâde'ye ait olduğu söylenen Selimnâme ile TSMK, Revan, nr. 1277'de bulunan Sa'd b. Abdü'l-Müte'al, *Selimnâme*'si karşılaştırılmış, ayrıca İbn Kemal'in diğer defterlerindeki Yavuz ile ilgili bölüm mukayese edilmiş ve sonuçta 1424 numaralı eserin İbn Kemal'e değil Sa'd b. Abdü'l-Müteal'e veya ismi belirlenmemiş başka bir yazara ait olduğu kanaatine varılmıştır. Ancak bu kanaate rağmen tez Kemal Paşazâde'nin *Selimnâme*'si diye isimlendirilmiş, tezde de devamlı olarak "İbn Kemal'in bu eseri" ifadeleri kullanılmıştır).

119 Celia J. Kerslake, *A critical Edition and Translation of the Introductory Sections and the first Thirteen Chapters of the "Selîmnâme" of Celâlzâde Mustafâ Çelebi*, Oxford University, Doktora Tezi, Oxford 1975. Eserin I. Selim'in tahtta çıkışına kadar olan kısmının transkripsiyonu ve İngilizce'ye çevirisidir; *Selimnâme*, neşr. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990. Eser hem transkribe edilmiş, hem de sadeleştirilmiştir; Celia J. Kerslake, "The Selîm-nâme of Celâl-zâde Mustafâ Çelebi as a Historical Source", *Turcica*, IX/2-X (Paris 1978), s. 39-51; Ahmet Uğur, "Celal-zade Mustafa ve Selim-Namesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24 (Ankara 1980), s. 407-426; Celia J. Kerslake, "Celalzâde Mustafa Çelebi", *DİA*, VII, 260-262; Aynı yazar, "The Selim-nâme of Celal-zade Mustafa Çelebi as a Historical Source", *Turcica*, IX/2-X (Paris 1978), s. 39-51.

120 İsmail Hakkı Çuhadar, *Sucudi'nin Selim-Namesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.

cülûsuna kadar geçen hadiseler anlatılmaktadır[121]. Kadızâde, *Selimnâmesi*'nde bizzat iştirak ettiği Mısır seferini, İstanbul'dan yola çıkılmasından başlayıp dönünceye kadar Farsça olarak anlatır. Yolda padişaha ulaşan haberleri de verir. Ayrıca Memlüklerle olan bir kısım yazışmaları da zikreder[122]. Bir diğer Farsça *Selimnâme* olan Arif Kazvinî'nin eserinde ise Yavuz'un babası ve kardeşleri ile mücadelesi ve tahta geçişi mesnevi tarzında manzum olarak anlatılmaktadır[123].

Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*'inin sonuna babası Hasan Can'dan duyduğu Yavuz ile ilgili menâkıb türü 12 kıssayı ihtiva eden *Selimnâme*'yi ilave etmiştir[124].

Muhyi Çelebi, Senaî, Hayati, Şuhûdî, Süheylî, Seyyid Muhammed ibn Seyyid Ali İznikî tarafından kaleme alınmış manzum ve mensur *Selimnâmeler* ile *Tarihü's-sultan Selim* isimli bir eser daha vardır. Eş-Şeyh el-Muhaddis Carullah bin Fahdi'l-mekkî ve Ali Muhammed el-Lehmî'nin *Selimnâme*'leri Arapça, Fethullah Arif Çelebi'nin *Selimnâme*'si ile *Risâle-i Siyasiye-i Berâyâ-yı Sultan Selim*, *Risâle-i İhtilacat* ise Farsça manzum ve mensur olarak yazılmıştır[125].

Selimnâmelerin yanı sıra tam olarak kimliği tespit edilemeyen Silahşör ünvanlı bir yazar da *Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab* isimli eserinde Yavuz'un Mısır seferini anlatmaktadır[126]. Kanunî döneminin ünlü tarihçisi ve sanatkârı Matrakçı Nasuh'un yazdığı genel tarihin bir kısmı da Yavuz dönemini ihtiva etmektedir[127]. *Haydar Çelebi Ruznamesi*'nde de Yavuz'un Mısır seferi anlatılır[128].

---

121 TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1433/11, vr. 218b-267b. Server Kılınç, *Şîrî, Tarih-i Feth-i Mısır*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973.

122 Abdullah Abacı, *Farsça Selimnâmeler*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1974, s. 29-31.

123 Abdullah Abacı, *Farsça Selimnâmeler*, s. 32-33.

124 Ahmet Uğur, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Selimnamesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4 (Ankara 1980), s. 225-242.

125 Abdullah Abacı, *Farsça Selimnâmeler*, s. 33 vd.; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Selim-nâmeler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1970), s. 197-230.

126 Salâhattin Tansel, "Silâhşor'un Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri", *Tarih Vesikaları*, sayı: 17 (Ankara 1958), s. 295-320; sayı: 18 (Ankara 1958), s. 429-454.

127 *Tarih-i Sultan Bâyezid ve Sultan Selim*, British Museum., nr. ADD 23.586; Sadece I. Selim'e ait bir cilt. Dresten, Saecsesche Landesbibliothek, nr. 391. Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nin Ünlü Silahşör, Bilim ve San'at Adamı: Matrakçı Nasuh", *Osmanlı*, VIII, Ankara 1999, s. 121.

128 *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, sad. Yavuz Senemoğlu, İstanbul tsz.

Süleymannâmeler

Kanunî'nin tahta geçmesinden sonra karşımıza *Süleymânnâmeler* ve bu dönemdeki çeşitli seferlere ait müstakil eserler çıkar[129].

Kanunî'nin hükümdarlığının ilk yıllarında Belgrad ve Rodos'u fethetmesi üzerine bu konuda çeşitli tarihler yazılmıştır. Tabib Ramazan, Arapça olarak kaleme aldığı iki tarihte bu seferleri anlatır. Tabib Ramazan, *er-Risale el-Fethiyye es-Süleymaniyye* isimli eserinde Fatih, II. Bâyezid ve Yavuz'dan kısaca bahsettikten sonra bazı Macar kaleleri ile Belgrad'ın fethini anlatmaktadır. Eser Belgrad'ın fethinden hemen sonra kaleme alınmıştır[130]. *Er-Risale el-Fethiyye er-Rodosiyye es-Süleymaniyye* adını taşıyan ikinci eserinde ise bizzat katıldığı Rodos seferinin hazırlıklarından başlayıp, Rodos'a gidişi ve fethin gerçekleşmesini anlatmaktadır. Eserin başında önceki üç hükümdar ile Belgrad'ın fethinden kısaca bahsedilmektedir. Fetihten sonra yazılmaya başlayan eser 10 ayda bitirilmiştir. Eser, *Fetihnâme-i Rodos, el-Fethiyye er-Rodosiyye, Tarih-i Feth-i Rodos* şeklinde zikredilmektedir[131]. Rodos'un fethi ile ilgili bir diğer Arapça eser Mısırlı Abdurrahim el-Abbasî'nin *Minah Rabb el-Beriyye fi Feth-i Rodos el-Ebiye*'sidir. Müellif, bizzat katıldığı 1522 Rodos seferini ve adanın fethini anlatmaktadır[132].

Sa'yî'nin *Feth-i Kal'a-i Belgrad'ı* Kanunî'nin 1521'de Belgrad'ı fethini anlatan kısa bir eserdir[133]. Yazarı belli olmayan *Cihadü'l-Mücâhidîn* isimli eserde ise Kanunî'nin Belgrad'ı fethinden 1531'de şehzadelerin sünnetine kadar olan hadiseler manzum olarak anlatılır. Yarım kalmış bir eserdir[134].

Kanunî'nin 1526 Mohaç seferi de çeşitli eserlere konu olmuştur. Baharî'nin 306 beyitlik *Fetihnâme-i Ungurus*'u, Fütuhî Hüseyin Çelebi'nin *Enisü'l-Guzât* isimli manzum tarihi ve *Nâme-i Futühat-ı Memâlik-i Ungurus* isimli risalede

---

129 Şerafettin Severcan, "Süleymannâmeler", *Osmanlı*, VIII, Ankara 1999, s. 301-317.

130 Necati Avcı, *Tabib Ramazan'ın "Er-Risale El-Fethiyye Es-Süleymaniyye"si*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.

131 Necati Avcı, *Tabib Ramazan, Er-Risale el-Fethiyye er-Radosiyye es-Süleymaniyye*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993.

132 TSMK, Hazine, nr. 1599; TSMK, Medine, nr. 518; Necati Avcı, "Osmanlı Tarihi Yazarlarından Mısırlı Abdurrahim El-Abbasi ve Eserleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 8 (Kayseri 1999), s. 291-298.

133 *TCYK*, S. 255-256; *Gazavâtnâmeler*, s. 39; Hasan Aksoy, "Fetihnâme", s. 471.

134 TSMK, Hazine, nr. 1434; *Gazavâtnâmeler*, s. 40.

bu savaş ve Macaristan'ın fethi anlatılır[135]. Hüsrev isimli bir müellife atfedilen *Zafernâme-i Sultan Süleyman'ın* İbn Kemal'in tarihi olduğunu Agah Sırrı Levent ortaya çıkarmıştır.[136] ile Bahârî Kadı Ali Efendi'nin *Kıyâmetnâme*[137] isimli fetihnâmesi de Mohaç Savaşı üzerinedir.

Hızânetü'l-İnşa isimli müellifi belli olmayan eserde Kanunî'nin cülûsundan 1527 yılına kadarki hadiselerden kısaca bahsedilir[138]. Selman (muhtemelen Selman Bursevî) tarafından kaleme alınan *Cami'ü 'l-Cevahir*'de Kanunî'nin İran seferlerinin ikincisi olan 1548 Azerbaycan seferi anlatılmaktadır. Oldukça ağır bir dille kaleme alınan esere Safevi hanedanından Elkas Mirza'nın Osmanlı'ya ilticasından başlanılıp, Kanunî'nin bizzat çıktığı İran seferinin safhaları verildikten sonra Gürcistan'da fethedilen kaleler ve buraların 4 vilayet olarak teşkilatlandırılması anlatılıp, padişahın İstanbul'a dönmesi ile bitirilmektedir. Ele geçirilen kale isimlerinin harekeli olarak yazılması eserin kıymetini daha da artırmaktadır[139].

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman* isimli eserinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1523 yılında Makbul İbrahim Paşa'nın veziriazamlığa gelişine kadar olan dönemdeki hadiseleri manzum olarak anlatır[140].

Çeşitli medreselerde müderrislik yapan ve kazaskerliğe kadar yükselen Bostan Çelebi'nin (Mustafa bin Mehmed Ali) *Süleymannâme* isimli önemli bir eseri vardır. Bu kitap daha önceleri Hammer'den kaynaklanan bir hata sebebiyle Ferdî adlı birisinin eseri olarak bilinmiştir. H. G. Yurdaydın'ın çalışmaları sonucu yazarının Bostan Çelebi olduğu ortaya çıkmıştır. Bostan Çelebi eserini değişik tarihlerde tekrar ele alarak ilavelerde bulunmuştur. Bu sebepten eser birincisi 1524'te, ikincisi 1537'de, üçüncüsü 1541'de, dördüncüsü ise 1547'de olmak üzere dört defa kaleme alınmıştır. Edebî bir üslupla yazılan

---

135 *Gazavâtnâmeler*, s. 45-49.

136 *Gazavâtnâmeler*, s. 45

137 Fatma Kaytaz, "Mohaç Savaşı'na Dair Fetih-nâmeler ve Bahârî Kadı Ali Efendi'nin Kıyâmet-nâme Adlı Fetih-nâmesi", *Türk Kültürü İncelemeler Dergisi*, sayı: 29 (İstanbul 2013), 145-186.

138 Faris Çerçi, *Hızânetü'l-İnşa*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1991.

139 Nazım Yılmaz, *Selman Cami'ü'l-Cevahir*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

140 Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991; *Hadîdî Tarihi [Manzum Osmanlı Tarihi (1285-1523)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2015; Necdet Öztürk, "Hadîdî", *DİA*, XV, 14-16.

eser 1520-1542 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva etmektedir. Kanunî'nin hocasının talebesi olması dolayısıyla sarayla ilgili olarak diğer kaynaklardan daha fazla malumat vermektedir. Ancak bu eser daha sonraki tarihçilerin dikkatini çekmemiştir[141].

Matrakçı Nasûh, 958 (1551) yılına kadar gelen genel bir tarih kaleme almıştır. Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın araştırmaları daha önce fazla bilinmeyen bu müellifin hayatını ve eserlerini aydınlatmıştır. Müellifin Kanunî dönemini anlattığı ve bugün elimizde parça parça bulunan *Tarih-i Sultan Süleyman*, eserinin en önemli kısmıdır[142].

Matrakçı'nın bu eserinin Yurdaydın tarafından yapılmış olan tasnifi şu şekildedir:

1- *Süleymannâme*, TSMK, Revan, nr. 1286 [926-944 (1520-1537) yılı hadiseleri][143].

2- *Mecmu'a-i Menazil*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 5964 (Irakeyn seferi)[144].

---

141 Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdî'ye Atfedilen Eserin İlk Şekli)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1952; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Ferdî'nin Süleymân-nâmesi'nin Yeni Bir Nüshası", *DTCF Dergisi*, VIII/1-2 (Ankara 1950), s. 201-223; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdî'ye Atfedilen Eser)", *Belleten*, sayı: 74 (Ankara 1955), s. 137-202; Nezihi Aykut, "Bostan Çelebi", *DİA*, VI, 308.

142 Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, Ankara 1963; Aynı yazar, "Matrakçı Nasûh, Hayatı Eserleri", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, I (Ankara 1959), s. 111-122; Aynı yazar, "Matrakçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 374-388; Aynı yazar, "Matrakçı Nasûh'un Minyatürlü İki Yeni Eseri", *Belleten*, sayı: 110 (Ankara 1964), s. 229-233; Aynı yazar, "Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, sayı: 114 (Ankara 1965), s. 329-359; Aynı yazar, "Matrakçı Nasuh", *DİA*, XXVIII, 143-146; Aurel Decei, "Fetih-nâme-i Karaboğdan (1538) de Nasuh Matrakçı", *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 117 vd.; Davut Erkan, "Matrakçı Nâsuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 37 (İstanbul 2011), s. 181-197.

143 Davut Erkan, *Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-Nâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

144 Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menazil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, Ankara 1976 (tıpkıbasım ve çeviriyazı); *Silahşor, Tarihçi, Matematikçi, Nakkaş, Hattat Matrakçı Nasuh ve Menzilname'si (Beyân-ı Menazil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han*, haz. Nurhan Atasoy-

3- *Fetihnâme-i Karaboğdan*, TSMK, Revan, nr. 1284/2 (Kanunî'nin 1538 yılındaki Boğdan seferini anlatır).

4- *Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1608 [949-950 (1542-1543) yılı hadiselerini ihtiva eden minyatürlü nüsha].

5- *Süleymannâme*, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, nr. 379 [950-958 (1543-1551) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder][145].

Matrakçı Nasuh'un eserlerinin bir kısmı başkalarına mâl edilmiştir. 1542-1543 yıllarındaki Kanunî'nin ikinci Macaristan seferini ve İstolni Belgrad'ın fethini anlatan *Süleymannâme*, Sinan Çavuş'un eseri olarak gösterilmiştir[146]. Matrakçı'nın bir başka eseri ise uzun süre Kanunî döneminin meşhur veziriazamı Rüstem Paşa tarafından yazılmış olarak bilinmiştir. Oğuz Han'dan başlayıp Türk tarihinden kısaca bahsedildikten sonra Osmanlı tarihinin anlatıldığı bu eser *Rüstem Paşa Tarihi* diye şöhret bulmuş, hatta bu isimle Almanca'ya çevirilmiştir[147].

Muradî, Kanunî'nin Estergon seferiyle ilgili bir eser kaleme almış, ancak bu eserinin uzun süre farkına varılmamıştır. Kime ait olduğu uzun süre karışıklığa neden olan *Kitab-ı Feth-i Şekloviş ve Estergon ve Ustun-i Belgrad* adlı eserin müellifinin Muradî olduğu Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın çalışmaları sa-

---

Seyid Ali Kahraman-Ruşen Deniz, İstanbul 2015 (tıpkıbasım, minyatürlerin değerlendirmesi ve sadeleştirme).

145 Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh, Süleymanname (1a-95b) (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003; Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. Nr. 379, vr. 96b-185b) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.

146 *Süleymannâme*, TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1608. Bu eserin ilk olarak tıpkıbasımı ve İngilizce özeti yayınlanmış (Sinan Çavuş, *Süleymanname, Tarih-i Feth-i Sikloş, Estergon ve İstolni-Belgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul 1987), daha sonra tıpkıbasım ile birlikte transkripsiyonu, sadeleştirmesi ve İngilizce çevirisi yapılarak yeni bir neşri yapılmıştır (Sinan Çavuş, *Süleymanname, Tarih-i Feth-i Sikloş, Estergon ve İstol-Belgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul 1999). Her iki baskıda da eserin müelliffi Sinan Çavuş olarak gösterilmiştir.

147 Ludwig Forrer, *Das Osmanische Chronik des Rustem Pascha*, Leipzig 1923. Bu bilginin tenkidi için bk. Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nin Ünlü Silahşör, Bilim ve San'at Adamı: Matrakçı Nasuh", *Osmanlı*, VIII, Ankara 1999, s. 121; Göker İnan, *Rüstem Paşa Tarihi (H. 699-968/M. 1299-1561), (İnceleme-Metin, vr. 120b-293b)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

yesinde ortaya çıkmıştır[148]. 1543 Estergon seferinin detaylı anlatımını içeren bu tarih, Matrakçı Nasuh'un eseriyle birlikte en önemli iki çağdaş kaynaktan biridir. Yurdaydın, üç nüshasını tespit ettiği[149] bu eserin Süleymaniye nüshasının müellif hattı olabileceğini belirtmiştir[150].

Niğde Kadısı Haki Efendi'nin manzum olarak kaleme aldığı *Süleymannâme*'de Kanunî'nin Nahcivan seferi konu edilmiştir. 6 bin beyitten oluşan eserin başında Kanunî'nin daha önceki zaferlerinden kısaca bahsedilmiş, daha sonra Şah Tahmasb ile yazışmalar, sefer hazırlıkları, sefer boyunca meydana gelen hadiseler ile Revan ve Nahcivan'ın fethi anlatıldıktan sonra, dönüş yolculuğu ile eser sona ermektedir[151].

XVII. yüzyıl müelliflerinden Karaçelebizâde Abdülaziz'in yazdığı *Süleymânnâme* ise Kanunî'nin hükümdarlık müddeti içerisindeki hadiseler ile o devrin ulema ve vezirlerinin biyografilerini ihtiva eder[152]. Kanunî dönemi için yazılmış Farsça bir *Süleymânnâme* de (*Kenzü'l-Cevâhir'i's-Seniyye fî Fütûhâti's-Süleymâniyye*) vardır. Diğer Süleymannâmelere göre bazı farklı bilgileri ihtiva ettiği anlaşılan, ancak üzerinde ayrıntılı bir araştırma yapılmayan bu eserin müellifi ve muhtevası hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz[153].

Osmanlı tarihinin en büyük bürokratlarından birisi olan Celalzâde Mustafa XVI. yüzyıl Osmanlı bürokrasisinde önemli yeniliklere imza atmış bir şahsiyettir. İki tarih kitabı kaleme almış olan Celalzâde'nin en önemli eseri birkaç aşamada yazdığı *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecâtül-Mesâlik*'tir. Kanunî dönemi olaylarını 1555'e kadar anlatan eserin bazı bölümlerine *Fetihnâme-i Rodos*[154], *Fetihnâme-i Karaboğdan* ve *Mohaçnâme* gibi isimlerle ayrı kitaplarmış gibi rastlanılır. Ancak bunların hepsi *Tabakatü'l-Memâlik*'in bölümleridir[155].

---

148 Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleten,* sayı: 107 (Ankara 1963), s. 453-466; Abdülkadir Özcan, "Muradî", *DİA*, XXXI, s. 193-194.

149 Viyana, National Bibl., H.O. 47; Paris, Bibl. National, 75; Süleymaniye, Hekimoğlu 700.

150 Yurdaydın, *a.g.m.*, s. 461-462.

151 Karatay, I, 220; *Gazavâtnâmeler,* s. 58.

152 Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi, *Süleymânnâme*, Bulak 1248.

153 Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 3392.

154 Tabakat'ın Rodos bölümü müstakil bir eser gibi Celalzâde'nin adı zikredilmeden neşredilmiştir (Bk. *Rodos Fetih Günlüğü, Feth-nâme-i Cezîre-i Rodos (İnceleme-Metin)*, haz. Murat Yıldız, İstanbul 2011.

155 *Geschichte Sultan Suleymân Kanûnîs vo 1520 bis 1557, oder Tabakat ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik vo Celâlzâde Mustafâ genannt Koca Nisancı*, neşr. Petra

Nişancı Celalzâde Mustafa'nın kardeşi olan Celalzâde Salih Çelebi müderrislik ve kadılık yapmıştır. *Tarih-i Sultan Süleyman* isimli eseri Kanunî'nin tahta çıkışından 1528 yılına kadar cereyan eden hadiseleri anlatır. Eserin bazı kısımlarına müstakil bir eser şeklinde de rastlanır. *Tarih-i Budin (Tarih-i Feth-i Budin), Mohaçnâme, Rodos Kal'ası Fetihnâmesi* isimlerinde rastlanan bu kitaplar *Tarih-i Sultan Süleyman*'ın çeşitli bölümleridir[156]. Yeni bulunan *Târih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman* isimli eserinde ise Kanunî'nin önceki seferlerini özetleyip, 1532'deki Alman seferini anlatır[157]. Ayrıca yeni bulunup, yayınlanmış *Hadikatü's-Selâtin* isimli bir eseri daha vardır. Bu eserde Osmanlı tarihlerinden derleyerek ilk beş Osmanlı hükümdarının hayatlarını anlatır. Eser Çelebi Mehmed'in ölümüyle biter[158].

Kanunî'nin 1532'deki Alaman seferini anlatan bir eser yeni bulunmuş, ancak müellifi henüz tespit edilememiştir. Eserin muhtevası Celalzâdelerin ve Matrakçı'nın eserlerine nazaran daha muhtasardır, fakat mezkûr eserlerde

---

Kappert, Wiesbaden 1981. İndeks ve bir değerlendirme ile faksimile neşirdir; Funda Demirtaş, *Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009; Petra Kappert, "Mustafâ b. Celâls "Tabakat el-Memâlik" als Qelle für die Osmanische Geschichte des 16. Jarhunderts", *Studi Pre-Ottomani e Ottomani: Atti del Convegno di Napoli 1974, a cura di Aldo Gallotta*, Napoli 1976, s. 135-141; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "XVI. Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler", *Belleten*, sayı: 87 (Ankara 1958), s. 391-441; Celia J. Kerslake, "Celalzâde Mustafa Çelebi", *DİA*, VII, 260-262; Mehmet Şakir Yılmaz, *"Koca Nişancı" Of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy And "Kanun" in The Reign Of Suleyman The Magnificent (1520-1566)*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2006.

156 Seyid Ali Topal, *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008; "Celalzâde Salih Çelebi", *DİA*, VII, 262-264; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Aynı makale; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Celal-zâde Salih'in Süleyman-nâmesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV (Ankara 1965), s. 1-12.

157 Fatma Kaytaz, "*Târih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman* Adlı Eserinin Tanıtımı Dolayısıyla Celâlzâde Salih'in Süleymannâme'si Hakkında Bazı Yeni Çıkarımlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 43 (İstanbul 2014), s. 145-163. *Târih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman [Kanuni Sultan Süleyman'ın Alaman Seferi (1532)]*, haz. Fatma Kaytaz, İstanbul 2016.

158 Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *Hadîkatü's-Selâtin, İnceleme-Metin*, haz. Hasan Yüksel-H. İbrahim Delice, Ankara 2013.

mevcut olmayan bazı bilgileri muhtevidir. Buna mukabil büyük oranda adı zikredilen müelliflerin tarihleri ile benzerlik arzeder[159].

Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman*'da Kanunî devri olaylarından kısaca bahsetmekte, asıl olarak İstanbul'a su getirilmesini ve çeşmeler yapılmasını manzum olarak 1495 beyitte anlatmaktadır[160]. *Dastân-ı Sultan Süleyman* isimli eserde ise Kanunî'nin cülusundan 1537'deki Korfu Seferi'ne kadar olan hadiseler nazımla karışık yazılmıştır[161].

Âsafnâme isimli siyasetnâmesi ile meşhur Veziriazam Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*'ında Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayıp kendi dönemindeki hadiseleri de anlatır. Eser 1553 yılındaki Nahcivan seferi ile biter. Eserin Yavuz ve Kanunî dönemleriyle ilgili kısımları, müellifin bizzat hadiselerin içinde yaşadığı zamanlar olduğu için önemlidir[162].

Ramazanzâde Nişancı Mehmed Paşa'nın yazdığı eser yaradılıştan 969 (1561) yılına kadar gelen bir dünya tarihidir. Şehzâde Bâyezid'in öldürülmesi ile sona ermektedir. Oldukça popüler olmuş bir tarih kitabıdır[163].

Kanunî'nin iki oğlu Bâyezid ve Selim'in çekişmeleri ve şehzâdeler arasında meydana gelen savaş üzerine özel olarak yazılmış tarihler vardır. Bunlardan Şehzâde Selim'in hizmetinde bulunan birisi tarafından yazılmış olan *İtaatnâme*

---

159 Eserin tanıtımı ve neşri için bk. Fatma Kaytaz, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Alaman Seferi'ne Dair Yeni Bir Metin", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 34 (İstanbul 2016), s. 41-80.

160 Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)*, haz. Mehmet Akkuş, Ankara 1991; Robert Anhegger, "İstanbul Su Yollarının İnşasına Ait Bir Kaynak: Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı", *Tarih Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1949), s. 119-138.

161 TSMK, Revan, nr. 1286; Karatay, I, 216-217.

162 Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. Âli Bey, İstanbul 1341. (2. baskı İstanbul 1990. M. Serhan Tayşi tarafından önsöz ve indeks ilave edilmiştir); Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. Kayhan Atik, Ankara 2001; Atıf Akşit, *Tarihçi ve Devlet Adamı Olarak Lütfi Paşa (Hayatı, Eserleri, Fikirleri)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993; M. Tayyib Gökbilgin, "Lütfi Paşa", *İA*, VII, 96-101.

163 *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa*, İstanbul 1279; Zafer Karakuş, *Tevki'î Mehmed Paşa'ya Göre Osmanlı Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992; *Kronolojik Türk-İslâm Tarihi*, sad. Enver Yaşarbaş, İstanbul 1983; Babinger, s. 115-116; Şerafettin Turan, "Ramazanzâde", *İA*, IX, 620-621.

isimli tarih, Şehzâde Selim ile Bâyezid'in sancaklarını değiştirmeleri ile başlayıp, Konya Savaşı'na kadar giden süreci ve bu savaşı ihtiva etmektedir. Eser, Şehzâde Selim'i savunmak için yazılmıştır. Şehzâdenin babasının emrine uyması ön plana çıkarılmıştır. Eser, bu hadiseyi anlatan diğer kaynaklarda bulunmayan bazı bilgileri ihtiva eder[164].

Yine Derviş Çelebi tarafından yazılmış olan *Cengnâme* isimli oldukça kısa olan risalede de Şehzâde Selim ile Bâyezid arasındaki Konya Savaşı'ndan bahsedilir[165]. Şehnâmeci Arifî'nin de bu konuya hasredilmiş olan *Vekayi-i Sultan Bâyezid ma'a Sultan Selim Han'ı (Bâyezidnâme)* Farsça ve manzum olarak Şehzâde Selim ile Bâyezid arasındaki çekişmeleri ve Konya Savaşı'nı anlatır. Şehzâdelerin sancaklarını değiştirmeleri ile başlayan eser Konya Savaşı ile sona ermektedir. Üslûp ön planda tutulduğu için tarihi bilgi azdır[166]. Gelibolulu Mustafa Âli'nin ağır bir dille kaleme alınmış *Nadirü'l-Mehârib* isimli eseri de Konya Savaşı üzerinedir. Bu eser şehzâdelerin sancaklarının değiştirilmesi ile başlayıp, II. Selim'in tahta çıkması ile son bulmaktadır[167].

Kanunî döneminde iyice gelişen tarih yazıcılığında padişahın katılmadığı belirli bir askerî harekâtı anlatan tarih kitapları da karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Kastamonulu bir şair olan Harirî Abdülcelil'in *Ferahatnâme* isimli eseri, 1537 yılında Lütfü Paşa'nın Rumeli beylerbeyi iken, Barbaros ile donanma serdarı olarak Pulya'ya (Puglia) yaptığı seferi anlatmaktadır. Müellif Kastamonu'dan İstanbul'a gelişi ile başlayıp, o dönemdeki İstanbul'un durumunu, donanmanın sefere hazırlanmasını, malzeme ve mühimmatın gemilere yüklenmesini, askerlerin gemilere binmesini, İstanbul'dan Gelibolu'ya varılmasını ve buradan ayrıldıktan sonra Lütfü Paşa idaresindeki donanmanın Pulya'da aldığı kaleleri anlatmaktadır. Harirî Abdülcelil, Lütfü Paşa'dan ilgi görmek için bu sefere ait günlük notlar tutmuş, daha sonra paşanın isteği ile hatıralarını genişleterek yazmıştır[168]. Zekeriyyazâde, *Ferah Cerbe Fetihnâmesi*'nde

---

164 Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 341; Şerafettin Turan, *Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, Ankara 1997, s. 16.

165 *Düzfuli Münşeâtı*, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Kısmı, nr. 2735, vr. 119a-122a; Şerafettin Turan, *Aynı eser*, s. 16.

166 TSMK, Revan Kitaplığı, nr. 1540; Şerafettin Turan, *Aynı eser*, s. 16.

167 Gülhizar Kara, *Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Nâdirü'l-Mehârib" Adlı Eserinin Edisyon Kritiği ve Muhtevasının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.

168 Murat Akgün, *Harirî Abdülcelîl'in Ferahat-nâmesi (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ensti-

1560 yılında Piyale Paşa'nın kazandığı Cerbe deniz savaşını anlatır[169]. Nidâî, manzum eseri *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe* isimli eseri de aynı deniz muharebesi üzerinedir[170].

Arifî Fethullah Çelebi'nin, Farsça ve manzum olarak kaleme aldığı *Fütûhât-ı Cemile*'si Sokollu Mehmed Paşa ile Ahmed Paşa'nın 1543'te Peç, 1551'de Lipva, 1552'de Tımışvar ve Eğri kalelerini kuşatma ve fetihlerini anlatır[171].

Barbaros Hayreddin Paşa, Kanunî'nin isteği üzerine hayatta iken hatıralarını yazdırmıştı. Bir denizci olup yapılan gazaları şiirlerle anlatan Seyyid Muradî, Barbaros'tan dinlediklerini, kendi gördüklerini ve diğer denizcilerden duyduklarını kaleme almıştır. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adını taşıyan bu hatıralar, birisi manzum, diğeri de mensur olmak üzere yazılmıştır[172].

Bu dönemin enteresan tarihlerinden birisi de Osmanlı kuvvetleri Şehrizor'a geldiklerinde, bu bölgedeki mahallî beylerden Bige Bey'in oğlu olup, Osmanlı idaresi zamanında bölgedeki Kerkük, Hille gibi sancaklarda sancakbeyliği yapan Memun Bey'in eseridir. Memun Bey kendi başından geçen hadiseleri, dolayısıyla 1534-1555 yılları arasında Kuzey Irak'ta Osmanlı hâkimiyetinin fiilen teşekkülünü anlatan bir hatırat yazmıştır[173].

---

tüsü, İstanbul 2008; İsmet Parmaksızoğlu, "Lütfi Paşa'yla İlgili Yeni Bir Belge", *Belleten,* sayı: 181 (Ankara 1982), s. 63-65.

169 Zekeriyyazâde, *Ferah Cerbe Fetihnâmesi*, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1975.

170 Nidâî, *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*, haz. Ümran Ay, İstanbul 2015; *Denizler Fatihi Piyale Paşa, Cerbe Zaferi*, haz. Ahmet Şimşirgil-İbrahim Pazan, İstanbul 2015.

171 Davut Ebrahimi, *Arifî Fethullah Çelebi ve Fütuhat-ı Cemile'sinin Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991; Tahsin Yazıcı, "Arifi Fethullah Çelebi", *DİA,* III, 372.

172 *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, I-II, neşr. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul tsz; Seyyid Muradi, *Kaptan Paşa'nın Seyir Defteri: Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, haz. Ahmet Şimşirgil, İstanbul 2003; Aldo Galotta, "II Gazavât-ı Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII, Napoli 1983 (Madrid nüshasının diğer nüsha farklarıyla birlikte faksimile neşri); *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, haz. Mustafa Yıldız, Göttingen 1991; Aldo Gallotta, "Gazavât-ı Hayreddin Paşa", çev. Salih Akdeniz, *Belleten,* sayı: 180 (Ankara 1981), s. 473-500; Aynı yazar, "Seyyid Murad'ın Gazavât-ı Hayreddin Paşa Adlı Eseri", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: 10 (Ankara 1988), s. 127-163; Fahir İz, "Barbaros Hayreddin Paşa Gazavatnamesi Üzerine Yeni Bir Araştırma", *TDAY Belleten* (1972), s. 81-92; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleten,* sayı: 107 (Ankara 1963), s. 453-466.

173 İsmet Parmaksızoğlu, "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hâkimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları", *Belleten,* sayı: 146 (Ankara 1973), s. 191-231.

Kanunî'nin son seferi ve ölümü birçok müstakil tarihe konu olmuştur. Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*'da kendisinin bizzat katıldığı ve hadiselere yakından şahid olduğu Kanunî'nin son seferi olan Sigetvar'ı anlatır. Minyatürlü olan bu eserde Sokollu Mehmed Paşa ön plana çıkarılmaktadır[174].

Âgehî Mansûr Çelebi, *Fetihnâme-i Kal'a-i Sigetvar*[175] *ve Merahî de Fetihnâme-i Kal'a-i Sigetvar* isimli eserlerinde Kanunî'nin son seferini anlatırlar[176]. *Heft Dâstân* isimli yazarı belli olmayan eserde de Sigetvâr seferi, Kanunî'nin ölümü ve II. Selim'in cülûsu anlatılmaktadır. Eserde özellikle Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa ön plana çıkarılmış ve onun yaptıkları övülmüştür. Müellif muhtemelen Sokollu'nun çevresindeki devlet görevlilerinden birisidir. Bazı nüshalarında eserin müellifi olarak Gelibolulu Âli gösteriliyorsa da yapılan incelemede onun olmadığı ortaya çıkmıştır. Muhtemelen bu karıştırma, Âli'nin *Heft Meclis* isimli aynı konuyu anlatan eserinden kaynaklanmıştır[177]. Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Heft Meclis* isimli eseri Sigetvar seferi ve II. Selim'in cülûsu üzerinedir[178].

---

174 Kemal Çığ, "Sigetvar Seferine Dair Eşsiz Bir Eser", *Tarih Dünyası*, I/9 (İstanbul 1950) s. 370-372; Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürlü Yazmaların Tarihî Kaynak Olma Nitelikleri ve Nüzhetü'l-Esrâr", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, İstanbul 1997, s. 31-46; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Sigetvarnameler", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2-3 (Ankara 1952), s. 124-130; Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr Der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar: Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, haz. Günhan Börekçi-H. Ahmet Arslantürk, İstanbul 2012.

175 Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Sigetvarnameler", s. 124-136; Nurgül Özcan-Kübra Naç, "Âgehî'nin 'Fetih-nâme-i Kal'a-i Sigetvâr'ı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 53 (Mayıs-Temmuz 2012), s. 101-119; Kübra Naç, *Âgehî'nin Fetih-nâme-i Kal'a-i Sigetvar'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

176 Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 2114; TSMK, Revan, nr. 1281, 1282; *Gazavâtnâmeler*, s. 59-60; *Merâhî'nin Fetihnâme-i Sigetvar'ı*, haz. Mücahit Kaçar-Ahmet Arslantürk, İstanbul 2012.

177 Meryem Kararmaz, *Heft Dâstân Adlı Eserin Tahkikli, Transkripsiyonu ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

178 Bu eser 1316 yılında İstanbul'da neşredilmiştir. Yeni bir neşri için bk. Cemal Göçmen, *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Heft Meclisi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2009.

Kıbrıs ve Tunus'un fethi

Anadolu Kazaskerliği'ne kadar yükselmiş olan Vusûlî Mehmed Çelebi, *Selimnâme* isimli eserinde Şehzâde Selim-Şehzâde Bâyezid mücadelesini, II. Selim'in tahta cülûsunu ve hükümdarlık dönemindeki hadiseleri anlatmaktadır. Eser, III. Murad'ın cülûsu ile sona ermektedir. Bu eserin Viyana nüshasından bahsedenler, eserin yazarını karıştırarak 'Usulî' isimli birini, müellif olarak zikretmişlerdir[179]. Aziz Efendi isimli birisinin II. Selim dönemi ve III. Murad'ın ilk yıllarından bahseden *Selimnâme*'si olduğu belirtiliyorsa da bu tarihin mahiyeti henüz anlaşılamamıştır[180].

Osmanlıların en büyük deniz seferlerinden birisi olan Kıbrıs'ın fethi üzerine çeşitli tarihler kaleme alınmıştır. Bu seferle ilgili en eski fetihnâme olan Şerîfî'nin *Fetihnâme-i Kıbrıs*'ı Lefkoşe'nin fethi ile biter. Magosa'nın fethi eserde yer almamaktadır[181]. 1571 yılı Ağustos'unda yazılmış olan Pirî'nin *Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs*'ı ise daha geniş bir eserdir[182]. Hekimoğlu Ali Paşa, Kıbrıs'ta sürgünde iken bu eserin anlaşılır bir hâle getirilmesini istemiş, bunun üzerine, Mevlevi Şeyhi Arif Dede bu eseri 1755 civarında yeniden yazmıştır[183]. Bu konudaki bir diğer eser de Zirekî'nin (Zeyrekî) *Fetihnâme-i Kıbrıs*'ıdır. Bu eserde II. Selim dönemine ait Tunus'un fethi gibi başka bazı hadiselerden de bahsedilir[184].

---

179 Necdet Öztürk, "Kazasker Vusûlî Mehmed Çelebi ve Selim-nâmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 50 (İstanbul 1987), s. 9-108. Babinger, s. 127-128.

180 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 1143; *Gazavâtnâmeler*, s. 81.

181 Özcan Mert, "Şerîfî'nin "Fetihnâme-i Kıbrıs'ı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 4-5 (İstanbul 1974), s. 49-78; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 3851'deki nüshanın ikinci bir neşri için bk. Numan Külekçi-Turgut Karabey, "Fetihnâme-i Kıbrıs", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 2 (Erzurum 1995), s. 81-102.

182 *Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs*, haz. Harid Fedai, Lefkoşe 1997, s. 3-87.

183 *Aynı eser*, s. 91-119. Ârif Dede'nin eseri 1593-1594 yıllarında yazılmış gibi gösteriliyorsa da (Özcan Mert, "Kıbrıs Türk Tarihçiliği", *Türk Kültürü*, sayı: 92 (Ankara 1970), s. 508) bu yanlıştır (Bu bilginin tenkidi için bk. Harid Ferai, *Aynı eser*, s. XVII-XIX).

184 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1015; Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 926. Babinger, s. 126-127; *Gazavâtnâmeler*, s. 84; Zîrekî, *Târih-i Feth-i Kıbrıs (Paris Milli Ktp., nr. 926)*, haz. Eribe Ilgaz, *Mezuniyet* Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1961.

II. Selim döneminin bir diğer önemli hadisesi olan 1574'te Tunus'un fethi, Serhengî mahlaslı bir müelif tarafından *Fetihnâme-i Akl-i Vâdi-i Serhengî* isimli eserde de anlatılır[185].

Yemen tarihleri

Yemen'in ikinci defa fethi ve buradaki mücadele çeşitli eserlere konu olmuştur. Ahmed bin Yusuf bin Muhammed Firuz'un *Metâli'un-Nîrân fi Târihi'l-Yemânî*'si daha önceki durum hakkında bilgi verir. 953 (1562) yılına kadarki Yemen'deki gelişmeleri anlatır. Eserde mahalli güçler hakkında önemli bilgiler vardır[186].

Nihalî, manzum olarak kaleme aldığı *Fethiyye-i Yemen (Fetihnâme-i Yemen)* isimli eserinde 977-978 (1569-1570) yılları arasında Sinan, Özdemiroğlu Osman ve Behram paşaların Yemen'deki mücadelelerini anlatmıştır[187]. Yine yazarı ve mahiyeti tam olarak belli olmayan *Tarih-i Yemen* isimli eserde Sinan Paşa'nın Yemen'i ikinci defa fethinden bahsedilir[188].

Mustafa Rumûzî, Serdar Sinan Paşa'nın emriyle kaleme aldığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* isimli eserinde manzum olarak yaradılıştan XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Yemen'in kültürel tarihini ve Sinan Paşa'nın fetihlerini anlatmaktadır. Müellif, eserin sonuna Sinan Paşa'nın Tunus seferini de ilave etmiştir[189].

Kutbeddin Mekkî, *Gazavâtü'l-Çerâkise ve'l-Etrâk fi Cenûbi'l-Cezîre, el-Müsemmâ: el-Berku'l-Yemânî fi Fethi'l-Osmânî* isimli eserinde Rumuzî'nin eserini de kullanıp ağırlıklı olarak Sinan Paşa'nın Yemen'deki fetihlerini anlatır. Ancak daha önceki dönemlerdeki hadiselerden de bahsetmektedir. Eser

---

185 Serhengî, *Fetih-nâme-i 'Akl-i Vâdî-i Serhengî: Bir Müşahidin Dilinden Osmanlılar'ın 1574 Tunus Seferi*, haz. Veysel Göğer-Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2015; *Gazavâtnâmeler*, s. 85.

186 Cambridge University Library, AY, MS Qq 165; Hulusi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti*, İstanbul 1984, s. 211.

187 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 684; Babinger, s. 102-103; *Gazavâtnâmeler*, s. 81-83.

188 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 166; *Gazavâtnâmeler*, s. 83.

189 Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Tarihi (923-1012/1517-1604)*, I-II, Ankara 2003; Aynı yazar, "Rumûzî", *DİA*, XXXV, 244.

1574 yılında son bulmaktadır[190]. Arapça olan bu tarih 1590 yılında Mustafa b. Mehmed Hüsrevzâde[191], I. Ahmed döneminde de Abdullah Kudsî, tarafından iki defa Türkçe'ye çevrilmiştir[192]. Kutbeddin Mekkî'nin bu eserinin daha sonra Âlî Mustafa tarafından genişletilerek tercümesi yapılmıştır. *Berku'l-Yemânî* 1574'te biterken, *Ahbârü'l-Yemânî (Telhîs-i Berku'l-Yemânî)* isimli bu tercüme XVII. yüzyılın ortalarına kadar gelir. Mısır Valisi Hacı Ahmed Paşa'nın yanında divân kâtibi olan Âlî Mustafa başka kaynakları, seyyahları ve hadiseler hakkında bilgi sahibi olan kimseleri kullanarak kitabı kendi zamanına kadar getirmiştir[193].

Muhammed bin Yahya el-Mutayyib, *Bulûğu'l-Merâm fî Târîh-i Devlet-i Mevlânâ'l-Paşa Behrâm* isimli eserinde Behram Paşa'nın 977-982 (1569-1574) yılları arasındaki seferlerini anlatır[194].

Abdülaziz bin Said bin Fazıl el-Cebrî el-Havlânî, *Kitabu Kudveti'l-Mulûk ilâ-Şerefi'l-Mecdî ve Sebîlihi'l-Meslûk (Tarihu'l-Yemen Müddet-i Vilâyet-i Hasan Paşa)* isimli eserinde Yemen Valisi Hasan Paşa'nın 988-1000 (1580-1592) yılları arasındaki faaliyetlerini anlatmaktadır[195]. 1000 (1592) yılında vefat eden Amir b. eş-Şeyh Muhammed b. eş-Şeyh Hasan ed-Diâmî, Yemen'in ikinci defa fethi sırasında Kevkebân kalesinde kâtib olduğu için hadiselere yakından şahid olmuş ve 1580-1585 yılları arasında Yemen'de meydana gelen hadiseleri *Kitabu'r-Ravdi'l-Hasan fi Ahbarı Siyeri Mevlânâ Sahibi's-Seâde el-Başa Hasen fi-Eyyâmi Vilayetihî bi-İklimi'l-Yemen* ismiyle kaleme almıştır[196].

1580'li yılların sonlarında Yemen'e gelen Abdullah Ali bin Dâir, 23 sene Yemen beylerbeyiliği yapan Hasan Paşa'nın teşviki ile *el-Fütuhâti'l-Murâdiyye fi'l-Cihâdi'l-Yemeniyye* isimli eserini yazmıştır. Eserin ilk kısmı genel bir İslâm

---

190 İstanbul kütüphânelerinde birçok nüshası bulunan bu eserin Sinan Paşa'ya sunulan nüshaları için bk. TSMK, nr. A 2879-2880; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 216-218.

191 Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiyye, nr. 921.

192 Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4928/2; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 210.

193 Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 211-212; Sadettin Baştürk, *Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî/ Ahbarü'l-Yemânî (Tahlil ve Metin)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

194 Babinger, s. 103; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 213.

195 Medine-Mahmudiye Kütüphanesi, Tarih Bölümü, nr. 17; Mustafa Fayda, "Osmanlılar Dönemi Yemen Tarihine Âit Arapça Bir Yazma", *Tarih Dergisi*, sayı: 32 (İstanbul 1979), s. 167-172.

196 Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 806; Babinger, s. 129.

tarihi, ikinci kısmı ise III. Murad hakkında bilgi verildikten sonra 1003 (1595) tarihine kadar Yemen'de olan hadiseleri ihtiva etmektedir[197].

Abdüssamed el-Mevzâi'nin *el-İhsân fi Duhûli Memleketi'l-Yemen Tahte Zılli Adâleti'l-Osmân* isimli Arapça eseri II. Osman dönemine kadar gelen bir Yemen tarihidir[198]. İmam Mutahhar'ın torunu olan ve 1048'de (1638) vefat eden İsa bin Lütfullah, *Revha'r-Rûh* isimli 900-1029 (1494-1620) tarihleri arasındaki hadiseleri anlatan bir Yemen tarihi yazmıştır. Eserde Zeydîlerle ilgili bilgiler ağırlıktadır[199]. Abdülmümin bin Ali'nin *Mirâtü'l-Yemen*[200] *ile* Esad Câbir bin Osman Ragıb'ın da *Yemen*[201] isimli eserleri Yemen tarihi üzerinedir.

III. Murad dönemi tarihçileri

Dönemin güçlü sadrazamı Sokollu Mehmed Paşa'nın yeğeni Sokolluzâde Mustafa Paşa'nın faaliyetleri ve ailesi hakkında Nahifi'nin *Cevâhirü'l-Menâkıb (Gencine-i Ahlak)* isimli eserinde bilgi bulunmaktadır[202]. Mehmed Vefa (Vefaî), *Tevârih-i Gazavât-ı Sultan Murad-ı Sâlis*'de Ekim 1584'te Özdemiroğlu Osman Paşa'nın törenle İstanbul'dan ayrılmasından başlayarak, Tebriz seferini ve Özdemiroğlu'nun ölümünden sonra Tebriz Beylerbeyi Cafer Paşa'nın faaliyetlerini teferruatlı olarak anlatmaktadır[203]. Niyazî, *Zafernâme-i Ali Paşa* isimli eserinde Bağdad Beylerbeyisi Elvendzâde Ali Paşa'nın 991 (1583) yılında mahalli güçler ve İranlılar ile yaptığı mücadeleleri anlatmıştır[204].

---

197 Ragıb Paşa Kütüphanesi, AY, nr. 979; Atıf Efendi Kütüphanesi, nr. 1912; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 210-211.

198 Bibliotheque Nationale de Paris, AY, nr. 5973; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 211.

199 Kahire-Dârü'l-Kütüb, Tarih, nr. 1347; Hulusi Yavuz, *Aynı eser*, s. 215.

200 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, TY, nr. 6129.

201 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, TY, nr. 4250.

202 İbrahim Pazan, *Nahifi'nin Cevâhirü'l-Menâkıb'ı (Gencîne-i Ahlâk) (Tahlil-Metin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2013; Abdurrahman Şeref, "Sokollu Mehmed Paşa'nın Evâil-i Ahvâli ve Ailesi Hakkında Bazı Malumat-Cevâhirü'l-Menâkıb", *TOEM*, V/29, (İstanbul 1330), s. 257-265; *Gazavâtnâmeler*, s. 85-86.

203 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1031; Babinger, s. 129-130.

204 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Tarih, nr. 396; *TCYK*, s. 220; *Gazavâtnâmeler*, s. 91-92; Hamza Üzümcü, *Zafer-nâme-i Ali Paşa (Transkript ve Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2008.

Mehmed Zaim'in eseri *Humâ-i Camiü't-Tevârih* genel bir dünya tarihidir. 985 (1577) yılına kadar gelen hadiseleri anlatmaktadır. Avrupa'da oldukça tanınan ve Macarca'dan Rusça'ya birçok dile çevrilen bu eser Türkiye'de fazla tanınmaz[205].

Mustafa Selanikî'nin *Tarih-i Selanikî* isimli eseri en önemli tarihlerden birisidir. Selanikî, 1563-1600 yılları arasındaki dönemin tarihini kaleme almıştır. Bilhassa kendi yaşadığı dönemle ilgili olarak son derece kıymetli bilgiler vermektedir[206].

XVI. yüzyılın en önemli müverrihlerinden olan Gelibolulu Mustafa Âli altmışa yakın eser kaleme almıştır. Tarihle ilgili en önemli ve hacimli eseri *Künhü'l-ahbâr*'dır. Bu eserde yaradılıştan başlanılıp, Peygamberler, İslâm devletleri, Türk kavimleri ve 1595 yılı Ekim'ine kadar Osmanlı tarihi anlatılır[207].

---

[205] W. Björkman, "Mehmed Zaîm", *İA*, VII, 612-613; Ayşe Nur Sır, *Mehmed Za'îm, Câmi'ü't-Tevârîh (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

[206] *Tarih-i Selanikî*, I-II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1989; Mehmet İpşirli, "Mustafa Selânikî and his History", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX, (İstanbul 1978), s. 416-472; Aynı yazar, "Selânikî Mustafa Efendi", *DİA*, XXXVI, 357-359.

[207] Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitabü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I-II, neşr. İ. Hakkı Çuhadar vd., Kayseri 1998; Faris Çerçi, *Künhü'l-ahbâr'a Göre II. Selim, III. Murad, III. Mehmed Devirleri ve Mustafa Âli'nin Tarihçiliği*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996; Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara 1994; Jan Schmidt, *Mustafa Âli's Künhü'l-ahbar and its Preface. According to the Leiden Manuscript*, İstanbul 1987; Jan Schmidt, "Some remarks on the textual history of a famous late sixteenth century world history: the case to Mustafa Âli's Künhü'l-ahbâr", *Manuscripts of the Middle East*, 3 (Leiden 1988); Aynı yazar, *Pure water for thirsty Muslims-A study of Mustafa Âli of Gallipolis Künhü'l-Ahbar, Het Oosters Institut*, Leiden 1991; *Ahmet Aydın, Gelibolulu Mustafa Âli'nin Künhü'l-ahbârının Dördüncü Rüknünün Kaynakları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993; Bekir Kütükoğlu-Ömer Faruk Akün, "Âli Mustafa Efendi", *DİA*, II, 414-421; Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli, Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul 1996; Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âli*, İstanbul 1998; Mehmet Şeker, "Gelibolulu Mustafa Âli'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I (İzmir 1983), s. 153-179; *Gelibolulu Mustafa Âli, Divan, Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım*, I-III, Cambridge 2006; *Künhü'l-Ahbâr*, haz. M. Hüdai Şentürk, II, Ankara 2003.

Cenâbî Mustafa Efendi'nin klasik Arap tarihçiliği geleneğine göre yazdığı *el-Aylemü'z-Zâhir*, 997 (1588) yılına kadar gelen genel bir İslam tarihidir. Arapça olarak yazılan ve 82 devletin tarihinin anlatıldığı eserin yaklaşık beşte biri Osmanlı tarihiyle ilgilidir[208].

1008'de (1599) vefat eden ünlü Osmanlı Şeyhülislâmı Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't-Tevârih* isimli oldukça tanınmış tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan başlayarak I. Selim devri sonuna kadar gelir. Hoca Sadeddin tarihini yazarken Ahmedî, Aşıkpaşazâde, Neşrî, Hadîdî, İdris-i Bitlisî ve İbn Kemal gibi birçok Osmanlı tarihçisini ve olayların akışına göre çeşitli Timurlu, İranlı ve Arap tarihçiler ile bazı vesikaları ve şifahî malumatı kullanmıştır. Eser büyük bir şöhret bulmuş, zeyiller yazılmış ve Avrupa dillerine çevirileri yapılmıştır[209].

Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih'i* için daha sonra Kanunî dönemi ile ilgili bir zeyl hazırlamaya başlamıştır. Müellifin ölümünden sonra, oğlu Hocazâde Mehmed Efendi bu zeyle ilaveler yapmış ve esere *İbtihâcü't-Tevârih* adını vermiştir. İki cilt olan eserin birinci cildinde Kanunî'nin cülûsundan başlanıp, Mohaç'ın sonuna kadar siyasî gelişmeler, Canberdi Gazali isyanı, Şehsuvaroğlu ve Ferhad Paşa'nın öldürülmesi ile Selman Reis'in Kızıldeniz'deki faaliyetleri anlatılır. İkinci cilt 1551-1554 yılı hadiselerini ihtiva eder. İki cilt arasında önemli boşluklar vardır. Kabaca 1527-1550 yılları arası eksiktir. Eserde yer alan bilgilerin çoğu orijinal değildir. Birinci cilt büyük oranda İbn Kemal'in

---

208 Mehmet Canatar, *Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenâbi Tarihi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993; Aynı yazar, "Cenâbî Mustafa Efendi", *DİA*, VII, 352-353; Aynı yazar, "Cenâbî Mustafa Efendi: Hayatı, Eseri ve Tarih Görüşü", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 2000), s. 259-289; Muharrem Kesik, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", *Tarih Dergisi*, sayı: 36 (İstanbul 2000), s. 213-228; Aynı yazar, "Cenâbî'ye Göre Danişmendliler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 2001), s. 243-266.

209 Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, I-II, İstanbul 1279-1280; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, I-V, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1979; M. Münir Aktepe, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Tacü't-Tevârih'i ve Bunun Zeyli Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, XIII (İstanbul 1958), s. 101-111; Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", *DİA*, XVIII, 196-198; Şerafettin Turan, "Sa'deddin", *İA*, X, 27-32; Şefâettin Severcan, "Hoca Sadeddin Efendi ve Tarihçiliğimizdeki Yeri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8 (Kayseri 1992), 73-78; Mehmet Yıldırım, *Hoca Sa'deddin Efendi ve Tarihçiliği*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997. Bu eser Mehmet İpşirli tarafından neşre hazırlanmaktadır.

Tevârih-i Âl-i Osman'ından alınmıştır. Hoca Sadeddin'in şifahi bilgilerden faydalanarak yazdığı yerler önemlidir. Özellikle Hint seferleri hakkındaki kısımlar teferruatlıdır[210].

İran savaşları

XVI. yüzyılın sonlarında meydana gelen ve kesintilerle uzun yıllar devam eden İran savaşları hakkında birçok tarih yazılmıştır. Bu yüzyılın en önemli tarihçilerinden olan Gelibolulu Mustafa Âli, Safevi savaşları sırasında cephede bulunduğu için yakından şahid olduğu hadiseler üzerine iki eser kaleme almıştır. Bunlardan *Nusretnâme* Lala Mustafa Paşa'nın divân kâtibi olarak bulunduğu Gürcistan ve Şirvan seferi ile Kars kalesinin inşaatı sırasında gördüğü olayları ve serdar adına kaleme aldığı mektuplar ile daha önceki Osmanlı-Safevî ilişkilerini ihtiva eder[211]. Lala Mustafa Paşa'nın yerine Koca Sinan Paşa'nın tayin edilmesi üzerine, yeni serdarın 1580'deki Gürcistan seferini onun emriyle *Nusretnâme*'nin zeyli mahiyetinde *Fursatnâme*'yi yazmıştır[212].

Rahimîzâde İbrahim Harimî Çavuş, XVI. yüzyılın sonlarında vuku bulan İran harpleri ile ilgili elimizde bugün mevcut olan *Zafernâme-i Sultan Murad Han*, *Gonca-i Bağ-ı Murâd* ve *Kitâb-ı Gencîne-i Feth-i Gence* adlarında üç eser[213] ile Osman Paşa'nın 1585'te Tebriz'i fethi ile ilgili kısa bir risâle yazmış-

---

[210] Ahmet Akgün, Mehmed Efendi, *İbtihâcü't-tevârih*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999; Muhittin Kapanşahin, *Mehmed Efendi ve İbtihâcü't-tevârih Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998; Ahmet Kavurmacıoğlu, *Mehmet Efendi ve "İbtihacü't-Tevarih" Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (II. Cilt)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2000; M. Münir Aktepe, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Tacü't-Tevârih'i ve Bunun Zeyli Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, XIII (İstanbul 1958), s. 101-116; Aynı yazar, "İbtihâcü't-tevârih", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 71-84.

[211] Bekir Kütükoğlu, "Âli Mustafa Efendi", *DİA*, II, 414-415; Mustafa Eravcı, *Gelibolulu Mustafa Âli's Nusretname*, Doktora Tezi, Edinburgh University, Edinburgh 1998; Aynı yazar, *Mustafa Âli's Nusret-nâme and Ottoman-Safavi Conflict*, İstanbul 2011.

[212] *Mustafa Ali's Fursat-name: edition und bearbeitung einer quelle zur geschichte des Persischen feldzugs unter Sinan Pasa 1580-1581, herausgegeben von Gerd Winkelhane; Rana von Mende*, Berlin 1989.

[213] Mustafa Karanfil, *Harîmî'nin Zafernâme ve Gonca'sına Göre Özdemiroğlu Osman Paşa*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İs-

tır[214]. Dal Mehmed Efendi'nin manzum olarak kaleme aldığı *Şeca'atnâme*'de Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tiflis'in fethi için tayin edilişinden başlayarak Kırım seferini ve Tebriz'in fethini tasvir eder[215].

Talîkîzâde Mehmed Subhî, Ferhad Paşa ile birlikte İran cephesinde, Revan'da üç yıl bulunmuş, serdarlığa Özdemiroğlu Osman Paşa tayin edilince, yeni serdarın emriyle gördüklerini kaleme almıştır. *Gürcistan (Revan) Seferi Tarihçesi*'nde[216] Ferhad Paşa'nın İran cephesindeki faaliyetlerinden başlayıp, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Gürcistan seferi ve Osmanlı-Safevi savaşlarını anlatır. *Tebriziyye*[217] isimli eseri ise Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tebriz'i fethi ve bu esnada Safevilerle meydana gelen savaşlar üzerinedir. Hüseyin bin Mehmed de *Gazavât-ı Özdemiroğlu Osman Paşa*'da Özdemiroğlu'nun İran'daki savaşlarından bahseder[218]. Şark seferlerine katılan Ebubekir bin Abdullah, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın 986'daki (1578) Şirvan ve Gürcistan seferini anlatan bir tarih kaleme almıştır[219].

---

tanbul 1998; Çetin Sungur, *Rahîmîzade İbrahim Harîmî Çavuş'un "Zafername-i Sultan Murad Han" Adlı Eseri'nin Transkripsiyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1998; Ferruh Senan, *Rahimizade İbrahim Çavuş ve Zafernâme-i Sultan Murad Han*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1946; Rahimî-zâde İbrahim Harimî Çavuş, *Kitab-ı Gencîne-i Feth-i Gence (Osmanlı-İran Savaşları ve Gence'nin Fethi 1583-1590)*, haz. Günay Karaağaç-Adnan Eskikurt, İstanbul 2010.

214 *Târîh-i Osmân Paşa*, haz. Yunus Zeyrek, Ankara 2001, s. 77-90.

215 Asafi Dal Mehmed Çelebi (Bey, Paşa), *Şecaatnâme (tıpkıbasım), Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şark Seferleri (1578-1585)*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2006 (Bu baskıda minyatürlerden bazıları sansürlenmiştir); Asafi Dal Mehmed Çelebi (Bey, Paşa), *Şecaatnâme (tıpkıbasım), Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şark Seferleri (1578-1585)*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2007; *Âsâfî Dal Mehmed Çelebi ve Şecâ'atnâme*, haz. H. Mustafa Eravcı, İstanbul 2009; Mehmed Ârif, "Özdemiroğlu Osman Paşa Makalesine Zeyl: Şecâatnâme", *TOEM*, III/14 (İstanbul 1332), s. 110-117.

216 TSMK, Revan, nr. 1300; *Gazavâtnâmeler*, s. 90-91; Karatay, I, 232-233.

217 Bülent Özkuzugüdenli, *Ta'lîkî-zâde Mehmed Subhî, Tebriziyye*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005; *Gazavâtnâmeler*, s. 90-91.

218 Atatürk Kitaplığı (Belediye Kütüphanesi), Belediye yazmaları, nr. O.118/2, s. 43-87.

219 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Tarih, nr. 366. Viyana'da bulunan ve yazarı belli olmayan *Târîh-i Osmân Paşa* ismiyle yayınlanmış tarih, Ebubekir bin Abdullah'ın eserinin bir nüshasıdır. Bu tarih için bk. *Târîh-i Osmân Paşa*, haz.

Seyyid Sadeddin bin Mevlana Mahmud tarafından kaleme alınan *Neşrü'l-Nazırîn ve Makbulü'l-Hâtırîn* isimli eser de Özdemiroğlu'nun 1581-1585 yılları arasındaki Şirvan seferi üzerinedir. Müellif eserinde kendi hayatıyla alakalı ilginci bilgiler vermektedir[220]. Yine Adlî mahlaslı bir şair de bizzat katıldığı bu seferin tarihini manzum olarak yazmıştır[221]. Vücûdî'nin (Mehmed bin Abdülaziz) *Risâle-i Gazâ* isimli eserinde ise Lala Mustafa Paşa'nın Şirvân'ın fethine görevlendirildiği 1578 tarihinden başlayarak, 1585'te Özdemiroğlu Osman Paşa'nın vefatına kadarki zaman dilimi içerisinde gerçekleşen İran, Kafkasya ve Kırım'daki askerî harekât ve fetihleri ele almaktadır[222].

Cerrahzâde Mehmed, Nahcivan kadısı iken 1603'te Safevilere esir düşmüş, esaretten kurtulup İstanbul'a döndüğünde gördüklerini kaleme almıştır. Cerrahzâde'nin *Revan Muhasarası Tarihçesi* 1604'te Şah Abbas'ın Revan'ı zaptedişini anlatır[223]. Gazâvât-ı Murad Paşa *Telhisât der Ahd-i Sultan Ahmed Han*, isimli eser Kuyucu Murad Paşa'nın Celalilerle mücadelesi üzerinedir. Celali isyanları ile ilgili en önemli kaynaklardan birisidir. Bir mecmua şeklindeki eserde ayrıca 20'den fazla telhis ile 4 kısa dinî hikâye de yer almaktadır[224].

Yunus Zeyrek, Ankara 2001. Bu kitap Wien Österreichische Nationalbibliothek'te bulunan H.O. 68 numaralı Osman Paşa'nın seferlerini anlatan bir yazma ile yine aynı kütüphanede bulunan H.O. 69 numaralı yazmanın birleştirilmesinden meydana gelmiştir. İkinci yazmada Osman Paşa'nın bir mektubu ile Rahimîzâde'nin Osman Paşa'nın 1585'te Tebriz'i fethi ile ilgili yazdığı kısa bir bölüm vardır. Bu iki eserin birleştirilerek ne oldukları tam olarak ortaya konulmadan bu şekilde yayınlanması doğru bir neşir şekli değildir.

220 Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, cod. or, nr. 801; Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, I, Leiden 2001, s. 257-266; İsmail Erünsal, "Jan Schmidt, Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands", Belleten, sayı: 248 (Ankaar 2003), s. 205.

221 Adli Hasan, *Tergibat*, Milli Kütüphâne, Fahri Bilgen yazmaları, nr. 06 Yz F.b (Yz A 516); *Gazavâtnâmeler*, s. 89.

222 Hüseyin Sarıkaya-Veysel Göğer, "Vücûdî", *DİA*, EK-II; Kaynaklarda bahsedildiği halde uzun zamandır kayıp olan eser (Bk. Gazavâtnâmeler, s. 85, 89), Hüseyin Sarıkaya ve Veysel Göger tarafından bulunmuştur ve yayına hazırlanmaktadır.

223 TSMK, Revan, nr. 1290/3, vr. 41b-87b; Nurcan Haker, *Revan Muhasarası Tarihçesi (Cerrah-zâde Mehmed Efendi'nin)*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1965.

224 Göknur Çelik, *Vâsıfî'nin "Gazâvât-ı Murad Paşa" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşları

1593-1606 arasındaki Avusturya savaşlarıyla ilgili de birçok tarih yazılmıştır. Bunlardan Şehnâmeci Talîkîzâde Mehmed Subhî'nin Yanık ve Eğri seferi üzerine yazdığı iki şehnâmeden yukarıda bahsedilmişti. Cafer Iyânî, Koca Sinan Paşa'nın 1594'deki Yanık seferini, 1585 yılından başlayarak sefere yol açan gelişmelerle birlikte anlatan *Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs*[225] ve Tiryaki Hasan Paşa'nın gazalarından bahseden *Cihâdnâme-i Hasan Paşa* isimli iki eser yazmıştır[226]. Tiryaki Hasan Paşa ile ilgili bir diğer eser Ahmed bin Osman bin Şânî'nin *Menâkıb-ı Tiryaki Hasan Paşa*'sıdır[227]. Faizî'nin *Hasenât-ı Hasan*'ı da Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije müdafaası ve zaferi üzerinedir[228].

Bir Osmanlı bürokratı olan Abdi Çelebi *Zafernâme-i Kal'a-i Üstüvar (Yanık Kal'a Fetihnâmesi)* isimli 317 beyitlik manzum eserinde Sinan Paşa'nın 1593 yılında Avusturya'ya karşı yaptığı askerî harekâtı tasvir eder[229]. Andelib'in *Tarih-i Feth-i Üngürus*'ünde 1593'te savaşın çıkmasına sebep olan hadiselerden kısaca bahsedildikten sonra, III. Mehmed'in 21 Haziran 1596'da İstanbul'dan hareket edip, Eğri üzerine gidişi, kalenin fethi, Haçova Savaşı ve İstanbul'a dönüşü anlatılmaktadır[230]. Misâlî Çelebi'nin manzum tarihinde Haçova Sa-

---

225 Cafer Iyânî, *Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs (Osmanlı-Macar Mücadelesi Tarihi, 1585-1595)*, haz. Mehmet Kirişçioğlu, İstanbul 2001.

226 Vahid Çabuk, *Tiryâki Hasan Paşa'nın Gazâları ve Kanije Savunması*, İstanbul 1978; Osman Ünlü, *Kanije Müdafaası ve Cihâd-nâme-i Hasan Paşa*, İstanbul 2015.

227 İsmet Parmaksızoğlu, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, Ankara 1952, s. 32-33.

228 Bu eser Namık Kemal (Önce Ahmed Nafiz takma ismiyle) tarafından dili değiştirilerek 1290 ve 1303 yıllarında iki defa yayınlanmıştır. Bk. *Gazavâtnâmeler*, s. 101-102.

229 *TCYK;* s. 104; *Gazavâtnâmeler*, s. 93-94. Mehmet Gürbüz, "Abdî'nin Zafernâme'si", *Türkish Studies*, X (Güz 2015), s. 627-670.

230 Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, nr. 623; Aynı Kütüphane, Hacı Mahmud, nr. 5345; Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, nr. 769; Aysel Şençoban, *Andelîb, Târih-i Feth-i Üngürus*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1965. Bu tez Hâlet Efendi, nr. 623'ün transkripsiyonudur; *TCYK*, s. 130-131; *Gazavâtnâmeler*, s. 96-97; İsmet Parmaksızoğlu, "Onyedinci Yüzyıl Rumeli Olayları İle İlgili Özel Tarihler ve Osekli İbrahim Efendi Tarihçesi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1082; Gelibolulu Âli'ye ait olduğu söylenilen ve 1001-1005 (1593-1606) yılları arasındaki Avusturya savaşlarını anlatan Tarih-i Üngürüs isimli eser için bk. TSMK, Revan, nr. 1302; *Gazavâtnâmeler*, s.

vaşı ele alınmıştır[231]. Yine yazarı belli olmayan *Gâzanâme-i Muhammediye*[232] ile Mücellâ Efendi'nin risalesinde[233] de bu savaştan kısaca bahsedilir. Nizamî-i Bosnevî'nin *Tuhfetü'l-İhvân*'ı ise Eğri seferi, Tımışvar hadiseleri ile Cafer ve Üveys Paşaların menkıbelerini ihtiva eder[234].

Yazarı belli olmayan bir gazavâtnâmede de Özdemiroğlu'nun Kafkasya'daki askerî harekâtı ile 1601-1606 yılları arasında Kanije civarında meydana gelen savaşlar anlatılır[235].

Kelâmî-i Rûmî, *Vekayi-i Ali Paşa* isimli eserinde Mısır'da meydana gelen hadiseler için vali olarak gönderilen Yavuz Ali Paşa'nın 1010-1012 (1601-1603) yılları arasındaki faaliyetlerini manzum ve mensur olarak anlatır[236].

94-95. Eserdeki bir ibarenin yanlış okunmasından dolayı bu tarih başka bir müellifin gibi hazırlanmıştır. Bk. Nida Akdoğan, *Da'i Fakir, Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2005.

231 Nuruosmâniye Kütüphanesi, nr. 4962.

232 TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1414; Karatay, I, 236.

233 Bu eser Abdurrahman Sağırlı tarafından neşre hazırlanmaktadır.

234 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Tarih, nr. 1150; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1082.

235 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1037, *Gazavâtnâmeler*, s. 103.

236 *Gazavâtnâmeler*, s. 98-99; Kelâmî-i Rûmî, *Vekayi-i Ali Paşa [Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (1601-1603)]*, haz. Soner Demirsoy, İstanbul 2013.

XVII. YÜZYIL TARİHÇİLERİ

Edirneli Mehmed bin Mehmed'in (Er-Rûmî) iki ciltlik *Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr*'ının birinci cildi, zuhurundan kendi zamanına kadar gelen, Osmanlılar hariç, İslam tarihini[237]; ikinci cildi ise başlangıcından I. Ahmed'in ölümüne kadar Osmanlı tarihini ihtiva etmektedir[238]. Müellifin *Târîh-i Âl-i Osmân* isimli eseri ise 1000-1050 (1592-1640) yılları arasındaki padişahların, veziriazamların, sadâret kaymakamlarının, kubbe vezirlerinin, vezâret rütbesine ulaşmış defterdarların, şeyhülislâmların, Anadolu ve Rumeli kadıaskerlerinin, İstanbul, Edirne ve Mısır kadılarının biyografilerini ihtiva eder[239].

Sultan imamı olan Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-Tevârih* isimli iki ciltten oluşan eserinde I. Ahmed dönemini anlatır. Birinci ciltte I. Ahmed'in tahta çıkması ile padişahın manevi ve fiziki özellikleri üzerinde durur. İkinci ciltte ise I. Ahmed dönemindeki hadiseler (Avusturya ve İran harpleri, Celali isyanları, Kâbe'nin tamiri, padişahın seyahatleri) zikredilmektedir. Eser 1023 (1614) yılı olayları ile sona ermektedir. Müellif 1024'ten (1615) sonraki hadiseleri üçüncü cilt olarak tasarlamış ise de bunun hazırlandığına dair bir kayıt bulunamamıştır. Eserin kaynakları müellifin bizzat gördüğü veya saraydaki diğer görevlilerden dinlediği hadiselerdir[240].

---

237 Birinci cildin muhtasar nüshadan neşri için bk. *Nuhbetü't-Tevârîh ve'l-Ahbâr*, I, İstanbul 1276.

238 *Nuhbetü't-Tevârîh ve'l-Ahbâr*, II, İstanbul 1276. Osmanlı döneminde yapılan bu neşir eksik ve muhtasar nüshalardan birine dayanılarak yapılmıştır. Eserin karşılaştırmalı yeni bir neşri için bk. Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, tahlilleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

239 Bu eser *Nuhbetü't-Tevârih* ile birlikte neşredilmiştir. Bk. Abdurrahman Sağırlı, *Aynı tez.*

240 *Mustafa Safi'nin Zübdetü't-Tevârihi*, I-II, haz. İsmail Hakkı Çuhadar, Ankara 2003; Bekir Kütükoğlu, "Sâfi'nin Zübdetü't-tevârîh'i", *Vekayi'nüvis-Makaleler*, s. 17-23; Aynı yazar, "Sâfi Mustafa Efendi," *DİA*, XXXV, 471-472.

XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı bürokrasisinde çeşitli görevlerde bulunan Hasanbeyzâde Ahmed Paşa iki ciltlik önemli bir tarih yazmıştır. *Telhîs-i Tâcü't-Tevârih* adını taşıyan birinci cildi Hoca Sadeddin'in *Tâcü't-Tevârih*'inin bir özeti mahiyetindedir. *Zeyl-i Tâcü't-Tevârih* isimli ikinci cildi ise yazarın müşahedelerini yansıtır. Kanunî'den başlayıp IV. Murad devrinin büyük bir bölümünü ihtiva etmektedir. Bilhassa III. Mehmed'den sonraki kısımları orijinaldir[241].

Peçuylu İbrahim, 927-1049 (1520-1640) yılları arasındaki hadiseleri kaleme almıştır. Müellif eserinde Macar tarihlerini de kullanmıştır. *Tarih-i Peçuylu*'ya daha sonra iki zeyl yapılmıştır. Belgradî Mustafa Efendi zeyli 1045-1061 (1635-1651) yılları arasını, Mehmed Paşa zeyli ise 1640-1648 yılları arasını ihtiva eder[242].

Solakzâde Hemdemî Mehmed'in *Solakzâde Tarihi* Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1657'ye kadar gelir[243]. Kendi döneminden öncesini *Tacü't-Tevârih*,

---

241 *Hasan Bey-Zâde Târihi, Tahlil Kaynak Tenkidi Metin ve İndeks (926-1045/1520-1635)*, I-III, haz. Nezihi Aykut, Ankara 2004; Nezihi Aykut, "Hasanbeyzâde Ahmed Paşa", *DİA*, XVI, 363-364; M. Cavid Baysun, "Hasan Beyzâde Ahmed Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, X (İstanbul 1953), s. 321-340; Orhan F. Köprülü, "Hasan Beyzâde", *İA*, V/1, 334-337.

242 Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevî*, I-II, İstanbul 1281-1283, İkinci baskı, önsöz ve indeks, Fahri Çetin Derin-Vahid Çabuk, İstanbul 1980; Şerafettin Turan, "Peçevî", *İA*, IX, 543-545; Erica Hanz, "Peçuylu İbrahim", *DİA*, XXXIV, 216-218; Bekir Kütükoğlu, "Katib Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları", *Aynı eser*, s. 50-55; İsmet Parmaksızoğlu, "Onyedinci Yüzyıl Rumeli Olayları İle İlgili Özel Tarihler ve Osekli İbrahim Efendi Tarihçesi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1075. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde *Peçuylu Tarihi*'nin yeni bir neşri yüksek lisans tezleri olarak hazırlanmaktadır (Bk. Sevda Gülakan, *Peçevî Tarihi (1b-20b)*, İstanbul 2004; Filiz Çakıllı, *Peçevî Tarihi (21a-40a)*, İstanbul 2004; Bihter Gürışık, *Peçevî Tarihi (46b-80a)*, İstanbul 2005; Mustafa Özbal, *Peçevî Tarihi (80b-114a)*, İstanbul 2005; Aysel Yılmaz, *Peçevî Tarihi (150b-184a)*, İstanbul 2005; Kadir Akıllı, *Peçevî Tarihi (184b-218a)*, İstanbul 2008;Beyhan Dinç, *Peçevî Tarihi (250b-284a)*, İstanbul 2005; Melek Metin, *Peçevî Tarihi (284b-317b)*, I-II, İstanbul 2006; Zuhal Kayayurt, *Peçevî Tarihi (317b-351a)*, İstanbul 2005; Hamdi Şimşek, *Peçevî Tarihi (355b-364a, Zeyl 365a-393a)*, İstanbul 2005).

243 Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015; *Solakzâde Tarihi*,

Hasanbeyzâde Tarihi gibi eserlerden derlemiştir. Eserin son kısımları da *Vecihî Tarihi*'nden alınmadır. Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi'nin yazmış olduğu eser seferler ve orduda kullanılan silahlar açısından en önemli Osmanlı tarihlerinden biridir. Şubat 1592-Mart 1644 tarihleri arasındaki hadiseleri anlatır. Bilhassa seferler hakkında detaylı bilgiler verir[244]. Ahmed Süheylî bin Hemdem Kethüdâ'nın *Tarih-i Şahî (Tarih-i Süheylî)* isimli eseri 80 kadar tarihten faydalanarak yazılmış, yaradılıştan 1632'ye kadar gelen genel bir tarihtir[245].

En önemli Osmanlı yazarlarından birisi olan ve XVII. yüzyıla damgasını vuran Kâtib Çelebi[246] *Fezleke*'de 1000-1065 (1592-1654) tarihleri arasındaki hadiseleri anlatır. Bu eser müellifin Arapça *Fezleketü't-Tevârih*'inin mufassal tercümesi ve zeyl yapılmış hâlidir. Klasik İslâm tarih yazıcılığına göre hadiseler yıllara göre anlatılmakta ve her yılın sonunda o sene içinde ölen şeyh, vezir, şair gibi kimselerin biyografileri verilmektedir. Türkçe *Fezleke*'nin Osmanlı döneminde yapılmış baskısı son derece eksik ve atlamalarla doludur[247]. Müellifin Arapça *Fezleketü't-Tevârih*'i *(Fezleketü Akvâli'l-Ahyâr fi İlmi't-Tarih ve'l-Ahbâr)* ise ağırlıklı olarak Cenâbî'nin *el-Aylemü'z-Zâhir*'ine dayanır. Eserde tarihin manası, bu konuda yazılmış kitaplar ve tarihçinin uyacağı şartlar veril-

---

İstanbul 1297; *Solakzâde Tarihi*, I-II, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989. Bu sadeleştirmeye matbu nüshada olmayan 1054-1057 (1644-1657) yılları arasındaki hadiseler yazma nüshadan (TSMK, III. Ahmed, nr. 3078'den) eklenmiştir. Ayrıca bk. Abdülkadir Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemî", *DİA*, XXXVII, 370-372.

244 *Topçular Kâtibi 'Abdulkadir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, I-II, haz. Ziya Yılmazer, Ankara 2003; Markus Köhbach, "Der Osmanische Historiker Topcılar Kâtibi 'Abdü'l-qadir Efendi. Leben und Werk", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 75-96.

245 Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 4356; Babinger, s. 178; *TCYK*, s. 15-16.

246 Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi, Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara 1982; Aynı yazar, "Kâtib Çelebi", *DİA*, XXV, 36-40; *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1957; Fikret Sarıcaoğlu, "Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri", *Tarih Dergisi*, sayı: 37 (İstanbul 2002), s. 297-319; Fikret Sarıcaoğlu, Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi, II, Giriş-Kâtib Çelebi ve Cihânnümâ-Dizin, Ankara 2013.

247 Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I-II, İstanbul 1286-1287; Bekir Kütükoğlu, *Kâtib Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları*, İstanbul 1974; Aynı yazar, "Fezleke", *DİA*, XII, 541-542; Zeynep Aycibin, *Kâtib Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

dikten sonra İslâmiyet'in doğuşundan sonraki hadiseler kronolojik olarak aktarılır. Daha sonra kuruluştan 1051'e (1651) kadar Osmanlı tarihi anlatılır[248].

Köklü bir ulema ailesinden gelen ve kendisi de müderrislik yapan Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin[249], genel bir dünya tarihi olan *Ravzatü'l-Ebrâr*'ı yaradılıştan 1645 yılı sonlarına kadar gelir. Yazma nüshalarında hadiseler Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesine (1648) kadar anlatılmaktadır[250].

Müellifin yukarıda bahsettiğimiz eserine daha sonra yazdığı zeyl (*Zeyl-i Ravzatü'l-Ebrâr*) ise 1648-1657 yılları arasını ihtiva eder. Bu süre içerisinde yakından şahid olduğu ve çeşitli devlet adamlarından dinlediği hadiseleri ağır bir dille anlatmaktadır. Bir nevi hatırat olan eserde müellif kendisini savunmaktadır[251].

IV. Mehmed devri hadiselerini anlatan *Risâle-i Kürt Hatib*'in yazarı hakkında bir malumata sahip değiliz. Eserde 1651'deki esnaf ve halk hareketlerinden bahseden ve IV. Mehmed devri âlimlerinden olan müellif, haksızlığa uğradığını ve bu yüzden istediği makamlara ulaşamadığını belirtmektedir. Sesini duyurmak için bu risâleyi kaleme almıştır. Eserde Valide Sultan'a bir methiye bulunması, risâlenin ona sunulmuş olduğunu göstermektedir[252].

---

[248] Abdülkadir Özcan, "Fezleketü't-Tevârih", *DİA*, XII, 542-544.

[249] Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", *DİA*, XXIV, 381-383; Orhan F. Köprülü, "Şeyhülislâm Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi ve Müftü Suyu", *Belleten*, sayı: 41 (Ankara 1947), s. 137-145; Fatma Bindal (Arslan), *Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz, Gülşen-i Niyâz (Tenkidli Metin/İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996.

[250] Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr*, Bulak 1248; İbrahim Özgül, *Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l-Ebrâr Adlı Eseri (1299-1648), Tahlîl ve Metin*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010; Sıddık Ünalan, *Kara Çelebi-zâde'nin Tarih-i Ravzatü'l-Ebrar'ı*, Metin-Tahlili, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2011.

[251] *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-Ebrârı (Tahlîl ve Metin)*, haz. Nevzat Kaya, Ankara 2003.

[252] Mehmet Çömcüoğlu, *Risâle-i Hatib, Metin ve İndeksi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1969; *Dördüncü Mehmed Saltanatında İstanbul, Risâle-i Kürd Hatib*, haz. H. Ahmet Arslantürk-Murat Kocaaslan, İstanbul 2014.

Hasan Vecihî'nin, *Tarih-i Vecihî* isimli tarihi 1047-1071 (1637-1661) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder. 1071 (1661) yılında Kırım ve Lehistan'ın Kazaklarla yaptığı savaş sadece bu eserde vardır. *Naima Tarihi*'nin en önemli kaynaklarından birisi olmuştur. Bu eser *Tarih-i Feth-i Bağdad, Tarih-i Âl-i Osmân, Tarih-i Kırım* adlarıyla da zikredilir[253].

Mehmed Halife, *Tarih-i Gılmânî* isimli eserinde, 1032-1075 (1623-1664) yılları arasındaki hadiseleri, bilhassa saraya ait vakaları anlatır. Müellif tarafından iki defa yazıldığı için *Tarih-i Gılmânî*'nin nüshaları farklı eserler zannedilmiştir[254].

Yeni yayınlanan Ahmed Bin Yakub tarafından kaleme alınan tarih, 1032-1062 Muharrem'i (Kasım 1622-Aralık 1651) arasındaki hadiseleri ve bazı tayinleri daha çok kronolojik bir sıra ile teferruatına fazla girmeden anlatır. Eserin dili anlaşılır olmakla birlikte birçok yazım yanlışını ihtiva eder. Müellifin kimliğine dair kendi eserindeki birkaç işaret haricinde başka bir bilgi yoktur. Müellif, tarihinde bazı şiirlerine de yer vermiştir. Ahmed Bin Yakub, eseri neden kaleme aldığına dair bir bilgi vermez. Ayrıca tarihin birine sunulmak üzere hazırlanmadığı tahmin edilmektedir. Dönemin diğer kaynaklarına nazaran pek de orijinal bilgi ihtiva etmeyen *Ahmed Bin Ya'kûb Târihi*, yalnızca Kö-

---

253 Ziya Akkaya, *Vecihî, Devri ve Eseri*, Ankara Üniversitesi DTCF, Doktora Tezi, Ankara 1957; Buğra Atsız, *Das Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts, Nach den Chroniken des Vecihi (1637-1660) und des Mehmed Halifa (1633-1660)*, München 1977 (*Vecihi Tarihi*'nin Viyana nüshasının tıpkıbasımı, değerlendirilmesi ve indeksini ihtiva eder); *Vecihi Tarihi (Sadeleştirilmiş ve Kısaltılmış Şekliyle)*, yay. Buğra Atsız, İstanbul 2016; Ziya Akkaya, "Vecihî ve Eseri", *DTCFD*, XVII/3-4 (Ankara 1961), s. 553-560; Gazanfer Altıntaş, *Vecîhî, Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1994; Abdülkadir Özcan, "Vecîhî Hasan Efendi", *DİA*, XLII, 586-587.

254 *Tarih-i Gılmânî*, neşr. Ahmed Refik (Altınay), İstanbul 1340 (TTK Kütüphanesi, nr. 509'un neşridir); Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife, Tarih-i Gılmani*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000; Buğra Atsız, *Das Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts, Nach den Chroniken des Vecihi (1637-1660) und des Mehmed Halifa (1633-1660), München 1977 (Tarih-i Gılmânî*'nin Viyana nüshasının tıpkıbasımı, değerlendirilmesi ve indeksini ihtiva eder); Bekir Kütükoğlu, "Mehmed Halife", *İA*, VII, 579-580; Aynı yazar, "Tarih-i Gılmânî"nin İlk Redaksiyonuna Dair", *Vekayinüvis*, s. 85-102.

sem Sultan'ın katledilmesi hadisesinde farklı bilgiler verir. Bu minvalde çağdaşı diğer kaynakların hilafına "Koca Validenin", IV. Mehmed'in yerine Şehzade Ahmed'i tahta geçirmek istediğini kaydeder. Yine bu anlamda Kösem Sultan'ın kendi dairesinde değil de IV. Mehmed'in huzurunda öldürüldüğünü yazar. Eserin bugüne kadar tek bir nüshası tespit edilmiştir[255].

Genç Osman hadisesi

Mehmed Kilarî (Hâlisî), *Zafernâme*'de II. Osman'ın Hotin seferini savaşa katılanlardan dinlediklerine göre anlatır. Eserin sonunda müellif Kanunî'nin Turla Nehri'ni geçmeden Yaş'tan dönmesine karşılık II. Osman'ın bu nehri geçip 20-30 menzil ileri gitmesini başarı olarak gösterir[256]. Müellif Sultan Osman öldürülüp, yerine I. Mustafa padişah olunca *Zafernâme*'deki övgülerinden dolayı zarara uğramamak için *Bişâretnâme-i Sultan Mustafa*'yı kaleme almıştır. Sultan Mustafa bu eserde bir evliya gibi gösterilir. Uzun uzun sultanın öğüldüğü eserde ayrıca Hotin seferi dönüşünden sonra meydana gelen hadiseler I. Mustafa merkezli olarak anlatılmaktadır. Hâlisî önceki kitabından dolayı üzerindeki II. Osman taraftarlığı lekesinden kurtulmak için *Zafernâme*'yi arkadaşlarının zoruyla yazdığını iddia etmiştir[257].

Hüseyin Tugî Çelebi (Hüseyin bin Sefer), *Tugî Tarihi* diye de bilinen *Musibetnâme* isimli eserinde esas olarak II. Osman'ın cülûsu, tahttan indirilmesine giden süreç, tahttan indirilmesi ve katlini anlatır. I. Mustafa'nın birkaç ay süren ikinci saltanatı anlatıldıktan sonra IV. Murad'ın cülûsu ile eser biter. 1622 Mayıs'ı ile Ağustos'u arasındaki bir tarihte sade bir dille kaleme alınan eser siyasî durumun değişmesine paralel olarak birkaç defa daha müellif tarafından yeniden yazılmıştır. Hüseyin Tugî, kendisi yeniçeri kökenli olduğu için, II.

---

255 *Ahmed Bin Ya'kûb Târihi*, haz. Buğra Atsız, İstanbul 2016.

256 *II. Osman Adına Yazılmış Zafer-nâme*, neşr. Yaşar Yücel, Ankara 1983 (Tıpkıbasım ve değerlendirme); Zeynep Türk Sarışık, *II. Osman Dönemine Ait Bir Kaynak: Zafernâme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998; Yaşar Yücel, "Yeni Bulunan II. Osman Adına Yazılmış Bir Zafernâme", *Belleten*, sayı: 170 (Ankara 1979), s. 313-364; Baki Tezcan, "Zafernâme Müellifi Hâlisî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Münasebetiyle", *Osmanlı Araştırmaları*, XIX (İstanbul 1999), s. 83-98.

257 Baki Tezcan, Aynı makale, s. 84-90.

Osman'ın öldürülmesi hadisesini yeniçerilerin gözünden aktarır[258]. Bostanzâde Yahya'nın *Vak'a-i Sultan Osman Han* isimli eseri de II. Osman olayı üzerine yazılmıştır[259]. Osman bin Derviş'in eseri de bu hadise üzerinedir[260].

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli meselelerinden birisi ülke topraklarına yönelik Kazak yağmalarıdır. İmparatorluğun geleneksel siyasetini değiştirmesine yol açan ve bu yüzden Lehistan'la savaşa sebep olan Kazaklarla yapılan mücadelelerle ilgili eserler kaleme alınmıştır. 1623-1626 yılları arasında yazılmış ve müellifi belli olmayan *Halil Paşa Gazanâmesi* Halil Paşa'nın hayatı ve savaşları üzerinedir. Paşa'nın sarayda yetişmesinden başlanılıp, Eğri seferi, Celali isyanları, Karadeniz'de Kazaklar ve Akdeniz'de Hristiyan korsanlar ile mücadeleleri anlatılmaktadır. Halil Paşa'nın ikinci defa veziriazam olması ile eser sona ermektedir. *Gazanâme*'de zikredilenler, müellife bizzat paşa tarafından anlatılmıştır[261]. Eserin müellifi muhtemelen paşanın ye-

---

258 Hüseyin Tugi, *Musîbetnâme, Tahlil-Metin ve İndeks*, haz. Nezihi Aykut, Ankara 2010; Mithat Sertoğlu, "Tuğî Tarihi: İbretnümâ: Sultan İkinci Osman'ın Şehadeti Vak'asından Bahseder", *Belleten*, sayı: 43 (Ankara 1947), s. 489-514; Fahir İz, "Eski Düzyazının Gelişimi: XVII. Yüzyılda Halk Dili ile Yazılmış Bir Tarih Kitabı; Hüseyin Tûgî, Vak'a-i Sultan Osman Han", *TDAY-Belleten* (Ankara 1967), s. 119-164; Nezihi Aykut, "Hüseyin Tugî", *DİA*, XIX, 15-16; Baki Tezcan, "Tarih ile Tarih Yazımı İlişkisi Ekseninden "Tûgî Tarihi" Metinleri Üzerine Bir Deneme", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, yay. haz. Alaaddin Aköz-Bayram Ürekli-Ruhi Özcan, Konya 2000, s. 663-667; Gabriel Piterberg, "Speech Acts and Written Texts: A Reading of a Seventeenth-Century Ottoman Historiographic Episode", *Poetics Today*, 14: 2 (Summer 1993), 387-418; Aynı yazar, *An Ottoman Tragedy, History and Historiography at Play*, California 2003.

259 Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, nr. 611; TSMK, Revan nr. 1305; *Vak'a-i Sultan Osman Han (Bostan-zâde Yahya Efendi'nin) Metni*, haz. Betül Yazıcı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1959; Orhan Şaik Gökyay, "II. Osman'ın Şehadeti", *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s. 187-256 (sadeleştirilmiş yayındır).

260 Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, cod. or, nr. 917; Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, I, Leiden 2001, s. 329-331; İsmail Erünsal, "Jan Schmidt, Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands", Belleten, sayı: 248 (Ankara 2003), s. 206.

261 Victor Ostapchuk, "An Ottoman Gazânâme on Halîl Paşa's Naval Campaign Against the Cossacks (1621)", *Harvard Ukrainan Studies*, XIV/3-4, Massaschusetts 1990, s.

ğeni olan Sarı Abdullah Efendi'dir[262]. Tulûî İbrahim Çelebi, *Paşanâme* isimli eserinde Kenan Paşa'nın 1627-1629 yıllarında Rumeli'deki Arnavut isyanlarını bastırmak için ve sonra da Karadeniz'de Kazak korsanlarıyla yaptığı savaşları ve kazandığı başarıları manzum olarak anlatmaktadır[263]. Mevkufâtî Mehmed Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan eden Şahin Giray'ın, devlete bağlı Nogay mirzalarından Han Timur Paşa karşısında mağlup olmasını ve 1628 İstanbul yangınını mektup biçiminde kısa bir risâlede anlatır[264].

IV. Murad'ın İran seferleri

IV. Murad'ın İran seferleri çeşitli eserlere konu olmuştur. Sıdkı Paşa, *Gazavât-ı Sultan Murad-ı Râbî* isimli eserinde IV. Murad'ın Revan seferini anlatır[265]. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın isteği ile kaleme aldığı *Zafernâme*'de *(Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)* IV. Murad'ın 1635 Revan ve 1638 Bağdad seferlerini muhtasar olarak anlatır. 21 Ramazan 1044'te (10 Mart 1635) Revan seferi için ordunun Üsküdar'dan hareketinden itibaren anlatılmaya başlanılan hadiseler Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra veziriazamın İstanbul'a dönmesiyle 11 Ramazan 1049'da (5 Ocak 1640) son bulmaktadır. Bu hadiseler yedi bölüm halinde anlatılmaktadır. Sekizinci bölümde ise Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın imar faaliyetlerinden ve yaptırdığı eserlerden bahsedilmektedir[266].

482-519; Ahmet Şimşirgil, "Kayserili Halil Paşa'nın Hayatı ve Gazâ-nâmesi", *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1995), s. 195-207; A. H. De Groot, "Halil Paşa, Kayserili", *DİA*, XV, 324-326; Aynı yazar, "A Seventeenth Century Ottoman Statesman 'Kayseriyeli' Khalil Pasha (1565-1629) and His Policy Towards European Powers", *Der Islam*, sayı: 54 (1977), s. 305-308; Babinger, eseri Vasfi isimli birisi tarafından yazılmış olarak gösterir (Bk. Babinger, s. 197), ancak bu yanlıştır.

262 Meltem Aydın, *Gazânâme-i Halîl Paşa (1595-1623)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

263 British Museum, Bl, Sloane Add. 6584; G. M. Meredith-Owens, "Ken'ân Pasha's Expedition Against the Cossacks", *British Museum Quarterly*, sayı: 24 (1961), s. 76-82. Bu eser Azmi Bilgin tarafından neşre hazırlanmaktadır.

264 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 1751; Mehmet Demir, *Tarihçe (Mevkufatî Mehmed'in)*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1978.

265 *Sıdkı Paşa'nın Gazavât-ı Sultan Murad-ı Râbisi (IV. Murad'ın Revan Seferi)*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2006.

266 Nermin Yıldırım, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarih-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversi-

Nuri İbrahim, *Fetihnâme-i Bağdâd-ı Bihişt-âbâd* isimli eserini Bağdat seferi ve kuşatması hakkında kendi müşahedeleri ve gelişmelere şahidlik eden şahıslardan işittikleriyle kaleme almıştır. Mısır askerinin gözüyle eserini kaleme alan Kadızâde Ahmed Çelebi'nin *Fetih-nâme-i Bağdâd*'ı ise müellifin sefer, muhasara, fetih ve sulh sürecindeki müşahedeleri ve işittikleriyle yazılmıştır[267].

Sefere Gönüllüler Ağası Hasan Ağa'nın maiyetinde katılan Müteferrika Ahmed tarafından kaleme alınan *Târîhü'l-ihtimâm Bi-fethi Dâri's-selâm* isimli eserde muhasara hazırlıkları, kuşatma, veziriazamın şehadeti, Bağdat'ın fethi, Safevîler'le sulh görüşmeleri ve ordunun avdeti anlatılmaktadır[268]. Muhtemelen sefere katılan ancak adını bilmediğimiz bir müellifin *Feth-i Bağdâd Kıssası* da Bağdat'ın kuşatılması ve fethini anlatır[269].

Hacı Mustafa bin Molla Rıdvan, *Tarih-i Fetihnâme-i Bağdad*'da Kanunî'nin Irakeyn seferinden başlayarak daha sonraki tarihlerde İran taraflarında meydana gelen hadiselerden bahsettikten sonra IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferlerini anlatmaktadır. Eser çok kısa olarak Sultan İbrahim döneminden bahsedilerek bitirilmektedir. Bu fetihnâme'nin en önemli yönü Bağdad seferlerine katılan Genç Osman'ın tarihî şahsiyetinden bahsedilmesidir [270].

---

tesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005; Ömer Kucak, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2007; Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", *DİA*, XXIV, 381-383.

267 Mehmet Fatih Gökçek, *IV. Murâd'ın Bağdâd'ı fethine dair iki eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd-Kâdî-zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd (transkripsiyon-değerlendirme)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2013.

268 Mehmet Fatih Gökçek, *Aynı tez*, s. XIII-XIV.

269 Mehmet Fatih Gökçek, *Aynı tez*, s. XIV.

270 Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, cod. or, nr. 1183; Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, I, Leiden 2001, s. 500-503; İsmail Erünsal, "Jan Schmidt, Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands", Belleten, sayı: 248 (Ankaar 2003), s. 207; Osman Yılmaz Gençoğlu, *Tarih-i Fetih-nâme-i Bağdad*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1961; Abdülkadir Karahan, "IV. Murad Devri Bağdad Seferi Hakkında Bir Fetihnâme ve Genç Osman'ın Tarihî Şahsiyeti", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967, s. 312-321.

XVII. yüzyılın tanınmış müelliflerinden Abdurrahman Hibrî, *Tarih-i Feth-i Revan*'da IV. Murad'ın 1635'teki Revan seferini, *Tarih-i Feth-i Bağdad*'da[271] 1638'deki Bağdad seferini anlatır[272]. Reisülküttâp Sarı Abdullah, tarikat ve evliya menkıbelerini anlattığı *Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye*'sinin başında kısaca Bağdad seferinden bahseder[273]. Kadızâde Ahmed'in de Bağdad'ın fethini anlatan bir eseri vardır[274]. Nuri Ziyaeddin İbrahim, Bağdad'ın fethini ayrıntılı olarak anlattığı eserini IV. Murad'ın ölümüyle bitirir[275]. Ayrıca IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferlerinde gidilen güzergâhlarla ilgili yazılmış olan çeşitli menzilnâmeler de mevcuttur[276].

IV. Murad'ın İran seferini anlatan bir diğer müellif de Bağdatlı Şeyhoğlu'dur. Şeyhoğlu, *Kitâbu Târîhi Dâri's-selâm* adlı tarihinde Şah Abbas'ın Bağdat'ı ele geçirmesi, Hafız Ahmed ve Hüsrev Paşaların başarısız Bağdat seferleri ile IV. Murad'ın Bağdat'ı fethini anlatır[277].

Mısır tarihleri

Diyarbakırlı Abdüssamed bin Ali bin Davud, Kahireli Hasan bin Hüseyin bin Ahmed bin Tolun'un eski Mısır tarihini anlattığı *en-Nüzhe es-Seniyye*

---

271 Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 4361.

272 *Gazavâtnâmeler*, s. 111; Sevim İlgürel, "Hibrî, Abdurrahman Efendi", *DİA*, XVII, 426-428.

273 *Gazavâtnâmeler*, s. 111; Nihat Azamat, "Sarı Abdullah", *DİA*, XXXVI, 147.

274 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 159. Aynı kütüphânede bulunan (an. fon, nr. 125) Ahmed isimli birisinin yazdığı *Tarihü'l-İhtimam bi Fethi Darü's-Selâm* isimli Bağdad'ın fethini anlatan eserle Kadızâde Ahmed'in eseri aynı tarihin değişik nüshaları olabilir. Bk. *Gazavâtnâmeler*, s. 112. *Feth-i Bağdad Kıssası* başlıklı müellifi bilinmeyen, belki de bir tarihin parçası olan eserde de Bağdad'ın fethi anlatılır (Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 166).

275 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1054; Babinger, s. 198-199; *Gazavâtnâmeler*, s. 111-112.

276 Süheyl Ünver, "Dördüncü Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi, Şevval 1044 (1635)-Recep 1045 (1635)", *Belleten*, sayı: 64 (Ankara 1952), s. 547-576; Halil Sahillioğlu, "IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzilnâmesi, Bağdad Seferi Harp Jurnali", *Belgeler*, II (Ankara 1967), s. 1-36; Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 183-246.

277 Mehmet Fatih Gökçek, "XVII. Yüzyılın İlk yarısında Bağdat'ta Osmanlı-Safevi Mücadelesine Dair Bir Eser: Şeyh-oğlu'nun Kitâbu Târîhi Dâri's-selâm'ı", *Turkish Studies*, XI/6 (2016), s. 31-60.

fi Zikrü'l-Hulefâ ve'l-Mülûk el-Mısriyye isimli eserini tercüme etmiş, onun bittiği yerden sonra 1517-1522 yılları arasındaki hadiseleri İbn İyas'ın eserinden çevirerek almış, 1522'den sonra da ilaveler yaparak *Nevâdirü't-Tevârih (Tercüme-i en-Nüzhe es-Senîyye fi Zikrü'l-Hulefâ ve'l-Mülûk el-Mısriyye)* ismiyle 944'e (1537) kadar gelen bir Mısır tarihi yazmıştır. Özellikle 1522'den sonraki iki buçuk yıl oldukça teferruatlı yazılmış, 1523 ve 1524'teki iki isyan ayrıntılı olarak anlatılmıştır[278].

Abdülvehab bin Ahmed el-Sha'rani, XVI. yüzyılın ortalarında *Lavakih el-Anvar fi es-Sada el-Ahyar, et-Tabakat es-Sugra* ve *Lavakih el-Anvar el-Kudsiya fi Menakıb el-Ulemâ ve'l-sufiyye* isimlerini taşıyan üç eser kaleme almıştır. Bu eserler, dört halifeden kendi dönemine kadar sufi ve ulema biyografilerini ihtiva eder. Müellif, eserinde daha önceki Mısırlı tarihçilerinin tersine Osmanlıları övmüştür[279].

Muhammed bin Ebi's-Surûr el-Bekrî es-Sıddıkî, *el-Minehü'r-Rahmâniyye fi'd-Devleti'l-Aliyye* isimli eserinde Osman Gazi'den başlayarak Osmanlı padişahlarını anlatıp, Yavuz'dan itibaren 1028'e (1619) kadar padişahların yanısıra Mısır'da görev yapan beylerbeyiler hakkında da bilgi vermektedir[280]. Eser, yazarın ölümünden sonra yapılan zeyillerle 1065'e (1655) kadar getirilmiştir. Müellif, bir diğer eseri *Feyzu'l-Mennân bi-Zikri Devleti Âli Osmân*'da ise padişah dönemlerine göre 17 bölümde (1027/1618'e kadar) Mısır valilerini anlatmaktadır. Esere 1031'e (1622) kadar ilaveler yapılmıştır[281].

---

278 Michael Winter, "An Arabic and A Turkish Cronicle from the Beginning of Ottoman Rule in Egypt; A Comparative Study", *Aspects of Ottoman History: Papers from Ciepo IX, Jerusalem*, ed. Amy Singer, Amnon Cohen., *Jerusalem 1994*, (Scripta Hierosolymitana, XXXV), s. 318-326; Benjamin Lellouch, *L'Égypte d'un Chroniqueur Turc du Milieu du XVIe Siècle. La Culture Historique de 'Abdussamad Diyârbekri et le Tournant de la Conquête Ottomane*, Doktora Tezi, Paris, 1999; Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul 1990, s. 18-19; Babinger, s. 65-66.

279 Micheal Winter, "Osmanlı Yönetimi Sırasında Mısır Tarih Yazımında Osmanlılara Yaklaşımlar", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 683; Aynı yazar, *Society and Religion in Early Ottoman Egypt: Studies in the Writings of Abd al-Wahhab Sharani*, New Brunswick 1982; Aynı yazar, "Al-Sharani, Abd al-Wahhab b. Ahmad", *EI²*, IX, 316.

280 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, AY, nr. 1105; Özen Tok, *XVII. Yüzyılda Mısır*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2000; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 19-20; Babinger, s. 162-163.

281 Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kısmı, nr. 3345; Özen Tok, *Aynı tez*; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 20; Babinger, s. 162.

Muhammed bin Ebi's-Surûr el-Bekrî'nin oğlu Abdullah Muhammed de, *en-Nüzhetü'z-Zehiyye fî Zikri Vülâti Mısr ve'l-Kahire el-Mu'ziyye* isimli eserinde Osmanlı'dan önceki Mısır tarihini özetledikten sonra Osmanlıların Mısır'ı fethi ve Hayırbey'den Halil Paşa'ya kadar olan beylerbeyleri ve yaptıklarını anlatmaktadır. Eser, 1042'ye (1632) kadar gelir[282]. Müellif, bu eserini özetleyip, bazı ilaveler yaparak 1053'e (1643) kadar gelen *el-Kevâkibü's-Sâire fî Ahbâri Mısr ve'l-Kâhire*[283] isimli yeni bir eser meydana getirmiştir. Yavuz'un Mısır'ı fethinden itibaren Osmanlı valileri anlatılmakta ve eser Abdurrahman Paşa dönemine (1063/1653) kadar gelmektedir. Müellif, *er-Ravzâtü'l-Menuse fî Ahbâri Mısr el-Mahrûse* isimli eserinde ise Mısır'ın 922-1054 (1516-1644) yılları arasındaki Osmanlı dönemini anlatır[284].

Rıdvanpaşazâde Abdullah Çelebi'nin Sadrazam Kara Mustafa Paşa adına kaleme aldığı *"Tarih-i Mısır", Teşa'u-lü'l-Ezhâr fî Acâ'ibi'l-Aktâr* isimli bir Arapça kitaba dayanılarak yazılmış ve padişaha sunulmuştur. *Tarih-i Rıdvan Paşazâde (Tarih-i Mısır)* genel bir dünya tarihidir. Dokuz kısımdan meydana gelen eserin içinde Mısır'a özel bir yer ayrılmıştır. Son kısmı Yavuz Sultan Selim'in son Memlük Hükümdarı Tomanbay ile mücadelesini anlatır. Eser, Sultan İbrahim devri ortalarına kadar gelmektedir[285].

Bağdadlı Mahmud bin Abdullah bin Muhammed, Mısır Valisi Abdurrahman Abdî Paşa'nın isteği üzerine Celâleddin Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyutî'nin *Hüsnü'l-Muhâdara*'sını esas alıp, kendi zamanındaki hadiseleri ilave ederek 1090 (1679) yılına kadar gelen *Tarih-i Mısır* isimli Türkçe bir eser kaleme almıştır. Eserde Mısır valileri de anlatılmaktadır[286].

Mehmed bin Yusuf el-Hallâk, *Tarih-i Mısr-ı Kahire* isimli eserinde 923-1137 (1517-1725) yılları arasında Mısır'ın Osmanlılar zamanındaki tarihini Türkçe kaleme almıştır. İbn İyas ve İbn Zünbül gibi Arap tarihçilerinin eserlerini kullanan müellif, bazı resmî yazışmaları ve kendi müşahedelerini de eserine ilave etmiştir. Aynı eserin Arapçası da vardır[287].

---

282 Özen Tok, *Aynı tez*; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 20; Babinger, s. 208-209.

283 Özen Tok, *Aynı tez*; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 20; Babinger, s. 209.

284 Özen Tok, *Aynı tez.*

285 Samet Tınas, *Rıdvanpaşazâde Abdullah Çelebi, Târih-i Mısır (İnceleme ve Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016.

286 Özen Tok, *Aynı tez*; Babinger, s. 267.

287 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 628; Stanford Shaw, "Turkish Source-Materials for Egyptian History", *Political and Social Chance in Modern Egypt*,

Yusuf el-Mellevânî İbni'l-Vekîl, *Tuhfetü'l-Ahbâb bi-men Meleke Mısr mine'l-Mülûk ve'n-Nüvvâb* isimli eserinde Tufan'dan başlayarak 1141'e (1729) kadar Mısır'da meydana gelen hadiseleri anlatmaktadır. Eser, müellifin ölümünden sonra arkadaşı Dımaşklı Murtaza Bey tarafından tamamlanmıştır[288].

Mısır'la ilgili en ilginç eserlerden birisi Kâtib Ali'nin yazımını 1647'de tamamladığı *Sefernâme be-Canib-i Rum*'dur. Müellif, kronolojik bir sıra içerisinde 1517 yılında Mısır'ın fethinden sonra Mısır birliklerinin katıldığı seferleri (Celali, İran, Girit vs) kısaca anlatmıştır. Eserde Mısırlı askerlerin, yeniçerilerden daha dindar ve ahlaklı olduklarının üzerinde durulur. Ayrıca Mısırlı askerlerin Mısır'da, Arabistan'da ve hac yolundaki kalelerde yaptıkları görevlerden bahsedilir[289].

El-Damurdashi el-Amir Ahmed, *el-Durra el-Musanna fi Ahbâr al-Kinana* isimli eserinde 1688-1715 yılları arasında Mısır'da meydana gelen hadiseleri anlatır[290]. Ahmed Çelebi bin Abdülgani, *Avdah el-İsharat fiman Tavalla Mısrü'l-Kahire min-el-Vüzerâ ve'l-Bashatü'l-Mulakkab bi-tarihü'l-Ayni* adlı tarihinde XVIII. yüzyıl Mısır'ını ele alır[291].

XVIII. yüzyılın başlarında Mısır beylerbeyiliğinde kâtiblik yapan Abdülkerim bin Abdurrahman 1517-1716 yılları arasında Mısır'da görev yapan beylerbeyileri ve dönemlerinde cereyan eden hadiseleri anlatan *Tarih-i Mısır* isimli

---

Londra 1968, s. 45; Barbara Flemming, "Mısır Türk Tarihçiliği Hakkında Notlar", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul 1979, s. 57-59; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 20-21; Özen Tok, *Aynı tez*; Babinger, s. 268.

288 Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 21; Özen Tok, *Aynı tez*.

289 Ankara Üniversitesi DTCF, Muzaffer Özak Koleksiyonu, nr. 1050, vr. 58a-72b (Bu yazmanın vr. 2b-18b arasındaki kısmında 1101'e (1690) kadar Mısır'da valilik yapan Osmanlı paşaları anlatılmaktadır); Micheal Winter, "Ali Efendi's 'Anatolian Campaign Book': A Defence of the Egyptian Army in the Seventeenth Century", *Turcica*, XV (1983), s. 267-309 (Bu makale, eserin İngilizce'ye çevirisi, metnin değerlendirilmesi ve yazmanın faksimilesini ihtiva eder).

290 El-Damurdashi el-Amir Ahmed, *el-Durra el-Musanna fi Ahbâr al-Kinana*, der. Abdurrahim Abdurrahman Abdurrahim, Kahire 1989; *Al-Damurdashi's Chronicle of Egypt 1688-1715*, der. ve çev. D. Crecelius-A. Bakr, Leiden 1991; Michael Winter, "Osmanlı Yönetimi Sırasında Mısır Tarih Yazımında Osmanlılara Yaklaşımlar", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 686.

291 Ahmed Çelebi bin Abdülgani, *Avdah el-İsharat fiman Tavalla Mısrü'l-Kahire min-el-Vüzerâ ve'l-Bashatü'l-Mulakkab bi-tarihü'l-Ayni*, der. Abdurrahim Abdurrahman Abdurrahim, Kahire 1991; Micheal Winter, Aynı makale, s. 686-687.

bir tarih kaleme almıştır. Müellif, el-Hallâk'ın *Tarih-i Mısır el-Kahire*'si başta olmak üzere birçok Arapça tarihi eserinde kullanmıştır[292].

Ahmed Çelebi bin Abdulganî el-Hanefî el-Mısrî, *Evzahu'l-İşârât fi-men Tevellâ Mısr el-Kahire mine'l-Vüzerâ ve'l-Başât* isimli eserinde Osmanlıların Mısır'ı fethinden XVIII. yüzyılın başlarına kadar olan Mısır tarihini anlatır. Eserini kaleme alırken el-Mellevânî'nin tarihinden geniş ölçüde istifade etmiştir[293].

El-Mehâsini adıyla şöhret bulmuş olan Yahyâ bin Ebu es-Safâ bin Ahmed XVII. yüzyılda Suriye'de yaşamış ve Şam'da el-Gazâliyye Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapmış olan bir müelliftir. 1048'de (1638) ahbabı Defterdâr Murad Efendi'yi ziyaret için Trablusşam'a gitmiş, bir müddet bu şehirde kaldıktan sonra bu vilayete bağlı şehir ve kasabaları gezmiştir. 19 Receb 1048'de (26 Kasım 1638) ayrıldığı Şam'a 12 Zilkade 1048'de (17 Mart 1639) geri dönmüştür. Eserde Trablusşam'da Türkmen asıllı Sünni Seyfoğulları idaresinin Şahin Paşa (1637-1644) tarafından ortadan kaldırılmasından sonra kurulan Osmanlı düzeni ile ilgili bilgi verilmektedir. Ayrıca mahkemelerde yapılan haksızlıklar anlatılmış, Trablusşam'daki camilerde bulunan görevliler ve bunların davranışları belirtilmiştir. Seyfoğulları ile Maanoğullarının çatışmaları sonucunda harap olan köyler ve şehirlerden bahsedilmektedir. Yazar, Şahin Paşa'yı ve yollarda yerleşen bedevileri Trablusşam'ın harap olmasının sebebi olarak gösterir. Müellif yaşadığı olayları ve görüştüğü âlim ve şeyhlerin biyografilerini manzum olarak edebî bir üslûpla anlatmaktadır[294].

Evliya Çelebi'den Nihadî'ye

Veziriazam Nasuh Paşa'nın torunu Nasuh, *Zeyl-i Tevârih-i Âl-i Osman* isimli bir eser kaleme almıştır. IV. Murad'ın ölümünden 1670 yılına kadar

---

292 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4877; Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 705; Barbara Flemming, Aynı makale, s. 59-61; Seyyid Muhammed, *Aynı eser*, s. 21; Stanford Shaw, Aynı makale, s. 45; Özen Tok, Aynı tez; Babinger, s. 266; Flemming, Abdülkerim bin Abdurrahim'e atfedilen Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud kısmı nr. 4877'deki "Kitâb-ı Tevârih-i Mısr-ı Kahire" isimli 1094'e (1683) kadar gelen eserin Hasan Paşa isimli başka bir müellife ait olabileceği kanaatindedir (Aynı makale, s. 60-61).

293 Özen Tok, *Aynı tez.*

294 Yahyâ b. Ebu es-Safâ b. Ahmed, *El-Menâzilü'l-Mehâsiniyye fi'l-Rıhleti'l-Trablusiyye*, haz. M. A. Bakhit, Beyrut 1981 [Tanıtımı için bk. Mahmud Ali, *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1984), s. 349-350].

geçen hadiseleri anlatır. Hammer'in gördüğü ve Dresden Kütüphanesi'nde bulunan bu eser günümüzde mevcut değildir[295].

Oldukça fazla eser vermiş olan ve 1069'da (1659) vefat eden Abdurrahman Hibrî, *Defter-i Ahbâr* isimli 6 defterden oluşan eserinde Osman Gazi ile Sultan İbrahim arasındaki padişahları, sadrazamları, şeyhülislâmları, İstanbul, Mısır ve Halep kadılarını anlatır[296]. 1046'da (1636) yazdığı *Enîsü'l-Müsâmirîn*'i ise Edirne'nin tarihini, topografyasını ve burada yetişen önemli şahsiyetleri ihtiva eder[297].

Müellifi tam olarak tespit edilemeyen *İsâ-zâde Tarihi*, Muharrem 1065-Muharrem 1104 (Kasım 1654-Ekim 1693) tarihleri arasındaki hadiseleri anlatır[298]. Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekayinâme* isimli eserinde IV. Mehmed dönemini oldukça teferruatlı olarak anlatır. Eserde 1648-1682 yılları arası hadiseler gün gün verilmiştir[299].

XVII. yüzyılın ve bütün Osmanlı döneminin en önemli müelliflerinden biri Evliya Çelebi'dir. Dünya tarihinde eşine rastlanmayacak ölçüde önemli bir seyahatnâme yazan Evliya Çelebi'nin eseri Osmanlı İmparatorluğu için her konuda aydınlatıcı bir eserdir. Evliya Çelebi, Kandiye'nin fethine, Özi seferine ve Saint Gotthard Muharebesi'ne bizzat katıldığı için bu konularda önemli bilgiler de vermektedir[300].

---

295 Babinger, s. 232.

296 Muhittin Aykun, Abdurrahman Hibri Efendi, *Defter-i Ahbar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

297 Sevim Üngün (İlgürel), *Enîsü'l-Müsâmirîn (Abdurrahman Hibrî'nin) Tahlîli ve Tenkitli Neşri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1972; Aynı yazar, "Hibrî'nin Enîsü'l-müsâmirîni", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2-3 (İstanbul 1974), s. 137-158; M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler ve Enîsü'l-müsâmirîn", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 81-117.

298 *İsâ-zâde Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 1996; Johann Strauss, *Die Chronik des 'Isazâde, Ein Betirag zur Osmanischen Historiographie des 17. Jahrhunderts*, Berlin 1991; Ziya Yılmazer, "İsâzâde Tarihi", *DİA*, XXII, 491-492.

299 *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi, [Osmanlı Tarihi (1648-1682)] Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Fahri Çetin Derin, İstanbul 2008; Aynı yazar, "Abdi Paşa, Nişancı", *DİA*, I, 74-75.

300 *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I-X, yay. haz. Seyid Ali Kahraman-Yücel Dağlı v.d. İstanbul 1999-2008.

Hezârfen Hüseyin'in *Tenkîhü't-Tevârihi'l-Mülûk*'u muhtasar bir genel tarihtir. Eski Yunan, Roma ve Bizans'tan da bahseder. Amerika'nın keşfi hakkında bilgi verir. Eserde kısaca Osmanlıların ilk dönemlerinden de bahsedilir[301]. Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Camiü'd-Düvel, Sahaifü'l-Ahbâr* ve *Müneccimbaşı Tarihi* isimleriyle tanınan eserinde, Arapça olarak yaradılıştan 1083 (1672-1673) yılına kadar geçen hadiseleri anlatır. Bazı nüshalarında muhtemelen müstensihlerin yaptıkları ilavelerle hadiseler 1687'ye kadar getirilmiştir. Birçok devletin tarihinin anlatıldığı oldukça geniş kapsamlı bir tarihtir. Yazıldıktan kısa bir süre sonra, Lâle Devri'nde, Türkçe'ye bir heyet tarafından çevrilmiştir[302].

Nerede ve ne zaman yaşadığı, gerçek adının ne olduğu konusunda bir bilgi sahibi olmadığımız Nihadî, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1097 (1685) yılına kadar olan hadiseleri anlatan *Tarih-i Nihâdî* isimli bir eser yazmıştır[303].

---

301 *TCYK*, s. 31-35; Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezarfen", *DİA*, XVIII, 544-546.

302 Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel, Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995; Nuri Ünlü, *Camiu'd-düvel (II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990; *Müneccimbaşı Tarihi*, I-II, haz. İsmail Erünsal, İstanbul tsz; *Anadolu Selçukîleri Müneccimbaşı'ya Göre*, haz. Hasan Fehmi Turgal, İstanbul 1935; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi*, I-II, haz. Ali Öngül, İzmir 2000; Ömer Tellioğlu, *Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah'ın Cami'ü'd-Düvel'inden Hamdaniler Kısmının Metin Neşri ve Tercümesi*, Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994; Nihal Atsız, *Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1940; M. Tayyib Gökbilgin, "Müneccim-başı", *İA*, VIII, 801-806; Ahmet Ağırakça, "Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Tarihi Câmi'üd-Düvel Dışında Kalan ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Yazma Eserlerinin Tavsifleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 13 (İstanbul 1987), s. 335-350; *Müneccimbaşı als historiker: Arabische historiographie bei einem Osmanischen universalgelehrten des 17. Jahrhunderts: Gami'ad-duwal (Teiledition 982-1574-1082/1672)*, hazırlayan Hatice Arslan Sözüdoğru, Berlin 2009.

303 TSMK, Bağdat, nr. 219; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 6053/1, vr. 1a-246a; Hasine Biga, *Tarih-i Nihâdî (1a-80a)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004; Büşra Uysal, *Tarih-i Nihâdî (80b-152a)*, Aynı Enstitü 2004; Hande Nalan Özkasap, *Tarih-i Nihâdî (152b-233a)*, Aynı Enstitü 2004; Şevket Rado, "Nihadî Tarihine Göre Genç Osman Faciası", *Hayat-Tarih*, sayı: 3 (İstanbul 1977), s. 4-7; sayı: 4 (İstanbul 1977), s. 5-8.

Müellifi tespit edilememiş *Mecmua-i Menâkıb-ı Vüzerâ*'da Lala Mehmed, Helvacı Ali, Güzelce Ali ve Kara Murad Paşaların menkıbeleri anlatılır[304]. Bir diğer menakıbnâme ise yine müellifi belli olmayan *Tarih-i Karakaş Mehmed Paşa Vali-i Budun* isimli eserdir. Budin Valisi Karakaş Mehmed Paşa'nın menkıbeleri eserin konusunu teşkil eder[305].

Girit ve Uyvar seferleri

XVII. yüzyıl Osmanlı tarihinin en çok üzerinde durulan konularından birisi Girit seferidir. Pîrî Paşazâde Hüseyin *Târih-i Feth-i Hanya* isimli eserinde Kaptanıderya Yusuf Paşa'nın 1640 yılındaki Hanya'yı fethini anlatmaktadır. Bu seferde bizzat bulunan müellif Hanya'nın fethini teferruatlı olarak gün gün vermektedir. Kâtip Çelebi *Fezleke*'sinde Girit seferini anlatırken bu eseri kullanmıştır[306]. Sipahizâde Ahmed'in *Gazavatnâme-i Cezire-i Girit ve Zadre* isimli eserinde de Girit kuşatmasından 1649 yılına kadar bahsedilir. Ancak eserde esas olarak 1645'ten itibaren Bosna'daki fetihler anlatılır. Köprülü Mehmed Paşa'nın 1657'deki Erdel seferi ile eser sona erer[307].

Müellifi tespit edilememiş, ancak büyük ihtimalle kuşatmada bulunan bir asker tarafından yazılan eserde Kandiye'nin kuşatması ve fethi canlı tasvirlerle kaleme alınmıştır. Eserde Kandiye seferi, kuşatma sırasında yaşananlar, fetih, fetihten sonraki imar faaliyetleri ve Girit'ten dönüş anlatılmaktadır[308].

---

304 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3568; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1083.

305 Tornberg, Uppsala, nr. 84; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1083.

306 Tübingen, Staatsbibliotek, Ms. or. quart 1862. Bu eser Ersin Gülsoy tarafından yayına hazırlanmaktadır; *Fütûhât-ı Hanya*, Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, nr. 337/4, vr. 54a-73a (*Tarih-i Feth-i Hanya*'nın manzum kısımlarının çıkarılması ve bazı kısımlarının da kısaltılmış halidir). Bk. Ersin Gülsoy, "Girit Seferleri Gazavâtnâmeleri ve Özellikleri", *Yeni Türkiye*, sayı: 33 (Ankara 2000), s. 640-642.

307 Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 783; *TCYK*, s. 118-119; *Gazavâtnâmeler*, s. 116; Mürvet Arslan, *Sipâhizâde Ahmed'in Gazavatnâme-i Cezire-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

308 Eser iki defa yayınlanmış, ancak müstensihle müellif karıştırılmıştır. Bk. Zayıf Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye, Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi (166-1669)*, İstanbul 2015; Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye, Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi -1666-1669-*, haz. Meltem Aydın, İstanbul 2016.

Kandiye'nin fethini anlatan *Târih-i Fazıl Ahmed Paşa* ve *Feth-i Kandiye*[309], *Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*[310] ve *Târih-i Muteber*[311] isimli üç eser aynı tarihin tertipten doğan bazı farklılıklarla birbirlerinin değişik nüshalarıdır[312].

XVIII. yüzyılda derlendiği tahmin edilen ve müellifi tespit edilememiş başka bir eserde de Girit Seferi'nin serencamı anlatılmaktadır[313].

Köprülü Fazıl Ahmed Paşa zamanında Osmanlı askerî başarıları sonucunda Uyvar ile Kandiye'nin fethi ve paşanın hayatı çeşitli eserlere konu olmuştur. Fazıl Ahmed Paşa'nın mühürdarlığı hizmetinde olan Hasan Ağa, paşanın Erzurum beylerbeyliğinden başlayarak Kandiye'nin fethine kadar şahid olduğu, 1069-1080 (1658-1669) yılları arasındaki hadiseleri kaleme almış ve sonra bunu münşiyâne bir üslupla yazması için Erzurumlu Osman Dede'ye vermiştir. Osman Dede de, bunu temize çekerek *Cevâhirü't-Tevârih* adlı eseri vücuda getirmiştir. Osman Dede bu eserde çok az değişiklikler yaparak eseri temize çekmiştir. Bu yüzden eser ona mâl edilmekteyse de yapılan incelemeler *Cevâhirü't-Tevârih*'in Mühürdâr Hasan Ağa'ya ait olduğunu ortaya çıkarmıştır. Beş bölüm ve bir sonuçtan oluşan eserin son üç bölümü Kandiye seferi hazırlıkları, muhasarası ve fethini konu almaktadır [314].

Erzurumlu Osman Dede, *Târih-i Fazıl Ahmed Paşa* isimli eserinde Fazıl Ahmed Paşa'nın Erzurum ve Şam beylerbeylikleri ve sadrazam tayin edildikten sonra çıktığı Uyvar seferinden bahsettikten sonra geniş bir şekilde Kandiye'nin fethini sade bir dille anlatır. *Cevâhirü't-Tevârih*'le büyük benzerlikler gösteren bu eserin kendisine has orijinal bilgilere sahip olup olma-

---

309 TSMK, III. Ahmed, nr. 3605.

310 Nuri Adıyeke, *Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1988 (Eserin İzmir Milli Kütüphâne, nr. 24/510 nüshası kullanılmıştır).

311 Köprülü Kütüphanesi, Ahmed Paşa Bölümü, nr. 214, vr. 1-70.

312 Ersin Gülsoy, "Girit Seferleri Gazavâtnâmeleri ve Özellikleri", s. 640-642.

313 Ayşe Pul, "Anonim Bir Osmanlı Tarihi: Girit Fethi Tarihi", *Belleten*, sayı: 264 (Ağustos 2008) s. 591-602.

314 Abubekir Sıddık Yücel, *Mühürdâr Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-tevârihi*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996; *Krieg und sieg in Ungarn: die Ungarnfeldzüge des Grosswezirs Köprülüzade Fazıl Ahmed Pascha 1663 und 1664 nach den Kleinodien der Historien Seines Siegelbewahrers Hasan Ağa*, herausgegeben von Richard F. Kreutel, Graz 1976; Abdülkadir Özcan, "Cevâhirü't-Tevârih", *DİA*, VII, 434-435; *Gazavâtnâmeler*, s. 120-121.

dığı meselesi çözülememiş bir konudur. İki eserin tam bir karşılaştırmasının yapılması gereklidir[315].

1663'teki Uyvar'ın fethi ile ilgili önemli eserlerden birisi Divân-ı Hümâyûn kâtiblerinden Mustafa Zühdi'nin *Ravzatü'l-Gazâ (Tarih-i Uyvar)* isimli tarihidir[316]. Ömer Taib Efendi de *Fethiye-i Uyvar ve Novigrad*'da Uyvar'ın, ardından da Novigrad ve Leve kalelerinin fethini anlatmaktadır. Eser, ordunun Belgrad'a dönüşüyle sona ermektedir[317]. Bir diğer tarih ise Divân-ı Hümâyûn kâtiblerinden Mehmed Necati'nin Uyvar, Novigrad ve diğer kalelerin fethini anlattığı *Ez-Menâkıbât-ı Gazâ ve Cihâd*'dır *(Tarih-i Sultan Mehmed Han (bin) İbrahim Han)*. Eser Avusturya elçisinin 19 Muharrem 1076'da (1 Ağustos 1665) Edirne'ye gelişi ile sona ermektedir[318].

Müellifleri bilinmeyen *Esâmi-i Kal'ahâ-yı Meftûha bi-yed-i Sadri'l-Vüzerâ Fazıl Ahmed Paşa fi Diyâr-ı Rumili*[319] ve *Risâle fi Mehmedeti's-Sultan Muhammed Han ve fi Menkıbeti'l-Veziri'l-Fazıl Ahmed Paşa*[320] isimli iki risâlede de konu yine Fazıl Ahmed Paşa'dır. Behçetî Seyyid İbrahim tarafından XVIII. yüzyılda kaleme alınan *Silsiletü'l-Âsafiyye fi Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniye (Tarih-i Sülâle-i Köprülü)*, Köprülü sülalesinden gelmiş devlet adamlarını anlatmaktadır. Eser, Naima, Raşid, Osmanzade Taib, Abdurrahman Abdi Paşa gibi tarihlerden derlemedir. Sadece Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa'ya ait kısım müellifin gözlemlerini ihtiva etmektedir[321].

---

315 Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, no. 909; Arslan Boyraz, *Köprülüzâde Ahmet Paşa Devri (1069-1080) Vukuatı Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

316 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2488; Turhan Atabay, *Ravzatü'l-Gazâ ve Tarih-i Uyvar*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1949; Merve Yılmaz, *Ravzatü'l-Gazâ (Tahlil ve Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

317 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2602; Abdülvahap Yaman, *Fethiyye-i Uyvar ve Novigrad*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979.

318 TSMK, Revan, nr. 1308; Cengiz Ünlütaş, *Tarih-i Sultan Mehmed Han (bin) İbrahim Han*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

319 İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1084.

320 Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 5363, vr. 44-56; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1084.

321 Mehmet Fatih Gökçek, *Behceti Seyyid İbrahim Efendi "Tarih-i Sülale-i Köprülü": (Transkripsiyon ve tahlil)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006; Abdülkadir Özcan, "Silsiletü'l-Âsafiyye", *DİA*, XXXVII, 207-208.

Veziriazamların büyük seferlerinin yanı sıra sınırlardaki valilerin daha küçük seferleri de bazı tarih kitaplarına konu olmuştur. Edirneli Güftî Ali'nin manzum *Zafernâmesi* 1070'de (1660) Köse Ali Paşa'nın Varat'ı fethini anlatır. 648 beyitlik bir mesnevidir[322]. Nâmî mahlaslı bir şair ise Kars'ta bulunduğu sırada yapılan seferi, Yusuf Paşa'nın teşvikiyle kaleme almış ve 1660'da bitirdiği *Fetihnâme der Hakk-ı Gürcistan* isimli eserini IV. Mehmed'e sunmuştur[323].

Kamaniçe ve Çehrin seferleri

Hacı Ali Efendi bizzat katıldığı 1672'deki Kamaniçe seferi ile ilgili bir sefer ruznâmçesi olarak hazırladığı *Fetihnâme-i Kamaniçe* isimli eserinde, olayları günlük olarak vermekte, menziller arasındaki mesafeleri, gün, ay ve saat olarak belirtmektedir[324]. En önemli Osmanlı şairlerinden Yusuf Nâbî, *Fetihnâme-i Kamaniçe* isimli eserinde ağdalı bir dille, Farsça şiir ve terkiplerle bizzat katıldığı 1672'deki Kamaniçe'nin fethini anlatmaktadır. Fetihnâme'de menziller kısmen verilmiştir. *Tarih-i Vekayi-i Kamaniçe, Fetihnâme, Gazanâme, Kamaniçe Fetihnâmesi, Tarih-i Kamaniçe, Tarih-i Kal'a-i Kamaniçe* isimleriyle de zikredilen eser, yazarından dolayı şöhret bulmuştur. Çeşitli kütüphanelerde birçok nüshasına rastlanılır[325].

Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin seferi çeşitli eserlere konu olmuştur. Behçetî, *Mirâcü'z-Zafer*'de IV. Mehmed'in tahta geçmesinden başlayarak Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin seferi (1678) dönüşüne kadar olan hadiseleri anlatır[326].

---

322 *Gazavâtnâmeler*, s. 117.

323 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 872; Tornberg, Uppsala, nr. 293; *Gazavâtnâmeler*, s. 117.

324 Ayşe Hande Can, *Hacı Ali Efendi ve Tarih-i Kameniçe'si*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003; Musa Taçkın, *Ali Efendi ve Tarih-i Kamaniçe Adlı Eseri (Tahlil-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

325 Yusuf Nâbî, *Tarih-i Kamaniçe*, İstanbul 1281; Hüseyin Yüksel, *Gazavât-nâmeler ve Nâbî'nin Fetih-nâme-i Kamaniçe Adlı Eserinin Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1997.

326 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2368; Ahmet Ölmez, "Behcetî Hüseyin Efendi Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 4 (Sivas 1997); Aynı yazar, "Behcetî Hüseyin Efendi ve Zafername Adlı Eseri Hakkında Bir Tesbit", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, sayı: 1, (Sivas 2001); Filiz Duman, *Bir Gazavat-nâme türü olarak Hüseyin Behcetî'nin Mi'râcü'z-zafer adlı Zafer-nâmesi (h.1088/m.1678) (1-101. varaklar arası)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2010.

Semendire Alaybeyi Öziçeli Vuslatî Ali Bey, *Gazânâme-i Çehrin* isimli manzum eserinde 3102 beyitte Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1678 yılında gerçekleştirdiği ve Çehrin kalesinin fethiyle sonuçlanan seferi anlatır[327]. Selim Giray'ın kâtibi Abdülkerim'in *Ahvâl-i Sefer-i Çehrin* isimli eseri de 1089'da (1678) Kara Mustafa Paşa tarafından Ukrayna'daki Çehrin Kalesi'nin alınmasını tasvir eder[328]. Yine müellifi belli olmayan bir *Gazavatnâme* de aynı konu üzerinedir[329].

İkinci Viyana kuşatması ve sonrası

İkinci Viyana Kuşatması ve sonrasında 16 yıl süren savaşlar hakkında da birçok tarihe rastlanılır. Yazarının kimliği tam olarak belli olmayan bir vekayinâmede Viyana kuşatması gün gün anlatılır. Kitapda geçen ifadelerden müellifin sefer esnasında teşrifatçı olduğu anlaşılmaktadır. Kreutel, *Defter-i Teşrîfât*'ın yazarı Mehmed bin Ahmed'in babası ve bu yıllarda teşrifatçılık makamında bulunan Ahmed Ağa'yı eserin müellifi olarak kabul etmiştir. Ancak 20 yıla yakın bir süre görev yaptığı söylenilen Ahmed Ağa'nın tam olarak hangi tarihlerde teşrifatçı olduğu belli olmadığı için bu yakıştırma uygun değildir. *Vekayinâme*'de 10 Temmuz-14 Eylül 1683 tarihleri arasındaki hadiseler, Viyana yenilgisinin sebepleri ile ilgili gözlemler ve Merzifonlu'nun idamı anlatılmaktadır[330]. Müellifi belli olmayan bir eserde de Viyana kuşatması ve sonrasında yaşananlar kısaca anlatılır[331].

---

327 Semendire Alay Beyi Vuslatî Ali Bey, *Gazâ-nâme-i Çehrin*, haz. Mustafa İsen-İsmail Hakkı Aksoyak, Ankara 2003; Dursun Ali Tökel, "Şairin Tarihe Düştüğü Not: Şair Gözüyle Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Çehrin Seferi", *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 2001, s. 371-382.

328 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 870. Neşri için bk. Lubomyr Andrij Hajda, *Two Ottoman Gazanames Concerning The Chyhryn of 1678*, Doktora Tezi, Harvard University, 1984.

329 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 927. Neşri için bk. Lubomyr Andrij Hajda, *Aynı tez.*

330 Mehtap Yılmaz, *Veka'yiname (Vekayi-i Bec) (Metin-Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006; *Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*, haz. Richard F. Kreutel, çev. Esat Nermi, İstanbul 1970 (Kreutel bu eserin sadece Viyana kuşatmasıyla ilgili kısmını Almanca'ya çevirip, değerlendirmesini yapmıştır).

331 Şuayp Ateş, *17. yüzyılın ikinci yarısına ait anonim bir tarihçe 'Vekâyi-i Viyana' (Transkripsiyon ve değerlendirme) (1075–1098 / 1664–1687)*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2015.

İkinci Viyana kuşatması hakkında önemli bir kaynak da Hasan Esirî'nin 78 yaşında Lale Devri'nde kaleme aldığı *Mi'yârü'd-Düvel ve Misbârü'l-Milel* isimli eseridir[332]. Cebeci ocağına mensup Hasan Esirî, birçok sefere katılmıştır. İlk seferi olan Çehrin'den sonra Rus, Macar, Hırvat seferlerine katılmış ve 1683'te İkinci Viyana kuşatmasında esir düşüp, iki yıl düşman elinde esir kalmıştır. Esaret günlerinde düşman taburlarını gezerek bilgi sahibi olmuştur. Esaretten sonra Fazıl Mustafa Paşa'nın yanında bulunarak tecrübelerini paylaşmıştır.

Eser asıl olarak bir coğrafya kitabıdır. Esirî, eserini kaleme alırken, Atlas-ı Major'dan çeviriler yapmıştır. Hasan Esirî eserini kaleme alırken Avrupa kaynaklarından yararlanmıştır. Eserin baş sayfalarında Macar, Latin, Yunan ve İtalyanca bildiğini, bu dillerde yazılmış tarih kitaplarından çok şeyler topladığını söylemektedir. Eser ismi zikretmeden "Frenk tarihlerinde, Yunan ve Latin tarihlerinde şöyle derler" demektedir. Ayrıca kendi müşahadelerini de yeri geldiğinde zikretmektedir. Eserin yaklaşık beşte biri Osmanlı tarihiyle ilgilidir. Verdiği malumatın çoğu da İkinci Viyana seferi hakkındadır. Merzifonlunun niçin geri çekildiğini ve asker içinde bozulmayı sebepleri ile anlatmaktadır.

Kreutel kısa bir risâle olan ve müellifi belli olmayan *Tarih-i Sefer-i Beç*'in Teşrifatî Ahmed Ağa'nın eserine dayanılarak hazırlandığını, ayrıntılar bakımından Defterdar Mehmed Paşa ile Raşid'in eserlerinden üstün olduğunu belirtir[333].

Hasb-i hâl-i Maktul Sadrü'l-Vüzerâ Kara Mustafa Paşa[334] *ve Şerh-i Kaside-i Ahvâl-i Veziriazam Mustafa Paşa*[335] isimli eserler de Viyana'yı kuşatan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile ilgilidir.

---

332 Babinger, s. 290-291; Mehmed Arif, "İkinci Viyana Seferi Hakkında", *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, III/16 (İstanbul 1328), s. 994-1016; III/17, s. 1071-1075; Rhoads Murphey, "Evolving Versus Static Elements in Ottoman Geographical Writing Between 1598 and 1729, Perspectives and Real-Life Experience of "The Northern Lands" (Taraf al-Shimalli) Over 130 Years", *International of Turkish Studies*, (2004), s. 77-82. Üç nüshası bulunan bu eser Marmara Üniversitesi'nde Göker İnan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

333 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 870. Kreutel, *Aynı eser*, s. 16-17.

334 İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1084. Merzifonlu'nun aleyhine Sarı Süleyman Ağa ile Mustafa Paşa'nın yaptıkları bir mükâlemenin kayıtları için bk. Ömer Faruk Akün, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mîrâhur Sarı Süleyman Ağa Mücâdelesi ile İlgili Bir Konuşma Zaptı", *Türkiyat Mecmuası*, XIX (İstanbul 1980), s. 7-64. Akün kendi kütüphanesindeki nüshayı yayınlamıştır. Bu mükaleme III. Ahmed devriyle ilgili yazışmaların derlendiği bir mecmuada da kaydedilmiştir (*Mükaleme*, İÜ, TY, nr. 1276).

335 Darende İzzet Mehmet Paşa Kütüphanesi, nr. 3085; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1084.

II. Mustafa'nın Avusturya seferleri hakkında çeşitli eserler yazılmıştır. Muhtemelen çeşitli maliye memurluklarında bulunmuş olan ve 1111'de (1699) vefat eden Sırrı Mustafa Efendi tarafından kaleme alınan *Feth-i Lipova ve Muhârebe-i Lugoş (Tarih-i Sultan Mustafa)* isimli eser Sakız'ın geri alınması ile başlamaktadır. Daha sonra geniş olarak II. Mustafa'nın 1695'teki birinci Avusturya seferi anlatılmaktadır. II. Mustafa'nın sefere çıkma arzusu, yapılan meşveret meclisi, tayinler, ordunun hareketi, menziller ve seferin sonunda Lipova ve Lugoş kaleleri ile diğer bazı yerlerin fethi anlatılmaktadır[336]. II. Mustafa'nın Avusturya seferlerini anlatan bir diğer eser Hasan Ağazâde Hacı Abdullah Efendi'nin *Risâle* isimli tarihidir. Bu eserde II. Mustafa'nın ikinci Avusturya seferi anlatılır. *Risâle,* İstanbul'dan hareket eden ordunun Belgrad'a bir konak mesafedeki Çeşmebaşı'na 2 Muharrem 1108'de (1 Ağustos 1696) varmasından, 4 Rebiülevvel 1108'de (1 Ekim 1696) Belgrad'dan Edirne'ye avdetine kadar Avusturya seferinde olan hadiseleri ihtiva etmektedir. Hacı Abdullah Ağa'nın eseri Silahdar'ın *Nusretnâme*'sinden muhtasar, Defterdar Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât*'ından ise bazı hadiselerde daha mufassal malumat vermektedir[337]. Sır Kâtibi Mustafa Nedim, II. Mustafa'nın Avusturya seferlerini manzum olarak *Zafernâme*'sinde anlatır[338].

Mühürdar Ali, yani Tımışvarlı Ali bin Mehmed, *Tarih-i Vak'anâme-i Ca'fer Paşa* isimli eserinde 1688'de Cafer Paşa'nın Tımışvar beylerbeyliğine getirilişinden 1697'de Zenta'da şehid oluşuna kadar geçen zamandaki hadiseleri ve paşanın kahramanlıklarını anlatmaktadır. Zaman zaman daha önceki ve sonraki tarihlere ait vakalar da zikredilmiştir. Müellif, eserini 1722'de İstanbul'da bulunduğu sırada bitirmiştir. Eserde muhasara altındaki Tımışvar'da çekilen

---

336 Kadir Adamaz, *Fetihnâme-i Cezire-i Sakız*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998 (TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1427'de bulunan nüsha kullanılmıştır. Ancak gerek kütüphâne katoloğuna adının yanlış geçirilmesi gerekse eserin muhtevasına tam olarak nüfuz edilememesinden dolayı, bu tarih sadece başta bulunan ve kısa olan Sakız'ın istirdadı ile ilgili bir havaya sokulmuştur); Turan Gökçe, "II. Mustafa'nın Avusturya Seferi (1695) ile İlgili Bir Fetihnâme: Feth-i Lipova ve Muhârebe-i Lugoş", *Acta Viennensia Ottomanic, Akten 13. CIEPO-Symposiums*, ed. Markus Köhbach-Gisela Prochazka-Cladia Römer, Wien 1999, s. 121-127.

337 Fahri Çetin Derin, "II. Mustafa'ya Dâir Bir Risâle", *Tarih Dergisi*, sayı: 13 (İstanbul 1958), s. 45-70.

338 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Tarih, nr. 1343; *TCYK*, s. 194-195; *Gazavâtnâmeler*, s. 132, 176-177.

sıkıntılar, yükselen fiyatlar, hudut boylarının durumu ve kaleler arasındaki münasebetler hakkında geniş bilgi bulunmaktadır[339].

1687'de birliği ile Lipova Kalesi'ne askerlerin maaşını götürürken Avusturyalılara esir düşen Tımışvarlı Osman Ağa hayatının 12 yıl süren esirlik kısmını (1688-1700) bir hatırat olarak kaleme almıştır. Osmanlı tarihinin en ilginç kitaplarından birisidir[340].

Osekli Şeyhî İbrahim Efendi eserini Alaşehirli Veysî'nin *Habnâmesi*'ne nazire olarak kaleme almıştır. Müellif, Viyana bozgunu ile içine girilen buhran döneminin bilinmedik yeni bir hadise olmadığını, geçmişteki durumları göz önüne alarak bu felaketlerden ibret alınmasını, ancak yılmamak gerektiğini işler. Veysî'nin 1026'ya (1617) kadar getirdiği dünya tarihinde ibret alınması gereken hadiseleri, bu tarihten alarak 1097 (1686) yılına kadar getirir. İbrahim Efendi eserde, hâmisi Çiftelerli Osman Paşazâde Ahmed Paşa'nın menkıbelerini de ele alır. *Tarihçe*'nin en önemli kısımları 1686'ya kadar müellifin şahid olduğu Macar serhaddindeki Osmanlı komutanlarının faaliyetleridir[341].

Viyana bozgun yıllarında 1688'de sulh görüşmeleri yapmak üzere Viyana'ya elçi olarak gönderilen Zülfikâr Paşa, burada 4 yıl kalmıştı. Elçiliği müddetince yaptığı görüşmeler ile gidiş ve dönüş yolculuğunu anlatan bir mükâleme takriri

---

339 Macar İlimler Akademisi, Doğu Külliyatı, Török F. 60; *Der Löwe von Temeschwar: Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Aelteren, Aufgezeichnet von Seinem Siegelbewahrer 'Ali,v unter mitarbeit von Karl Teply; übersetzt eingeleitet und arklaert von Richard F. Kreutel*, Graz, 1981 (Bu kitabın tanıtımı için bkz. Mahmud Ali, *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 349-350); *Der Löwe von Temeschwar: erinnerungen an Ca'fer Pascha den Aelteren aufgezeichnet von seinem siegelbewahrer Ali, unter mitarbeit von Karl Teply; übersetzt eingeleitet und arklaert von Richard F. Kreutel*, Graz 1981.

340 *Leben und Abenteur des Dolmetschers Osman Aga. Eine Türkische Autobiographie aus der Zeit der grossen Kriege gegen Osterreich*, haz. Richard F. Kreutel-Otto Spies, Bonn 1954. (çev. *Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağa'nın Hatıraları*, İstanbul 1961. 2. baskı *Viyana Kapılarından Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi* başlığı ile İstanbul 1962; 2. çeviri: *Temeşvarlı Osman Ağa, Gavurların Esiri*, çev. Esat Nermi Erendor, İstanbul 1971); *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipâhisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, haz. Harun Tolasa, Konya 1986.

341 İsmet Parmaksızoğlu, "Onyedinci Yüzyıl Rumeli Olayları İle İlgili Özel Tarihler ve Osekli İbrahim Efendi Tarihçesi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1086-1094.

kaleme almıştır[342]. Osmanlı İmparatorluğu'nu Karlofça Antlaşması'nda temsil eden Rami Mehmed Paşa bu görüşmelerde neler konuşulduğunu zaptetmiştir. *Sulhnâme, Vekayi-i Müseleha* isimleriyle birçok nüshasına rastlanılır[343].

Viyana bozgun yılları ve sonrasındaki karışık dönemde imparatorluğun muhtelif bölgelerinde hakimiyetin yeniden kurulması üzerine çeşitli tarihler kaleme alınmıştır. Nazmizâde Murtaza tarafından yazılan *Tarih-i Seferü'l-Basra*, Bağdad Valisi Mustafa Paşa'nın 1111'de (1699) Basra'da Osmanlı hakimiyetini tekrar kurmasını anlatır[344]. Yine aynı müellifin bu eserin devamı niteliğindeki *İcmâl-i Sefer-i Nehr-i Ziyâb* isimli tarihçesi ise 1113'te (1701) Mustafa Paşa'nın Ziyab Nehri bölgesi üzerine olan seferi ve buraları denetim altına alması üzerinedir[345].

Mustafa Sâkıb Efendi, Maraş Beylerbeyisi Hacı Mustafa Paşa'nın yanında kâtib iken gördüklerini kaleme almıştır. *Kenzü'l-Vekayi* isimli eserinde 1118'e (1706) kadar Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Türkmenlerinden Tâcirlü (Tecirlü) ve diğer bazı aşiretlerin hareketleri ve tediplerini anlatır[346].

---

342 *Viyana'da Osmanlı Diplomasisi (Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîri)*, haz. Songül Çolak, İstanbul 2007; *Zülfikâr Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti, Cerîde-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi [1099-1103/1688-1692]*, haz. Mustafa Güler, İstanbul 2007; Songül Çolak, "Zülfikar Paşa", *DİA*, XLIV, 557-559.

343 Ali Canip Yöntem, "Râmi Mehmed Paşa ve Sulhnâmesi", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1948, s. 346-353; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1086. Bu eser Raşit Gündoğdu tarafından neşre hazırlanmaktadır.

344 Vahid Çabuk, "Nusretnâme'nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü'l-Basra", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 321-380.

345 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2062/4, vr. 75-91; *Gazavâtnâmeler*, s. 135.

346 İlhan Şahin, "Kenzü'l-Vekayi; Mustafa Sâkıb Efendi ve Eseri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 7-8 (İstanbul 1977), s. 95-118.

XVIII. YÜZYIL TARİHÇİLERİ

XVIII. yüzyılın önemli alim ve şairlerinden olan Müminzâde Ahmed Hasib[347], Edirne Vak'ası ile ilgili *Ravzatü'l-Küberâ* isimli bir tarih yazmıştır. Eserinde bu hadiseye adı karışan Rami Mehmed Paşa, Kavanoz Ahmed Paşa, Nişancı Ahmed Paşa ve Firarî Hasan Paşa'dan bahseder[348]. *Silkü'l-Leâlî-i Âl-i Osmân* isimli manzum eseri Süleyman Şah'tan Fatih devrinin sonuna kadar gelen 18 binden fazla beyiti ihtiva eden bir Osmanlı tarihidir. Eserde bazı ilim ve irfan erbabının biyografileri de anlatılmıştır.[349].

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı tarihçiliğinin en önemli eserlerinden bir kısmı kaleme alınmıştır. Abdullah bin İbrahim'in (el-Üsküdârî) 4 ciltlik *Vakaat-ı Ruzmerre*'si 1099-1104 (1688-1693) yılları arasındaki hadiseleri gün gün anlatır. Osmanlı tarihleri içerisinde ihtiva ettiği hadiseleri en teferruatlı olarak anlatan eserdir. Bir yılı 300 varaktan fazla tutan bir ciltte anlatmaktadır. Kendisi mevkufat kalemi halifesi olduğundan merkez bürokrasisinin işleyişi hakkında, özellikle maliye kalemleri ile ilgili önemli bilgiler verir[350].

---

347 *OM*, II, 140; III, 144; *TCYK*, s. 152; Babinger, s. 312-313; Günay Kut, "Ahmed Hasîb Efendi", *DİA*, II, 87-88.

348 Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi, *Ravzatü'l-Küberâ, Tahlil ve Metin*, haz. Mesut Aydıner, Ankara 2003.

349 Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, nr. 596. (Bk. Mesut Aydıner, *Ravzatü'l-Küberâ*, s. XXI); Menderes Çoşkun, *Manzum Bir Şairler Tezkiresi, Hasîb'in 'Silkü'l-Le'âli Âl-i Osmân'ındaki Şair Biyografileri*, Ankara 2002.

350 1. cilt- TSMK, Revan, nr. 1223; 2. cilt- TSMK, Revân Kitaplığı, nr. 1224; 3. cilt- TSMK, Revan, nr. 1225; 4. cilt- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2437; Rhoads Murphy, "Biographical Notes on 'Mevkufatî' A Lesser Known Ottoman Historian of The Late Seventeenth Century", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 193-204; Nihal Atsız, "İstanbul Kütüphânelerinde Tanınmamış Osmanlı Tarihleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2 (Ankara 1957), s. 69-70; *Gazavâtnâmeler*, s. 130-131; Erhan Afyoncu, "Abdullah Üsküdârî", *DİA*, EK-I, s. 15. Bu eser Erhan Afyoncu, Recep Ahıshalı, Mahmut Ak ve Muzaffer Doğan tarafından neşre hazırlanmış olup TUBA tarafından yayınlanacaktır.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, son derece teferruatlı bir biçimde Kâtib Çelebi'nin *Fezleke*'sine zeyl olarak hazırladığı *Silahdar Tarihi* isimli eserinde 1065-1106 (1654-1694) yılları arasındaki hadiseleri anlatır[351]. *Silahdar Tarihi*'nin ikinci kısmı olan *Nusretnâme* ise 1106-1133 (1695-1721) yılları arasını ihtiva eder[352].

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*'ta 1066-1116 (1656-1704) yılları arasındaki hadiseleri anlatır. *Raşid Tarihi*'nin önemli kaynaklarındandır[353]. Uşşâkîzâde İbrahim bin Abdülbaki uzun süre farkına varılmayan tarihinde 1106-1124 (1694-1712) yılları arasındaki hadiseleri anlatır[354]. Yazarı belli olmayan ve *Anonim Osmanlı Tarihi* diye adlandırılan tarih ise 1099-1116 (1688-1704) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder[355].

Dönemin önemli kaynaklarından biri de Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi'nin ceridesidir. Mustafa Efendi, ceridesine 1711-1735 yılları arasındaki gelişmeleri kaydetmiştir. Bu kayıtlar müellifin şahsî hayatını aydınlatması kadar belirtilen dönemdeki gelişmelere dair de birinci elden veriler ihtiva eder. Ceridede yangınlar, şiddetli yağışlar ve kışlar, pahalılık, Lâle Devri'nin mutantan eğlenceleri, devrin siyasî ve askerî gelişmeleri, tayin ve azillere dair de değerli bilgiler bulmak mümkündür. Bu bilgilerin bir kısmı devrin diğer kaynaklarında yer almaz. Veyahut ceridedeki veriler, diğer kaynaklardaki bilgileri zenginleştirecek mahiyettedir. Ceridenin Mustafa Efendi'den sonra IX. yüz-

---

351 *Silahdar Tarihi*, neşr. Ahmed Refik Altınay, I-II, İstanbul 1928; İbrahim Artuk, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa", *Tarih Dergisi*, sayı: 27 (İstanbul 1973), s. 123-132; Abdülkadir Özcan, "Silahdar Mehmet Ağa", *DİA*, XXXVII, 194-197; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca 1106/1654-7 Şubat 1695), Tahlil ve Metin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012; Aynı yazar, "Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın Hayatı ve Eserleri (1658 / 1726-27", *Mavi Atlas*, sayı: 1 (2013), s. 28-50.

352 Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa-Nusretname-Tahlil ve Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001; İsmet Parmaksızoğlu, *Nusretnâme*, I-II, İstanbul 1963-1966.

353 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, neşr. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995; Abdülkadir Özcan, "Defterdar Sarı Mehmed Paşa", *DİA*, IX, 98-100.

354 *Osmanlı İlmiye Teşkilâtı İçin Mühim Bir Kaynak, Uşşâkîzâde es-Seyyid İbrâhim Hasîb Efendi, Uşşâkîzâde Târihi*, haz. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005; Hans Georg Majer, "Uşşâkî-zâde", *İA*, XIII, 77-80.

355 *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000.

yılda Sadık adlı birinin eline geçtiği anlaşılmaktadır. Zira ceridede Sadık'ın eklemelerine ve şerhlerine de rastlanmaktadır. Sadık'ın kayıtları 1819-1822 yılları arasındaki gelişmeleri ihtiva eder[356].

Ahmed bin Mahmud'un bir mecmua hüviyetini taşıyan eseri, başlangıcından itibaren önemli bir kısmı kâtib el defterlerinde bulunan türden bilgileri havidir. Burada, Divân-ı Hümâyûn'un inşa ve elkab kaideleri, Anadolu, Rumeli vs. bölgelerdeki eyalet ve kazalar, siyakat kaideleri, arz suretleri, *Ayn Ali Kanunnâmesi*, taşra hazinesi ile ilgili tezkireler, tersâne-i âmire ulûfesi kayıtları gibi bilgiler yer almaktadır. Eserin asıl mühim kısmı, müellifin, (1711) Prut seferinden itibaren katıldığı seferleri tasvir ettiği yerlerdir. Prut seferine bizzat katıldığı için, başka kaynaklarda bulunmayan önemli bilgileri vermektedir. Ayrıca, seferin renkli bir haritasını da çizmiştir. Prut seferinden sonra, 1124'te (1712) Rusya'ya açılıp, akim kalan sefer, 1126-1127 (1715) Mora seferi ve 1128 (1716) Avusturya seferi anlatılmaktadır. Eserde, bu seferlerle ilgili *Raşid Tarihi*'nde yer almayan bilgiler mevcuttur. Avusturya seferinden sonraki hadiseler muhtasar olarak kaydedilmiştir. 16 Zilkade 1132 (19 Eylül 1720) tarihine ait Cebecibaşı marifetiyle sur-ı hümâyûn-ı hitan şenliği için yaptırılan fişeklerin masraf kaydı gibi ilginç bilgiler de vardır. 1138 (1726) İran seferi anlatıldıktan sonra, 25 Receb 1172 (24 Mart 1759) tarihine kadar önemli hadiseler kaydedilmiştir. Ahmed bin Mahmud'un 20 Şaban 1172'den (18 Nisan 1759) birkaç gün önce öldüğü düşünüldüğünde eseri ile ilgili kayıtları tutmaya ölümünden yaklaşık bir ay öncesine kadar devam etmiştir. Bu eser araştırmacılar tarafından *Tarih-i Göynüklü* diye de adlandırılmıştır[357].

---

356 Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi'nin ceridesi hakkında bk. Fazıl Işıközlü, "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Yeni Bulunmuş Olan ve Sadreddin Zâde Telhisî Mustafa Efendi Tarafından Tutulduğu Anlaşılan H. 1123 (1711)-1148 (1735) Yıllarına Ait Bir Ceride (Jurnal) ve Eklentisi", *7. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, Ankara 1973, s. 508-534; İsmail E. Erünsal, "Bir Osmanlı Efendisi'nin Günlüğü: Sadreddinzâde Telhîsî Mustafa Efendi ve Cerîdesi", *Kaynaklar*, 2 (Kış 1984), s. 77-81; Aynı yazar, "Telhîsî Mustafa Efendi ve Cerîdesi", *The Archival Sources of Turkish Literary History*, Harvard 2008, s. 185-190; Selim Karahasanoğlu, *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü* (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme, İstanbul 2013.

357 Akdes Nimet Kurat, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud'un (1123-1711) Prut Seferine Ait "Defteri" (Berlin, Preussische Staatssbibliothek, Orientalische Abteilung, Nr. 1209)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7 Ankara 1968, s. 261-426; Songül Çolak, *Die Bedeutung des Geschichtsschreibers Ahmed b. Mahmud und*

XVIII. yüzyılın önemli tarihçilerinden Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman, Kâtib Çelebi'nin *Takvimü't-Tevârih*'ine zeyl ve haşiye yaparak eseri 1146 (1727) yılına kadar getirmiş, daha sonra da 1146-1191 (1727-1777) yılları arasındaki hadiseleri yıl yıl işleyerek zeylini genişletmiştir. Müellifin *Mür'i't-Tevârih* isimli eserinin başlangıçtan Kanunî'ye kadar olan kısmı[358] ile 1143-1191 (1730-1777) arasındaki hadiseleri anlatan ve asıl önemli olan bölümü yayınlanmıştır[359]. Şem'dânîzâde eserini 13 yılda 400 kitap inceleyerek kaleme aldığını belirtir. Müellif eserini yazarken Subhî, İzzî, Hâkim, Enverî ve Musazâde gibi vekayinüvislerin eserlerinden de faydalanmış, bilgi bulamadığı zaman hadiseleri kendisi araştırmış; hadiselerin sosyal yönü üzerinde durmuştur. *Mür'i't-Tevârih*'in farklı nüshaları mevcuttur ve bu nüshalar arasında önemli farklılıklar vardır.

Kırım hanlarının tarihi

Kırım Hanlığı tarihini ele alan eserlerin yalnızca dokuzu günümüze ulaşabilmiştir. Bunların yanında, diğer kaynaklar vasıtasıyla haberdar olduğumuz, fakat bugüne kadar herhangi bir nüshası tespit edilemeyen tarihler de mevcuttur[360].

---

seines Werkes Târih-i Göynüklü als Quelle für die Geschichte des Osmanischen Reisches im 18. Jahrhundert, Berlin 1999; Songül Çolak, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Tarih Yazıcılarından Hazine-i Birûn Kâtibi Ahmed bin Mahmud'un Hayatı", *Belleten*, sayı: 250 (Ankara 2003), s. 853-864; Şevket Rado, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud Efendi'nin Tuttuğu Prut Seferi'ne Ait Defterden Koparılan Sahifelerde Neler Vardı?", *Belleten*, sayı: 198 (Ankara 1987), s. 807-824; Erhan Afyoncu, "Hazine-i Birûn Kâtibi Ahmed bin Mahmud Kimdir?", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, sayı: 28 (Harvard 2004), s. 1-8; Bu eser Abdurrahman Sağırlı ve Songül Çolak tarafından neşre hazırlanmaktadır.

358 Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, neşr. Ahmed Tevhid, İstanbul 1338; Mustafa Öksüz, Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin *Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

359 *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi, Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, I, İstanbul 1976; II/A, İstanbul 1978; II/B, İstanbul 1980; III, İstanbul 1981.

360 Bu eserler hakkında genel değerlendirmeler için bk. Ilya V. Zaytsev, *Krımskaya İstoriografiçeskaya Traditsiya XV-XIX Vekov, Vostoçnaya Literatura*, Moskova 2009; Alper Başer, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak, Tarih-i Mevkûfati", *Turkish Studies*, 6/1 (Kış 2011), s.747-762.

Müstakil olarak Kırım tarihini ele alan ilk eseri Remmal Hoca kaleme almıştır. Remmal Hoca, Kırım Hanı Sahib Giray'ın kızının isteği üzerine *Târîh-i Sahib Giray (Tevârih-i Remmal Hoca Vukuat-ı Sahib Giray Han)* adlı eseri hazırlamıştır. Eserde Sahib Giray'ın hanlık devri ele alınmıştır (938-958/1532-1551)[361].

XVII. yüzyılın ortalarında vefat eden Rıdvanpaşazâde Abdullah Çelebi, Kaptanıderya Hüseyin Paşa'ya ithaf ettiği *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*'da *(Tarih-i Hanân-ı Tatar ve Deşt-i Kıpçak)* 1047 (1637-1638) yılına kadar Kırım hanlarının tarihini anlatır. Teferruatlı değildir. Ancak bazı konularda bizzat müellifin gördüğü olayları anlattığı için önemlidir. Eser, müellif tarafından daha önce kaleme alınan *Târih-i Mısır* adlı tarihinin içinde yer almıştır [362].

Hacı Mehmed Senai'nin eserinde ise 1644-1650 yılları arasında han olan İslam Giray ele alınmıştır[363]. Sâbit, manzum olarak kaleme aldığı *Zafer-nâme*'sinde Kırım Hanı Selim Giray'ın 1100 (1689) yılındaki savaşlarını anlatır[364].

Mehmed Giray ise 1094-1115 (1682-1703) yılları arasındaki hadiseleri kaleme almıştır. *Tarih-i Mehmed Giray*'da Kırım hanları üzerinde durulmaktadır. 1115 Receb'inde (Kasım 1703) eser sona erer. Mehmed Giray, tarihinde Merzifonlu'yu suçlamakta ve onun Kırım hanını suçlayıcı davranışlarından dolayı Murad Giray'ın Viyana'ya yardıma gelen Hristiyan ordusuna karşı kayıtsız kaldığını belirtmektedir[365].

---

361 *Tarih-i Sahib Giray Han*, haz. Özalp Gökbilgin, Ankara 1973. İkinci baskısı metnin sadeleştirmesi de ilave edilerek 2000 yılında İstanbul'da yapılmıştır.

362 Rıdvan Paşazâde Abdullah, *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, neşr. A. Zajazkowski, Warsawa 1966; Abdullah ibn Rıdvân, *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak an Hıtta-i Kırım veya Tevârîh-i Tatar Hânân-ı Kadîm ve Ahvâl-i Deşt-i Kıpçak*, haz. Akif Erdoğdu-Selçuk Uysal, İzmir 2011; Muzaffer Ürekli, "Abdullah Çelebi", *DİA*, I, 94; Rıdvanpaşazâde Abdullah Çelebi, *Târih-i Mısır (İnceleme ve Metin)*, haz. Samet Tınas, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

363 *III. İslam Giray Han Tarihi: Historia Chana İslam Gireja III*, neşr. Z. Abrahamowicz, Warsawa 1971.

364 1299 ve 1311 yıllarında iki defa İstanbul'da basılmıştır. Yeni bir neşri için bk. Sâbit, *Zafer-nâme*, haz. Turgut Karacan, Sivas 1991; Turgut Karacan, "Sâbit", *DİA*, XXXV, 349-350.

365 Uğur Demir, *Târîh-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006; M. Köhbach, "Der Târîh-i Mehemmed Giray – eine Osmanische Quelle zur Belagerung Wiens durch die Türken im Jahre 1683", *Studia Austro-Polonica*, 3 (Warszawa – Kraków 1983), s. 137-164.

Seyyid Mehmed Rıza'nın *es-Seb'ü's-Seyyâr fi Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar*'ında 871'de (1466) Mengli Giray'dan başlanarak 1150'de (1737) II. Mengli Giray'a kadar Kırım hanları anlatılmaktadır[366]. Kırım tarihini ele alan bir diğer eser ise Kırım Hanı Arslan Giray'ın (1748-1756) isteği üzerine hazırlan *Çelebî Akay Târîhi* adlı eserdir. Eserin müellifi Abdurrahman ibn el-müderris eş-Şeyh Mehmed Halvetî'dir. Eser büyük oranda Seyyid Mehmed Rizâ'nın *es-Seb'u's-Seyyâr fi Ahbâr-i Mülûki't-Tatar* adlı eserinin sadeleştirilmiş ve muhtasar hâle getirilmiş şeklidir. Buna rağmen eserin son bölümleri müellifin bizzat kendi müşahadelerini yansıtmaktadır[367].

Hacı Abdulgaffâr Kırımî'nin 1744'te bitirdiği *Umdetü't-Tevârih'de* (*Umdetü'l-Ahbâr*) Kırım Hanlığı tarihi ele alınmıştır. Abdulgaffâr Kırımî'nin eserinde önce genel bir İslâm tarihi verilip, daha sonra ağırlıklı olarak Altınordu Devleti ve Kırım Hanlığı anlatılmaktadır. En ilginç yönlerinden birisi 12 Hayvanlı Türk Takvimi hakkında bilgi verilmesidir[368]. Yakın zamana kadar Kefeli İbrahim Efendi'nin eseri olarak bilinen *Tevârih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerinindir*[369] *başlıklı risalenin Humbaracı Ahmed Paşa'nın bir raporu olduğu anlaşılmıştır*[370].

---

366 Seyyid Mehmed Rıza, *es-Seb'u's-Seyyâr fi Ahbâri Müluki't-Tatar*, neşr. M. Kazımbeg, Kazan 1832; Seyyid Mehmed Rıza, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar (Tenkitli Metin Neşri, İnceleme)*, haz. Yavuz Söylemez, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016; Yavuz Söylemez, Kırım Hanlığı Tarihine Müteallik Mühim Bir Kaynak: Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar", *Doğu Avrupa Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 381-399.

367 Bu eser ve müellifi ile ilgili Uğur Demir ayrıntılı bir makale hazırlamış olup, makale *Osmanlı Araştırmaları*'nın Bahar 2017 sayısında çıkacaktır.

368 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2331. *TOEM* ilavesi olarak yayınlanmıştır. *Umdetü't-Tevârih*, İstanbul 1343. Eseri yayınlayan Necib Asım kitabın tamamını değil, 12 Hayvanlı Türk Takvimi ile Altınordu ve Kırım Hanları'nın anlatıldığı kısımları neşretmiştir. Eser Derya Derin tarafından önce yüksek lisans olarak çalışılmış sonra da bu çalışma neşredeilmiştir (*Abdulgaffar Kırımî'nin Umdetu'l-Ahbar'ına (Umdetü't-Tevarih) Göre Kırım Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003; Abdulgaffar Kırımî, *Umdet al-Ahbâr*, haz. Derya Derin, Kazan 2014).

369 *Tevârih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerinindir*, Romanya-Pazarcık 1933.

370 Uğur Demir, "Muhayyel Bir Kırım Tarihçisi Kefevî İbrahim Efendi ve Humbaracı Ahmed Paşa'nın Rusya'ya Dair Raporu", *Türkiyat Mecmuası*, XXIV (İstanbul 2014), s. 23-32.

Said Giray tarafından kaleme alınan ve özellikle ihtiva ettiği biyografik bilgilerle değerli bir kaynak olan başka bir Kırım tarihi daha mevcuttur. Eser daha çok 18. yüzyılın ilk yarısına ve ikinci yarısının başlarına dair bilgiler ihtiva eder[371].

Kırım hanlarının tarihini anlatan bir diğer eser ise Halim Giray tarafından yazılan *Gülbün-i Hânân*'dır. Halim Giray 1811'de İstanbul'da bitirdiği eserinde hanlığın kurucusu Hacı Giray'dan itibaren her hanın dönemini ayrı ayrı anlatır. Babası Şehbaz Giray ve Baht Giray ile eseri bitirir. Daha önce Kırım hanları üzerine yazılmış eserleri kullanan müellif, bunlara bazı ilavelerde de bulunmuştur[372].

Mora'nın fethi ve Prut seferi

Karlofça'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun toparlanarak Mora'yı fethetmesi ve Prut zaferi çeşitli eserlere konu olmuştur. 1711'deki Prut seferine sipahi zabiti olarak katılan Hüseyin Ağa, sefer ile ilgili hatıralarını *Mir'âtü'z-Zafer* adı ile kaleme almıştır. Müellif, sefer sırasında gördüklerini anlatıp, bu askerî harekâta katılmış olan kişiler hakkında bilgi verir. Serdar Baltacı Mehmed Paşa ve Sipahiler Ağası Hüseyin Ağa ile diğer komutanları metheder[373]. Prut seferine yeniçeri kâtibi olarak katılan Hasan Kürdî, *Tarih-i Moskov Sene 1122* isimli eserinde 1711'de cereyan eden bu seferde gördüklerini anlatmaktadır[374].

---

371 Barbara Kellner-Heinkele, *Aus den Sa'id Girây Sultân Eine zeitgenössiche Quelle zur Geschischte des Chanats der Krim die Mmitte des 18. Jahrhunderts*, Hamburg 1975. Bu çalışma ile ilgili önemli bir tanıtım yazısı için bk. C.J. Heywood, "Review", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 39/2 (Londra 1976), s. 449-450. *Târîh-i Sa'id Giray*, Derya Derin tarafından yayına hazırlanmaktadır.

372 *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1287. 2. baskı İstanbul 1327. 3. baskı Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, neşr. M. Sadi Çöğenli-Recep Toparlı, Erzurum 1990 (Giriş ve indeks ilave edilmiştir); *Gülbün-ü Hânân (Kırım Hanları Tarihi) Değerlendirme-Metin-Tıpkıbasım*, haz. Alper Günaydın-Alper Başer, İstanbul 2013; Muzaffer Ürekli, "Gülbün-i Hânân", *DİA*, XIV, 235-236.

373 Hüseyin Ağa, *Mirâtü'z-zafer*. neşr. 'N', *Donanma Mecmuası*, sayı: 58-10 (İstanbul 1914-1915). Yayınlayanın ismi belirtilmemiş "N" rumuzu konulmuştur (A. N. Kurat bu neşrin hataları bulunduğunu ve yazmasının da nerede olduğunun tespit edilemediğini söyler. Bk. *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, I, Ankara 1953, s. 15).

374 TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 233-36909; Almanya, Münich-Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Tur., nr. 91; Rusya, St. Petersburg, Şark Enstitüsü, nr. 359/143b-176b; Yeniçeri Kâtibi Hasan, *Prut Seferi'ni Beyanımdır*, haz. Hakan Yıldız, İstan-

Vahîd Mahtûmî, manzum ve mensur olarak kaleme aldığı eserinde 1127 (1715) yılında Mora'nın Venediklilerden geri alınışını anlatmaktadır[375]. Bu eser *fetihnâme* olarak yazılıp çizilmişse de yapılan yeni bir araştırmada eserin ruzmerre-ruznâme türü bir eser olduğu tespit edilmiştir[376]. 1715 Mora seferine katılmayan Vahîd Mahtûmî, padişah ile birlikte Despot Çayırı, Harmanlı, Papaslı, Filibe, Serez gibi bazı menzilleri dolaşmış ve bu geziyi gün gün anlatan eserini vücuda getirmiştir. Mora ile ilgili fetih haberleri Serdar-ı Ekrem Ali Paşa tarafından gönderilen habercilerle padişaha bildirildiğinden, Vahîd Mahtûmî bu bilgileri de günlüğüne almıştır. Müellif daha çok bu yolculuk esnasında geçilen veya konaklanan menzillerle ilgilenmekte, her menzilin adını belirtmekte ve bu menzillerin isimlerinin yer aldığı şiirler yazmaktadır. Mahtûmî'nin eserinin değeri savaş hakkında verdiği bilgilerden ziyade, sefer esnasında padişahın durumu ile ilgili verdiği haberlerden kaynaklanmaktadır[377].

Vahîd Mahtûmî, bu seferdeki menzilleri ise *Risâle-i Beyân-ı Menâzîl-i Despot* isimli eserinde anlatır[378].

İçeriği hakkında doğru bilgilere yeni ulaştığımız, Nâdir'in *Vâkı'ât-ı Gazavât* adlı eserinde; 1715 Mora'nın istirdâdı, 1716'daki Avusturya ile Varadin'de yapılan mücadele ve Mora etrafında gelişen 1717 muharebeleri anlatılmaktadır[379].

---

bul 2008; Fevzi Kurtoğlu, Pirut Seferi, Ankara 1938; Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, Ankara 1953, I, 14-15; II, 749-753; Babinger, s. 335; *Gazavâtnâmeler*, s. 136-137; Öznur Tübençokrak, *Keyfiyet-i Rusiyye'nin transkripsiyon ve tahlili (h.1206 / m.1791 / 1792)*, Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007.

375 Sevim Üngün (İlgürel), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-Nâmesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 1965), s. 101-116; sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 63-76; sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 169-180; Ali Canip Yöntem, "XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Vahîd Mahtûmî'ye Dair Bazı Mülâhazalar", *IV. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 1952), s. 445-450; Bahattin Kahraman, *Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, I-II, Konya 1995.

376 Veysel Göger-Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 20, (İstanbul 2009), s. 5.

377 Göger-Sarıkaya, Aynı makale, s. 6.

378 TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1752.

379 Veysel Göger-Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 2009), s. 1-32.

Edirneli İsmail Paşazâde Mehmed Faris Paşa, *Ravza-i Ali* isimli eserinde Sadrazam Şehid (Silahdar) Ali Paşa'nın 1715 yılında Venediklilerden Mora'yı istirdadını ve Girit'teki faaliyetlerini manzum ve mensur olarak anlatır. Eserde birçok kale ve mevkinin fethi için düşülmüş tarihler de yer almaktadır[380]. Vekayinüvis Mehmed Raşid'in de bu seferi anlatan *Fetihnâme-i Cezire-i Mora* isimli küçük bir risâlesi vardır[381].

Seyyid Hüseyin Vehbi, *Risâle-i Sulhiyye*'de 1130'da (1717) Avusturya ile yapılan savaşlar ve sonunda imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan bahseder[382].

Nazmizâde Murtaza Efendi'nin *Gülşen-i Hulefâ* isimli eseri 127 (729) yılında Bağdad'ın kuruluşundan başlayarak[383] 1130 (1717) yılına kadarki tarihi üzerinedir. Osmanlı dönemindeki Bağdad valilerini dönemlerinde olan hadiselere göre sırayla anlatır. Kerküklü Resül Havi, Nazmizâde'nin bu eserine 1132-1237 (1720-1825) yılları arasındaki Bağdad valilerini anlattığı *Devhatü'l-Vüzerâ* isimli bir zeyl yapmıştır. Bir diğer zeyl ise 1163-1246 (1750-1830) yılları arasında Bağdad'ın Osmanlı valilerini anlatan Sâbit'in (Süleyman bin Hacı Talib) eseridir.

Patrona isyanı

Osmanlı tarihinin en önemli hadiselerinden birisi olan Patrona İsyanı çeşitli eserlere konu olmuştur[384]. Kim olduğu tam olarak tespit edilemeyen, Abdi,

---

380 TSMK, Emanet-Hazine Kitaplığı, nr. 1421; Karatay, I, 277.

381 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3655/4, vr. 48a-56a. Bu eser Veysel Göger-Hüseyin Sarıkaya tarafından yayınlanacaktır.

382 TSMK, Revan Kitaplığı, nr. 1309; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 6668/1, vr. 1b-13a; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3651/1; Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 385/3, vr. 100a-107a; Millet Kütüphanesi, Pertev Paşa kısmı, nr. 473/1, vr. 1b-8b; Bibliotheque Nationale de Paris, nr. 121/1; *Gazavâtnâmeler*, s. 139.

383 Nazmizâde Murtaza Efendi, *Gülşen-i Hulefâ*, neşr. İbrahim Müteferrika, İstanbul 1143; *Nazmi-zâde Murteza, Gülşen-i Hulefa, Bağdat Tarihi, 762-1717*, Tahlil ve Metin Tenkidi: Mehmet Karataş, Ankara 2014; Necati Avcı, "Nazmî-zâde Murtaza Efendi ve Gülşen-i Hulefâ'sı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8 (Kayseri 1992), s. 245-250.

384 İsyanı konu alan eser ve arşiv belgelerinin topluca ele alındığı bir çalışma için bk. Hakan Yılmaz, "İsyânın Gölgesinde İstanbul: Yeni Arşiv Belgeleri Işığında 1730 Patrona İsyânı", *IV. İstanbul Sempozyumu*'na (20-22 Mayıs 2016) sunulan tebliğ.

Abdi Tarihi (Tarih-i Sultan Mahmud Han ibn Sultan Mustafa Han) isimli eserinde Lâle Devri'ni sona erdiren Patrona İsyanı'nı ihtilalin öncesinde gelişen olaylardan alıp, isyancıların cezalandırılmasına kadar anlatmaktadır. Ayrıca 1142 (1729-1730) hadiselerini anlatırken İran savaşlarına da değinmektedir. Bu isyan sırasında İstanbul'da bulunduğu anlaşılan müellif, 1141 (1728-1729) yılından itibaren İstanbul'da ve Diyarbakır'da meydana gelen şiddetli yağmur, gökyüzü hadiseleri ve güneş tutulması olayı ile eserine başlayıp İran'la yapılan savaşlardan ve Osmanlı kuvvetlerinin Nadir Şah karşısındaki mağlubiyetlerinden bahsetmektedir. İran hadiselerinden sonra İstanbul'un durumundan bahsedilip isyanın çıkışı, gelişmesi, I. Mahmud'un tahta çıkışı ve en sonunda isyanın elebaşlarının sarayda öldürülmesi anlatılmaktadır. Müellif bizzat hadiselerin içerisinde yaşamış bir devlet görevlisi olduğu için Patrona isyanı hakkında önemli bir kaynaktır[385].

Muhtemelen Patrona İsyanı sırasında sarayda çalışan bir görevli olan Destârî Salih gördüklerini kaleme almış, ancak müsvedde halinde kalan bu eser padişahın Sır Kâtibi Selâhî Efendi tarafından dağınık haldeki müsveddeler toplanarak kendi üslûbuyla temize çekilmiştir. Eserin ilk hali mevcut değildir. *Destârî Salih Tarihi (Vaka-i İbretnümâ/Tarih-i Sefer-i İran)* Patrona İsyanı hakkında, bilhassa isyanın saraydan nasıl göründüğü, sarayda neler olduğu ve III. Ahmed'in hadiseler karşısındaki durumu hakkında diğer kaynaklarda bulunmayan bilgileri ihtiva etmektedir[386]. Patrona İsyanı'na dair müstakil olarak yazılmış *Vakâ-i Takrîri Bin Yüz Kırk Üç de Tahrir Olunmuşdur* başlığını taşıyan bir eser daha vardır, ancak müellifi tespit edilememiştir. Eser, isyan hakkında diğer tarihlerde anlatılmayan birçok olayı ihtiva etmesi hasebiyle önemli bir kaynaktır[387].

---

385 *1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat, Ankara 1943.

386 *Destârî Sâlih Târihi, Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1962.

387 *Politics and governance in the Ottoman Empire: the rebellion of 1730: an account of revolution that took place in Constantinople in the year 1143 of the Hegira/Vaka'a takriri binyüzkırküç'de terkib olunmuştur*, haz. Selim Karahasanoğlu, Harvard 2009; Selim Karahasanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanı Üzerine Yeni Bir Eser. Vâkıa Takrîri Binyüzkırküç'de Terkîb Olunmuştur", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 46 (Eylül 2009), s. 179-188; Bibliotheque Nationale de Paris, nr. 923. M. Aktepe bu eseri Patrona İsyanı ile ilgili eserinin bib-

Şam maliyesinde ruznâmçeci olarak çalışan Mehmed Hulusî, Patrona İsyanı ile ilgili bir eser yazmıştır. Ancak bugün yeri bilinmediği için bu eserin de muhtevası hakkında bir malumatımız yoktur[388].

Vak'a-yı Patrona Halil adlı kısa ancak değerli bir eser de 1730 İsyanı'nı anlatan eserleri tamamlayıcı bilgiler vermektedir. Müellifinin kimliği hakkında bir bilgi olmamasına rağmen, en azından isyanda İstanbul'da bulunduğu ve olaylara bizzat şahid olduğu kesindir. Özellikle İran seferlerinin olumsuz etkisi, asilerin isyandan birkaç gün önce toplanıp bir tezkire hazırlamaları gibi hadiseler ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır[389].

Patrona İsyanı'nı anlatan bir diğer eser ise bugün Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Eserin müellifinin Köprülüzâde Ahmed Paşa olabileceği üzerinde durulmuştur. Eser, isyanı anlatan diğer kaynakları tamamlayıcı bilgiler ihtiva etmekte ve bazı hususlarda diğer kaynaklarda mevcut olmayan bilgiler aktarmaktadır[390].

Sekbanbaşı Hasan Ağa'dan dinlediklerini kaleme alan Küçük Çelebizâde İsmail Asım, kısa, ancak önemli bir kronikte de bu isyan anlatır. Yeni tespit edilen bu eser, Mustafa Sâmî Efendi'nin vekayinâmesinde aynen, Şem'dânîzâde'nin tarihinde ise kısmen alıntılanmıştır. Müellifin kimliği Hakan Yılmaz tarafından yeni tespit edilmiştir. Eser, isyanın sebeplerinin kısa bir izahı ile başlamakta ve I. Mahmud'un cülusu ile son bulmaktadır[391].

---

liyografyasında zikretmiş, ancak araştırmasında kullanmamıştır. Bk. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958, s. 158.

388 Kütüphanelerde şimdiye kadar bir nüshasına rastlanılmamıştır. Bu eserden bahseden tek kişi olan Ahmed Refik, muhtemelen kendi özel kütüphanesinde bulunan bir nüshayı kullanmıştır (Bk. Ahmed refik, *Lale Devri*, İstanbul 1331, s. 120, 123, 144).

389 Milli Kütüphane, Yz. A. 1902/3. Bu eser, Patrona İsyanı ile yayınlanmamış diğer yazmalarla birlikte Hakan Yılmaz tarafından yayına hazırlanmaktadır.

390 *Patrona Halil İsyanı*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, nr. 479/1; Hakan Yılmaz, "1730 Patrona İsyânı İle İlgili Kısa Kroniklerden *Rūz-nāme* Yazarı "Ahmed" Kimdir?". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, I/2 (2015), s. 103-126.

391 Belgrad Üniversitesi, Svetozar Marković Library, T Pco., nr.: 327/7. Hakan Yılmaz yeni tespit ettiği bu eseri yayına hazırlanmaktadır.

1736-1739 savaşları

1736-1739 savaşları hakkında, 1739 yılında Belgrad'ın Hacı İvaz Paşa tarafından yeniden fethi ve yapılan Belgrad Antlaşması üzerine birçok eser yazılmıştır. Ancak eserlerin çoğunluğu Avusturya cephesi ile ilgilidir. Bu sefer üzerine kaleme alınan ve müellifi belli olmayan *Mukaddimetü's-Sefer*'de savaş hazırlıklarından kısaca bahsedilir[392].

Koca Ragıb Paşa'nın *Fethiyye-i Belgrad*'ı[393] ve Münif Mustafa'nın *Zafernâme-i Münif (Fetihnâme-i Belgrad)* isimli eserinde Belgrad'ın fethi tasvir edilmektedir[394]. Yine Musaffa Mehmed de *Belgrad ve Adakale Seferi ve Zaferi*'nde *(Sultan Birinci Mahmud Devri Vekayinamesi)* bu hadiseyi anlatır[395].

Vekayinüvis Mehmed Subhî de 1736-1739 harbi ile bunun sonunda yapılan Belgrad muahedesini anlatan *Tarih-i Belgrad (Müzâkerât-ı Sulhiye Tarihçesi)* adlı bir eser yazmıştır[396].

Bir diğer vekayinüvis Süleyman İzzî de Belgrad'ın ikinci fethine ait müşahedelerini 5 varaklık bir makale olarak, istinsah ettiği Karaçelebizâde'nin *Süleymannâme*'sinin sonuna ilave etmiştir[397].

---

392 Hatice Söylemez, *Mukaddimetü's-Sefer, 1736-1739 Savaşı Hakkında Bir Eser*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

393 Fatma Çiğdem Uzun, *Belgrad Hakkında Ragıp Paşa'ya Ait Bir Risale: Fethiyye-i Belgrad (1739)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2000.

394 Birçok nüshası olan bu eser için bk. *TCYK*, s. 197-198; Karatay, I, 296-297; Hakan Aksoy, "Fetihnâme", *DİA*, XII, 472; *Gazavâtnâmeler*, s. 144-145.

395 Melek Çoruhlu, *Musaffa Mehmed Efendi, Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel (Tahlil ve Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

396 Erdoğan Bilgin, *1148-1152/1736-1739 Savaşı Tarihçesi (Subhî Mehmed'in Müzakerât-ı Sulhiye Tarihçesi Adlı Eseri)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003; Demet Hikmet Telek, *Subhi Mehmed Efendi: 1148-1152 Savaşı Tarihi (Tahkikli Neşir)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2005; Bekir Kütükoğlu, "Subhî Mehmed Efendi", *Aynı eser*, s. 357-362; *Gazavâtnâmeler*, s. 145-146.

397 Bekir Kütükoğlu, "Vekayinüvis", *Aynı eser*, s. 116. Bu risâle, Şenol Çelik tarafından yayınlanacaktır.

Kadı Ömer Efendi, *Ahvâl-i Gazavât-ı Bosna*'da Hekimoğlu Ali Paşa'nın Bosna valisi iken 1148-1152 (1736-1739) yılları arasında Avusturyalılarla yaptığı savaşları anlatır[398]. Akhisarlı Hacı Nesimoğlu Ahmed bin Hasan da 1148-1149 (1735-1737) yıllarındaki Bosna savaşlarını anlatan bir tarihçe yazmıştır[399]. "*Tevârih-i Banaluka der-Diyâr-ı Bosna*" isimli eser de Kadı Ömer'in kaynaklarındandır[400].

Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın oğlu İsmail Ziyâî babasının faaliyetlerini ve gazalarını *Metâlîü'l-Aliyye (Tarih-i Hekimoğlu Ali Paşa)* isimli eserinde anlatmaktadır[401].

Müminzâde Ahmed Hasib'in *Mecmû'a-i Tevârih* isimli eseri ise 21 Nisan 1742 tarihinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadarete gelmesi ile ilgili düşürülen tarihlerden, söylenen gazel, kaside vs. gibi çeşitli şiir ve yazılardan oluşan bir eserdir. Ancak bir derleme olan bu eser karıştırılarak yanlışlıkla *Hekimoğlu Ali Paşa Tarihi, Gazavâtnâme-i Ali Paşa* isimleriyle anılmış ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın gazalarını ihtiva eden bir manzume olduğu söylenmiştir[402].

Talatî mahlaslı bir asker 1736-1737 yıllarında donanma ile katıldığı seferi anlatan bir tarih yazmıştır. Eserde Ruslarla Azak'ta yapılan muharebe ve Kırım cephesi anlatılmaktadır. Kitabın sonunda bulunan 4 renkli resimde de savaşa katılan gemiler ve savaştan çeşitli sahneler bulunmaktadır[403].

---

398 Novili Ömer Efendi, *Tarih-i Bosna, Osmanlı-Habsburg Savaşları, 1736-39*, haz. Fatma Sel Turhan, İstanbul 2016; *Ahvâl-ı Banaluka Diyâr-ı Bosna*, neşr. İbrahim Müteferrika, İstanbul 1154; 2. baskı İstanbul 1293; 3. baskı 1299; Ömer Efendi, *Bosna Savaşları*, sad. Mehmet Açıkgözoğlu, İstanbul 1977; *TCYK*, s. 223-224; *Gazavâtnâmeler*, s. 142-143. Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1103'te bulunan *Tevârih-i Banaluka Diyâr-ı Bosna* isimli müellifi tam olarak tespit edilememiş olan eser Kadı Ömer Efendi'nin tarihinin bir parçası veya 1737'deki seferin genişletilmiş hâli olabilir. Bk. *Gazavâtnâmeler*, s. 143.

399 Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 168, *Gazavâtnâmeler*, s. 143.

400 Büşra Aktaş Kütükçü, *Tevârih-i Banaluka der-Diyâr-ı Bosna*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016.

401 Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1114. *OM*, I, 18; Babinger, s. 327; *Gazavâtnâmeler*, 142. Bu eser İbrahim Sezgin tarafından neşre hazırlanmaktadır.

402 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3388. Bu nüsha müellif hattıdır (Bk. Mesut Aydıner, *Ravzatü'l-Küberâ*, s. XXVII).

403 *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, haz, Fevzi Kurtoğlu, İstanbul 1935 (335 Sayılı Deniz Mecmuasının Tarihî İlâvesidir).

Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde* isimli eserinde, 1737'de Kırım'daki durumu, Belgrad Antlaşması'ndan sonraki sınır tahdid müzakerelerini ve 1747'deki İran elçilik heyetinin seyahatini anlatır[404].

İbrahim Naimeddin'in *Hadikatü'ş-Şühedâ-i Serhad*'di 1092-1152 (1681-1744) tarihleri arasındaki Tımışvar ve Belgrad'da meydana gelen savaş ve diğer hadiseleri ihtiva eder. Müellif *Raşid Tarihi*'ni esas almakla birlikte özellikle Tımışvar hakkında birçok ilavelerde bulunmuştur. Eserde ayrıca Hacı Hüseyin Paşa'nın Musul'u İranlılardan geri alması da anlatılır[405].

İran savaşları

Nadir isimli bir defter kethüdası tarafından kaleme alınmış olan *Vekāyi'-i Pür-Sanâyi'-i Bedâyi'* isimli eserde, 1135-1138/1723-1725 tarihleri arası Osmanlı-İran mücadelesinin Irak cephesinde meydana gelen olaylar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eserde, özellikle Hemedân ve Lûristan'ın fethi ile ilgili anlatılan olaylar, müellifin müşahedelerini de içermektedir[406].

Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa, *Revan Fetihnâmesi*'nde 1724 yılında Arifi Ahmed Paşa'nın Revan'ı fethini anlatır[407]. Yine müellifi tam olarak belli olmayan *Vekayi-i Tiflis (Fetihnâme-i Tiflis)* Hacı Recep Paşa'nın 1137 (1724) yılında İranlılarla yaptığı savaşlar için yazılmıştır[408].

---

404 Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde (Beğenilmiş Tedbirler)*, haz. Ali İbrahim Savaş, Ankara 1999; Henning Sievert, "Ebū Sehl Nu'mān Efendis Treffliche Maßnahmen gegen die Arglist der Anderen und die Torheit der Vorgesetzten in İran und an der Donau", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri, Kemal Beydilli'ye Armağan*, Berlin 2013, s. 366-401.

405 *OM*, III, 181; Babinger, 305-306; *Gazavâtnâmeler*, s. 149-151; Markus Köhbach, "Der Osmanische Historiker İbrâhîm Na'îmeddîn Aus Temesvar Als Quelle Osmanischer Literarischer Überlieferung", *Ciepo, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi. VII. Sempozyumu Bildirileri*, yay. haz. J. L. Bacque-Grammont-İ. Ortaylı-E. van Donzel, Ankara 1994, s. 173-178.

406 Veysel Göger, *Nadir'in Vekāyi'-i Pür-Sanâyi'-i Bedâyi' Adlı Eseri (İnceleme ve Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

407 M. Münir Aktepe, *1720-1724 Osmanlı-İran Münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnâmesi*, İstanbul 1970; Aynı yazar, "Hassa Silâhşorlarından Kemânî Mustafa Ağa'nın Revân Fetihnâmesi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 542-547.

408 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2435; *Gazavâtnâmeler*, s. 139-140; Gürcüzâde, *Fetihnâme-i Tiflis*, haz. Tsisana Abuladze, Tiflis 1975.

Kerküklü Abdürrezzak Nevres, *Tebriziyye-i Hekimoğlu Ali Paşa*'da *(Tarihçe-i Nevres)* 1143 (1730) yılında İranlılarla yapılan savaşı, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Revan Kalesi'ni kuşatan Şah Tahmasb'ı mağlup etmesi ve Tebriz'i ele geçirmesini anlatır[409].

Serasker Topal Osman Paşa'nın 1146'daki (1733) İran seferi ve Bağdad'ın kuşatmadan kurtarılması *Gazavât-ı Cüyuş-ı Osmâniye* isimli eserde anlatılır. Bu tarih bir Hristiyan tarafından kaleme alınmıştır[410].

Osmanlı tarihinin en meşhur ve muktedir devlet adamlarından olan Râgıb Paşa'nın *Tahkik ve Tevfik*'i Nadir Şah zamanında İran'la yapılan görüşmeler ve mezhep tartışmalarını ihtiva eder[411].

Divân-ı Hümâyûn kâtiblerinden Sırrı, *Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şâh*'da *(Makale-i Vâka'a-ı Muhâsara-i Kars)* Nadir Şah'ın 1157'deki (1744) 75 gün süren başarısız Kars kuşatmasını[412] anlatır. İbn Hacerzâde Osman Saf da bu konuda bir eser kaleme almıştır[413].

Müellifi belli olmayan *Vekayi-i Eflak*'da 1129 (1717) yılında Boğdan Voyvodası Mihail'e karşı tertiplenen ayaklanma üzerine yapılan sefer anlatılmaktadır[414].

Yine müellifi belli olmayan bir diğer eserde ise Urfa Valisi Hamalı Ahmed Paşa'nın İran savaşları sırasında serasker tayin edilmesinden başlanılarak Muharrem 1156-Cemaziyelevvel 1158 (Mart 1743-Haziran 1745) tarihleri arasında paşanın başından geçen hadiseler ele alınmaktadır[415].

---

409 *Târîhçe-i Nevres*, haz. Hüseyin Akkaya, İstanbul 2004; *TCYK*, s. 210-211; *Gazavâtnâmeler*, s. 142.

410 Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. 1102; *Gazavâtnâmeler*, s. 142.

411 Koca Râgıb Mehmed Paşa, *Tahkik ve Tevfik-Osmanlı-İran Diplomatik Münasebetleri'nde Mezhep Tartışmaları*, haz. Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2003; Bekir Sıtkı Baykal-Abdülkadir Karahan, "Ragıb Paşa", *İA*, IX, 594-598.

412 *TCYK*, s. 259-260; *Gazavâtnâmeler*, s. 147; *Sırrı Efendi, Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şâh (Makâle-i Vâka'a-ı Muhâsara-i Kars)*, haz. Yaşar Ertaş, İstanbul 2012.

413 Fahreddin Kırzıoğlu, "Nadir Şah'ın 1744 Kars Muhasarası ve Bunu Anlatan Emekli Kars Kadısı Osman Saf'ın Risalesi", *Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, I, Ankara 1983, s. 13-50.

414 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, Tarih, nr. 80; *Gazavâtnâmeler*, s. 138.

415 Mehmet Günay, *Ruha Valisi Hamalizade Ahmed Paşa'nın Vekayi'i (1156-1158)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

1768-1774 savaşı ve diğer hadiseler

III. Mustafa döneminin önemli tarihlerinden birisini kaleme alan Mehmed Âkif Bey, 1171-1177 (1758-1764) yılları arasındaki, bilhassa teşrîfâtla ilgili hadiseleri anlatan *Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-i Sâlis*, isimli bir eser yazmıştır. Eserinde Osmanlı Devleti'nin merasim kaidelerini (elçi kabulü, düğünler, bayramlar vs.), yıllık Şevvâl tevcihatları ile diğer azil ve tayinleri anlatmıştır[416].

Osmanlı tarihinin en büyük yenilgilerinden olan 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili müstakil tarihler kaleme alınmıştır. Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yı Devlet*'de Kırım Hanlığı'ndan bahsettikten sonra 1739 Belgrad Antlaşması'nın metni ve çeşitli konulara dair vesikaları vermektedir. Daha sonra eserin asıl konusunu teşkil eden 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı işlenmektedir. Ancak eserin ya tamamlanamamış, ya da eldeki tek nüshanın eksik olması sebebiyle savaşın tamamı değil başlangıcındaki Rumeli savaşları ile ilgili bilgi mevcuttur. Eserin sonunda Fransa ve İsveç ilişkilerinden bahsedilmiştir[417].

Ahmed Resmî Efendi XVIII. yüzyılın önemli bürokratlarından ve en çok eser veren müverrihlerindendir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı hakkındaki görüş, tenkit ve intibalarını kaydettiği[418] önemli eserlerindendir[419].

Mehmed Necati Efendi, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kırım cephesinde bulunmuş ve Serasker İbrahim Paşa ile birlikte esir edilerek Petersburg'a götürülmüştür. Necati Efendi, Kırım cephesinde olan hadiseleri ve esareti sırasında gördüklerini *Tarih-i Kırım* adlı eserinde anlatmaktadır. Eseri 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kırım cephesinin en önemli kaynağıdır[420].

---

416 Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey, *Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis/ Sultan Üçüncü Mustafa Tarihi (İnceleme-Tıpkıbasım)*, Giriş: Erhan Afyoncu, İstanbul 2012. Bu eser yeni tespit ettiğimiz bir nüsha esas alınarak tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

417 Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, haz. Ahmet Öğreten, Ankara 2002.

418 Ahmed Resmî Efendi, *Hulâsatü'l-İ'tibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, haz. Osman Köksal, Ankara 2011.

419 Virginia Aksan, *Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997 (Bu kitabın tanıtımı ve tenkiti için bk. Kemal Beydilli, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplumsal Tarih*, sayı 52 (İstanbul-Nisan 1998), s. 56-64); İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Diplomatının Onsekizinci Yüzyıl Sonunda Devletler Arası İlişkilere Dair Görüşleri", *Belleten*, XLVII/186 (Ankara 1983), s. 527-545.

420 Faik Reşit Unat, "*Kırım Tarihi veya Necati Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi*", *Tarih Vesikaları*, sayı 13-15 (Ankara 1944-1949); Aynı yazar, "Kırım'ın Osmanlı İda-

Süleyman Penah Efendi, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Mora cephesi hadiseleri ile devlet nizamında yapılacak ıslahatlarla ilgili görüşlerini ihtiva eden bir tarihçe yazmıştır. Müellif eserini önce cephede yazmış, daha sonra İstanbul'a dönünce ilavelerle yeniden kaleme almıştır[421].

Mahmud Sabit, 1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşında bulunduğu Silistre civarındaki hadiseleri ağırlıklı olarak verdiği *Tarih-i Silistre'de (Tarih-i Cedid-i Silistre)* harbin diğer cephelerinden de zaman zaman bahsetmektedir[422]. Bu savaşla ilgili bir diğer eser ise İbrahim bin Süleyman Nihalî'nin *Mir'âtü'd-Devlet*'idir[423].

Maliye kâtiblerinden Zekeriyazâde Mehmed Said'in *Vekayi-i Zekeriyazâde* isimli eseri 1182-1184 (1768-1771) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder[424]. Azizzâde Hüseyin Râmiz tarafından kaleme alınan *Zübdetü'l-Vâkı'ât*'ta, Receb 1182-Cemâziyelevvel 1187 (Aralık 1768-Ağustos 1773) tarihleri arasındaki hadiseler anlatılır. Eserde bu dönemde gerçekleşen tayinler ve devlet ricalinin vefatları hakkında da geniş bilgi bulunmaktadır[425].

Başmuhasebe kalemi halifelerinden Pîr Mehmed Efendi, 1770'de Bender Kalesi'nin Ruslar tarafından işgalini anlattığı bir tarih kaleme aldı. Müellif işgal sırasında bizzat kalede bulunmaktaydı ve Ruslara esir düştü. Eserinde teferruatlı bir şekilde muhasara süreci, kalenin teslim edilmesi ve esareti hakkında bilgiler vermektedir[426].

---

resinden Çıktığı Günlere Ait Bir Vesika: Necati Efendi Sefaretnamesi veya Sergüzeştnamesi", *III. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1948, s. 367-374; Necati Efendi, *Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, haz. Erhan Afyoncu, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

421 Aziz Berker, "Mora İhtilali ve Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası", *Tarih Vesikaları*, II/7-12 (Ankara 1943); Diğer nüshası için bk. Ömer Karayumak, *Mora İhtilali Tarihçesi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979.

422 Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 625; Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. 1121; nr. 1122; Bibliotheque Nationale de Paris, suppl. turc, nr. 1141.

423 Yazması yeni bulunmuş bu eser Hakan Karateke tarafından yayınlanacaktır.

424 TSMK, Hazine, nr. 1572; Karatay, I, 305. Bu eser Serkan Osmanlıoğlu yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmaktadır.

425 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2395; *Zübdetü'l-vâkıât (Arab-zâde Hüseyin Ramiz'in)*, haz. Sabahattin Gedik, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1977.

426 Pîr Mehmed Efendi, *Bender Muhasarası ve İstilası*, TTK, Ktp, nr. 1208. Bu eser Uğur Demir tarafından neşre hazırlanmaktadır.

1768-1772 yılları arasında reisülküttâblık yapan el-Hâc Mehmed Emin Recaî Efendi'nin biraraya getirdiği yazışma suretlerini ihtiva eden mecmua da 1768 Seferi'ne dair önemli bir kaynaktır. Biraraya getirilen yazışmaların birkısmı bugün elimizde bulunmadığından eserin önemi bir kat daha artmaktadır. Belgeler, 1769-1773 yıllarında kaleme alınmıştır ve muhtemelen müellifin görevi icabı daha çok diplomatik mevzulara dairdir[427].

1768-1769 yıllarına dair bazı yazışmaların suretlerinin bir araya getirildiği başka bir mecmua daha vardır. Bu mecmuada da daha çok diplomatik meselelere dair yazışmalar biraraya getirilmiştir. Mecmua, şer'iye sicilleri arasında bulunmuştur[428].

Müellifi tespit edilemeyen başka bir tarihte de 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı anlatılmaktadır[429]. 1769-1770 arasındaki bir senelik sefer ahvalini gün gün anlatan başka bir eser daha vardır. Eser, sefer ruznâmesi şeklinde kaleme alınmıştır. Müellif, eserde kendisine dair birçok yerde bilgiler vermesine rağmen ismini açıkça belirtmemiştir[430].

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Tunus beyi olan Mehmed Bey'in maiyetinde bulunan Hasan bin Yusuf Ahıskavî kaleme aldığı *Tarihçe-i Cezayir*'de *(Tezhîbü't-Tevârih)* Türklerin Cezayir'e yerleşmelerini ve Barbaros'un faaliyetlerini anlattıktan sonra eserin sonunda 1189 (1775-1776) yılında İspanyolların Cezayir ve civarına hücumlarını anlatır[431]. Mustafa Şemsî'nin *Nâme* isimli eseri de aynı konu üzerinedir[432].

---

427 Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Kısmı, nr. 304. Bu eser Uğur Demir tarafından neşre hazırlanmaktadır.

428 Ayşegül Çakar, *1768-1774 Osmanlı-Rus Harbine Dair Önemli Bir Kaynak: İstanbul Kısmet-i Askeriye Mahkemesi 316 Numaralı Şeriye Sicili*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016; Fatih Bozkurt-H. Ahmet Arslantürk, "İlginç Bir Kadı Sicili: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ne Dair Kayıtlar", *International Journal of History Studies*, 4/1 (2012), s. 47-88.

429 Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. 1115; Flügel, II, 298-299. *Tarih-i Sefer-i Rusya'ya Göre 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı*, haz. Hilal Yavuz, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2012.

430 BOA, KK, nr. 60/4. Bu eser, büyük oranda çürüdüğünden araştırmacılar tarafından yeterince istifade edilememiştir. Eserin temize çekilmeden önceki nüshasını da bulan Uğur Demir, bu ruznâmeyi yayına hazırlamaktadır.

431 Savaş Özdemir, Hasan bin Yusuf Ahıskavî, *Tarihçe-i Cezayir (Hicri 1189-Miladi 1775-1776)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

432 Wien, Österreichische National Bibliothek, nr. 1116; Flügel, II, 299.

Gazavât-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın birinci bölümünde 1184'te (1770) Rusların işgal ettiği Limni Adası'nın Hasan Paşa tarafından kurtarılışı, ikinci bölümde Cezayirli'nin 1189'da (1775) Suriye'de isyan etmiş olan Zahir Ömer'i Akkâ'da kuşatması ve kaleyi ele geçirmesi, son bölümde ise 1193'te (1779) Mora'daki asi Arnavutların yarımadadan çıkarılışı anlatılır. Eserin birinci bölümünü Limnili Çâkerî İsmail kaleme almış, daha sonraki bölümleri ise Çâkerî'nin eserine zeyl olarak Muhammed Tahir bin Osman yazmıştır. Muhammed Tahir'in yazdığı kısımlar daha teferruatlı olduğu için önemlidir[433].

Zaimzâde Mehmed Sadık, 1787 yılında meydana gelen Osmanlı-Rus-Avusturya savaşını anlatan bir eser yazmıştır. Müellif, *Vak'a-i Hamidiyye* ve *Nemçe Seferi* adlarını taşıyan iki eser yazmış gibi görünmektedir. Ancak bu iki nüshada da tertip farklarıyla aynı hadiseler anlatılmaktadır. *Vak'a-i Hamidiyye* adını taşıyanı basılmıştır. Ancak *Nemçe Seferi* ismini taşıyan ve ayrı bir esermiş gibi gösterileni yazma hâlindedir[434]. Bu savaşa ait bir diğer eser ise Cizyedârzâde Ahmed Bahaeddin'in *Gazavât-ı Yusuf Paşa*'sıdır. 1202 (1787-1788) yılında Sadrazam Gürcü Yusuf Paşa'nın Avusturyalılarla savaşını ve başarılarını anlatır[435]. Müellifi belli olmayan *Sefernâme-i Serdâr-ı Ekrem Yusuf Paşa* isimli eser Sadrazam Yusuf Paşa'nın 1202-1203'teki (1788) Avusturya seferini anlatır. Sekiz buçuk aylık hadiseleri kesintisiz anlatan bu eser Enverî'nin üçüncü cildine çok benzemektedir. Birçok kısmı aynı, bazı kısımları ise Enverî'den daha kısadır. Sadece ilave bazı başlıklar ve bazen de kısa ilavelere rastlanılmaktadır. Muhtemelen Enverî'nin eserinden Yusuf Paşa ile ilgili kısmın çıkarılmasıyla meydana getirilmiş olmalıdır[436].

---

433 Tevfik Temelkuran, *Gazavat-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000; Ercüment Kuran, "Gazavat-i Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'ya Dâir", *Tarih Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1960), s. 95-98.

434 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2532; Zaimzâde Mehmed Sadık, *Vak'a-i Hamidiyye*, İstanbul 1289; Mustafa Öğe, *Vak'a Hamidiyye Mehmet Sadık Zaimzade (tenkidli transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2001; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi*, s. XXVIII.

435 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri kısmı, Tarih, nr. 205; *TCYK*, s. 140. Davut Erkan, "Cizyedarzâde Ahmed Bahâeddin", *DİA*, EK-I, s. 267-268.

436 Bu eser İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 9644 ve nr. 3254'te bulunan nüshalarına dayanılarak tez olarak hazırlanmıştır. Bk. Ahmet Üstüner, *Yu-*

Taylesanîzâde Hâfız Abdullah Efendi İstanbul hayatı için önemli olan eserinde 1785-1789 yılları arasındaki hadiseleri anlatır. Memuriyetlere yapılan tayinleri genişçe verir. Bu kitaba yanlışlıkla *Tarih-i Lebiba* adı verilmiştir[437]. İsmail bin Hüseyin'in *Vukuâtnâme* isimli tarihi 1789-1798 yılları arasında meydana gelen saray ağırlıklı bazı hadiseleri ihtiva eder[438].

---

suf Paşa'nın Sefer-nâmesi, Transkripsiyon-Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

437 *Taylesanîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*, I-II, haz. Feridun M. Emecen, İstanbul 2003; Feridun M. Emecen, "Târih-i Lebîba'ya Dair", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1982), s. 237-254.

438 Hüdayi Şentürk, "İsmâ'îl B. Hüseyn Eş-Şehrî, Vukûât-ı Tertîb-i Şâhâne'-i Devlet-i' Osmâniyye'-i' Aliyye", *Belgeler*, XXVIII (Ankara 2003), s. 1-39.

XIX. YÜZYIL TARİHÇİLERİ

III. Selim dönemi

III. Selim dönemi ve tahttan indirilmesiyle ilgili birçok eser kaleme alınmıştır. *Tüfengçibaşı Ârif Efendi Tarihçesi*'nde Nizâm-ı Cedid ıslahatlarından kısaca bahsedildikten sonra bu döneme son veren Kabakçı İsyanı, IV. Mustafa'nın cülûsu ve saltanatının ilk günleri 22 Şaban 1221'e (4 Ekim 1806) kadar ele alınmaktadır[439]. Müellifi belli olmayan *Yayla İmamı Risalesi (Tarih-i Vekayi-i Selimiyye)* de aynı konular üzerinedir. Kabakçı İsyanı, Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi, IV. Mustafa'nın tahttan indirilerek II. Mahmud'un tahta geçirilmesi hadiselerine şahid olan Topkapı-Yayla'daki Aydın Kethüda Cami imamı tarafından bu risâlede anlatılmıştır[440]. Dihkânîzâde Ubeydullah Kuşmanî de *Fezleke-i Nasîhât-ı Kuşmânî* isimli eserinde 1806'da Osmanlı-Rus savaşının başlaması ve Kabakçı İsyanı'nı anlatır[441]. Kabakçı Mustafa isyanını anlatan diğer eserlerin aksine asiler tarafından meseleye bakan ve onları gazi olarak niteleyen eser ise Ebubekir Efendi'nindir[442]. Müellifi bilinmeyen bir risalede de Kabakçı isyanından bahsedilir[443].

---

439 Fahri Çetin Derin, "Tüfengçi-başı Ârif Efendi Tarihçesi", *Belleten,* sayı: 151 (Ankara 1974), s. 379-443.

440 Fahri Çetin Derin, "Yayla İmamı Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sayı: 3 (İstanbul 1973), s. 213-272.

441 Ubeydullah Kuşmânî, Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler, Kabakçı Mustafa Risalesi*, haz. Aysel Danacı Yıldız, İstanbul 2007.

442 Ubeydullah Kuşmânî, Ebubekir Efendi, *Aynı eser.*

443 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kabakçı Mustafa İsyanına Dair Yazılmış Bir Tarihçe", *Belleten,* sayı: 23-24 (Ankara 1942), s. 253-261.

Ahmed Câvid, III. Selim tarafından önemli olayları yazmakla görevlendirilmesi üzerine 1204 Ramazan'ından 1205 Cemâziyelevvel'ine (Mayıs 1790-Ocak 1791) kadar gelen hadiseleri *Hadîka-i Vekayi* ismiyle kaleme almıştır[444].

Kethüdazâde Said, *Neticetü'l-Vekayi* isimli eserinde 1221-1222 (1806-1807) yılı hadiselerini, Kabakçı İsyanı ile III. Selim'in öldürülmesini anlatır[445]. Müellifi belli olmayan ve III. Selim'in tahttan indirilmesini anlatan risâle 18 Rebiülevvel 1222 Pazartesi günü askerlerin ayaklanıp Boğaz Nazırı Mahmud Raif'i öldürmeleri ile başlamakta ve Kabakçı İsyanına katılanların bir kısmına verilen görev ve atiyyelerin zikri ile bitmektedir[446]. III. Selim dönemini anlatan diğer bir eser ise Mustafa Necib Efendi'nin eseridir[447]. Müellifi belli olmayan ve bir yıllık vekayinin anlatıldığı bir eserde de 1220 (1805) yılı hadiselerinden bahsedilir[448].

Fransa'nın Mısır'ı işgaliyle ilgili olarak çeşitli tarihler kaleme alınmıştır. Hasan İzzet Efendi, iki defa sadrazamlık yapan Yusuf Ziya Paşa'nın hayatı, Napolyon'la Mısır'daki savaşları ve bu esnada Yusuf Paşa'nın yanında bulunan ricâlin (Cezzâr Ahmed Paşa vs) hâl tercümelerinden bahseden *Ziyanâme* isimli bir eser yazmıştır[449]. Mehmed Emin Karahanzâde'nin yazdığı *Tarihçe* de Mısır'ın Fransızlardan geri alınması ve Serdar Yusuf Ziya Paşa'nın burada

---

444 Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi*, haz. Adnan Baycar, Ankara 1998; *Osmanlı Rus İlişkileri, Ahmed Cavid'in Müntehabatı*, haz. Adnan Baycar, İstanbul 2004; Abdülkadir Özcan, "Ahmed Cavid", *DİA*, II, 52-53.

445 İstanbul Üniversitesi, TY, NR. 2785; İstanbul Üniversitesi, İbnülemin, nr. T 10261.

446 Fahri Çetin Derin, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", *Tarih Dergisi*, sayı: 27 (İstanbul 1973), s. 99-110.

447 *Sultan Selim-i Sâlis Asrı Vekayi'ine...*, İstanbul 1280; Bayram Doğan, *Mustafa Necib Efendi Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.

448 Beyhan Kıran, *"1220 Senesi Vekayi'i" Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

449 Darendeli İzzet Hasan, *Ziyânâme (Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi, 1798-1802)*, haz. M. İlkin Erkutun, İstanbul 2009; Eserin Arapça tercümesi için bk. İzzet Hasan, *El-Hamletü'l-Fransiyye ala Mısr fi dav'i Mahtuti Osmani, Mahtutata "Ziyaname" li'd-Darendeli İzzet Hasan, Dirase ve Terceme Cemal Said Abdulgani Kahire, El-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-kitab*, 1999.

gösterdiği yararlılıklarla ilgilidir[450]. Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'nın Mısır'daki Fransızlarla savaşları da *Gazavât-ı Hüseyin Paşa* isimli eserde anlatılmıştır[451]. Vâsıf, bu eserini kendi *Tarih*'inde (Mehâsinü'l-Âsâr) yer alan bazı dağınık başlıkları kompoze etmek suretiyle yazmıştır[452]. Ahmed Vâsıf, ayrıca Mısır'ın işgali üzerine III. Selim'e bir tesliyetnâme de kaleme almıştır[453].

Mustafa Resmî Efendi, *Vak'anâme-i Mısır*'da Napolyon'un Mısır'ı işgalini, ona karşı gösterilen direnişi, Cezzâr Ahmed Paşa'nın Napolyon ile yaptığı savaşı ve Napolyon'un Fransa'ya dönüşünü anlatır. Eserin asıl kısmı Akka önündeki mücadeledir[454]. Napolyon'un Akka kuşatması ile ilgili bir vekayinâme de Osmanlı Arşivi'nde bulunarak Uzunçarşılı tarafından yayınlanmıştır[455]. Abdurrahman bin Hasan Cebertî'nin Arapça eseri *Mazharü't-Takdîs bi-Zehâbi Devleti'l-Fransis* de Fransızların 1798-1801 yılları arasındaki Mısır'ı işgalini anlatır[456]. Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır[457]. Cebertî'nin Mısır tarihi açısından

---

450 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 6114; *Gazavâtnâmeler*, s. 159.

451 *Gazavâtnâmeler*, s. 159-160. Müellifi bilinmeyen bu eserin Vâsıf'a ait olduğu Hüseyin Sarıkaya tarafından tespit edilmiştir.

452 Mısır Milli Kütüphanesi, M. Târîhu Türkî 195, Viyana Milli Kütüphanesi, H.O. 205.

453 Yüksel Çelik, "Siyaset Nasihat Literatürümüzde Nadir Bir Tür: Mısır'ın İşgali Üzerine III. Selim'e Sunulan Tesliyet-nâme", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 2010), s. 85-126.

454 *Vak'anâme-i Mısır*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, nr. T. 2697; Bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4910 numarada kayıtlı nüshası yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tezde bu eserin müellifinin Mustafa Resmî Efendi olabileceği kanaatine varıldığı belirtilmekte ama kesin bir netice zikredilmemektedir (Bk. Osman Koç, *Gazâ-nâme-i Cezzâr Gazî El-Hacî*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992).

455 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Başvekâlet Arşivi'nde Bonapart'ın Akkâ Muhasarasına Dair Bir Vekayinâme", *Tarih Semineri Dergisi*, II (İstanbul 1938), s. 3-31.

456 *Tarih-i Mısır*, çev. Mustafa Behçet, İstanbul 1282; Mehmet Maksudoğlu, "Cebertî, Abdurrahman b. Hasan", *DİA*, VII, 190; I. K. Poonawala, "The Evolution of al-Gabarti's Historical Thinking as Reflected in the Muzhir 'Aga'ib", *Arabica*, 15 (1968); *Mazharü't-Takdîs bi-Zehâbi (Zevâli) Devleti'l-Fransis*, thk. Abdurrahim Abdurrahman Abdurrahim, Kahire 1998.

457 *Târihû Mısr der-Vak'a-i Fransız*, çev. Ahmed Âsım Efendi, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, nr. 1351.

asıl önemli eseri dört ciltlik 1688-1821 yılları arasında Mısır'da geçen hadiseleri anlattığı *Acâibü'l-Âsâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr* isimli eseridir[458].

Said Efendi tarafından yazılan *Tarih-i Vasf-ı Cezzâr Ahmed Paşa*'da Ma'n oğullarıyla, Şihaboğulları'nın Cebel-i Lübnan'daki durumları, Cezzâr Ahmed Paşa'nın bunlarla mücadelesi, 1772'de Rus donanmasıyla işbirliğine giren Dürzilerle yapılan savaşlar anlatılır[459]. Mehmed Haşim Efendi, *Ahvâl-i Anapa ve Çerkes* isimli eserinde, Ferah Ali Paşa'nın Kafkaslar'daki faaliyetleri ile Abaza ve Çerkesleri anlatır[460]. Müellifinin kimliği tespit edilemeyen *Kethüda Said Tarihi* isimli eserde XVIII. yüzyıldaki Türk-Rus savaşları, Rusya'nın yaptığı reformlar, Osmanlı Devleti'nin yükseliş ve düşüş sebepleri, Avrupa'nın durumundan bahsedildikten sonra Nizâm-ı Cedid ve yapılan yenilikler, III. Selim'in tahttan indirilip IV. Mustafa'nın padişah olması ve Alemdar'ın ortaya çıkışı anlatılır. Müellif birçok belgeyi ve Avrupa tarihlerini kullanmıştır. Ziya Yılmazer'in yaptığı araştırmaya göre bu eser orijinal bir tarih olmayıp, Asım tarihinin müsvedde ve notlarıdır. Eserin nüshaları *Said Efendi Tarihçesi, Tarih-i Vak'a-i Selimiye* ve *Türk-Rus Münasebetleri ve Savaşları Tarihi (Tarih-i Sefer-i Rusya)* adlarını taşır[461].

---

458 Peter M. Holt, "Al-Jabarti's Intrudiction to the History of Ottoman Egypt", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXV/1 (1962), s. 38-51; Ahmet Özel, "Acâibü'l-Âsâr", *DİA*, I, 314-315; *Acâibü'l-Âsâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr*, I-IV, thk. Abdurrahim Abdurrahman Abdurrahim, tak. Abdulazîm Ramazan, Kahire 1997.

459 İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 6206; Sevgi Çetinkaya, *Tarih-i Vasf-ı Cezzâr Ahmed Paşa*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1975.

460 TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1564; Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, Cod. Or. 12.829; Karatay, I, 313; Zübeyde Güneş-Yağcı, *Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785)*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998, s. VII; Jan Schmidt, "Memed Hâşim Efendi's Memerandum (mecmu'a) on Circassia of 1213 (1798-9)...", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 26 (İstanbul 2005), s. 413-479.

461 Ahmet Özcan, *Kethüda Said Tarihi ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1999. Bu tarih, eserin muhtevası ve müellifinin kimliği anlaşılmadan tekrar tez olarak hazırlanmıştır. Bk. Abdullah Altun, *Said b. Halil İbrahim'in Tarih-i Sefer-i Rusya Adlı Eseri (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.

II. Mahmud dönemi

Câbî Ömer Efendi'nin *Câbî Tarihi (Tarih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmud-ı Sânî)* isimli eseri Osmanlı tarihçiliğinde eşi benzeri olmayan bir tarihtir. Diğer tarihlerin aksine halk arasında meydana gelen her türlü olayı anlatır. İstanbul hayatı ile ilgili vazgeçilmez bir eserdir. 1788-1814 tarihleri arasındaki günlük olaylar anlatılmaktadır[462]. Soğan Ağa Camii İmamı Mehmed, *Cerîde*'sinde 1221-1228 (1807-1813) tarihlerindeki hadiseleri Soğan Ağa Camii'ni merkez alarak gün gün anlatır. Bir imam tarafından kaleme alınmış önemli bir günlüktür[463].

Gazzizâde Abdullatif Efendi, *Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Tarih* isimli eserinde Baba Paşa lakaplı Pehlivan İbrahim Ağa'yı ve onun çevresinde cereyan eden dönemin hadiselerini 1787'den 1817'ye kadar anlatır[464].

XIX. yüzyılın ikinci yarısında bir tarihçe kaleme alan Ahmed Rifat Efendi *Mecmua-i Vekayi-i Asr-ı Mahmud Han-ı Adlî* isimli eserinde III. Selim'in şehadeti, Alemdar'ın gelişi, II. Mahmud'un cülûsu, Alemdar'ın katli, Rusçuk yaranının firarı ve takibatı, Sırp isyanları ve diğer gelişmelerden bahsedip, Bükreş Antlaşması'nın tasdiknameleri ile 1812 yılında eserini bitirmektedir[465].

II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması üzerine birçok tarih yazılmıştır. Vekayinüvis Esad Efendi'nin, *Üss-i Zafer*'inde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması anlatılır[466]. Aynî'nin manzum *Nusretnâme*'si de yeniçeriliğin kaldırılması üzerine yazılmıştır[467]. Mehmed Daniş'in *Neticetü'l-Vekayi* isimli eseri

---

462 *Câbî Tarihi (Tarih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmud-ı Sânî)*, I-II, haz. Mehmed Ali Beyhan, Ankara 2003.

463 Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2001.

464 Rıdvan Nafiz, "Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Tarih", *Hayat Mecmuası*, sayı: 61-63 (İstanbul 1827); *Vekayii Baba Paşa Fit-tarih'den Bazı Parçalar*, haz. Nâzım Yücelt, Bursa 1944; Gazzizâde Abdullatif Efendi, *Vekayi'-i Baba Paşa Fî't-Târîh*, haz. Salih Erol, Ankara 2013.

465 İlmihan Sağlamdemir, *Mecmua-i Vekayi-i Asr-ı Mahmud Han-ı Adli*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

466 *Üss-i Zafer*, İstanbul 1243, 2. baskı İstanbul 1293; Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2005.

467 Mehmet Arslan, "Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si", *Osmanlı Makaleleri*, İstanbul 2000, s. 319-370.

Nusretiye Camii'ni 29 Şaban 1241'de (8 Nisan 1826) II. Mahmud'un, ardından da diğer devlet adamlarının ziyaretlerinin anlatımı ile başlar. Daha sonra eser Rumların isyanının bastırılması, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması öncesi ve sonrası gelişen hadiseler anlatıldıktan sonra, eser Vaka-i Hayriye sırasında çıkarılan Sancak-ı Şerif'in 15 Haziran 1826'da tekrar yerine konulması ile bitmektedir. Müellif, eserinde kendi gördüğü hadiseleri anlatmıştır[468]. Şirvânlı Fatih Efendi, *Gülzâr-ı Fütûhât* isimli eserinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışını anlatır[469]. Yazarı belli olmayan *Yeniçeriliğin İlgasına Dair Bir Risâle*'de de bu konu işlenmiştir[470].

II. Mahmud döneminin bir diğer önemli meselesi olan Mora'daki Rumların ayaklanması da tarihçilerin fazlaca kalem oynattığı bir hadisedir. Moralı Melek Bey'in, Rumca eserleri de kullandığı *Mora İhtilali Tarihi*[471], Vahid Mehmed Paşa'nın 1237'de (1822) Sakız'daki ayaklanma ve bunun bastırılması ile ilgili *Tarih-i Vak'a-i Cezire-i Sakız*'ı[472] ve Mehmed Mansur'un *Rum Fetretine Dair Tarihi*[473] *ilk akla gelen eserlerdir.*

Moralı Ahmed Paşazâde Mîr Yusuf Bey'in kendi müşahedeleriyle, *Esad Tarihi*'ndeki bilgilerden istifade ederek yazdığı eseri *Mîr Yusuf Tarihi, Mora Vak'asına Dair Bazı Ma'lumat* ve *Mora Vak'asına Dair Tarihçe*'si isimleriyle anılır. Müellif eserine bir isim vermemiştir. Mora isyanının anlatıldığı eserin en önemli kısmı müellifin bizzat şahid olduğu Rumların Anabolu kuşatması kısmıdır[474].

---

468 Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Mehmed Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul 1994.

469 Şirvânlı Fatih Efendi, *Gülzâr-ı Fütûhât*, haz. Mehmet Ali Beyhan, İstanbul 2001; Mehmet Ali Beyhan, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışına Dair Bir Risâle: Gülzâr-ı Fütûhât", *Ata Dergisi*, sayı: 7 (Konya 1997), s. 237-251.

470 Kütükoğlu, Aynı makale, s. 12.

471 TTK Kütüphanesi, Yazma, nr. 30; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, nr. 2527; Kütükoğlu, Aynı makale, s. 13.

472 *Tarih-i Vak'a-i Cezire-i Sakız*, İstanbul 1290; *Vahid Paşa'nın Hayatı, Sakız Vak'ası*, Fahri Maden-Mustafa Eğilmez, İstanbul 2012.

473 Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288. Serhat Şahin Başkaya, *Mehmed Mansûr Efendi ve "Rum Fetreti Târîhi (Yunanistan İsyanı ve Teşekkülü) Adlı Eserinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997.

474 Ahmet Aydın, *Mîr Yusuf Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002; Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 12.

Rum isyanıyla ilgili müellifi belli olmayan *Rusların Rumları Himayelerine Dair*[475] *ve Rum İhtilaline Dair Tercüme Risâleler* isimli iki eser daha vardır[476].

Hekimbaşı, şair ve edip bir zat olan Abdulhak Molla, *Tarih-i Livâ* isimli eserinde II. Mahmud'un 1827-1828 Osmanlı-Rus Harbi devam ederken 3 Rebiülevvel 1244-16 Şevval 1245 (13 Eylül 1828-10 Mart 1830) tarihleri arasında yeni kurulan askerî birliklerle beraber Rami Kışlası'nda kaldığı esnada meydana gelen hadiseleri gün gün anlatmaktadır[477].

Feraizîzâde Mehmed Said, II. Mahmud döneminde kaleme aldığı iki büyük ciltten oluşan *Tarih-i Gülşen-i Maarif* isimli eserinde yaradılıştan I. Abdülhamid'e kadar gelen olayları anlatır[478]. Yine II. Mahmud döneminde Merzifonlu Ebubekir Efendi 1182-1228 (1768-1813) yılları arasındaki hadiseleri anlatan *Vak'a-i Cedide* isimli kısa bir tarih yazmıştır[479].

Sultan Abdülmecid döneminin en önemli hadiselerinden birisi olan Kırım Savaşı konusunda birçok tarih kaleme alınmıştır. Salih Hayri'nin *Kırım Zafernamesi*[480], *Rızâî'nin Manzume-i Sivastopol*'u[481], Abdürrezzak Bahir'in *Rusya Harbi*'nde[482] Kırım Savaşı anlatılır.

Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*'da[483], Osmanlı-Rus ilişkilerinin son 150 yılını anlattıktan sonra, Abdülmecid'in cülûsundan başlayarak Tanzimat ve I. Meşrutiyet dönemi hadiselerini yazmıştır. Belgradlı Raşid Efendi ise *Tarih-i Vak'a-i Hayretnümâ-i Belgrad ve Sırbistan* isimli iki cilt-

---

475 TTK Kütüphanesi, Yazma, nr. 187; Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 13.

476 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, nr. 2488, 2527; Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 13.

477 Abdulhak Molla, *Târîh-i Livâ, Sultan II. Mahmud Portresinden Farklı Bir Kesit*, haz. Mehmet Yıldız, Ankara 2013; Ayşegül Demirhan Erdemir, "Abdülhak Molla", *DİA*, I, 210-211.

478 Feraizîzâde Mehmed Said, *Tarih-i Gülşen-i Maarif*, I-II, neşr. Mehmed Esad, İstanbul 1252; Babinger, s. 382.

479 *Vak'a-i Cedide*, İstanbul 1332; *OM*, III, 12; Babinger, s. 383.

480 Salih Hayri, *Kırım Zafernamesi: Hayrabat*, haz. Necat Birinci, Ankara 1988.

481 *TCYK*, s. 240-241; *Gazavâtnâmeler*, s. 162.

482 *Gazavâtnâmeler*, s. 162-164.

483 Çorluluzade Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat: Tarihi Hakikatların Aynası*, haz. İsmet Miroğlu, İstanbul 1983; Azmi Özcan, "Mahmud Celaleddin Paşa", *DİA*, XXVII, 359-360.

lik eserinde 1217-1277 (1802-1848) yılları arasında Sırbistan'da meydana gelen hadiseleri anlatır[484]. Müellif, esere *Tarihçe-i İbretnümâ* ismiyle yaptığı zeylde ise 1283'te (1866) Osmanlıların Sırbistan'dan çekilerek, kalelerin Sırplara terkedilmesini ele alır[485].

II. Mahmud'un memleket gezileri *Sefernâme-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr* isimli eserlerde anlatılır[486].

Bosna tarihleri

Başeski Şevkî Molla Mustafa araştırmacılar tarafından *Ruznâme* diye isimlendirilen günlüğünde 1159-1219 (1746-1804) yılları arasında Saraybosna'daki önemli hadiseleri anlatmaktadır. Özellikle çeşitli sebeplerden ölen şehrin önemli şahsiyetlerini tek tek not etmiştir[487]. Saraybosna ile ilgili bir diğer eser de İbrahim Kapic Vehbi'nin günlüğüdür. Vehbi eserinde 1187-1211 (1775-1796) yılları arasındaki hadiseleri anlatır[488]. Bir diğer Bosnalı tarihçi Salih Sıdkı bin Kadı Mahmud ise Sırpların 1228'deki (1804) ayaklanmalarını tasvir eder[489].

---

484 Belgradî, *Tarih-i Vak'a-i Hayretnümâ-i Belgrad ve Sırbistan*, İstanbul 1291 (Eserin 1. cildi); Fatma Ertan, *Vak'a-i Hayret-nüma: Belgradî Raşid Paşa*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991 (Eserin 2. cildi); Nurbanu Duran, *Vak'a-ı Hayret-nüma* (1802-1849), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011 (Eserin 1. cildi).

485 Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. O.3; Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, İstanbul 2007.

486 Ebru Erdem, *II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefernâme-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

487 *Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası*, haz. Kerima Filan, Sarajevo 2011; Franz Babinger, "Beş Bosnalı Osmanlı Tarih Yazarı", çev. Necdet Öztürk, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 7 (İstanbul 1993), s. 120.

488 Franz Babinger, "Beş Bosnalı Osmanlı Tarih Yazarı", s. 120.

489 Franz Babinger, Aynı makale, s. 121.

RUZNÂMELER VE RUZMERRELER/GÜNLÜKLER

Ruznâmeler

XVIII. yüzyılda karşımıza sır kâtibleri tarafından tutulan padişahların hayatlarının gün gün anlatıldığı ruznâmeler çıkar[490]. Sır Kâtibi Hıfzî Ağa'nın *Ruznâme-i Sultan Mahmud Han* isimli eseri tespit edilebilen ilk ruznâmedir. 15 Rebiülevvel 1143-27 Safer 1144 (28 Eylül 1730-31 Ağustos 1731) tarihlerini ihtiva eder. Ruznâmenin kenarlarında bazı evrakın sureti de kayıtlıdır[491].

Sır Kâtibi Selâhi'nin, *Zabt-ı Vekayi-i Yevmiyye-i Cenâb-ı Hazret-i Şehriyârî* isimli eserinde padişah merkeze alınarak 1 Muharrem 1148-25 Cemâziyelevvel 1151 (24 Mayıs 1735-10 Eylül 1738) yılları arası gün gün anlatılır[492]. Yine I. Mahmud'un anlatıldığı bir başka ruznâme daha vardır. Kadı Ömer tarafından yazılan *Ruznâme*'de 1157-1163 (1744-1750) yılları arasındaki hadiseler gün gün anlatılır[493].

---

490 Fikret Sarıcaoğlu, "Rûznâme", *DİA*, XXXVII, 278-281; Aynı yazar, "Sır Kâtibi, Osmanlılar'da", *DİA*, XXXVII, 117-118.

491 Fikret Sarıcaoğlu, "Rûznâme", *DİA*, XXXVII, 279. Müellif *Tarih-i Kâtibü's-Sır* adlı eserinde hadiseleri daha teferruatlı olarak anlatır. Bu eserin neşri için bk. *Destârî Sâlih Târihi, Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1962. Bu ruznâme Selman Soydemir tarafından İstanbul Üniversitesi'nde doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

492 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2518; Nihal Atsız, "İstanbul Kütüphânelerinde Tanınmamış Osmanlı Tarihleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2 (Ankara 1957), s. 73-74. Bu ruznâme Selman Soydemir tarafından İstanbul Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

493 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitapları, Tarih nr. 423; Yavuz Oral, *Ruznâme-i Sultan Mahmud Han-ı Evvel (Kadı Ömer Efendi'nin)*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1966. Bu ruznâme Selman Soydemir tarafından İstanbul Üniversitesi'nde doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

Sır Kâtibi Yenişehirli Mehmed ile diğer Mehmed'in kaleme aldıkları, *Rûznâme-i Sultân Mahmud Han*, 16 Cemâziyelâhir 1165'ten (1 Mayıs 1752) I. Mahmud'un vefat tarihine 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754) kadar gelir[494].

Sır Kâtibi Mehmed, Burgazî Halil ve diğerlerinin kaleme aldığı *Rûznâme-i Sultân Osmân Han-ı Sâlis*'te III. Osman'ın 28 Safer 1168-7 Şaban 1168, 24 Zilhicce 1168-16 Safer 1171 (14 Aralık 1754-30 Ekim 1757) tarihleri arasındaki günlük hayatı anlatılır[495]. Aradaki eksikliklerin bir kısmı ise Sır Kâtibi Kahvecibaşı Ahmed Bey ve diğerlerinin ruznâmesiyle tamamlanır. Bu ruznâme parçasında padişahın 8 Şaban-6 Şevval 1168 (20 Mayıs-16 Temmuz 1755) ve 18 Zilkade-23 Zilhicce 1168 (26 Ağustos-30 Eylül 1755) tarihleri arasındaki faaliyetleri anlatılır[496].

III. Mustafa'nın cülûsundan sonraki 6 yılının anlatıldığı bir ruznâme mevcuttur. Sır Kâtibi Abdullah Efendi'nin ruznâmesi 16 Safer 1171-25 Rebiülevvel 1177 (30 Ekim 1757-3 Ekim 1763) tarihleri arasındaki dönemi ihtiva eder[497].

I. Abdülhamid'le ilgili birkaç ruznâme vardır. Sır Kâtibi Mustafa Efendi'nin *Ruznâme*'si 2 Cemâziyelevvel-29 Zilhicce 1188 (11 Temmuz 1774-2 Mart 1775) tarihleri arasındaki günlük hadiseleri ihtiva eder[498]. Bunu sırayla Sır Kâtibi İsmail Zihni Efendi, Sır Kâtibi Ebubekir Sıdkı Efendi ve Sır Kâtibi Bolevî İbrahim Efendi tarafından tutulan ve 16 Rebiülâhir 1192-8 Zilhicce 1193 (14 Mayıs 1778-17 Aralık 1779), 1 Muharrem 1197-9 Receb 1203 (7 Aralık 1782-5 Nisan

---

494 Dârü'l-kütübi'l-Mısrıyye, Târîhu Türkî-M, nr. 41, vr. 1b-37b; Fikret Sarıcaoğlu, "Üsküdar'da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selâmlıklar (XVIII. Yüzyıl)", *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, II, 96. Bu ruznâme Selman Soydemir tarafından İstanbul Üniversitesi'nde doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

495 Dârü'l-kütübi'l-Mısrıyye, Târîhu Türkî-M, nr. 41/2, vr. 38b-76b. Fikret Sarıcaoğlu, "Üsküdar'da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selâmlıklar (XVIII. Yüzyıl)", *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, II, 96.

496 TSMA, nr. E. 12358; Yunus Irmak, *III. Mustafa Ruznâmesi (1171-1177/1757-1763)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, s. XX; Fikret Sarıcaoğlu, "Rûznâme", *DİA*, XXXVII, 279.

497 Yunus Irmak, *Aynı tez.*

498 Atatürk Kitaplığı (Belediye Kütüphanesi), Muallim Cevdet Kısmı, nr. O.121. Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi, Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. XXIV. Bu ruznâme Fikret Sarıcaoğlu tarafından neşre hazırlanmaktadır.

1789) tarihleri arasındaki günlük olayları bazı gün ve ayları atlayarak anlatan müsvedde hâldeki *Ruznâme* izler[499].

Sır Kâtibi Ahmed Efendi tarafından tutulan III. Selim dönemine ait *ruznâme* 9 Receb 1205-Ramazan 1217 (15 Mart 1791-Aralık 1802) tarihleri arasını ihtiva eder[500]. III. Selim dönemine ait bir *ruznâme* parçası ise 1206-1207 (1791-1792) yıllarına ait bazı hadiseler üzerinedir[501]. Bir diğer parça *ruznâme* ise 1 Rebiülâhir 1204-9 Receb 1205 (19 Kasım 1789-13 Mart 1791) tarihleri arasındaki hadiseleri anlatır[502]. IV. Mustafa dönemine ait parça hâlinde bulunan *ruznâme* ise Şevval 1222'deki (Aralık 1807) bir aylık hadiselerden bahseder[503].

Sır kâtibleri Ahmed Faiz Efendi, Arif Muhit Bey ve Feyzullah Efendi tarafından tutulmuş *ruznâme* ise III. Selim devrinden başlayıp, IV Mustafa dönemini ve II. Mahmud'un hükümdarlığının ilk yıllarını ihtiva eder (29 Şaban 1217-11 Cemâziyelevvel 1221/25 Aralık 1802-27 Temmuz 1806, 23 Zilhicce 1222-2 Cemâziyelâhir 1223/21 Şubat 1808-26 Temmuz 1808, 4 Cemâziyelâhir 1223-7 Zilhicce 1223/28 Temmuz 1808-24 Ocak 1809)[504].

II. Mahmud'dan sonra bu tür ruznâmelere rastlanılmamaktadır.

Ruzmerreler/Günlükler

Sır kâtiblerinin yanısıra hadiseleri günlük olarak kaleme alan başka müelliflere de rastlanılmaktadır. Bu tür eserlere ise *ruzmerre*[505] veya günlük/ceride adı verilir.

---

499 TSMA, nr. E. 12360/1-17. Fikret Sarıcaoğlu, *Aynı eser*, s. XXIV. Bu ruznâme Fikret Sarıcaoğlu tarafından yayınlanacaktır.

500 *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme*, haz. Sema Arıkan, Ankara 1993.

501 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207 (1792) Senelerine Âit Vekayi", *Belleten*, sayı: 148 (Ankara 1993), s. 607-662.

502 TSMA, nr. E. 12357; Sema Arıkan, s. VIII.

503 TSMA, nr. E. 108; Yunus Irmak, s. XXI.

504 Adem Mehmetoğlu-Semih Ceylan, *III. Selim'in Ruznâmesi*, Mezuniyet Tezi, Marmara Üniversitesi Arşivcilik Bölümü, İstanbul 2000; Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, İstanbul 2007 (*Ruznâme* neşredilirken eserin ismi yanlış olarak *Saray Günlüğü* konulmuştur. Hâlbuki ruznâme padişahın günlüğüdür. Ayrıca neşredilen eserin müellifi sır kâtibleri olarak değil, Mehmet Ali Beyhan şeklinde gösterilmiştir).

505 Ruznâme-Ruzmerre ayrımı Fikret Sarıcaoğlu tarafından yapılmıştır.

Günlük şeklinde kaleme alınan eserlerden biri Aziz Mahmud Hüdâî'ye aittir. Arapça olarak kaleme alınmış olan günlük, 1577-1578 arası gelişmeleri ihtiva eder[506].

Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekayinâme* isimli eserinde IV. Mehmed'i merkeze alarak 1648-1682 yılları arası hadiseleri gün gün anlatır[507].

Osmanlı'dan günümüze ulaşan en eski Türkçe günlük Seyyid Hasan'a aittir. Sünbülî olduğu anlaşılan Seyyid Hasan, 418 varaklık günlüğünde 1660-1665 yılları arasındaki olayları kaleme almıştır. İki ciltlik eser *Sohbetnâme* adıyla bilinmektedir. Eserde Seyyid Hasan'ın katıldığı sohbet meclislerinden, İstanbul'daki günlük hayata, hava şartlarından siyasî gelişmelere kadar geniş bir konu yelpazesi mevcuttur. Eserde Sünbülî tarikatının erkân ve adabına dair de değerli bilgiler kaydedilmiştir. Sohbetnâme'de Osmanlı yemek kültürüyle ilgili de önemli kayıtlar vardır[508].

Niyazî Mısrî de Limni Adası'ndaki sürgün yıllarına dair günlük şeklinde tuttuğu bir hatırat kaleme almıştır. Hatıratta daha çok 1681 yılına ait kayıtlar vardır. Eser bir sufinin içinde bulunduğu halet-i ruhiyesini yansıtması kadar, devrin siyasî otoriteleriyle olan münasebetlerini ve günlük hayata dair değerli veriler ihtiva eder[509].

Müellifi belli olmayan ve ağırlıklı olarak Viyana kuşatmasını anlatan *Vekayinâme*'de 10 Temmuz-14 Eylül 1683 tarihleri arasındaki hadiseler anlatılır[510].

---

506 Mahmud Hüdâî'nin eseri hakkında bk. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul 2000, s. 215-217.

507 *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi, [Osmanlı Tarihi (1648-1682)] Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Fahri Çetin Derin, İstanbul 2008; Aynı yazar, "Abdi Paşa, Nişancı", *DİA*, I, 74-75.

508 Aykut Can, *Seyid Hasan, Sohbetnâme, I. Cilt (1071-1072/1660-1661), (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015; Orhan Şaik Gökyay, "Sohbetnâme", *Tarih ve Toplum*, sayı: 14 (Şubat 1985), s. 56-64; Cemal Kafadar, "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbulu'nda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar", *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, İstanbul 2010, s. 39-71.

509 *Niyazî-i Mısrî'nin Hatıraları*, haz. Halil Çetin, İstanbul 2006; Derin Terzioğlu, *Sufi and Dissident in the Ottoman Empire Niyazi-i Mısri (1618-1694)*, Doktora Tezi, Harvard University, 1999.

510 Mehtap Yılmaz, *Veka'yiname (Vekayi-i Bec) (Metin-Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006;

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Abdullah bin İbrahim, (el-Üsküdârî) 4 ciltlik *Vakaat-ı Ruzmerre* isimli eserinde 1099-1104 (1688-1693) yılları arasındaki hadiseleri gün gün anlatır[511].

1715 Mora seferine katılmayan Vahîd Mahtûmî, padişah ile birlikte Despot Çayırı, Harmanlı, Papaslı, Filibe, Serez gibi bazı menzilleri dolaşmış ve bu geziyi gün gün anlatan eserini vücuda getirmiştir[512]. Bu eser *fetihnâme* olarak yazılıp çizilmişse de yapılan yeni bir araştırmada eserin ruzmerre-ruznâme türü bir eser olduğu tespit edilmiştir[513].

XVIII. yüzyılın ilk yarısı için önemli kaynaklardan biri Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi'nin ceridesidir. Mustafa Efendi, ceridesine 1711-1735 yılları arasındaki gelişmeleri kaydetmiştir. Bu kayıtlar müellifin şahsî hayatını aydınlatması kadar belirtilen dönemdeki gelişmelere dair de birinci elden veriler ihtiva eder. Ceridede yangınlar, şiddetli yağışlar ve kışlar, pahalılık, Lâle Devri'nin mutantan eğlenceleri, devrin siyasî ve askerî gelişmeleri, tayin ve azillere dair de değerli bilgiler bulmak mümkündür. Bu bilgilerin birkısmı devrin diğer kaynaklarında yer almaz. Veyahut ceridedeki veriler, diğer kaynaklardaki bilgileri zenginleştirecek mahiyettedir. Ceridenin Mustafa Efendi'den sonra XIX. yüzyılda Sadık adlı birinin eline geçtiği anlaşılmaktadır. Zira ceridede Sadık'ın eklemelerine ve şerhlerine de rastlanmaktadır. Sadık'ın kayıtları 1819-1822 yılları arasındaki gelişmeleri ihtiva eder[514].

Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü, haz. Richard F. Kreutel, çev. Esat Nermi, İstanbul 1970.

511 1. cilt- TSMK, Revan, nr. 1223; 2. cilt- TSMK, Revân Kitaplığı, nr. 1224; 3. cilt- TSMK, Revan, nr. 1225; 4. cilt- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2437. Bu eser Erhan Afyoncu, Recep Ahıshalı, Mahmut Ak ve Muzaffer Doğan tarafından neşre hazırlanmaktadır.

512 Sevim Üngün (İlgürel), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-Nâmesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 1965), s. 101-116; sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 63-76; sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 169-180.

513 Veysel Göger-Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 20, (İstanbul 2009), s. 5.

514 Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi'nin ceridesi hakkında bk. Fazıl Işıközlü, "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Yeni Bulunmuş Olan ve Sadreddin Zâde Telhisî Mustafa Efendi Tarafından Tutulduğu Anlaşılan H. 1123 (1711)-1148 (1735) Yıllarına Ait Bir Ceride (Jurnal) ve Eklentisi", *VII. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, Ankara 1973, s. 508-534; İsmail E. Erünsal, "Bir Osmanlı Efendisi'nin Günlüğü: Sadreddinzâde Telhîsî Mustafa Efendi ve Cerîdesi", *Kay-*

Sıdkî Mustafa da 1749-1756 yılları arasındaki hadiselere dair günlük şeklinde bir ceride kaleme almıştır. Mustafa'nın ceridesinde yakın çevresinin tayin ve azilleri, müellifin ailesiyle ilgili kayıtlar ve devrin sosyal, ekonomik ve siyasî gelişmelerine dair kayıtlar bulunmaktadır. Ayrıca kadı olarak tayin edildiği Yanya'ya dair de bilgiler verilmiştir[515].

Suriyeli Berber Bedirî 1741-1762 tarihleri arasında Şam ve havalisinde meydana gelen olayları bir günlük şeklinde kaleme almıştır[516].

6 Rebiülevvel 1168-24 Şevval 1179 (21 Aralık 1754-5 Nisan 1766) tarihleri arasındaki tayin, azl, sürgün, mevacib dağıtılması, yangın, deprem gibi hadiseleri gün gün veren bir *ruzmerre* vardır. Eserin[517] yazarı kütüphane kataloğunda Seyyid Hüsnü olarak geçmektedir[518].

III. Mustafa'nın kahvecibaşılığı ve musahibliği hizmetinde bulunmuş olan Nakşî Mustafa Ağa hükümdarın günlük hayatını yansıtan bir eser yazmıştır. Ancak bu eserin tam olarak neyi ihtiva ettiğini bilemiyoruz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından tanıtılmış olan eksik nüshası 1171 (1758) yılına ait üç aylık hadiseleri anlatmaktadır. Bu eserin bugün nerede olduğu bilinmemektedir. Üzerinde iyi bir inceleme yapılamadığı için mahiyeti de tam olarak belli değildir[519].

---

naklar, 2 (Kış 1984), s. 77-81; Aynı yazar, "Telhîsî Mustafa Efendi ve Cerîdesi", *The Archival Sources of Turkish Literary History*, Harvard 2008, s. 185-190; Selim Karahasanoğlu, *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme*, İstanbul 2013.

515 Madeline C. Zilfi, "Bir Müderrisin Günlüğü: Osmanlı Biyografi Çalışmaları İçin Yeni Bir Kaynak", *Doğu-Batı*, çev. Selim Karahasanoğlu, sayı 20 (2002), s. 183-194; Ali Aslan, *18. Yüzyıl Osmanlı İlim Hayatı'ndan Bir Kesit: Sıdkî Mustafa Efendi'nin Günlüğü ve Mülazemet Yılları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

516 *Berber Bedirî'nin Günlüğü 1741-1762 Osmanlı Taşra Hayatına İlişkin Olaylar*, çev. Hasan Yüksel, Ankara 1995.

517 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, nr. 397. *Seyyid Hasan Muradî, Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)*, haz. Recep Ahıshalı, İstanbul 2016.

518 Necdet Öztürk, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesindeki Tarih Yazmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 63 (İstanbul 1989), s. 138.

519 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vekayi' Sultânî Tarih-i Nakşî", *TTEM*, sayı: 98 (İstanbul 1929), s. 12-15.

Daha önce de kaydettiğimiz üzere 1769-1770 arasındaki sefer ahvalini gün gün anlatan bir eser vardır. Eser, sefer ruznâmesi şeklinde kaleme alınmıştır. Müellif, eserde kendisine dair birçok yerde bilgiler vermesine rağmen ismini açıkça belirtmemiştir[520].

Yine III. Mustafa döneminde kaleme alınmış ve İstanbul'daki günlük gelişmelerin işlendiği ve yanlışlıkla *Mehmed Hasib Ruznâmesi* olarak isimlendirilmiş müellifi belli olmayan eserde de 10 Zilkade 1182-11 Zilkade 1193 (18 Mart 1769-20 Kasım 1779) tarihleri arasındaki hadiseler, gelişi güzel anlatılır[521].

Yazarı tam olarak belli olmayan bir *Ruzmerre*'de ise I. Abdülhamid dönemi ile III. Selim'in ilk yılları anlatılır. Bu eserde 9 Zilkade 1187-18 Rebiülâhir 1205 (22 Ocak 1774-25 Aralık 1790) yılları arasındaki hadiseler gün gün verilmiştir[522].

Soğan Ağa Camii İmamı Mehmed, *Cerîde*'sinde 1221-1228 (1807-1813) tarihlerindeki hadiseleri Soğan Ağa Camii'ni merkez alarak gün gün anlatır[523].

Yenikapı Mevlevihânesi dervişlerinin tuttuğu ve iki ayrı ciltten oluşan ceridede 1799-1820 yılları arasındaki gelişmelere dair önemli bilgiler ihtiva eder. Hava şartları, siyasî gelişmeler ve İstanbul'daki günlük hayata dair birçok kayıt vardır[524].

II. Mahmud döneminde yazılmış olan Hafız Hızır İlyas Ağa'nın *Tarih-i Enderun'u (Letaif-i Enderun)* 1227-1246 (1812-1830) yılları arasındaki saray hadiselerini teferruatlı olarak anlatan bir ruzmerredir. Saray hayatı açısından son derece kıymetli bir eserdir[525].

---

520 BOA, KK, nr. 60/4. Bu eser, büyük oranda çürüdüğünden araştırmacılar tarafından yeterince istifade edilememiştir. Eserin temize çekilmeden önceki nüshasını da bulan Uğur Demir, bu ruznâmeyi yayına hazırlamaktadır.

521 *Osmanlı Rus Harbi Esnâsında Bir Şâhidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)*, haz. Süleyman Göksu, İstanbul 2007.

522 TTK Kütüphanesi, Yazma, nr. 1001. Fikret Sarıcaoğlu, *Aynı eser*, s. XXV. Bu eser Fikret Sarıcaoğlu tarafından neşre hazırlanmaktadır.

523 Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2001.

524 *Defter-i Dervîşân, Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul 2011.

525 Hafız Hızır İlyas, *Letaif-i Vekayi-i Enderun*, İstanbul 1276; Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat, Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011; Hafız Hızır İlyas Ağa, *Tarih-i Enderun (Letaif-i Enderun)*, 1812-1830, sad. Cahit Kayra, İstanbul 1987.

SEFARETNÂMELER

Osmanlı elçilerinin elçilik görevlerine dair yazdıkları eserlere "Sefaretnâme"[526] adı verilir. Osmanlı elçilerinin yazdığı ilk elçilik raporu Fatih döneminde Avusturya'ya elçi olarak giden Hacı Zağanos'a aittir[527]. Kara Mehmed Paşa, Vasvar Muahedesi'nden sonra 1655'te Avusturya ile dostluk münasebetlerini geliştirmek için Viyana'ya elçi olarak gönderilmiş ve paşa elçiliğine dair kısa bir sefaret takriri hazırlamıştır[528].

---

526 Cahit Erencan, *İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Sefaretnamelerin Tavsifi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1939; Hidayet Tuncer, *Sefaretnâmeler*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1939; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987; Azmi Süslü, "Un Aperçu sur Les Ambassadaurs Ottoman Et Leurs Sefaretname", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/25 (Ankara 1983), s. 233-260; Cahit Bilim, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnâmeleri", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 205-211; Aynı yazar, "XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnâmeleri", *Yeni Türkiye*, VII (Ankara 1999), s. 205-211; Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ankara 1997; M. Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, VII (Ankara 1996), s. 319-338; Aynı yazar, "Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2 (İstanbul 2003), s. 422-488; Belkıs Altuniş Gürsoy, "Sefaretnâmeler", *Yeni Türkiye*, XXII (Ankara 2002), s. 205-211; Hasan Korkut, *Osmanlı Elçileri Gözüyle Avrupa 1719-1807*, İstanbul 2007; Aynı yazar, "Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2 (İstanbul 2003), s. 491-511; Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, XI, 3-15; Kemal Beydilli, "Sefaret ve Sefaretnameler Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, XXX (İstanbul 2007), s. 9-30.

527 Gümeç Karamuk, "Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu", *Belleten*, sayı: 216 (Ankara 1992), s. 391-403.

528 Mehmed Zeki Pakalın, "Beç'te Osmanlı Sefiri", *Edebiyatı- Umumiye Mecmuası*, II/46 (İstanbul 1917), s. 325-329; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, s. 47-48.

Viyana bozgun yıllarında 1688'de sulh görüşmeleri yapmak üzere Viyana'ya elçi olarak gönderilen Zülfikâr Paşa, burada 4 yıl kalmıştı. Elçiliği müddetince yaptığı görüşmeler ile gidiş ve dönüş yolculuğunu anlatan bir mükâleme takriri kaleme almıştır[529]. Osmanlı İmparatorluğu'nu Karlofça Antlaşması'nda temsil eden Rami Mehmed Paşa bu görüşmelerde neler konuşulduğunu zaptetmiştir. *Sulhnâme, Vekayi-i Müsâleha* isimleriyle birçok nüshasına rastlanılır[530].

1711 yılında Viyana'ya kapıcıbaşı rütbesi ile elçi olarak giden Seyfullah Ağa, elçiliğiyle ilgili *Viyana Sefaretnâmesi*'ni yazdı[531].

Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımak gerektiğini farkeden ilk Osmanlı sadrazamıydı. Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileri ile düzenli ilişki kurdu. Ayrıca Osmanlı tarihinde ilk kez Avrupa devletlerine elçi gönderdi. Elçiler sadece askerî ve ticarî antlaşma yapmaya gitmemişlerdi. Avrupalı devletlerin askerî gücü ve devlet yapısı ile ilgili de bilgi edineceklerdi. İbrahim Paşa Viyana'ya (1719), Yirmisekiz Mehmed Çelebi Paris'e (1720-1721), Nişli Mehmed Ağa Moskova'ya (1722-1723) elçi olarak gittiler. Bu elçiler gittikleri yerde gördüklerini anlatan raporlar hazırlayarak, bunları dönemin sadrazamına sundular.

---

529 *Viyana'da Osmanlı Diplomasisi (Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîri)*, haz. Songül Çolak, İstanbul 2007; *Zülfikâr Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti, Cerîde-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi [1099-1103/1688-1692]*, haz. Mustafa Güler, İstanbul 2007; Wolfgang Jobst, *Der Gesandtschafts-berich des Zülfiqar Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689*, Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Wien 1980 (Bu tezde eserin faksimilesi de vardır ancak Zülfikâr Paşa'nın takririnin Viyana'dan ayrıldıktan sonraki kısmı alınmamıştır); Eserin bir kısmı için bk. *Silahdar Tarihi*, II, 652-668; Songül Çolak, "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takririne Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları", *Belleten*, sayı: 258 (Ankara 2006), s. 589-617; Aynı yazar, "Avusturya Elçiliği Esnasında (1688-1692) Zülfikar Paşa'nın Lehistan Vekilleri İle Yaptığı Sulh Müzakereleri", *Belleten*, sayı: 267 (Ankara 2009), s. 443-463; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, s. 49-51.

530 Ali Canip Yöntem, "Râmi Mehmed Paşa ve Sulhnâmesi", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1948, s. 346-353; İsmet Parmaksızoğlu, Aynı tebliğ, s. 1086. Bu eser Raşit Gündoğdu tarafından neşre hazırlanmaktadır.

531 Bu eserin varlığı daha önce bilinmiyordu. İsmail Erünsal tarafından bulunmuş ve Kemal Beydilli ile birlikte Avusturya kaynakları ve Osmanlı arşiv vesikaları ile karşılaştırılarak yayınlanmıştır. Bk. Kemal Beydilli-İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Belgeler*, sayı: 26 (Ankara 2002), s. 1-47.

Pasarofça Antlaşması'ndan sonra 1719'da Viyana'ya gönderilen İbrahim Paşa'nın elçiliğine dair sefaretnâmeyi maiyetinde bulunan bir görevli kaleme almıştır[532].

Osmanlı sefaretnâmeleri arasında en fazla üzerinde durulan eser, Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin[533], *Fransa Sefaretnâmesi*'dir. Bu eser, Mehmed Çelebi'nin 1720-1721 yıllarındaki Fransa elçiliğini anlatmaktadır. Eser edebî ve tarihî kıymetinin yanısıra Osmanlı toplum yaşantısına yaptığı tesir açısından da önemlidir. Birçok neşri ve sadeleştirmesi yapılmıştır[534].

---

532 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 52-53; Mehmed Zeki Pakalın, "Viyana'da Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, IV/77 (İstanbul 1918), s. 666-672; Ahmed Refik, "Pasarofça Muahedesinden Sonra Viyana'ya Sefir İzamı", *TOEM*, sayı: 40, s. 211-227; Hüner Tuncer, "Viyana Sefaretnamesi, Elçi İbrahim Paşa", *Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni*, IV/2 (1984), s. 99-105; Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ankara 1997, s. 48-56; Marcus Köhbach, "Viyana Sefiri İbrahim Paşa Hakkında Anonim Bir Rapor (1719-1720)", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir 1987, s. 133-171; Friedrich Kraelitz, "Ibrahim Pascha Sefaretnâmesi, Beritcht über den Zug des Grossbotschafters nach Wien im Jahre 1719", *Sitzungsberichte der K.K. Akademie*, III/159 (1907).

533 Fatma Müge Göçek, *East Encounters West France and Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York 1987; Kemal Süzen, *Şehrezûrî'nin el-Şeceretü'l-İlâhiyye İsimli Eseri ve Türkçe Tercümesi Semeretü'l-Şecere*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989; Bekir Karlığa, "Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Yeni Bulunmuş Bir Fizik Kitabı Tercümesi ve Onsekizinci Yüzyılın Başında Osmanlı Düşüncesi", *Bilim-Felsefe-Tarih* (İstanbul 1991), s. 277-327; Tadashi Suzuki, "Fransa Sefaretnâmesi Müellifi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Hayatına Ait Bazı Notlar Üzerine", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1999, s. 1121-1124.

534 *Sefaretnâme-i Fransa*, İstanbul 1283; *Paris Sefaretnâmesi*, İstanbul 1306; *İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları "Kâfirlerin Cenneti"*, çev. Murat Aykaç Erginöz, İstanbul 2002; *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi*, haz. Beynun Akyavaş, Ankara 1993; *Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul tsz; *Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, haz. Şevket Rado, İstanbul 1970; Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Aynı eser*, s. 56-74; Hüner Tuncer, "Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi (1132-33 H./1720-21 M.)", *Belleten*, sayı: 199 (Ankara 1987), s. 131-151; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 53-58; Jeanne Chevalier Lavourie, "Nimes'de Bir Osmanlı Elçisi", çev. Sezen Ongon, *Hayat-Tarih*, sayı: 1 (İstanbul 1978), s. 25 vd.

Doğu ülkelerine ait ilk Osmanlı sefaretnâmesi yine Lale Devri'nde Dürri Ahmed Efendi tarafından kaleme alındı. Dürri Ahmed Efendi, sefaretnâmesinde 1720-1721 yıllarında İran'daki elçiliğini anlatmıştır[535]. 1722-1723 yıllarında Rusya'ya elçi olarak giden Nişli Mehmed Ağa, bu ülke ile ilgili ilk sefaretnâmeyi günlük hatırat şeklinde kaleme almıştır[536].

Elhâc Mustafa Efendi (Tavukçubaşı Damadı)[537], Patrona İsyanı'ndan sonra tahta çıkan I. Mahmud'un cülûsunu haber vermek üzere 1143'te (1730) Avusturya'ya elçi olarak gitmiş ve önceki sefaretnâmelerden farklı bir şekilde Viyana izlenimlerini yazmıştır[538]. I. Mahmud'un tahta çıkışını haber vermeye giden bir diğer elçi de Mehmed Efendi'dir. Mehmed Efendi, 1143'te (1730) Lehistan'a gitmiş ve bir sefaretnâme kaleme almıştır[539].

---

535 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 59-61; Aydın Talay, "Dürrî Ahmed Efendi", *DİA*, IX, 34-35; Münir Aktepe, "Dürrî Ahmed Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I/1-5 (İstanbul 1967-1968); Abdülkerim Abdulkadiroğlu, "Van Meşhurları", *Van Kütüğü*, Van 1993, s. 218-222; M. Ziya Bağrıaçık, *Dürrî ve Dîvanı'ndaki Târih Manzumeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1995; Erhan Afyoncu, "Tevcihât Kayıtları I", *Belgeler*, sayı:24 (Ankara 2000), s. 87-88; Ayhan Ürkündağ, *Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006; Suraiya Faroqhi, "İran'da Bir Osmanlı Sefiri: Dürri Ahmed Efendi ve Safevi İmparatorluğu'nun Yıkılışı (1720-1721)", *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s. 183-208.

536 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 62-65; Faik Reşit Unat, "Nişli Mehmed Ağa'nın Moskova Sefaretnâmesi", *Tarih Vesikaları*, sayı: 10-12; Aydın Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2005.

537 *Sicill-i Osmânî*, IV, 429-430; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 65-68.

538 Fuat Sanaç, *Der Gesandschaftsbericht Mustafa Efendi's über Die Gesandtschaftsreise Nach Wien im Iahre 1730/31*, Doktora Tezi, Viyana 1989. İsmail Ödemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefâreti Ve Sefâretnâmesi (Istılah-ı Nemçe): 1730*, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2013; Yazarın ayrıca İmperyo Dükalarından Çasar Olan Toskana Dükasının Ahvâli isimli bir eseri daha vardır.

539 Münir Aktepe, "Mehmed Efendi'nin Lehistan Sefâreti ve Sefâretnâmesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 1971), s. 131-140; Hacer Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 yıllarında Osmanlı Devleti Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2005; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 69-70.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu olan Mehmed Said Efendi[540], İbrahim Müteferrika ile birlikte Osmanlı ülkesinde ilk Türk matbaasını tesis etmiş kişidir. Babası ile beraber Paris'e gitmiş olan Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Said Efendi daha sonra elçi olarak 1145-1146'da (1732-1733) İsveç'e gitmiş ve buradaki hadiseleri bir takrir olarak kaleme almıştır[541]. İbrahim Müteferrika, 1736-1737'de Lehistan'a gitmiş ve bu elçiliğiyle ilgil bir takrir ve kısa bir sefaretnâme kaleme alınmıştır. Şimdiye kadar varlığı bilinmeyen sefaretnâme yeni bilunmuş ve yayınlanmıştır[542].

1744 yılında Hindistan'dan Nadir Şah'a karşı Osmanlılara gönderilen elçiye karşılık Salim Efendi'nin maiyetinde Hindistan'a giden Mehmed Emin Efendi, Osmanlı ülkesine döndükten sonra 1158-1163 (1744-1749) yılları arasındaki Hindistan seyahatini, bu ülkenin durumunu ve Hindistan'a nasıl gidileceğini anlatan bir takrir yazmıştır[543].

Mehmed Emnî Beyefendi, 1153-1155 (1740-1742) yıllarında Rusya'ya elçi olarak gitmiş ve bu elçiliğiyle ilgili bir sefaretnâme yazmıştır[544]. 1729 ve 1741'de diğer elçilerin maiyetinde İran'a giden Mustafa Nazif Efendi 1159'da (1746) bu defa kendisi elçi olarak İran'a gitmiş ve kısa bir sefaretnâme kaleme almış-

---

540 *Sicill-i Osmânî*, III, 29-30; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 70-73; Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul 1332, s. 93-111; Aynı yazar, *Tarihi Simalar*, İstanbul 1331, s. 40-60; Auguste Boppe, *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, çev. Nevin Yücel-Celbiş, İstanbul 1998, s. 90-96; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/I ve IV/2, Ankara 1984; A. Boppe, "XVIII. Yüzyıl Başlarında Avrupa'da Türk Modası, Türk Elçisi Said Efendi Zamanı", çev. T. Münir, *Hayat Tarih*, sayı:4 (Nisan 1979), s. 16-18; sayı:5 (Mayıs 1979), s. 16-18; Erhan Afyoncu, "Tevcihât I", s. 94-97; Aynı yazar, "Mehmed Said Paşa Yirmisekiz Çelebizâde", *DİA*, XXVIII, 524-526.

541 Yanko İskender Hoçi, "Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhûmun Hacegân-ı Divân-ı Hümâyûn'da İken İstokholm'a Vuku Bulan Sefareti", *TOEM*, sayı: 11 (İstanbul 1329), s. 660-677. Mehmed Said Paşa'nın İsveç sefâretnâmesini yayına hazırlıyoruz.

542 Erhan Afyoncu-Ahmet Önal, "İbrahim Müteferrika'nın Lehistan Sefareti Ve Bilinmeyen Sefaretnâmesi", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 48 (İstanbul 2016).

543 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 82-84; İsmet Miroğlu, "Hindistan Hakkında XVIII. Yüzyılda Yazılmış Küçük Bir Eser", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 539-554.

544 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 73-82; Münir Aktepe, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefareti ve Sefaretnâmesi*, Ankara 1974.

tır[545]. Hacı Ahmed Paşa'nın 1160'da (1747) İran elçiliğinde maiyetinde bulunan Mustafa Rahmî Efendi, bu elçilikle ilgili sefaretnâmeyi oldukça ağır bir dille yazmıştır[546].

Hattî Mustafa Efendi[547], 1161 (1748) yılında Avusturya'ya elçi olarak gitmiş ve bu elçiliğinde gördükleriyle ilgili bir sefaretnâme kaleme almıştır[548].

Ali Ağa, 1754'te III. Osman'ın cülûsunu Lehistan'a tebliğ etmek üzere elçi olarak gönderilmiştir[549]. Elçinin 1168'de (1755) Lehistan'da gördüklerini anlatan elçilik hatıraları diğer sefaretnâmelerden farklı bir tarzda ve muhtemelen maiyetinde bulunan birisi tarafından manzum olarak kaleme alınmıştır[550]. Der-

545 Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 84-86; Adnan Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747),* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 1999.

546 Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 86-91; Süleyman Toğaç, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000; Tahir Seviç, "İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747)", *Belleten,* 273/LXXV (Ağustos 2011), s. 407-446.

547 Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 92-97; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçisi Mustafa Hattî Efendi'nin Sefareti ile İlgili Üç Belge", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XII (İzmir 1997), s. 125-134.

548 Ali İbrahim Savaş, *Der Gesandschaftsbericht Des Mustafa Hattı Efendi über Die Gesandtschaft Sreise Nach Wien,* Doktora Tezi, Viyana 1989; Kısaltılmış Türkçesi: Mustafa Hattî Efendi, *Viyana Sefâretnâmesi,* haz. Ali İbrahim Savaş, Ankara 1999; Ali İbrahim Savaş, "Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Sefaret Raporu Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* sayı: 6 (Samsun 1991), s. 235-254. Mustafa Hattî Efendi, 1740-1741 yıllarında Rusya ile yapılan sınır tespit çalışmaları sırasındaki raporu (Takrir-i Ahmed Merâmî Efendi) da hazırlamıştır (Ali İbrahim Savaş, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Meramî Efendi)'nin 1740/1741 Sınır Tesbit Çalışmaları Hakkındaki Raporu", *Belgeler,* XVI/20 (Ankara 1996), s. 151-173).

549 *Sicill-i Osmânî,* III, 540; Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 97-99.

550 Abdurrahman Şeref, "Manzum Bir Sefaretname", *TOEM,* I/13 (İstanbul 1328), s. 777-795; "Sultan Osman III'ün Tahta Çıkışının Bildirilmesi için 1755 Yılında Lehistan Devleti'ne Büyükelçi Olarak Gönderilen Ali Ağa'nın Bu Göreviyle İlgili Manzum Sefaretname", sad. Emin Yakıtal, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* sayı: 15 (İstanbul 1981), s. 145-168; *Lehistan'da Bir Osmanlı Sefiri: Ziştovili Hacı Ali Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefaretnâmesi (1755),* haz. Hacer Topaktaş, Ankara 2015.

viş Mehmed Efendi ise III. Osman'ın cülûsunu bildirmek için 1168'de (1755) Rusya'ya elçi olarak gitmiş ve gördüklerini bir sefaretnâme olarak kaleme almıştır. Eseri, Hâkim ve Vâsıf Tarihlerine kaynak olmuştur[551].

III. Mustafa'nın cülûsunu bildirmek üzere birçok ülkeye 1171 (1757-1758) yılında elçi gönderilmiştir. Şehdî Osman Efendi, Rusya'ya elçi olarak gitmiş ve elçiliği ile ilgili bir sefaretnâme yazmış[552], Mehmed Ağa, Lehistan elçiliğini kaleme almış[553], XVIII. yüzyılın önemli bürokratlarından ve önemli müelliflerinden Ahmed Resmî Efendi de[554] Viyana günlerini bir sefaretnâme olarak düzenlemiştir[555]. Ahmed Resmî Efendi, Avusturya'dan sonra 1177-1178'de (1763-1764) Prusya'ya da elçi olarak gitmiş ve bu elçiliğiyle ilgili bir sefaretnâme kaleme almıştır[556].

Abdülkerim Paşa, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirmek için Rusya'ya elçi olarak gitmiştir. Paşanın maiyetinde

---

551 *Sicill-i Osmânî*, II, 333; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 99-102; Azmi Süslü, Aynı makale, s. 258.

552 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 107-112; Faik Reşit Unat, "Şehdî Osman Efendi Sefâretnâmesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, sayı: 1-5 (Ankara 1942); Uğur Demir, "Şehdî Osman", *DİA*, XXXVIII, 427-428; Şehdî Osman Efendi, *Rusya Sefâretnâmesi, 1757-1758*, haz. Türkan Polatçı, Ankara 2011.

553 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 105-107; Hacer Topaktaş, *Aynı tez*; Aynı yazar, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan Elçiliği (1757-1758)", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 29 (2007), s. 203-225.

554 Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 121-122; Virginia Aksan, *Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997 (Bu kitabın tanıtımı ve tenkiti için bk. Kemal Beydilli, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplumsal Tarih*, sayı: 52 (İstanbul-Nisan 1998), s. 56-64); İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Diplomatının Onsekizinci Yüzyıl Sonunda Devletler Arası İlişkilere Dair Görüşleri", *Belleten*, sayı: 186 (Ankara 1983), s. 527-545.

555 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 112-116; Ahmed Resmi Efendi, *Viyana Sefaretnamesi*, İstanbul 1304; *Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, haz. Bedriye Atsız, İstanbul 1980; Safinaz Birbenli, *Ahmed Resmi Efendi ve Sefaretnameleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

556 *Sefâretnâme-i Ahmed Resmi*, İstanbul 1303; *Viyana ve Berlin Sefaretnameleri: Ahmed Resmi Efendi'nin*, haz. Bedriye Atsız, İstanbul 1980; Safinaz Birbenli, *Aynı tez*; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 112-116; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Prusya (Almanya)'da Osmanlı Elçileri ve Bu Elçilerin Sefaret-nâmelerine Göre Almanya", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir 1987, s. 263-266.

bulunan Mehmed Emin Nahifî Efendi'nin, Rusya elçiliğine ait sefaretnâmesi maiyetinde bulunan biri tarafından kaleme alınmıştır[557].

İran Hükümdarı Zend Kerim Han'ın Bağdad Valisi Ömer Paşa'yı şikâyet etmesi üzerine, Osmanlı yönetimi durumu yerinde incelemek üzere Sünbülzâde Vehbi'yi 1190'da (1776) İran'a elçi olarak gönderdi. Sünbülzâde Vehbi, Ömer Paşa'yı suçlu olarak gösteren bir yazıyı İstanbul'a gönderince, Ömer Paşa da Vehbi'yi zina ve işretle suçlayan bir tahriratı merkeze gönderdi. Osmanlı yönetimi, bu durum üzerine Vehbi'yi aratınca, Sünbülzâde gizlice İstanbul'a dönüp hakkındaki şikâyetleri tekzip eden *Kaside-i Tannane*'yi kaleme aldı. Bu kaside manzum bir *İran Sefaret Takriri*'dir[558].

XVIII. yüzyılın sonlarında Fas'la yoğunlaşan ilişkiler, birkaç sefaretnâmeye konu olmuştur. Seyyid İsmail Efendi, 1200-1201'de (1785-1786) Fas'a giderek bir sefaret takriri kaleme almıştır[559]. 1763-1764'te Ahmed Resmî Efendi'nin maiyetinde Prusya'ya giden Ahmed Azmî Efendi daha sonra kendisi elçi olarak 1202'de (1787) Fas'a, 1205-1206'da (1790-1792) ise Prusya'ya gönderilmiştir. Fas elçiliğine dair bir takrir kaleme almış[560], Prusya elçiliğini ise daha tafsilatlı olarak sefaretnâme biçiminde yazmıştır[561]. Alemdâr Mehmed Ağa,

---

557 *Sefaretname-i Abdülkerim Paşa*, İstanbul 1316; Aslı İlikmen, *Sefaretname-i Abdülkerim Paşa*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2001; Norman Itkowitz-M. Mate, *Mubadele-An Ottoman Russian Exchange of Ambassadors*, Chicago 1970; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 129-133; *Abdülkerim Paşa'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnamesi (1775-1776)*, haz. Abdullah Bay, İstanbul 2014.

558 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 134-136; Ömer Faruk Akün, "Sünbül-zâde Vehbi", *İA*, XI, 238-242; Ali Canip Yöntem, "Sünbül-zâde Vehbi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, sayı: 2 (1946), s. 81-104.

559 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 137-141; Güler Bayraktar, "Tarihte Osmanlı-Fas İlişkileri, Seyyid İsmail Efendi'nin Fas Takriri", *Türkler*, XII (Ankara 2002), s. 592-597; Nazire Karaçay Türkal, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Fas İlişkileri: Seyyid İsmail ve Ahmed Azmi Efendilerin Fas Elçilikleri (1785-1788)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2004.

560 Nazire Karaçay Türkal, *Aynı tez*; Aynı yazar, "Ahmed Azmi Efendi'nin Fas Elçiliği", *Mavi Atlas*, sayı: 4 (2015), s. 26-37; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 148-149; Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edib Efendi ve Tarihi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 12.

561 *Sefaretname-i Ahmed Azmi*, İstanbul 1303; Gümeç Karamuk, *Ahmed Azmî Efendis Gesandtschafts Bericht als Zeugnis des Osmanischen Machtuerfalls und der Beginenden Reformara unter Selim III*, Bern 1975; Abdurrahman Şeref, "Ber-

1201-1205 (1787-1791) yıllarında Rusya'ya karşı ittifak yapmak üzere Buhara Hanlığı'na gitmiş ve elçiliğiyle ilgili kısa bir sefaretnâme kaleme almıştır[562]. Vakanüvis Ahmet Vasıf Efendi de, Rusya'ya karşı görüşmeler yapmak için gittiği 1201-1202 (1787-1788) yılındaki İspanya elçiliğiyle[563] ilgili bir sefaretnâme yazmıştır. Sefaretnâme, Cevdet ve Edib Tarihleri'ne alınmıştır[564]. Ebubekir Râtib Efendi[565], 1206'da (1791-1792) Avusturya'ya elçi olarak gitmiştir[566]. Bu elçiliği vesilesiyle yazmış olduğu iki sefaretnâme[567] büyük şöhret kazanmış ve layiha-

---

lin Hazine-i Evrakında Vesâik-i Kadîme-i Osmaniye", *TOEM,* VIII/44 (İstanbul 1333), s. 83-92; Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 149-154; Ali Osman Çınar, *Aynı tez,* s. 170-172, 292-320; Yücel Özkaya, Aynı tebliğ, s. 266-271; Fatih Yeşil, "Ahmed Azmî Efendi", *DİA,* EK-I, s. 40-42.

562 Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 141-143; Ali Osman Çınar, *Aynı tez,* s. 196-202.

563 Antonio Urado Aceituno, "Bir Osmanlı Elçisinin İspanya'yı Ziyareti", *Tarih ve Toplum,* sayı: 214 (İstanbul 2001), s. 33-39; Barbier de Meynard, "Ambassade de l'Historien Turc Vasif-Efendi en Espagne (1787-1788)", *Journal Asiatique,* V/19 (Paris 1862), s. 505-523.

564 Sabriye Şen, *Ahmed Vâsıf Efendi'nin İspanya Sefâreti ve Sefâretnâmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1997; Melek Öksüz, *Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vâsıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788),* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 1998; Ali Osman Çınar, *Aynı tez,* s. 18-32; Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler,* s. 85-94; Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 144-147.

565 Sema Arıkan, "Ebubekir Râtib Efendi", *DİA,* X, 277-278; Enver Ziya Karal, "Ebubekir Râtib Efendi'nin Nizâm-ı Cedid Islahatında Rolü", *V. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 1960), s. 347-355; Faik Reşit Unat, *Aynı eser,* s. 154-162; Hüner Tuncer, "Osmanlı Elçisi Ebubekir Râtib Efendi'nin Viyana Mektupları", *Belleten,* XLIII/169 (Ankara 1979), s. 73-105; Aynı yazar, "Osmanlı Elçisi Ebubekir Râtib Efendi'nin Ozan Yönü", *Belleten,* XLVII/186 (Ankara 1983), s. 583-586; Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler,* s. 105-124; Erhan Afyoncu, "Tevcihât I", s. 127-128; Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi: Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799),* İstanbul 2011.

566 Ali Osman Çınar, *Aynı tez,* s. 225-229, 253-254.

567 Cahid Bilim, "Ebubekir Râtib Efendi, Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten,* LIV/209 (Ankara 1990), s. 261-295; Joshua M. Stein, "Habsburg Financial Institutions Presented as a Modet for the Ottoman Empire in the Sefaretname of Ebubekir Râtib Efendi", *Habsburgisch-Osmanische Beziehunger,* ed. A.Tietze (Wien 1985), s. 233-242; Aynı yazar, "An Eighteenth Century Ottoman Ambassador Observes the West: Ebubekir Ratib Efendi Reports on the Habsburg System of Roads and

sında anlattığı Avusturya devlet teşkilatı, sosyal yapısı ve ekonomisi ile ilgili bilgiler III. Selim'in Nizâm-ı Cedid ıslahatına örnek olmuştur.

Mustafa Râsih Paşa, 1793 yılında Rusya'ya elçi olarak gönderilmiştir[568]. Mustafa Râsih Paşa'nın Petersburg'a gidiş ve gelişini anlatan sefaretnâmesi onun adına Seyyid Abdullah Efendi tarafından yazılmıştır[569].

XVIII. yüzyılın sonlarında, 1793'ten itibaren yabancı ülkelerde daimi elçilikler açılmıştır. Yusuf Agâh Efendi, 1208-1211 (1793-1796) yılları arasında İngiltere'de elçi olarak bulunmuştur[570]. Yusuf Agâh Efendi'nin Türkiye'de ve İngiltere'de olup biten hadiseler, siyasî mükâlemeleri ve muharebelerini içeren notlarına ilave olarak İstanbul'a gönderdiği ve kendisine gönderilen yazışmalar, ismini bilmediğimiz birisi tarafından, *Havadisnâme-i İngiltere* adı altında toplanarak bir eser meydana getirilmiştir[571].

Mahmud Raif Efendi[572], Yusuf Agâh Efendi'nin maiyetinde Londra elçiliği sır kâtibliği yapmış ve 1198-1213 (1793-1797) yıllarında İngiltere'de kalışı sırasında gör-

---

Posts", *Archivum Ottomanicum*, X (1987), s. 219-312; Sema Arıkan, *Nizâm-ı Cedid'in Kaynaklarından Ebubekir Râtib Efendi'nin Büyük Layihası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997; *Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnâmesi*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul 1999; Yavuz Ercan, "Napoleon'un İstilası Sırasında Bir Türk Diplomatının Gözüyle Viyana Şehri", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 4 (İstanbul 1984), s. 261-280.

568 *Sicill-i Osmânî*, II, 347-348; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 162-168; Halil İnalcık, "Yaş Muâhedesinden Sonra Osmanlı-Rus Münasebetleri (Râsih Efendi ve General Kutuzof'un Elçilikleri)", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IV/2 (Ankara 1946), s. 195-203.

569 Hayreddin Nedim, *Bir Elçinin Tarihçe-i Sefâreti*, İstanbul 1333; Yılmaz Karakaya, *1793 Tarihli Rusya Sefaretnamesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996; Uğur İyigünler, *Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Cahit Bilim, "Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi (30.1.1793-8.2.1794)", *OTAM*, sayı: 7 (Ankara 1996), s. 15-36.

570 *Sicill-i Osmânî*, IV, 671; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 168-178; Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara 1968, s. 15-22.

571 M. Alaaddin Yalçınkaya, *The First Ottoman Turkish Embassy in Europe: The Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, Birmingham University, Doktora Tezi, 1993; Mehmed Zeki Pakalın, "Londra'da İlk Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, II/28 (İstanbul 1917), s. 36-41; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 168-178.

572 *Sicill-i Osmânî*, IV, 329; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 178-179; Erhan Afyoncu, "Mahmud Râif Efendi ve Ailesine Dair Kayıtlar, Vesikalar", *Türk Kültürü İncele-*

düklerini[573] önceki sefaretnâmelerden farklı biçimde Fransızca olarak "*Journal du Voyage de Mahmoud Raif Effendi en Angleterre*" ismiyle kaleme almıştır[574].

Moralı Seyyid Ali Efendi[575], 1797'de Fransa'ya elçi olarak gönderilmiş ve beş yıl müddetle burada kalmıştır. Yolculuğunu ve Paris'te gördüklerini sefâretnâme ve muhtasar bir risale olarak kaleme almıştır[576]. Âmedî Said Galip Paşa, 1802'de Fransa ile bir barış anlaşması yapmak için Paris'e gitmiş ve elçiliği esnasında gördüğü yerleri ve yaşadıklarını anlatan bir sefâretnâme yazmıştır[577].

Abdurrahim Muhib Efendi[578], Paris'te 1806-1812 yılları arasında elçilik yapmış, buradaki gözlemlerini ve yolculuğunu anlatan, büyük ve küçük ola-

---

meleri Dergisi, sayı: 2 (İstanbul 2000), s. 89-100.

573 M. Alaaddin Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, the first Permanent of Turkish Ambassador to London 1793-1797", *OTAM*, sayı:5 (Ankara 1994), s. 385-434; Çağpar Fıkırkoca, "Bir Osmanlı Gözlemcinin İngiliz Siyasal Sistemine Bakışı", *Tarih ve Toplum*, sayı: 10 (İstanbul 1988), s. 280-283.

574 Vahdettin Engin, "Mahmud Raif Efendi Tarafından Kaleme Alınmış İngiltere Seyahati Gözlemleri", *Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan*, İzmir 1999, s. 135-162.

575 *Sicill-i Osmânî*, III, 554; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 179-181; Kemal Beydilli, "Seyyid Ali Efendi", *DİA*, XXXVII, 45-47; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları I", *Belgeler*, sayı: 24 (Ankara 2000), s. 140.

576 Belkıs Altuniş Gürsoy, "Seyyid Ali Efendi'nin Sefaretnamesi", *Erdem*, sayı: 37 (Ankara 2002), s. 711-775; Ahmed Refik, "Moralı Ali Efendi'nin Paris Sefareti (1797-1802)", *TOEM*, sayı: 18 (İstanbul 1331), s. 1120-1138; İbrahim Küreli, "Paris Risalesi", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 5 (İstanbul 1997), s. 177-197; Maurice Herbette, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Moralı Esseyyit Ali Efendi" (1797-1802)*, çev. Erol Büyükpazarcı, İstanbul 1997; Shafik Ghorbal, "The mision of Ali Effendi in Paris and of Sedki Effendi in London 1797-1811. A Contribution to the Study of the Westernisation of the Ottoman Institutions", *University of Cairo, Bulletin of the Faculty of Arts*, sayı: 1 (1933), s. 114-129; Orhan Nihat Bişgin, *Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti (1797-1802)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

577 *Sicill-i Osmânî*, III, 615-616; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 181-184; Azmi Süslü, Aynı makale, s. 253; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Amedî Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Mektuplar", *Belleten*, I/2 (Ankara 1937), s. 357-448; Gündüz Akıncı, *Aynı eser*, s. 21 vd.; Belkıs Gürsoy, "Âmedi Galib Efendi Sefaretnâmesi", *Erdem*, sayı: 27 (Ankara 1997), s. 911-941; Orhan F. Köprülü, "Galib Paşa, Mehmed Said", *DİA*, XIII, 329-331.

578 *Sicill-i Osmânî*, IV, 98; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 184-201; Franz Babinger, *Aynı eser*, s. 370-371; Ali İhsan Gencer, "Abdürrahim Muhib Efendi", *DİA*, I, 292-293.

rak anılmakta olan iki sefâretnâme kaleme almıştır[579]. Fransa'ya giden bir diğer elçi Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'dir. Napolyon nezdine elçi olarak gönderilen Mehmed Emin Vahid, 1806'da Lehistan ve Fransa'ya gidiş ve dönüşünü bir sefaretnâme olarak yazmıştır[580].

Mehmed Ref'i Efendi, 1807 yılında İran'a elçi olarak gitmiştir. Dönüşünde İran devlet adamları ile yaptığı görüşmeleri anlattığı *Sefaretnâme* başlıklı bir layiha yazmıştır[581]. 1811'de İran'a elçi olarak giden Yasincizâde Seyyid Abdülvahhab'ın maiyetinde bulunan Bozoklu Osman Şakir Efendi de, bu elçiliğin sefaretnâmesini kaleme almış ve esere seyahat sırasında görülen 32 şehrin renkli resimleri ilave edilmiştir. Eser, bu yüzden *Musavver İran Sefaretnâmesi* olarak bilinir[582].

---

579 İbrahim Küreli, *Abdürrahim Muhib Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992; Bekir Günay, *Paris'te Bir Osmanlı, Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, İstanbul 2009; Bertrand Bareilles, *Un Turc á Pari, 1806-1811: Relation de Voyage et de mision de Mouhib Effendi; Ambassadeur Extraordinaire du Sultan Selim III*, Paris 1920; Petra Kappert, "Muhibb Efendis Paris-Bericht. Die Französische Revolution aus der Sicht Eines Osmanischen Diplomat", *Islam*, LV/1 (1978), s. 93-98.

580 Azmi Süslü, "Fransa'ya Gönderilen Türk Elçiler ve Vahid Paşa", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI/1 (Ankara 1990), s. 129-145; Aynı yazar, "Ambassade de Vahid Efendi Auprès de Napoléon I er. Rivista "Cooperazione Guiridica Internaizonale", *Instituto di Studi Guiridici Della Facolta di Economia e Commercio de l'Universita Statale Italiana di Chieti*, 1990, numero: 1; Aynı yazar, "Sefaretnâme de Seyyid Mehmed Vahid Efendi", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 127-172; Aynı yazar, "Raports Diplomatiques Ottomano- Français, 1798-1807. Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Belleten*, XLVII/185 (Ankara 1983), s. 237-258, 259-280; Aynı yazar, *Relations Entre l'Empire Ottoman et la France a Travers l'ambassade de Vahid Pasa-1806-1807*, Doktora Tezi, Paris 1979; Yavuz Ercan, "Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefaretnâmesi", *OTAM*, sayı: 2 (Ankara 1991), s. 79 ve 99-100; Aynı yazar, "Bir Türk Diplomatının Gözüyle 19. Yüzyıl Başında Üç Avrupa Kenti Viyana, Varşova ve Paris", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir 1987, s. 208-215; Erol Çağlar, *Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

581 *Sicill-i Osmânî*, II, 412; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 203-205; Azmi Süslü, Aynı makale, s. 256; Katibzâde Mehmed Refi', *İran Sefaretnâmesi*, İstanbul 1915.

582 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 206-210; Cahit Bilim, "M. Seyid Abdülvahap Efendi, Yazar, Sefaret Tercümanı Bozoklu Osman Şakir Efendi Musavver İran Sefaretnâmesi",

Mehmed Namık Paşa, Mısır meselesiyle ilgili görüşme yapmak üzere 1832'de İngiltere'ye gitmiş ve bu elçiliğiyle ilgili bir takrir kaleme almıştır[583].

1838'de Paris Sefareti Başkâtibi olan Seyyid Mustafa Sami, gördüklerini sefaretnâme şeklinde "*Avrupa Risalesi*"nde anlatır[584]. Viyana Elçisi Mehmed Sadık Rıfat Paşa, elçiliği sırasında Avusturya İmparatoru I. Ferdinand'ın İtalya krallığı tacı giyme töreni için gittiği İtalya gezisiyle ilgili intibalarını kaleme almıştır[585]. 1845'te kısa bir süre Paris'te büyükelçilik maslahatgüzârlığı yapan Abdürrezzak Bahir Efendi, Fransa ve Londra seyahatlerini *Risale-i Sagire* ismiyle yazmıştır[586].

OTAM, sayı: 13 (Ankara 1991), s. 261-286; Gülnur Kavak, *Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi ve Musavver İran Seyahatnamesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

583 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 210-214; Şinasi Altundağ, "Mehmed Ali İsyanında Yardım Talebinde Bulunmak Üzere 1832 Tarihinde Namık Efendi'nin Hususi Elçi Olarak Gönderilmesi", *Tarih Vesikaları*, II/12 (Ankara 1943), s. 441-451; III/14 (Ankara 1944), s. 127-136; III/15 (Ankara 1949), s. 200-205; Aynı yazar, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Efendi'nin Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra'ya Gönderilmesi", *Belleten*, sayı: 23-24 (Ankara 1942), s. 229-251.

584 Nazmiye Bulduk, *Mustafa Sami Efendi ve Sadık Rıfat Paşa'nın Avrupa Ahvaline Dair Risaleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999; *Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri*, haz. Fatih Andı, İstanbul 1996; Mustafa Sami Efendi, *Avrupa Risalesi*, neşr. Remzi Demir, Ankara 1996; Cahit Bilim, "Mustafa Sami, Avrupa Risalesi 1268", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II/2 (Eskişehir 1989), s. 275-281; Bilge Ercilasun, "Mustafa Sami Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihindeki Yeri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (Ankara 1983), s. 71-80; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 214-215.

585 Baki Asiltürk-Oğuz Karakartal, "Sadık Rıfat Paşa ve İtalya Seyahatnamesi", *Hakkı Dursun Yıldız'a Armağan*, İstanbul 1995, s. 319-330; Nazmiye Bulduk, *Aynı tez*; Cahit Bilim, "Mehmed Sadık Rıfat Paşa, İtalya Seyahatnamesi", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II/2 (Eskişehir 1989), s. 259-275; Bekir Günay, *Sadık Rıfat Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992; Ülkü Gürsoy, "Sadık Rıfat Paşa ve İtalya Seyahatnamesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Ankara 1999), s. 374-395; Necdet Kurdakul, "Mehmed Sadık Rıfat Paşa", *Tarih ve Toplum*, sayı: 70 (İstanbul 1989), s. 56-61; Ercüment Kuran, "Mehmed Sadık Rıfat Paşa", *Tarih ve Toplum*, sayı: 17 (İstanbul 1989), s. 56-62; Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 215-216.

586 Faik Reşit Unat, *Aynı eser*, s. 216-218.

ISLAHATNÂMELER (ISLAHAT RİSALELERİ)

Devlet düzenindeki aksaklıkları ve çözüm yollarını göstermek için çeşitli devlet adamları raporlar kaleme almışlardır. Bunlara genellikle ıslahatnâme, ıslahat risalesi ve ıslahat layihası denilir. Ayrıca nasihatname veya siyasetname kitapları olarak da bilinir[587].

[587] Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnameleri*, Kayseri 2002; Mehmet İpşirli, "Islahat", *DİA*, XIX, 170-174; Agah Sırrı Levent, "Siyaset-nameler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (Ankara 1962), s. 167-194; Coşkun Yılmaz, *XVI. Yüzyıl Islahatnamelerine Göre Osmanlılarda Siyaset ve Toplum Düşüncesi*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2002; Aynı yazar, "Osmanlılarda Siyaset Düşüncesi (XVI-XVIII. Asırlar)", *Akademik Araştırmalar*, sayı: 4-5 (İstanbul 2000), s. 43-85; Aynı yazar, *Siyasetnamelere Göre XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda İktisadi Düşünce*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994; Aynı yazar, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2 (İstanbul 2003), s. 299-338; Aynı yazar, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2 (İstanbul 2003), s. 339-378; Aynı yazar "Siyâsetnâme, Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXXVII, 306-308; Erol Özvar, "Osmanlı Tarihinin Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü", *Divan*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 135-151; Douglas A. Hovard, "Ottoman Historiography and the Literature of "Decline" of the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Journal of Asian History*, XXII/1 (1988), s. 52-77; R. Ali Abou Al-Hadj, "The Ottoman Nasihatnâme as a Discourse over Morality", *Melanges Robert Mantran, Revue D'Histoire Maghrebine*, sayı: 47-48 (1987), s. 17-30; Aynı yazar, "Fitnah, Huruc ala al-Sultan and Nasihat: Political Struggle and Social Conflict in Ottoman Society (1560's-1770's)", *Comite International d'etudes pre-Ottomanes et Ottomanes: VIth Symposium Cambridge*, ed. Emeri Van Donzel-Jean-Louis Bacque-Grammont, İstanbul 1987, s. 185-191; Aynı yazar, *Modern Devletin Doğası*, çev. Oktay Özel-Canay Şahin, Ankara 2000; Mehmet İpşirli, "Islahat", *DİA*, XIX, 170-174; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan

XVI. Yüzyıl Islahatnâmeleri

Devlet düzenindeki bu tür aksaklıklara dair ilk kitaplar XVI. yüzyılın sonlarında yazılmıştır. Şehzâde Korkud'un risalesi bu alandaki ilklerdendir[588]. Kanunî'nin veziriazamı Lütfi Paşa, vezirlere rehberlik etmek, devlet adamlarına yardımcı olmak ve devlet düzeninde meydana gelen bozuklukları anlatmak için *Âsafnâme* isimli bir eser kaleme almıştır. Müellif, eserin başında kendi hayatını anlattıktan sonra veziriazamların vasıfları, yetkileri ve padişah ile devlet adamlarının halka nasıl davranması gerektiğini, kara ve deniz seferlerinin önemini ve bu seferlere nasıl hazırlanılması gerektiğini, hazinenin önemini, reayanın korunmasını, seyyid ve şerifler gibi imtiyazlı zümrelerin durumunu anlatmaktadır. *Âsafnâme* Osmanlı devlet yönetimi ile ilgili en önemli eserlerdendir[589].

Yanlışlıkla XVII. yüzyıla tarihlendirilen ancak XVI. asrın ortalarında kaleme alınan[590] *Kitab u Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn* isimli eser

---

Tanzimâta Kadar Islâhât Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 8 (İstanbul 1999), s. 25-64; Mehmet Öz, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 1997.

588 Cornell Fleischer, "From Sehzade Korkud to Mustafa Ali: Cultural Origins of the Ottoman Nasihatname", *IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey*, ed. H. Lowry, S. Hatto, İstanbul 1990, s. 67-77; Şehzâde Korkud, *İslâm'da Ganimet ve Cariyelik*, çev. Osman Güman, İstanbul 2013.

589 Mübahat S. Kütükoğlu, "Lütfi Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 49-120. *Âsafnâme*'nin en iyi neşri budur. Önceki neşirlerden farklı bilgiler ihtiva eden Üniversite Kütüphanesi nüshası temel alınmıştır. Diğer neşirleri için bk. Rudolf Tschudi, *Das Âsâfnâme des Lütfi Pascha nach den Handschriften zu Wien*, Leipzig 1910; Âsafnâme, neşr. Şükrü Bey, İstanbul 1326; Hüseyin Namık Orkun, "Asafnâme", *Türk Hukuk Tarihi Vesikaları Araştırmalar ve Düşünceler, Belgeler*, Ankara 1935, s. 153-168; Ahmet Uğur, "Âsaf-nâme-i Vezir Lütfi Paşa", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV (Ankara 1980), s. 243-258; *Âsafnâme (Devlet Adamlarına Öğütler)*, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1977. Sadeleştirmeleri için bk. Vahit Çabuk, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i azamı Lütfi Paşa'nın Devlet İdarecilerine Nasihatleri", *Milli Gençlik*, sayı: 31 (İstanbul 1978), s. 5-14; Lütfi Paşa, *Asafnâme*, sad. Ahmet Uğur, Ankara 1982; Coşkun Yılmaz, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2 (İstanbul 2003), s. 299-338.

590 Baki Tezcan, "Zafernâme Müellifi Hâlisî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Münasebetiyle", *Osmanlı Araştırmaları*, XIX (İstanbul 1999), s. 83-98; Aynı yazar, "II. Osman Örneğinde "İlerlemeci" Tarih ve Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 664-666.

de bu yüzyılın önemli ıslahatnâmelerindendir. Müellifi büyük ihtimalle ilmiye kökenli olmakla birlikte kim olduğu tespit edilememiştir. Müellif, eserde ilmiye sınıfı, ehl-i örf, malî ve sosyal konular ile kâtiblerle ilgili görüşlerini kaleme almıştır. Yine eserde, İstanbul'da çıkan yangınlardan, toplumun farklı kesimlerinin nasıl giyinmeleri gerektiğine kadar oldukça değişik konular üzerinde de durulmaktadır. Müellif, "kanûn-ı kadîm"i birçok ıslahatnâme yazarından farklı ele almakta ve zamanın şartlarına göre "kanûn-ı kadîm"in hükümlerinde de değişiklik yapılması gerektiğini söylemektedir[591].

Gelibolulu Mustafa Âlî 1581'de kaleme aldığı *Nushatü's-Selâtîn*'in birinci bölümünde sultanlara gerekli on yedi özelliği, ikinci bölümde kanuna aykırı davranışların zararları, üçüncü bölümde uygunsuz hallerin halka yansımaları, dördüncü bölümde ise kendi yaşadığı hayal kırıklıkları ve haksızlıkları anlatmaktadır. *Nushatü's-Selâtîn*, klasik bir siyasetnâme gibi konuları teorik olarak değil somut örneklerle ele almaktadır. Müellif, kanunlara aykırı uygulamaların yaygınlaşmasının, imparatorlukta bozulmayı 1581'den bir süre önce başlattığını söyler. Devlet düzenindeki aksaklıklar da kanunlara uyulmasıyla ve padişahın devlet işleri ile bizzat ilgilenmesi ile engellenebilir[592]. Âli, *Mevâidü'n-*

---

591 *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, haz. Yaşar Yücel, Ankara 1988, s. 47-141; Eserin yakın zamanda yapılan yeni neşrinde de hangi yüzyıla ait olduğu karıştırılmıştır. Bk. Ahmet Akgündüz, "Kitâbu Mesâlih'il-Müslimîn ve Menâfi'ul-Mü'minîn", *Osmanlı Kanunnameleri*, XI, İstanbul 2015, s. 220-292; Mehmet Öz, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, s. 26-27, 85-88.

592 *Mustafa Âli's Counsel for Sultans of 1581 (Nushatü's-Selâtîn)*, I-II, yay. Andreas Tietze, Wien 1979-1982; Kasım Ertaş, *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Nasîhatü's-Selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008; Gelibolulu Mustafa Âli, *Siyaset Sanatı, Nushatü's-Selâtîn*, haz. Faris Çerçi, İstanbul 2016: Cornell H. Fleischer, "Royal Authority, Dynastic Cyclism and "İbn Haldûnism" in Sixteenth Century Ottoman Letters", *Journal of Asian and African Studies*, XVIII/3-4 (1983), s. 198-220; Rhoads Murphey, "Mustafa Âli and the Politics of Cultural Despair", *International Journal Of Middle East Studies*, sayı: 21 (1986), s. 243-255; Klaus von Röhborn, "Mustafa Âli und die Osmanische Promemorien-Literatuar bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts", *ZDMG*, sayı: 137 (Wisbaden 1987), s. 34-43; Halil Sahillioğlu, "16. Yüzyıl Sonu Osmanlı Tacirleri –Vergi Adaleti- (Âlî'nin Nushatü's-salâtîn'inden)", *Toplum ve Bilim*, sayı: 6-7 (İstanbul 1978), s. 157-174; Şefaettin Severcan, "Âlî'nin Siyaset Felsefesi", *İslâmiyât*, II/4 (Ankara 1999), s. 123-144; Ul-

Nefâis fi Kavâidi'l-Mecâlis ve *Hakâyiku'l-Ekalim* isimli eserlerinde de toplum ve devlet hayatındaki aksaklıklara dikkat çeker[593].

Müellifi belli olmayan ve III. Murad'a sunulan *Hırzü'l-Mülûk*, devlet teşkilatındaki uygulamaları konu edinen ve klasik düzene aykırı işlemlerden şikâyet eden bir kitaptır. Kendi gözlem ve deneyimlerine de yer veren müellif, Sokollu Mehmed Paşa'ya şiddetle karşıdır. Sekiz bölüm olarak hazırlandığı belirtilen eserin elimizdeki nüshası dört bölümdür. Birinci bölümde padişahın, ikinci bölümde vezirlerin, üçüncü bölümde beylerbeyilerin, dördüncü bölümde ise ulemâ, şeyh ve seyyidlerin durumları ele alınmaktadır[594].

Hasan Kâfi Akhisârî kaleme aldığı *Usûlü'l-Hikem Fî Nizâmü'l-A'lem* isimli eserini III. Mehmed'in Eğri Seferi esnasında ulema ve devlet adamlarının çoğuna gösterip, onların tavsiyeleri üzerine Arapça olarak yazdığı bu eseri genişleterek Türkçe'ye çevirmiştir. Müellif, eserde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meydana gelen felaketlerin sebeplerini incelemekte ve bu dönemdeki problemleri ortaya koymaktadır. Eserin birinci bölümünde devletin düzeni ve padişahta bulunması gerekli vasıflar; ikinci bölümde istişare, re'y ve tedbir kavramlarının önemi; üçüncü bölümde savaş silahlarının önemi ve yeni silahların düşmana sağladığı üstünlükler; dördüncü bölümde ise zafer ve hezimetin maddî-manevî amilleri anlatılmaktadır. 1596'da devlet düzeninde meydana gelen kargaşadan dolayı eserini kaleme aldığını söyleyen müellif, Avrupa'daki savaş teknolojisindeki gelişmelerin savaşlara etkilerinden bahsetmesiyle devrin diğer ıslahat lâhiyası yazarlarından ayrılmaktadır. Müellife göre adalette, müşaverede, asker tedariki ve alınan tedbirlerde ihmallerin olması bozulmanın asıl sebebidir[595].

---

rich Haarmann, "The Plight of the Self-Appointed Genius-Mustafa 'Ali", *Arabica*, XXXVIII/1 (1991), s. 72-86; Sadettin Eğri, "Gelibolulu Âlî'nin "Nushatüs-Selâtin" Adlı Eserindeki Rüşvetle İlgili Değerlendirmeler", *Tarih ve Toplum*, sayı: 181 (İstanbul 1999), s. 52-54; Orhan Şaik Gökyay, "Nasîhatü's-selâtin", *Tarih ve Toplum*, sayı: 20 (İstanbul 1985), s. 134-140; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 19-20, 54-59.

593 Gelibolulu Âli Mustafa Efendi, *Mevâidü'n-Nefâis fi Kavâidi'l-Mecâlis*, neşr. Mehmet Şeker, Ankara 1997; Mehmet Arslan, "Osmanlı Devlet Yönetimine Ait Siyasetname Özelliği Taşıyan Bir Risale: Gelibolulu Âlî'nin "Hakâyiku'l-ekalim" Adlı Risalesi", *Türklük Bilim Araştırmaları*, sayı: 8 (Sivas 1999), s. 109-123.

594 *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, s. 144-207; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 20-21, 59-63.

595 Mehmet İpşirli, "Hasan Kâfi el-Akhisârî ve Devlet Düzenine Ait Eseri: Usûlü'l-Hikem fi Nizâmü'l-A'lem", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10-11 (İstanbul 1980),

XVII. Yüzyıl Islahatnâmeleri

En ilginç ıslahatnâmelerden birisi Veysî'nin *Habnâme*'sidir. 1608'de kaleme alınan eser dönemin hükümdarı I. Ahmed'e sunulmuştur. Veysî, eserini rüyasında görmüş gibi, Büyük İskender'in ağzından anlatır. Gelmiş geçmiş 25 peygamber ve hükümdar devrinde cereyan etmiş bazı örnek olayları anlatarak bir devletin nasıl ve hangi sebeplerden dolayı çökebileceği hususunda devrin hükümdarını aydınlatmak için yazılmıştır. Müellife göre bozulmayı önlemenin yolu şeriata sımsıkı sarılıp, görevleri ehline vermek ve kadıları şeriatı iyi bilenlerden tayin etmekten geçmektedir[596].

Muhtemelen 1620'de hazırlanıp, dönemin hükümdarı II. Osman'a sunulan ve müellifi belli olmayan *Kitâb-ı Müstetâb*'da adaletin önemi, rüşvetin zararları, hazinenin durumu, acemi oğlanlar ocağı, yeniçerilerin sayısındaki artışın sebepleri, timar sisteminin meseleleri ve ordunun sefere çıkmasındaki aksaklıklar anlatılmaktadır. Müellif, "bozulma"nın ilk emarelerinin Kanunî devrinde ortaya çıkmakla beraber devlet düzenindeki asıl aksamanın III. Murad döneminde başladığını söyler. III. Murad döneminden itibaren adalet ihmal edilmiş, yöneticiler birbirine düşmüş, timarlar haketmeyenlere verilmiş, kul taifesinin içine kanunlara aykırı olarak devşirme olmayanlar karıştırılmış ve idareciler kendi çıkarlarının peşine düştükleri için devlet düzeninde "bo-

---

s. 239-277; Mustafa Sarıbıyık, *Hasan Kâfi el-Akhisârî'nin "Usûlü'l-Hikem fi Nizâmü'l-A'lem" Adlı Eseri Üzerinde Bir Tetkik*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989; Muhammed Aruçi, "Hasan Kâfi Akhisarî", *DİA*, XVI, 326-329; Mustafa A. Mehmed, "La Crise Ottomane dans la Vision de Hasan Kiafi Akhisari (1544-1616)", *Revue oes Etudes Sud-Ebt Europeennes*, X/3 (1975), s. 385-402; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 21-22, 63-66; *Osmanlıda Yönetim Sanatı (Dünyanın Düzeni İçin Hikmetli Yollar/Usuli'l-Hikem Fi Nizâmi'l-Âlem)*, haz. Kenan Ziya Taş, İstanbul 2011.

596 Veysî, *Habnâme*, Kahire 1252; Veysî, *Habnâme*, İstanbul 1293; *Hâb-nâme-i Veysî*, haz. Mustafa Altun, İstanbul 2011; F. A. Salizvjanova, *Chabname (Kniga Savidenija)*, Moskova 1977; Nuran Yılmaz, "Hâb-nâme-i Veysî", *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: 9-10, (İstanbul 1998), s. 651-669; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 22-23, 66-68; Bayram Ali Kaya "Veysî", *DİA*, XLIII, 76-77; Vehbi Günay, "Osmanlı Nasîhat ve Islahatnâme Geleneğinde Veysî ve 'Habnâmesi'nin Yeri", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (Ciepo)*, Berlin 2010.

zulma" ortaya çıkmıştır. Bozulmanın en önemli sebebi hükümdar otoritesinin zayıflaması ve parçalanmasıdır. Devlet düzenindeki bozuklukları düzeltmenin yolu padişah otoritesinin tesisi, kul ve timar sistemleri ile kanun düzeninin yeniden ihyasıdır. Daha sonraki tarihlerde eserlerini kaleme alan Koçi Bey ve Kâtib Çelebi'de de benzer düşüncelerin olması, bu eserden etkilenmiş olabileceklerini düşündürmektedir[597].

En ünlü ıslahatnâme, Koçi Bey'in IV. Murad ve Sultan İbrahim'e sunduğu risalelerdir. Koçi Bey, IV. Murad'a sunduğu risalede devlet düzenindeki bozulmayı ve yapılması gerekenleri; Sultan İbrahim'e sunduğu eserde ise devlet teşkilatını tanıtıp, hükümdarın devleti nasıl yöneteceğini anlatmaktadır. Koçi Bey, Kanunî döneminden itibaren devlet düzeninde "bozulmalar" görüldüğünü ve padişahların idareden giderek uzaklaşmasıyla yöneticilerin haksız yere görevlerinden alınmalarını, timarların haketmeyenlere verilmesini, devşirme sistemine aykırı olarak kapıkulu sistemine dışarıdan insanların alınmasını devlet düzenindeki bozulmanın sebepleri olarak görmektedir[598].

Veliyüddin Telhisleri diye anılan eserin müellifi de büyük ihtimalle Koçi Bey'dir. Telhislerde devlet ricalinin durumu ve timar sistemi ele alınmaktadır. Müellife göre, "bozulmayı" önlemek için padişahların eski hükümdarlar döneminde olduğu gibi divana bizzat başkanlık etmeleri, veziriazamların görevlerini "kanun-ı kadîme" göre yapmaları ve Divân-ı Hümâyûn'da dört vezirden fazla kubbe veziri bulundurulmaması gerekir[599].

---

597 *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, s. 1-45; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 23-24, 69-72.

598 Koçi Bey, *Risale*, neşr. Ali Kemali Aksüt, İstanbul 1939; Ahmet Akgündüz, "Koçi Bey Risâlesi", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 70-180; Çağatay Uluçay, "Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e Takdim Ettiği Risale ve Arzları", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1955, s. 177-199; Ömer Faruk Akün, "Koçi Bey", *DİA*, XXVI, 143-148; Gülbende Kuray, "Türkiye'de Bir Machievelli: Koçi Bey", *Belleten*, sayı: 205 (Ankara 1988), s. 1655-1662; *Koçibey Risalesi*, haz. Zuhuri Danışman, Ankara 1985; *Koçibey Risalesi*, haz. Yılmaz Kurt, Ankara 1998; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 72-76.

599 Rhoads Murphey, "The Veliyüddin Telhis: Notes on the Sources and Interrelations between Koçi Beğ and Contemporary Advice to Kings", *Belleten*, sayı: 171 (Ankara 1979), s. 547-572; Aynı yazar, "Dördüncü Sultan Murad'a Sunulan Yedi

Koçi Bey Risalesi'nin bir yazma nüshası Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya atfedilerek yayınlanmıştır[600]. Daha sonra bu yazmanın Koçi Bey'in bir nüshası olduğu anlaşılmasına rağmen[601]. Kemankeş'in eseri gibi yayınlanmaya ve değerlendirilmeye devam etmektedir[602].

IV. Murad'ın musahiblerinden Aziz Efendi'nin *Kanûn-nâme-i Sultânî li-Aziz Efendi* isimli eserinin birinci bölümünde vezirlerle ilgili eski kanunlar, ikinci bölümde ulufeli kapıkullarının durumu, üçüncü bölümde Ekrad beylerinin eski ve şimdiki durumları ve dördüncü bölümde ise sahte seyyidlerin artması anlatılmaktadır[603]. Hasan isimli bir derviş de IV. Murad'a bir nasihatname sunmuştur[604].

XVII. yüzyılın en önemli müelliflerinden Kâtib Çelebi de devrin yöneticilerinin ısrarı üzerine 1652-1653'te, *Düstûrü'l-Amel li-Islahi'l-Halel* isimli bir ıslahatnâme kaleme almıştır. Müellif, eserde devlet ve toplum düzenini, reaya, asker ve hazinenin durumunu anlatmaktadır[605]. Kâtib Çelebi'nin bir di-

---

Telhis", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1095-1099; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 76-78.

600 Faik Reşit Unat, "Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa Lâyihası", *Tarih Vesikaları*, (Ankara 1942), s. 443-480.

601 Çağatay Uluçay, "Koçi Bey", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 834-835; Abdülkadir Özcan, "Kemankeş Mustafa Paşa", *DİA*, XXV, 250.

602 Ahmet Akgündüz, "Kara Mustafa Paşa'nın Sultân İbrahim'e Sunduğu Kanûnnâme", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 313-378; Harun Şahin, "Osmanlı Devlet ve Ekonomi Düzeninde Değişim: Kemankeş Kara Mustafa Paşa Lâyihası", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 43 (İstanbul 2015), s. 184-191; Mustafa Turan, "II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti'nde Siyasî, İdarî ve Askerî Çözülme", *OTAM*, sayı: 9 (Ankara 1998), s. 394.

603 *Kanûnnâme-i Sultanî li Aziz Efendi*, haz. Rhoads Murphey, Harvard 1985; Ahmet Akgündüz, "Azîz Efendi Kanûnnâmesi", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 181-219; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 25-26, 79-85;

604 *Sûfi, Sultân ve Siyâset: Bir Dervişin IV. Murâd'a Nasihatleri*, haz. Günhan Börekçi, İstanbul 2016; Derin Terzioğlu, "Sunna-Minded Sufi Preachers in Services of the Ottoman State: The Nasihatnâme of Hasan Addressed to Murad IV", *Archivum Ottomanicum*, sayı: 27 (2010), s. 241-312.

605 Kâtib Çelebi, *Düsturü'l-Amel li Islahi'l-Halel*, İstanbul 1286; M. Tayyip Gökbilgin, "XVII. Asırda Osmanlı Devletinde Islahat İhtiyacı ve Temayülleri ve Katip Çelebi", *Katip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s.

ğer eseri *Mizânü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahak*'da da devlet ve toplum düzeninde yaşanan aksaklıklarla ilgili bilgiler vardır[606].

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fi Kavânîn-i Âli Osman* isimli kanun derlemesinde Lütfi Paşa, Ayn Ali ve Kâtib Çelebi'nin eserlerinden iktibaslar yaparak, devletin içine düştüğü buhranın sebeplerini göstermeye çalışmıştır. Müellif, I. Selim dönemini ideal dönem olarak görmekte ve bu dönemden sonra "bozulmanın" başladığını ileri sürmektedir. Hezarfen Hüseyin Efendi'nin bakış açısı iktibas yaptığı yazarlarla aynıdır[607].

XVI.-XVIII. yüzyıl ıslahat risalesi yazarları, devletin düzelmesi için yapılması gereken asıl iş olarak "kanun-ı kadîme riayet", yani eskiden beri uygulanan kanunlara uyulmasını isterler. Padişah devlet işleri ile bizzat ilgilenmeli, dürüst ve ne yapacağını bilen bir veziriazam bulup, onu rahat çalışma şartları içerisinde tayin etmelidir. Veziriazamlar da kanunları uygulamak için, her işe layık olanı getirmelidir. Timarlar, eyaletlerdeki ve merkezdeki yöneticilerin ellerinden kurtarılıp, layık olanlara verilmelidir. Bu işler yapılırken hiç kimse kayrılmamalı, kanunlara uymamakta ısrar edenler "siyaset kılıcıyla", yani ölüm cezasıyla korkutulmalıdır. Mehmet Öz, yazarların teklif ettikleri ıslahatın mahiyetinin idarî ve gelenekçi, yönteminin ise idarî-inzibatî ve cebrî olduğunu söyler. XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyılın ilk yarısındaki ıslahat önerileri gelenekçidir ve bunlarda geçmişe dönülmesi ön plandadır. Yani XVIII. yüzyıldaki düzen değişikliği, "Nizam-ı Cedid" fikri yoktur. "Kanun-ı Kadîm"in ihyası var-

---

197-218; Orhan Şaik Gökyay, "Düstûrul-amel", *DİA*, X, 50-51; Aynı yazar, "Katip Çelebi", *DİA*, XXV, 36-40; Aynı yazar, *Kâtip Çelebi'den Seçmeler I*, Ankara 1981; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 88-91; *Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar*, sad. Ali Can, Ankara 1982; Kâtib Çelebi, *Siyaset Nazariyesi (Düstûru'l-amel li Islahi'l-halel)*, haz. Ensar köse, İstanbul 2016; Ahmet Akgündüz, "Kâtip Çelebi'nin Düstûrü'l-Amel Li Islâhi'l-Halel Adlı Eseri", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 807-828.

606 *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahak*, İstanbul 1306; *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahak*, haz. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1972; Ahmet Akgündüz, "Kâtip Çelebi'nin Mîzân'ül-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk Adlı Eseri", *Osmanlı Kanunnameleri*, XI, İstanbul 2015, s. 828-922.

607 Robert Anhegger, "Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Mülahazaları", *Türkiyat Mecmuası*, IX (İstanbul 1951), s. 365- 393; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fi Kavânîn-i Âli Osman*, haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 27-28, 91-94.

dır. Avrupa'daki gelişmeler, bir model olarak alınma bir tarafa, dikkate dahi alınmamıştır. Bu dönemde gözler Avrupa'da değil, geçmiştedir.

Osmanlı devlet düzenindeki bozuklukların düzeltilmesi için layiha kaleme alan yazarlar incelendiğinde bunların devlet kademelerinde görevli kişiler olduğu görülür. Bunlar, Osmanlı sistemi içerisinde yetiştikleri için farklı bir dünya görüşüne sahip değillerdi. Bu yüzden değişen dünya şartlarının analizini yapamamışlar, Osmanlı askerî gücünün zirvede olduğu "klasik döneme" tekrar dönülmesini önermişlerdir. Osmanlı malî-askerî ve idarî örgütlenmesinin belkemiği olan timar sisteminin değişen dünya şartlarına uygun olmadığını anlayamamışlar ve bu sistemin tekrar ihya edilmesinde ısrar etmişlerdir.

Hasan Kafi'nin bazı istisnai görüşleri dışında, dış dünyayı dikkate alan yoktur. Bunda Osmanlı İmparatorluğu'nun haşmetinin gözlerini kamaştırması rol oynamıştır. Kendini aşırı büyük görme, Avrupa'dan, o zamanın bakış açısıyla kâfirlerden alınıp, uygulanacak bir şey aramayı ihtiyaç olarak görmemeye sebebiyet vermiştir[608].

XVIII. Yüzyıl Islahatnâmeleri

Köprülüler'in devlet otoritesini sağlamasıyla birlikte artık ihtiyaç kalmayan ıslahatnâmeler, İkinci Viyana Kuşatması'nda yaşanan bozgun ve ardından gelen problemlerle birlikte XVIII. yüzyılda tekrar ortaya çıktı.

XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında Muhsinzâde Abdullah Paşa, *Nizâmü'd-Düvel* isimli eserinde devlet düzenine ait bilgi verir[609].

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinin en önemli devlet adamlarından ve maliyecilerinden olan Sarı Mehmed Paşa 1714-1717 yılları arasında *Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ* isimli eseri kaleme almıştır. Müellif, bu eserinde sadrazamın ahlâk ve davranışlarını, devlet görevlilerinin durumlarını, rüşvetin zararlarını, hazine, asker, reaya, ordu komutanlarının ve sınırdaki askerlerin durumunu ve timar sistemindeki meseleleri ele almıştır[610].

---

608 Mehmet Öz, *Aynı eser,* s. 108-111.

609 Babinger, s. 261; Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi,* Tokyo 1976, s. 18.

610 *Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ,* neşr. W. L. Wright, Princeton 1935; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler (Nesayihü'l-vüzera Ve'l-ümera),* haz. Hüseyin Ragıp Uğural, Ankara 1987; Ahmet Akgündüz, "Nesâyıh'ul-Vüzerâ

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Süleyman Nahifî Efendi, dinî edebiyat alanında birçok manzum ve mensur eser vermiştir. Ayrıca başta Lütfi Paşa'nın *Âsafnâme*'si olmak üzere daha önce yazılmış ıslahat risâlelerindeki bilgilerden ve kendi tecrübelerinden hareketle *Nasîhatü'l-Vüzerâ* isimli bir siyasetnâme yazmıştır. Nahifî, eserinde sultanın ve vezirlerin dikkat etmesi gereken işlerden bahsedip, reayanın, esnafın ve ordunun durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir[611].

Daha çok matbaacı yönüyle tanıdığımız İbrahim Müteferrika, XVIII. yüzyılın önemli aydınlarındandır. İbrahim Müteferrika, 1731'de kaleme aldığı ve 1732'de matbaasının dokuzuncu kitabı olarak bastığı *Usûlü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Ümem* isimli devlet düzeni ve askerlik sanatıyla ilgili eserini devrin hükümdarı I. Mahmud'a sunmuştur. Müellif, eserin girişinde kitabın yazılış sebebini, hangi kaynakları kullandığını anlattıktan sonra birinci bölümde askerî düzen ve faydalarını, savaşlarda Avrupa'nın neden üstün olduğunu; ikinci bölümde tarih ve coğrafya bilgisinin devlet yönetimindeki önemini; üçüncü bölümde Avrupa ordularının yapısını, harp teknolojisindeki gelişmeleri ve Osmanlı ordusunun Batı'daki gelişmelere göre yeniden düzenlenmesinin önemini anlatmaktadır. Eserin sonuç kısmında ise Avrupa ordusu ile Osmanlı ordusu karşılaştırılmaktadır.

Müteferrika, Sultan I. Mahmud'a bir nevi ıslahat projesi gibi sunduğu eserinde Avrupa'daki devlet yönetimi şekillerini "monarkiya", "aristokrasiya" ve "demokrasiya" başlıklarıyla üç gruba ayırır. Fizik, astronomi ve coğrafya

---

v'el-Ümerâ", *Osmanlı Kanunnameleri*, XI, İstanbul 2016, s. 419-488; Abdülkadir Özcan, "Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın Mâlî Bazı Görüş ve Faaliyetleri", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 10-11 (İstanbul 1983), s. 239-248; Aynı yazar, "Defterdar Sarı Mehmed Paşa", *DİA*, IX, 98-100; Aynı yazar, "Şehid Ali Paşa'ya İzafe Edilen "Ta'limât-nâme"ye Dair", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 12 (İstanbul 1982), s. 191-202; Mehmet Öz, *Aynı eser*, s. 94-97; R. Ali Abou Al-Hadj, "The Ottoman Nasihatnâme as a Discourse over Morality", *Melanges Robert Mantran, Revue D'Histoire Maghrebine*, sayı: 47-48 (1987), s. 17-30.

611 Mehmet İpşirli, "Nahifî'nin Nasîhatü'l-vüzerâ'sı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 15-28; A. İrfan Aypay, *Nahifî Süleyman Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992; Zekeriya Usluer, *Süleyman Nahifî, Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-envarı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

ilimlerinin devlet yönetimindeki önemi üzerinde durarak, bu ilimlerin gelişmediği bir ülkede sağlam bir devlet düzeninin kurulamayacağını söyler. Bunun yanında "Nizâm-ı Cedid", yani "Yeni Düzen" tabirini kullanarak, Osmanlı Devleti'nin de XVIII. yüzyıl Avrupa'sında gelişen yeni askerlik düzenlerini mutlaka alıp uygulaması gerektiğini ifade eder[612].

Şehrîzâde Mehmed Said, *Tâcü'l-Kavânîn* adlı eserinde daha önceki siyasetnâme kitaplarından da istifade ederek, padişahların âdab ve hasletlerinden, vezir olacakların özelliklerinden, sefere çıkmanın usullerinden ve devlet hazinesinin idaresinden bahseder. Eser, I. Mahmud devri vezirlerinden Mehmed Paşa'ya takdim edilmiştir. Mehmed Said, hem tarihçiliğinde hem de nasihatnâmesinde özellikle İbn Haldun ve Kâtib Çelebi'den etkilenmiştir. Müellif üzerinde İbrahim Müteferrika'nın da önemli etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Zira *Târih-i Nevpeydâ* adlı dünya tarihi eserinde Müteferrika'nın *Usûlü'l-Hilem fi nizâmi'l-ümem*'ini örnek alarak Osmanlı padişahlarını ve devlet idaresini ele almıştır[613].

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşta ilk defa tek bir devlet karşısında mağlup olmuş ve bir daha kendisini toparlayamamıştır. 1768-1774 savaşında yaşanan mağlubiyet üzerine birçok ıslahat risalesi kaleme alınmıştır.

XVIII. yüzyılın en önemli yazar ve bürokratlarından olan Ahmed Resmî Efendi, 1769 yılında Halil Paşa'ya ve 1772 yılında ise Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya devlet ile ordunun durumlarına dair birer "lâyiha" sunmuştur. Halil Paşa'ya sunduğu layihasında iaşe ve asker toplama sisteminin iflas etmiş

---

612 Adil Şen, *İbrahim Müteferrika ve Usulü'l-hikem fi Nizâmi'l-Ümem*, Ankara 1995; İbrahim Müteferrika, *Milletlerin Düzeninde İlmî Usûller*, sad. Ömer Okutan, İstanbul 1990; Niyazi Berkes, "İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dinî ve Fikrî Kimliği", *Belleten*, XXVI/104 (Ankara 1962), s. 715-737; Aynı yazar, "İbrahim Müteferrika", *EI²*, III, 997; Halil Necatioğlu, *Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risâle-i İslamiye*, Ankara 1982; Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", *DİA*, XXI, 324-327; Coşkun Yılmaz, "Hezarfen Bir Şahsiyet: İbrahim Müteferrika ve Siyaset Felsefesi", *İstanbul Armağanı 4, Lale Devri*, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 2000, s. 259-333; Orlin Sabev, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, İstanbul 2006; Fikret Sarıcaoğlu-Coşkun Yılmaz, *Müteferrika Basmacı İbrahim Efendi ve Müteferrika Matbaası*, İstanbul 2008.

613 Faruk Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", *DİA*, XXXVIII, 472-473.

olduğu, askerî kadrolardaki usulsüzlükler, orduda disiplin ve eğitimin olmaması üzerinde durmaktadır. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya sunduğu layihada ise tarihi hadiselerden bahsederek, devletin savaşmak yerine hudutlarını muhafazaya gayret etmesi gerektiğini anlatır. 1783'te kaleme aldığı *Hulâsatü'l-İ'tibâr* isimli eserinde de 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı hakkındaki görüş, tenkit ve intibalarını zikreder[614].

Canikli Ali Paşa'nın *Tedâbirü'l-Gazavât'ı (Tedbir-i Cedid-i Nâdir/Tedbir-i Nâdir)* XVII. yüzyıl nasihatnamelerine benzemektedir. Canikli Hacı Ali Paşa 1774 yılında Kırım'dan döndükten sonra yazmaya başladığı eserini 25 Kasım 1776'da bitirmiştir. Eserde III. Mustafa ve I. Abdülhamid devri hadiselerini ve müesseselerini tenkit edip, yaşanan aksaklıkları ve işlenen hataları belirtmektedir. Müellif, yaşanan aksaklıkların giderilmesi için askerî, malî ve idarî konularda yapılması gereken ıslahatlar üzerinde durmaktadır[615].

Süleyman Penâh Efendi, 1768-1774 Osmanlı-Rus harbinde Mora cephesi hadiseleri ile devlet nizamında yapılacak ıslahatlarla ilgili görüşlerini ihtiva eden bir tarihçe yazmıştır[616]. Mehmed Dürrî Efendi de 1768-1774 harbinde

---

614 Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 121-122; Virginia Aksan, *Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997; Bilge Ercilasun, "Ahmed Resmî Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihindeki Yeri", *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s. 127-146; İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Diplomatının Onsekizinci Yüzyıl Sonunda Devletler Arası İlişkilere Dair Görüşleri", *Belleten*, XLVII/186 (Ankara 1983), s. 527-545; Hüseyin G. Yurdaydın, "Ahmed Resmî Efendi ve Bazı Düşünceleri", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Ankara 1987, s. 65-70; *Osmanlı-Rus İlişkileri, Ahmed Cavid'in Müntehabatı*, haz. Adnan Baycar, İstanbul 2004.

615 Yücel Özkaya, "Canikli Ali Paşa'nın Risâlesi "Tedâbîrü'l-Gazavat", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12-13 (Ankara 1973), s. 119-173; Aynı yazar, "Canikli Ali Paşa", *Belleten*, sayı: 144 (Ankara 1972), s. 483-525; Bistra Cvetkova, "To the Pre-History of the Tanzimat (An Unknown Ottoman Political Treatise of the 18th Century)", *Etudes Historiques*, VII (Sofia 1975), s. 133-146; Bistra Cvetkova, "Le Traite De Politique (Risale) D'lhac Ali Paşa D'apres un Manuscrit De Sofia", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II (Ankara 1981), s. 1376-1388; Bernard Lewis, "Djânîkli Hâdjı 'Alî Pasha", *EI²*, II, 446-447; Özcan Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", *DİA*, VII, 151-154; Rıza Karagöz, *Canikli Ali Paşa*, Ankara 2003.

616 *Sicill-i Osmânî*, III, 87; Aziz Berker, "Mora İhtilali ve Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası", *Tarih Vesikaları*, II/7-12 (Ankara 1943); Diğer nüshası için bk. Ömer Karayumak, *Mora İhtilali Tarihçesi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değ-*

Osmanlı Devleti'nin uğradığı büyük mağlubiyet üzerine devlet nizamında görülen eksiklikleri ve bunları gidermeye yönelik çözüm yolları ile ilgili tavsiyelerini ihtiva eden *Nuhbetü'l-Emel fî Tenkîhi'l-Fesâd ve'l-Halel* isimli bir risale yazmıştır[617].

Nizâm-ı Cedid Layihaları

III. Selim'in talebi üzerine Osmanlı devlet adamları ve bazı yabancı uzmanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesi için ıslahat layihaları kaleme almışlardır[618].

Sadrazam Yusuf Paşa[619], Mehmed Râşid Efendi[620], Ali Sun'î Efendi[621], Osman Efendi[622], Elhâc İbrahim Reşid Efendi[623], Veli Efendizâde Emin Mehmed Efendi[624],

---

şim Dönemi, İstanbul 1986, s. 143-145; Aynı yazar, "Osmanlı Aydını Süleyman Penah Efendi", *Toplum ve Bilim*, sayı: 42 (İstanbul 1988), s. 111-132; Cahit Telci, "Bir Osmanlı Aydınının XVIII. Yüzyıl Devlet Düzeni Hakkındaki Görüşleri: Penah Süleyman Efendi", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 178-188; Erhan Afyoncu, "Tevcihât I", s. 118-119.

617 *Sicill-i Osmânî*, II, 318; A. İbrahim Savaş, "Beitrag zur Lâyiha-Tradition in der Osmanischen Geschicte (mit Besonderer Rücksicht auf das Achtzehnte Jahrhundert)", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I (Kırıkkale 1998) s. 134-137; Aynı yazar, "Lâyiha Geleneği İçinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı Islahat Projelerindeki Tespit ve Teklifler", *Bilig*, sayı: 9 (Ankara 1999), s. 93-96; Kayhan Atik, "Kayserili Devlet Adamı Dürrî Mehmed Efendi ve Layihası", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 1998, s. 69-74.

618 Enver Ziya Karal, "Nizâm-ı Cedid'e Dair Lâyihalar", *Tarih Vesikaları*, I/6 (İstanbul 1942), s. 411-425; I/8 (İstanbul 1942), s. 104-111; II/11 (İstanbul 1943), s. 324-351; Ahmet Öğreten, *Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Askerî Lâyihaları*, Ankara 2014; Engin Çağman, *III. Selim'e Sunulan Islahat Lâyihaları*, İstanbul 2010; Adil Şen, *Osmanlı'da Dönüm Noktası: III. Selim, Hayatı ve Islahatları*, Ankara 2003.

619 Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 59-70; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 132-140

620 *Sicill-i Osmânî*, III, 351; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 97-104.

621 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 129-131; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 77-81.

622 *Sicill-i Osmânî*, III, 441; Mehmed Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, II, Ankara 1977, s. 374-386; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 109-111.

623 *Sicill-i Osmânî*, I, 147-148; Mehmed Zeki Pakalın, *Aynı eser*, s. 387-396; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 85-90; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 31-45.

624 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 131-132.

Hayrullah Efendi[625], Ali Raik Efendi[626], Salihzâde Ahmed Esad Efendi[627], Âşir Mustafa Efendi[628], Abdullah Berrî (Birrî) Efendi[629], Mehmed Hakkı Beyefendi[630], Mustafa Reşid Efendi[631], Mehmed Emin Firdevsî Efendi[632], Mustafa Râsih Efendi[633], Lâleli Mustafa Efendi[634], Mustafa İffet Beyefendi[635], Sadullah Enveri[636], Tatarcık Abdullah[637], Defterdar Mehmed Şerif Paşa[638] gibi devlet adamları ile d'Ohsonn[639]

---

625 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 83-84.

626 *Sicill-i Osmânî*, III, 550-551; Mehmed Zeki Pakalın, *Aynı eser*, s. 358-363; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 68-70; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 55-57.

627 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 126-129.

628 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 71-73.

629 *Sicill-i Osmânî*, III, 391; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 65-68.

630 *Sicill-i Osmânî*, II, 236; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 91-96; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 47-53; İbnülemin Mahmud Kemal, "Mehmed Hakkı Paşa", *TTEM*, sayı: 95 (İstanbul 1926), s. 351-367; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa 1747-1811", *Türkiyat Mecmuası*, VI (İstanbul 1939), s. 177-284.

631 *Sicill-i Osmânî*, II, 390; Mehmed Zeki Pakalın, *Aynı eser*, II, Ankara 1977, s. 409-422; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, 121-126.

632 *Sicill-i Osmânî*, IV, 14; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 81-83; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 71-76.

633 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 113-121.

634 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 90-91.

635 *Sicill-i Osmânî*, II, 456-457; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 111-113.

636 Münir Aktepe, "Enverî Sadullah", *DİA*, XI, 268-270; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 77-81; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 3-8.

637 Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 59-65; Besim Özcan, "Tatarcık Abdullah Efendi ve Islahatlarla İlgili Lâyıhası", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV/I (Ankara 1988), s. 55-64.

638 *Sicill-i Osmânî*, III, 143-144; Mehmed Zeki Pakalın, *Aynı eser*, s. 363-373; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 104-109; Engin Çağman, Aynı *eser*, s. 48-57; Aynı yazar, "III. Selim'e Sunulan Bir Islahat Raporu: Mehmed Şerif Efendi Layihası", *Divan*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 217-233; "Sultan Selim Han Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütalaât", *TOEM*, VII/38 (İstanbul 1334), s. 74-88; Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 11-20.

639 Kemal Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'Ohsson (Muradcan Tosunyan) Ailesi Hakkında Kayıtlar, Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Layihası ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Siyasi Hayatı", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 247-314; Aynı yazar, "D'Ohsson, Ignatius Mouradgea", *DİA*, IX, 496-497; *İmparatorluğun Meşalesi: XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d'Ohsson*, ed. Fatma Canpolat, İstanbul 2002.

ve Betrantono[640] gibi Avrupalılar Nizâm-ı Cedid ıslahatlarının hangi alanlarda yapılması gerektiği hakkında III. Selim'e layiha sunmuşlardır.

Mehmed Emin Behiç Efendi'nin *Sevânihü'l-Levâyih*'i de layihalar gibi Nizâm-ı Cedid'le ilgili neler yapılması gerektiğini anlatan bir eserdir[641].

III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedid'i savunmak için de birçok eser yazılmıştır. Dihkânîzâde Ubeydullah Kuşmanî, Kadı Abdurrahman Paşa'nın teşvikleriyle *Zebîre-i Kuşmânî fî Ta'rîf-i Nizâm-ı İlhâmî* isimli bir eser kaleme almıştır. 1806'da tamamlanan kitap mukaddime, makale adı verilen iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Mukaddime'de III. Selim'in tahta çıkışından ve icraatlarından bahseden müellif, savaş ilmini öğrenmenin gereğinden bahsetmiş ve Nizâm-ı Cedid'i tenkit edenlere âyet ve hadislerle cevap vermiştir. Birinci bölümde eğitimsiz askerin işe yaramayacağı üzerinde durulmakta, askerlerin elbiselerinin, trampet vs. gibi aletlerin kullanılmasının caiz olduğu belirtilmektedir. İkinci bölümde yeniçerilerin yanlış yolda oldukları anlatılıp tembelliğin kötülüğü ve ulü'l-emre itaatin farz olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu konuda önceki İslâm devletlerinden örnekler zikredilmiştir. Sonuç kısmında yeniçeriler ağır bir dille eleştirilip, onlara nasihatler verilmektedir. Eserin müellifi sert bir üslup kullanmış, bol miktarda âyet ve hadis zikrederek kitabına dinî bir kimlik kazandırmıştır[642].

Kuşmanî'nin, *Fezleke-i Nasîhât-ı Kuşmânî* isimli iki bölümden oluşan diğer eserinin birinci bölümü 1806'da Osmanlı-Rus Savaşı vesilesiyle Avrupa devletlerine hitaben yazılmış bir beyanname ile başlar ve devamında da Kabakçı İsyanı anlatılır. İkinci bölümde ise yukarıda zikrettiğimiz eserinde olduğu gibi yeniçerilerin kötülükleri ele alınmakta, savaş ilminin ve eğitiminin zarureti anlatılmaktadır. Ömer İşbilir, iki bölüm arasındaki üslup farkından dolayı birinci bölümün bir başkası tarafından yazılmış olabileceğine dikkat çekmektedir[643].

Uzun süre yazarı bilinmeyen ve bu konuda birçok tartışmaya sebep olan *Koca Sekbanbaşı Risalesi* adıyla bilinen *Hülâsatü'l-Kelâm Fî Reddi'l-Avam*[644]

---

640 Engin Çağman, *Aynı eser*, s. 23-30; Ahmet Öğreten, *Aynı eser*, s. 73-77.

641 Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Behic Efendi, Sevânihü'l-Levâyih*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.

642 *Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Bir risâle; Zebîre-i Kuşmânî fî Ta'rîf-i Nizâm-ı İlhâmî*, haz. Ömer işbilir, Ankara 2006.

643 Ömer İşbilir, "Dihkânîzâde Ubeydullah Kuşmânî", *DİA*, IX, 290-291.

644 Koca Sekbanbaşı, *Hülâsatü'l-Kelâm fi Reddi'l-Avam*, İstanbul 1328; *Koca Sekbanbaşı Risâlesi*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul tsz; Ali Birinci, "Koca Sekban-

Vakanüvis Ahmed Vâsıf tarafından kaleme alınmıştır[645] ve Nizâm-ı Cedid'i en sert müdafaa eden eserdir.

Ömer Faik Efendi, Nizâm-ı Cedid ıslahatlarında gördüğü eksikliklerin giderilmesi için yapılmasını gerekli gördüğü maddî ve manevî işleri anlattığı *Nizâmü'l-Atîk Fî Bahri'l-Amîk* isimli bir risale yazmıştır[646].

III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedid'i Avrupalılar'a tanıtmak için yapılan reformlarla ilgili bilgi veren eserler de kaleme alınmıştır. Mahmud Raif'in İstanbul'da 1798'de Mühendishane Matbaası'nda basılan *Tableau des Nouveaux Reglements de'l'Empire*[647] ve Seyyid Mustafa'nın 1802'de İstanbul'da Üsküdar Matbaası'nda basılan *Diatribe sur l'etat Acüuel de l'art Militaire, du Genie, et des Siences* isimli Fransızca kitapları bu tür eserlerdir[648].

II. Mahmud dönemi

II. Mahmud döneminde yapılan büyük reformlara rağmen, bu dönemde yazılan ıslahat risalesi oldukça azdır. Keçecizâde İzzet Molla[649] ve Ragıb Efendi[650] devlet düzeninde yapılması gereken ıslahatla ilgili II. Mahmud'a birer risale sunmuşlardır.

---

başı Risâlesi'nin Müellifi Tokatlı Mustafa Ağa (1131-1219)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 105-120; Kemal Beydilli, "Evreka Evreka veya "Errare Humanum Est", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 9 (İstanbul 2000), s. 45-66.

645 Kemal Beydilli, "Sekbanbaşı Risalesi'nin Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 12 (İstanbul 2005), s. 221-224.

646 *Nizâmü'l-Atîk fi Bahri'l-Amîk*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 5836. Bu eser, Ahmet Sarıkaya tarafından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1979'da bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.

647 *Sicill-i Osmânî*, IV, 329; Erhan Afyoncu, "Mahmud Râif Efendi ve Ailesine Dair Kayıtlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 2000), s. 89-100; Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Raif Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Eseri*, Ankara 2001.

648 Kemal Beydilli, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Risâlesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII (İstanbul 1987), s. 387-479.

649 Lütfi Doğan, *Keçecizade İzzet Molla'nın Islah-ı Nizam-ı Devlete Dair Risale Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

650 Enver Ziya Karal, "Ragıb Efendi'nin Islâhat Lâyihası", *Tarih Vesikaları*, I (İstanbul 1942), s. 356-368.

KANUNNAMELER VE DEVLET TEŞKİLATINA AİT ESERLER

XVII. yüzyıl başlarında Osmanlı bürokrasisinde çeşitli görevlerde bulunan Ayn Ali, Osmanlı toprak düzeni, kanunları ve maliyesiyle ilgili yazdığı iki kitabıyla meşhur olmuştur. Ayn Ali, merkez ve taşra teşkilatlarını anlattığı iki eserini devlet görevlilerinin kullanması için el kitabı olarak hazırlamıştır. 1607'de Veziriazam Kuyucu Murad Paşa'nın emriyle kaleme aldığı *Kavânin-i Âl-i Osmân der-Hulasa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*'da[651] timar ve zeamet sistemine dair kanun ve uygulamaları anlatır. Veziriazam Kuyucu Murad Paşa'nın teşvikleriyle 1609'da yazdığı diğer eseri *Risâle-i Vazîfe-horân ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osmân*'da[652], 1609 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda maaş alan gruplar hakkında bilgi verir.

Nişancı Abdurrahman Paşa tarafından XVII. yüzyıl ortalarında derlenen kanunname önemli bir teşkilat kanunnamesidir[653]. Avni Ömer Efendi de

---

[651] Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âl-i Osmân der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, Giriş: M. Tayyib Gökbilgin, İstanbul 1979; Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi nüshası için bk. A. Seyhan Apaydın, *Ayn Ali Efendi'nin Kavânin-i Âl-i Osmân der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996; Mehmed İpşirli, "Ayn Ali", *DİA*, IV, 258-259; Erhan Afyoncu, "Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, sayı: 39 (Harvard 2013), s. 95-128; Feridun M. Emecen, "Ali'nin 'Ayn'ı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Kâtip Rumuzları", *Tarih Dergisi*, sayı: 35 (İstanbul 1994), s. 131-149; *Kavânin-i Âl-i Osman*'ın tenkitli bir neşri Yılmaz Kurt tarafından hazırlanmaktadır.

[652] Ayn Ali Efendi, "Risâle-i Vazîfe-horan ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osmân", nşr. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, IX, İstanbul 1996.

[653] "Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi", *Milli Tetebbular Mecmuası*, I/3 (İstanbul 1331), s. 497-544; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler, Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanûn-Nâmesi*, haz. Sadık Müfit Bilge, İstanbul 2011; *Abdurrahman Abdi Paşa Kanunnâmesi*, haz. H. Ahmet Arslan-

Kanûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hakanî isimli eserini XVII. yüzyılın ortalarında kaleme almıştır[654].

Hezarfen Hüseyin Efendi, 1670'li yıllarda kaleme aldığı *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âli Osman*'da Lütfi Paşa'nın *Âsaf-nâme*'si, Ayn Ali'nin *Kavânîn-i Âl-i Osmân*'ı ve Kâtib Çelebi'nin *Düsturü'l-Amel*'inden istifade etmiş, kendi dönemine ait çeşitli vesikaları da eserine almıştır[655]. *Eyyubi Efendi Kanunnamesi* diye bilinen eserin de *Telhisü'l-Beyân*'ın bir parçası olduğu ortaya çıkmıştır[656].

Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi gibi timar sistemine yönelik yazılmış değişik kanunname ve risaleler de vardır[657].

Ebubekir bin Behram, II. Süleyman'ın emriyle 1689'da kaleme aldığı *el-Fethu'r-Rahmanî fî Tarzi'd-Devleti'l-Osmânî* isimli eserinde Osmanlı Devleti'nin genel durumunu, devlet teşkilatını anlatır ve imparatorluk vilayetlerinin geniş bir şekilde tasvirini yapar[658]. Müellifi belli olmayan *Kavânîn-i Osmânî ve Râbıta-i Âsitâne* isimli risale de devlet teşkilatına dair bir eserdir[659].

---

türk, İstanbul 2012; Ahmet Akgündüz, "1676 Tarihli Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kanûnnâmesi", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 387-448.

654 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kanûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hakanî", *Belleten*, sayı: 59 (Ankara 1951), s. 381-399.

655 Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fi Kavânîn-i Âli Osman*, haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998; Ahmet Akgündüz, "Hâzâ Kitâbü Telhîs'il-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 449-740.

656 *Eyyûbi Efendi Kanûnnâmesi*, neşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1994; Bu yazma yakın zamanda Telhisü'l-Beyân'ın bir parçası olduğu anlaşılmadan tekrar yayınlanmıştır. Bk. Ahmet Akgündüz, "Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi", *Osmanlı Kanunnameleri*, X, İstanbul 2015, s. 739-807.

657 *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, neşr. Midhat Sertoğlu, İstanbul 1992; İlhan Şahin, "Timar Sistemi Hakkında Bir Risâle", *Tarih Dergisi*, sayı: 32 (İstanbul 1979), s. 905-935; Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *İA*, XII/1, 286 vd.

658 Fikret Sarıcaoğlu, "Ebubekir b. Behram", *DİA*, X, 110-111; İlona Dorogi-György Hazai, "Ebû Bekir Dımaşkî'nin Osmanlı Devleti'nin Tarihi, Yapısı ve Durumuna Ait Eseri Hakkında", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 879-882; Ilona Dorogi-György Hazai, "Zum werk vo Ebu Bekr b. Bahram Dımışki über die Geschichte und den Zustand des Osmanischen Reiches", *Archivum Ottomanicum*, XXVIII (2011), s. 49-94; Ilona Dorogi-György Hazai, "Zum werk vo Ebu Bekr b. Bahram Dımışki über die Geschichte und den Zustand des Osmanischen Reiches", *Archivum Ottomanicum*, XXIX (2012), s. 179-226.

659 Mehmet İpşirli, "Kavânîn-i Osmânî ve Râbıta-i Âsitâne", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1994), s. 9-35.

XVII. yüzyılın başlarında kaleme alınan "Kavânin-i Yeniçeriyân" yeniçeri ocağının kanun ve kaidelerinden bahseder. Nasihatnâmeye benzeyen bir eserdir[660]. Yeniçeri ocağına dair yeni bulunmuş bir risalede ise Kanunî döneminde yeniçeri ocağındaki kanunlaştırmalar ve yeniçeri odalarındaki imar faaliyetleri anlatılmaktadır[661].

---

[660] *Mebde-i Kanunu Yeniçeri Ocağı Tarihi*, haz. A. Y. Petrosyan, Moskova 1987; Orhan Sakin, *Yeniçeri Ocağı, Tarihi ve Yasaları*, İstanbul 2011; *Kavanin-i Yeniçeriyan, Yeniçeri Kanunları*, haz. Tayfun Tosuner, İstanbul 2011; Pal Fodor, "Bir Nasihatnâme Olarak Kavanin-i Yeniçeriyan", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III Türk Tarihi*, I, İstanbul 1986, s. 217-224.

[661] Fatma Kaytaz, "Osmanlı Askerî Teşkilatı Hakkında Bilinmeyen Bir Eser "Yeniçeri Ocağına İlişkin Bir Risale" (Değerlendirme ve Metin)", *Tarih Dergisi*, sayı: 57 (İstanbul 2013), s. 45-68.

TEŞRİFAT ESERLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun teşrîfât kaide ve usûllerine *Fatih Kanunnâmesi*'nden itibaren birçok layiha ve kanun derlemesinde (Lütfi Paşa, Koçi Bey, Hezarfen Hüseyin, Tevkîî Abdurrahman Paşa) rastlamaktayız. Ancak ilk defa bir teşrîfâtçı tarafından bu kalemin kaide ve usûllerinin derlemesini, XVIII. yüzyıl başlarında Ni'metî Ahmed Efendi yapmıştır. Bu eserden önce Gelibolulu Âli'nin teşrifatla ilgili kaleme aldığı bir eseri vardır.

Âlî, herzaman yaptığı gibi Teşrifatname'de de devlet teşkilâtındaki bozuklukları, çeşitli zümrelerin yaşayış ve anlayışını sert bir dille tenkit etmekten çekinmemiştir. 33 bölümden meydana gelen bu eserinde vezir, beylerbeyi, serdar, ulema gibi devlet görevlilerinin uyması gereken kaideleri, mevkilerin usulüne uygun dağıtılmasını, sefere çıkmayı, hizmetkârlara usulünce lütufta bulunulmasını ve iyi muamele edilmesini, timar, zeamet, günlük narh, giyip kuşam, yeme içme adabını anlatır[662].

20 yıldan fazla teşrîfâtçılık ve devâtdârlık yapan Bolulu Ni'metî Ahmed Efendi'nin[663] devlet teşrifatı ve kanunlarıyla ilgili eseri kayıptır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bazı kitaplarında özel kütüphânesinde bulunduğunu belirttiği *Ni'metî Efendi Kanunnâmesi*'ni kullanmıştır[664]. Muhtemelen Uzunçarşılı'nın bir kütüphânedeki yazmadan kendi kütüphânesi için istinsah ettiği bu nüsha

---

662 Esra Keskinkılınç Akdaş, *Gelibolulu Mustafa Ali Teşrifatname*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

663 İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar*, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1999, s. 487; Nuran Altuner (Üzer), *Safâyî ve Tezkiresi*, I-III, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 137; Salim, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315, s. 679; *Sicill-i Osmânî*, IV, 575.

664 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. XV, 140, 194, 322; Aynı yazar, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1984, s. 205, 263, 319, 579.

ile aslının yeri bugün bilinmemektedir. *Ni'metî Efendi Kanunnâmesi*'nin *Tevkî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi*'ne benzediği anlaşılmaktadır[665].

Ni'metî Ahmed Efendi'den sonra oğlu Teşrîfâtîzâde Mehmed Efendi, zamanında oldukça karışık durumda bulunan teşrîfât kanunlarını derleyerek, bir eser meydana getirmiştir. Ni'metî Efendi'nin eseri elimizde olmadığı için, bu sahada yazılmış mevcut ilk eser Teşrîfâtîzâde Mehmed bin Ahmed'in *Defter-i Teşrîfât* adlı eseridir. Eserde Osmanlı teşrifat ve devlet teşkilatına ait önemli bilgiler vardır[666].

XVIII. yüzyıl bürokratlarından Nailî Paşa, teşrîfâtçılık görevini 1156-1160 (1743 - 1747) yılları arasında teşrîfâtçılık makamındayken, görevini daha iyi yapabilmek için bazı merasim kaidelerinin ihdas sebeplerini ve anlamlarını inceleyerek *Mukaddime-i Kavânîn-i Teşrîfât* adlı bir eser meydana getirmiştir[667].

Mehmed Âkif Bey, 1171-1177 (1758-1764) yılları arasındaki, bilhassa teşrîfâtla ilgili hadiseleri anlatan *Târih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-i Sâlis*, isimli

---

665 Filiz Çalışkan, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 28; Filiz Karaca (Çalışkan), *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık (Tanzimat Öncesi)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 126.

666 Filiz Çalışkan, "Defter-i Teşrifat", *DİA*, IX, 94; Aynı yazar, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık (Tanzimat Öncesi)*, s. 130-131; Aynı yazar, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, s. 72; Halil Mercan, *Teşrîfâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrîfâtı (Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996; Rhoads Murphey, "The Ottoman and the Creation and Sustaining of Tradition: Teşrifatî-zâde Mehmed Efendi's Defter-i Teşrifat As a Guideto Understanding the Principles Animating Ottoman Dynastic Ritual at the Turn of the Eighteenth Century", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 2000, s. 335-340; Erhan Afyoncu, "Teşrîfâtîzâde Mehmed bin Ahmed'in Hayatına Işık Tutacak Bir Vesika", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: 16 (İzmir 2001), s. 113-120.

667 Ahmet Akgündüz, "1750 Tarihli Teşrîfât Kanûnnâmesi", *Osmanlı Kanunnameleri*, XI, İstanbul 2016, s. 557-709; Mehmet İpşirli, "Abdullah Nâili Paşa", *DİA*, I, 124-125; Filiz Karaca (Çalışkan), *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık (Tanzimat Öncesi)*, s. 131-134; Aynı yazar, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, s. 74.

bir eser yazmıştır. Eserinde Osmanlı Devleti'nin merasim kaidelerini (elçi kabulü, düğünler, bayramlar vs.) yıllık Şevvâl tevcihatlarını ve diğer azil ve tayinleri anlatmıştır[668].

Mustafa Münif Efendi, *Defter-i Teşrifat* isimli 1215'te (1800) ve daha önceki yıllarda vuku bulan teşrîfât merâsimlerini ve kaidelerini anlatan bir eser yazmıştır[669]. Esad Efendi'nin *Teşrîfât-ı Kadîme*'si de Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan teşrifat kaidelerini anlatan önemli bir eserdir[670].

---

668 Mehmed Âkif Bey, *Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa-i Sâlis, Sultan Üçüncü Mustafa Tarihi (İnceleme-Tıpkıbasım)*, Giriş: Erhan Afyoncu, İstanbul 2012. Bu eser yeni tespit ettiğimiz bir nüsha esas alınarak tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

669 *Defter-i Teşrifat*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 8892; *Sicill-i Osmânî*, IV, 520; Filiz Çalışkan, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, s. 105-106.

670 *Teşrîfât-ı Kadîme*, İstanbul 1287; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Töre ve Törenler*, sad. Yavuz Ercan, İstanbul tsz.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Teşrifat*, H. Ahmet Arslantürk-Miraç Tosun-Serdar Soyluer, İstanbul 2012.

BİYOGRAFİ ESERLERİ

Ulema biyografileri

Taşköprülüzâde Ahmed'in Arapça olarak yazdığı *Şakaik-ı Nu'maniye* Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1558 yılına kadar imparatorlukta yaşamış olan tarikat şeyhleri ve âlimlerin biyografilerini ihtiva eder. Eser, padişah dönemlerine göre tabaka tabaka yazılmıştır[671].

Bu eserin Türkçe çevirisi Osmanlı döneminde yapılmış ve birçok zeyli yazılmıştır. *Şakaik-ı Nu'maniye ve zeylleri* tıpkıbasım ve indeksli olarak yayınlanmıştır[672]:

I. cilt: Mecdî Mehmed Efendi, *Hadaiku'-Şakaik*: Bu eser Taşköprülüzâde Ahmed'in *Şakaik-ı Nu'maniye*'sinin ilaveli olarak Türkçe'ye çevirisidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Kanunî döneminin sonlarına kadar olan tarikat şeyhleri ve âlimlerin biyografilerini ihtiva eder.

II. cilt: Nev'îzâde Atâî[673], *Hadaiku'l-Hakaik Fî Tekmileti'ş-Şakaik*: Kanunî döneminin sonlarından 1634'e (1044) kadar imparatorlukta yaşamış tarikat şeyhleri, şairler ve âlimlerin biyografilerini ihtiva eder.

III. cilt: Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayiü'l-Fudalâ*, Birinci cildi 1043-1098 (1633-1687) yılları arasındaki meşayih, ulema ve şuaranın biyografilerini ihtiva eder.

IV. cilt: Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayiü'l-Fudalâ*: Bu eserin ikinci cildinde 1098-1130 (1687-1718), müellifin ölümünden sonra oğlu tarafından te-

---

671 *Osmanlı Bilginleri*, çev. Muharrem Tan, İstanbul 2007.

672 *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeylleri*, I-V, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

673 Haluk İpekten, "Atâî, Nev'izâde", *DİA*, IV, 40-42.

mize çekilmiş olan üçüncü cildinde ise 1130-1142 (1718-1730) yılları arasındaki meşayih, ulema ve şuaranın biyografilerini ihtiva eder.

V. cilt: Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakaik Fî Hakk-ı Ehli'l-Hakaik.* 1143-1314 (1730-1896) yılları arasındaki meşayih, ulema ve şuaranın biyografilerini ihtiva eder.

Şeyhülislâm biyografileri

Müstakîmzâde Süleyman Sâdeddin, *Devhâtü'l-Meşâyih*'de ilk Osmanlı şeyhülislâmı olarak kabul edilen Molla Fenarî'den 1745'te ölen Feyzullah Efendizâde Mustafa Efendi'ye kadar 63 şeyhülislâmın biyografilerini anlatmıştır. Müellif eserine daha sonra iki zeyl yazarak 25 şeyhülislâmın biyografisini de eserine ilave etmiştir[674]. *Devhâtü'l-Meşâyih* çok beğenildiğinden bu esere daha sonra birçok zeyl yazılmıştır. Ayıntabî Mehmed Münib Efendi'nin[675] yaptığı zeylini Süleyman Faik Efendi[676] devam ettirmiştir. Mektubizâde Abdülaziz Efendi ise Süleyman Faik'in zeylini yetersiz bularak esere yeniden bir zeyl yazmıştır[677]. Ahmed Rifat, Müstakimzâde'nin eseri ile zeyillerini kullanıp, bunlara birkaç biyografi ekleyip eseri *Devhâtü'l-Meşâyih Ma'a Zeyl* ismiyle yeniden kaleme almıştır[678].

Veziriazam biyografileri

1724'te vefat eden Osmanzâde Taib, *Hadikatü'l-Vüzerâ* isimli eserinde ilk Osmanlı veziri olduğu iddia edilen Alaeddin Paşa'dan Rami Mehmed Paşa'ya kadar olan 93 sadrazamın biyografisini kaleme almıştır. Eserin ihtiva ettiği dönemde veziriazamlıkta bulunmuş olan 12 kişi atlanmıştır[679].

---

674 Mehmet İpşirli, "Devhatü'l-Meşayih", *DİA,* IX, 229.

675 Ahmed Özel, "Ayıntabî Mehmed Münib", *DİA,* IV, 226.

676 *Sicill-i Osmânî,* III, 98; *Osmanlı Müellifleri,* III, 70; Babinger, s. 383-384.

677 Mehmet İpşirli, "Devhatü'l-Meşayih", *DİA,* IX, 229.

678 Ahmed Rifat, *Devhatü'l-Meşâyih Ma'a Zeyl* (yazması tıpkıbasım olarak neşredilmiştir), İstanbul 1978; Mehmet İpşirli, "Devhatü'l-Meşayih", *DİA,* IX, 229.

679 Osmânzâde Tâ'ib Ahmed, *Hadîkatü'l-Vüzerâ,* İstanbul 1271 (Dilâver Ağazâde Ömer Efendi, Ahmed Cavid ve Bağdadî Abdülfettâh Şevket zeyleri ile birlikte basılmıştır); Osmânzâde Tâ'ib Ahmed, *Hadîqatü'l-vüzerâ (Der Garten der Wesire), mit den Forsetzungen (zeyl) des Dilâver Ağazâde Ömer Efendi, Ahmed Cavid*

Hadikatü'l-Vüzerâ sonradan meşhur olmuş ve birçok zeyli kaleme alınmıştır. Dilâver Ağazâde Ömer Vahid Efendi'nin zeyli III. Ahmed'in ilk sadrazamı Kavanoz Ahmed Paşa'yla başlayıp Nevşehirli İbrahim Paşa ile bitmekte ve 13 sadrazamın biyografisini ihtiva etmektedir. Şehrîzâde Mehmed Said'in *Gül-zîbâ* adını verdiği zeyl Osmanzâde'nin bıraktığı yerden Said Mehmed Paşa'ya kadardır. Şehrîzâde, III. Ahmed'in sadrazamı Nişancı Ahmed Paşa'dan I. Mahmud'un sadrazamı Said Mehmed Paşa'ya kadar otuz bir kişinin biyografisini ele almıştır[680]. Ahmed Cavid'in *Verd-i Mutarrâ* isimli zeyli Ragıb Paşa'dan III. Selim dönemi sadrazamı Yusuf Ziyaeddin Paşa'nın ilk sadaretine kadar 24 biyografiyi ihtiva eder. Bağdadî Abdülfettâh Şevket'in zeyli Yusuf Ziyaeddin Paşa ile Alemdar Mustafa Paşa arasındaki sadrazamlardan bahsetmektedir[681].

Ahmed Rifat Efendi'nin *Zeyl-i Verdü'l-Hadâik*'i Yusuf Ziyaeddin Paşa'nın ikinci sadaretinden Yusuf Kâmil Paşa'nın 1863'teki sadrazamlığına kadar gelir. 24 sadrazamın biyografisini ihtiva eder[682].

Kaptanıderya biyografileri

Mehmed Hafid Efendi, 1451'deki Baltaoğlu Süleyman Bey'den 1792-1803 yılları arasında görev yapan Küçük Hüseyin Paşa'ya kadar olan kaptan paşaların biyografilerini *Sefinetü'l-Vüzerâ* ismiyle kaleme almıştır[683]. Mehmed İzzet

---

und Bağdadî Abd ül-fettâh Şevket, Feiburg 1969 (Önceki neşrin tıpkıbasımıdır); Ahmet Çoban, *Hadikatü'l-Vüzerâ Adlı Eserin Transkripsiyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005; Abdulkadir Karahan, "Osman-zâde Tâib", *İA*, IX, 453-456; Mustafa Yatman, *Osman-zâde Tâ'ib Divanından Seçmeler*, Ankara 1989; Köprülüzâde M. Fuad, "Osmanzâde Tâib'e Dâir", *Türkiyat Mecmuası*, II (İstanbul 1928), s. 427-430; Ali Cânib, "Reîs-i Şairân Osmanzâde Ahmed Tâib", *Türkiyat Mecmuası*, II (İstanbul 1928), s. 122-123; Abdülkadir Özcan, "Hadîkatü'l-vüzerâ", *DİA*, XV, 22-23; Abdülkadir Özcan, "Osmanzâde Ahmed Tâib", *DİA*, XXXIV, 2-4.

680 Faruk Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", *DİA*, XXXVIII, 472-473.

681 Abdülkadir Özcan, "Hadîkatü'l-vüzerâ", *DİA*, XV, 22-23.

682 Ahmed Rifat, *Zeyl-i Verdü'l-Hadâik*, İstanbul 1283; Önceki neşrin tıpkıbasımı Freiburg 1969.

683 Kazasker Mehmed Hafid Efendi, *Sefinetü'l-Vüzerâ*, neşr. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1952; Süleyman Yatak (Beyoğlu), "Sadrıazamlar ve Kapudan-ı Deryalar

Bey de *Haritâ-i Kapudan-ı Derya*'da Baltaoğlu Süleyman Bey'den 1839-1841 yılları arasında kaptan paşalık yapan Said Paşa'ya kadar kaptanıderyaların biyografilerini anlatır[684]. Şehrîzâde Mehmed Said de Kaptanıderya Şehsuvaroğlu Hacı Mustafa Paşa'nın isteği üzerine kaleme aldığı *Tuhfe-i Mustafaviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eserinde Kaptanıderyaların biyografilerine dair bilgiler verir[685].

Değişik konularda biyografiler

Behçetî Seyyid Hüseyin, *Silsilet'ül-Âsafiyye Fî Devletü'l-Hakaniyyeti'l-Osmâniyye*'de Naima ve Raşid gibi vakanüvislerin eserlerinden hareket ederek Köprülü ailesinden yetişmiş sadrazamların biyografilerini kaleme almıştır[686]. Nazmizâde Murtaza, *Gülşen-i Hulefâ*'da fetihten 1718 yılına kadar Bağdad'da görev yapmış Osmanlı valilerinin faaliyetlerini anlatır[687].

Önemli biyografi eserlerinden birisi de Ata Bey'in *Tarih-i Atâ* isimli eseridir[688]. Ata Bey, eserinin birinci cildinde Enderun teşkilatını, ikinci cildinde Enderun ve saraydan yetişmiş 79 sadrazam, 36 kaptanıderya ve 3 şeyhülislâmın biyografisini, üçüncü cildinde XIX. yüzyılın bazı devlet adamlarını, dördüncü cildinde Osmanlı padişah ve şehzadeleriyle, Enderun'dan yetişen şairlerin ha-

---

Hakkında Yazılan Biyografik Eserler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 69 (İstanbul 1990), s. 141.

684 Süleyman Yatak (Beyoğlu), Aynı makale, s. 141.

685 Faruk Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", *DİA*, XXXVIII, 472-473.

686 Mehmet Fatih Gökçek, *Behceti Seyyid İbrahim Efendi "Tarih-i Sülale-i Köprülü": (Transkripsiyon ve tahlil)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

687 Nazmî-zâde Murteza, *Gülşen-i Hulefâ*, neşr. İbrahim Müteferrika, İstanbul 1143; Mehmet Karataş, *Nazmî-zâde Murteza'nın Gülşen-i Hulefâ'sının Tenkidli Transkripsiyonu*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001. (İ.Ü. Kütüphânesi, TY, nr. 6076, 3525 ve Süleymaniye Kütüphânesi, Hâlet Efendi Kısmı, nr. 595 nüshaları karşılaştırılmıştır); Necati Avcı, "Nazmîzâde Murteza Efendi ve Gülşen-i Hulefâ'sı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 9 (Kayseri 1992), s. 245-250.

688 Ata Bey, *Tarih-i Atâ*, I-V, İstanbul 1293; Tayyar-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*, I-V, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2010.

yatlarını, beşinci cildinde ise kronolojik kısa bir Osmanlı tarihi anlatmaktadır[689].

Ahmed Resmî *Hamiletü'l-Küberâ*'da darüssaade ağalarının biyografilerini anlatır[690]. Derviş Abdullah da *Risâle-i Tebârdariyye fî Ahval-i Darü's-Sa'ade* isimli eserinde darüssaade ağalarından bahseder.[691] Ahmed Resmî'nin *Sefinetü'r-Rüesâ*'sı *(Halîkatü'r-Rüesâ)*[692] ise reisülküttapların biyografilerini ihtiva eder. Süleyman Faik Efendi, Ahmed Resmî'nin *Sefinetü'r-Rüesâ*'sına 1167'den 1219'a (1754-1804) kadar gelen bir zeyl yazmıştır. Ahmed Nazif Efendi'nin Riyazü'n-Nukabâ[693] ve Ahmed Rifat'ın *Devhatü'n-Nukabâ*'sı nakibüleşrâf biyografilerini ihtiva eder[694]. Osmanzâde Hüseyin Vassaf da *Sefine-i Evliya*'da evliya ve tekke şeyhlerini anlatır.[695]

---

689 Mehmet İpşirli, "Atâ Bey, Tayyarzâde", *DİA*, IV, 34-35; Babinger, s. 397-398.

690 Ahmed Resmî, *Hamiletü'l-Küberâ*, neşr. Ahmet Nezihi Turan, İstanbul 2000; Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmî Efendi'nin Hamîletü'l-Küberâ'sı ve Müstakim-Zâde Zeyli", *Belgeler*, sayı: 26 (Ankara 2001), s. 183-226.

691 *Derviş Abdullah, Risâle-i Tebârdariyye fî Ahval-i Darü's-Sa'ade, Darüssaade Ağalarının Durumu Hakkında Baltacı'nın Raporu*, haz. Pınar Saka, İstanbul 2012; Sevinç Sayan, *Osmanlı Saray Hayatı Hakkında Bir Eser Risâle-i Teberdâriyye (Değerlendirme-Metin ve Notlar)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2007.

692 Ahmed Resmî, *Sefinetü'r-Rüesa (Hadikatü'r-Rüesâ)*, İstanbul 1197; Bekir Kütükoğlu, "Sefinetü'r-Rüesa'nın İlâveli Müellif Nüshası'na Dair", *Vekayi'nüvis*, s. 203-210.

693 Mehmet İpşirli, "Devhatü'n-Nükabâ", *DİA*, IV, 230.

694 Ahmed Rifat, *Devhatü'n-Nukabâ, (Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibü'l-eşrâflar)*, haz. Hasan Yüksel-Fatih Köksal, Sivas 1998; Mehmet İpşirli, "Devhatü'n-Nükabâ", s. 230.

695 Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, I-V, İstanbul 2006.

SURNÂMELER

Padişah çocuklarının doğum, sünnet ve düğün törenlerini anlatan eserlere "surnâme" denir[696].

Müellifinin kimliği tam olarak belli olmayan *İntizâmî Sûrnâmesi*'nde 1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed için yapılan sünnet düğünü anlatılmaktadır[697]. Aynı şenlik Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından da *Câmiu'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* ismiyle kaleme alınmıştır[698].

En büyük Osmanlı şairlerinden birisi olan Yusuf Nâbî de bir surnâme kaleme almıştır. *Vekayi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultan Mehmed*

696 Hatice Aynur, "Surnâme", *DİA*, XXXVIII, 565-567; Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1, Manzûm Sûrnâmeler*, İstanbul 2009, s. 23-55.

697 Nurhan Atasoy, *1582, Surname-i Hümayun, Düğün Kitabı*, İstanbul 1997; Hilmi Uran, *III. Mehmed'in Sünnet Düğünü*, İstanbul 1942; Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul 1959; Gisela Prochazka-Eisl, *Das Surname-i Hümayun, Die Wiener Handschrift in Transkription, mit Kommentar und Indices Versehen*, İstanbul 1995; Robert Eliot-Stout, *The Sur-i Humayun of Murad III- A Study of Ottoman Pagentry and Entertainment*, Ohio State University, Doktora Tezi, Ohio 1996; Şerif Boyraz, "İlk Mensur Sûrnâme Müellifi: İntizâmî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı:1 (Sivas 1995), s. 227-231; Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004; Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2, İntizâmî Sûrnâmesi*, İstanbul 2009.

698 Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara 1999, s. 37-39, 335-590; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 23-55; s. 355-642. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Câmiu'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr*, haz. Ali Öztekin, Ankara 1996; Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

(Surnâme) veya *Nâbî Sûrnâmesi* olarak bilinen eserde IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in sünnet düğünleri anlatılmaktadır. Eserin girişinde IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Musahib Mustafa Paşa ile evlenmelerine de kısaca değinilmektedir[699].

Darüssaade Ağası Yusuf Ağa'nın emriyle yazılan *Abdî Sûrnâmesi*'nde de 1675'teki IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed için yaptırdığı sünnet düğünü ve yine bu padişahın kızı Hatice Sultan'ın Musahip Mustafa Paşa ile evlenmesi vesilesiyle yapılan şenlikler anlatılmaktadır[700]. Hüseyin Hezârfen de *Telhîsü'l-Beyân* isimli eserinde 1675'deki bu düğünden bahsedip, devlet ricâlinin getirdiği hediyeleri teferruatlı olarak anlatmıştır[701].

Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın emriyle yazılan anonim surnâmede II. Mustafa'nın kızlarından Emine Sultan ile Çorlulu Ali Paşa'nın ve Ayşe Sultan ile Köprülüzade Nu'man Paşa'nın 1708'deki düğünleri anlatılmaktadır[702].

Düğünü idare eden Darüssaade Ağası'nın emriyle yazılan anonim surnâmede III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile Silahdar Ali Paşa'nın 1709'daki düğünlerinde yapılan şenlikleri anlatan bir surnâme kaleme alınmıştır. Eserde III. Ahmed'in diğer kızı Ümmü Gülsüm Sultan ile kubbe vezirlerinden Abdurrahman Paşa'nın nişan merasimlerinden de kısaca bahsedilmektedir[703].

---

699 Agah Sırrı Levend, *Nabî'nin Surnâmesi*, İstanbul 1944; Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler*, s. 39-42, 627-684; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 643-698; Meserret Diriöz, *Nâbî Divânı (Eserlerine Göre Nâbî)*, İstanbul 1994; Abdülkadir Karahan, "Nâbî", *İA*, IX, 3-7; Aynı yazar, *Nâbî*, Ankara 1987.

700 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 51-53; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 70-71; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 4-5, İstanbul 2011, s. 449-544; Aslı Göksel, *The Surname-i Abdî As a Sample of Old Turkish Prose*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul 1983.

701 Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 4-5, İstanbul 2011, s. 547-656.

702 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 68-69; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 379-402.

703 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 69-70, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 317-358.

Yine Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın emriyle II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa ile 1710'da evlenmelerini anlatan anonim bir surname kaleme alınmıştır[704].

En meşhur surnâmelerden birisi Seyyid Hüseyin Vehbi tarafından kaleme alınan ve Levni tarafından minyatürlenen *Vehbî Sûrnâmesi*'dir. Seyyid Hüseyin Vehbi, surnamesinde III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bâyezid'in sünnet düğünlerini; Sultan II. Mustafa'nın kızları Ayşe Sultan'ın Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa ve Emetullah Sultan'ın Sirke Osman Paşa ile 1720'de yapılan düğünlerini anlatmaktadır[705].

Mehmed Efendi tarafından kaleme alınan ve yanlışlıkla *Hazîn Sûrnâmesi* olarak isimlendirilen surnâmede de 1720'de III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bâyezid için yapılan sünnet düğünü anlatılmaktadır. Ayrıca Emetullah Sultan'ın Musul Valisi Osman Paşa ile Ayşe Sultan'ın Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa ile evlenmelerinden de kısaca bahsedilmektedir[706].

---

704 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 70-71, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 359-377.

705 Esin Atıl, *Levnî ve Surnâme: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul 1999; Gül İrepoğlu, *Levnî: Nakış, Şiir*, Renk, Ankara 1999; *Surnâme-i Vehbî*, çev. Mertol Tulum, İstanbul 2001; *Sûrnâme, Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, İstanbul 2008 (Transkripsiyon, sadeleştirme ve minyatürlü neşir); Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 54-60; Hüseyin Seyyid Vehbî, *Surname: Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü*, yay. haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1939; *Surname-i Hümayun ve Surname-i Vehbi Bağlamında Nakkaş Osman ve Nakkaş Levni [A Comparison on Surname-i Hümayun and Surname-i Vehbi]*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000; Ahsen Tuğba Kaynarca, *Seyyid Vehbi'nin Surnamesi İnceleme-Metin [Surname of Seyyid Vehbi]*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000; Hamit Dikmen, "Seyyid Vehbî", *DİA*, XXXVII, 74-75; Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 3, Vehbi Surnamesi*, İstanbul 2009.

706 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 61-62; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 79; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 4-5, İstanbul 2011, s. 285-447; Mübeccel Kızıltan, *The Surname of Hazin As a Sample of Old Turkish Prose*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1997; Aynı yazar, "Mehmed Hazîn ve Sûrnâmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı:4 (İstanbul 1988), s. 61-92. *1720 Şehzadelerin Sünnet Düğünü = Sur-ı Hümayun*,

1724'te III. Ahmed'in kızları Ümmü Gülsüm'ün Ali Paşa, Hatice Sultan'ın Ahmed Paşa, Atike Sultan'ın Mehmed Paşa ile evlenmeleri vesilesiyle yapılan şenlikler anonim bir surnâmede anlatılmaktadır[707].

Koca Ragıb Paşa'nın emri üzerine yazılan *Haşmet Sûrnâmesi*'nde *(Vilâdetnâme-i Hümâyûn/Hibetullah Sultân Vilâdetnâmesi)* III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın 1759'daki doğumu üzerine yapılan şenlikler anlatılmaktadır[708].

Melek İbrahim, Silahdar Mehmed Ağa'nın emriyle Sultan I. Abdülhamid'in 1776 Aralık'ında doğan kızı Hatice Sultan'ın doğumu vesilesiyle yapılan şenlikleri *Melek İbrahim Sûrnâmesi (Vilâdetnâme-i Hatice Sultân)* isimli surnâmede kaleme almıştır[709].

Halil İbrahim Rif'at Bey, *Rif'at Sûrnâmesi* veya *Gülşen-i Hürremî* ismini taşıyan surnâmesinde 1834 yılında Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Halil Rif'at Paşa'nın düğünlerini manzum olarak anlatır[710]. Aynı düğün Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin *Es'ad Sûrnâmesi*'nde de 115 beyitte manzum olarak kaleme alınmıştır[711]. Saliha Sultan'ın Halil Rıf'at Paşa ile 1834'te

---

Hafız Mehmed Efendi, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2008 (Bu yeni neşirde müellifin isminin Mehmed Hazîn olarak gösterilmesinin yanlış olduğu tespit edilmiştir).

707 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 71 71; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 403-432.

708 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 62-64; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 80-82; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 5-79; Mehmet Arslan-İ. Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyatı*, Sivas 1994, s. 48-50, 426-454; *Vilâdetnâme*, haz. R. Ekrem Koçu, İstanbul 1939; *Vilâdetnâme-i Hibetullah Sultan*, İstanbul 1282.

709 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 64-65; Aynı yazar, "Osmanlı Dönemi Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdet-nâme-i Hadîce Sultân", *Osmanlı Makaleleri*, İstanbul 2000, s. 491-526; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, s. 81-118.

710 *Saliha Sultan'ın Düğününü Anlatan Surnameler: 1834*, haz. Hatice Aynur, Harvard 1995; Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 42-43, 687-751.

711 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 43-44, 767-776; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, s. 157-316.

evlenmeleri vesilesiyle yapılan düğün şenlikleri anonim bir surnâmede de anlatılmaktadır[712].

Hızır Efendi, kendi adını taşıyan surnâmesinde, 1836'da Sultan II. Mahmud'un şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz için yapılan sünnet düğününü anlatmaktadır. *Hızır Sûrnâmesi* 320 beyit olmasına rağmen diğer manzum sûrnâmelerin aksine mesnevi şeklinde değil kaside şeklinde yazılmıştır.[713].

Mehmed Lebîb Efendi, kendi adıyla anılan *Lebîb Sûrnâmesi*'nde II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan'ın 1836'da Ferik Mehmed Paşa ile evlenmeleri münasebetiyle yapılan şenlikler ile Şehzade Abdülmecid ve Şehzade Abdülaziz'in 1836'daki sünnet düğünlerini anlatmaktadır[714].

Hasan Tahsin Bey, *Tahsin Sûrnâmesi* isimli eserinde 1847'de Sultan Abdülmecid tarafından şehzadeleri Mehmed, Murad ve Abdülhamid için tertip edilen sünnet düğününü konu edinmektedir[715]. Abdunnâfi İffet Efendi, *Nâfi' Sûrnâmesi, Sûrnâme-i Selâtîn ve Peyâm-ı Sûr* gibi isimleri olan surnâmesinde Sultan Abdülmecid'in kızları Cemile Sultan ile Mahmud Celaleddin Paşa'nın ve Münire Sultan ile İbrahim İlhami Paşa'nın 1858'de yapılan düğün şenliklerini anlatmaktadır[716].

---

712 *Saliha Sultan'ın Düğününü Anlatan Surnameler: 1834*, Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 71-72.

713 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 45-46, 783-807.

714 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 65-67; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 84-85; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 4-5, İstanbul 2011, s. 5-284; Yüksel Aktaş Baycar, *II. Mahmud'un Kızı Mihrimah Sultan'ın Sur-u Hümayunu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

715 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 46-47, 817-833; Aynı yazar, "Manzum Sûrnâmelerin Son Örneği: Tahsin Sûrnâmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:17 (Sivas 1994), s. 197-218.

716 Mehmet Arslan, *Sûrnâmeler*, s. 67; Aynı yazar, "Mensur Sûrnâmelerin Son Örneği: Nâfi' Sûrnâmesi (Peyâm-ı Sûr)", *Osmanlı Makaleleri*, İstanbul 2000, s. 463-490; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 1*, s. 85-86; aynı yazar, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, 6-7, İstanbul 2011, s. 121-154.

TEZKİRELER

Şairlerin biyografilerini ve bazı örnek şiirlerini ihtiva eden eserlere tezkire denir[717]. Osmanlı devlet adamlarının ve tarih yazarlarının bir kısmı aynı zamanda şair oldukları için tezkirelerden biyografilerini ve şair yönleriyle ilgili bilgiler edinmek mümkündür.

Edirneli Sehi Bey'in *Heşt Bihişt*'i[718] 1400-1538; Latifi'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*'sı[719] 1400-1546; Âşık Çelebi'nin *Meşa'irü'ş-Şu'ara*'sı[720] 1400-1569; Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[721] *1400-1585,*

---

717 H. İpekten-M. İsen-F. Kılıç-İ. H. Aksoyak-A. Erduran, *Şair Tezkireleri*, Ankara 2002; Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara 1998; Harun Tolasa, *Sehi, Latifi, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, I, İzmir 1983; Mustafa İsen, "Şair Biyografileri: Tezkireler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, II, Ankara 2006, s. 107-116; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, haz. Haluk İpekten vd. Ankara 1988.

718 Edirneli Sehi Bey, *Tezkire-i Sehi: Asar-ı İslâmdan*, İstanbul 1907; Edirneli Sehi Bey, *Sehi Bey's Tezkere*, yay. Necati Lugal-O. Reşer, İstanbul 1942; Edirneli Sehî Bey, *Heşt Bihişt: Sehi Bey Tezkiresi*, haz. Günay Kut, Harvard 1978; Sehî Bey, *Tezkire "Heşt Behişt"*, haz. Mustafa İsen, İstanbul 1980; Rıdvan Canım, "Sehî Bey", *DİA*, XXXVI, 316-317.

719 Abdüllatif Çelebi Latifi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım, Ankara 2000; *Latifî Tezkiresi*, haz. Mustafa İsen, Ankara 1990.

720 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'ara, İnceleme-Metin*, I-III, haz. Filiz Kılıç, İstanbul 2010; *Meşairü'ş-Şuara: Tezkere of Aşık Çelebi Pir Mehmed Aşık Çelebi*, yay. Owens Meredith, Cambridge 1971; Orhan Şaik Gökyay, "Aşık Çelebi Tezkiresi", *Tarih Dergisi*, sayı: 30 (İstanbul 1976), s. 39-48; Günay Kut, "Aşık Çelebi", *DİA*, III, 549-550.

721 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, I-II, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1978. 2. baskı. Ankara 1989; Aysun Eyduran-Sungurhan, *Kınalızade Hasan Çe-*

Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ'sı[722] 1520-1563; Beyanî'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[723] 1400-1585 yılları arasındaki şairleri, Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ının tezkire kısmı 1599'a kadar olan şairleri[724]; Riyazî'nin *Riyazü'ş-Şuara*'sı[725] 1400-1609; Kafzâde Faizî'nin *Zübdetü'l-Eş'ar*'ı[726] 1400-1621; Rıza'nın *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[727] 1591-1640, Yümnî'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[728] 1600-1662, Seyrekzâde Asım'ın *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'ar*'ı 1620'den 1675'e kadar olan şairleri[729]; Güftî'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[730] 1600-1669; Mucib'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[731] 1609-1710, Mustafa Safâyî'nin *Nuhbetü'l-Âsar min Fevâidi'l-Eşâr*'ı[732] 1640-1720; Salim'in *Tezkiretü'ş-*

---

lebi ve Tezkiretü'ş-Şuarâ'sı, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

722 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, Ankara 2005; Faruk Akün, "Ahdi", *DİA*, I, 510.

723 Mustafa b. Carullah Beyani, *Tezkiretü'ş-Şuara*, yay. İbrahim Kutluk, Ankara 1997.

724 *Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı Gelibolulu Ali Mustafa Efendi*, haz. Mustafa İsen, Ankara 1994.

725 Namık Açıkgöz, *Riyazî Mehmed Efendi, Riyazü'ş-Şuara (Metin-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1982; Namık Açıkgöz, *Riyazî, Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği (Divan-Sakî-nâme ve Düsturü'l-Amelin Tenkitli Metni)*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1986; Gönül Alpay, "Riyazî", *İA*, IX, 751-753.

726 Bekir Kayabaşı, *Kaf-zade Fa'izinin Zübdetü'l-Eş'ar'ı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1997.

727 Seyyid Rıza Zehrimarzade, *Tezkire-i Rıza*, Dersaadet 1316. *Rıza Tezkiresi, Seyyid Rıza Zehrimarzade*, neşr. M. Sadık Erdağı, Ankara 2002; Gönül Alpay, "Rızâ", *İA*, IX, 727-728; Filiz Kılıç, "Rıza Seyyid Mehmed", *DİA*, XXXV, 59.

728 Sadık Erdem, "Mehmed Sâlih Yümnî Tezkire-i Şu'arâ-i Yümnî", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, LV (İstanbul 1988), s. 85-112.

729 Ali Osman Coşkun, "Seyrekzâde Mehmed Asım", *DİA*, XXXVII, 38.

730 *Güfti ve Teşrifatü'ş-Şuarası*, haz. Kaşif Yılmaz, Ankara 2001; Kaşif Yılmaz, "Güftî", *DİA*, XIV, 218-219.

731 Hısn-ı Mansûrîzâde Mustafa Mucîb, *Tezkire-i Mucîb*, haz. Kudret Altun, Ankara 1997.

732 Nuran Altuner (Üzer), *Safâyî ve Tezkiresi*, I-III, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989; Mustafa Safayi, *Tezkire-i Safayi: (Nuhbetü'l-Aşar mi Fevaidi'l-Eş'ar) inceleme-metin-indeks*, haz. Pervin Çapan,

Şu'ara'sı[733] 1687-1720; İsmail Beliğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Es'ar*'ı[734] 1620-1726; Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ*'sı[735] 1721-1784; Silahdarzâde Mehmet Emin'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[736] 1751-1790; Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'ara-i Mevleviyye*'si[737] 1400-1790 yılları arasındaki Mevlevi şairleri; Şefkat'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı[738] 1730-1813; Esad Efendi'nin *Bağçe-i Safa Enduz*'u[739] 1722-1835; Enderunlu Mehmed Akif, *Mirat-ı Şiir*'de[740] 1779'a kadar olan şairleri; Fatin, *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*'da[741] 1722-1852; Tevfik, *Mecmua-i Teracim*'de[742] 1595-1860 yılları arasındaki şairlerin biyografileri ve şiirleri hakkında bilgi verir.

Mahalli şairlere ait tezkireler de vardır. Nuri Osman Hanyevi, Giritli şairlerle[743], Ali Emiri, Diyarbakırlı şairlerle[744] ilgili eserler kaleme almışlardır.

Ankara 2005; Erhan Afyoncu, "Mustafa Safâyî'nin Hayatı Hakkında Yeni Bilgiler", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, sayı: 24 (Harvard 2000), s. 1-7; Nuran Altuner, "Safâyî Mustafa Efendi", *DİA*, XXXV, 444-445.

733 Mirzazade Salim Mehmed Emin Efendi, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315; Mirzazade Salim Mehmed Emin Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara*, haz. Adnan İnce, Ankara 2005.

734 İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Es'ar*, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1985; 2. baskı Ankara 1999; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, İsmail Beliğ, Ankara 1985; Aynı yazar, *Beliğ: Şahinemirzade İsmail b. İbrahim (Bursalı)*, Ankara 1988.

735 *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, haz. Sadık Erdem, Ankara 1994.

736 Mustafa İsen, Aynı makale, s. 111.

737 Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye: inceleme, metin*, haz. İlhan Genç, Ankara 1986.

738 Şefkat, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, Ankara 2005.

739 *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safa-Enduz'u: inceleme-tenkitli metin-dizin*, haz. Rıza Oğraş, Burdur 2001.

740 Mehmet Kılcı, Enderunlu Mehmed Akif, *Mirat-ı Şiir*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2001.

741 Davud Fatin Efendi, *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271.

742 Mustafa İsen, Aynı makale, s. 111.

743 Nuri Osman Hanyevi, *Girit şairleri = Tezkire-i Şu'ara-yı Cezire-i Girid*, haz. Orhan Kurtoğlu, Ankara 2006.

744 Ali Emiri Efendi, *Tezkire-i Şuara-yı Amid*, İstanbul 1910; Hasan Yılmaztürk, *Esami-i Şuara-yı Amid*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

VEFEYÂTLAR

İslâmî edebiyat geleneğinde önemli kişilerin ölüm tarihlerini kronolojik olarak veren ve "vefeyât" denen eserlere Osmanlı döneminde de rastlanır. Bu tür eserler genellikle Hz. Adem'den kendi dönemlerine kadar önemli insanların, hükümdarların, hanedan mensuplarının ölüm tarihleriyle bazı önemli hadiseleri ihtiva eder.

Kâtib Çelebi'nin *Takvimü't-Tevârih*'i bir dünya tarihi olmasının yanı sıra bir vefeyât kitabıdır ve daha sonraki birçok esere kaynaklık etmiştir. Hacı Mehmed Emin bin Hacı Mehmed Alaybeyizâde 1666'da *Vefeyât-ı Pür İber* isimli bir vefeyât yazmış[745], daha sonra XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Ahmed Resmî Efendi bu esere 1778'e kadar gelen bir zeyl kaleme almıştır[746].

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin XVIII. yüzyılın sonlarına kadar gelen *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*'i[747] ve Mehmed Şem'i Efendi'nin 1878'e kadar gelen *"Esmarü't-Tevarih"*'i[748] önemli vefeyâtlardandır. Üsküdarlı Seyyid Hasib'in 1778'de kaleme almaya başladığı vefeyâtı, Hz. Adem'den III. Selim dönemine kadar çeşitli vefatların ve önemli hadiselerin tarihini verir. Bu eser, Mehmed Şem'i Efendi'nin eserine kaynaklık etmiştir[749].

---

745 Babinger, s. 338.

746 Babinger, s. 338-339; Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 122.

747 Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978.

748 Mehmed Şemî, *İlaveli Esmari't-Tevarih maa Zeyl*, İstanbul 1295 (1878); Mehmed Şem'i Efendi, *"Esmarü't-t-Tevarih" Tarihin Meyveleri*, yay. haz. Süleyman Faruk Göncüoğlu-Selahattin Alpay, İstanbul 2005; Babinger, s. 399-400; Mehmed Şemi, *İlaveli Esmarü't-Tevarih maa Zeyl*, haz. Mehmet Karataş, Kahramanmaraş 2009.

749 Fikret Sarıcaoğlu, "Üsküdârî Seyyid Hasîb ve Vefeyât'ında Üsküdar'la İlgili Bilgiler", *IV. Üsküdar Sempozyumu*, II, İstanbul 2007, s. 545-553. Davut Tiryaki, Seyyid Halil İbrahim b. Mahmud, *Zübdetü'l-Vefeyat (Tahlil ve Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2000.

Dâyezâde Ahmed Bahaeddin'in[750] XIX. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı *Eser-i Bahâ'î*'si ve Abdullah Hulusi'nin *Esmârü'l-Hadâ'ik'i*[751] *de bu tür eserlerdendir.*

Yeni yayınlanan ve müellifi tespit edilemeyen vefeyâtnâme Hz. Âdem'den III. Selim'e kadar olan vefatları zikretmektedir. Kâtip Çelebi ve Şemdanizâde'nin eserlerinden faydalanmıştır[752].

---

750 Babinger, s. 396-397.

751 Abdullah Hulusi, *Esmârü'l-Hadâ'ik*, İstanbul 1267.

752 *Hz. Âdem'den III. Selim'e Cedvel-i Tarih*, haz. Mehmet Başaran, İstanbul 2016.

ESARETNAMELER

Esaretname türü eserlere Osmanlı tarih yazıcılığında pek rastlanmaz. Bu türdeki eserlerin ilkini Hindî Mahmud kaleme almıştır. 1571 İnebahtı yenilgisinde esir düşen Hindî, Roma'daki esaret yıllarını manzum bir şekilde anlatmıştır. Esâretnâme-i Hindî'de müellif nasıl esir edildiğine, Roma'da geçirdiği dört senede neler yaptığına ve Roma'daki gelişmelere dair bilgiler vermiştir. Hindî, esaretten III. Murad'ın fidyeyi ödemesi üzerine kurtulabilmiş ve eserini de bu sultana ithaf etmiştir[753].

Mahmud Kapdan[754] ve Macuncuzâde Mustafa Efendi'nin hatıraları da birer esaretnâmedir[755].

Bir Mısır yeniçerisi olan Süleyman'ın XVII. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'daki esaret günlerini diyalog formunda kaleme aldığı hatıraları da bu tür bir eserdir. Yeniçeri Süleyman eserinde Fransa ile Osmanlı'yı karşılaştırır[756]. Abdi Çelebi'nin mektubu da esaret edebiyatının bir değişik örneğidir[757].

---

753 Ahmet Karataş, "Bir İnebahtı Gâzisinin Esâret Hâtıraları: Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmud", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 37 (İstanbul 2011), s. 17-48; Hakan Yekbaş, "16. Asırda Yaşamış Bir Şairin Sergüzeşti: Hindî Mahmûd ve Eserleri", *Türk Kültürü İncelemeleri*, sayı: 26 (İstanbul 2012), s. 137-172. Eser, Ahmet Karataş tarafından yayına hazırlanmaktadır.

754 Fahir İz, "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan", *Türkiyat Mecmuası*, XIV (İstanbul 1965), s. 111-150; *Mahmut Kaptan'ın Anıları*, sad. Cemil Çiftçi, İstanbul 1996.

755 İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *Tarih Dergisi*, sayı: 8 (İstanbul 1953), s. 7-84; Macuncuzâde Mustafa Efendi, *Malta Esirleri*, sad. Cemil Çiftçi, İstanbul 1996.

756 Belkıs Altuniş Gürsoy, "Siyasetname Hüviyetinde Bir Esaretname", *Erdem*, sayı: 60 (Ankara 2011), s. 77-141; Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, İstanbul 2009, s. 51.

757 Halil Sahillioğlu, "Akdeniz'de Korsanlara Esir Düşen Abdi Çelebi'nin Mektubu", *Tarih Dergisi*, sayı: 17 (İstanbul 1962), s. 241-256.

Mehmed Necati Efendi, 1768-1774 Osmanlı-Rus harbi sırasında Kırım cephesinde bulunmuş ve Serasker İbrahim Paşa ile birlikte esir edilerek Petersburg'a götürülmüştür. Necati Efendi'nin, Kırım cephesinde olan hadiseleri ve esareti sırasında gördüklerini anlattığı *Târîh-i Kırım* da bir tür esaretnamedir[758].

Bu türdeki en meşhur eser Tımışvarlı Osman Ağa'nın hatıralarıdır. Tımışvarlı Osman Ağa, 1687'de Lipova'da Avusturyalılar'a esir düştü ve uzun süre esaret hayatı yaşadı. Avusturyalı bir generale hizmet etti. Viyana'da 7 yıl kaldı Karlofça Antlaşması'ndan sonra kaçarak Belgrad'a ulaştı. Belgrad'da tercümanlık yaptı, ancak 1716'da Tımışvar'ın, 1717'de de Belgrad'ın elden çıkması üzerine Vidin'e giden Osman Ağa, burada da tercümanlık yaptı. 1724 yılı başlarında İstanbul'a göçetti. Bâbıâli'de tercümanlık hizmetinde bulundu. Osman Ağa, yazdığı hatıratında 12 yıl süren esaret hayatını (1688-1700) anlatır. Eserinde, esaretinden önceki ve sonraki hayatını özet olarak vermiştir[759].

---

758 Erhan Afyoncu, Necati Efendi, *Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

759 *Leben und Abenteur des Dolmetschers Osman Aga. Eine Türkische Autobiographie aus der Zeit der grossen Kriege gegen Osterreich*, haz. Richard F. Kreutel-Otto Spies, Bonn 1954; *Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağa'nın Hatıraları*, İstanbul 1961. 2. Baskı *Viyana Kapılarından Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi* başlığı ile. İstanbul 1962. 2. çeviri; Temeşvarlı Osman Ağa, *Gavurların Esiri*, çev. Esat Nermi, İstanbul 1971; *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipâhisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, haz. Harun Tolasa, Konya 1986.

MÜNŞEÂT MECMUALARI

Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından biri de münşeât mecmualarıdır. Münşeât mecmualarının çoğu yazışmaları yapan kişi adınadır veya birden fazla kişinin mektupları toplanmıştır. Yazışmaların yanısıra müellifle ilgili birçok vesikayı da ihtiva eder. Bu tür mecmuaların çoğu edebî eserlerdir. Bir diğer münşeât mecmuası kâtiblere inşa tekniğini öğretmek için hazırlananlardır. Bunlara kâtib el defterleri de denir. İdarî ve siyasî vesikaları ihtiva edenleri ise tarihçiler açısından en önemli olanlarıdır[760].

Şu ana kadar tespit edilebilen en eski münşeât mecmualarından biri XV. yüzyıla ait olan ve ilginç vesika örneklerini ihtiva eden Kırımlu Hafız Hüsam'ın *Teressül*'üdür[761]. Yine Ahmed-i Dâî'nin *Teressül* isimli mecmuası da XV. yüzyılın başlarından kalmadır. Bu mecmuada bazı yazışmalardan örnekler verilmiştir[762]. Yahya bin Mehmed'in *Menâhicü'l-İnşa* isimli mecmuası da XV. yüzyılda kaleme alınmış özel ve devlet yazışmalarına ait belgeleri ihtiva eder[763].Fatih döneminden itibaren münşeât mecmuaları çoğalmaktadır. Fatih dönemine ait tarihi vesikaları ihtiva eden mecmuanın derleyeni bilinmemektedir[764].

---

760 Bekir Kütükoğlu, "Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Önemi", *Vekayi'nüvis*, s. 217; Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisi'nin Münşeatı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1995.

761 Kırımlu Hafız Hüsam, *Teressül: (Hacı Selimağa, Nurbanu no: 122/5) inceleme, transkripsiyon, çeviri, açıklamalar, faksimile*, Cambridge 2008.

762 Halil İbrahim Haksever, "Ahmed-i Dâînin Teressülü", *Turkish Studies*, 6 (Kış 2011), s. 1265-1273; Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar*, s. 74-76.

763 Yahya b. Mehmed el-Katib, *Menahicü'l-inşa*, yay. Şinasi Tekin, Roxbury 1971; *Yahyâ bin Mehmed el-Katib, Menahicü'l-İnşa (İnceleme-Metin)*, haz. Fahri Unan, Ankara 2014.

764 *Fatih Devrine Ait Münşeat Mecmuası=Mecmua-i Münşeat-ı Müteallik Bi-Devre-i Sultan Muhammed Fatih*, yay. Necati Lugal, Adnan Sadık Erzi, İstanbul 1956.

Sa'di Çelebî tarafından hazırlanan ve XV-XVI. yüzyıl yazışmalarından örneklerin bir araya getirildiği mecmua da önemlidir. Mecmuada, II. Bayezid'in mektuplaşmaları ve yine II. Bayezid'in Modon ve Koron fetihnâmeleri gibi yazışma örneklerine yer verilmiştir[765]. Cevrî İbrahim Çelebi tarafından bir araya getirilen mecmuada da II. Bâyezid dönemine dair birçok belgeye yer verilmiştir. Eserde muhtelif ahidnâme, mülknâme, fetihnâme ve berat suretleri toplanmıştır[766]. Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan ve daha çok Yavuz Sultan Selim dönemindeki yazışmaları ihtiva eden mecmua da tarihî vesikaları ihtiva eden bir derlemedir[767].

XVI. yüzyılın önemli bürokrat ve müverrihlerinden olan Feridun Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin*'i tarihçiler için en önemli eserlerden birisidir[768]. Feridun Bey, mecmuaya Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan III. Murad'a kadar olan dönemdeki mektupları almış, ancak daha sonra bu mecmuaya birçok vesika ilave edilmiştir[769]. *Münşeâtü's-Selâtin*'de Osmanlı tarihinin ilk dönemlerine ait bazı vesikaların sahte olduğu ortaya çıkmıştır[770].

XVI. yüzyılın sonlarına ait kâtib el defteri şeklinde tutulan mecmua birçok vesikayı ihtiva etmektedir. Mecmuada devlet ricaline yazılan yazılarda kullanılan elkablar, Osmanlı taşra teşkilatı, devlet görevlilerine verilen zeamet ve ulufeler, pişkeş, Eğri fetihnamesi, vakıflarla ilgili çeşitli meseleler, Nişancı Hamza'nın değişik konulardaki görüşleri, vergiler, Mekke şerifine, Kırım hanına, Tunus müftüsüne, Fransa kralına yazılan belgeler, timar tevcihiyle ilgili belge çeşitleri, adaletnâme, mülknâme, berat ve istimaletnâme örnekleri gibi değişik konulardaki vesikalar bir araya toplanmıştır[771].

---

765 Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar,* s. 234; Tacizade Sadi Çelebi, *Münşeat*, nşr. Adnan Sadık Erzi-Necati Lugal, İstanbul 1956.

766 Haksever, *Aynı eser,* s. 235.

767 Haksever, *Aynı eser,* s. 235.

768 Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I-II, İstanbul 1264-1265; İstanbul 1274-1275.

769 Abdülkadir Özcan, "Feridun Ahmed Bey", *DİA,* XII, 396-397. Bu münşeât, Recep Ahıshalı ile Muzaffer Doğan tarafından neşre hazırlanmıştır.

770 Mükrimin Halil (Yınanç), "Feridun Bey Münşeâtı", *TOEM,* sayı: 62-77 (1337), s. 161-168; 78 (1340), s. 37-46; 79 (1340), s. 95-104; 81 (1340), s. 216-226.

771 Şule Şerife Atasagun, *Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi 5278 Numaralı Münşeât Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2013.

Süheylî tarafından hazırlanan münşeat mecmuası da tarih açısından önem arzetmektedir. Mecmuada Mısır, Irak, Eğri ve Moton fetihnâmeleri, Osmanlı-Safevî mücadelelerine dair yazışmalar, Kırım hanları ile ilgili yazışmalar, I. Ahmed dönemine ait birkaç yazışma gibi önemli belgeler bir araya getirilmiştir[772].

Vanî Mehmed Efendi'nin münşeâtı, kendisinin yazdığı 250 mektubu ihtiva eder. IV. Mehmed, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Kırım Hanı ve devlet ricaliyle mektuplaşmalarıdır. Münşeat, tebrikler, duanâmeler ve muhabbetnameler gibi vesikaları muhtevidir. Mecmuada hem Vanî Mehmed Efendi'nin mektupları hem de karşı taraftan gönderilen mektuplar vardır. Ayrıca bazı devlet yazışmaları da münşeatta yer almaktadır[773].

Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108 (Kasım 1687-Aralık 1696) tarihli ve *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn* başlığını taşıyan eseri kimin bir araya getirdiğini bilmiyoruz. Şu andaki bilgilerimize göre tek nüsha olan bir münşeât mecmuasıdır. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Mekke Şerifi, Kırım Hanı, Erdel Hakimi, Fransa Kralı, İngiltere Kralı, Fas Hakimi, Tökeli İmre, Kalmuk Meliki, Harezm Hanı ve Acem Şahı'na gönderilen nâme-i hümâyûnlar, hatt-ı hümâyûnlar, mektuplar ve aynı zamanda Osmanlı'ya gelen 60 civarında mektubu muhtevidir.

Eser ağırlıklı olarak Kırım Hanı Selim Giray Han'a yazılan nâme-i hümâyûnları ihtiva etmektedir. Sayfa kenarlarına müellif tarafından düşülen notlara, açıklamalara bakıldığında bu münşeât mecmuasının kâtiblere inşa tekniğini öğretmek için hazırlanmış bir kitap olduğu söylenebilir. Ancak eserin içerdiği mektupların siyasî olarak verdiği bilgilerin tarihçiler açısından önemi büyüktür. Ağırlıklı olarak cülûs-ı hümâyûnu haber veren mektupların yer almasının dışında, Kırım hanına dostluğu pekiştiren ve Erdel hakimine Nemçe taifesinin def edilmesi konusunda gönderilmiş mektuplar vardır. Ayrıca örneğin Kalmuk melikinden bağlılığını bildirmek üzere rikâb-ı hümâyûna gelen namenin tercümesi ve sadrazam tarafından bu mektuba cevaben yazılan bir mektup gibi vesikalar da vardır[774].

---

772 Haksever, *Aynı eser*, s. 234.

773 Hamza Konuk, *Vânî Mehmed Efendi'nin Münşe'ât*ı, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2001; Vanî Mehmed Efendi, *Münşeât*, sad. Mehmet Yalar, Bursa tsz.

774 Nihal Metin, *Viyana Avusturya Kütüphanesi 180D'de Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn (Nâme-i Hümâyûn Sûretleri) (Muharrem 1099-Cemâziyelahir 1108/ Kasım 1687-Ocak 1697) (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Tarih açısından önemli bir münşeât da Rami Mehmed Paşa'nındır. Bu münşeât, Rami Mehmed Paşa'nın vezaretinden itibaren 1114-1116 yılları arasında merkez ve taşradaki çeşitli devlet görevlileriyle resmî yazışmaları ihtiva eder[775].

Münif Mustafa Efendi'nin münşeatında ise Nabî, Vehbî ve Ragıb Paşa'dan muhtelif iktibaslar yapılmıştır. Eserde ayrıca Osmanlı-İran münasebetlerine dair yazışma suretlerine yer verilmiştir[776].

Çelebizâde Asım tarafından meydana getirilen mecmuada da hem hususî hem de resmî yazışmalar bir araya getirilmiştir. Bilhassa dönemin Ragıb Paşa gibi birçok önemli devlet adamı ile yazışmaları vardır[777]. Kâtib İsmail tarafından meydana getirilen mecmuada da Osmanlı padişahlarının yabancı hükümdarlarla akdettikleri ahidnâmeler, Mekke şeriflerine, İslâm hakimlerine, dış devletlerin Osmanlı'daki elçilerine yazdıkları nâmeler vardır[778].

Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Menşeü'l-İnşâ*'sı[779], Hoca Sadeddin'in *Münşeât*'ı[780], Sarı Abdullah'ın *Düstûrü'l-İnşâ*'sı[781], Ragıb Paşa'nın *Münşeât'ı (Telhisât)*[782], Nergisî'nin *Münşeat*'ı[783] ve Vakanüvis Esad Efendi'nin *Münşeât*'ı akla gelen ilk önemli münşeât mecmualarıdır. Bu mecmualar, müelliflerin şiirlerini, çeşitli mektuplarını, yazarların kendisi ve aileleri ile ilgili bilgileri ve çeşitli kayıtları ihtiva eder.

---

775 Ersin Kırca, *Sadaret Yazışmalarını Hâvî Bir Münşeât Mecmuası (1114-1116/1703-1704), İnceleme-Metin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015.

776 Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar*, s. 235-236.

777 Küçük Çelebi-zâde İsmâ'îl Âsım Efendi, *Münşe'ât-ı Âsım*, haz. Fahri Unan, Ankara 2013; Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar*, s. 236.

778 Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar*, s. 237.

779 İ. Hakkı Aksoyak, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Menşeü'l-inşâ'sı", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 19 (Niğde 2006), s. 185-209. Babinger, 227-228; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menşeü'l-inşâ*, haz. İ. Hakkı Aksoyak, Ankara 2007.

780 Abdurrahman Daş, *Osmanlılarda Münşeat Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

781 Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3332; Babinger, 227-228; Ömer Faruk Akün, "Sarı Abdullah", *İA*, X, 216-218; Cl. Huart, "Sari 'Abd Allāh Efendi", EI2, IX, 59; Nihat Azamat, "Sarı Abdullah", *DİA*, XXXVI, 147; Adnan Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II", *Belleten*, XIV/56 (Ankara 1950), s. 631-647.

782 Bekir Sıtkı Baykal-Abdülkadir Karahan, "Ragıb Paşa", *İA*, IX, 594-598.

783 Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisî'nin Münşeatı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1995.

Bu kadar kapsamlı olmasa da bu tür başka mecmualar da vardır. Tarihî vesikaları ihtiva eden münşeât mecmuaları şunlardır[784]:

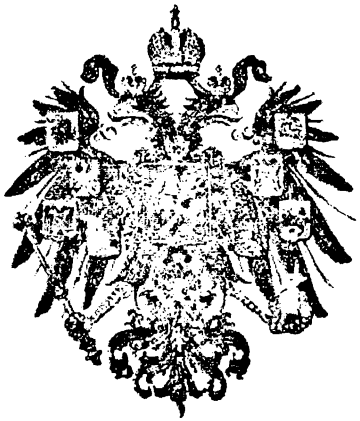
- Yavuz Sultan Selim dönemine ait vesikalar: TSMK, Revan, nr. 1955; nr. 1958.
- Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait vesikalar: TSMK, Revan, nr. 1956.
- III. Ahmed ve I. Mahmud dönemine ait vesikalar: TSMK, Revan, nr. 1948-1950.
- Çeşitli fetihnâme ve nâme-i hümâyûnları ihtiva eden mecmualar: TSMK, Revan, nr. 1939; nr. 1944.
- 1578 Şirvan seferine ait vesikalar: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3687.
- Yanık, Erdebil ve Bağdad seferine ait vesikalar: Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4292.
- 1699 Karlofça Antlaşması görüşmeleri: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3375.
- 1718 Pasarofça Antlaşması görüşmeleri: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 1206.
- 1748-1762 yılları arasındaki telhisler: Bâyezid Devlet Kütüphanesi, nr. 5867.
- 1773-1778 yılları arasındaki nâme-i hümâyûnlar: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4936.
- Bağdad'da kölemen idaresinin sona erdirilmesiyle ilgili yazışmalar: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 5174.
- III. Mustafa, I. Abdülhamid ve III. Selim dönemine ait buyurulduları ihtiva eden mecmua: Ahmet Önal, *18. Yüzyıla ait Buyuruldu Mecmuası (Türk Tarih Kurumu Y. 70-Değerlendirme, Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Yayınlanmış Telhis Mecmuaları:

- *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, yay. haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.
- *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler, Telhisler (1597-1607)*, haz. Cengiz Orhonlu, İstanbul 1970.

---

[784] Bekir Kütükoğlu, Aynı makale, s. 218.

İKİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Tarihinin Yabancı Kaynakları

ALMAN/AVUSTURYALI SEYYAHLAR/ELÇİLER

JOHANNES SCHILTBERGER: 1396'daki Niğbolu Muharebesi'nde Osmanlılara esir düştü ve 1402'ye kadar esir olarak Osmanlı Devleti'nde kaldı. Timur'un 1402'de Ankara Muharebesi'nde büyük bir zafer kazanması üzerine bu sefer de Moğollara esir düştü. Daha sonra esaret hayatı hakkında bir eser kaleme aldı.

Yayın ve Kaynaklar

- Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, İstanbul 1995.
- *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger in Europa, Asia and Africa*, Londra 1879.
- Yaşar Önen, "XIII-XVII. Yüzyıllarda Türk-Alman Münasebetleri", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4, (Ankara 1964), s. 194-197.
- Turgut Akpınar, "Almanların Marco Polo'su Schiltberger (1380-1440) ve Eseri", *Tarih ve Toplum*, III/17 (Mayıs 1985), s. 65-67.
- Ulrich Schlemmer, "Türkler ve Tatarlar Arasında Üzerine", *Tarih ve Toplum*, XXV/146 (Şubat 1996), s. 57-63.
- Mehmet Tekin, "Türkler ve Tatarlar Arasında", *Tarih ve Toplum*, XXVII/162 (Haziran 1997), s. 60-63.
- Micheal Weithman, "Ein Baier unter "Türcken und Tataren": Hans Schiltbergers unfreiwillige Reise in den Orient", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri, Kemal Beydilli'ye Armağan*, Berlin 2013.

BENEDICT CURIPESCHITZ: I. Ferdinand tarafından 1530'da Kanunî Sultan Süleyman'a gönderilen elçilik heyetinde Latince tercümanı olarak görev aldı. Daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmede yolculuğu esnasında gördüğü yerler hakkında teferruatlı bilgiler vermektedir.

Yayın ve Kaynaklar

- *1530 Yılında Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul'a Giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*, çev. Özdemir Nutku, Ankara 1977.

HANS DERNSCHWAM: Muhasebeci olarak görev yapan seyyah, 1553'te Osmanlı topraklarını görmek istemiş ve fırsat 1554'de doğmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile uzlaşma sağlamak ve yıllık vergi ödemesini yapmak üzere İstanbul'a gelen Avusturya elçilik heyetine dahil olup, Busbecq'le birlikte İstanbul'a gelmiştir. Sultan'ın Amasya'da olduğunu haber alınca yine Busbecq'le birlikte Anadolu'ya gitmiş ve buradaki bazı şehirleri de görmüştür. Dernschwam, 1553-1555 arasındaki bu seyahatiyle ilgili hatıralarını kaleme almış, ancak eser uzun süre el yazması olarak Pugger Arşivi'nde kalmıştır. Franz Babinger, seyahatnâmeyi 1923'te notlarla yayınlamıştır.

Yayın ve Kaynaklar

- *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1987.
- Yaşar Önen, "Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4, (Ankara 1964), s. 14-21.
- Turgut Akpınar, "Hans Dernschwam'ın Gözüyle Kanunî Döneminde Anadolu", *Tarih ve Toplum*, XXIV/139 (Temmuz 1995), s. 38-42.

OGIER GHISELIN DE BUSBECQ: Flaman kökenli olan Busbecq, 1554-1555, 1555-1562 tarihlerinde Avusturya elçisi olarak İstanbul'da bulunmuştur. Elçinin seyahatnâmesi, İstanbul'da iken İtalya'daki öğrencisi Nicholas Michault'a yazdığı dört mektuptan meydana gelmiştir. İlk defa 1643'te yayınlanmış ve aslı Latince olan eser birçok Avrupa diline çevrilmiştir. Bu eser, Kanunî döneminin idarî ve askerî yapısı, halkın içinde

bulunduğu sosyal ve ekonomik durum hakkında oldukça orijinal bilgiler ihtiva etmektedir.

Yayın ve Kaynaklar

- *The four epistles of A. G. Busbequius concerning his embassy into Turkey: Being remarks upon the religion, customs, riches, strength and government of that people: as also a description of their chief cities, and places of trade and commerce: to which is added, his advice how to manage war against the Turks*, Londra 1694.
- Ogier Ghiselin De Busbecq, *The Turkish letters of Ogier Ghiselin de Busbecq: imperial ambassador at Constantinople 1554-1562*, translated from the Latin of the Elzevir edition of 1633 by Edward Seymour Forster, Oxford 1968.
- *Türk Mektupları*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1939.
- Ougier Ghiselin De Busbecg, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, trc. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.
- Zeki Arıkan, "Busbecq'in Türklere Karşı Savaş Tasarısı", *Belleten*, sayı: 218 (Ankara 1993), s. 113-159.
- Yaşar Önen, "Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4, (Ankara 1964), s. 7-14.

JACOB VON BETZEK: 1564 Aralık'ında Kanunî'yle görüşmek üzere İstanbul'a geldi. 3 Şubat 1565'te huzura çıktı. 1572 ve 1573'te de İstanbul'da bulundu.

Yayın ve Kaynaklar

- *Gesandtschaftsreise nach Ungarn und die Türkei 1564-1565, yay. hz. Karl Nehring*, München 1979 (Eşref Bengi Özbilen tarafından yapılan Türkçe tercümesi yakında Dergâh Yayınevi tarafından yayınlanacaktır).
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 318.

HANS ULRICH KRAFFT: 1573'te ticaret amacıyla önce Kıbrıs, daha sonra ise Trablus'a geldi. Buradan Halep'e geçti ve şirketi iflas edince rehin alındı.

1577'ye kadar rehin tutuldu. Seyahatnâmesinde, yeni fethedilmiş olan Kıbrıs adasında Osmanlı Devleti'nin nasıl bir idarî yapı kurmaya çalıştığı, gezdiği diğer yerlerdeki halkın günlük hayatı, ekonomik durumu ve şehirlerin özellikleri hakkında önemli malumat bulunmaktadır.

Yayın ve Kaynaklar

- Hans Ulrich Krafft, *Türklerin Elinde Bir Alman Tacir,* çev. Turgut Akpınar, İstanbul 1996.
- Wilfried Buch, "16. Yüzyıldaki İki Genç Alman'ın Türklerle İlgili İzlenimleri", çev. Zeki Çemil Arda, *Belleten*, sayı:184 (Ankara 1982), s. 749-769.

HANS JAKOB BREÜNNİNG: Breünning 1579'da Kudüs'te bulunmuştur.

Yayın ve Kaynaklar

- *Orientalisch Reyys dess Edlen und Besten Hans Jakob Breünning.* Strassburg 1612.

STEPHAN GERLACH: Tübingenli bir ilahiyatçı olan Gerlach 1573'te Viyana'da karşılaştığı Avusturya Elçisi David Ungard'la birlikte İstanbul'a gelir. 1573-1578 yılları arasında İstanbul'da elçilikte din görevlisi olarak çalışır. Oldukça geniş olarak kaleme aldığı ve 1674'te torunu tarafından yayınlanan hatıralarında İstanbul'da olup bitenler hakkında geniş bilgi vermektedir.

Yayın ve Kaynaklar

- Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, I, 1573-1576; II, 1577-1578, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2007.
- Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Rûznâmesi'nde İstanbul", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, İstanbul 1989, s. 81-105.
- Yaşar Önen, "Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4 (Ankara 1964), s. 1-23.

SALOMON SCHWEIGER: 1577-1581 tarihleri arasında Osmanlı topraklarında bulunmuştur. III. Murad döneminde İstanbul'da ve Topkapı Sarayı'nda olup bitenleri anlatır.

Yayın ve Kaynaklar

- Saloman Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk, 1578-1581*, çev. Turkis Noyan, İstanbul 2004.
- Nejat Göyünç, "Salomon Schweiger ve Seyahatnamesi", *Tarih Dergisi*, XIII/17-18 (İstanbul 1962-1963), s. 119-140.
- Yaşar Önen, "Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4, Ankara 1964, s. 1-23.

REINHOLD LUBENAU: Reinhold Lubenau, Avusturya Elçisi Bartholomaeus Petz heyeti içinde eczacı olarak İstanbul'a gelmiş ve 1587-1589'da burada kalmıştır. Lubenau, bu yolculuğunun anılarını kitaplaştırmıştır. Eserinin sonuna XVI. yüzyılda İstanbul'da konuşulan dildeki kelimelerin manalarıyla ilgili bir ek koymuştur. Eserin bir kısmı kurgudur. Özellikle Akdeniz yolculuğu uydurmadır. Kendi gözlemlerinden ziyade başka eserlerden, özellikle de Seidel'den alıntılar yapmıştır.

Yayın ve Kaynaklar

- *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, I-II, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2012.
- Emrah Safa Gürkan, "50 Günde Devr-i Bahr-ı Sefid: Königsbergli Lubenau'nun Kadırgayla İmtihanı", *Osmanlı Araştırmaları*, XLIII (İstanbul 2014), s. 273-300.

WOLF ADREAS VON STAINACH: Vergi ödemekle görevlendirilen olağanüstü elçi Baron Paul von Eytzingin'le birlikte 1583-1584'de İstanbul'a geldi. Eseri yazma halindedir.

Yayın ve Kaynaklar

- "Reisen von Steiermarkern", *Steiermarkische Geschicstalatter*, II, yay. haz. J. Von Zahn, 1881, s. 193-234.
- Özdemir Nutku, "Onaltıncı Yüzyılda Avusturya İmparatoru II. Rudolph'un III. Murat'a Gönderdiği Elçilik Heyeti (Stainach Yazması)", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1179-1191.

MELCHIOR BESOLT: Heinrich'in elçilik heyetinde 1584'te İstanbul'a geldi.

Yayın ve Kaynaklar

- "Dess Wogebornen Herrn Heinrich Hernn von Lichtenstein... auff Constantinopel, im 1584 jar, Beschrieben durch Melchior Besol", Johannes Leunclavius, *Neuwe Chronica Türkischer Nation...*, Frankfurt 1590, s. 515-531.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 319.

JOHANNES LEUNCLAVİUS (HANS LEWENKLAU): Türk Tarihi üzerine araştırmalar yapan ve eserleri diğer dillere çevrilen Hans Lewenklau, 1584'te İstanbul'a gelerek Avusturya Elçisi Heinrich von Lichtenstein'in yanında bir yıl kadar kalmıştır. Eserine Nicolaus Haundlt'un III. Mehmed'in 1582'deki sünnet düğününü ve III. Murad'ın kızının Veziriazam İbrahim Paşa ile düğün törenlerini anlatan eserleriyle Melchior Besolt'un 1584'te İstanbul'da bulunduğu günlere ait hatıralarını da tam metin olarak ilave etmiştir.

Yayın ve Kaynaklar

- Johannes Leunclavius, *Neuwe Chronica Türkischer Nation...*, Frankfurt 1590 (Türkis Noyan tarafından yapılan çevirisi Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 321.

MICHEAL HEBERER: Brettenli Michael Heberer, 1583'te Akdeniz'de Osmanlılar'a esir düştü. Osmanlı kadırgalarında yıllarca kürek çekti. Fidye ile özgürlüğünü kazandıktan sonra İstanbul'u gezdi. Ülkesine döndükten sonra hatıralarını kaleme aldı.

Yayın ve Kaynaklar

- *Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Micheal Heberer'in Anıları, 1585-1588*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2003.

SAMUEL KIECHEL: Seyyah, 1588'de Filistin'e ve daha sonra İstanbul'a gelmiştir. Filistin halkı ve özellikle İstanbul hakkında uzun uzun anlattığı bilgiler günümüz tarihçisine birçok konuda ışık tutmaktadır.

Yayın ve Kaynaklar

- Wilfried Buch, "16. Yüzyıldaki İki Genç Alman'ın Türklerle İlgili İzlenimleri", çev. Zeki Çemil Arda, *Belleten*, sayı:184 (Ankara 1982), s. 769-782.

WENCESLAS WRATISLAV VON MIROWITZ: Wratislav, II. Rudolph tarafından İstanbul'a gönderilen Elçi Friedrich von Kreckwitz'in elçilik heyetinde görev yaptı. Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında savaş çıkınca Wratislav ve arkadaşları hapsedildiler. Galata'da Tersane'de hapis yattıktan sonra mahkumların Kara Kule dedikleri Rumeli Hisarı'nda iki yıl hapis yattı. Sinan Paşa öldükten sonra III. Mehmed Wratislav'ı affetti. Baron Wratislav, İstanbul günleri ve hapis hayatını anlatan bir hatırat yazmıştır. Ancak hatıratın hapishane ile ilgili kısımlarının dışındaki bilgiler Busbecq'ten alınmıştır. Wratislav'ın hatıratı 1597'de Latince olarak basılmıştır.

Yayın ve Kaynaklar

- V. Vratislav, *Baron Vratislav'ın Anıları: XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler*, çev. M. Süreyya Dilmen, İstanbul 1988.
- *Das Freiherrn von Wratislaw, Merkwürdige Gesandtschaftsreise von Wien nach Constantinopel*, Leipzig 1787.

FRIEDRICH SEIDEL: Avusturya Elçisi Friedrich Freiherr von Kreckwitz, 29 Eylül 1591'de Viyana'dan hareket etmiş ve 8 Aralık'ta sultanın huzuruna kabul edilmişti. Elçinin heyetinde eczacı olarak Friedrich Seidel bulunuyordu. Barışın yenilenmesi için gelen elçilik heyeti 1593'te savaş başlayınca gözaltına alındı. Elçi 28 Aralık 1595'te Belgrad yakınlarındaki Osmanlı ordugâhında öldü. Friedrich Seidel, zindan hayatını anlatan bir eser kaleme aldı.

Yayın ve Kaynaklar

- *Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomanische Pforte, welche ehemals Herr Friedrich von Kreckwitz verrichtet, aufgesetzt und schriftlich hinterlassen von Friedrich Seidel, damals des Herrn Oratoris Apotheker*, Görlitz 1711.

- Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI/3-4 (Breslau 1936), s. 313-342.
- Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanında, Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2010.

ADAM VON HERBERSTEIN: 6 Mayıs 1608'de Viyana'dan hareket etmiş ve 2 Eylül 1608'de İstanbul'a gelmiştir. Budin'de uzun ikametten sonra 20.9.1609'da Viyana'ya tekrar geri döndü. Zitvatorok Antlaşması'nı Osmanlı murahhasları ile birlikte onayladılar. Barış antlaşmasında tespit edilen 200.000 taleri de teslim ettiler. Buna mukabil önemli kapitülasyonlar elde ettiler.

Yayın ve Kaynaklar

- Hans von Zwiedineck-*Südenhorst: Des Freiherrn Adam von Herberstein Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel 1608/1609*, Bamberg 1984.
- Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI/3-4 (Breslau 1936), s. 313-342.

MAXIMILIAN BRANDSTETTER: Zitvatorok Antlaşması'nın imzalamak üzere İstanbul'e gelen Avusturya elçisi Adam von Herberstein'ın maiyetinde görev aldı. Bu görevi sırasında kaleme aldığı günlüğünü daha sonra yayınladı. Seyahatnamesinde resmi yazışmaların yanında özellikle İstanbul'a dair önemli bilgiler verir. Bu minvalde Yahya Efendi adındaki İstanbul kadısı tarafından hazırlanan bir liste ve bilgiler orijinal gibi gözükmektedir.

Yayın ve Kaynaklar

- Géza Dávid, "Maximilian Brandstetter'in İstanbul Yolculuğu, 1608-1609", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 29 Mayıs-1 Haziran 2013*, ed. Feridun M. Emecen- Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 87-105.

ADAM WERNER: Adam Werner, Hermann Czernin elçilik heyetinde elçi sekreteriydi. Elçiyle birlikte 1616 İstanbul'a geldi ve 1617 Haziranı'nda İstanbul'dan ayrıldı. Czernin'in İstanbul'a girerken bayrak açması büyük olay olmuş ve elçi bunun üzerine tutuklanmıştı.

Yayın ve Kaynaklar

- Adam Werner, *Ein gantz new Raysebuch von Prag auf bis gen Constantinople*, Nürnberg 1622.
- Crailsheimli Adam Werner, *Padişahın Huzurunda, Elçilik Günlüğü 1616-1618*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011.
- Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI/3-4 (Breslau 1936), s. 313-342.

HANS LUDWIG VON KUEFSTEIN: II. Ferdinand'ın emriyle Zitvatorok Antlaşması'nı yenilemek üzere 1628'de İstanbul'a gönderilmiştir. Avusturya elçisi, Edirne üzerinden İstanbul'a girdi ve yaklaşık bir sene bu şehirde kaldı. Seyahatnâmede Osmanlı-Avusturya devletlerinin diplomatik ilişkilerinin kısa bir tarihi, Osmanlı Devleti tarihinin bir özeti ve yolculuk esnasında gördüğü yerlerin genel özellikleri anlatılmaktadır. Seyahatnâmenin bir diğer önemli yönü ise içinde farklı konularla ilgili resimlerin bulunmasıdır.

Yayın ve Kaynaklar

- Karl Teply, *Die Kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628*, Wien tsz.
- Semavi Eyice, "Karl Teply, Die Kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628...", *Belleten*, sayı: 162 (Ankara 1977), s. 405-415.

  Türkçe çevirisi: Hüseyin Onur Ercan tarafından yapılan çevirisi Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir.

JOHANN RUDOLF SCHMIDT: Schmidt, 1629-1643 yılları arasında Avusturya'nın İstanbul elçisiydi. Seyahatiyle ilgili bir rapor kaleme aldı.

Yayın ve Kaynaklar

- Rapor: *Neues Archiv für geschichte, Staatenkunde usw.*, Wien 1829, Mayıs ve Nisan sayıları.
- Johann Rudolf Schmidt, "Vom Jahr 1643 über die damaligen Verhaeltnisse des Türkischen Reiches", *Neues Archivv*, XX, Wien 1829.
- Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI/3-4 (Breslau 1936), s. 313-342.
- Hüseyin Onur Ercan, *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihaî Raporunun Türkçeye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşlarıyla İlişkisi (1629-1643)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

HERMANN CZERNIN: 1616-1617'de İstanbul'da olaylı bir elçilikte bulunduktan sonra, 1644'te ikinci defa elçilik için gelmiştir. İkinci elçiliğiyle ilgili hatıralarını yazdı.

Yayın ve Kaynaklar

- Franz Tischer, *Neuhaus*, Böhmen 1879.
- Petr Štěpánek, "Correspondence and Diary Related to the Second Embassy of Count Hermann Czernin to Constantinople in 1644/1645", *Archív orientální (Oriental Archive)*, 66 (1998), s. 385-394.
- Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI/3-4 (Breslau 1936), s. 313-342.

CHRISTOPH WILHELM LÜDEKE:

İzmir Protestan kilisesini kurmak üzere 1759'da İzmir'e geldi. 1762'de Protestan ülkelerden destek almak için İstanbul'a gitti. Seyahat hatıraları ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyanlar'ın durumu, Türk devletinin yönetim ve dinî anlayışı ile ilgili izlenimlerini kaleme aldı. Kitabını Danimarka Kralı VII. Christian'a ithaf etti.

Yayın ve Kaynaklar

- Christoph Wilhelm Lüdeke, Glaubwürdige Nacrichten von dem Türkischen Reiche nach seiner neuesten Religions und Staatsverfassung nebst

der Beschreibung eines zu Smyrnen errichteten Evangelischen Kirchenwesens, Leipzig 1770.

- Christoph Wilhelm Lüdeke, Türklerde Din ve Devlet Yönetimi, İzmir, İstanbul 1759-1768, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2013.

KARSTEN NIEBUHR: Alman asıllı bir aileden gelen Niebuhr, Danimarka Kralı V. Friedrich'in emri üzerine Mısır, Arabistan ve Suriye bölgelerinde bilimsel araştırmalar yapmak üzere görevlendirildi. 1761-1767 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerinde dolaşarak Hindistan'a gitti. 1767'de İstanbul'a da geldi. Bu seyahatlerini daha sonra kitaplaştırdı. Seyahat ettiği yerlerin halkları, nüfusu, dinî yapısı ve coğrafyası hakkında bilgiler verir. Eserleri Avrupalılar'a Ortadoğu hakkında birçok yeni bilgi kazandırmıştır.

Yayın ve Kaynaklar

- Reisebeschreibung nach Arabien und andaren umliegenden Landern, I-II, Kopanhengen 1774-1778; III, Hamburg 1837.
- İlhan Pınar, "Karsten Niebuhr'un Gözüyle 1760'larda Mardin ve Diyarbakır", Tarih ve Toplum, XXVII/161 (Mayıs 1997), s. 41-45.
- Mustafa L. Bilge, "Niebuhr, Carsten", DİA, XXXIII, 78-79.
- Mustafa L. Bilge, "Carsten Niebuhr ve Seyahatnamesi, 1761-1767", Akademik Araştırmalar, sayı: 4-5 (İstanbul 2000), s. 307-329.

OSMANLI'YA GELEN AVUSTURYA ELÇİLERİYLE İLGİLİ BELGELER: Ankon V. Gévay, *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Östreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte*, Wien 1838, 1840.

AMERİKALI SEYYAHLAR

JAMES ELLSWORTH DE KAY: Amerikalı doğa bilimci James Ellsworth de Kay 1831'de kolera araştırması için Türkiye'ye geldi. İzmir ve İstanbul'da bulundu. 1830'lar Türkiye'sinin panoramasını çizdiği bir seyahatnâme kaleme almıştır. Özellikle toplum yaşantısının üzerinde durur.

Yayın ve kaynaklar

- James Ellsworth de Kay, *1831-1832 Türkiyesi'nden Görünümler*, çev. Serpil Atamaz Hazar, Ankara 2009.

FRANCISCO DE MIRANDA: Venevualalı olan Miranda, 3 Temmuz 1786'da İzmir'e geldi ve bu şehirde 10 gün kaldı. Daha sonra İstanbul'a gitmek üzere gemiyle yola çıktı. 30 Temmuz'da Osmanlı başkentine gelen General Miranda, 30 Eylül'e kadar burada kaldı. Miranda, bu süre zarfında bir taraftan İstanbul'un muhtelif yerlerini gezerken diğer taraftan da daha önce şehre gelen seyyahların yazdıklarını okudu. Bu anlamda kendisi gibi bir asker olan Baron de Tott'un Türkiye hakkında yazdıklarıyla Batılıları "yarı yarıya kandırdığını", buna mukabil "gerçeğe en yakın bilgiyi Lady Montagu"nun verdiği tespitinde bulundu. Günlüklerinden Miranda'nın iyi bir okuyucu olduğu kadar iyi bir gözlemci de olduğu müşahede edilir.

Yayın ve kaynaklar

- *Venezuala'lı General Miranda'nın Türkiye'ye Dair Hatıratı*, ter. Fuad Carım, İstanbul 1965.
- *Venezualalı General Francisco de Miranda'nın Türkiye Günlüğü*, haz. ve çev. Mehmet Necati Kutlu, Ankara 2015.

BİZANS KAYNAKLARI[*]

GREGORIOS PALAMAS (1296-1359): İstanbul'da 1296 yılında doğan Palamas, iyi bir eğitim almasına ve aristokratik geçmişine rağmen monastik bir yaşam tarzını tercih etti. 1316 yılında Athos'a gitti. Vatopedi ve Lavra manastırlarında kaldıktan sonra 1326 yılında papaz olarak atandı. 1347-1359 yılları arasında Kantakouzenes'in bir sempatizanı olarak Selanik başpiskoposluğu yaptı. Daha sonra hesychasm üzerine yazdıkları kendi adı ile anılacak olan Palamism görüşünü oluşturdu. Ancak onu Osmanlı tarihi açısından değerli kılan şey Palamas'ın Anadolu'da 1354-1355 yılları arasında Türklere esir düşmesi ve bu esareti sırasında Orhan Gazi döneminde Osmanlı toplumu hakkında detaylı bilgiler vermesidir.

Yayın ve kaynaklar

- Sp. Lambros, "Gregoriou Palama epistoli pros Thessakonikeis", *Neos Ellinominimon*, 16 (1922), s. 3-21.
- J. Meyendorff, "Une lettre inédite de Grégoire Palamas à Akindynos", *Theologia*, 24 (1953), s. 557-582.
- *Gregoriou tou Palama Syngrammata*, ed. P. Chrestou, III, Selanik 1962-1970.
- Hüsnü Demircan, *Orhan Gazi ve Gregory Palamas*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.
- Ruth A. Miller, "14. Yüzyılda Bitinya'da Dinî ve Etnik Kimlik: Gregory Palamas ve Chionai Örneği", *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, der. Baki Tezcan-Karl K. Barbir, çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul 2012, s. 34-53.

[*] Bu bölüm ağırlıklı olarak Mustafa Daş tarafından kaleme alınmıştır. Kendisine yardımları için teşekkür ediyorum.

DEMETRIOS KYDONES (DEMETRIUS CYDONES) (1322-1400): 14. yüzyıl Bizanslı âlim ve devlet adamı olan Kydones, Latin taraftarı partiye mensuptur ve Türkler'e karşı Haçlı koalisyonu oluşturmaya çalışmıştır. Mektuplarında XIV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Bizans ilişkileri üzerine değerli bilgiler bulunmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *Anecdota Nova,* yay. J. F. Boissonade, Paris 1844.
- *BNJ [Ioannes Kantakuzenos ve Ioannes Palaiologos'a Söylevler],* III, yay. G. Cammelli, 1922, s. 67-76.
- Démétrios Cydonés, *Correspondance,* Budé, Paris 1930.
- *Demetrius Cydones Correspondance,* 2 cilt, yay. R. J. Loenertz, Vatikan 1956-1960.
- yay. ve çev. F. Tinnefeld, 2 cilt, Stuttgart 1981-1982.
- *Occusorum Thesalonicae Monodia,* yay. J. P. Migne, *MPG,* CIX, sütun 639-652.
- *Patrologie Cursus Completus,* yay. J. P. Migne, Series Graeca-Latina, 154. sütun 961-1008.
- *La Caduta dei Constantinopli, I: Le Testimonianze dei Contemporancei; II: L'Eco Nel Mondo,* yay. A. Pertusi, Verona 1976.
- *La Coduta di Constantinople,* I, Milan 1976.
- *Testi Inediti Epoco Noti Zula Caduta di Constantinopoli,* Bologna 1983.
- M. Rackl, *Der hl. Thomas von Aquin und das trinitarische Grundgesetz in byz. Beleuchtung, Xenia Thomistica III (1925),* s. 363-389.
- Kydones, *Defensio sancti Thomae adversus Nilum Cabasilam in:. (Kaynak: Tinnefeld, Demetrios Kydones,* Briefe, I/1, s. 63).
- K's "first apology" in H.-G. Beck. *Ostkirchl. Stud.* 1 (1952), s. 208-225, (Kaynak: Tinnefeld, Demetrios Kydones, Briefe, I/1, s. 66).
- Mercati, G., *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone, Manuele Caleca e Teodoro Meliteniota ed altri appunti per la storia della teologia e della letteratura bizantina nel secolo XIV,* Citta del Vaticano 1931 [Studi et Testi 56], Apology 2; 3.

GEORGE CODINUS (PSEUDO): Codinus'un 13. ve 14. yüzyılda Bizans teşrifatına ilişkin bir eserinde Bizans sarayındaki Türk etkisiyle ilgili bilgiler bulmak mümkündür.

Yayın ve kaynaklar

- I. Berker, *De Officialibus Palatii Constantinopolitani et de Officiis Magnae Ecclesiae Liber*, CSHB, 1839.

CHRONICA BYZANTINA BREVIORA: 14. yüzyılın önemli kaynaklarındandır. Osmanlı ve Türk fetihleri kronolojisini tespit etmede faydalıdır. Osmanlı kaynaklarından tarihi takvimlere benzetilebilir. Anonim kroniklerdendir.

Yayın ve kaynaklar

- P. Schreiner, *Die Byzantinishcen Kleinchroniken*, 3 cilt, *CFHB*, XIII/1-3, Wien 1975-1979.

DEMETRIOS CHRYSOLORAS: Ruhban sınıfından olan Bizanslı âlim Chrysoloras'ın Ankara Savaşı'nın yıl dönümünde yapmış olduğu konuşma metni Osmanlının tarihi dönemeçlerinden olan bir döneme ışık tutması açısından önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- P. Gautier, "Actions de Graces de Demetrios Chrysoloras a la Theotokos pour l'anniversaire de la Bataille d'Ankara (29 Juillet 1403)", *REB*, 19 (1961), s. 340-357.

ATHANASIOS I (PATRİK): 14. yüzyılın başında İstanbul patrikliği makamında bulunan Athanasios'un mektuplarında Türk fetihlerinin Bizans kamuoyundaki etkilerini bulmak mümkündür.

Yayın ve kaynaklar

- *Letters. The Correspondence of Athanasius I Patriarch of Constantinople. Letters to the Emperor Andronicus II*, Members of the Imperial Family, and Officials, yay. Alice-Mary Maffry Talbot, Dumbarton Oaks Texts, III, *CFHB*, VII, Washington DC 1975.

YORGIOS PACHIMERES: XIV. yüzyılın önemli tarihçi ve çok yönlü yazarlarından olan Pachimeres, 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesinin ardından babasının sığındığı İznik'te dünyaya gelmiştir. VIII. Mikhail Palaiologos'un Bizans tahtına oturmasıyla birlikte İstanbul'a yerleşmiş ve aldığı çok yönlü eğitimin ardından imparatorluk mahkemesinde baş hakimliğe kadar yükselmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonn: 1835.
- *Corpus Fontium Historiae Byzantinae,* Series Berolinensis, Vol. XXII, yay. Albert Failler, Paris: Less Belles Lettres, 1984.
- Georges Pachimeres, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009.

NIKEPHORAS GREGORAS (14. yüzyıl): Bizanslı din adamı ve tarihçidir. 1204-1358 yılları arasında vuku bulmuş hadiseleri içeren Bizans tarihi kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Ludwig Schopen ve Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae,* 3 cilt (Bonn: Weber, 1829-1830).
- *Letters,* "Nicephoris Gregorae Epistulae XC", yay. M. Bezdeki, *Ephemeris Dacoromana,* II (1924), s. 229-377.
- *Correspondance de Nicéphore Grégoras*, yay. R. Guilland, Paris 1927.
- *Rhomaische Geschichte Historia Rhomaike [von] Nikephoros Gregoras. Ubers. und erlautert*, yay. Jan Louis van Dieten, (Stuttgart, A. Hiersemann, 1973-1994, Bibliothek der griechischen Literatur. Abteilung Byzantinistik Bd. 15, 24, 39).

IOANNES KANTAKUZENOS (14. yüzyıl): 1347-1354 yılları arasında imparatorluk yapan VI. Ioannes, 1320-1362 yıllarında meydana gelen hadiseleri anlatan Bizans tarihinin yazarıdır.

Yayın ve kaynaklar

Historiarum

- CIII-CIV, yay. Migne, Paris 1645.

- *Histoire de Constantinople,* çev. M. Cousin, 8 cilt, Paris 1674-1675.
- *Mihail Cantacuzino Banul, Genealogia Cantacuzinilor*, yay. N. Jorga, Bukreş 1902.
- *The History of the John Cantakouzenos Book IV: Text, Translation and Commentary*, haz. T S. Miller, Doktora Tezi, Washington DC 1975.
- *Geschichte ubersetzt und erlautert*, I, çev. G. Fatouros - T. Krischer, Stuttgart 1982. Bibliothek der griechischen Literatur; Bd. 17.
- *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum Libri IV, 3 cilt, Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Ludwig Schopen, Bonn 1828-32.
- *Opera / Johannis Cantacuzeni; nunc primum editae curantibus*, Edmond Voordeckers ve Franz Tinnefeld. (Turnhout: Brepols; Leuven: University Press, 1987: Corpus Christianorum. Series Graeca 16.
- R. Trone *History I: 1-19* (Ph.D Dissertation, Catholic University of America, 1979) [Bonn I, 1-98].
- Bartsocas, C.S., "Two 14th Century Greek Descriptions of the `Black Death'", *Journal of the History of Medicine,* 21:4 (1966), s. 395.
- *Iohannis Cantacuzeni Refutationes duae Prochori Cydonii, Disputatio cum Paulo Patriarcha Latino: epistulis septem tradita*, yay. Edmond Voordeckers - Franz Tinnefeld, nunc primum editae, (Turnhout: Brepols; Leuven: University Press, 1987), Corpus Christianorum, Series Graeca 16.

MANUEL II PALAIOLOGOS: 1391-1428 tarihleri arasında Bizans imparatoru olan Manuel, I. Murad ve Yıldırım Bâyezid'e tâbi olmuştur. Türkler'e karşı propaganda amacıyla Avrupa'da en uzun süre seyahat eden Bizans imparatorudur. Mektupları, I. Murad, Yıldırım Bâyezid ve Fetret Devri'ne ilişkin çok değerli bilgiler içermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Discourse to the People of Thessalonica, Makedonika, III*, yay. B. Laourdas, 1955, s. 290-307.
- *Manuel II Palaiologos, Dialoge mit Einem 'Perser'*, yay. E. Trapp, Wiener Byzantinische Studien, II, Wien 1966.
- *Letters of Manuel II Palaeologous. Text, Translation and Notes*, yay. G. T. Dennis, CFHB, VIII, Washington DC 1977.

- *Funeral Oration on his Brother Theodore, CFHB*, çev. J. Chrysostomides, XXVI, Selanik 1985.
- Diologue, çev. A. Angelou, *Dialogue with the Empress Mother on Marriage, Introdiction, Text and Translation, Byzantina Vindobonensia*, 19, Vienna 1989.
- *Orationes Ethico-Politicae ve Praecepta Educations Regiae*, MPG, CLVI sütun 313-384, 385-557.
- Levent Kayapınar, *II. Manuel Palaeologus'un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389-1402)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

ISIDOROS GLABAS (SELANİKLİ): Selanik Başpiskoposluğu yapan Isıdoros'un Aya Dimitrios Bayramı'ndaki söylevlerinde Osmanlı fetihleri, Osmanlı-Bizans halkı arasındaki ilişkiler ve Osmanlı fetihlerinin yankıları hakkında bilgiler bulmak mümkündür.

Yayın ve kaynaklar

- B. Laourdas, "Isidorou Arkhiepiskopou Thessalonikis Homiliai eis tas Eortas tou Agiou Dimitriou", *Helenika*, Bölüm V, Selanik 1954.

SYMEON, ABS. OF THESSALONİKE (XV. yüzyıl): Selanik Piskoposu, şehrin Türkler'e geçmeden önceki durumunu anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- *Politico-historical works of Symeon, Archbishop of Thessalonica, (1416/17 to 1429)*, critical Greek text with introd. ve commentary / by David Balfour, (Vienna: Verl. d. Osterr. Akad. d. Wiss., 1979), Wiener byzantinistische Studien; Bd. 13.
- Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, *Selanik Başpiskoposu Symeon`un tarihi nutku (1387-1429)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

LEONTIOS MAKHAIROS (15. yüzyıl):

Yayın ve kaynaklar

- *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus* yay. ve çev. R. M. Dawkins, 2 cilt, Oxford 1932.

IOANNES LASKARIS KANONAS (15. yüzyıl): 1422 İstanbul kuşatmasını kaleme alan Bizanslı yazardır.

Yayın ve kaynaklar

Chronikon

- *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Immanuel Bekker, Bonn 1838, ps. 457-479.
- *Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen*, Graz 1954, Byzantinische Geschichtsschreiber Vol 2.

Die Nordlandreise des Laskaris Kananos (alles eingeleitet und erklart von Franz Gabler) Murad II's 1422 attack on Constantinople

- *De Constantimopolis Obsidione*, çev. E. Pinto, Johannis Canani, Napoli 1968.
- *L'assedio di Constantinopoli*, yay. ve çev. E. Pino, Giovanni Cananos, Messin 1977.
- Kananos, Ioannes Laskaris, "6930 (1422) Hilkat Yılı İstanbul Savaşı, II. Murad'ın İstanbul Muhasarası Hakkında Bir Eser", *Tarih Dergisi*, VII/11-12 (İstanbul 1955), s. 209-236.

IOANNES ANAGOSTES (15. yüzyıl): Bizanslı yazar, 1430'da Selanik'in fethini anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *De Thessalonicensi Excidio Narratio*, yay. Immanuel Bekker, Georgios Sphrantzes, Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae, (Bonn 1838), ps. 457-78.
- *Ioannou Anagnostou Diegesis*, yay. G. Tsara, Thessaloniki 1957-1958.
- *Johannes Anagnostis, Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı)*, yay. Melek Delilbaşı, Ankara 1989.

LAONIKOS CHALKOKONDYLES (15. yüzyıl): Atinalı tarihçi 1293-1463 yılları arasında Türk-Bizans ilişkileri tarihi yazarıdır. Chalkokondyles'in eseri Osmanlı'nın kuruluşundan 1463'e kadar Osmanlılar hakkında detaylı bilgiler içerir.

Yayın ve kaynaklar

Historiarum demonstrationes

- *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Immanuel Bekker, Bonn 1843.
- *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*, yay. E. Darkó, I-II, Budapest 1922-27.
- *Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen*, (Graz 1954) Byzantinische Geschichtsschreiber Vol 2.

Aus dem Geschichtswerk des Laonikos Chaikokondyles -- Die Nordlandreise des Laskaris Kananos-Zwei Briefe des Manuel Chrysoloras, je ubers. (alles eingeleitet und erklart von Franz Gabler)

- *Historie Generale des Turcs Contenant Historie de Chalkondyle*, yay. B. D. Vigenaire, I-II, Paris 1577.
- Chalkokondyles, *Histoire de la décadence de L'Empire Grec et l'establissement de celui des Turcs*, Paris 1620-1632.
- *Historirarum Libri Decem*, Paris 1650.
- *Patrologia Graeca(157)*, yay. J. Migne, Paris 1857-1866.
- *Expuneri Istorice*, (FHDR, IV, s.450-517), yay. V. Grecu, Bükreş 1958.
- *Die Türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkondyles*, yay. A. N. Kurat, Doktora Tezi, Hamburg 1933.
- *Laonikos Chalkokodyles. A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories"*, çev. N. Nicoloudis, yay. E. K. Chrysos, I-III, Atina 1996.
- Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V-VII. Bölümler)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

DUKAS (15. yüzyıl): Çağdaşı tarihçilerle kıyaslandığında Türkler hakkında en fazla bilgi veren tarihçidir. Efesli olan Dukas, aristokrat bir aileden gelir. 1452'de Osmanlılar'ın İstanbul'u almak için Dimetoka'da yaptıkları hazırlıklara bizzat şahid olmuştur. Yıllık vergiyi sultana takdim eden heyette yer almış ve bu vesileyle Türkleri daha yakından tanıma imkanı bulmuştur. 1453-1462 yılları arasında kaleme aldığı *Historia* adlı eserinde

Anadolu beyliklerinin kurulması ve Türkler'in Bizans topraklarına yerleşmelerine değinilmekle birlikte I. Bâyezid dönemi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. 14-15. yüzyıl Türk-Bizans ilişkileri hakkında detaylı veriler içeren tarihi, Bizans ve Türk kroniklerini tamamlayan son derece önemli bir kaynaktır.

Yayın ve kaynaklar

Historia Turco-Byzantina

- *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Immanuel Bekker, Bonn 1834.
- *Ducae'Istoria Turco-Byzantina (1341-1462)*, yay. Vasile Grecu, Bükreş 1958.
- *Decline ve Fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, by Harry J. Magoulias, (Detroit: Wayne State University Press, 1975).
- Dukas, *Bizans Tarihi,* çev. V. L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.
- *Historia Byzantina a Johanne Palaeologo i ad Mehmetum II. Accessit Choricon breve*, çev. ve yay. Ismael Boulliaud, Paris 1649.
- *Historie de Constantinople, depuis le regne de l'ancien Justin jusqu'a la fin de l'empire, Paris 1672*, yay. Cousin, Amsterdam 1984.
- *Doukas, Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, çev. H. J. Magoulias, Detroit 1975.
- *Mikhael Dukas, Tarih, Anadolu ve Rumeli, 1326-1462,* çev. Bilge Umar, İstanbul 2008.

GEORGE SPHRANTZES (15. yüzyıl): 1401'de İstanbul'da doğan Sphrantzes, aristokrat bir aileden gelmektedir. Palaiologoslar'a hizmet etmiş bir aileye mensup olan yazar, 16 yaşından itibaren sarayda farklı görevlerde bulunmuş, daha sonraları valilik de yapmıştır. Sarayda görevli bulunduğu yıllarda elçilik göreviyle, özellikle II. Murad zamanında, Osmanlılarla temas halinde olmuştur. Yazara ait iki kitap bulunduğu zannedilmekteydi. Bunlardan ilki *Minus Kroniği*'dir. 1401-1477 yılları arasındaki hadiseleri kapsayan kronik, Palaiologoslar hanedanının tarihidir. Bu eserde müellif, Bizans'ı ilgilendirdiği kadarıyla Türkler'den bahsetmektedir. Eserinde hanedana övgüler düzen yazar Türkler'e ve Latinler'e karşı düşmanlık

duygularını ifade etmektedir. Eserini kendi hatıraları ve devlet vesikalarına dayandıran Sphrantzes, Bizans tarihçileri arasında en sağlam kronolojiye sahip olan kişidir. İkinci kitap olan *Majus Kroniği*'nin ise yakın zamanlara kadar Sphrantzes'in eseri olduğu sanılmaktaydı. Eseri Rumca'ya tercüme eden Grecu, bu eserin Sphrantzes tarafından değil XVI. yüzyılda Makarios Melissenos tarafından kaleme alındığını ispatlamıştır. Dört kitaba ayrılan bu eser 1261'den 1478'e kadar olan hadiseleri kapsamaktadır. Olaylar Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Osmanlı-Bizans ilişkileri şeklinde ele alınmaktadır. Bu eserin kaynakları ise *Minus Kroniği*, Georgios Acropolites, Niketas Khoniates, Nikephoros Gregoras, Laonikos Khalkokondyles ve Movemvasyalı Dorotheus'un kronikleridir.

Yayın ve kaynaklar

Chronicon Maius [Sphrantzes'e mâl edilen]

- *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Immanuel Bekker, Bonn 1838.
- *Die letzten Tage von Konstantinopel: der auf den Fall Konstantinopels 1453 bezugliche Teil des dem Georgios Sphrantzes zugeschriebenen "Chronicon Maius"*, ubers., eingeleitet und erklart, by Endre von Ivanka, (Graz: Verlag Styria, 1954, repr. 1965), Byzantinische Geschichtsschreiber Vol 1.
- *Cronica 1258-1481, (Scriptores Byzantini, V)*, yay. V. Grecu, Bükreş 1966.
- *Georgii Phrantzae Chronicon*, yay. J. B. Papadopulos, Leipzig 1935.
- *Die Auf Fall Konstantinopels f 1453 Bezügliche Teil Des Dem Georgios Sprantzes Zugeschriebenen é Chronicon Maiusé*, yay. E. V. Ivanka, Graz 1961.
- Pseudo-Sphrantzes, *Chronikon Maius*, yay. M. Melissenos (bir bölümünün Türkçe tercümesi için bk. *Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*, çev. K. Dinçmen, İstanbul 1992).

Chronicon Minus

- *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae*, yay. Immanuel Bekker, Bonn 1838.
- *Patrologia greaca* 156: 1025-80, yay. J-P Migne, Bonn 1834.

- yay. J. B. Papadopoulos, Leipzig 1935.
- Giorgio Sfranze; *a cura di Riccardo Maisano. Corpus fontium historiae Byzantinae 29. Series Italica*, (Rome: Accademia nazionale dei Lincei, 1990).
- *The Fall of the Byzantine Empire*, by Marios Philippides, (1980).
- *Chronicon Minus, Georgios Sphrantzes, Memorii, 1401-1477, (Scriptores Byzantini, V)*, yay. V. Grecu, Bükreş 1966.
- *Georgi Phrantzae Chronicon Minus, MPG (içinde),* CLVI, 1025-1080.
- *The Fall of the Byzantine Empire 1401-1477, A Choronicle by George Sphrantzes*, yay. ve çev. M. Philippides, Amhers 1980.
- *Giorgio Sfranze Cronaca,* yay. R. Maisano, Roma 1990.
- *İstanbul Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları -Chronicon Minus*, çev. Levent Kayapınar, İstanbul 2009.
- Levent Kayapınar, "Sphrantzes, Georgius", *DİA*, XXXVII, 415-417.

MICHAEL KRITOVOULOS (CRITOBOULUS) (15. yüzyıl): Hayatı hakkında detaylı bilgiye sahip olmadığımız Kritovulos, İmroz'un önde gelen ailelerinden birine mensuptur. 1456 yılında İmroz'un yönetimi Kritovulos'a verilmiştir. 1463'te İmroz Venediklilerin eline geçtiğinde İstanbul'a gelen yazar, daha sonra Ayranoz Manastırı'nda keşiş olarak ölmüştür. *Historia* adlı eseri 1451-1467 yıllarını kapsamaktadır ve beş kitaba ayrılmıştır. İlk dört kitapta Fatih Sultan Mehmed'in üçer yıllık, son kitapta ise dörder yıllık faaliyetlerinden bahsedilmekte olup sultana ithaf edilmiştir. İstanbul'un fethi sırasında kentte bulunmayan Kritovulos, etraflıca anlattığı fethi, görgü tanıklarının anlattıklarına göre kaleme almıştır. Ayrıca Macar-Osmanlı ilişkilerinden de bahseden Kritovulos'un eseri, İstanbul'un fethi ve 1467 yılına kadar II. Mehmed'in saltanatı hakkında da önemli bilgiler içermektedir.

Yayın ve kaynaklar

Vios tou Moameth II / De rebus gestibus Mahumetis II

- *Fragmentum historicum greacorum*, V, 52-164, yay. C. Müler, Paris 1883.

- *Din Domnia Lui Mahomed al 11-Lea: Anii 1451-1467*, yay. V. Grecu, Bükreş 1963.
- *Critobuli Imbriotae historiaem Corpus fontium historiae Byzantinae*, yay. Diether Roderich Reinsch, 22, Berlin 1983.
- *History of Mehmed the Conqueror*, çev. Charles T. Rigg, Princeton 1954.
- *Mehmet II. Erobert Konstantinopel: die ersten Regierungsjahre des Sultans Mehmet Fatih, des Eroberers von Konstantinopel 1453: das Geschichtswerk des Kritobulos von Imbros; ubersetzt, eingeleitet und erklart, by Diether Roderich*, Graz 1986.
- *Târîh-i Sultân Mehmed Hân-ı Sânî*, TOEM ilavesi, İstanbul 1328/1910.
- *Târih-i Sultân Mehmed Hân-ı Sânî (İstanbul'un Fethi)*, yay. M. Gökman, çev. P. Karolides, İstanbul 1967.
- Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, çev. Muzaffer Gökman, İstanbul 1999.
- *Kritovulos Tarihi, 1451-1467*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012.

SYLVESTER SYROPOULOS (XV. yüzyıl): Bizans ruhban sınıfına mensup olan Syropoulos, 1438 Floransa Konsili'ne katılarak, bu konsilin günlüğünü tutmuştur. Eser, Osmanlılar'a karşı oluşturulmaya çalışılan Haçlı seferi için yapılan müzakerelerden bahsetmekle birlikte II. Murad dönemi hakkında da değerli bilgiler içermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Les "Memoires" du Grand Ecclesiarche de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-39)*, yay. & çev. V. Laurent, Concilium Florentium: Documenta et Scriptores, Series B, 9, Rome 1971.

ANONİM (XVI. yüzyıl):

Yayın ve kaynaklar

- *Ekthesis chronike synometera syntethesia en haploteti lexeon* yay. Konstantinos N. Sathas, Bibliotheca greaca medii aevi, vol 7, Paris 1894.

- Text ve English çev. Emperors, *Patriarchs ve Sultans of Constantinople*, by Marios Philippides, (Brookline MA: Hellenic College Pres 1990) 1391-1543.

ANONİM (XVII. yüzyıl):

Yayın ve kaynaklar

Chronikon peri ton Tourkon soultanon

- *Byzantium, Europe, ve the early Ottoman sultans, 1373-1513: an anonymous Greek chronicle of the seventeenth century (Codex Barberinus Graecus 111),* Marios Philippides'in çeviri ve ekleriyle, (New Rochelle, N.Y.: A.D. Caratzas, 1990), Late Byzantine & Ottoman Studies 4.

KISA KRONİKLER

Osmanlı tarihi hakkında birçok bilgi ihtiva eden kısa Bizans metinleri vardır.

Yayın ve kaynaklar

- Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri, Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İstanbul 2013.
- Şahin Kılıç, "Önemli Bir Bizans Kısa Kroniği ve Osmanlı tarihine Katkıları", *Tarih Dergisi*, sayı: 55 (İstanbul 2012), s. 31-80.

BULGAR KAYNAKLARI[*]

GRIGORIJ TSAMBLAK: 1419 yılının sonunda veya 1420 yılının başında ölen Patrik Evtimius'un öğrencilerinden olan Tırnovalı Tsamblak Bizans, Sırbistan, Romanya ve Rusya'da bulunmuştur. "*Evtimius'un Panegiriği*" adlı eserinde Tırnova'nın Yıldırım Bâyezid tarafından fethini ve Bulgar Patriği Evtimius'un sürgüne gönderilişini duygusal bir dille anlatır. Yazar, bir diğer eseri "*Aziz Petka'nın Naşının Tırnova'dan Vidin'e ve Oradan da Sırbistan'a Nakline Dair Hikâye*" de de Vidin fatihi Yıldırım Bâyezid'den bahseder.

Yayın ve kaynaklar

- E. Kaluzniacki, *Aus der Panegyrischen Literatur der Südslaven*, Wien 1901, s. 22-88.
- Dinekov, P.-K. Kuev, D. Petkanova, *Hristomatiya po staro Bılgarska Literatura*, Sofya 1978, s. 417-439.
- E. Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375-1393)*, Wien 1901, s. 432-436.
- Dinekov, P.-K. Kuev, D. Petkanova, *Hristomatiya po Staro Bılgarska Literatura*, Sofya 1978, s. 440-442.

JOASAF BDINSKI: 1392'de Vidin Metropoliti olan Joasaf Bdinski, 1394'te Bulgar Çarı Stratsimir'in oğlu Konstantin ile beraber görevli olarak Tırnova'ya gitmiştir. Tırnova'nın Türkler'in eline geçmesinden etkilendiği için "*Filotea'nın Panegyriği*" adlı eseri kaleme almıştır.

---

[*] Bulgar ve Sırp kaynaklarıyla ilgili kısmın hazırlanması için notlarını kullanmama müsaade eden Ayşe Kayapınar'a teşekkür ediyorum.

Yayın ve kaynaklar

- E. Kaluzniacki, *Aus der Pangyrischen Literatur der Südslaven*, Wien 1901, s. 97-115.
- V. Sl. Kiselkov, *Bılgarska İstoriçeska Biblioteka*, kitap 1 (1931), s. 192-206.

SEREZLİ İSA: Müellif, *"Çirmen Savaşı Bozgunu"* adlı eserinde Çirmen Muharebesi'nde Osmanlılar'a mağlup olan güney Slavlarının "hazin öyküsünü" kısaca anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- J. IVANOV, *Bălgarski starini iz Makednonija*, Sofia 1931, s. 226-227.

ANONİM: XV. yüzyıl Bulgarcası ile yazılan kronik Osmanlı tarihini 1295'te Osman Bey'in tarih sahnesine çıkışıyla başlatıp, Sultan Mehmed'in tahta çıktığı tarih olarak verdiği 1417'de sona erdirmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Akdes Nimet Kurat, "Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3 (Ankara 1966), s. 189-195 (V. Jagiç'in neşri kullanılmıştır. Archiv für Slavische Philologie, Band XIII (1891), s. 481-543).
- I. Tjutjunžiev, *Bălgarskata anonimna khronika ot XV v.*, Veliko Tărnovo 1992.

SIRP KAYNAKLARI

OSTROVIÇALI KONSTANTIN MIHAILOVIÇ (1435-1501): 1490 ile 1501 yılları arasında kaleme aldığı "*Bir Yeniçerinin Hatıraları*" veya "*Türk Kroniği*" adları ile tanınan eserin orijinal metni günümüze ulaşmamıştır. Eserin geç tarihli suretleri, Lehçe ve Çekçe tercümeleri elimizdedir. Mihailoviç'in eserini Sırpça mı, yoksa Lehçe mi yazdığı tartışmalıdır. 1455'te Türkler'e esir düşmeden önce Novo Brdo'da madencilik yapan Mihailoviç'in Ostroviçada doğup doğmadığı da belli değildir. Osmanlılar'a esir düştükten sonra yeniçeri birliklerinde görev yapmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Pamiętniki Janczara czyli Kronika Turecka*, Cracovie 1912.
- Konstantin Mihailović d'Ostrovica, *Mémoires d'un janissaire ou Chronique turque*, Texte polonais, traduction serbe et préfacé de Đorđe Živanović, Spomenik (CVII 29 juin 1954).
- B. Jivanoviç, *Mihailoviç iz Ostrovitse. Janiçarove uspomene ili turska hronika*, Beograd 1959.
- *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.
- Konstantin Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu-Behiç Anıl Erkin, İstanbul 2013.

KONSTANTIN FİLOZOF: Stefan Lazareviç'in (1389-1427) Vitası adlı eseri, Sırp kralının isteği üzerine hazırlamıştır. Konstantin Filozof, Tırnova'daki Bulgar Patriği Evtimius'un öğrencisidir. XIV. yüzyılın sonuna doğru doğmuştur. 1431 yılında vitayı kaleme almıştır. Vita'da Osmanlı-Sırp ilişkilerine dair bilgilerin yanı sıra, Orhan Bey döneminden itibaren Osmanlı tarihine dair bilgiler de verilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Konstantin Kosteneçki, *Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç*, çev. Hüseyin Mevsim, İstanbul 2009.

Diğer Sırpça Kronikler: Osmanlı tarihine dair bilgi veren anonim Sırpça kronikler ve Brakoviç Kroniği dahil diğer pek çok Sırpça kronik için bk. Stoyanoviç, L., Stari srpski rodoslovi i letopisi, Beograd 1927. Akdes Nimet Kurat tarafından Türkçe çevirisi "Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri" (*Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3 (Ankara 1966), s. 184-188) adlı çalışmada verilen Sırp kroniğinin aslı için bk. Stoyanoviç, L., Stari srpski rodoslovi i letopisi, Beograd 1927, s. 205- 276.

DANİMARKALI SEYYAHLAR/ELÇİLER

MONSIER DES HAYES: Danimarkalı seyyah, 1658'de İstanbul'a geldi ve bu seyahatini anlattığı bir seyahatnâme kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

ERMENİ KAYNAKLARI

- *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi: 1608-1619*, çev. Hrand Andreasyan, İstanbul 1964.
- Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*, haz. Kevork Pamukciyan, çev. Hrand Andreasyan, İstanbul 1988.
- P. G. İnciciyan, *İstanbul: XVIII. Asırda*, Eremya Çelebi Kömürciyan, çev. Hrand Andreasyan, İstanbul 1956.
- *Osmanlı-İran-Rus ilişkilerine Ait İki Kaynak: I. Petros di Sarkis Gilanentz'in kronolojisi, II. Nadir Şah devrine ait bir anonim kronoloji*, çev. Hrand Andreasyan, İstanbul 1974.
- *Georg Oğlukyan Ruzname: 1806 - 1810 isyanları: III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, çev. Hrand Andreasyan, İstanbul 1972.
- Hrand Andreasyan, "Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâli İsyanları", *Tarih Dergisi*, sayı: 17-18 (İstanbul 1962-63), s. 27-42.

———, "Celâlilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 45-53.

———, "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 131-142.

———, "İkinci Viyana Muhasarası ve Müteakip Harplere Ait Orijinal Bir Ermenice Kaynak", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1972), s. 195-196.

———, "Balatlı Georg'a göre Edirne Vakası", *Tarih Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1960), s. 47-64.

FRANSIZ SEYYAHLAR/ELÇİLER

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE: Deniz yolu ile Suriye'ye geçen Fransız seyyah, buradan Filistin, Havran, Şam, Hama ve Halep'e geldi. Seyahatnâmesinde dolaştığı yerleri ve II. Murad'ı anlatır. 1431'de ise İstanbul'a geldi ve Galata'da ikamet etti. Daha sonra Edirne üzerinden Fransa'ya döndü.

Yayın ve kaynaklar

- Bertrandon de la Brocquière, *Denizaşırı Seyahati*, haz. Charles Henri Auguste Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul 2000.
- *The travels of Bertrandon de la Brocquière*, Hafod 1807.

GUILLAUME POSTEL: Ünlü şarkiyatçı, 1535'te Fransa Elçisi Jean de la Forest'ın maiyetinde İstanbul'a geldi. İstanbul'a bu ilk seyahatinde asıl görevi yazma toplamaktı. 1535-1537 arasında burada kaldı. Daha sonra 1549-1550 yıllarında da İstanbul'da bulundu.

Yayın ve kaynaklar

- G. Postel, *De la Republique des Turcs: et la ou I'occasion...*, Poitiers 1552.
- Zeki Arıkan, "Guillaume Postel ve De la Republique des Turcs", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II (İzmir 1984), s. 68-82.
- William J. Bouwsman, *Concordia Mundi: The career and thought of Guillaume Postel*, Cambridge 1957.
- J. Ursu, *La politique orientale de François I (1515-1547)*, Paris 1908.
- E. Charrière, *Négociations de la France dans le Levant ou correspondandes, mémoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France à Constantinople*, I, Paris 1848.

CHRISTOPHE RICHER: Türkiye'ye geldiği yönünde iddialar bulunmakla birlikte bu oldukça düşük bir ihtimaldir. Eserinde orijinal bilgi pek yoktur.

Yayın ve kaynaklar

- *Des coutumes et manieres de vivre des Turcs...*, Paris 1540.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 322.

JACQUES GAASOT: 1548'de İstanbul'daki Fransız elçiliğinde kurye olarak çalışmıştır. Bu dönemde Osmanlı Padişahı Kanunî, İran yönünde seferde olduğu için Fransız elçisi de bu sefere katıldı. Gaasot da elçinin maiyetindeydi. İstanbul'da iken Fransa'daki amcasına yazdığı mektuplar daha sonra kitap olarak yayınlandı.

Yayın ve kaynaklar

- *Le Discours du Voyage de Venise a Constantinople*, Paris 1550.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 320.
- J. Ursu, *La politique orientale de François I (1515-1547)*, Paris 1908.
- E. Charrière, *Négociations de la France dans le Levant ou correspondandes, mémoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France à Constantinople*, I, Paris 1848.

JEAN CHESNEAU: Chesneau, 1547-1554 tarihleri arasında İstanbul'da Fransız elçiliği yapmış olan Gabriel d'Aramon'un kâtibi olarak görevliydi. d'Aramon, 1547'de Fransa elçisi olarak İstanbul'a gönderildi. Elçi, Venedik üzerinden İstanbul'a ulaştı, ancak Kanunî bu dönemde Doğu yönünde seferde olduğu için padişahı görmek üzere İran'a kadar gitti. Elçilik kâtibinin kaleme aldığı eser, *Monsier Seyahatnamesi* olarak bilinir.

Yayın ve kaynaklar

- *Le Voyage de Monsieur d'Aramon, Ambassadeur pour le Roy en Levant, escript par noble homme Jean Chesneau...*, Paris 1887.
- İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, III/5-6 (İstanbul 1951-1952), s. 63-94.
- *Représentants Permanents de La France en Turquie (1536-1991) et de La Turquie en France (1797-1991)*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, Sinan Kuneralp-Frédéric Hitzel, İstanbul-Paris 1991, s. 8.

- *D'Aramon Seyahatnamesi, Kanuni Devrinde İstanbul, Anadolu, Mezopotamya*, çev. Işıl Erverdi, İstanbul 2012.

JÉRÔME MAURAND: Jerome, Ayasofya'yı görmek için 1544'de İstanbul'a gelen Fransız elçilik heyetinin maiyet rahibi olarak görev almıştır. İstanbul'a geldikten sonra Avusturya seferinde olan Kanunî'nin gelişini Pera'da beklemişlerdir. Maurand, İstanbul'a kadar olan yol üzerindeki yerler ve İstanbul hakkında, daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmesinde önemli bilgiler vermektedir. Gördükleri hakkında eserinde bulunan resimler de önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Itineraire Jerome Maurand, d'Antibes a Contantinople (1544)*, haz. Par Leon, Paris 1901 (Ayşe Kayapınar tarafından yapılan çevirisi Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

NICOLAS DE NICOLAY: 1551'de İstanbul'a gelen Fransız Elçisi d'Aramonte'a refakat etmiştir. Daha sonra yazdığı eseri bölümler halinde kaleme almıştır. Birinci bölümde seyahatini, ikinci bölümde İstanbul'daki binalar hakkındaki gözlemlerini, üçüncü bölümde acemioğlanları, yeniçeriler, aşçılar ve tarikatlar hakkındaki düşüncelerini anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *Navigationest Pérégrinations orientales avec les figures et les habillement au naturel...*, Lyon 1568.
- Nicolas de Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğu'nda*, çev. Menekşe Tokyay-Şirin Tekeli, İstanbul 2014.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

PHILIPPE DU FRESNE-CANAYE: 1573'te Fransa'nın İstanbul Elçisi M. de Noailles'in maiyetinde Osmanlı başkentine doğru yola çıktı. Seyyahımız, İstanbul'a geldikten bir süre sonra elçilik heyetinden ayrıldı. Adalar ve Mora üzerinden Paris'e geri döndü. Kaleme aldığı seyahatnâme, Doğu dinleri ve dilleri, Adalar, Anadolu kıyıları, Venedik ve Marsilya'nın ticarî

faaliyetleri, Osmanlı toplumu ve sarayı hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Le Voyage du Levant (1573),* haz. H. Hauser, Paris 1897.
- Philippe du Fresne-Canaye, *Frense-Canaye Seyahatnamesi, 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 319.

JEAN PALERNE: Kudüs'e bir seyahat yapan Palerne üç ay da İstanbul'da bulunmuştur. III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in sünnet düğünü hakkında teferruatlı bilgi verir.

Yayın ve kaynaklar

- *Peregrinations du S. Jean Palerne...*, Lyon 1626.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 322.

ANDRE THEVET: Kudüs'e giderken 1594'de İstanbul'a da gelen seyyah, burada Fransa elçisinin konuğu oldu.

Yayın ve kaynaklar

- *Cosmographie de Levant*, Lyon 1554.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 323.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

LOUIS GÉDOYN: 1623'te Fransa'nın Halep konsolosu olarak atandı. 12 Mart 1624'de İstanbul'a geldi ve burada sekiz ay kaldı. Gédoyn, 1628'de İstanbul'a ikinci defa, fakat bu defa resmî görevli olarak değil, gezmek için geldi. Seyyahın bu seyahatleri esnasında arkadaşlarına yazdığı mektuplar daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

DU LOIR: IV. Murad zamanında İstanbul'da bulunan Fransız, seyahatnamesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun o zamanki durumu ve IV. Murad'ın Bağdad seferi hakkında bilgi verir.

Yayın ve kaynaklar

- *Les Voyages du Sieur du Loir*, Paris 1657 (Mustafa Daş tarafından yapılan Türkçe tercümesi Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

CHEVALLER D'ARVIEUX: 1653'te, 18 yaşında iken İzmir'e geldi ve burada 1657'ye kadar kaldı. Bu süre zarfında İzmir'de ticaretle meşgul oldu. 1672'de ise Fransa Kralı XIV. Louis'nin mektubunu Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'e getirmekle görevlendirildi ve bu vesileyle İstanbul'a da geldi. Daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmesinde Osmanlı şehirleri ve toplumu hakkında gözlemlerine dayanan önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

JEAN-BAPTISTE TAVERNIER: Seyahatnâme, seyyahın XVII. yüzyıl ortalarında Fransa'dan İran'a yaptığı altı seyahati içerir. Eserin birinci cildi Türkiye ve İran'a; ikinci ve üçüncü ciltler İskenderiye, Halep ve Ninova; beşinci cilt ise sadece İran'a tahsis edilmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Jean Baptiste Tavernier, *XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat*, çev. Ertuğrul Gültekin, İstanbul 1980.
- *Tavernier Seyahatnamesi*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2006.
- *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, çev. Perran Üstündağ, İstanbul 1984.

JEAN THÉVENOT: 1655-1656'da İstanbul'da dokuz ay kalmış ve daha sonra Bursa, İzmir, Ege Adaları üzerinden Kudüs'e gitmiştir. Paris'e döndükten sonra seyahatini bir kitap halinde yayınladı. Seyahatnâmesinde genel olarak Türklerin dinî, siyasî ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Jean Thévenot, *1655-1656'da Türkiye*, çev. Nuray Yıldız, İstanbul tsz.
- Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay, İstanbul 2009.

JEAN CHARDIN: 1671-1673 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Gürcistan'ı dolaşmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Jean Chardin, *Chardin Seyahatnamesi, İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, İran*, çev. Ayşe Meral, İstanbul 2014.

ANTOINE GALLAND: Fransız oryantalist ve arkeolog olan Galland, 1670-1673 tarihleri arasında Doğu'ya ilk seyahatini gerçekleştirdi. 1672-1673'te İstanbul'a geldi. Hatıralarında İstanbul ve bu dönemde şehirde yaşananlar hakkında önemli bilgiler verir. Bir diğer eserinde ise İzmir seyahatini ve İzmir'i anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, I-II, yay. Charles Schefer, çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1987.
- Antoine Galland, *İzmir Gezisi: Antoine Galland'ın bir elyazması (1678)*, düz. Frederic Bauden, çev. Erol Üyepazarcı, İzmir 2003.
- Arzu Etensel İldem, "Antoine Galland'ın İstanbul Günlüğü", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 105-111.

GUILLAUME JOSEPH GRELOT: 1672'de İstanbul'a gelen seyyah burada iki sene kalmıştır. Bu süre zarfında şehri tanıma imkânı bulmuş ve ayrıca daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmesinde bu şehrin farklı bölgelerini gösteren plânlar ve resimler de yer almaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *İstanbul Seyahatnamesi*, çev. Maide Selen, İstanbul 1998.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

GABRIEL-JOSEPH DE LA VERGNE: 1679-1685 yılları arasında Fransa elçisi olarak İstanbul'da bulundu ve 1685'te beyin kanaması geçirerek Galata'ya gömüldü. İstanbul'da bulunduğu yıllarda yüzlerce mektup ve rapor kaleme aldı. Bu mektuplardan özellikle İkinci Viyana Seferi öncesine tekaddüm eden kısım Osmanlı diplomasi tarihi için hayati önemi haizdir.

Yayın ve kaynaklar

- Guilleragues Kontu, *İstanbul Mektupları*, çev. Yaşar Avunç, İstanbul 2010.

MARQUIS DE NOINTEL: 1670-1679 yılları arasında Fransa elçisi olarak İstanbul'da bulundu. Bu dönem Osmanlı-Fransa ilişkilerinin sıkıntıda olduğu bir devirdi. Nointel, elçilik yıllarına dair kaleme aldığı hatıratın hem Osmanlı-Fransa münasebetlerine hem de imparatorluğun farklı özelliklerine dair önemli bilgiler verir.

Yayın ve kaynaklar

- *Les Capitulations renovelées entre Louis XIV, Empereur de France, et Mehemet Empereur des Turcs, par l'entremise de M. Charles-François Oliver, marquis de Nointel*, Paris 1689. (Türkçe tercümesi Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacaktır).
- Charles Schefer, *Memoire Historique sur l'Ambassade de France a Constantinople par le Marquise de Bonnac...*, Paris 1894.
- *Représentants Permanents de La France en Turquie (1536-1991) et de La Turquie en France (1797-1991)*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, Sinan Kuneralp-Frédéric Hitzel, İstanbul-Paris 1991.

JEAN DU MONT: 1690-1691'de İstanbul, Kahire ve İzmir'e seyahat etmiştir. Seyahati esnasında yazdığı mektupları bir kitap halinde yayınlamıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

JOSEPH de TOURNEFORT: Fransız krallık bahçelerinin bitkibilimcisi Tournefort, 1700'de yeni bitkiler bulmak için Doğu'ya gönderilir. Seyahatnâmesinin birinci kısmında Ege adalarını salgın hastalıklarından

batıl inançlarına kadar anlatır. İkinci kısmında ise İstanbul'u anlattıktan sonra Tokat, Trabzon, Kars, Ağrı, Erzurum, Amasya, Ankara gibi Anadolu'da gezdiği yerler hakkında bilgi verir..

Yayın ve kaynaklar

- *Tournefort Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay-Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005.

AUBRY DE LA MOTRAYE: 1699'da Osmanlı topraklarına gelen La Motraye 1711'e kadar burada kalır. Türkiye'ye girişinde gördüğü İzmir, Efes, Sakız, Sisam ve diğer adalar hakkında bilgi verdikten sonra İstanbul'u ve kendi döneminde burada cereyan eden olayları anlatır. Ayrıca gezdiği Bursa, İzmit, Gelibolu gibi yerler hakkında da bilgi verir.

Yayın ve kaynaklar

- A. de la Motraye, *Voyages du sr. A. De la Motraye en Europe, Asie and Afrique*, I-II, Lahaye 1727.
- *La Motraye Seyahatnamesi*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2007.
- Belkis Altuniş Gürsoy, "La Motraye Seyahatnamesi'nde Türkler", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 132-146.

Benjamin Brué: Fransa elçilik tercümanı Benjamin Brué bizzat katıldığı 1715 Mora seferine dair bir hatırat kaleme almıştır. Hatıratta sefer güzergâhı, savaş ahvali, menziller arası mesafeler ve ordunun geri dönüşü hakkında önemli bilgiler verilmektedir[1].

MARQUIS DE BONNAC: Marquis De Bonnac 1716-1724 yılları arasında Fransa adına Osmanlı İmparatorluğu'nda elçilik yaptı. Elçiliği dönemine ait mektup ve evrak yayınlanmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Charles Schefer, *Memoire Historique sur l'Ambassade de France a Constantinople par le Marquise de Bonnac...*, Paris 1894 (Türkçe tercümesi Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacaktır).

Journal de la Campagne Que le Grand Vesir Ali Pacha a Faite en 1715 pour la Conquéte de la Morée, Paris 1870. Bu hatırat Turgut Berkel tarafından 1947'de İstanbul Üniversitesi'nde mezuniyet tezi olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

- Suraiya Faroqhi, "On Sekizinci Yüzyılda Bir Şenlik Müzakeresi: İbrahim Paşa ve Marki de Bonnac, 1720", *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s. 164-181.
- *Représentants Permanents de La France en Turquie (1536-1991) et de La Turquie en France (1797-1991)*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, Sinan Kuneralp-Frédéric Hitzel, İstanbul-Paris 1991, s. 35-37.
- Eray Akçay, *İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet, Nr. O34'te Kayıtlı Fransa'nın İstanbul Elçisi Marquis de Bonnac'ın Osmanlı Bürokrasisi ile Yazışmalarını İhtiva Eden Bir Mecmua (1716-1724)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

MARQUIS DE VILLENEUVE: 1728-1741 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçisi olarak görev yaptı. 1736-1739 Osmanlı-Avusturya-Rusya Savaşı'nda önemli görüşmelere aracılık yaptı ve Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasında aracılık etti. İstanbul'da bulunduğu sürece dair daha sonra bir hatırat kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient sous Louis XV. La Mission du Marquis de Villeneuve*, 1728-1741, Paris 1887 (Türkçe tercümesi Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacaktır).
- *Représentants Permanents de La France en Turquie (1536-1991) et de La Turquie en France (1797-1991)*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, Sinan Kuneralp-Frédéric Hitzel, İstanbul-Paris 1991, s. 35-37.

CHARLES GRAVIER DE VERGENNES: Charles Gravier de Vergennes, 1756-1768 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda elçilik yaptı. Bu süre zarfında Osmanlı haricî politikasının şekillenmesinde etkili oldu. İstanbul, Vergennes için âdeta bir mektep işlevi gördü. Vergennes, 1769'da Paris'e döndüğünde elçilik yıllarına dair krala bir rapor sundu. Bu rapor yanında elçinin yazışmalarının büyük bir kısmı da yayınlandı.

Yayın ve kaynaklar

- Charles Gravier, Comte de Vergennes, *"Mémoire sur la Porte Ottomane Mémoire sur la Porte Ottomane Composé au Retour de son Ambassade*

à Constantinople"in Polituque de Tous les Cabinets de l'Europe, pendaut les Regues de Louis XV et de Louis XVI, I-II, Paris 1793.

- Louis Bonneville de Marsangy, *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade Á Constantinople*, I-II, Paris 1894.
- Orville T. Murphy *Charles Gravier, Comte De Vergennes: French Diplomacy in the Age of Revolution, 1719-1787*, USA 1982.
- Mehmet Ali Demirbaş, *XVIII. Yüzyılda Fransız Elçisi De Vergennes'in Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Raporları*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1987.
- Sıdıka Eser, *Vergennes Charler Gravier Kont'un 1767 Tarihli Raporları Çerçevesinde XVIII. Yüzyıl Denge Politikası ve Osmanlı-Fransız İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2007.

COMTE DE SAINT-PRIEST: 1768-1784 yılları arasında Fransa'nın Osmanlı elçisi olarak İstanbul'da bulunan Saint-Priest, gözlemlerine dair bir hatırat kaleme almıştır. 1768-1774 gibi Osmanlı İmparatorluğu için kritik ve sonuçları itibariyle de ağır olan bir savaş ve savaş sonrası imparatorlukta yaşanan travmanın birincil şahidlerinden olan Saint-Priest, hatıratında bu hususlara dair de önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- *Représentants Permanents de La France en Turquie (1536-1991) et de La Turquie en France (1797-1991)*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, Sinan Kuneralp-Frédéric Hitzel, İstanbul-Paris 1991, s. 35-37.
- Jacob Landau, "Saint-Priest and his Mémoire sur les Turcs", *L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France*, ed. Hâmit Batu-Jean Louis Bacqué Grammont, III, Paris-İstanbul 1986, s. 127-149.

COMTE DE CHOISEUL-GOUFFIER: 1784-1792 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçisi olarak görev yaptı. Yunanistan'dan başlayıp Ege kıyılarına ve daha sonra İstanbul'a uzanan seyahatlerini kitaplaştırdı. Gouffier'in seyahatnamesi verdiği bilgiler yanında eserdeki gravürler açısından da son derece önemli bir kaynaktır, ancak müellifin Rum hayranlığı ve Türk aleyhtarı tutumu eserine de yansımıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Chantal Grell, "Les ambriguités du philhellenisme: L'ambassade du comte de Choiseul-Gouffier auprés de la süblime porte (1784-1792)", *Dix-huiteme siècle*, 27 (1995), pp. 223-235.

G. A. OLIVIER: Fransa İhtilal Hükümeti tarafından İstanbul'a gönderildi ve 1793'te de şehre ulaştı. Olivier, seyahatnâmesinin birinci cildinde İstanbul, Galata ve Üsküdar hakkında gözlemlerine dayanan oldukça önemli bilgiler vermektedir. İkinci cildinde Marmara havzasında yaptığı bir seyahati anlatmaktadır. Üçüncü cildinde İskenderiye, Kahire ve Mısır gibi şehirlere yaptığı seyahatleri anlatır. Dördüncü cildinde Rodos, Kıbrıs, Lübnan, Beyrut ve Şam gibi yerlere yaptığı yolculukları anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Semavi Eyice, "Fransız İhtilâli Sırasında Osmanlı İmparatorluğu: G.A. Olivier", *Türk Yurdu*, sayı: 260 (1956), s. 180-186; sayı: 262 (1956), s. 346-352; sayı: 264 (1957), s. 506-511; sayı: 265 (1957), s. 574-583; sayı: 266 (1957), s. 650-656.
- Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, çev. I-II, Oğuz Gökmen, İstanbul 1977, 1991.

JOSEPH FRANÇOIS MICHAUD-JEAN-JOSEPH FRANÇOIS POUJOULAT: 1830'da İzmir'den Türkiye'ye giren seyyahlar yazdıkları mektuplarla Batı Anadolu'yu ve İstanbul'a yolculukları sırasında gördükleri yerleri ile İstanbul'u anlatırlar.

- J. F. Michaud-J. J. F, Poujoulat, *İzmir'den İstanbul'a Batı Anadolu, 1830*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2007 (Eserin İstanbul'a kadar olan bölümünün çevirisidir).

HOLLANDALI SEYYAHLAR/ELÇİLER

CORNELIUS DE BRUYN: 1678'de İzmir'e geldi ve burada üç ay kaldı. Daha sonra İstanbul'a geçti. 1682-1683'te ise Halep'e geldi. Seyahatnâmesinde Osmanlı Devleti'nin muhtelif bölgeleri (Anadolu, Mısır, Suriye, Kıbrıs, Rodos) hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Le Bruyn, Corneille, *Voyage au Levant*, Paris 1714.
- *Cornelis de Bruyn'ün Yakın-Doğu Gezisi = le voyage au levant de Cornelis de Bruyn*, İstanbul 1974.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.
- Himmet Umunç, "Türkiye'de Hollandalı Bir Seyyah: Cornelis de Bruyn ve Gözlemleri", *Belleten*, sayı: 266 (Ankara 2009) s. 145-163.
- Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı: Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi*, Ankara 2000.

İBRANİCE KAYNAKLAR[*]

ELIYAHU KAPSALI: Osmanlı tarihi üzerine İbranice tarih kitabı yazan en önemli Yahudi tarihçi Eliyahu Kapsali'dir (1483–1555). Venediklilerin hükmü altındaki Girit'te doğmuş; İtalya'nın Padova şehrinde meşhur bir Yahudi *yeşiva*sında tahsil gördükten sonra vatanına dönmüş ve *haham* tayin edilmiştir. Kapsali *Seder Eliyahu Zuta: Hiburo Rabi Eliyahu Bar Elkana Kapsali, Toldot ha-'Osmanim u-Venetsiya ve Korot 'Am Yisrael be-Mamlahot Turkiya, Sfarad u Venetsiya* [Seder Eliyahu Zuta, Rabbi Eliyahu Elkana Kapsali'nin Rivayetleri, Osmanlı ve Venedik Tarihi, Türk ve Venedik İdaresinde Yahudiler] başlıklı bir tarih kitabı yazmıştır. Kronik, dünyanın yaradılışından Osmanlı dönemine kadar kısa dünya tarihinden sonra Osman Gazi'den başlayarak Fatih'e kadar kısa, ancak Fatih döneminden Yavuz Sultan Selim dönemine kadarki olayları ise detaylı anlatmıştır. Aryeh Shmuelevitz, Şlomo Simonson ve Meir Benayahu tarafından yayınlanan (I-III, Yeruşalayim-Tel Aviv 1975-1983) kronik Nuh Arslantaş tarafından Türkçe olarak kısmen neşredilmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Uriel Heyd, "Osmanlı Tarihi İçin İbranice Kaynaklar", *VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 296-297.

[*] Osmanlı tarihine dair İbranice kaynakların genel bir değerlendirmesi için Nuh Arslantaş tarafından hazırlanan eser çıkana kadar bk. Uriel Heyd, "Osmanlı Tarihi İçin İbranice Kaynaklar", *VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 295-307. Bu kısım Nuh Arslantaş'ın İbranî tarihçilerine dair yayınlanmamış notlarından hazırlanmıştır. Notlarını kullanmama müsaade ettiği için kendisine teşekkür ediyorum.

- Nuh Arslantaş, *Yahudiler ve Türkler, Yahudi Tarihçi Eliyahu Kapsali'nin (1483-1555) 'Seder Eliyahu Zuta Kroniği" Bağlamında Bir İnceleme*, İstanbul 2013.

YOSEF HA-KOHEN: İspanyol mülteci ailesine mensup hekimdir. XVI. asrın önemli Yahudi tarihçilerinden olan ha-Kohen Avignon'da (Fransa) doğmuştur. 5 yaşına kadar Avignon'da kalan ha-Kohen, 1501 yılında Cenova'ya yerleşmiş; burada tıp, edebiyat, tarih ve dil eğitimi almıştır. Hayatını Cenova ve çevresinde geçiren ha-Kohen, Osmanlı tarihine dair *Divrey ha-Yamim le-Malhey Tsarfat u le-Malhey Bet Otoman ha-Togar* [Fransız Kralları ile Osmanlı Sultanları Tarihi] (nşr. Şlomo Katz, Amsterdam 1733) adlı bir kitap yazmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini başlangıcından kendi zamanına kadar anlatan ha-Kohen, hakikî bir vak'anüvis olup hayale kapılmaksızın elde edebildiği malûmatı titizlikle kaydetmiştir. Eserde Kanunî Sultan Süleyman zamanında Akdeniz muharebeleriyle bilhassa Cenevizli Andrea Dorya'nın gösterdiği faaliyetler ve Türk gemilerinin İtalya sahillerine yaptığı akınlar hakkında bol miktarda bilgi bulunmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Uriel Heyd, "Osmanlı Tarihi İçin İbranice Kaynaklar", *VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 298.

DAVID BEN ŞLOMO GANS: *Tsemah David* [Davud'un Soyu] adlı iki bölümden oluşan kroniğinin ilk bölümünde yaradılıştan başlayarak sürgünler öncesi ve sonrası İsrail tarihi ile bu süreçte İsrailoğulları'nı yöneten nebiler, krallar ve din adamlarının (*Tanaim, Amoraim, Savoraim*) kısa hayatlarını nesil nesil anlatan Gans, ikinci bölümde ise genel bir dünya tarihi kaleme almıştır. Bu bölümde herhangi bir ayırım yapmaksızın Avrupa'yı özellikle de Polonya ve Almanya'yı esas alarak başarılı sayılabilecek nitelikte kronolojik bir dünya tarihi yazan müellif, bu bağlamda Gotlar, Vandallar, Hunlar, Pers, Helen, Roma, Roma'nın doğu-batı olarak bölünmesiyle ortaya çıkan Bizans tarihi ile İslâmiyet'in doğuşu, Haçlılar, Haçlılar tarafından istilâ edilen Kudüs'ün Müslümanlar tarafından tekrar alınması ve Moğolları anlattıktan sonra, nihayet döneminde dünya siyasetini

etkileyen milletler bağlamında Osmanlı (s. 350 vd.) tarihine de yer vermiştir. Gans'ın çalışması neşredilmiştir:

Yayın ve kaynaklar

- *Sefer Tsemah David*, nşr. Mordehay Bravier, Yeruşalayim 1983.

YOSEF SAMBARI: Mısırlı bir Yahudi olan Sambari, XVII. asırda *Sefer Divrey Yosef* isminde Osmanlı tarihine dair kapsamlı bir kronik kaleme almıştır. Yahudi tarihinin İslam-Türk tarihi merkeze alınarak yazıldığı kronikte tarihî malzeme, ortak merkezli devirler (çember/daire) halinde tasarlanmıştır. Kısa şekilde İslâmiyet'in siyasî ve dinî tarihinin anlatıldığı en dıştaki devirde Hz. Muhammed ve ilk halifelerden başlayarak doğuda sonraki dönemlerde ortaya çıkan Müslüman idarecilerin kısa biyografileri anlatılmış; XVII. asra kadar idarecilik yapan Osmanlı sultanları hakkında bilgiler verilmiştir. Eserinde 622 yılından 1672 yılına kadar ki tarihi süreç ele alınmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Sefer Divrey Yosef* [Yosef'in Sözleri], haz. Şim'on Ştober, Yeruşalayim 1994.

ANONİM BİR ESER: Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik vilâyetlerinde meydana gelen ve oradaki Yahudi cemaatleri ile olaylara dair de bazı İbranice eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri, 1622-1624 yılları arasında Osmanlı tarihinin en kritik döneminde meydana gelen olaylardan bahseden müellifi meçhul bir kroniktir. Kroniğin yazması, Bodleian Library (Oxford-İngiltere) 2208, Pococke 31'de kayıtlıdır. Tam nüsha olarak günümüze ulaşmayan yazmanın kaleme alındığı tarih de belli değildir. Osmanlı tarihinin söz konusu en kritik döneminde meydana gelen olaylardan bahseden kronik, Ortaçağ Yahudi dili ve edebiyatı açısından önem taşıdığı gibi, o dönemde devlet içerisinde sıkça yaşanan değişiklikler, halkın sultan, asker ve bürokratlara bakışı, bürokratların tayin ve azilleri, devletin uğraşmak zorunda kaldığı isyanlar, askerî ayaklanmalar ve bu sırada başkentte hâkim olan atmosferi yalın, canlı ve etkili bir biçimde anlatması yönüyle de Osmanlı tarihi açısından önem taşımaktadır. Öte yandan kronik İstanbul'da meydana gelen olayları gün

be gün aktarması sebebiyle başkentin gündelik hayatı için de önemli bir kaynak özelliğindedir. Kronik Nuh Arslantaş ile Yaron ben Naeh tarafından neşredilmiştir.

- *Anonim Bir İbranîce Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul*, neşir-tercüme: Nuh Arslantaş-Yaron Ben Naeh, Ankara 2013.

ANONİM BİR ESER: Önemli risalelerden bir diğeri ise 1524 senesinde Mısır'da isyan eden ve Kahire'deki Yahudileri büyük tehlikeye sokan Hain Ahmed Paşa Vak'ası'nın anlatıldığı risaledir. Kapsali tarafından kaleme alınan *Hasdey ha-Şem* [Tanrı'nın İnayeti] başlıklı bu risalede Yahudilerin, Kanunî'nin Mısır Valisi Ahmed Paşa'nın isyanı sırasında çektikleri sıkıntılardan Tanrı'nın bahşettiği ilahî yardım sayesinde nasıl kurtuldukları hikâye edilmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- *Hasdey ha-Şem* (*Seder Eliyahu Zuta* içinde), II, haz. Aryeh Shmuelevitz, Sholom Simonson ve Meir Benayahu, Jerusalem 1977, 146-200.
- Uriel Heyd, "Osmanlı Tarihi İçin İbranice Kaynaklar", *VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 299.

ANONİM BİR ESER: Aynı olay, sıkıntılı durumdan kurtuluş adına ihdas edilen bir kutlama günü için kaleme alınan dini içerikli bir risalede de (*megila*) anlatılmıştır. *Megila*'da Ahmed Paşa'nın Mısır'a tayini, Mısır'a geldikten sonra halka yaptığı zulüm, kendini Mısır sultanı olarak ilânı, Osmanlı idaresine bağlı güçlerle savaşı, mağlup olup öldürülmesi anlatılırken, Ahmed Paşa'nın ayakta kalabilmek için özellikle Yahudilerden istediği yüklü miktarda para ve parayı temin edemeyen Yahudilerin durumu anlatılmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- G. Margoliouth, "Megillath Missraim, or the Scroll of the Egyptian Purim", *The Jewish Quarterly Review, o.s.* 8 (1896), s. 272-288.

ANONİM BİR ESER: Söz konusu kronik ve risalelerden başka, Osmanlı tarihi üzerine İbranî harfleriyle Türkçe yazılmış bir risale daha mevcuttur. Bodleian Kütüphanesi'nde Osman Gazi'den II. Murad'a kadar Osmanlı tarihini anlatan ve ilk defa Babinger tarafından tanıtılan anonim bir *Tevarih-i Âl-i Osman*, Tülay Çulha tarafından yakında neşredilecektir.

Yayın ve kaynaklar

- Uriel Heyd, "Osmanlı Tarihi İçin İbranice Kaynaklar", *VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 300-301.
- F. Babinger, "Eine Altosmanische anonyme Chronik in hebraischer Umschrift", *Archiv Orientalni,* Prag, IV (1932), s. 108-111.

YA'KOV BERAV: XVIII. asırda Dimaşk (Şam) Valisi Süleyman Paşa (1741-1743) ile Taberiye şehri hâkimi Şeyh Ömer ez-Zahir arasındaki patlak veren savaş ise, Ya'kov Berav tarafından yazılan *Zimrat ha-Erets* isimli bir risalede anlatılmıştır. Eser, olayın sebep-sonuçları ile vuku bulduğu sırada Taberiye'ye hâkim olan Şeyh Ömer ez-Zahir tarafında olup bitenleri anlatması yönü ile Osmanlı tarihi kaynaklarında bulunmayan bazı yönleri tamamlaması açısından önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Zimrat ha-Erets, Pereşat ha-Milhamot beyn Pehat Damesek u Moşel Tiverya bi'Şnot 5502-5503 [1742-1743]*, neşr. Meir Beneyahu, Yeruşalayim 5706/1946.

İNGİLİZ SEYYAHLAR/ELÇİLER

JOHN FOXE: Gemici olarak çalışırken 1563'te Türkler'e esir düştü ve İskenderiye'de hapsedildi. On dört sene burada mahpus kaldı. Daha sonra 266 mahkûmla birlikte kaçıp İngiltere'ye döndü.

Yayın ve kaynaklar

- *The worthy enterprise out of captivitie of the Turkes at Alexandria the 3rd of Januarie 1577.*

EDWARD WEBBE: 1571'de Moskova'ya baskın yapan Tatarlar tarafından esir edildi. Kısa bir süre sonra ise fidyesi ödendi ve kurtuldu. Ancak İskenderiye'ye giden bir gemide topçubaşı iken yine esir edildi. Osmanlı-İran harplerinde topçu olarak görev aldı. Hindistan ve Türkistan'a yine topçu olarak gönderildi. Dönüşte tekrar hapse atıldı. 1588'de fidyesi ödendi ve serbest kaldı. Esaret hayatı hakkında yazdığı eserde Osmanlı-İran harbleri ve Osmanlı toplumu hakkında önemli bilgiler verir.

Yayın ve kaynaklar

- *The Rare and Most Wonderful things which Edward Webbe an Enlishman Borne, Hath Sene and Passed in his Troublesome Travailes...*, Londra 1590.
- Orhan Burian, "Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi", *Belleten*, sayı: 57 (Ankara 1951), s. 224-226.

WILLIAM HARBORNE: 1578-1581 ve 1583-1588 tarihlerinde İstanbul'da İngiliz elçisi olarak bulunmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- Susan Skilliter, *William Harborne and The Trade With Turkey (1578-1581)*, Oxford 1978.

HENRY AUSTEL: İngiliz seyyah 1585'te Osmanlı topraklarına geldi ve bu seyahatini çok kısa olarak kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- Richard Hakluyt, *The Second volume of the principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the English nation made by sea or overland, to the South and Southeast parts of the World*, Londra 1599, s. 194-198.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 318.

JOHN SANDERSON: 1584'de İstanbul'a geldi ve burada İngiliz Elçisi William Harborn'un hizmetinde, elçilik kâhyası olarak görev aldı. 1585'te İskenderiye'ye gitti. Daha sonra 1592 ve 1597'de de ticaret için İstanbul'a geldi. 1596'da kısa bir süreliğine vekâleten İngiltere'nin İstanbul elçiliğini yaptı. 1597'de İstanbul'dan Halep'e geçti ve oradan İngiltere'ye döndü. Sanderson, 1599-1602 tarihleri arasında İstanbul'da üçüncü defa elçilik görevlisi olarak bulundu. İngiltere kraliçesinin Osmanlı Padişahı III. Mehmed'e gönderdiği orgu getirmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*, ed. Sir William Foster, Londra 1931.
- Stanley Mayes, *Sultan'ın Orgu*, çev. M. Salim Spatar, İstanbul 2000.
- Orhan Burian, "Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi", *Belleten*, sayı: 57 (Ankara 1951), s. 226-230.
- Özge Ercan, *İngiliz Seyyah John Sanderson'ın Seyahatnâmesi (1584-1602): Türkçe Çeviri ve İstanbul Gözlemlerinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

RICHARD WRAG: Elçi Edward Barton'un 1588'deki İstanbul'da huzura kabul edilişini ve İstanbul'u anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Ricpard Hakluyt, *The Second Volume of the Principial Navigations, Voyages, Traffiques and Discovories of the English Nation Made by Sea or Overland, to the South and Sotheast Parts of World*, Londra 1599.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993.

CAVENDISH FOX: 1589'da Henry Cavendes'in uşağı olarak İstanbul'a geldi. Daha sonra kaleme aldığı eserinde İstanbul hatıralarından da bahsetmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- "Harrie Cavendish his journey to and from Constantinople 1589 by Fox his servant", *Camden Miscellany*, VII, Londra 1940.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 320.

FYNES MORYSON: XVI. yüzyılın sonu, XVII. yüzyılın başındaki en meşhur seyyahlardandır. 1595'te İngiltere'den yola çıkan Fynes, Girit, Kıbrıs ve daha sonra da Kudüs'e geldi. 1596'da ise İstanbul'a ulaştı ve burada üç ay kaldı. 1597'de İngiltere'ye geri döndü. Latince olarak gezdiği yerleri anlattığı seyahatnâmesinin bir bölümünde İstanbul hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Shakespeare's Europe. Unpublished Chapters of Fynes Moryson's Itinerary Being A Surey of the Condition of Europe at the End of the XVI. Century*, haz. C. Hughes, Londra 1903.
- *An Itinerary Writen by Fynes Moryson*, Glasgow 1907-1908.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 321-322.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.
- Orhan Burian, "Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi", *Belleten*, sayı: 57 (Ankara 1951), s. 239-245.

HENRY LELLO: 1597-1607 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisidir. Dönemin Osmanlı devlet ricali ve birbirleriyle ilişkileri hakkında bilgi vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan Burian, *Babıali Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi Lello'nun Muhtırası*, Ankara 1952.

THOMAS DALLAM: 1599'da İngiltere'den yola çıkan seyyah, İngiltere Kraliçesi'nin Osmanlı Padişahı'na gönderdiği hediyeyi götürmekle görevlendirildi. İskenderun ve Rodos üzerinden İstanbul'a ulaştı. Hediyeyi III. Mehmed'e sundu. Seyahatnâmesinde III. Mehmed, devrin devlet ricali ve İstanbul hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yaklaşık on beş aylık Türkiye seyahatinden sonra İngiltere'ye döndü.

Yayın ve kaynaklar

- "The Diary of Master Thomas Dallam (1599-1600)", haz: T. Bent, *Early Voyages and Travels in the Levant*, Londra 1893.
- Orhan Burian, "Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi", *Belleten*, sayı: 57 (Ankara 1951), s. 230-239.

ANTHONY SHERLEY: Ege sahillerinde korsanlık yaparken halk tarafından yakalandı ve hapse atıldı. Daha sonra Kral James'in araya girmesiyle serbest bırakıldı ve İngiltere'ye döndükten sonra Türkler aleyhine faaliyetlerde bulundu.

Yayın ve kaynaklar

- D.W.Davies, *Elizabethans Errant. The Strange Fortunes of Sir Thomas Sherley and his Three Sons*, New York 1967.
- B. Penrose, *The Sherleian Odyssey*, Londra 1958.
- Edward Denison Ross, *Sir Anthony Sherley and his Persian Adventure*, Londra 1933.

WILLIAM BIDDULPH: Bir İngiliz din adamı olan William, 1600-1608 tarihleri arasında Halep'te Protestan vaizi olarak görev yapmıştır. İngiltere'ye döndükten sonra Halep'te yaşadıklarını kitap olarak yayınladı.

Yayın ve kaynaklar

- *The Travels of certaine Englismen into Africa, Asia, Troy Bitnia, Thracro and to the Black Sea*, 1609.

GEORGE SANDYS: 1610'da İngiltere'den gemi ile yola çıkan Sandys, Sakız Adası, İzmir, Midilli ve Bozcaada'dan geçerek, aynı sene İstanbul'a ulaştı ve burada dört ay kaldı. Daha sonra ise Mısır ve Kudüs'e gitti. Kaleme

aldığı seyahatnâme dört kitaptan müteşekkil olup, bu eserde İstanbul'un mimarî yapısı, halkın sosyal ve ekonomik durumu ile devrin hükümdarı I. Ahmed hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

WILLIAM LITHGOW: İskoç seyyahı Lithgow, üç defa seyahate çıkmıştır. 1611'de İstanbul'a da gelmiş ve burada dört ay İngiltere Elçisi Sir Thomas Glover'in evinde kalmıştır. William'ın daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmesi, üç kitap ve on bölüm halinde hazırlanmıştır. Dördüncü ve beşinci kısımlar seyyahın İstanbul izlenimlerini içermektedir. Eserde genel olarak salgın hastalıklar ve depremler, Türklerin âdet, gelenek ve görenekleri, dinî hayatları, Yıldırım'ın Timur'a esir düşmesi, Kanunî'nin Rodos kuşatması ve Moldavia dükünün İstanbul'da Müslüman olması anlatılmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

PETER MUNDY: Mundy, 1617'de bir tüccar kafilesiyle birlikte İstanbul'a geldi. 1620'de ise İngiltere'ye geri döndü. Daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmesinde İstanbul'daki gündelik hayat ve Osmanlı devlet nizamı hakkında, kısa da olsa, önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan Burian, "Üç Yüzyıl Önce Memleketimizi Gezen İngilizlerden Peter Mundy", *Belleten,* sayı: 61 (Ankara 1952), s. 27-33.

SIR THOMAS ROE: 1621 ile 1628 yılları arasında İstanbul'da İngiliz elçisi olarak görev yapmıştır. II. Osman'ın tahttan indirilmesi ve öldürülmesinin görgü şahididir.

Yayın ve kaynaklar

- *The negotiations of Sir Thomas Roe in his embassy to the Ottoman Porte, from the year 1621 to 1628 inclusive: containing a great variety of curious and important matters, relating not only to the affairs of the Turkish Empire, but also to those of the other states of Europe, in that period; his correspondences with the most illustrious persons ... and many useful and instructive particulars*, Londra 1740.

- Ahmet Büyükaksoy, "İngiltere'nin Türkiye Elçisi Sir Thomas Roe'nun (1621-1628) Gözüyle Gürcü Hadım Mehmed Paşa'nın Katli Hadisesi", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 156-159.
- Ahmet Büyükaksoy, *İngiltere'nin İstanbul Elçisi Thomas Roe'nun Diplomatik Yazışmaları (1621-1628)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

SIR HENRY BLOUNT: 1634'de Edirne'ye geldi ve burada on gün kaldı. Daha sonra İstanbul'a geldi ve burada da beş gün kaldı. Seyyahımız, İstanbul'dan sonra Mısır'a, oradan da İngiltere'ye gitti. İngiltere'den Mısır'a kadar uzanan seyahatini daha sonra bir kitap halinde yayınladı.

Yayın ve kaynaklar

- *A Voyage into the Levant*, Londra 1638.
- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.
- *Doğu Akdeniz'e Yolculuk (1634)*, çev. Dilek Berilgen Cenkçiler, Ankara 2010.
- Mustafa Gencer, "Henry Blount, A Voyage into the Levant, Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum, 1977", *History Studies*, VI/2 (2014), s. 161-169 (Kitap tanıtımı).

JOHN BURBURY: 1664'de İstanbul'a geldi. Alman elçilik heyetinin maiyetinde gelen Burbury, Osmanlı-Macaristan ilişkileri ve İstanbul şehri, yeniçeri ocağı, halkın içinde bulunduğu sosyal ve iktisadî durum hakkında ehemmiyetli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 261-277.

JOHN COVEL: 1670'de elçilik papazı olarak Osmanlı topraklarına geldi. İstanbul'da birkaç yıl kaldıktan sonra 1675'te Edirne'de Şehzade Mustafa'nın sünnet törenine ve Hatice Sultan'ın düğünlerine katıldı. Seyahatini ve bu törenleri eserinde genişçe tasvir etmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- John Covel, *Bir Papazın Günlüğü, Saray-Merasimler-Gündelik Hayat*, çev. Nurten Özmelek, İstanbul 2009.

GEORGE WHELER: 1675-1676'da İtalya'dan İstanbul'a geldi. Burada veba salgını başladığı için fazla kalmadı ve İzmir'e gitti. Bu ikinci şehir hakkında seyahatnâmesinde önemli bilgiler vermektedir. Seyahatnâmesinde gezdiği bölgelerin bitki örtüsü ve hayvan türleri hakkında önemli bilgiler veren Wheler, bunlara ve şehirlere dair çizimlere de eserinde yer vermiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

SIR JOHN FINCH: 1674-1681 tarihleri arasında İngiltere'nin İstanbul elçisi olarak görev yapmıştır. Elçiliği döneminde tuttuğu kayıtları ve yazışmaları yayınlanmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- G. F. Abbot, *Under The Turk in Constantinople, A Record of Sir John Finch's Embassy (1674-1681)*, 1920.
- Fatih Gürcan, "XVII. Yüzyılda Bir İngiliz Elçisi John Finch ve Hakkında Yazılmış Eski Bir Kitap", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 174-176.

HENRY MAUNDRELL: 1695'te Levant Company tarafından Halep'e gönderildi. Daha sonra kaleme aldığı seyahatnâmede Halep'teki Levant Company'nin işleyişi ve bu şehir hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

PAUL RYCAUT: 1660'da İngiliz Elçisi Winchilsea Kontu'nun özel sekreteri olarak İstanbul'a geldi. Elçinin İngiltere'ye dönmesinden sonra İzmir Konsolosu olarak 1679'a kadar görev yaptı. Birçok eseri vardır.

- *The Present State of the Ottoman Empire*, Londra 1667.

Osmanlı devlet ve toplum yapısı hakkında bilgi veren önemli bir eserdir. Birçok Avrupa diline çevrilmiştir.

- Ricaut, *Türklerin Siyasi Düsturları*, çev. Reşat Uzmen, İstanbul tsz; Paul Ricaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, çev. Halil İnalcık-Nihan Özyıldırım, çeviriyazı: Ali Emre Özyıldırım, Ankara 2012.
- *History of the Turkish Empire from 1623 to 1677*, Londra 1680.

Richard Knolles'in *A General Historie of the Turkes* isimli eserine yazdığı zeyldir. Müellif diplomatlığından önceki yılları çeşitli kitaplardan, kendi dönemini ise gözlemlerinden hareketle yazmıştır.

- The *History of the Turks Beginning with the Year 1679 Being of a Full Relation of the Last Troubles in Hungary, with sieges of Viennas.* (1679 ile 1699 yılları arasındaki Osmanlı tarihini teferruatlı olarak anlatır).
- *The Turkish History*, I-II, Londra 1704.

Yayın ve kaynaklar

- Paul Rycaut, *The Turkish History: The Origin Of That Nation and The Growth of The Ottoman Empire with the Lives and Conquests of Their Feveral Kings and Empires*, II, Londra 1704.
- Colin Heywood, "Sir Paul Rycaut, A Seventeenth Century Observer of the Ottoman State: Notes for a Study", *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Los Angeles 1972.
- Sonia P. Anderson, *An English Consul in Turkey Paul Rycaut in Smyrna, 1667-1678*, Oxford 1989.
- Zeki Arıkan, "Rycaut, Paul", *DİA*, XXXV, 314-315.
- Zeki Arıkan, "Sir Paul Rycaut: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 22 (İstanbul 2003), s. 109-139.

THOMAS SMITH: Büyükelçi Daniel Hervey'in himayesinde İstanbul'a gelen Thomas Smith, 1668 yılında Türkiye'ye gelmiş ve eserinde özellikle dini hususlar üzerine yoğunlaşmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Thomas Smith, *Remarks Upon the Manners, Religion and Government of the Turks*, Londra 1678.

FRANCIS OSBORNE: İngiliz deneme yazarı olan Franscis Osborne, 1673'te yayınlanan eserinin önemli bir kısmını Türk toplumunun genel sosyal yapısı ve davranış tarzına ayırmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Franscis Osborne, *The Works of Francis Osborne,* Londra 1673.

LORD LEXINGTON:

Yayın ve kaynaklar

- *The Lexington Papers or, Some Account of The Courts of London and Vienna; At The Conclusion of The Seventeenth Century*, ed. H. Manners, Sutton, Londra 1851.

WILLIAM SEAMAN: William Seaman, Türk dili ile ilgili Latince bir gramer kitabı yazmış İngiliz filologdur.

Yayın ve kaynaklar

- William Seaman, *Grammatica Linguae Turcicae,* Oxford 1670.

EDMUND D. CHISHULL: Edmund D. Chishull, 1698'de İzmir'e bir İngiliz şirketinde görev yapmak için gelen bir papazdır. 1702'ye kadar Türkiye'de kalmıştır. Batı Anadolu bölgesi, arkeolojik kalıntılar, Çanakkale Boğazı, Edirne, İstanbul ve II. Mustafa tarafından huzura kabulünü anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *Travels in Turkey and Back to England*, Londra 1747.
- Edmund D. Chishull, *Türkiye Gezisi ve İngiltere'ye Dönüş*, çev. Bahattin Orhon, İstanbul 1993.

AARON HILL: İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi olan Lord Paget'in akrabası olan tiyatro yazarı Aaron Hill, uzun Türkiye seyahatini elçinin himayesinde geçirmiş ve özellikle Türk kültürüne ait önemli unsurları eserinde zikretmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslimlerin âdetleri ve günlük yaşamları, Türk mezarlıkları ve günlük hayatına dair birçok konuya dair bilgi vermiştir. Ayrıca eserini gravürlerle de zenginleştirmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Aaron Hill, *A full and just Account of the Present State of the Ottoman Empire in all its branches,* Londra 1709.

ROBERT SUTTON: 1710-1714 yılları arasında İstanbul'da İngiliz elçisi olarak görev yapmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Akdes Nimet Kurat, *The Dispatches of Sir Robert Sutton, Ambassador in Costantinople, 1710-1714,* Londra 1953.

LADY MONTEQUE: 1717-1718'de tarihinde bir sene İstanbul'da kaldı. Eşi Wortley Monteque'nin 1717'de İngiltere'nin Osmanlı elçisi tayin edilmesi vesilesiyle Bayan Monteque de İstanbul'a geldi. Yazdığı mektuplarda bir kadının bakış açısıyla III. Ahmed ve Lâle Devri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Mektuplarının tamamı olmasada bir kısmı Türkçe'ye çevrilmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718,* çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.
- Lady Montegu, *Şark Mektupları,* trc. Ahmed Refik, yay. haz. Dursun Gürlek, İstanbul 1998.
- Ülkü Ayşe Oğuzhan Börekçi, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Hayatına İlişkin Bir Kadın Seyyahın Tespitleri", *Türk Yurdu,* sayı: 310 (Haziran 2013), s. 190-197.

JAMES PORTER: Porter, 1747-1762 tarihleri arasında İstanbul'da İngiltere elçisi olarak bulunmuştur. On beş yıllık elçilik dönemi süresince Osmanlı payitahtındaki birçok önemli olaya şahid olan veya birçok olayın arkasındaki asıl aktörlerden biri olan Porter'ın farklı kişilerle yaptığı yazışmalar bugün İngiliz Milli Arşivi'nde beş cilt hâlinde muhafaza edilmektedir. Porter, elçilik yıllarında yazdığı mektuplar dışında Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısını anlatan bir eser de kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Sir James Porter, *Observations on the religion, Law, Goverment, and Manner of the Turks,* Londra 1768.

- *Turkey: Its History and Progress From The Journals and Correspondence of Sir James Porter, Fifteenth Years Ambassador at Constantinople*, Londra 1854.
- Sir James Porter-Sir George Larpent, *Türkiye'nin Bir Asrı (1747-1850)*, çev. Esma Selçuk Demir, İstanbul 2013.

HENRY GRENVILLE: 1762-1765 yılları arasında İstanbul'da İngiltere elçisi olarak görev yaptı. Elçi, bu süre zarfında Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî, siyasî, iktisadî vaziyeti ve dış politikası hakkında bilgiler verdiği ve bugün İngiliz Milli Arşivi'nde muhafaza edilen binlerce mektubu kaleme almıştır. Londra'ya döndüğünde İngiliz devlet adamlarının ricaları üzerine Osmanlı İmparatorluğu hakkında bir kitap da kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Observations sar l'etat actuel de l'Empire Ottoman*, haz. Andrew S. Ehrenkreutz, 1965.
- M. Parry, *Bulletin of the School of Oriaental and African Studies*, 30/2 (Londra 1967), s. 408-409.
- Robert Dankoff, *Journal of the American Oriental Society*, 90/2 (Apr.-Jun. 1970), s. 282-283.
- Salih Özbaran, "Henry Grenville...", *Tarih Dergisi*, sayı: 17 (İstanbul 1967), s. 201-202.

ELISABETH CRAVEN: 1785-1786'da Kırım, İstanbul, Balkanlar, Eflak ve Transilvanya'yı gezdi. Seyahati esnasında yazdığı mektuplar daha sonra kitap olarak yayınlandı. Seyyah, İstanbul'daki günlük hayat, devlet ricali ve şehrin fiziki özellikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Elisabeth Craven, *1786'da Türkiye*, çev. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1939.
- Asuman Karabulut, *Elizabeth Lady Craven'in 1785-1786 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu'na Yaptığı Seyahati*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011.

JOHN B. S. MORRITT: 1794'de İstanbul'a geldi. Şehrin muhtelif yerleri (Kadıköy, Üsküdar, Galata vb.) hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı:196 (Ankara 1986), s. 261-277.
- G. E. Marindin, *The Letters of John B.S. Morritt of Rokeby, Descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the Years 1794-1796*, Londra 1914.

JOHN TWEDDELL: 1798'de İstanbul'a geldi. Seyahati sırasında yazdığı mektuplar daha sonra bir kitap halinde yayınlanmıştır. Bu eserde, İstanbul'un sosyal ve siyasal yapısı, Napolyon'un Mısır'ı işgali ve İngiliz Amirali Nelson'un Fransızlar'a karşı kazandığı zaferler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 261-277.
- Robert Tweddell, *Remains of the Late John Twedel, a Selection of his Letters*, Londra 1815.

JAMES DALLAWAY: Elçi John Spencer Smith'in maiyetine papaz olarak atanan James Dallaway, İstanbul ile ilgili edindiği izlenimlerini yazmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- James Dallaway, *Constantinople Ancient and Modern,* Londra 1797.

WILLIAM MARTIN LEAKE: Napolyon Savaşlarının başlaması üzerine topçu subayı eğitmeni sıfatı ile 1799'da İstanbul'a gelen William Martin Leake aynı zamanda topografi ve antika uzmanıdır. Anadolu'daki seyahati sırasında edindiği izlenimleri bir seyahatnâmede aktarmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- William Martin Leake, *A Tour in Asia Minor,* Londra 1824.

WILLIAM WITTMAN: İngiliz ordusunda askerî hekim olarak 1799'da İstanbul'a gelen Wittman, bir yıl şehirde kaldı. Bu süre zarfında Osmanlı

başkentindeki günlük hayata dair gözlemlerde bulundu. 1802'de bir kez daha İstanbul'a geldi. Bunun dışında Mısır, bazı Arap bölgeleri ve Balkanlar'ı gezme imkânı buldu. Mesleği icabı Osmanlı ordusuna ve askerî hekimliğe dair ayrıntılı bilgiler topladı. Seyahatlerini ve gözlemlerini daha sonra bir kitap halinde yayınladı.

Yayın ve kaynaklar

- William Wittman, *Osmanlı'ya Yolculuk 1799-1800-1801 (Türk Ordusu ve İngiliz Askerî Heyeti ile Birlikte Küçük Asya, Suriye ve Çöl Yoluyla Mısır'a Yolculuk)*, çev. Belkıs Dişbudak, Ankara 2011.

JOHN PHILIP MORIER: İngiliz elçiliği görevlilerinden olan Morier, Fransızlar'ın Mısır'ı işgali sırasında, 1800 yılında Osmanlı ordusunda altı ay bulundu ve bu seferle ilgili hatıralarını ve gözlemlerini kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- J. P. Morier, *Memoir of A Campaign with the Ottoman Army in Egypt*, Londra 1801.
- John Philip Morier, *Mısır Seferinde Osmanlı Ordusu ile Altı Ay*, çev. Ömer Öztürk, İstanbul 2013.

THOMAS MACGILL: 1804-1806 yılları arasında Osmanlı topraklarında yaşayan bir tüccar olan Tomas Macgill, Türkiye, İtalya ve Rusya seyahatlerini hatırat şeklinde kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Thomas Macgill, *Travels in Turkey, Italy and Russia I-II,* Londra 1808.

ROBERT SEMPLE: İngiliz gezgini Roberts Semple, Levant'ta edindiği izlenimlerine, Türkiye'de kaldığı dönemle ilgili bilgileri de eklemiş ve buna dair bir seyahatnâme kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Roberts Semple, *Observations on a journey through Spain and Italy to Naples: and then to Smyrna and Constantinople: comprising a description of the principal places in that route and remarks on the present natural and political state of those countries,* Londra 1808.

THOMAS THORNTON: Levant şirketinin konsolosluğunu üstlenen Thomas Thornton, 1793'te İstanbul'a gelmiş ve 14 yıl burada kalmıştır. Bu süre zarfında Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif veçhelerine dair edindiği bilgileri daha sonra kitaplaştırmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Thomas Thornton, *A Survey of The Turkish Empire,* Londra 1809.
- Thomas Thornton, *The Present State of Turkey,* Londra 1807.

THOMAS WALSH: İngiliz donanmasında çalışan yazar 1800'de Akdeniz'e gelme imkânı buldu. Seyahatnâmede, özellikle Napolyon'un Mısır kuşatması ve İngiliz donanmasının Napolyon'la olan mücadelesi hakkında önemli bilgiler aktarılmaktadır. Bu özelliğinden ötürü Napolyon'a karşı harekâta girişen İngiliz askerî kuvvetlerinin bir nevi sefer tarihi gibi kabul edilmektedir. Bunun yanında Osmanlı Sadrazamı Kör Yusuf Ziya Paşa ve Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa hakkında da oldukça önemli bilgiler verilmektedir. Eserde, Mısır'ın Fransızlar tarafından boşaltılmasını öngören anlaşma metni de yer almaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 261-277.

MAC MICHAEL: 1818'de Rusya üzerinden kara yoluyla İstanbul'a geldi. Seyahatnâmesinde özellikle Edirne'nin veba salgını yüzünden nasıl bir duruma düştüğü ve yine salgının İstanbul'daki etkisi uzun uzun anlatılmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 261-277.

PETER EDMUND LAURENT: 1818-1819'da Sakız Adası ve sonra İstanbul'a kadar uzanan bir yolculuk yapmıştır. Seyahatnâmesinde, Sakız Adası, Çanakkale ve İstanbul'daki sosyal hayat hakkında önemli ve geniş bilgiler verilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Tarihi'nin Yabancı Kaynaklarından: İngilizce Kaynaklar", *Belleten*, sayı: 196 (Ankara 1986), s. 261-277.

ADOLPHUS SLADE: İngiliz Kaptan Adolphus Slade, Akdeniz'de dolaştıktan sonra 1829 Mayıs'ında İstanbul'a gelip, 1831'e kadar kaldı. Ocak 1849'da tekrar Türkiye'ye gelip, Osmanlı donanmasında görev aldı. 17 yıl Türkiye'de kaldı. Osmanlı donanmasında hizmette bulundu. Donanma ile Karadeniz'de dolaştı. Doğuya yaptığı yolculuğu ve Türkiye günlerini kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- Adolphus Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece, and of Cruise in the Black Sea with the Capitan Pascha*, Londra 1854.
- Adolphus Slade, *Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seyahati*, çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Ankara 1945.
- Adolphus Slade, *Türkiye ve Kırım Harbi*, çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Ankara 1943.

JOHN HOBHOUSE: Broughton Baronu olan ve bir dönem İngiltere'nin Hindistan işlerinden sorumlu makamı olan Board of Control'un yöneticiliğini yapan John Hobhouse, ünlü şair Lord Byron'un en samimi arkadaşıydı. Byron ile beraber Ege, Yunanistan ve Arnavutluk seyahatine katılmış ve seyahatini kitaplaştırmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- John Hobhouse, *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809-1810*, Londra 1858.

ROBERT WALSH: Robert Walsh, Büyük Britanya'nın 1820'de İstanbul elçiliğine atanan, Vikont Strangford'un, elçilik kadrosuna papaz olarak tayin edilmiştir. İrlanda kökenli olan Robert Walsh, yeniçeri ocağının son dönemi ve Yunan İsyanı hakkındaki düşüncelerini eserlerinde aktarmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Robert Walsh, *A Residence in Constantinople I-II*, Londra 1836.
- Robert Walsh, *A Journey from Constantinople*, Londra 1828.

CHARLES MACFARLANE: Britanyalı bir seyyah olan Macfarlane, 1828'de İstanbul'daki Ermeniler'in ve başta İngilizler olmak üzere yabancı unsurların gözünden İstanbul ile ilgili izlenimlerini aktarmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Charles Macfarlane, *Armenians A tale Of Constantinople*, I-II, Philadelphia 1830.

JAMES WEBSTER: İskoçyalı bir seyyah olan James Webster, Rus toprağı olan Kırım'ı gezdikten sonra, Osmanlı coğrafyasında bir gezintiye çıkmıştır. Eserlerinde özellikle Osmanlı devlet yapılanması ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın 1825-1828 arasındaki faaliyetlerini anlatmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- James Webster, *Travels Though The Criema, Turkey and Egypt*, Londra 1830.

DAVID URQUHART: İskoçyalı diplomat, parlamenter ve yazar olan David Urquhart, 1827'deki Yunan İsyanı, sırasında isyancılara destek vermek amacıyla muharebelere katılmış, büyükelçi 1831'de Stanford Canning'in himayesine girmiş ve Türkiye'de yaşadıklarını kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- David Urquhart, *Turkey and its Resources*, Londra 1833.
- David Urquhart, *The Spirit of the East I-II*, Philadelphia 1839.

ALEXANDER WILLIAM KINGLAKE: İngiliz seyyah 1834-1835'te Osmanlı topraklarını dolaşarak bir eser kaleme almıştır. İstanbul, Batı Anadolu, Filistin, Suriye ve Mısır'ı anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Alexander William Kinglake, *Eothen*, Londra 1844.
- Alexander William Kinglake, *Doğu Hasreti*. çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara 1982.
- Alexander William Kinglake, *Eothen, Bir Oryantalistin Doğu Seyahatnamesi*, çev. Adem Fidan, İstanbul 2004.

- Türkan Erdoğan, "Alexander W. Kinglake'in Eothen Adlı Seyahatnamesinde Doğu-Batı İmgesi ve İnsan Tasvirleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10, (Denizli 2011), s. 117-125.
- Türkan Erdoğan, "Eothen'de Oryantalizm ve Osmanlı Dünyası: Eleştirel Söylem Çözümlemesi", *Erdem*, sayı: 66, (Ankara 2014), s. 87-100.
- Alev Karaduman, "Eothen: İngiliz Seyyah Alexander Kinglake'in Osmanlı Türkiyesine Ötekileştirici Bakışı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 19 (Ankara 2013), s. 93-102.
- İbrahim E. Bilici, "Oryantalist Seyahatnamelerde Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme: Alexander William Kinglake'in Seyahatnamesi Eothen Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, sayı: 2 (Gümüşhane 2011), s. 1-21.

JULIA PARDOE: Julia Pardoe, İstanbul'a 1835'te gelmiş ve burada 9 ay kalmıştır. Pardoe, bu süre zarfında şehre ve şehir sakinlerine dair gözlemlerini kitaplaştırmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Julia Pardoe, *The City of the Sultan I-III*, Londra 1838.
- Julia Pardoe, *Sultanlar Şehri İstanbul, çev.* Banu Büyükkal, İstanbul 2010.
- Julia Pardoe, *Romance of the Harem I-II*, Londra 1839.
- Julia Pardoe, *Harem, çev.* Hasan Kaya, İstanbul 2011.
- Julia Pardoe, *Beauties of the Bosphorus Views of Constantinopolis*, Londra 1838.

CHARLES FELLOWS: İngiliz seyyah Fellows, XIX. yüzyılın ilk yarısında İstanbul, Ege ve Batı Anadolu şehirlerinde gerçekleştirdiği seyahati sırasındaki izlenimlerini kitaplaştırmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Charles Fellows, *A Journal Written During Excursion in Asia Minor*, Londra 1838.

CHARLES WHITE: İngiliz seyyah Charles White XIX. yüzyılın ortalarında İstanbul'a gelerek üç yıl kalmıştır. Eserinde İstanbul'daki gündelik hayatla ilgili önemli bilgiler verir.

Yayın ve kaynaklar

- Charles White, *Three Years in Constantinople or Domestic Manners of the Turks in 1844*, Londra 1845.
- Elif Süreyya Genç, *XIX. Yüzyıl İstanbul'u, Bir İngiliz Seyyahın İzlenimleri*, İstanbul 2010.

HENRY CHRISTMAST: İspanya, Portekiz, Kuzey İtalya, Avusturya ve Yunanistan'ı gezen seyyah 1851'de de İstanbul, Efes, İzmir, Bergama, Salihli, Alaşehir, Denizli ve Akhisar'ı dolaşmıştır. Üç ciltlik seyahatnamesinin üçüncü cildini Türkiye'ye ayırmıştır. Özellikle Ege'nin Antik şehirleri hakkında bilgi vermektedir. Eser, ilginç seyahat hatıralarının yanısıra İrlanda'ya Sultan Abdülmecid zamanında yapılan Osmanlı yardımıyla ilgili ilginç bir anekdota yer vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *The Shores and Islands of the Mediterranean, Including a Visit to the Seven Churches of Asia, I-III,* Londra 1851.
- *İstanbul ve Ege Yollarında, İzmir Efes, Bergama, Salihli, Alaşehir, Denizli, Akhisar* (1851), çev. Mustafa Özbaş, İstanbul 2012.

İSPANYOL SEYYAHLAR/ELÇİLER

RUY GONZALEZ DE CLAVIJO: Timur nezdine elçi olarak gönderilen İspanyol Clavijo 1403-1405 arasında Osmanlı topraklarında bulunmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- *Anadolu Orta Asya ve Timur: Timur Nezdine Gönderilen İspanyol*, çev. Ömer Rıza Doğrul-Kamil Doruk, İstanbul 1993.
- *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the court of Timur at Samarcande 1403-1406*, yay. haz. Clement R. Marklin, Londra 1859.
- Ertuğrul Önalp, "İspanya'dan Timurlenk'e Gönderilen Bir Elçiye Göre 1403 Yılında İstanbul", *Argos*, sayı: 41, Ocak 1992.

ANONİM: Osmanlılar'ın eline esir düşen ve 1552 ile 1556 yılları arasında İstanbul'da bulunan müellif, başından geçenleri soru cevap şeklinde anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Manuel Serrano Y. Sanz, *Türkiye'nin Dört Yılı: 1552-1556*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.
- *Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, 16. Yüzyılda Türklere Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları*, çev. Fuat Carım, İstanbul 1996.
- Paulino Toledo, *Türkiye Seyahati: XVI. Yüzyıla Ait Bir Anonim İspanyol Eserine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Toplumsal Yapısı ve Gelenekleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.
- *Türkiye Seyahati, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İstanbul, 1557 Yılında Bir El Yazması, Osmanlılara Esir Düşen İspanyol Pedro'nun Anıları*, çev. Yeliz Demirhan (Demirören), İstanbul 2011.

- Mehmet Tekin, "Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati", *Tarih ve Toplum*, XXVIII/165 (Eylül 1997), s. 61-63.

PERO TAFUR: 1437-1438'de Osmanlı Devleti'nde bulunmuştur. II. Murad dönemine ait önemli bilgiler verir.

Yayın ve kaynaklar

- Ertuğrul Önalp, "İspanyol Gezgini Pero Tafur'a Göre XV. Yüzyılın İlk Yarısında Türkler", *X. Türk Tarih Kongresi*, V, Ankara 1994, s. 2501-2514.
- Ertuğrul Önalp, "İspanyol Seyyahlarına Göre Türk İmajı", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Eskişehir 1987.
- Pero Tafur, *Travels and Adventures 1435-1439*, Londra 1926.

DON JUAN DE PERSIA (ORUÇ BEY): Oruç Bey bin Sultan Ali Bey-i Bayat, İspanya'da Don Juan of Persia olarak tanınmıştır.

Oruç Bey, Şah I. Abbas'ın 1599'da Avrupa'ya gönderdiği Elçi Hasan Ali Bey Bayat'ın heyetinde bulunuyordu. Bu heyet içinde meşhur İngiliz elçiler Sherley kardeşler de vardı. Elçilik heyeti Moskova üzerinden uzun bir yolculuktan sonra Roma'ya ulaşıp burada Papa'nın misafiri oldular. Bu misafirlikte İran elçilik heyetinden üç kişi din değiştirip Hristiyanlığa geçti. Bunlar bir müddet sonra Güney Fransa üzerinden İspanya'ya gittiler. Bunlardan biri de Oruç Bey'di.

Oruç Bey, elçilik yolculuğu ve Osmanlı-İran ilişkileri üzerine hatıralarından oluşan bir kitap kaleme aldı. Eserin ikinci bölümü Oruç Bey ve babasının da bizzat katıldığı Osmanlı-İran savaşlarına ayrılmıştır. Kitap, 1604'te Kastilya İspanyolcası'yla yayınlanmıştır. Oruç Bey'in bu kadar kısa sürede İspanyolca öğrenmesinin mümkün olmadığı kanaati hakimdir. Bu yüzden eserin başkaları tarafından onun anlattıklarından kaleme alınmış olması ihtimali de vardır.

Yayın ve kaynaklar

- Belgin Eraydın, *Don Juan de Persia (Oruç Bey)'nın Eseri ve Türk Tarihi Açısından Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.

- Mustafa Eravcı, "Don Juan'ın Gürcistan ve Azerbaycan Hakkında Vermiş Olduğu Bilgilerin Önemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (Ekim 2000).
- W. E. D. Allen, "Notes on Don Juan of Persia's Account of Georgia", *Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London*, VI/1 (1930), s. 179-186.
- *Don Juan of Persia*, haz. Guy Le Strenge.
- Farsça çeviri: Mesud Recebniya, Tahran 1959.
- *Münasebetler, Persli Don Juan, Bir Şii Katolik (1560-1604)*, çev. Hikmet İlhan, İstanbul 2012.
- *Fars'ın Don Juanı, Oruç Reis, Bir Şii Katolik*, çev. Nayra Alaçam, İstanbul 2015.
- *Oruç Bey Bayat/İranlı Don Juan, İlişkiler, Bir Şii/Katolik*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2014.

GABRIEL DE ARISTIZABAL: Türkiye ile İspanya arasındaki 1782 tarihli ahidnamenin imzalanmasından sonra III. Carlos dostluğu pekiştirmek için İstanbul'a Gabriel de Aristizabal başkanlığında bir heyet gönderir. Amiral Aristizabal yolculuğunda gördüklerini kaleme almıştır. 1784'te geldiği İstanbul'da 43 gün kalan amiral tarihi eserleri, devlet kurumlarını, sosyal hayatı, Osmanlı askeri gücünü anlatmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Ricardo Gonzales Castrillo, *El Viaje de Gabriel de Aristizabal a Constantinopla en 1784*, Madrid 1997.
- Hüseyin Serdar Tabakoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İki İspanyol Seyyah", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, sayı: 1-2 (İstanbul 2012), s. 89-92.
- Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*, İstanbul 2012.

FREDERICO GRAVINA: İspanya'ya giden Osmanlı elçisi Ahmed Vâsıf Efendi'yi gemiyle 1788'de İstanbul'a getirdi. Gravina, seyahatnamesinde tarihi eserleri, Osmanlı sarayını, Osmanlı ordusunu, Türkler'in dini

hayatlarını ve âdetleri ile İstanbul'da yaşayan farklı milletlerden insanları anlatmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Frederico Gravina, *İstanbul'un Anlatımı*, çev., Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul 2008.
- Hüseyin Serdar Tabakoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İki İspanyol Seyyah", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, sayı: 1-2 (İstanbul 2012), s. 92-96.
- Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*, İstanbul 2012.

DİĞER İSPANYOL SEYYAHLAR:

- Ertuğrul Önalp, "Bir İspanyol Gezginine Göre 1807 Yılında İstanbul", *Argos*, sayı: 23 (Temmuz 1990).

--- "Türklere Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları (1589-1600)", *Argos*, sayı: 6 (Ekim 1990).

--- "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye'de ve Bazı İslam Ülkelerinde Bulunan İspanyol Gezginleri", *Otam*, (Ankara 1991).

--- "Bir İspanyol Gezgininin Gözüyle 1807 Yılında Eyüp Sultan Camii", *III. Eyüp Sultan Sempozyumu*, İstanbul 1999.

İSVEÇLİ SEYYAHLAR/ELÇİLER

BARON CLAES BRORSON RALAMB: 1657'de İstanbul'a elçi olarak gelen Ralamb 1658'e kadar süren İstanbul günlerine ait hatıralarını 500 sayfalık bir kitap olarak kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- *Kort Besriffninng Om thet som wid then Constantinopolitaniske Resan föreluppit, huruledes Kongl. May:tz anförtrodde Ahrender aro förrattade sampt uthi hwad wilkor the Turkiske Staten widh sama Tijdh befans anno 1658*, 1679 (*Ralamb's Diarum under Resa till Konstantinopel 1657-1658*, ed. Christian Calmer, Stocholm 1963).
- Claes Ralamb, *İstanbul'a Bir Yolculuk*, 1657-1658, çev. Ayla Arel, İstanbul 2008 (Kısaltılmış İngilizcesinden çeviri).
- *A Relation of A Journey to Constantinople*, Londra 1732 (Kısaltılmış İngilizce çevirisi).
- *The Sultan's Procession*, ed. Karin Adahl, İstanbul 2006 (Ralamb'ın çizdirdiği Osmanlı tarihi için son derece önemli resimleri ihtiva eder).
- *Alay-ı Hümâyun, İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658*, ed. Krin Adahl, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2007.
- Uğur Demir, "Claes Ralamb, Evliyâ Çelebi'yle Tanıştı mı?", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 177-179.

CARL FREDERIK VON HÖPKEN: 1734'te Edvard Karlson'la birlikte Türkiye'ye ticareti geliştirmek için gelen Carl Frederik von Höpken, bu seyahatine ait hatıralarını günlük olarak kaleme aldı. Höpken, 1738'de Osmanlı tarafından İsveç'in resmi elçisi olarak kabul edildi. 1740'da Humbaracı Ahmed Paşa'nın tavassutu sayesinde Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması'nın imzalanmasını sağladı.

Yayın ve kaynaklar

- *Tvanne Stora Svenska Herrars rese-beskrifning, irfân Cypern, til Asien, Förlofvade landet, Jerusalem, och Christi graf, jamte andra Markvardiga orter och namnkunniga Stalen, med Chronologiska, genealogiska och Geographiska Anmarkningar, uppsatte of Hlorentz Rebreen*, 1769.

JOHAN DAVID ÅKERBLAD: 1780 ile 1790 yılları arasında İstanbul'daki İsveç elçiliğinde tercüman olarak görev aldı. Daha sonra da elçilik sekreteri oldu. Bu süre zarfında Mora, Anadolu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın muhtelif yerlerine gitti. Arapça ve Türkçe'nin yanında bölgesel birçok dili biliyordu.

- Fredrik Thomasson, "Differing Attitudes of a Few Europen Scholars and Travellers Towards the Removal of Artefaacts from the Ottoman Empire", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyyahlar, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 299-305.

JACOB BERGGREN: İstanbul'daki İsveç elçiliğinde papaz olarak görev yaptı. 1819-1823 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerine seyahat etti ve bunları 1826-1828 arasında üç cilt halinde yayınladı.

Yayın ve kaynaklar

- Jacob Berggren, *Resor i Europa och Österländerna*, I-III, Stocholm 1826-1828.
- Fredrik Thomasson, "Differing Attitudes of a Few Europen Scholars and Travellers Towards the Removal of Artefaacts from the Ottoman Empire", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyyahlar, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 309-313.

ERIK BERGSTEDT: İstanbul'daki İsveç elçiliğinde görevli bulunan Begstedt, 1790'larda başta Mora ve Mısır olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerini gezdi ve bu seyahatlerini daha sonra üç cilt halinde yayınladı.

- *Resa till Propontiden och Svarta Hafvet öfversatt med Anmärkningar och Tilläggningar of E. Bergstedt*, I-III, Stocholm 1802-1805.

- Fredrik Thomasson, "Differing Attitudes of a Few Europen Scholars and Travellers Towards the Removal of Artefaacts from the Ottoman Empire", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyyahlar, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 309-313.

IGNATIUS MOURADGEA D'OHSSON: Katolik bir Ermeni ailenin oğlu olarak 1721'de İstanbul'da doğdu. 1738-1777 yılları arasında İsveç'in İzmir'deki konsolosluğunda tercüman olarak görev yaptı. 1763'te ise İstanbul'daki İsveç elçiliği tercümanı olarak tayin edildi. İstanbul'a geldikten sonra Osmanlı ve İslâm tarihine dair araştırmalarda bulundu ve bu alanlara dair eserler topladı. 1796'da İsveç elçisi tayin edildi. 1789 Fransız İhtilali'nde ihtilalcileri desteklediği için İstanbul'da "istenmeyen adam" ilan edildi ve 1799'da İsveç hükümeti tarafından geri çağrıldı. 1807'de ölene kadar Paris'de yaşadı. D'Ohsson, Osmanlıya dair birikimlerini de kullanarak III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedid'e dair risaleler kaleme aldı. Bunun yanında İslâm ve Osmanlı tarihlerini anlattığı, Osmanlı teşkilatına dair değerli bilgiler verdiği bir eser de kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Tableau général de l'Empire ottoman*, I-III, Paris 1787-1820.
- Kemal Beydilli, "dOhsson, Ignatius Mouradgea", *DİA*, IX, 496-497.
- *İmparatorluğun Meşalesi*, ed. Fatma Canpolat, İstanbul 2002.

İTALYAN SEYYAHLAR/ELÇİLER[*]

MARIN SANUDO: 1879-1902 yılları arasında Rinaldo Fulin, Federico Stefani, Nicolò Barozzi, Guglielmo Berchet, Marco Allegri editörlüğünde 58 cilt olarak toplanan "I Diarii" senato görevlisi Marin Sanudo'nun Venedik Senatosu'na gelen belgelerin özetini yazdığı defterlerin basıma hazırlanmasıyla meydana gelmiştir. Sanudo, 1496-1533 yılları arasındaki Venedik'in dahili ve harici yazışmalarını özetlemiştir. Bu kitaplarda Osmanlı İmparatorluğu'yla da ilgili oldukça fazla bilgi vardır. Ayrıntılı bir indeksle de desteklenen kitabın hemen her üç-dört sayfasında bir Osmanlı İmparatorluğu'ndan bahsedilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Marin Sanudo, I diarii* (1496-1523) dall'autografo Marciano, a cura di F. Stefani, G. Berchet, R. Furlin, N. Barozzi, M. Allegri, 58 cilt, Venezia, 1879-1903.

CHRISTOFORO BUONDELMONTİ: Floransa kökenli Buondelmonti, 420 sonuve 1421 sonu ile 1421 başlarında olmak üzere iki defa İstanbul'a geldi. Bu seyahatleri sırasında İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonraki halini tasvir eden ilk haritayı hazırladı. Ayrıca şehrin son hâline dair de önemli bilgiler kaleme aldı.

---

[*] Venedikli seyyah ve balyosların XVI. Yüzyıl İstanbul'una dair verdikleri bilgilerin toplu değerlendirilmesi için bk. Federica A.Broilo, "The Splendour of Otooman Constantinople in the Wiew of Some Venetian Travellers (16 th Century)", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 255-269; Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul 2007.

Yayın ve kaynaklar

- Christoforo Buondelmonti, *Liber Insularum Archipelagi*, haz. Irmgard Siebert-Max Plassmann, Wiesbaden 2005.
- Semavi Eyice, *Christoforo Buondelmonti ve İstanbul'un En Eski Resmi*, İstanbul 1964.
- Asnu-Bilban Yalçın, "XV. Yy'da Bir İtalyan Gezgin: Christoforo Buondelmonti ve Konstantinopel", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu: XV. Yüzyıl*, ed. Sümer Atasoy, İstanbul 2004, s. 371-380.

Kemal Beydilli, "XV. Yüzıl Bir İtalyan Hümanistin Gözüyle İstanbul ve Ege Adaları", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşmas ve Etkileşim*, ed. Seyfi kenan, İstanbul 2010, s. 65-90.

CHRISTOFORO BUONDELMONTI: 1420 ve 1421 sonu-1422 başlarında olmak üzere iki defa İstanbul'a geldi. Fetih sonrası İstanbul'una dair ilk bilgileri ve görsel kaynakları veren seyyahlardandır. Özellikle İstanbul planı meşhurdur.

Yayın ve kaynaklar

- Semavi Eyice, *Christoforo Buondelmonti ve İstanbul'un En Eski Resmi*, İstanbul 1964.
- Asnu-Bilban Yalçın, "XV. YY'da Bir İtalyan Gezgin: Christoforo Buondelmonti ve Konstantinopel", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu: XV. Yüzyıl*, ed. Sümer Atasoy, İstanbul 2004, s. 371-380.
- Kemal Beydilli, "XV. Yüzyıl Bir İtalyan Hümanistin Gözüyle İstanbul ve Ege Adaları", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyyahlar, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s.65-90.

CATERINO ZENO: Osmanlılar'ın Fatih devrinde batıda Venedik'le kaçınılmaz bir mücadeleye girişmesi, Venedik'i doğunun yükselen gücü Akkoyunlular'la Osmanlılar'a karşı ittifak arayışlarına itti. Bu maksatla Caterino Zeno 1471'de elçi olarak Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a gönderildi. *Zeno, Seyahatnamesi'nin* ilk bölümünde Akkoyunlu ülkesi ve bizzat katıldığı Otlukbeli Savaşı, sonraki bölümde de İran'da Akkoyunlu

hanedanın çöküşü, Safevîler'in ortaya çıkışı, Şah İsmail ve Çaldıran Savaşı hakkında bilgiler verir. Zeno'nun seyahati ile ilgili olarak şahsen yayınladığı tahmin edilen notları kaybolmuştur. Bugün *Zeno Seyahatnamesi* olarak kabul edilen eser, Giovan Battista Ramusio tarafından, Zeno'nun Venedik Cumhuriyeti'ne ve çeşitli dostlarına gönderdiği mektuplardan hareketle yeniden oluşturulmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- *Uzun Hasan-Fâtih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnameleri*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2006, s. 17-67.

AMBROGIO CONTARINI: 1474'te, Karadeniz'in kuzeyinden, Kafkasya üzerinden İran'a gönderilen Contarini, 1475'te ayrıldığı Tebriz'den ancak 1477'de Venedik'e dönebilmiştir. Contarini, hem gidiş hem de dönüş yolunda Osmanlı topraklarını kullanmamış olmakla birlikte, seyahatnâmesi Venedik'in Akkoyunlular'la Osmanlılar'a karşı yürüttüğü pazarlıkların takibi açısından ehemmiyetlidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Uzun Hasan-Fâtih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnameleri*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2006, s. 69-136.

JOSAPHAT BARBARO: Contarini'nin hemen arkasından 1436-1452 arasında bir tüccar sıfatıyla Karadeniz'in kuzeyindeki Tatarlar arasında yaşadığı için ülkesinde doğuyu bilen bir kişi kabul edilen Josaphat Barbaro da aynı vazifeyle Uzun Hasan nezdine gönderildi. Barbaro, Osmanlı topraklarının güneyinden, Karaman, Ramazanoğlu ve Dulkadir arazisi üzerinden ulaştığı İran'da 1474'ten 1478'e kadar kaldı. İki bölüm halinde tertip ettiği seyahatnâmesinin ilk bölümünde Tatarlar arasında geçirdiği yılların hatıralarını, ikinci bölümünde ise son vazifesi münasebetiyle yaptığı seyahatini anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2005.

GIOVANNI MARIA ANGIOLELLO: Venedikli aristokrat bir aileden olan Giovanni Maria Angiolello, Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in 1470 yılında Eğriboz'a yaptığı bir sefer sırasında Osmanlılara esir düştü ve İstanbul'a getirilip Şehzade Mustafa'nın hizmetine verildi. Fatih Sultan Mehmed'in, Akkoyunlu Uzun Hasan'ın üzerine düzenlediği seferde adı geçen şehzadenin ordusunda yer aldı ve Otlukbeli Savaşı'nda bizzat bulundu. Şehzade Mustafa'nın ölümünden sonra (1474) defterdarlık makamına kadar yükseldiği söylenir. Bununla birlikte onun Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonraki faaliyetleri belirsizdir. Bu dönemde Vicenza'ya döndüğü ve evlendiği tahmin edilmektedir. Bundan sonra ticaret amacıyla veya en iyi ihtimalle Venedik Cumhuriyeti'nin elçisi olarak İran'a gidip 1499-1515 yılları arasında burada ikamet etti. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı ülkesine dönen Angiolello, bu defa Yavuz Sultan Selim'in ordusunda Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarına katıldı.

Angiollelo'nun *History Turchesca* adlı eserinin bir tarih kitabı mı, yoksa bir seyahatnâme mi olduğu hususu tartışılabilir. Çünkü eserin yer yer sadece müellifin gözlemlerine dayanmadığı tespit olunmaktadır. Mesela Uzun Hasan'ın Otlukbeli Savaşı'ndan sonra düzenlediği Gürcistan seferine dair verilen bilgilerin Josaphat Barbaro'nun seyahatnâmesinden alındığı açıktır. Keza Şah İsmail'in ortaya çıkışı ve Safevîlere dair verdiği bilgilerin de yine derleme olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte her ne kadar birinci ağızdan anlatıyorsa da yer yer bilgi hatalarına rastlanması sebebiyle Çaldıran Savaşı'nda bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Angiolello'nun eserini değerli kılan en önemli husus onun Osmanlı ordusunda bulunduğu sıralarda Otlukbeli ve Ridaniye savaşlarına katılması ve bizzat tanık olduğu olayları nakletmesidir. Buna göre, Otlukbeli Savaşı (1473) öncesi Akkoyunlu ve Osmanlı ordusunun yaptığı savaş tam anlamıyla Osmanlıların mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Osmanlı kronikle-rinde bu savaşın detayları anlatılmamakla beraber yenilgiden bahsedilir ancak ciddiye alınmaz. Oysa Angiolello, Has Murad Paşa'nın Akkoyunlu ordusunun üzerine yürümesini ve savaşın cereyan ediş tarzını daha detaylı anlatır. Yenilgiden dolayı Osmanlı ordusunun içine düştüğü paniğe vurgu yapar. Müellife göre, Fatih Sultan Mehmed bu yenilgi karşısında geri çekilme kararı almış ve ordunun yönünü Bayburt'a doğru döndürmüştür. Akkoyunlular da aynı şekilde Fırat Irmağı'nın diğer tarafından

Osmanlı ordusunun hareketlerini takip etmiştir. Angiolello, Fatih Sultan Mehmed'in ikinci bir savaş niyetinde olmadığını ancak, Akkoyunluların ısrarla Osmanlıları takip ettiğini, Akkoyunlu şehzadelerinin ve devlet adamlarının Uzun Hasan'ın Osmanlılara karşı savaşılması konusunda ikna ettiğini kaydediyor. Angiolello, Otlukbeli Savaşı'nın kazanılmasında Şehzade Mustafa'nın yiğitliğini ön plana çıkarıyor. Bu husus kendisinin adı geçen şehzadenin hizmetinde bulunması ile ilgili olmalıdır.

Angiolello Osmanlı ülkesine ikinci defa, fakat özgür biri olarak geldiğinde bu defa Yavuz Sultan Selim'in ordusunda Mısır seferine katıldı. Onun bu sefere dair yaptığı tasvirler oldukça güçlü olup, sadece savaşın cereyan ediş tarzını değil aynı zamanda askerlerin muharebeye hazırlanışlarını, savaş öncesi tutum ve davranışları ile kumandanların emirleri altındaki askerlerini nasıl yönlendirdiklerini de yansıtmaktadır. Müellifimiz, Ridaniye Savaşından başka Memlüklerle Kahire şehri ve etrafında yaşanan çatışmaları da detaylı bir şekilde anlatmış; yazdıklarının doğruluğuna delil getirmek amacıyla muhtemelen İbn-i Kemal'in yazdığı *Tevarih-i Al-i Osman*'ın İtalyanca'ya yapılan tercümesine de işaret etmiştir. Angiolello'nun eseri Safevî Hükümdarı Tahmasb dönemi ile ilgili kısa bir bilgi ile sona ermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Breve narratione della vita et fatti del signor Ussuncassano*, 1490.
- *Navigationi et Viaggi*, yay. haz. Giovan Battista Ramusio, Venedik 1559.
- *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Angiolello Vincentio D'Alessandri ve Venedikli Bir Tüccar'ın Seyahatnâmeleri*, çeviri ve notlar. Tufan Gündüz, İstanbul 2007.
- A. M. Piemontese, "Angiolello", *Encyclopedia Iranica*, II, 31-32.
- Stefan Yerasimos, "Giovan Maria Angiolello ve İstanbul'un Fethinden Sonraki İlk Tasviri", *Tarih ve Toplum*, X/58 (Ocak 1985), s. 34-41.
- Giovan Maria Angiolello, *Fatih'in İç Oğlanı Anlatıyor, Fatih Sultan Mehmet*, çev. Pınar Gökpar, İstanbul 2010.

VENEDİKLİ BİR TÜCCAR'IN SEYAHATNÂMESİ: Adı, ailesi ve soyu hakkında bir şey bilinmeyen Venedikli tüccarın seyahatleri ile ilgili olarak kaleme aldığı eserinin en önemli özelliği Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışı ile

Safevîlerin İran'a hakim olduğu döneme rastlamış olmasıdır. Müellif bu dönemde meydana gelen olayları, İtalyan okuyuculara anlatırken sadece bizzat şahid olduğu olayları değil aynı zamanda Arapça, Farsça ve Türkçe biliyor olmasından dolayı rahatlıkla temas kurduğu yerli ahaliden duyduklarını da nakletmiştir. Ancak en heyecan verici olanı, şüphesiz, Şah İsmail'i bizzat gören nadir kişilerden birisi olmasıdır.

Venedikli tüccar, seyahatnâmesine bizzat gördüğü şehirlerin vasıflarını kısa kısa anlatmakla başlamaktadır. Buna göre o Memlük hakimiyetinde bulunan Halep-Bre-Urfa-Kara Amid-Hısnıkeyfa-Siirt- Tatvan-Ahlat-Adilcevaz-Vestan-Merend-Hoy-Tebriz yolunu kullanmıştır.

Venedikli tüccarın naklettiği siyasî olayları iki kısımda değerlendirmek gerekir. Çünkü kendisinin de söylediğine göre olayların bir kısmına bizzat tanık olmuş, bazılarını ise ahaliden veya sözlerine güvendiği kişilerden dinlemiştir. Bu cümleden olarak Akkoyunlu tarihine dair verdiği bilgiler bütünüyle duyumlarına dayanmaktadır. Buna rağmen hem olayların akışı hem de naklettiklerinin sıhhati bakımından çok az eksiğinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Uzun Hasan Bey'in Despina Hatun'dan doğma kızları ile bizzat tanışmış ve sohbet etmiş olması da derlediği bilgilerin sıhhati bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte Venedikli tüccarın bölgede bulunduğu dönem tam olarak Safevîlerin, Akkoyunluları bertaraf ettiği bir zamana rastlaması, onun çevresinde cereyan eden olayları bizzat müşahede etmesine de imkân tanımıştır. Akkoyunlu Sultanı Elvend Bey'in Emir Han Musullu tarafından yakalandıktan sonra zincirlenerek Şah İsmail'e götürülmesi esnasında müellifimiz Malatya'da bulunduğundan, Emir Han'ın bu şehirde konaklaması üzerine Elvend Bey'in zincirlenmiş halini bizzat görmüştür. Keza, onun bölgede bulunduğu sıralarda Şah İsmail de, Dulkadiroğlu Beyliği üzerine yürümüş, Maraş ve Elbistan'ı tahrip ettikten sonra, çok fazla kayıp vermeden ülkesine dönüş hazırlıklarına başlamıştı. Emir Han Musullu aşireti ile birlikte Şah İsmail'e itaatini bildirmiş, kızıl başlık giyerek Safevîlere sadakatini göstermiş, esiri bulunan Elvend Bey'i de Şah'a teslim etmiştir. Müellif, Elvend Bey'in bizzat Şah İsmail tarafından öldürüldüğü yolundaki haberleri sıcağı sıcağına duymuş olmalıdır. Aynı şekilde, Şah İsmail'in Özbeklerle yaptığı savaşlara dair nakilleri de duyumlarına dayanmaktadır. Venedikli tüccar, Tebriz'de karşılaştığı bir anlaşmazlık vesilesi ile Şah İsmail'i bizzat görme şansına

sahip olmuştu. Venedikli tüccarın Kızılbaşlara dair gözlemleri de önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Angiolello Vincentio D'Alessandri ve Venedikli Bir Tüccar'ın Seyahatnâmeleri*, çeviri ve notlar. Tufan Gündüz, İstanbul 2007.

GIOVANANTONIO MENAVINO: 1501'de Türkler'e esir düştü. İçoğlan olarak II. Bâyezid döneminde saraya alındı. 1524'de ise fırsatını bulup memleketine kaçtı.

Yayın ve kaynaklar

- *I costumi et la vita de Turchi di Gio. Antonio Menavino*, Firenze 1551.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 321.
- Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, çev. Harun Mutluay, İstanbul 2011.

THEODOROS SPANDUNIS: 16. yüzyılda Türkler Avrupa'da merak edilen bir konuydu. Bu yüzden bu konuda birçok eser kaleme alındı. Bizanslı olan Spandunis, 16. yüzyılda Osmanlı kroniklerini ve Bizans tarihlerini kullanarak İtalyanca Osmanlı sultanlarını anlatan bir eser yazdı. Eserde Osmanlı'nın kuruluştan Kanunî döneminin ilk yıllarına kadar gelir. Osmanlı devlet teşkilatını, mali durumunu, dinî yapısını ve âdetlerini anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, haz. Donald M. Nicol, çev. Necdet Balta, İstanbul 2015.

FRANCESCO SANSOVİNO: 16. Yüzyılda İtalyanca Türkler'in kökenini ve tarihini derlemiştir. Çok popüler olan eser 1565-1654 yılları arasında 7 baskı yaptı.

Yayın ve kaynaklar

- *Historia universale dell'origine et imperio de'Turchi: Con le guerre successe in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia, sino l'anno 1600*, Venedik 1654.

- Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, haz. Donald M. Nicol, çev. Necdet Balta, İstanbul 2015, s. 7.

BENEDETTO RAMBERTI: Ramberti, olağanüstü Venedik Elçisi Daniele'nin kâtibi olarak 1534'te İstanbul'a geldi. Seyahati ve Osmanlı devlet teşkilatı hakkında bilgi veren bir eser kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- Albert Howe Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, İstanbul 1987, s. 279-305.

LUIGI BASSANO: 1537-1540 yılları arasında İstanbul'da bulunan Bassano, Kanunî dönemindeki İstanbul'da gündelik hayatla ilgili önemli bilgiler veren bir eser kaleme aldı.

Yayın ve kaynaklar

- *I Costumi et I Modi Particolari della vita de'Turchi*, yay. Franz Babinger, München 1963.
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 318.
- Federica A.Broilo, "The Splendour of Otooman Constantinople in the Wiew of Some Venetian Travellers (16 th Century)", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 255-269.
- Luigi Bassano, *Kanunî Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, çev. Selma Cangi, İstanbul 2011.
- Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul 2007.

CESARE DEI FEDERICI: Venedikli bir tüccar olan Cesare, 1563-1581 ve 1587 tarihlerinde Osmanlı topraklarında bulunmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- Kerr, "The Voyages and Ravels of M. Cesare Fredericke", *A General History and Collestion of Voyages and Travels*, VII, Edinburg 1812.

VINCENZO DEGLI ALESSANDRI: Müellif, Venedik elçisi sıfatı ile 1560-1570 yılları arasında İstanbul'da bulunmuş, Ekim 1570'te ise Venedik Cumhuriyeti tarafından gizli bir görev ile İran'a gönderilmiştir. Bu sıralarda Osmanlılar, Kıbrıs'ın fethi ile meşgul olduğundan D'Alessandri'nin görevi muhtemelen Safevîler ile Venedikliler arasında Osmanlılara karşı yeni bir ittifak oluşturmaktı. O, yaklaşık yirmi bir ay süren bir yolculuktan sonra Venedik'e geri dönmüştür.

D'Alessandri, İran'da bulunduğu müddet zarfında yaptığı gözlemleri detaylı bir rapor halinde Venedik konsiline sunmuştur. Bu rapor, Şah İsmail'in ölümünden sonra tahta geçen Şah Tahmasb'ın uzun saltanat yılları boyunca ülkede meydana gelen büyük değişimi yansıtması bakımından fevkalade önemlidir. Bununla birlikte raporun önemli bir bölümü Şah Tahmasb'ın kişiliğine ayrılmıştır. D'Alessandri, görevinin mahiyeti gereği İran'ın etki sahası, sınırları ve askerî gücü hakkında da bilgi vermektedir. Bununla birlikte, verdiği bilgilerin çok fazla teferruat içermemesi, bunun bir rapor şeklinde tanzim edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Elçinin tanık olduğu en önemli olaylardan biri İngiliz tüccarların Moskova üzerinden Tebriz'e ulaşmasıdır. Çünkü bu dönemde Osmanlıların Doğu'da ve Batı'da giriştiği savaşlar Tebriz'deki ticarî hayatı neredeyse durma noktasına getirmişti. Ancak, İngiliz tüccarlarının getirdiği malların yolda yağma edilmesi, İtalyan elçiyi Doğu-Batı ticaret yolunun yeni güzergâhı hususunda fazla ümitlendirmemiştir. Venedikli, daha sonra 1588'de de İran'a gitmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Angiolello Vincentio D'Alessandri ve Venedikli Bir Tüccar'ın Seyahatnâmeleri*, çeviri ve notlar. Tufan Gündüz, İstanbul 2007.
- A. M. Piemontese, "Alessandri, Vincenzo Degli", *Encyclopedia Iranica*, I, 825-826.
- "Narrative of the most noble Vincentio Alessandri, ambassador to the king of Persia from the most illustrious Republic of Venice", *Narrative of Italian Travels in the 15th and 16th centuries*, Londra 1873.

G. THOMASO MINADOI: İtalyalı bir doktor olan Minadoi, İstanbul'daki Venedik konsolosluğunda çalışmıştır. *Historia della guerra fra Turchi, et*

Persiani isimli eseri III. Murad devrindeki İran harbleri ve İran hakkında önemli bilgiler verir.

DOMENICO HIEROSOLIMITANO: 1574-1595 yılları arasında İstanbul'da bulunan ve III. Murad'ın özel hekimliğini de yapan Domenico, bu yıllara dair önemli bir hatırat kaleme aldı. Hatıratında İstanbul'daki günlük hayattan, Topkapı Sarayı'nın ayrıntılı bir tasvirine, siyasî gelişmelerden şenliklere ve âfetlere kadar farklı hususlarda ayrıntılı bilgiler verdi. Bunlar arasında Saray haremi hakkında verdiği malumat ayriyeten önem arz eder. Buna rağmen Domenico'nun hayatının bütün safhaları tam olarak aydınlatılmamıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Domenico's Istanbul*, ed. Geoffrey Lewis, 2011 (Esma Selçuk Demir tarafından Türkçe'ye çevrilen bu eser Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

PIETRO DELLA VALLE: 1586- 1652 arasında yaşayan Pietro Della Vale, İtalyan elçisi olarak Şah I. Abbas zamanında İstanbul üzerinden İran'a gitmiştir. 1615'te İstanbul'a gelen seyyah, burada bir seneye yakın kalmıştır. Eserini İtalya'daki bir dostuna mektuplar yazmak suretiyle tertip etmiştir. Eserinde 33 mektup bulunmakta olup bunların 17 tanesi doğrudan Osmanlı toprakları (İstanbul, Kahire, Şam, Bağdad vs.) ile ilgilidir. Birinci mektup İstanbul'a kadar olan yolculuğunu anlatır. Burada özellikle Çanakkale ile ilgili anlattıkları önemlidir. İkinci mektup sadece İstanbul'un vasıflarına ayrılmış olup yaklaşık elli sayfadır. İtalya'da Türkiye ile ilgili bölümleri içeren mektuplar olmak üzere *"Turchia"* adıyla 1670'te yayınlanmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Viagi in Turchia, Persia et India descritti da lui medesimo in 54 lettere famigliari.* 2 Bde. Rome, 1650-1658.
- *The Travels in Persia, 1658-1663.*
- *Account of Shah Abbas, 1628.*
- Chiara Cardini, *La Porta D'oriente, Lettere di Pietro Dalle Valle: İstanbul 1614*, Roma 2001.
- Pietro Della Valle. "1650 Yılında İstanbul: 1, İstanbul'a Gelirken", çev. Adnan Tahir, *Yeni Tarih Dünyası*, sayı: 19-20 (İstanbul 1954), s. 789-791.

CAMILLO CONTARINI: Venedik'in Viyana'daki elçisidir. Viyana bozgun yıllarındaki savaşları tasvir etmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- *Istoria della guerra di Leopoldo primo, imperadore, e de' principi collegati contro il Turco, dall'anno 1683, sino alla pace. Descritta dall' abbate Camillo Contarini*, Patrizio Veneto, Venezia 1710.

Di PIETRO GARZONI: Venedik senatörüdür. XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu ile müttefikler arasındaki savaşları anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- *Istoria Della Repubblica Di Venezia in Tempo Della Secra Lega Contra Mohammed IV Gran Sultani de Turchi*, Venezia 1712.

AMBROSIO BEMBO: Bembo, 1671-1674 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Halep, Diyarbakır, Bağdad ve Basra gibi muhtelif bölgelerine seyahat etti. Bu seyahatlerine dair mufassal bir günlük tuttu ve bunları daha sonra kitaplaştırdı. Bu seyahatnâme, ihtiva ettiği 52 gravür ile de önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- Anthony Welch, "Ambrosio Bembo's Travels Through the Ottoman Empire", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 271-298.

GIAMBATTISTA CASTI: 1788'de İstanbul'a geldi. Bu seyahati Venedik'in Osmanlı Büyükelçisi Foscarini ile birlikte yaptı. Yaklaşık bir ay İstanbul'da kalan İtalyan seyyah bu seyahati hakkındaki izlenimlerini daha sonra kitap halinde yayınlamıştır. Seyahatnâmede, Türklerin insanî özellikleri, Osmanlı Devleti'nin idarî ve askerî yapısı hakkında bilgiler verilmektedir. Seyyah, Osmanlı Devleti'nin amme idaresinin bozukluğu ve askerlik metodlarının eskiliğini görerek Avrupa'da Türk hakimiyetinin tamamen yıkılacağı öngörüsünde bulunmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Süheylâ Öncel, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Türkiye'de Bir İtalyan Seyyahı: Giambattista Casti", *DTCF Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, I/4 (Ankara 1964), s. 81-88.

BALYOSLARIN SENATODA OKUDUĞU RAPORLAR

İstanbul'da görev yapan Venedik balyosları görevlerinin bitiminde elçilik izlenimlerini bir rapor olarak kaleme alır ve senatoda okurlardı. Balyos raporları Osmanlı tarihi için vazgeçilmez eserlerdir. Balyos raporları bir araya getirilerek basılmıştır.

XVI. yüzyıl balyos raporları-Eugenio Alberie, *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III, 1. Cilt, Frenze (Floransa) 1840: 2. cilt, 1844: 3. cilt, 1855: ek 1863.

XVII. yüzyıl balyos raporları-Nicolo Barozzi-Guglielmo Berchet, *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneziani nel Secole Decimasettimo*, Serie V, Turchia, Venedik 1866. (tek cilt).

Luigi Firpo, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente, cilt 13, Constanipoli 1590-1793*, Torino 1984.

Luigi Firpo, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente*, cilt 14, Costantinopoli: relazioni inedite: 1512-1789, a cura di Maria Pia Pedani-Fabris, Padova, Stampa 1996.

Mary Lucielle Shay, *Lale Devri ve Sonrası, Venedik Balyoslarının Bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2009.

Luvette Valensi, *Venedik ve Bâb-ı Âli, Despotun Doğuşu*, çev. A. Turgut Arnas, İstanbul 1994.

Balyos Raporları ve Diğer İtalyan Temsilcilerinin Hatıraları[2]

ALVISE SAGUNDINO -2 Aralık 1496.

Bulunduğu yer: Marin Sanudo (Marino Sanuto), *I Diarii*, I, 397-400.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

---

[2] http://venus.unive.it/riccdst/sdv/strumenti/testi/relazioni/relazioni_amb_ant.htm; Maria Pia Pedani, "Elenco degli inviati diplomatici Veneziani presso i sovrani Ottomani", *Electronic Journal of Oriental Studies*, V/4 (2002), s. 1-52; Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 317-318; *Marin Sanudo (Marino Sanuto), I diarii*, a cura di F. Stefani, G. Berchet, R. Furlin, N. Barozzi, M. Allegri, 58 cilt, Venezia, 1879-1903; Eugenio Alberi, *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneti Al Senato*, Serie III, 1. cilt, Frenze (Floransa) 1840: 2. cilt, 1844:

ANDREA ZANCANI -10 Mayıs 1499.

Bulunduğu yer: Marin Sanudo, *I Diarii*, II, 695-696, 699-702.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ALVISE MANENTI -9 Nisan 1500.

Bulunduğu yer: Marin Sanudo, *I Diarii*, III, 179-181.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ANDREA GRITTI -2 Aralık 1503.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 1-44.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ZACCARIA FRESCHI -10 Ocak 1504.

Bulunduğu yer: Marin Sanudo, *I Diarii*, V, 26-27.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ANDREA FOSCOLO -1512.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 3-32.

---

3. cilt, 1855: ek 1863; Nicolo Barozzi-Guglielmo Berchet, *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneziani nel Secole Decimasettimo*, Serie V, Turchia, Venezia 1872; Luigi Firpo, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente, cilt 13, Constanipoli 1590-1793*, Torino 1984; *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente*, XIV, Costantinopoli: relazioni inedite: 1512-1789, a cura di Maria Pia Pedani-Fabris, Padova 1996; Simeon Ljubic, *Commisiones et Relationes Venetae*, II-III, 1877.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ANTONIO GIUSTINIANI-7 Şubat 1514.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 45-50; Marin Sanudo, *I Diarii*, XVII, 737-739.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ALVISE MOCENIGO-4 Haziran 1518.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 51-55.

Marin Sanudo, *I Diarii*, XXV, 439-441.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

BARTOLOMEO CONTARINI- 1519.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 55-68.

Marin Sanudo, *I Diarii*, XXVII, 36-44.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

TOMMASO CONTARINI-1522.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 33-39.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

MARCO MINIO-8 Nisan 1522.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 69-91; *Ljubic*, VI, 167-168.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

PIETRO ZEN-4 Kasım 1524.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 93-97; Marin Sanudo, *I Diarii*, XXXVII, 104-105.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

PIETRO BRAGADINO-9 Haziran 1526.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 99-112.

Il Sommario è tratto dai Marin Sanudo, *I Diarii*, XLI, 525-534.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

MARCO MINIO-8 Ekim 1527.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 113-118; Sanudo, *I Diarii*, XLVI, 175-177.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

TOMMASO MOCENIGO-1530.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 41-46.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

PIETRO ZEN-17-18 Kasım 1530.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 119-122; Marin Sanudo, *I Diarii*, LIV, 116-117.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

DANIELLO LUDOVISI-3 Haziran 1534.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 1-32.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

ALVISE RENIER-7 Ocak 1550.

Bulunduğu yer: Ljubic, II, 186-187, Pedani, s. 47-86.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

CATERINO ZEN-1550.

Bulunduğu yer: Relativamente al viaggio: Descrizione del viazo de Costantinopoli 1550 de ser Catharin Zen, ambassador straordinario a sultan Soliman, e suo ritorno, "Starine", Accademia di Zagabria, Knjiga X (1878), 203-247.

BERNARDO NAVAGERO-Şubat 1553.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 33-110.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

ANONIM RAPOR -1553.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 193-270.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

DOMENICO TREVISANO-1554.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 111-192.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012.

ANTONIO ERIZZO -1557.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 123-144.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

NICCOLÒ MICHIEL-1558[3].

Bulunduğu yer: Pedani, s. 87-125.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ANTONIO BARBARIGO-1558.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 145-160.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

MARIN CAVALLI-1560.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 271-298.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ANDREA DANDOLO-1562.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 161-172.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

MARCANTONIO DONINI (GIROLAMO FERRO)-1562.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 173-208; Pedani, s. 127-131.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

DANIELE BARBARIGO - 1564.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, s. 1-59.

---

3 Niccolò Michiel balyos değildir. Balyos Antonio Barbarigo ile birlikte İstanbul'a gelmiş ve buradaki izlenimleri ile Türkler hakkında topladığı bilgileri kaleme almıştır.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

ALVISE BUONRIZZO- 14 Ocak 1565.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, s. 61-76.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

GIACOMO SORANZO- 1566-1568.

Bulunduğu yer: D. Roso-G. Pedrini, Solimano il Magnifico a Filippopoli nel 1566, *Studi Veneziani*, 40 (2000), s. 207-233.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî'nin Son Yılları*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

MARIN CAVALLI-1567.

[Bibl. Universitaria di Pavia] Pubblicata da W. Andreas, *Eine unbekannte Venetianische Relation über die Turkei*, in "Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philos. histor. Klasse", 1914; Da copia della Biblioteca Nazionale di Parigi, ms. ital. 1237.

ALVISE BUONRIZZO-1570.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 133-158.

JACOPO RAGAZZONI -16 Ağustos 1571.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 77-102; Ljubic, III, 273.

ANONİM RAPOR-1571-1573.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 159-176.

MARCANTONIO BARBARO-1573.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 299-346; "Tesoro Politico", I, 557-584.

ANDREA BADOER (BADOARO)-1573.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 347-368.

COSTANTINO GARZONI -1573.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 369-436.

MARCANTONIO BARBARO-1573.

Bulunduğu yer: Albèri, Appendice (XV), s. 387-415; Baluzius, *Miscellanea novo ordine digesta*, Lucae, V. Junctiniu 1764, IV, 159-167.

AURELIO SANTA CROCE-1573.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 177-192.

M. VINCENZO ALESSANDRI-1574.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 103-127.

ANONİM RAPOR-1575.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 309-319.

ANTONIO TIEPOLO-9 Haziran 1576.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 129-191.

GIACOMO SORANZO-8 Kasım 1576.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 193-207.

BONIFACIO ANTELMI-1576.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 193-199.

GIACOMO SORANZO-1576.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 201-223.

GIOVANNI CORRER-1578.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 225-257.

ANONIM RAPOR-1579.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt I, 437-468.

1577-1581 YILLARI ARASINDA OSMANLI İRAN SAVAŞLARI'NA DAİR RAPOR.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 427-470.

JACOBO SORANZO-1581[4].

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 209-253.

---

4 Bu bir balyos raporu değildir. 1581'de balyos tayin edilen Soranzo ile birlikte İstanbul'a gelen bir Venedikli asilin hatıralarıdır. Kitapta, Venedik'ten Kostantinopolis'e giderken yolculukları sırasında geçtikleri yerlerden teker teker çok detaylı bir şekilde bahsedildikten sonra 1582'deki sünnet düğünü teferruatlı olarak anlatılır. Osmanlı vezirleri hakkında da sırayla bilgi verilmektedir.

PAOLO CONTARINI-1583.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 209-250.

GIACOMO SORANZO-1584.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 259-310.

GIOVANNI FRANCESCO MOROSINI-1585.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 251-322.

MAFFEO VENIER-1586.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 295-307.

GIOVANNI MICHIEL-1587.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 255-294.

LORENZO BERNARDO-1590.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 311-394.

GIOVANNI MORO-1590.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 323-380; Firpo, XIII, 1-58.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın Altın Çağı*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Erendiz Özbayoğlu (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

LORENZO BERNARDO-1592.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt II, 321-426; Firpo, XIII, 59-166.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın Altın Çağı*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Erendiz Özbayoğlu (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

MATTEO ZANE -1594.

Bulunduğu yer: Albèri, Serie III, cilt III, 381-444; Firpo, XIII, 243-308.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın Altın Çağı*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Erendiz Özbayoğlu (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

LEANORDO DONA-1596.

Bulunduğu yer: Luigi Firpo, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato*, XIII, 309-370.

Türkçe çeviri: *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın Altın Çağı*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Erendiz Özbayoğlu (Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilecektir).

VINCENZO GRADENIGO 1599-1600.

Bulunduğu yer: H.Brown, il viaggio di Vincenzo Gradenigo, bailo, da Venezia a Costantinopoli 1599, *Scritti storici in memoria di Giovanni Monticolo*, Padova 1923, s. 43-70.

GIROLAMO CAPPELLO-1600.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 395-474.

AGOSTINO NANI -1600-1603.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, I, 11-44; Firpo, XIII, 371-406.

Kısmî Türkçe çeviri: Canan Sami, *Bailo Agostino Nani'nin Relazione'sine göre 17. Yüzyıl Başı Osmanlı Venedik İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

OTTAVIANO BON-1609.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 475-523; Barozzi-Berchet, *Turchia*, I, 59-124; Firpo, XIII, 407-472; Il serraglio del Gransignore descritto da O. Bon bailo veneto a Costantinopoli nell'anno 1608; Venezia, Naratovich 1865, n. 8°, s. 70.

SIMONE CONTARINI-1612.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, I, 125-254; Firpo, XIII, 473-602.

CRISTOFORO VALIER-1616.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, I, 255-320; Firpo, XIII, 603-668.

GIORGIO GIUSTINIAN-1627.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 525-633.

GIOVANNI CAPPELLO-1634.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 5-68; Firpo, XIII, 669-735.

ANGELO ALESSANDRI-1637.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 635-683.

PIETRO FOSCARINI-1637.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 69-104; Firpo, XIII, 737-771; Pedani, s. 635-683.

ALVISE CONTARINI-1641.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, I, 321-434; Firpo, XIII, 773-888.

PIETRO FOSCARINI-31 Mayıs 1641.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 105-120; Firpo, XIII, 889-906.

GIACOMO QUERINI-6 Haziran 1676.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 121-196; Firpo, XIII, 907-981.

GIOVANNI MOROSINI-1675-1680.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 197-248; Firpo, XIII, 983-1034.

PIETRO CIVRON-1682.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 249-286; Firpo, XIII, 1035-1071.

TOMMASO TARSIA-1683.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 685-755.

GIOVANNI BATTITA DANÀ -2 Ağustos 1684.

Bulunduğu yer: Barozzi-Berchet, *Turchia*, II, 287-351; Firpo, XIII, 1073-1137.

CARLO RUZZINI-1706.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 757-824.

ANDREA MEMMO-1713-1715.

Bulunduğu yer: Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo già bailo a Costantinopoli nel 1714 e 1715, intorno alla prigionia da lui sofferta al Tospanà e nel castello di Abido, Venezia 1840.

GIROLAMO VIGNOLA-1724.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 825-881.

FRANCESCO GRITTI-1727.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 883-948.

ANGELO EMO-1730-1734.

Bulunduğu yer: Relazione dell'ingresso in Costantinopoli del N.H. Angelo Emo, bailo alla Porta Ottomana per la Serenissima Repubblica di Venezia nel 1730, Treviso 1883.

GIOVANNI DONÀ-1746.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 949-972.

ANDREA MEMMO-1782.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 973-1026.

AGOSTINO GARZONI-1786.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 1027-1037.

GIROLAMO ZULIAN-1789.

Bulunduğu yer: Pedani, s. 1039-1055.

NICOLÒ FOSCARINI -1793.

Bulunduğu yer: S. Romanin, *Storia*, IX, 508-519; Firpo, XIII, 139-1152.

SENATO, DISPACCI COSTANTINOPOLI (SDC)

Venedik Devlet Arşivleri'nde (Archivio di Stato di Venezia -ASVe) "Senato, Dispacci Costantinopoli (SDC)" ismiyle 243 dosyada tasniflenmiş muazzam ve çok önemli bir külliyattır. İstanbul'daki Venedik balyosunun senatoya ve doja hitaben yazıp düzenli gönderdiği raporları ihtiva etmektedir. Elçinin bulunduğu dönemdeki padişahlar, devlet adamları, hükümet, saray ve ticaret hakkında Osmanlı tarihine dair oldukça teferruatlı ve başka yerde rastlanılamayan bilgiler bu raporlardan öğrenilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Pia Pedani, "Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani Ottomani", *Electronic Journal of Oriental Studies*, 5/4 (2002), s. 1-54.
- *Dispacci da Costantinopoli di Ferigo Foscari, 1792-1796*, nflr. Franca Cosmai ve Stefano Sorteri, 2 c., La Malcontenta, Venezia 1996.
- *Frencesco Foscari, Dispacci da Costantinopoli (1757-1762)*, nflr. Filippo Maria Paladini, La Malcontenta, Venezia 2007.
- Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan. III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi ", *Divan*, XIV/26 (İstanbul 2009), s. 45-96.

LATİNCE KAYNAKLARI

FELİKS PETANCİÇ; Dubrovnik'te noterlik ve yargıçlık yaptıktan sonra Macar kralının sarayında çalıştı. Diplomat olarak İspanya, Fransa, Rodos, Venedik ve İstanbul'a gitti.

- **Historia Turcica:** 1500'lü yılların başında Macar Kralı II. Ladislas'a ithaf eden eser el yazması hâlindedir. Latince kaleme alınan eser, Varna Savaşı'nın intikamını almaya teşvik edici bir önsözle başlar. Osman Gazi'den, çağdaşı II. Bayezid dönemine kadar Osmanlı tarihini anlatır. Eserin yarısı Fatih dönemine aittir. Kitap, kralı ve Avrupa hükümdarlarını ortak düşmana karşı silahlanmaya teşvik eden bir sonsözle biter.

  Historica Turcica derlemedir. Baştan Fatih'in saltanatına kadar olan kısım Piccolomini tarafından derlenen Niccolo Sagundino'nun "De Familia Otthomanorum Epitome" isimli eserinden alınmıştır. Kosova Savaşı'nda I. Murad'a yapılan suikast gibi kısımlarda bazı ilaveler yapılmıştır. Fatih dönemi orijinaldir.

- **Quibus itineribus Turci sint aggrediendi:** Latince olarak yazılıp Macar Kralı II. Ladislas'a ithaf eden eser, Osmanlı'ya saldırmak için coğrafi taktikler sunar. Osmanlı Balkanlar'ının coğrafyasını ve yolları anlatır. Eser, Agostino Pertusi tarafından edisyon kritik yapılmış ve müellifin kitabı Piskopos Martin Segon'un 1480'de derlenen eserinden birkaç kısım atlanarak kopyaladığını ortaya çıkarmıştır.

- **Genalogia Turcorum imperatorum, lex imperii domi miltiaeque habita:** Latince olarak yazılıp Macar Kralı II. Ladislas'a ithaf eden eser Osmanlı'ya karşı bir önsözle başlar. Osmanlılar'ın kökenlerinden başlayıp, II. Bâyezid'a kadar Osmanlı sultanları anlatılır. Daha sonra imparatorluğun idarî, dinî, adlî ve askerî yapısı hakkında bilgi verilir. Müellif eserini kraldan ve Hristiyan âleminden Osmanlılara karşı silahlanmalarını teşvik ederek biter.

Bu eserde müellifin müşahadeleri vardı. Kitap, Osmanlılar üzerine yazan 15. yüzyıl yazarlarının temalarından ayrılmaktadır. Bu yazarlar Türklerin kökenlerini ve barbarlıklarını anlatıp, bilgilerini Ortaçağ ve kadim otoritelere dayandırmışlardır. Petanciç ise diplomatik seyahatlerinde elde ettiği bilgilerden hareket edip, Osmanlı hanedan entrikaları, saray hayatını ve sosyal geleneklerin üzerinde durmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- Luka Špoljarić, "Feliks Petančić", *Christians-Muslim Relations, A Bibliographical History*, VII, ed. David Thomas-John Cheworth, Leiden 2015, s. 50-57.
- Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, haz. Donald M. Nicol, çev. Necdet Balta, İstanbul 2015, s. 20-21

LEH SEYYAHLAR/ELÇİLER[*]

LEH SEYYAH VE ELÇİLERDEN BAHSEDEN GENEL ESERLER

- Bohdan Baranowski, *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź 1950.
- Julian Bartoszewicz, *Pogląd na stosunki Polski z Turcją i Tatarszczyzną*, Warszawa 1860.
- *Historia dyplomacji polskiej*, ed. M. Biskup, Z. Wójcik, J. Gierowski, L. Bazylow, T.I-III, Warszawa 1982.
- Bystroń, Jan S. *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egypcie, 1147-1914*, Kraków 1927.
- Dariuszz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Leiden 2000.
- Władysław Konopczyński, *Polska a Turcja: 1683-1792*, Warszawa 1936.
- Adam Lewak, *Dzieje Emigracji Polskiej w Turcji, 1831-1878*, Warszawa 1935.
- Jerzy S. Łątka, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Kraków 2005.
- *Polska Służba Dyplomatyczna XVI-XVIII wieku*, Wójcik, Zbigniew (red.), Warszawa 1966.
- Adam Przyboś, ed. *Dwa Pamiętniki z XVII wieku Jana Cedrowskiego i Jana Florina Drobysza Tusyńskiego*, Wrocław 1954.
- Adam-Żelewski Przyboś, Roman. *Dyplomaci w dawnych czasach*, Kraków 1959.

[*] Bu kısım Hacer Topaktaş tarafından kaleme alınmıştır. Kendisine yardımları için teşekkür ediyorum.

- Jan Reychman, *Życie Polskie w Stambule w XVIII wieku,* Warszawa 1959.
- Jan Reychman, *Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX w.,* Warszawa 1972.
- Sękowski, Jósef Julian, *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historyi polskiey służących: z dodatkiem objaśnień potrzebnych i krytycznych uwag,* T. I-II, Warszawa 1824-1825.
- Sinko, Tadeusz, *Polscy podróżnicy w Grecji i Troi,* Kraków 1925.
- *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze,* T. I-VI, Warszawa 1822-1833.
- Hacer Topaktaş, "Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarihyazımında Türkler ve Türkiye", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* sayı: 15 (İstanbul 2010), s. 537-590.

WOJCIECH BOBOWSKI (ALİ UFKİ): XVII. yüzyılda Osmanlı sarayında hizmet eden bir Lehistan beyzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Serai Enderum, Das ist Inwendige beschaffenheit der Tuerckischen Kayzerl: Residentz zu Constantinopoi die newe Burgk genant,* Wien 1667.
- Saray-ı Enderun, Topkapı Sarayı'nda Yaşam, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2013.
- *Topkapı Sarayı'nda Yaşam,* sunan ve notlayan S. Yerasimos, A. Berthier, çev. Ali Berktay, İstanbul 2009 (Fransız elçisi Chardin'in ilavelerini ihtiva ediyor).
- *Ali Bey'in Osmanlıca (1662-1666) Çevirisine Göre 'Ekümenik' Kutsal Kitap,* haz. Kadir Akın-Hakkı Bayraktar, İstanbul 2007.

KAROL BOSCAMP-LASSOPOLSKİ: 1776-1778 yıllarında İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Zdanie sprawy z czynności swoich u Porty Ottomańskiej, Diariusz sejmu wolnego, ordynaryjnego, warszawskiego... 1778,* Warszawa 1778, s. 40-43; *Dzieje pięknej Bitynki, Opowieść o życiu Zofii Wittowej-Potockiej (1760-1822),* wyd. Jerzy Łojek, Kraków 1963.

JĘDRZEJ BZICKI: 1551-1557 yılları arasında Lehistan'ın İstanbul'daki elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Józef Ignacy Kraszewski (ed), *Podróże i poselstwa polskie do Turcyi, a mianowicie: Podróż E. Otwinowskiego 1557, Jędrzeja Taranowskiego komornika j. k. m. 1569, i Poselstwo Piotra Zborowskiego 1568*, Kraków 1860.

STANISŁAW CHOMENTOWSKI: 1712-1714 yıllarında İstanbul'daki Lehistan büyükelçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Sefaretnamesi için bkz. *Poselstwo wielkie Jaśnie Wielmożnego Stanisława Chomentowskiego... lata 1712, 1713, 1714 prawione*, wyd. Gościecki, F., Lwów 1732.

KAJETAN CHRZANOWSKİ: 1786-1789 yıllarında Lehistan'ın İstanbul'daki maslahatgüzarıdır.

Yayın ve kaynaklar

- *Wiadomości o państwie tureckim,* Warszawa, 1786; Filip Wolański, "Trasa i warunki podróży do Stambułu w świetle diariusza poselstwa Rafała Leszczyńskiego i listów Kajetana Chrzanowskiego", *Z przeszłości Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych, Prace Historyczne*, T. XXV, 1998, s. 71-79; Józef Mikosza, *Obserwacje polityczne państwa tureckiego*, cz. I-II, Warszawa 1787.

JÓZEF DROHOJOWSKI: XVIII. yüzyıl sonunda kutsal topraklara seyahat eden bir Leh beyzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Pielgrzymka do Ziemi Świętej odbyta w roku 1788, 89, 90 i 91*, T. I-II, Kraków 1812.

Jan Gniński: 1677-1678 yıllarında İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir. Sefaretname kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewoda chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678*, wyd. Franciszek Puławski, Warszawa 1907.

Francıszek Goltz: 1711-1714 yıllarında İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir. Bir rapor kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Akdes Nimet Kurat, "Leh Fevkalâde Elçisi von Goltz'un Türkiye'deki Faaliyetine Ait Raporu (1712-1714)", *Tarih Vesikaları*, 2 (17), 1958, s. 225-265.

SAMUEL GÓRSKI: 1706'da İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Jerzy Lisowski, "Deux documents concernant l'ambassade de Samuel Górski a Stamboul", *Folia Oriantalia*, 1963, T.V, s. 89-96.

RAFAŁ LESZCZYŃSKI: 1700 yılında Karlofça Antlaşması sonrası İstanbul'a gelen Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Wielkie poselstwo Rafała Leszczyńskiego, wojewody łęczyckiego do Porty Ottomańskiej*, 1700; *Poselstwo Wielkie .. Rafała Leszczyńskiego ... od Króla... Augusta II do Mustafy II cesarza tureckiego ... roku pańskiego 1700 odprawione...*, wyd. Franciszek Radzewski, Poznań, 1744; Dunin-Karwicki, Józef, "Opisanie wjazdu do Stambułu Rafała Leszczyńskiego", *Biblioteka Warszawska*, 1889, T.3.; Filip Wolański, "Trasa i warunki podróży do Stambułu w świetle diariusza poselstwa Rafała Leszczyńskiego i listów Kajetana Chrzanowskiego", *Z przeszłości Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych, Prace Historyczne*, T. XXV, 1998, s. 71-79; *Poselstwo Rafała Leszczyńskiego do Turcji w 1700 roku: diariusze i inne materiały*, przygot. Ilona Czamańska, Leszno. Urząd Miasta 1998.

ZBIGNIEW LUBIENIECKI: 1640'ta Osmanlı coğrafyasına gelen bir Leh beyzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- Diariusz drogi tureckiej (r. 1640), *Trzy relacje z polskich podróży na wschód muzułmański w pierwszej połowie XVII wieku* içinde. wyd. Adam Walaszek, Kraków 1980.

STANISŁAW MAŁACHOWSKI: 1698-1699 yıllarında İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir. Sefaretnamesi vardır.

Yayın ve kaynaklar

- *Relacya poselstwa Jaśnie Wielmożnego JMci Pana Stanisława Małachowskiego, wojewody poznańskiego do traktatu karłowieckiego, oraz różnych kommissyi po tym traktacie nastąpionych,* Warsawa 1778.

STANISŁAW MAŁACHOWSKI: Piotr Potocki'nin elçilik heyetinde yer alarak 1790-1791 yıllarında İstanbul'da bulunan Leh asilzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Żywod i pamiętniki St. hr. Małachowskiego,* wyd. L.S., Kraków 1853.

WOJCIECH MIASKOWSKI: 1640 yılında İstanbul'a gelen Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Wielka Legacja Wojciecha Miaskowskiego do Turcji w 1640 r.,* opr. Adam Przyboś, Warszawa, Kraków 1985.

Michał OgIńskI: Lehistan'ın üçüncü paylaşımı ertesinde faaliyetlerde bulunmak üzere İstanbul'a gelen Leh asilzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Mémoires de Michel Oginski sur la Pologne et les Polonais depuis 1788 jusqu' a la fin de 1815,* T. II, Paris 1826.

ALEKSANDER PIASECZYŃSKI: 1630 yılında İstanbul'a gelen Lehistan elçisidir. Sefaretnamesi vardır.

Yayın ve kaynaklar

- *Trzy relacje z polskich podróży na wschód muzułmański w pierwszej połowie XVII wieku* içinde. wyd. Adam Walaszek, Kraków 1980.

POLONYALI SIMEON: XVII. yüzyıl başında Osmanlı coğrafyasına gelen bir Lehistan vatandaşıdır. Bir seyahatname kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi 1608-1619*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1964; *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 2007.
- Davut Kılıç, "Polonyalı Simeon'un Gözüyle Osmanlı Ermenilerinin Dini-Sosyal Hayatı ve Türk-Ermeni Münasebetleri (1608-1619)", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 112-118.

JAN POTOCKI: XVIII. yüzyıl sonu XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı coğrafyasında bulunan Leh beyzadesidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Jana hr. Potockiego Podróż do Turcyi i Egiptu: z wiadomością o życiu i pismach tego autora*, Kraków, 1849; *Voyage en Turquie et en Égypte*, Paris, 1998 cop. 1999; *Podróże*, wyd. Leszek Kukulski, Warszawa, 1959; *Rękopis znaleziony w Saragossie*, T. I-II, Warszawa: Czytelnik, 1976; Aleksandra Kroh, *Jan Potocki: daleka podróż*, z fr. przeł. Wiktor Dłuski, Warszawa, 2007; François Rosset, Dominique Triaire, *Jan Potocki: biografia*, przeł. Anna Wasilewska, Warszawa 2006.

PIOTR POTOCKI: 1790-1792 yıllarında İstanbul'da bulunan Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- *Ostatni Poseł Polski do Porty Ottomańskiej, Akta Legacji Stambułskiej Franciszka Piotra Potockiego*, wyd. Kazimierz Waliszewski, T. I-II, Paris, 1894; Józef Dutkiewicz, *Polska a Turcja w czasie sejmu czteroletniego 1787-1792*, Warszawa, 1934; Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara 2014.

EDWARD RACZYŃSKI: 1814'te Türkiye'de bulunan Leh asilzadesidir. Seyahatname yazmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Dziennik podróży do turcyi odbytej w roku MDCCCXI y (1814)*, Wrocław, 1841; Türkçesi için bk. *1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat*, çev. Kemal Turan, İstanbul 1980.

MIKOŁAJ K. RADZIWIŁŁ: XVI. yüzyılda kutsal topraklara hac için gelen bir Leh asilzâdesidir.

Bkz. *"Sierotka" Podróż do Ziemi Świętej, Syrii i Egyptu 1582-1584*, opr. Leszek Kukulski, Warszawa 1962.

PIOTR ZBOROWSKI: 1567-1568 yıllarında Lehistan'ın İstanbul'daki büyükelçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Józef Ignacy Kraszewski (ed), *Podróże i poselstwa polskie do Turcyi, a mianowicie: Podróż E. Otwinowskiego 1557, Jędrzeja Taranowskiego komornika j. k. m. 1569, i Poselstwo Piotra Zborowskiego 1568*, Kraków, 1860; Janusz Pajewski, "Legacja Piotra Zborowskiego do Turcji w 1568 r. Materjały do historii stosunków Polsko-Tureckich za panowania Zygmunta Augusta", *Rocznik Orientalistyczny*, 1936, T. XII, s. 29-90.

JĘDRZEJ TARANOWSKI: 1569-1570 yıllarında İstanbul'daki Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Józef Ignacy Kraszewski (ed), *Podróże i poselstwa polskie do Turcyi, a mianowicie: Podróż E. Otwinowskiego 1557, Jędrzeja Taranowskiego komornika j. k. m. 1569, i Poselstwo Piotra Zborowskiego 1568*, Kraków 1860.

KRZYSZTOF ZBARASKI: 1621-1622 yıllarında İstanbul'daki Lehistan büyükelçisidir. Sefaretname kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Samuel Twardowski, *Przeważna legacya i. o. Krzysztofa Zbaraskiego*, Kalisz 1621; *Przeważna Legacya Jaśnie Oświeconego Książęcia*

Krzysztopha Zbaraskiego, Koniusza Koronnego, (...) od Zygmunta III KrólaPolskiego y Szweckiego (...) do Sołtana Cesarza Tureckiego Mustafy, w roku 1621, Kraków 1639; "Poselstwo Krzysztofa Xięcia Zbaraskiego do Turcji w r. 1622", *Dziennik Wilenski*, 1827, T. III, s. 3-27, 101-125, 237-273, 339-371; Kuszewski, S. Poselstwo księcia Zbaraskigo do turek w r. 1622, *Zbiór pamiętników historycznych dawnej Polszcze* içinde, J. U. Niemczewicz, Leipzig 1838-1840; Władysław Chomętowski, *Książe Krzysztof Zbaraski, koniuszy koronny*, Warszawa 1866; Janusz Wojtasik, "Uwagi księcia Krzysztofa Zbaraskiego posła wielkiego do Turcji z 1622 r.- o państwie ottomańskim i jego siłach zbrojnych", *Studia i Materiły do Historii Wojskowości*, 1961, T. VII, cz. I, s. 321-346; *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego od Zygmunta III do sołtana Mustafy*, wyd. Roman Krzywy, Warszawa 2000.

FRANCISZEK KAZIMIERZ WYCOSKI: 1670-1672 senelerinde İstanbul'daki Lehistan elçisidir.

Yayın ve kaynaklar

- Ilona Czamańska, "Czy Wojna z Turcją w 1672 roku była nieunikniona? Poselstwo Franciszka Karzimierza Wycoskiego do Turcji w Latach 1670-1672", *Kwartalnik Historyczny*, 1986, XCII, nr. 4, s. 769-790.

J. TŁUCZKIEWICZ: XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'ni de içeren bir rapor kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Relacja chronogiczna o azjatyckich, europejskich sułtanach i ekspedycjach morskich, lądowych i wojennych...*, Warszawa 1935.

ANTONI TRĘBICKI: Lehistan Elçisi Piotr Potocki'nin elçilik heyetinde bulunmuştur. Bir günlük tutmuştur.

Yayın ve kaynaklar

- *Opisanie ekstraordynaryjnego podziałowego roku 1793 w Grodnie, o rewolucji roku 1794*, opr. Jerzy Kowecki, Warszawa 1967.

MACAR KAYNAKLARI[*]

ISTVÁN BRODARICS: Hümanist tarihçilerden olan Brodarics, birçok kez Leh Kralı I. Sigismund ve 1525'te ise Roma'da papa huzurunda elçi olarak bulunmuştur. 1526 yılında Macar kralı, onu saray katibi olarak tayin etmiştir. Brodarics bu sıfatla Mohaç Muharebesi'nde Macar Kralı II. Lajos'un maiyetinde bulunmuştur. Muharebeden sonra, ilkin Habsburg İmparatoru Ferdinand'ın yanına sığınmış, daha sonra ise Lehistan'a gitmiştir. Mohaç Meydan Muharebesi'ni Leh Kralı I. Sigismund için, Lâtince kaleme almıştır. Mohaç Muharebesi'nin anlatıldığı eser içerik açısından çok zengin olmakla beraber hadiselerin dramatik sunumu ve Macarlar için trajik olan bu hadisenin atmosferinin gerçek anlamda yansıtılmasıyla önem kazanır.

Yayın ve kaynaklar

- *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima* (Macarların Mohaç'ta Türkler'in İmparatoru Süleyman ile Çarpışmasının Gerçek Tarihi), Krakow 1527.

MIKLÓS ISTVÁNFFY: Kraliyet müşavirliği ve ikinci palatinalık görevinde de bulunmuş hümanist tarih yazarı olan Istvánffy, koyu bir Habsburg taraftarı ve reformasyon karşıtı olarak bilinir. Eseri Osmanlı-Macar ilişkileri açısından son derece önemlidir. 1521'de Belgrad'ın düşmesini ve Ortaçağ Macaristan Devleti'nin çöküşüne sebep olan Mohaç Muharebesi'ni, ülkenin üçe bölünmesini ayrıntısıyla anlatır. Tarihinin odağında, gücünün zirvesinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'daki seferleri bulunur. Kraliyet Macaristanı'nda cereyan eden kuşatmaları ve

[*] Bu kısım Erdal Çoban tarafından kaleme alınmıştır. Kendisine yardımları için teşekkür ediyorum.

muharebeleri tasvir eder ve Osmanlı İmparatorluğu'nun vasal devleti olan Erdel prensliğinin kuruluşunu ve tarihini de anlatır. Eseri 15 yıl savaşları (1591-1606) ve Erdel Prensi István Bocskai'nin Habsburglar'a karşı ayaklanması (1604-1606) ile sona erer. Eserinin temel düşüncesi Macaristan'ın Hristiyanlık'ın burcu (*propugnaculum Christianitatis*) olduğu düşüncesidir. Türkler'e karşı savaş sadece milletin ayakta kalması değil Hristiyan Avrupa'nın korunması amacını da taşır.

Yayın ve kaynaklar

- *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV,* (Macarların 34 Kitapta Tarihi), Coloniae Agrippinae 1622.
- *A magyarok történetéből*, çev. László Juhász, Budapest 1962.

GYÖRGY SZERÉMI: Mohaç Muharebesi'nden sonra Lehistan'a gitmiş, 1541'de, Budin Osmanlı eline geçtiği sırada ise bu şehirde bulunmuş, daha sonra ünlü devlet adamı ve I. Ferdinand'ın elçisi sıfatıyla İstanbul'da elçi olarak bulunan Antal Verancsics'in teşvikiyle Erdel'de *Epistola de perditione Regni Hungarorum* (Macaristan'ın Çöküşüne Dair Hatırat) adlı eserini yazmıştır. Eser, 1456-1543 tarihleri arasındaki önemli hadiseleri sade bir Latince ile anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Baskısı çok sonraları Gusztáv Wenzel tarafından yapılmıştır: Monum. Hung. Hist. Scriptores, I., Pest 1858), László Erdélyi - László Juhász (çev.): Szerémi György: *Magyarország romlásáról*, Budapest 1961. *Monumenta Hungarica* V. Öteki baskısı: Szerémi György: *Magyarország romlásáról*, Budapest 1979, Szépirodalmi Könyvkiadó.

MEKTUPLAR: Budin beylerbeyliği görevi ifa eden paşaların özellikle Habsburg sarayıyla sürdürdükleri Macarca mektuplaşmalar, Macaristan'daki Osmanlı hakimiyeti tarihini aydınlatması bakımından önemli yer tutar. Bu mektupların bir bölümü Macaristan'da yayınlanmıştır:

Yayın ve kaynaklar

- Takáts Sándor, Eckhart Ferenc, Szekfű Gyula, *A budai basák magyar nyelvű levelezése*, Budapest 1915.

- Gusztav Bayerle, *The Hungarian letters of Ali Pasha of Buda: 1604-1616*, Budapest 1991.
- Yasemin Metin, *Budin Paşalarının Macarca Yazışmaları, İlk Bölüm (1553-1578)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

VESİKALAR: Macaristan'daki Osmanlı hakimiyeti dönemine ait çeşitli Türkçe ve Macarca vesikaların yayınlandığı koleksiyonlar:

Yayın ve kaynaklar

- *Török-magyar oklevéltár: 1533-1789*, der. ve çev. Karácson Imre; szerk. Thallóczy Lajos, Krcsmárik János, Szekfû Gyula, Budapest 1914.
- *Fontes historiae Hungaricae aevi Turcici*, Budapest 1923 (günlükler, hatıratlar, tarihi eserler).
- *Török-magyarköri történelmi oklevelek, I. oszt. Okmánytár I-IX. köt*, Pest 1863-1872 (I-II. köt. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon; III-IX. köt. Török-magyar kori állam okmánytár).

JÁNOS THURÓCZY: Özellikle XV. yüzyıl Macar tarihi açısından orijinal ve önemli bir eser olan *Chronica Hungarorum* (Macarların Kroniği) adlı tarihi kaleme almıştır. XV. yüzyıl Osmanlı-Macar ilişkilerine dair en geniş bilgiler, eserin üçüncü bölümünde yer almaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *Chronica Hungarorum* (Macarların Kroniği), Augsburg 1488.
- Hicran Akın, *XV. Yüzyıl Latince Macar Kroniği Janos Thuroczy'nin Türk Tarihi Bakımından Değeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1985.

ANTAL VERANCSICS: *Memoria rerum, quae in Hungaria a nato rege Ludovico ultimo acciderunt, qui fuit ultimi Ladislai filius* adlı eseri kaleme almıştır. Antal Verancsics, Balkanlar'daki Şebenik'te (Sebenico) doğdu ve Padova'da eğitim aldı. 1553'te Peç'te, 1557'te Eğri'de ve 1569'da Estergon'da Hristiyan dini lider (püşpök) makamında çalıştı. 1573'te vefat etti. Aynı zamanda şair, tarihçi ve arkeolog idi. Tarihi bir eser yazmak istedi, ama topladığı başka eserlerden bu eserini yazamadan önce vefat etti. Topladığı eserlerden birinin adı Latince olarak: *Memoria rerum, quae in*

Hungaria a nato rege Ludovico ultimo acciderunt, qui fuit ultimi Ladislai filius (Macaristan'da en son László kralın oğlu, en son Lajos kralın doğduğundan beri olmuş işlerin hatırası), ama eser Macarca olarak yazılmıştır. Osmanlı-Macar savaşları (Mohaç gazası) hakkında beyan eder.

Yayın ve kaynaklar

- *Verancsics Antal összes munkái I-II, (Antal Verancsics'in bütün eserleri I-II),* ed. László Szalay, Pest 1857*; Monumenta Hungariae Historica* II. Scriptores. 3. kötet, s. 20-27.

GÁSPÁR HELTAI: Szeben yanındaki Heltau (Nagydisznód) şehrinde doğdu. Ne zaman doğduğu belli değildir. 1543'te Almanya'daki Wittenberg'te okudu. 1544'te Protestan papaz olarak çalıştı. *Krónika az magyaroknak dolgairól* (Macarların işleri hakkında yazılmış kronik) adlı bir eser kaleme aldı. Ana dili Almanca olduğu halde eserini Macarca yazmıştır. Kendi basımevi vardı. Eseri kendi vefatından sonra, 1575'te karısı tarafından yayınlandı. Eserinde temel kaynak olarak Antonio Bonfini'nin (*Rerum Ungaricarum decades*= Macar tarihinin on yılları) ve ikincil kaynak olarak István Brodarics'in eserini kullanmış olduğu açıkça anlaşılıyor.

JÁNOS BARANYAI DECSI: Decs'te doğdu. Ne zaman doğduğunu bilmiyoruz, ama 1560 civarında doğduğunu tahmin edebiliriz. 1601'te Marosvásárhely'de vefat etti. Debrecen'de ve Kolozsvár'da okudu. 1587'de Wittenberg'e gitti. 1592'de Kolozsvár'da Báthory Zsigmond'ın yanına taşındı. 1593'ten sonra Marosvásárhely'deki okulda öğretmen olarak çalıştı. Asıl adı *De rebus Ungaricis* olan *Magyar História* (Macar Tarihi) olan eseri yazdı. 1592-1598 arasında yazılmış olan bu eser Latince olarak kaleme alınmıştır. On beş yıl savaşları hakkında değerli bir eserdir.

Yayın ve kaynaklar

- *Magyar História,* yay. haz. Ferenc Toldi, Peşte 1865.

ISTVÁN MAGYARI: Müellifin ne zaman ve nerede doğduğu bilinmiyor. Sárvár'da papas olarak çalıştı. 1605'te vefat etti. Estergon'un 1594'teki kuşatmasına katıldı. Bir ahlak kitabı olarak kaleme aldığı eserinde önemli bilgiler de bulunmaktadır. Müellife göre Türkler'in Macaristan'a gelmesi Macarlar'ın günahları dolayısıyla Tanrı'nın bir cezası idi.

Yayın ve kaynaklar

- *Az országokban való sok romlásnak okairól és azokból való megszabadulásnak módgyáról. Mostan újonnan írattatott és sok bölcs embereknek írásokból szereztetett hasznos könyvecske* (Ülkelerdeki kötülüklerin sebepleri ve onlardan kurtulma metodlarından... Yeniden birçok akıllı insanın yazılarından yazılmış küçük bir kitapçık) 1602.

JÁNOS SZALÁRDI: Müellifin 1601'de doğduğu tahmin edilmektedir. 1666'ta Kolozsvár'da vefat etti. 1633'ten beri I. György Rákóczi'nin himayesinde idi. *Siralmas magyar krónika* (Şikâyetleri Kapsayan Macar Kroniği) adlı eserinde Erdel'in 1662'ye kadarki tarihini anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- *Siralmas magyar krónika* (Şikayetleri Kapsayan Macar Kroniği), yay. haz. Zsigmond Kemény, 1853.

PÉTER APOR: 1676'da doğdu ve 1752'de vefat etti. Nagyszombat'ta okudu. Erdel'den Türkler'in gitmelerinden önceki ve sonraki durumlarından sözeder. Bir tarih kitabıdır ve özellikle Erdel'deki hayat hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Metamorphosis Transilvaniae* (Erdel'in Değişmesi) 1736.

ISTVÁN SZAMOSKÖZI: 1570'te Kolozsvár'da doğdu ve 1612'de Gyulafehérvár'da vefat etti. Padova'da okudu. István Bocskai zamanında Gyulafehérvár'da arşivci ve tarihçi olarak çalıştı. Zamosius adı ile de bilinmektedir. *Rerum Transylvanarum Pentades (Erdély Története) (Erdel'in Tarihi)* adlı eserini 1598-1599'da yazdı. Müellifin ayrıca *Heb Domades* (Haftalar) adlı başka bir eseri daha vardır. Bu ikinci eser 1603 yılı hadiselerini Latince olarak anlatan bir kroniktir.

Yayın ve kaynaklar

- *Rerum Transylvanarum Pentades (Erdély Története) (Erdel'in Tarihi)*, yay. haz. Szilágyi Sándor, Budapeşte 1876.
- Stephanus Katona, *Historica Critica Regum Hungariae*, I-XLII, Vindobonae 1768-1770.

MEMLÜK KAYNAKLARI[*]

BEDREDDİN AYNÎ: 1451'de vefat eden Türk asıllı Memlük tarihçisinin *Ikdü'l-cumân fi Târîhi Ehli'z-Zaman* isimli eseri Burcî Memlük tarihi açısından son derece önemlidir. Eserde Osmanlı tarihi ve Anadolu coğrafyası hakkında geniş malumat vardır.

Yayın ve kaynaklar

- Kazım Yaşar Kopraman, *Aynî'nin Ikdü'l-cümân'ında XV. yy'a Ait Anadolu Tarihiyle İlgili Kayıtlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1972.

-----, "Ikdu'I-Cumân'da Karaman-oğulları'na Dair Kayıtlar", *Prof Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 43-54.

- Adile Abidin, "Ayni'nin Ikdü'l-Cuman Fi Tarihi Ehlizeman Adlı Tarihinde Osmanlılara Ait Verilen Malumatın Tedkiki", *Tarih Semineri Dergisi*, II (İstanbul 1938), s. 109-215.
- Ali Osman Koçkuzu, "Aynî, Bedreddin", *DİA*, IV, 271-272.
- Marcais, "Aynî", *İA*, II, 70-72.

İBN ARABŞAH (Ö. 1450): Türkçe ve Farsça'yı da bilen İbn Arabşah, bir müddet Edirne'de Osmanlı hizmetinde bulunduğundan eserlerinde Osmanlılar'la ilgili gözlemlerine dayanarak verdiği bilgiler vardır. Timur'un bölgedeki faaliyetlerinden bahseden *Acâibü'l-makdûr fi nevâibi Teymûr* adlı eserde Timur'la mücadele eden Yıldırım Bâyezid hakkında bilgiler verilmektedir.

---

[*] Bu kısım Cengiz Tomar'ın Arap tarihçilerine dair yayınlanmamış notlarından istifadeyle hazırlanmıştır. Kendisine müsaadesi için teşekkür ediyorum.

Yayın ve kaynaklar

- *Acâibü'l-makdûr fi nevâibi Teymûr,* neşr. Ahmed Fâyiz Nufûsî, Beyrut 1986.
- İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2012.
- Abdulkadir Yuvalı, "İbn Arabşah, Şehabeddin", *DİA*, XIX, 314-315.

İBN HABİB EL-HALEBÎ: 1377'de ölen müellif XIV. yüzyıl Şam bölgesinin önemli Memlük tarihçilerindendir. *Dürretü'l-eslâk fi devleti'l-etrâk* adlı eserinde 1250-1376 yılları arasındaki hadiseleri anlatırken özellikle komşu ülkelerde ve Anadolu'da meydana gelen hadiselere de yer verir.

Yayın ve kaynaklar

- Dürretü'l-eslâk fi devleti'l-etrâk, Dımaşk 1967.
- Süleyman Tülücü, "İbn Habib el-Halebî", *DİA*, XX, 508-510.

İBN İYAS: 1524 civarında ölen İbn İyas'ın Osmanlılar'ın Mısır'daki yönetimlerinin en önemli kaynağı olan *Bedâiüz'z-zuhûr fi vekâi'i'd-duhûr* adlı eserinin son kısmı günlük şeklindedir. Bu eser, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi ve burada kurduğu yönetimin yapısı hakkında son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *Bedâiüz'z-zuhûr fi vekâi'i'd-duhûr,* I-V, neşr. Muhammed Mustafa, Kahire 1982.
- Muhammed Razuk, "İbn İyas", *DİA*, XIX, 97-98.
- **Türkçe çeviri:** İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul 2016.

İBN TAĞRİBERDÎ: 1470'de vefat eden XV. yüzyıl Mısır tarihçiliğinin en önemli temsilcilerinden olan Türk kökenli İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zahire fi-mülûki Mısr ve'l-Kahire* adlı eserinde komşu ülkelerde ve Anadolu'da yaşanan hadiselere değinir. Kayıtbay dönemi Osmanlı-Memlük ilişkileri açısından önemli bir kaynaktır.

Yayın ve kaynaklar

- *en-Nücûmü'z-zahire fi-mülûki Mısr ve'l-Kahire, I-XVI*, neşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin.
- Mustafa Çuhadar-İsmail Yiğit, "İbn Tağriberdi", *DİA*, XX, 385-388.

İBN TOLUN: Memlükler'in son dönemi ve Osmanlı yönetiminin ilk yıllarında Şam'da yaşayan ve 1546'da ölen Ebulfazl Şemseddin Muhammed (İbn Tolun) Türk kökenli bir tarihçidir. *İ'lâmü'l-verâ bi-men vülliye Nâiben mine'l-Etrâk bi-Dımaşki'ş-Şâmi'l-kübrâ* adlı eseri Şam'ı idare eden Memlük ve Osmanlı valileri hakkındadır. *Mükâfehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zaman* adlı eseri ise 1479-1520 yılları arasındaki hadiseleri içermektedir. Bu eser, Osmanlı-Memlük ilişkileri ve Osmanlılar'ın Suriye'yi fethi açısından da en önemli kaynaklardandır.

Yayın ve kaynaklar

- *İ'lâmü'l-verâ bi-men vülliye nâiben mine'l-Etrâk bi-Dımaşki'ş-Şâmi'l-kübrâ*, neşr. Muhammed Ahmed Dehman, Dımaşk 1964.
- *Mükâfehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zaman,* I-II, neşr. M. Mustafa Hilmi, Kahire 1962-1964 (ikinci neşir: Halil el Mansur, Beyrut 1998).
- Ahmet Kavas, "İbn Tolun, Şemseddin", *DİA*, XX, 414-416.

İBN ZÜNBÜL (ö. 1553 Civarı): Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin müneccimi olan İbn Zünbül'ün *Fethü Mısır* veya *Gazavatü's-sultan Selim ma'a Kansu Gavri* olarak bilinen eseri 1516-1554 yılları arasındaki Osmanlı-Memlük çatışmaları, Mercidabık ve Reydaniye savaşları, Mısır'ın fethi ve Osmanlı yönetiminde Mısır'ın ilk yıllarının tarihi açısından son derece önemli bir kaynaktır.

Yayın ve kaynaklar

- *Fethü Mısır* veya *Gazavatü's-sultan Selim ma'a Kansu Gavri*, neşr. Abdülmünim Âmir, Kahire 1961.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid, "İbn Zünbül", *DİA*, XX, 474-476.
- **Türkçe çeviri:** Eman Hayajneh, *İbn Zünbül'ün 'Vâkıatu Sultan Selim ve es-Sultan Kansu el-Gavri' adlı Eserinin Tahlil ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005.

MAKRÎZÎ: Eserleri Memlük dönemi kültür tarihi açısından çok önemli olan Makrîzî (ö. 1442), *es-Sülûk li ma'rifeti düveli'l-mülûk* adlı yıllık şeklinde hazırlanmış bu eserinde zaman zaman Osmanlı Devleti ile ilgili hadiselere de yer vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- *es-Sülûk li ma'rifeti düveli'l-mülûk,* I-IV, neşr. Muhammed Mustafa Ziyâde-Said Abdülfettah Âşûr, Kahire 1934-1973.
- Eymen Fuâd Seyyid, "Makrizî", *DİA*, XX, 448-451.

NUREDDİN ALİ B. DAVUD HATİB EL-CEVHERÎ: 1495'te vefat eden el-Cevherî, *İnbâü'l-Hasr bi-enbâi'l-asr* adlı eserinde 1460-1490 yılları arasındaki Memlük-Osmanlı çatışmasının ilk dönemi hakkında bilgi verir.

Yayın ve kaynaklar

- *İnbâü'l-Hasr bi-enbâi'l-asr*, neşr. Hasan Habeşî, Dârü'l-Fikr 1970.

ŞEMSEDDİN İBN İCÂ: 1476'da vefat eden Şemseddin ibn İcâ'nın *Târihu Emir Yeşbek el-Zâhirî* adlı eseri 1450-1470 yıllarını kapsamaktadır. Memlük-Dülkadiroğulları ve Osmanlı ilişkileri açısından birinci elden kaynaktır. Eser yayımlanmamıştır.

ANONİM: Anonim bir eser olan *Tarihu Kayıtbay* 1468-1496 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eden ve bu dönem Osmanlı-Memlük ilişkileri açısından dikkate değer bir kaynaktır.

Yayın ve kaynaklar

- *Tarihu Kayıtbay*, kısmi neşr., Kahire 1979.

PAPALIK KAYNAKLARI

Papalık kaynaklarından Pastor ve Setton'un eserleri vasıtasıyla istifade edilebilir.

- Ludwig Pastor, *Geschichte der Papste Seit dem Ausgang des Mittelalters*, I-XVI, 1886-1933.
- Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, I, Philadelphia 1971-1984.

PORTEKİZLİ SEYYAHLAR/ELÇİLER

ANTÓNIO TENREIRO: Portekizli seyyah 1523-1529 yılları arasında Osmanlı topraklarında bulunmuştur. Seyahatnâmesinde, Osmanlı ve İran toplumları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun birçok bölgesi (Diyarbakır, Urfa vb.), Halep, Şam, Kahire, İskenderiye ve Kıbrıs hakkında oldukça teferruatlı ve önemli bilgiler vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Salih Özbaran, "Antônio Tenreiro'nun Osmanlı Topraklarında Yaptığı Gezi Notları (1523-1529)", *Tarih İncelemeleri*, sayı: 2 (İzmir 1984), s. 55-67.

------, *Portekizli Seyyahlar*, İstanbul 2007.

MESTRE AFONSA: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu, Urfa, Birecik ve Halep'i gezmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Salih Özbaran, *Portekizli Seyyahlar*, İstanbul 2007.

NICOLAU DE ORTA REBELO: İran topraklarını dolaşıp, Lâr, Şiraz, Bağdad, Halep ve İskenderiye'yi gezmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Salih Özbaran, *Portekizli Seyyahlar*, İstanbul 2007.

MANOEL GODINHO: Hindistan'dan İran'a ve Basra Körfezi'ne geçip, Hürmüz'ü, Basra'yı, Bağdad'ı, Halep ve Ani'yi gezmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Salih Özbaran, *Portekizli Seyyahlar*, İstanbul 2007.

FRANCISCO ALVARES VE MANUEL DE ALMEIDA: Kızıldeniz ve Etiyopya yolculuklarını seyahatnâmelerinde anlatırlar.

Yayın ve kaynaklar

- Salih Özbaran, *Portekizli Seyyahlar*, İstanbul 2007.

ROMEN KAYNAKLARI

Yayın ve kaynaklar

- *Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi I Kronikler*, haz. Mehmet Ali Ekrem, Ankara 1993.

RUS SEYYAHLAR/ELÇİLER

IGNACE DE SMOLENSK: 1389'da Osmanlı topraklarında bulunmuş, seyahatnâmesi George P. Majeska tarafından yayınlanmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Washington 1984 (Bu eserde Osmanlı topraklarına gelen Rus seyyahlarla ilgili geniş bilgi bulunmaktadır).

RUS ELÇİLİK RAPORLARI: II. Bâyezid'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na gelen elçiler görevleriyle ilgili raporlar hazırlamışlardır. Birçoğu yazma halde bulunan Rus elçilerinin raporları Osmanlı tarihi için henüz yeterince kullanılmamıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Rogozhin Nikolaj Mihajlovich, "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI.-XIX. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 527-535.

NOVOSİLYTSEVA: İ. P. Novosilytseva, 1570'de Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak geldi. Resmi amacı, 1566'da tahta çıkan II. Selim'i tebrik etmekti. Ancak elçiliğinin asıl sebebi, Osmanlıların 1569'daki Astrahan seferiydi. Dokuz ay kadar Osmanlı topraklarında kalan Novosilytseva, izlenimleri ile Osmanlı sultanı ve devlet adamlarıyla yaptığı görüşmeleri özetlemiştir. Novosilytseva, Astrahan seferinin sebepleri ve sonuçları ile ilgili geniş bilgi vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- "Stateyniy Spisok İ. P. Novosilytseva", *Puteşestviya Russkih Poslov XVI-XVII Vekov*, St. Petersburg 2008, s. 63-99.

- *Rus Elçi Raporlarında Astrahan Seferi*, haz. İlyas Kamalov, Ankara 2011.
- Hüseyin Kandemir, "Rusya Elçisi Novosiltsev'in İstanbul Ziyareti", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Haziran 2013), s. 73-77.

MALYTSEV: S. Malytsev, IV. İvan tarafından Osmanlılar tarafından düzenlenen Astrahan seferi sırasında Nogay Ordası'na elçi olarak gönderilmiş, ancak Kırım Tatarları tarafından esir alınmıştır. Esaret hatıralarını kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Rus Elçi Raporlarında Astrahan Seferi*, haz. İlyas Kamalov, Ankara 2011.

İLYA DANİLOVİÇ MİLOSLAVSKİY: XVII. yüzyılın ortalarında Rusya ile Osmanlılar arasındaki en önemli mesele Don Kazakları'nın Azak'ı işgalleriydi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile arasındaki ilişkileri bozmamak için Kazaklar'a Azak'ı boşalttırmış, ardından da Sultan İbrahim'in cülusunu tebrik edip, iki devlet arasındaki iyi ilişkilerini pekiştirmek için samur kürklerden oluşan zengin hediyelerle İlya Daniloviç Miloslavskiy adında bir elçiyi İstanbul'a gönderdi. 1643'te İstanbul'a gelen Rusya Elçisi Stolnik İlya Daniloviç Miloslavskiy ve Kâtib Leontiy Lazorevskiy, elçilik dönemlerine ait bir sefaretname kaleme almışlardır. Eserde elçilik heyetinin gidiş ve dönüş yolculukları, İstanbul'da karşılaştıkları hadiseler, Osmanlı devlet adamlarıyla görüşmeleri, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki meseleler, verilen ve alınan hediyeler anlatılmaktadır. Elçi, çarın unvanı hususunda Veziriazam Mustafa Paşa ve Sultan İbrahim'i ikna etmeye çalışacaktı. Osmanlı yönetiminin esas isteği ise Don Kazakları'nın saldırılarının durdurulmasıydı.

Yayın ve kaynaklar

- 1850 senesi Moskova'da "İlya Daniloviç Miloslavskiy ve Katip Leontiy Lazorevskiy'in 7150 (1642) Senesinde Tsargrad (İstanbul) Elçiliği", *İmparatorluk Moskova Tarih Cemiyeti ve Ortaçağ Rusya Mecmuası*, VIII, Moskova 1850 (Rusça).

- İlya Daniloviç Miloslavskiy'in İstanbul Sefirliği (1643) ve Sefaretnamesinin Tercümesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Sulaymonjon Nasırdinov tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanıyor.

TOLSTOY: Büyükelçi Graf Pyotr Andreyeviç Tolstoy, Osmanlı'ya gönderilen ilk daimi Rus elçisiydi. Osmanlı topraklarındaki ilk Rus daimi elçisi Tolstoy'un 1702-1714 yılları arasındaki elçilik dönemine ait hatıraları ve yazışmaları Rus kaynaklarının en önemlilerindendir.

Tolstoy, elçilik dönemde başta 1703'teki II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle biten Edirne Vak'ası olmak üzere birçok olayı kaleme almış, Çar Petro'nun emriyle imparatorluktaki halkın durumunu, imparatorluğun nasıl yönetildiğini, Osmanlı ordusunun ve donanmasının ne halde olduğunu anlatan raporlar tanzim etmiştir.

Tolstoy, tuttuğu notlarda Sultan II. Mustafa döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun dâhili durumu hakkında ayrıntılı bir resim çizmekte, XVIII. yüzyılın başlarında ne Türk ne de Avrupa kaynaklarında bu kadar geniş bir şekilde anlatılmayan birçok önemli mesele hakkında değerli bilgiler vermektedir. Ağır vergi yükü, gayrimüslim halkla olan ilişkiler, devlet mekanizmasının yapısı, üst düzey bazı memurların kişisel özellikleri, saraydaki yolsuzluk, ordunun özellikle de donanmanın durumu, Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle ilişkileri, Rus-Türk ilişkilerini zorlaştırmaya çalışan Avrupa elçilerinin Türkiye'deki faaliyetleri konularını ihtiva etmektedir.

Yayın ve Kaynaklar

- *Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Pyotr Andreyeviç Tolstoy ve Onun Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Hatıraları (XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreği)*, Rusçası'nı yay. haz. F. S. Oreşkova, M. Arunova, Türkçesi'ni yay. haz. İlyas Kamalov, İstanbul 2009.
- Emine İnanır, *P. A. Tolstoy'un Avrupa Gezi Notlarında (1697-1699) 'Ben' ve 'Öteki' Konusu*, İstanbul 2004.
- İsmail Bülbül, *Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2007.

- İsmail Bülbül-M. Bilal Çelik, "Peter Andreeviç Tolstoy'un İstanbul Elçiliği (1702-1714)", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı: 19 (2008), s. 51-66.
- Svetlana Oreshkova, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi Üzerine Olan On Sekizinci Asır Başı Rus Diplomatik Kaynağı", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/3, Ankara 2002.

LEVAŞOV: P. A. Levaşov, 1763'te İstanbul'a maslahatgüzar olarak geldi. Osmanlı-Rus ilişkileri gerginleşince 1768'de Rus elçilik heyeti hapsedildi, ancak 1771'de serbest bırakıldılar. Levaşov hatıratında gerek esaretteki durumları, gerekse de Osmanlı'nın siyasî ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Eserin birinci kısmında Levaşov, esaret günlerini anlatır. Eserin ikinci kısmı, Levaşov'un İstanbul'dan yazdığı mektuplarıdır. Osmanlı ve İstanbul hakkında bilgi vermektedir.

Yayın ve kaynaklar

- P. A. Levaşov, "Plen i Stradaniye Rossiyan u Turkov", *Puteşestviya Po Vostoku v Epohu Yekaterini II*, Moskova 1995.
- **Türkçe çeviri:** *Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul, Pavel Artemyeviç Levaşov'un Hatıraları (1763-1771)*, çev. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)-Eduard Khusainov, İstanbul 2012.

SAFEVÎ KAYNAKLARI[*]

İBN-İ BEZZAZ ERDEBİLÎ: Müellif, *Saffetü's-Safa*'da Şeyh Safiyüddin'in kerametlerini anlatır. Muhtemelen Şah Tahmasb zamanında yapılan istinsahlarda eserin özellikle mezhep ile alakalı yerlerinde değişiklikler yapıldığı ve Şeyh Safiyüddin'in daha başlangıçtan itibaren Şia mezhebinden olduğu tezi kurulmaya çalışıldığı iddiaları vardır.

Yayın ve kaynaklar

- İbn-i Bezzaz Erdebilî, *Saffetü's-Safa*, neşr: Gulam Rıza Tabatabaî, Tahran 1376.

FAZLULLAH RUZBİHAN HUNCİ İSFAHANÎ: Şeyh Cüneyd ve Haydar'ın faaliyetleri konusunda en teferruatlı bilgiler Sünni bir tarihçiden gelmektedir. Fazlullah Ruzbihan, Safevîler'in Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırdığı zaman kaçarak Maveraünnehr'e Özbekler'e sığınmış ve bu devrin hadiselerini ağdalı bir dille *Alem Ara-yı Eminî* ismiyle kaleme aldığı kitabında anlatmıştır. Erdebil şeyhlerini övdükten sonra Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar'dan kin ve nefretle bahsederek, bunların zamanına kadar hiçbir sufi şeyhin sultanlık iddiasında bulunmadığını söyler. Ruzbihan Hunci'nin *Mihmannâme-i Buhara* ve *Sülûkü'l-Mülûk* adlı iki eseri daha vardır.

Yayın ve kaynaklar

- Fazlullah b. Ruzbihan-i Huncî-i İsfahanî, *Tarih-i Alem-Ara-yı Eminî*, neşr: Muhammed Ekber Aşık, Tahran 2003.

---

[*] Bu kısım ağırlıklı olarak Tufan Gündüz'ün "Türk Tarihinin Farsça Kaynakları: Safevi Dönemi", Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi, I. Türkiyat Kongresi'ne (11-13 Mayıs 2005) sunduğu tebliğine dayanmaktadır. Müsaadesi için Tufan Gündüz'e teşekkür ediyorum.

- Derya Örs, *Fazlullah b. Ruzbihan-i Hunci ve Tarih-i Alem-aray-i Emini'si*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- Fazlullah-i Ruzbihan-i Huncî-i İsfahanî, *Mihmannâme-i Buhara*, neşr. Menuçehr Sotude, Tahran 2535 Şehinşahi.
- Fazlullah-i Ruzbihan-i Huncî-i İsfahanî, *Sülûkü'l-Mülûk*, neşr: Muhammed Ali Muvahhid, Tahran 1362.

ŞAH TAHMASB: Şah İsmail'in ölümünden sonra hükümdar olan Şah Tahmasb kendi devrinde meydana gelen hadiseleri bir hatırat gibi *Tezkire* ismiyle kaleme aldı. Tahmasb, babasının ordusunun zayıf olmasına dikkat etmeden Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim ile savaşmasının büyük bir hata olduğunu söyler.

Yayın ve kaynaklar

- Şah Tahmasb b. İsmail Safevî, *Tezkire-i Şah Tahmasb*, Tahran 1363.
- **Türkçe çeviri:** Tahmasb-ı Safevî, *Tezkire*, çev. Hicabi Kırlangıç, İstanbul 2001.

GIYASEDDİN B. HİMAMEDDİN EL-HÜSEYNÎ: Gıyaseddin bin Himameddin el-Hüseynî, *Habibü's-Siyer* adlı dünya tarihinin son cildinde Safeviler'i, Şah İsmail'i ve Tahmasb'ın ilk dönemlerini anlatır. Oldukça ağır bir dille kaleme alınmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Gıyaseddin b. Himameddin Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer ve fi Ahbar-ı Efrad-ı Beşer*, I-IV, neşr. Celaieddin Humaî-Muhammed Debirsiyakî, Tahran 1362.

EMİR MAHMUD: Handmir'in oğlu olan Emir Mahmud'un kaleme aldığı *Tarih-i Şah İsmail ve Şah Tahmasb-ı Safevî* adlı eser *Habibü's-Siyer*'in zeylidir. Şah İsmail ve soyu hakkında bilgi verdikten sonra, Şah Tahmasb dönemi hadiselerini tafsilatlı bir şekilde 957'ye (1550) kadar anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Emir Mahmud Handmir, *Tarih-i Şah İsmail ve Şah Tahmasb-ı Safevî (Zeyl-i Habibü's-Siyer)*, yay. haz. Muhammed Ali Cerrahi, Tahran 1370 Şemsi.

YAHYA B. ABDÜLLATİF KAZVİNÎ: 948'de (1541) *Lübbu't-Tevârih* adlı eserini kaleme alan Yahya bin Abdüllatif Kazvinî umumi bir tarih olan kitabının dördüncü kısmında Şah İsmail dönemine ait kısa, ancak önemli bilgiler verir.

Yayın ve kaynaklar

- Yahya b. Abdüllatif Kazvinî, *Lübbu't-Tevarih*, neşr. Muhammed Bakır, Tahran 1363.

BUDAK MÜNŞİ KAZVİNÎ: Safevî sarayında münşîlik yapan Budak Münşi Kazvinî, *Cevahirü'l-Ahbar* adlı umumi tarihinde yaradılıştan 984'e (1576) kadar geçen hadiseleri anlatır. Tahmasb dönemi hakkında, kendisinin şahid olduğu ve vesikalarını gördüğü hadiselere yer vermiştir.

Yayın ve kaynaklar

- Budak Münşi Kazvinî, *Cevahirü'l-Ahbar*, (Karakoyunlulardan 984 yılına kadar olan bölüm), neşr. Muhsin Behram Nejad, Tahran 1378.

ABDİ BEY ŞİRAZÎ: *Tekmîletü'l-Ahbâr* adlı eseri kaleme alan Abdi Bey Şirazî, Şah İsmail dönemini kısaca anlattıktan sonra, Şah Tahmasb döneminde bizzat şahid olduğu hadiseleri zikreder.

Yayın ve kaynaklar

- Abdi Beg Şirazî, *Tekmiletü'l-Ahbar*, haz. Abdülhüseyn Nevaî, Tahran 1369.

HASAN RUMLU: Safevî sarayında münşilik yapan Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih* adlı bir umumi tarihinin günümüze ulaşmış iki cildinde Şah İsmail'in ilk dönemlerinden Şah Abbas dönemine kadar olan hadiseleri anlatır. *Ahsenü't-Tevarih*'te Özbek ve Osmanlı ülkelerinde meydana gelen hadiseler İran merkezli olarak ele alınmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, neşr. Abdülhüseyn Nevaî, Tahran 1357.
- *Şah İsmail Tarihi: Ahsenü't-Tevarih*, çev. Cevat Cevan, Ankara 2004.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2005.

KADI AHMED GAFFARÎ KAZVİNÎ: Müellif, *Tarih-i Cihan Ara* adlı umumi tarihinin sonunda Safevi dönemine dair bilgiler verir. Bir diğer eseri olan *Tarih-i Nigaristan*'da pek çok tarihi hikâye anlatır.

Yayın ve kaynaklar

- Kadı Ahmed Gaffarî Kazvinî, *Tarih-i Cihan Ara*, neşr. Hasan Nerakî, Tahran 1342.
- Kadı Ahmed Gaffarî Kazvinî, *Tarih-i Nigaristan*, neşr. Aga Murteza, Tahran 1404.

HURŞAH B. KUBAD EL-HÜSEYNÎ: Hindistan Hükümdarı Nizamşah'ın elçisi olarak İran'a gelen müellif, *Tarih-i Elçi-yi Nizamşah* adlı eseri kaleme almıştır. Umumi bir tarih olan eserin bir bölümü Safevî tarihine ayrılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman dönemine kadar gelen Osmanlı tarihi kısadır.

Yayın ve kaynaklar

- Hurşah b. Kubad el-Hüseynî, *Tarih-i Elçi-yi Nizamşah*, neşr. Muhammed Rıza Nasırî-Koiçi Haneda, Tahran 1379.

TARİH-İ ELFÎ: Hindistan'da hüküm süren Celaleddin Ekber'in emriyle 993 tarihinde yazılmaya başlanan *Tarih-i Elfî'dir*. Eserde, umumi tarih olarak hazırlanmaktan başka, diğer eserlerden farklı bir üslup takip edilerek kronolojik bir sıra içinde Osmanlı, İran, Maveraünnehr, Türkistan ve Hindistan'da meydana gelen hadiseler nakledilmiştir. Eser kalabalık bir tarihçiler grubu tarafından kaleme alınmıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Kadı Ahmed Tetevî-Asaf Han Kazvinî, *Tarih-i Elfî*, neşr. Seyyid Ali-i Al-i Davud, Tahran 1378.

ANONİM: Müstakil olarak Şah İsmail dönemini anlatan ve 948-955 tarihleri arasında telif edildiği anlaşılan *Tarih-i Cihan-Güşa-yı Hakanî* adlı anonim eser, Şah Tahmasb döneminde kaleme alınmış olup, Şah İsmail'in soyunun açıklanması ile başlar ve Şah Tahmasb'ın cülûsuna kadar geçen hadiseleri anlatır. Bu eser, müellifi belli olmayan *Alem Ara-yı Şah İsmail*

ve *Tarih-i Alem Ara-yı Safevi* adlı eserlere benzer. Aynı eserin iki farklı nüshası olabilir.

Yayın ve kaynaklar

- *Anonim, Cihangüşa-yı Hakanî (Tarih-i Şah İsmail)*, neşr. Allahdota Muzattar, İslamabad 1984.

ANONİM: *Tarih-i Kızılbaşan*, yazarı belli olmayan eserler arasında hacim bakımından küçük, fakat muhteva bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü, bu eserde Safevî Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan Türkmen aşiretlerine ve bu devlette üst düzey görevler alan Kızılbaş beylere dair özet mahiyette bilgilere yer verilmektedir. Eserin hususen Kızılbaşlara atfedilmiş olması müellifinin Türk olduğu kanaatini kuvvetlendirmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Anonim, *Tarih-i Kızılbaşan*, yay. haz. Mir Haşim Muhaddis, Tahran 1361.

ANONİM: *Alem Ara-yı Şah Tahmasb* da Şah Tahmasb devrini anlatmakta olup, müellifinin, naklettiği hadiselerin kıymetine bakarak saray görevlisi olabileceğini düşündürmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Anonim, *Alem Ara-yı Şah Tahmasb*, neşr. İrec Afşar, Tahran 1370.

KADI AHMED KUMÎ: Şah Abbas döneminde kaleme alınan Kadı Ahmed Kumî'nin *Hülasatü't-Tevarih* adlı eseri, Şeyh Safiyüddin'den başlayarak Şah Abbas devrinin ilk yıllarına kadar geçen devreyi tafsilatlı bir şekilde ele almaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Kadı Ahmed bin Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî el-Kumî, *Hulasatü't-Tevarih*, I-II, haz. İhsan İşrakî, Tahran 1359/1981.

İSKENDER MÜNŞÎ: İskender Münşî'nin *Tarih-i Alem Ara-yı Abbasî* adlı eseri müellifin sarayda münşilik görevini yürütüyor olmasından dolayı önemlidir.

Yayın ve kaynaklar

- İskender Bey Münşî, *Tarih-i Alem-Ara-yı Abbasî*, I-III, haz. Muhammed İsmail Rızvanî, Tahran 1377/1999.

NATANZÎ: Natanzî'nin *Nekavetü'l-Asar fi Zikri'l-Ahbar* adlı eseri, Şah Tahmasb ve Şah İsmail devrini de ihtiva eder.

Yayın ve kaynaklar

- Mahmud ibn Hidayetullah Afuşte-i Natanzî, *Nekavetü'l-Asar fi Zikri'l-Ahyarder Tarih-i Safeviye*, haz. İhsan İşrakî, Tahran 1373/1995.

MOLLA CELÂL: Müellifin *Tarih-i Abbasî* adlı eseri, Şah Tahmasb devrinin sonları ile Şah Abbas devrinin ilk dönemlerine kadar geçen süre içinde özellikle Kızılbaş beylerinin devlet üzerindeki etkilerini geniş bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- Molla Celeddi Muhammed Müneccim-i Yezdî, *Tarih-i Abbasî ya Ruznâme-i Molla Celal*, haz. Seyfullah Vahidniya, Tahran 1366/1988.

MİRZA BEY BİN HASAN HÜSEYNÎ GENABADÎ: Şah Abbas devrini geniş bir şekilde ele alan eserlerden bir diğeri de Mirza Bey bin Hasan Hüseynî Genabadî'nin *Ravzatü's-Safa* adlı eseridir. Eserde, Şah İsmail'in tahta geçişinden Şah Abbas'ın oğlu Şah Safi'ye kadar geçen hadiseler nakledilmektedir.

Yayın ve kaynaklar

- Mirza Bey Conabedî, *Ravzatü's-Safevîye*, haz. Gulamerıza Tabatabaî Mecd, Tahran 1378/2000.

MAHMUD MASUM B. HACEGİ İSFAHANÎ: Şah Safi dönemini anlatan müstakil bir eser olan *Hulasatü's-Siyer* adlı eseri kaleme almıştır.

Safevîlerin son dönemlerini nakleden eserler arasında ise Veli Kulu Bey Şamlu'nun *Kısasü'l-Hakanî*, Seyyid Hasan b. Murteza'nın *Tarih-i Sultanî* ve Ebu'l-Hasan Kazvinî'nin *Fevaidü's-Safevîye* adlı tarihleri vardır.

Yayın ve kaynaklar

- Mahmud Masum B. Hacegi İsfahanî, *Hulasatü's-Siyer*, haz. İrec Afşar, Tahran 1368/1990.

MUHAMMED KÂZIM MERVÎ: *Alem-Ara-yı Nadirî* adlı bir tarih kaleme almıştır. Eser üç cilt halinde tertip edilmiş olup, üçüncü cildinde XVIII. yüzyılda Osmanlılar ile yapılan mücadelelere yer verilmiştir.

Yayın ve kaynaklar

- *Alem-Ara-yı Nadirî*, I-III, neşr. Muhammed Emin Reyahî, Tahran tsz.

MUHAMMED HAŞİM ASAF: Safevîler'in son dönemlerinden başlayarak, Afşar ve Zend Hanedanları dönemleri ile Kaçarların ilk yıllarına dair konuları ihtiva eden *Rüstemü't-Tevarih* adlı bir tarih kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- *Rüstemü't-Tevarih*, neşr. Azizullah Alizade, Tahran 1340.

MİRZA MUHAMMED HALİL MARAŞÎ-İ SAFEVÎ: Müellif, *Mücme't-Tevarih* adlı eserinde, Safevîlerin inkırazından sonra hicri 1207 yılına kadar meydana gelen hadiseleri anlatmaktadır.

Yayın ve kaynaklar

- *Mücme't-Tevarih*, neşr. Abbas İkbal Aştiyani, Tahran 1362.

MİRZA MEHDİ HAN ESTERABADÎ: Müellif, müstakil olarak Nadir Şah dönemini anlatan *Tarih-i Cihangüşa-yı Nadirî* adlı bir eser kaleme almıştır. Esterabadî, Nadir Şah döneminde kâtiblik ve daha sonra da vakanüvislik görevlerinde bulunmuştur. Yazdıklarının çoğu müellifin kendi şahid olduğu hadiseler olduğu için eserin önemi bir kat daha artmaktadır. Nadir Şah dönemi ile ilgili çalışmalarda en fazla müracaat edilen kaynaktır. Mirza Mehdi'nin Nadir Şah'a sunduğu diğer bir eseri ise *Düre-i Nadirî*'dir. Bu ikinci eser oldukça ağdalı bir Farsça ile yazılmıştır.

Yayın ve kaynaklar

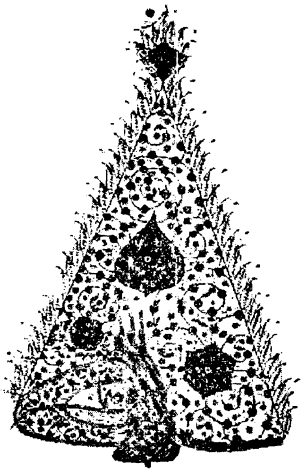
- *Tarih-i Cihangüşa-yı Nadirî*, haz. Abdullah Envar, Tahran 1341.

- Urnest Burker, *Religion and Politics in Era of Nadir Shah*, Doktora Tezi, Chicago 1992.
- *Düre-i Nadirî,* haz. Seyid Cafer Şehidî, Tahran 1341.

MUHAMMED MUHSİN: Müellif, *Zübdetü't-Tevârîh* adlı eserini 1741/1742'de tamamlamıştır. Bu eserde Hz. Adem'den 1736'ya kadar hadiselere, özellikle Safevî Devleti'nin yıkılışı ve Nadir Şah'ın ortaya çıkışı hakkında kısa fakat önemli bilgiler bulunmaktadır. Muhammed Muhsin, Nadir Şah'ın hazinedarı olup, eserini de hükümdarının emri ile kaleme almıştır.

Yayın ve kaynaklar

- Muhammed Muhsin Mustevfî, *Zübdetü't-Tevârîh*, yay. haz. Behruz Guderzî, Tahran 1375/1997.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Araştırma Eserleri

GENEL ESERLER

Osmanlı tarihini baştan sona teferruatlı olarak anlatan eserler şunlardır

Joseph von Hammer, *Devlet-i Osmâniye Tarihi*, I-X, çev. Mehmet Ata, İstanbul 1329-1337; XI cilt *Osmanlı Devleti Tarihi (1656-1676)* adıyla, Ankara 1947 (Hammer'in ilk tercümesi eserin kuruluştan 1676'ya kadar olan kısmını ihtiva eder).

Hammer'in yeni harflerle yayını; *Osmanlı Devleti Tarihi*, I-XVI, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, eksik kısmı Fransızca'dan çeviren Vecdi Bürün-Refik Özdek, İstanbul 1983-1986 (Kuruluştan 1774'e kadar gelir).

Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-VII, çev. Nilüfer Epçeli, çev. kont. Kemal Beydilli, ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2011 (Kuruluştan 1812'ye kadar gelir).

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-V, ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli, çev. kont. Kemal Beydilli. İstanbul 2005 (Kuruluştan 1912'ye kadar gelir).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı-Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, I-IX (11 kitap), Ankara 1988.

Mustafa Cezar-Midhat Sertoğlu vd., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul 1958-1972.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-IV, İstanbul 1972.

Osmanlı tarihiyle ilgili diğer genel tarihler

Ahmet Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, I-IV, İstanbul 1932.

Andrew Wheatcroft, *Osmanlılar*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1996.

Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü, 1300-1923*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul 2007.

Colin Imber, *The Ottoman Empire 1300-1481*, İstanbul 1990.

———, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, çev. Şiar Yalçın, İstanbul 2006.

Dimitri Cantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, I-III, çev: Özdemir Çobanoğlu, Ankara 1979-1980.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, X-XII, ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1989.

Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481)*, I-II, çev. Orhan Esen - Yılmaz Öner, İstanbul 1986.

Feridun M. Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 15-32.

———, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600), İstanbul 2015.

Feridun M. Emecen vd., "Osmanlılar", *DİA*, XXXIII, 487-589.

Franz Taeschner, "1453 Yılına Kadar Osmanlı Türkleri", çev. Necmi Ülker, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, V (İzmir 1990), s 283-306.

Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

———, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.

———, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, I, İstanbul 2009.

———, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656), Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul 2014.

———, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, III, Köprülüler Devri*, İstanbul 2015.

Halil İnalcık-İsmet Parmaksızoğlu-Mücteba İlgürel-Kemal Karpat, "Türkler/Osmanlılar", *İA*, XII/2, s. 286-381.

Jason Goodwin, *Ufukların Efendisi Osmanlılar*, çev. Armağan Anar, İstanbul 1999.

Lord Eversley-Sir Valantine Chirol, *Türk İmparatorluğu (1288-1924)*, çev. Sedat Demir-Billur Manav Arslan, İstanbul 2013.

Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1300-1600)", *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1300-1600*, II-III, ed. Sina Akşin, İstanbul 1988.

Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 2002.

Norman Itzkowitz, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek*, çev. İsmet Özel, İstanbul 1989.

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992.

Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul 1975.

———, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul 1964.

Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı İmparatorluğu Ansiklopedisi*, çev. Hurettin El-Hüseyni, İstanbul 2014.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I-II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, çev. Babür Kuzucu, İstanbul 1980.

Türkiye Tarihi, *(1071-1453)*, I, ed. Kate Fleet, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2012; *Türkiye Tarihi (1453-1603)*, II, ed. Kate Fleet-Suraiya Faroqhi, çev. Bülent Üçpunar, İstanbul 2016; *Türkiye Tarihi (1603-1839)*, III, ed. Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2011; *Türkiye Tarihi (1839-2010)*, IV, ed. Reşat Kasaba, çev. Zühal Bilgin, İstanbul 2011.

Vernon J. Parry, "Osmanlı İmparatorluğu 1566-1617", çev. Necmi Ülker, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, V (İzmir 1990), s. 151-178.

Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I-X, İstanbul 1994.

Osman Selaheddin Osmanoğlu, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Hanedanı*, İstanbul 1999.

Osmanlı hanedan mensupları

İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Anthony Dolphin Alderson, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, haz. Mustafa Armağan, çev. Şerafettin Severcan, İstanbul 1998.

M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980.

Hakkı Önkal, *Osmanlı Hânedân Türbeleri*, Ankara 1992.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığı antlaşmalar için

İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuki ve Siyasi Tarih Metinleri*, I (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları), Ankara 1953.

Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, İstanbul 1975.

Muâhedât Mecmuası, I-V, Ankara 2008 (İstanbul'da 1294-1298 yılları arasında yapılan neşrin indeks ilave edilerek tıpkıbasımıdır).

Osmanlı devlet ricali, önemli şahsiyetlerin biyografileri ve görev yılları

İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I-IV, İstanbul 1311.

Veziriazamlar, kaptanpaşalar, şeyhülislamlar, defterdarlar, nişancılar, reisülküttaplar: İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V, İstanbul 1972.

Şeyhülislâmlar: *İlmiye Salnamesi: Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar*, haz. Seyit Ali Kahraman vd., İstanbul 1998.

Sadaret kethüdaları: Muzaffer Doğan, *Sadâret Kethüdâlığı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1995.

Reisülküttaplar: Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.

Çavuşbaşılar: Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998.

Nişancılar: Hüseyin Hüsameddin, *Nişancılar Durağı*, haz. Bilgin Aydın-Rıfat Günalan, Ankara 2105.

Defter eminleri: Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997.

Teşrifatçılar: Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Tersane eminleri: İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı; XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992.

Bostancıbaşılar: Murat Yıldız, *Bahçıvanlıktan Saray Muhafızlığına, Bostancı Ocağı*, İstanbul 2011.

Baruthane nazırları: Zafer Gölen, *Osmanlı Devleti'nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. yüzyıl)*, Ankara 2006.

Beylerbeyiler ve Sancakbeyleri: Metin Kunt, Sancaktan Eyalete, *1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978; F. Emecen-İ. Şahin, «Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I «, *TTK Belgeler,* sayı 23, Ankara 1999; Pervin Sevinç, 955-982/1548-1574 tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyileri Tevcih Defteri (563 nr.), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1994; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara 1997; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997.

Kadılar: Ercan Alan, *Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli'de Kadılık Müessesesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015; Levent Kuru, *Kazasker Ruznamçelerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli'de Kadılık Müessesesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016.

Osmanlı elçileri: Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, tamamlayıp yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992.

Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler: Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, tamamlayıp yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992.

Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili haritalar

Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 1999.

Hüseyin Dağtekin, *Genel Tarih Atlası.*

Osmanlı tarih terim ve deyimleri

İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler).

Kamil Kepeci, *Tarih Lugati*, İstanbul 1952.

Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 1983.

Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Osmanoğullarının hangi boya mensup olduğu hakkında yapılan araştırmalar

Ahmet Nezihi Turan, "Osmanlı Devleti Ne Zaman Kuruldu", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 190-193.

Baki Tezcan, Erken Osmanlı Tarih Yazımında Moğol Hatıraları", *Journal of Turkish Studies*, cilt: 40 (*Defterology: Fetstschrift in Honor of Heath Lowry)*, Harvard 2013, s. 385-399.

Cemal Kafadar, *Two Worlds-The Consruction of the Ottoman State*, Berkeley 1995.

Cezmi Karasu, "Osmanlı Vekayinamelerindeki Soykütükleri Hakkında Notlar", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, (Ankara 2002), s. 89-98.

Christopher K. Neuman, "Devletin Adı Yok-Bir Amblemin Okunması", *Cogito*, sayı: 19 (İstanbul 1999), s. 268-280.

Colin Heywood, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Proplemi: Yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 137-145.

Colin Imber, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde Düstur ve Düzmece", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 271-300.

———, "Osmanlı Hanedanı Efsanesi", çev. Seyfettin Erşahin, *İslâmi Araştırmalar*, XII/1 (Ankara 1999), s. 17-26.

———, *The Ottoman Empire 1300-1481*, İstanbul 1990.

Elizabeth A. Zachariadou, "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 341-394.

———, *Romania and Turks (c. 1300-c. 1500)*, Londra 1985.

Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481)*, I, çev. Orhan Esen - Yılmaz Öner, İstanbul 1986.

Friedrich Giese, "Osmanlı Devleti'nin Teşekkülü Meselesi", trc. Köprülüzâde Ahmed Cemal Bey, *Türkiyat Mecmuası*, I (İstanbul 1925), s. 151-171.

Faruk Demirtaş (Sümer), "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar", *Belleten*, sayı: 47 (Ankara 1948), s. 575-615.

———, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", *Belleten*, sayı: 96 (Ankara 1960), s. 567-594.

———, "Kayı", *İA*, VI, 459-462.

———, "Osmanlıların Mensub Bulunduğu Boy Kayılar", *Türk Kültürü*, sayı: 118 (İstanbul 1972), s. 1048-1049.

Fahameddin Başar, "Osmanlılar'ın Menşei ve Kayılar'ın Anadolu'ya Gelişi Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı: 36 (İstanbul 2000), s. 69-80.

Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.

———, "Kayılar ve Osmanlılar: Sahte Bir kimlik İnşası mı?", *Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Ankara 2015, s. 237-241.

H. Adnan Erzi, "Osmanlı Devleti'nin Kurucusunun İsmi Meselesi", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/I (İstanbul 1942), s. 323-326.

Halil İnalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 66-88.

———, "Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 225-242.

———, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi", *Doğu-Batı*, sayı: 7 (Ankara 1999), s. 9-22.

———, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 271-281.

Heath W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul 2010.

Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Ragıb Hulusi, yay. haz. Mustafa Everdi, Ankara 1998.

Hüseyin Namık Orkun, "Osmanlıların Aslına Dair", *Türklük Mecmuası*, I (İstanbul 1939), s. 345-357.

Irene Beldiceanu, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun İncelenmesinde Tahrir Defterlerinin Önemi", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002, s. 1315-1320.

İsmail Hami Danişmend, "Osman Gazi'nin Neseb ve Hüviyeti", *Türklük Mecmuası*, I (İstanbul 1939), s. 207-223.

———, "Osmanoğulları'na İsnad Edilen Sahte Milliyetler", *Türklük Mecmuası*, I (İstanbul 1939), s. 367-382.

M. Fuat Köprülü, "Kay Kabilesi Hakkında Yeni Notlar", *Belleten*, sayı: 31 (Ankara 1944), s. 421-452.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Mes'eleleri", *Belleten*, sayı: 28 (Ankara 1943), s. 219-313.

———, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara 1999.

M. Şükrü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Bitlisli İdris'in "Heşt-Bihişt" Adlı Eserine Göre (Tenkidî Araştırma)*, Ankara 1934.

Mehmet Öz, "Bir Cihan İmparatorluğu'nun Doğuşu ve Gelişimi", *Kebikeç*, sayı: 7-8 (Ankara 1999), s. 13-16.

———, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Meselesi Üzerine Bazı Görüşler", *Osmanlı Sempozyumu*, VI, Ankara 1992, s. 5-12.

Michel Balivet, *Ortaçağda Türkler: Haçlılardan Osmanlılara (11-15. yüzyıllar)*, çev. Ela Gültekin, İstanbul 2005.

Mihail P. Guboğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Efsanesi", *Osmanlı Sempozyumu*, I, İstanbul 1988, s. 19-98.

Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesindeki İtici Güçler", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 153-160.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Efsaneler ve Gerçekler (Tartışma-Panel Bildirileri-19 Mart 1999), Ankara 2000.

Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fahriye Arık, Ankara 1946.

Raif Kaplanoğlu, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Bursa 2000.

Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolusu'nda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, Ankara 2000.

———, *Osmanlı Tarih Öncesi*, çev. Ayda Arel, İstanbul 2008.

———, "Begining Ottoman History", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. Colin Heywood-Colin Imber, İstanbul 1996, s. 199-208.

———, "Selçuklular, Moğollar ve Osmanlılar Arasında", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 146-152.

Sencer Divitçioğlu, *Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu*, İstanbul 1996.

Şehabeddin Tekindağ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Yeni Görüşler", *Atatürk Konferansları*, II, Ankara 1980, s. 63-75.

Ümit Hassan, *Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış'tan İdeoloji'ye*, İstanbul 2001.

Osman Gazi'nin ataları ve ailesi

Aydın Taneri, "Ca'ber Kalesi", *DİA*, VI, 525-527.

Cemal Kafadar, "Osman Beg and his Uncle: Murder in the Family?", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. C. Heywood-C. Imber, İstanbul 1994, s. 155-163.

Erhan Afyoncu, *Süleyman Şah Türbesi*, İstanbul 2015.

Fahameddin Başar, "Ertuğrul Gazi", *DİA*, XI, 314-315.

Mükrimin Halil Yinanç, "Ertuğrul Gâzî", *İA*, IV, 328-337.

Elizabeth A. Zachariadou, "Ertogrul Bey", *Romania and Turks (c. 1300-c. 1500)*, Londra 1985.

Osman Gazi dönemi hakkında genel araştırmalar

Colin İmber, "Othman I", *EI²*, VIII, 180-182.

İrene Beldiceanu, "Başlangıçlar: Osman ve Orhan", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992.

Faruk Sümer, "Osmanlı Devleti Kurucusu Osman Gazi ve Devri ile İlgili Bazı Meseleler Hakkında Düşünceler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 80 (İstanbul 1992), s. 19-26.

Halil İnalcık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, sayı: 261 (Ankara 2007), s. 479-537.

———, "Osman I", *DİA*, XXXIII, 443-453.

"Kaynakların Eleştirisi Sonucu Osman Gazî'nin Faaliyetleri ve Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu", *Ötekilerin Peşinde: Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, haz. Mehmet Öz-Fatih Yeşil, İstanbul 2015, s. 427-432.

M. Tayyib Gökbilgin, "Osman I", *İA*, IX, 431-443.

Osman Gazi ve Dönemi Sempozyumu, Bursa 1996.

Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu, ed. Cafer Çitci, Bursa 2005.

Yusuf Oğuzoğlu, "Osman Gazi'yi Tarih Sahnesine Çıkaran Siyasal ve Sosyal Şartlar", *Osman Gazi ve Dönemi Sempozyumu Sonuç Bildirileri*, Bursa 1996, s. 127-140.

Osmanlı Beyliği'nin Bizans ve Batı ile ilişkileri

Feridun M. Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, (Ankara 2002), s. 15-32.

Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

———, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, çev. Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul 2000, s. 78-105.

———, "İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi", *İznik*, İstanbul 2005, s. 59-85.

Keith R. Hopwood, "The Byzantine-Turkish Frontier 1250-1300", *Acta Viennensia Ottomanica = akten des 13. Ciepo-symposiums (Comite International des Etudes Pre Ottomanes et Ottomanes)*, haz. Markus Köhbach-Gisela Prochazka-Eisl, Claudia Römer, Wien 1999, 153-161.

Mustafa Daş, *Les Relations Byzntino-Ottomanes au XIVe siecle*, D'Artois Unv., Doktora Tezi, 1999.

Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 169-175.

Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989.

Elizabeth A. Zachariadou, "[Amourioi Ailesi] Pakhymeres'e Göre Kastamonu'da "Amourioi" Ailesi", çev. Zerrin Günal Öden, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: 16 (İzmir 2001), s. 57-70.

Osmanlı Devleti'nde basılan ilk para

Esko Naskali, "Slobadan Sreckovic, Akches, I, Osman Gazi-Murad II (699-848 AH)", *Tarih Dergisi*, sayı: 39 (İstanbul 2004), s. 173-175.

İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Sempozyumu*, ed. O. Okyar -H. İnalcık, Ankara 1980, s. 27-31.

Necdet Öztürk, "Osmanlı Tarihlerine Göre İlk Akçe", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 54 (İstanbul 1988), s. 19-24.

Oğuz Tekin, "İlk Osmanlı Sikkesi Ne Zaman Basıldı", *Toplumsal Tarih*, sayı: 66 (İstanbul 1999), s. 62-63.

M. Fuad Köprülü, "İlk Osmanlı Sikkeleri Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, II (İstanbul 1928), s. 410-412.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda oğuz boylarının rolü ve akıncı beyleri

Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Hizmeti Geçen Alpler ve Gaziler", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 99-106.

Aldo Gallotta, "Oğuz Efsanesi ve Osmanlı Devleti'nin Kökenleri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1997, s. 41-61.

Anadolu'da Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2000.

H. Çetin Arslan, "Erken Osmanlı'nın Fetih ve Yerleşim Sisteminde Akıncı Beylerinin Stratejik Önemi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 116-121.

Mustafa Demir, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Türk Nüfusu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 140 (İstanbul 2002), s. 83-90.

Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolusu'nda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, Ankara 2000.

Üçler Bulduk, "Osmanlı Beğliğinin Oluşumunda Oğuz/Türkmen Geleneğinin Yeri", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 161-166.

———, "Osmanlı Kroniklerinde Türk-Oğuz Şecereleri ve Kayılar", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, yay. haz. Turan Gökçe, İzmir 2000, s. 1-9.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda devlet-derviş ilişkisi

Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı, Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul 2000.

———, "Ahilik ve Şeyh Edebalı: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama", *İslâmî Araştırmalar*, XXII/3-4 (İstanbul 1999), s. 25-29.

———, "Balkanların İslamlaşması Sürecinde Sarı Saltık'ın Yeri ve Bazı Problemler. Sarı Saltık'ın Kimliği ve Tarihsel Rolü", *Toplumsal Tarih*, (İstanbul 2002), s. 25-30.

———, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalan-ı Rum Sorunu (1300-1389)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1997, s. 159-172.

Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Abdalân-ı Rum (1300-1400)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2001.

———, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler, 1299-1402*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

———, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Adı Geçen Önemli İki Derviş: Doğlu Baba ve Postinpuş Baba", *Cem*, (Mart 2002), s. 20-21.

———, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Adı Geçen Önemli Bir Şahsiyet: Geyikli Baba", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Ankara 2002, s. 787-800.

Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, II (Ankara 1942), s. 279-386.

Resul Ay, *Anadolu'da Derviş ve Toplum, 13-15. Yüzyıllar*, İstanbul 2008.

Selahattin Döğüş, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilerin Rolü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 133 (İstanbul 2001), s. 155-164.

———, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı Meselesi", *OTAM*, sayı:37 (Bahar 2015), s. 61-86.

Zafer Erginli, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Türk Dervişlerinin İzleri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 107-115.

Osman Gazi dönemi devlet adamları ve şahsiyetleri

Faruk Sümer, "Turgut Alp", *DİA*, XLI, 416.

Feridun M. Emecen, "Akça Koca", *DİA*, II, 224.

Hasan Aksoy, "Dursun Fakih", *DİA*, X, 7-8.

Kamil Şahin, "Edebali", *DİA*, X, 393-394.

Orlin Sabev, "The Legend of Köse Mihal", *Turcica*, XXXIV (Paris 2002), s. 241-254.

ORHAN GAZİ DÖNEMİ (1324-1362)

Orhan Gazi dönemi hakkında genel araştırmalar

Halil İnalcık, "Orhan", *DİA*, XXXIII, 375-386.

———, "Osmanlı Sultanı Orhan (1324-1362), Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, sayı: 266 (Ankara 2009) s. 77-107.

Irene Beldiceanu, "Başlangıçlar: Osman ve Orhan", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992.

Irene Beldiceanu-Steinherr, *Recherches sur les Actes des Regnes des Sultans Osman, Orkhan et Murad I*, Monachii, 1967.

———, "An Analysis of Orhan's Titles in Two Inscriptions of Bursa", *Turcica*, XXXIV (Paris 2002), s. 223-240.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", *Belleten*, sayı: 19 (Ankara 1941), s. 277-288.

———, "Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkesi", *Belleten*, sayı: 34 (Ankara 1945), s. 207-211.

M. Tayyib Gökbilgin, "Orhan Bey", *İA*, IX, 399-408.

Rumeli'ye geçiş

Ahmet Nezihi Turan, "Osmanlılardan Önce Balkanlar", *Avrupa'ya İlk Adım, Uluslararası Sempozyum*, yay. haz. Ayşe Yıldız Topuz, İstanbul 2001, s. 23-27.

———, "Rumeli Nedir?", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bilim Yolu*, sayı: 2 (Kırıkkale 1999), s. 151-160.

Anna Philippids-Braat, "La Captivite de Palamas Chez les Turcs", *Travaux et Memories*, VII (Paris 1979), s. 138-211.

Anthony Luttrel, "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven vd., İstanbul 1997.

E. Zachariadou, "Süleyman Çelebi in Rumelia and the Ottoman Chronicles", *Der Islam*, LX (1983), s. 268-296.

Feridun Dirimtekin, "Muasır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli'ye Geçiş ve Yerleşmeleri", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 577-579.

Feridun M. Emecen, "Gelibolu", *DİA*, XIV, 1-6.

Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938.

Franz Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14-15. Jahrhundert)*, Brünn-München-Wien 1944.

Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikler, Bizans ve Haçlılar", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, Ankara 1999, s. 173-185.

———, "Türk Donanmasının Beşiği: Gelibolu", *Türk Kültürü*, II/22 (1964), s. 57-60.

———, "Gelibolu", *EI²*, II, 983-987.

———, "Rumeli", *İA*, IX, 767-773.

———, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul 1993.

———, "Balkan", *EI²*, I, 998-1000.

Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 165-176.

Hava Selçuk, "Rumeli'ye Yapılan İskânlar Neticesinde Kurulan Yeni Yerleşim Yerleri (1432-1481)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 177-186.

———, *Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.

Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1500: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskanı ve Altyapı Gelişmesi*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul 2008.

Işın Demirkent, "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadası'nda Bizans Hakimiyeti", *I. Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 9-12.

İbrahim Sezgin, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 212-216.

———, *XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazâsının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 187-195.

M. Hüdai Şentürk, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Rumeli'de Uyguladığı İskân Siyâseti ve Neticeleri", *Belleten*, sayı: 218 (Ankara 1993), s. 89-112.

M. Münir Aktepe, "Çimbi", *DİA*, VIII, 317-318.

———, "Osmanlılar'ın Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, sayı: I/2 (İstanbul 1950), s. 283-307.

———, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, X (İstanbul 1953), s. 299-312.

———, *Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmeleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1949.

M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler; Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957.

Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 154-164.

———, *Rumeli Yörükleri, 1544-1675*, Erzurum 2000.

Melek Delilbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 31-38.

Necdet Öztürk, "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1989), s. 135-145.

———, "Rumeli Fetihlerinde Boz Atlılar", *Avrupa'ya İlk Adım, Uluslararası Sempozyum*, yay. haz. Ayşe Yıldız Topuz, İstanbul 2001, s. 29-43.

Nicolas Oikonomids, "Avrupa'da Türkler (1305-1313) ve Küçük Asya'da Sırplar (1313)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven vd., İstanbul 1997, s. 173-182.

———, "From Soldiers of Fortune to Gazi Warriors: the Tzympe Affair", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, ed. Colin Heywood - Colin Imber, İstanbul 1996, s. 239-248.

P. Charanis, "On the Date of Occupation of Gallipoli by the Turks", *Byzantinovslavica*, XVI (1955).

Peter Mentzel, "Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 205-211.

Osmanlı-Bizans ilişkileri

Anthony Bryer, "Greek Historians on the Turks: the Case of the first Byzantine-Ottoman Marriage", *The Writing of History in the Middle Ages*, ed. R. H. C. Davis- J. M. Wallace-Hadrill, Oxford 1981, s. 471-494.

Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000.

———, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999.

Fahameddin Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

G. G. Arnakis, "Gregory Palamas among the Turks and Documents of His Captivity As Historical Sources", *Speculum*, 25 (1951), s. 104-118.

———, "Gregory Palamas, the Khiones and the Fall of Gallipoli", *Byzantion*, 22 (1952), s. 305-312.

Johannes Draeseke, *Der Ubergang der Osmanen nach Europa im XIV. Jahrhundert*, Berlin 1913.

Melek Delilbaşı, "Osmanlı-Bizans İlişkileri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 122-132.

Michel Balivet, *Bizans ve Osmanlı*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2009.

———, *Melanges Byzantines, Seldjoukides et Ottomans*, İstanbul 2005.

Mustafa Daş, *Les Relations Byzntino-Ottomanes au XIVe siecle*, Doktora Tezi, D'Artois Unv., 1999.

P. Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, Viyana 1977.

Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 169-175.

———, "14-15. Yüzyıllarda Osmanlı Fetihleri Sırasında Avrupa'nın Siyasî ve İktisadî Durumu", *Belleten*, sayı: 202 (Ankara 1998), s. 101-114.

Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989.

V. Mirmiroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Belleten*, sayı: 50 (Ankara 1949), s. 309-320.

Zerrin Günal Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı", *Tarih Dergisi*, sayı: 35 (İstanbul 1994), s. 123-129.

Osmanlı Beyliği'nin yayılması karşısında Batı'nın gösterdiği tepki:

Anthony Luttrel, "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven vd. İstanbul 1997, s. 129-148.

Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983.

J. Delaville le Roulx, *La France en Orient au XIV siecle*, Paris 1908.

J. Gay, *La Pape Clement VI. Et les Afaries d'Orient*, 1342-1352, Paris 1904.

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, I, Philadelphia 1971.

Serdar Çavuşdere, "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13-14. Yüzyıllar), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVIII/46 (Eylül 2009), s. 275-304.

———, *Avrupa'nın Türk Sorunu: Venedikli Diplomat Marino Sanudo Torsello'nun Türklere Karşı Haçlı Seferi Projesi 1306-1334*, İstanbul 2016.

W. Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece, 1204-1566*, Londra 1908.

Osmanlı Devleti'nin diğer beyliklerle ilişkileri

Elizabeth A. Zachariadou, "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev: Gül Çağalı Güven vd., İstanbul 1997, s. 243-255.

Zerrin Günal Özden, "Karesioğulları", *DİA*, XXIV, 488-490.

———, *Karası Beyliği*, Ankara 1999.

Orhan Gazi devri devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Hacı İlbey", *DİA*, XIV, 482.

Ayşegül Kılıç, Bizans ve Osmanlı Kaynaklarında Gâzi Evrenos Bey'in İmajı Hakkında Bir İnceleme", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXX/49 (Mart 2011), s. 131-144.

Ekrem Hakkı Ayverdi, "Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tahrir Defterleri", *Vakıflar Dergisi*, VII (İstanbul 1968), s. 19-28.

Fahameddin Başar, "Evrenosoğulları", *DİA*, XI, 539-541.

Feridun M. Emecen, "Süleyman Paşa", *DİA*, XXXVIII, 94-96.

Fr. Babinger, "Mihaloğlu", *EI²*, VII, 34-35.

İ. Melikof, "Ewrenos", *EI²*, II, 720.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Alaüddin Paşa", *İA*, I, 282-285.

———, "Evrenos", *İA*, IV, 414-418.

Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 8 (Bolu 2004), s. 133-142.

Marcus Könbach, "Münzevilikten Gaziliğe: Geyikli Baba", *Toplumsal Tarih*, sayı: 24, (İstanbul 1995), s. 57-59.

Mariya Kiprovska, "Mihaloğlu Family: Gazi Warriors And Patrons of Dervish Hospices", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXII (İstanbul 2008), s. 193-222.

Mehmet Bayraktar, "Davud-ı Kayseri", *DİA*, IX, 32-35.

Şehabeddin Tekindağ, "Süleyman Paşa", *İA*, XI, 190-194.

Semavi Eyice, "Ali Hacı", *DİA*, II, 379.

I. MURAD DÖNEMİ (1362-1389)

I. Murad dönemi hakkında genel araştırmalar

Feridun M. Emecen, "Hüdâvendigâr", *DİA*, XVIII, 285-286.

Halil İnalcık, "I. Murad", *DİA*, XXXI, 156-164.

Irene Beldiceanu-Steinherr, *Recherches sur les Actes des regnes des Sultans Osman, Orkhan et Murad I, Monachii*, 1967.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Murad I", *İA*, VIII, 587-597.

Sultan I. Murad Hudâvendigâr ve Dönemi, ed. İsmail Selimoğlu, Bursa 2012.

I. Murad dönemi Anadolu Beylikleri'yle ilişkiler

Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", *DİA*, IV, 239-241.

Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1969.

Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *DİA*, XIV, 33-35.

———, *Germiyanoğulları Tarihi; 1300-1429*, Ankara 1974.

Sait Kofoğlu, *XIII-XV. Yüzyıllarda Güney-Batı Anadolu Tarihi: Hamid Oğulları Beyliği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

———, "Hamidoğulları", *DİA*, XV, 471-476.

Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, VI, 316-330.

———, "Karamanlıların Gorigos Seferi", *Tarih Dergisi*, sayı: 6 (İstanbul 1954), s. 161-174.

———, *Karaman Beyliği (XIII.-XIV. Asırlarda Cenûbî Anadolu Tarihine Ait Bir Tedkîk)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1947.

Elizabeth A. Zachariadou, "Avlonya'dan Antalya'ya: 1380'lerdeki Osmanlı Askeri Harekatlarının Değerlendirilmesi", *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia 1380-1699*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova, İstanbul 1999.

I. Murad dönemi Batı ve Bizans'la İlişkileri

Ayşe Doğan, *Bulgaristan'da Osmanlı Egemenliğinin kurulması (14-15. yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

Elizabeth Zachariadou, "From Avlonya to Antalya: Reviewing the Ottoman Military Operations of the 1380s", *The Via Egnatia under Ottoman Rule (1380-1699)*, ed. E. Zachariadou, Rethymnon 1996, s. 227-232.

Fahameddin Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

Halil İnalcık, "Polunya (Apollunia)-Tanrı-Yıkdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltmeler (1354-1371)", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 27-57.

———, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna: XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 207-248.

Hatice Oruç, *Makedonya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1500: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskanı ve Altyapı Gelişmesi*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul 2008.

———, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, İstanbul 2009.

Hüseyin Dağtekin, "I. Murat Zamanında Osmanlı-Bizans Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIX/3-4 (Ankara 1961), s. 189-199.

Irene Beldiceanu-Steinherr, "La Prise de Seriès et le Firman de 1372 en faveur du monastère de Saint-Jean-Prodrome", *Acta Historica*, IV (1965), s. 15-24.

John W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick 1969.

Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009.

———, "The Treaty of 1387 Between Murad I and the Genoese", *Bulletin of The School of Oriental And African Studies*, LVI/1 (Londra 1993).

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, I, Philadelphia 1971.

Mustafa Daş, *Les Relations Byzntino-Ottomanes au XIVe siecle*, Doktora Tezi, D'Artois Unv., 1999.

N. Kočev, "Quelques Reflexions au sujet la Diplomatie de Byzance à l'époque de la Pénétration Ottomane dans les Balkans", *Etudes Balkaniques*, sayı: 2 (Sofia 1978), s. 101-113.

P. Charanis, "The Strife among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402", *Byzantion*, sayı: 16 (1942), s. 286-314.

S. Novaković, *Srbi i Turci XIV i XV veka*, Beograd 1960.

Çirmen Muharebesi ve Balkanlar'daki fetihler

Fahameddin Başar, "Çirmen Savaşının Balkan Tarihindeki Yeri", *Güneydoğu-Avrupa Araştırmaları*, sayı: 12 (İstanbul 1998), s. 51-55.

George Castellan, *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğ, İstanbul 1993.

Georges Ostrogoski, "Türk İmparatorluğu'na Vergi Veren Devlet: Bizans", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 11 (İstanbul 2002), s. 209-221.

Hasan Kaleshi, "Türkler'in Balkanlar'a Girişi ve İslâmlaştırılma (Arnavud Halkının Etnik ve Millî Varlığının Korunmasının Sebepleri)", çev. Kemal Beydilli, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1981), s. 177-194.

John Thomas Ririe, *The Effects of Ottoman Expansionism on Hungarian State Policy 1365-1526*, Doktora Tezi, Indian University, 1987.

Savcı Bey'in isyanı

M. Tayyib Gökbilgin, "Savcı Bey", *İA*, X, 250-253.

Konstantin A. Zhukov, "The Alliance of Savcı Bey and Andronicus Palaeologus (1373-1385) in the Byzantine, the Western, and the Ottoman Chronicle Traditions", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu,* Ankara 1992.

Nilgün Elam, "Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi'nin İsyanı (1373)", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 49 (Mart 2011), s. 29-74.

I. Murad döneminde temelleri atılan yeniçeri ocağı

Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *DİA*, IX, 254-257.

Cladue Cahen, "Note sur l'esclavage musulman et le devshirme Ottoman, à propos de travaux récents", *Journal of the Economic and the Social History of the Orient*, XIII (1970), s. 211-218.

Gümeç Karamuk, "Devşirmelerin Hukukî Durumları Üzerine", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. yılı Özel Sayısı, (Ankara 1999), s. 19-32.

Halil İnalcık, "Ghulām", *EI²*, II, 1085-1091.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, Ankara 1988.

Irina E. Petrosyan, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni", çev. Başak Çalı, *Türkler*, X, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, (Ankara 2002), s. 129-135.

———, *Mebde-i Kanun-ı Yeniçeri Ocağı Tarihi*, Moskova 1987.

J.A.B. Palmer, "Yeniçerilerin Kökeni", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 475-516.

Mustafa Daş, "Osmanlı Tesiri İle Bizans Sarayında Oluşturulan Yeniçeri Muhafız Birliği Hakkında", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12 (İstanbul 2002), s. 293-304.

Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", *İA*, XIII, 385-395.

Nejat Göyünç, "Kuruluş Devrinde Askeri Teşkilat ve Osmanlı Devşirme Düzeni", *Osmanlı*, VI (Ankara 1999), s. 558-560.

Nahoum Weismann, "Yeniçeriler", çev. Eriman Topbaş, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı: 79-82 (İstanbul 1993).

Paul Wittek, "Devşirme ve Şeriat", çev. Mehmet Öz, *Türkiye Günlüğü*, sayı: 58 (Ankara 1999), s. 41-47.

R.C. Repp, "A Further Note on the Devshirme", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXX/I (Londra 1968), s. 137-139.

Speros Vryonis, "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 517-554.

———, "Isidore Glabas and the Turkish Devshirme", *Speculum*, XXXI/3 (1956), s. 433-443.

V. L. Ménage, "Sidelights on the Devshirme from Idrîs and Sa'duddîn", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XVIII (Londra 1956), s. 181-183.

———, "Some Notes on the Devshirme", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXIX (Londra 1966), s. 64-78.

Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Belleten*, sayı: 198 (Ankara 1986), s. 679-725.

Edirne'nin fetih tarihi tartışmaları

Alexsandre Burmov, "Türkler, Edirne'yi Ne Vakit Aldılar", çev. Hasan Eren, *Belleten*, sayı: 13 (Ankara 1949), s. 97-106.

Elizabeth A. Zachariadou, "The Conquest of Adrinople by the Turks", *Romania and Turks (c. 1300-c. 1500)*, Londra 1985.

Halil İnalcık, "Edirne'nin Fethi 1361", *Edirne: 600. Fethi Yıldönümünde Armağanı Kitabı*, Ankara 1965, s. 137-159.

Irene Beldiceanu-Steinherr, "La conquête d'Adrinople par les Turcs: la Pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques Ottomanes", *Travaux et mémoires. Centre de recherche d'histoire et civilisation byzantines*, Paris 1965.

M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952.

Birinci Kosova Meydan Muharebesi

A. d'Avril, *La Bataille de Kosova, Rhapsodie*, Paris 1968.

A. Hayek, "Sırbistan", *İA*, X, 556-566.

A. Olesnicki, "Turski İzvori o Kosovskom boju. Pokušaj kritičke Analize Njihova Sadrzaja i Uzajamne Konsekutime Veze", *Glasnik Srpskog naucnog društva*, XIV/8 (Skoplje 1934), s. 59-98.

Ali Haydar, *Kosova Meydan Muharebesi*, İstanbul 1328.

Bahattin Ertük, *Eski Türk Seferleri*, Ankara 1948.

Benda Kàlmàn, "Hristiyan Birliği ve XV. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Macaristan Münasebetleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 28-29 (İstanbul 1974-75), s. 83-112.

F. A. Emmert, *The Battle of Kosova: A Reconsideration of its Significance in the Decline of Medieval Serbia*, Ann Arbor 1973.

Fatma Aliye, *Kosova Zaferi-Ankara Hezimeti, Tarih-i Osmaniyenin Bir Devre-i Mühimmesi*, İstanbul 1331.

Feridun M. Emecen, "I. Kosova Savaşının Balkan Tarihi Bakımından Önemi", *Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Bildirileri*, Ankara 1992, s. 35-44.

———, "Kosova Savaşları", *DİA*, XXVI, 221-224.

———, "Kosova 1389: Kimin Zaferi ?", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 567-573.

Feridun Kandemir, *Kosova Şehidi Murat Hüdâvendigâr*, İstanbul 1958.

G. Škrivanić, *Kosovska Bitka (15 June 1389)*, Cetinje 1956.

Hakkı Dursun Yıldız, "I. Kosova Meydan Muharebesi, 10 Ağustos 1389", *Türk Kültürü*, sayı: 34 (Ankara 1965), s. 656-659.

Halil İnalcık, "Ahmedî's "Ghazaname" on the Battle of Kosova", *Kosovo Les Annales de l'Autre Islam*, 7 (2000), s. 21-26.

Henri Gregoire, "I'opinion Byzantine el la Betaille de Kosova", *Byzantion*, VI (1931), s. 247-251.

Hilal Çelik, *Târih-i Osmanî'nin Bir Devre-yi Mühimmesi Kosova Zaferi Ankara Hezimeti*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1998.

İ. Behcet Akın, "I. Kosova Muharebesinin Tarihi", *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, sayı: 215-216 (Ankara 1980), s. 312-313.

Kosova: Legacy of a Medieval Battle Between Cross and Crescent, Minneapolis 1991.

Kosova Meydan Muharebesi, Ankara 1987.

Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Bildirileri, Ankara 1992.

M. Braun, *Kosova*, Leipzig 1937.

M. Malcolm, *Kosova: A Short History*, New York 1998.

M. Tayyib Gökbilgin, "Kosova Meydan Muharebesi", *Aylık Ansiklopedi*, II (İstanbul 1946), s. 524-527.

Mihailo J. Dinić, "Kosovska Bitka", *Enciklopedija Jugoslavije*, V, 335-337.

Mithat Sertoğlu, "I. Kosova Meydan Savaşı", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/8 (İstanbul 1966), s. 35-38.

Mustafa Daş, *Les Relations entre l'Empire Byzantin et l'Empire Ottoman sous le règne de Bayezid Ier (1389-1402)*, Yüksek Lisans Tezi, Poitiers Unv., 1995.

Mükerrem, *Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha Muharebesi: Kosova*, İstanbul 1931.

Münir Aktepe, "Kosova", *İA*, VI, 869-876.

N. Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, trc. Özden Arıkan, İstanbul 1999.

N. Radyočıc, "Die Griechischen Quellen zur schlach mat Kosovo Polje", *Byzantion*, VI (1931), s. 241-246.

Nicolas Oikonomids, "Avrupa'da Türkler (1300-1313) ve Küçük Asya'da Sırplar (1313)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1997, s. 173-182.

R. Mihaljčić, *Lazar Hrebeljanović. Istorija, Kult, Predanje*, Beograd 1984.

———, *The Battle of Kosovo in History and in Popular Tradition*, Beograd 1989.

S. İsmail Gürkan, *Sultan Murat Hüdâvendigâr'ın Şehâdeti Hakkında*, İstanbul 1959.

Salih Trako, "Bitka na Kosovu 1389, Godine u istoriji Idrisa Bitlisija", *POF*, XIV-XV (1969), s. 329-351.

Stephen W. Reinnert, "A Byzantine Source on the Battles of Bileca and Kosovo Polje. Kydones' Letters 396 and 398 Reconsidered", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, ed. Colin Heywood - Colin Imber, İstanbul 1994, s. 249-272.

———, "Niş'ten Kosova'ya: I. Murad'ın Son Yıllarına İlişkin Düşünceler", *Osmanlı Beyliği: 1300-1389*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven vd., İstanbul 1997, s. 183-230.

Skender Rizaj, *Shqiptarët dhe Serbët në Kosove*, Phrishtinë 1991.

Süheyl Ünver, "Birinci Murad'ın Kosova'da Aldığı Yarayı Gösteren Bir Türk Minyatürü", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, V (1943), s. 19-20.

Şevket Hüseyin, *Kosova Sahrası*, Selanik 1327.

Şefket Plâna, "I. Kosova Savaşı (1389) Destanlarında Sultan Murad'ın Kişiliği", *Türk Kültürü*, XXVII/314 (Ankara 1989), s. 361-372.

T. Emmert, "The Battle of Kosovo, Early Reports of Victory and Defeat", *Kosovo, Legacy of Medieval Battle*, ed. W. Vucinich-T. Emmert, Minneapolis 1991, s. 19-40.

———, *Serbian Golgotha*, Kosovo 1389, New York 1990.

Tayyib Gökbilgin, "Kosova Meydan Savaşı, Birincisi (791/1389)", *Aylık Ansiklopedi*, (1945).

W. Reinert, "A Byzantine Source on the Battles of Bileca (?) and Kosovo Polje", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, ed. Colin Heywood - Colin İmber, İstanbul 1996, s. 249-272.

Yusuf Halaçoğlu, "Kosova Savaşı", *Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Bildirileri*, Ankara 1992, s. 29-33.

I. Murad'ın Kosova'daki türbesi

İsmail Eren, "Kosova'da I. Murad Hüdâvendigâr Türbesine Ait Tarihi Bir Belge", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, IV-V (İstanbul 1976), s. 67-80.

Kosova Sultan Murad Hüdâvendigâr Türbesi Restorasyonu, yay. haz. Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, Ankara 2005.

Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri, yay. haz. Mehmet Z. İbrahimgil- Neval Konuk, Ankara 2006.

Nimetullah Hafız, "Sultan Murat Türbesini Korumak İçin Verilen Bir Berat", *Çevren*, II/3 (Priştine 1974), s. 39-42.

Semavi Eyice, "Kosova'da Meşhed-i Hüdavendigar Türbesine Ait Tarihi Bir Belge", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4-5 (İstanbul 1976), s. 67-80.

———, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve Gazi Mestan Türbesi", *Tarih Dergisi*, XII/16 (İstanbul 1962), s. 71-82.

I. Murad'ın sikkeleri ve dönemin inşa faaliyetleri

Âli, "Birinci Murat'ın Sikkeleri", *TTEM*, sayı: 4 (İstanbul 1340/1924), s. 244-256.

İbrahim Artuk, "I. Murad'ın Sikkelerine Genel Bir Bakış (1359-1389)", *Belleten*, sayı: 184 (Ankara 1982), s. 787-794.

M. Tayyib Gökbilgin, "Murad I. Tesisleri ve Bursa İmareti Vakfiyesi", *Türkiyat Mecmuası*, X (İstanbul 1953), s. 217-234.

I. Murad dönemi devlet ricali

Abdülkadir Özcan, "Lala Şahin Paşa", *DİA*, XXVII, 77-78.

———, "Hacı İlbey", *DİA*, XIV, 482.

Ahmet Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, II, 319.

Ayşegül Kılıç, *Bir Osmanlı Akıncı Beyi, Gazi Evrenos Bey*, Ankara 2014.

Fahameddin Başar, "Evrenosoğulları", *DİA*, XI, 539-541.

Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", *DİA*, XLIII, 181-182.

Heath W. Lowry - İsmail E. Erünsal, "The Evrenos Dynasty of Yenice Vardar: Notes & Documents on Hacı Evrenos & the Evrenosoğulları: A Newly Discovered Late-17th Century Şecere (Genealogical Tree), Seven Inscriptions on Stone & Family Photographs", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXII (İstanbul 2008), s. 9-191.

———, *Yenice Vardar'lı Evrenos Hanedanı, Notlar, Belgeler*, İstanbul 2010.

İ. Melikof, "Ewrenos", *EI²*, II, 720-721.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasetle Osmanlılarda Lk Vezirlere Dair Mutalea", *Belleten*, III/9 (1939), s. 99-106.

Levent Kayapınar, ""Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 8 (Bolu 2004), s. 133-142.

Mehmet İnbaşı, "Sultan I. Murad'ın Evrenos Bey'e Mektubu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 17 (Erzurum 2001), s. 225-236.

Münir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", *DİA*, VIII, 211-212.

———, "Çandarlı Kara Halil Paşa", *DİA*, VIII, 214-215.

V. L. Ménage, "Djandarlı", *EI²*, II, 444-445.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa. Menşe'i- tahsili- kadılığı- kazaskerliği- vezirliği ve kumandanlığı", *Belleten*, sayı: 91 (Ankara 1959), s. 457-477.

———, *Çandarlı Vezir Ailesi*, İstanbul 1974.

———, "Evrenos", *İA*, IV, 414-418.

YILDIRIM BÂYEZİD DÖNEMİ (1389-1402)

Yıldırım Bâyezid dönemi hakkında genel araştırmalar

Feridun M. Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları*, XLIII (İstanbul 2014), s. 67-92.

Mükrimin Halil Yinanç, "Bâyezid I", *İA*, II, 369-392.

Halil İnalcık, "Bâyezîd I", *DİA*, V, 231-234.

———, "Bāyazīd I", *EI²*, I, 1117-1119.

Osmanlı Devleti'nin Bizans ve Batı ile ilişkileri

A. Gegaj, *Albanie et l'invasion Turgue*, Paris 1937.

A. Zakythinos, *Le Despotat Grec de Moree*, Paris 1932.

B. D. Spiridonakis, *Grecs, Occidentaux et Turcs de 1054 à 1453*, Thessalonique 1990.

Benjamin Stolz, *Fifteenth Century Ottoman Correspondence in Serbo-Croatian with the Republic of Dubrovnik: A Linguistic Analysis*, Harvard 1965.

Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 2000.

———, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999.

Elizabeth A. Zachariadou, "Manuel II Palaeologos on the Strife Between Bâyezid I and Kadi Burhan al-Din Ahmad", *Bulletin of The School of Oriental And African Studies*, 43 (Londra 1980), s. 471-481.

F. Babinger, *Beitraege kur Frühgeschichte der Türkenherrscharft in Rumelien*, Münih 1944.

G. Beckmann, *Der Kampf Kaiser Sigmunds ggegen die Werdende Weltmacht der Osmanen 1392-1437*, Gotha 1902.

G. T. Dennis, "The Second Turkish Capture of Thessalonique 1391, 1394 or 1430", *Byzantinische Zeitschrift*, 57 (1964), s. 53-61.

H. Gregoire, "L'opinion Byzantine et la Bataille de Kossovo", *Byzantion*, VI (1931), s. 241-246.

Haldun Eroğlu, "Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXII/35 (2008), s. 89-102.

Halil İnalcık, "An Ottoman Document on Bayezid I's Expedition into Hungary and Wallachia", *X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi*, İstanbul 1957, s. 220-222.

Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1500: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskanı ve Altyapı gelişmesi*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul 2008.

———, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, İstanbul 2009.

Hicran Yusufoğlu, *Osmanlı-Macar İlişkileri. Başlangıcından Ankara Savaşı'na Kadar*, Ankara 1995.

J. M. A. Delaville le Roux, *La France en Orient au XIVéme siècle. Expédition du Maréchal Boucicaut*, I, Paris 1886.

John W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick 1969.

Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009.

Mihail Guboğlu, "Osmanlılarla Romen Ülkeleri Arasındaki İlk Devir İlişkileri (1368-1456) Hakkında Belirtmeler ve Doğrultmalar", *IX. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1988, s. 829-843.

Mustafa Daş, *Les Relations entre l'Empire Byzantin et l'Empire Ottoman Sous le Règne de Bayezid Ier (1389-1402)*, Yüksek Lisans Tezi, Poitiers Unv., 1995.

Nevra Necipoğlu, *Byzantium Between the Ottomans and the Latins: A Study of Political Attitudies in the Late Palaiologan Period 1370-1460*, Harvard 1990.

———, "Yıldırım Bâyezid'in Kuşatması Sırasında Bizans Başkenti Konstantinopolis'te Gündelik Yaşam" *İstanbul*, sayı: 2, (İstanbul 1992), s. 103-107.

Nicolea Iorga, *Philippe de Mézières (1327-1405) a la croisade au XIVe siecle*, Paris 1896.

Oliver Jens Schmitt, *Das Venezianische Albanien: 1392-1479*, Münih 2001.

P. Charanis, "An Important Short Cronicle of the Fourteenth Century", *Byzantion*, XIII (Bruxelles 1938), s. 286-315.

———, "The Strife Among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402", *Byzantion*, sayı: 16 (1942), s. 286-314.

R.J. Loenertz, "Pour l'histoire du Peloponies au XIV siecle", *REB*, I, s. 152-186.

S. Reinert, "The Palaiologoi, Yıldırım Bayezid and Constantinople. June 1389-March 1391", *To Hellenikon Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr.*, I, New York 1993.

Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara 2000.

Elizabeth A. Zachariadou, "Manuel II Paleologus on the Strife Between Bayezid and Kadı Burhan al-Din Ahmad", *Romania and Turks (c. 1300-c. 1500)*, Londra 1985.

Niğbolu Muharebesi

A. Ilieva, "Reassesing the Crusade of Nikopolis (1396): A View from Within", *Al-Masaq*, X (1998), s. 13-38.

A. Luttrell, *Latin Greece, the Hospillers and the Crusades (1291-1440)*, Londra 1982.

Aziz Suryal Atiya, *Niğbolu Haçlılar Seferi*, trc. Esat Uras, Ankara 1956.

C. L. Tipton, "The English at Nicopolis 1396", *Speculum*, XXXVII (1962), s. 528-540.

E. Gling, *Die Schlact bei Nicopolis in 1396*, Berlin 1906.

Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983.

F. Dölger, "Johannes VII., Kaiser der Rhomaer 1390-1408", *Byzantinische Zeitschrift*, XXXI (München 1931), s. 21-36.

Fahameddin Başar, "Niğbolu Meydan Muharebesi ve Haçlı Seferleri Tarihindeki Yeri", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri*, İstanbul 1998, s. 117-132.

Feridun M. Emecen, "Niğbolu Savaşı", *DİA*, XXXIII, 89-92.

H. L. Savage, "Enguerrand de Coucy VII and the campaigne of Nicopolis", *Speculum*, XIV (1939), s. 423-442.

Hicran Akın, "Niğbolu Haçlı Seferi ile İlgili Bazı Problemler", *Türk Kültürü*, XXV/2 (Ankara 1987), s. 209-216.

———, "XV. Yüzyıl Latince Macar Kroniği Chronica Hungarorum'un Türk Tarihi Bakımından Değeri", *Belleten*, sayı: 200 (Ankara 1987), s. 667-759

Levent Kayapınar, *II. Manuel Palaelogos'un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389-1402)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Niğbolu", *İA*, IX, 247-253.

Max Silberschmidt, *Şark Meselesi*, Çev. Cemal Köprülü, 1931.

Norman Housley, *The Later Crusades, From Lyons to Alcazar 1274-1580*, Oxford 1992.

Niğbolu Meydan Muharebesi ve Yıldırım Bayezit, Ankara 1985.

Nicopolis 1396: The Last Crusade, haz. David Nicole-C. Cook, Oxford 1999.

Anadolu beylikleriyle ilişkiler

Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", *DİA*, IV, 239-241.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1969.

Abdülkerim Özaydın-Hatice Toher, "Kadı Burhaneddin", *DİA*, XXIV, 74-77.

Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968.

J. Rypka, "Kadı Barhan al din", *EI²*, I, 965.

Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *DİA*, XIV, 33-35.

———, *Germiyanoğulları Tarihi; 1300-1429*, Ankara 1974.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, VI, 316-330.

———, "Karamanlıların Gorigos Seferi", *Tarih Dergisi*, sayı: 6 (İstanbul 1954), s. 161-174.

———, *Karaman Beyliği (XIII.-XIV. Asırlarda Cenûbî Anadolu Tarihine Ait Bir Tedkîk)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1947.

Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1944.

Sait Kofoğlu, *XIII-XV. Yüzyıllarda Güney-Batı Anadolu Tarihi: Hamid Oğulları Beyliği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

———, "Hamidoğulları", *DİA*, XV, 471-476.

Yaşar Yücel, "Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Belleten*, sayı: 140 (Ankara 1971), s. 665-719.

———, "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri, 1361-1392", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I (Ankara 1963), s. 133-144.

———, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970.

———, *XIII.-XIV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980.

Osmanlı-Memlük ilişkileri

Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memluklar, İslam Dünyasında İmparatorluk, Diplomasi ve Rekabet*, çev. Zeynep Rona, İstanbul 2016.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlük Sultanlığı*, İstanbul 1961.

Yıldırım Bâyezid'in ölümüyle ilgili tartışmalar

Bedi Şehsuvaroğlu, "Osmanlı Padişahlarının Akibetleri ve Ölüm Sebepleri Hakkında Tıp Tarihi Bakımından Bir İnceleme", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 392-411.

Jean Aubin, "Comment Tamerian prenait les villes", *Studia Islamica*, 19 (1963), s. 83-122.

M. Fuad Köprülü, "Yıldırım Bâyezid'in Esareti ve İntiharı Hakkında: I. Demir Kafes Rivayeti. II. İntihar Meselesi", *Belleten*, sayı: 2 (Ankara 1937), s. 591-603.

———, "Yıldırım Bâyezid'in İntiharı Meselesi", *Belleten*, sayı: 27 (Ankara 1943), s. 591-599.

Mükrimin Halil Yinanç, "Bâyezid I", *İA*, II, 369-392.

Yıldırım Bâyezid dönemi devlet ricali

Ayşegül Kılıç, *Bir Osmanlı Akıncı Beyi, Gazi Evrenos Bey*, Ankara 2014.

Cavid Baysun, "Emir Sultan", *İA*, IV, 261-263.

———, "Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti", *Tarih Dergisi*, I (İstanbul 1949), s. 77-94.

Feridun M. Emecen, "Timurtaş Paşa", *DİA*, XLI, 185-186.

Heath W. Lowry - İsmail E. Erünsal, "The Evrenos Dynasty of Yenice Vardar: Notes & Documents on Hacı Evrenos & the Evrenosoğulları: A Newly Discovered Late-17th Century Şecere (Genealogical Tree), Seven Inscriptions on Stone & Family Photographs", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXII (İstanbul 2008), s. 9-191.

———, *Yenice Vardar'lı Evrenos Hanedanı, Notlar, Belgeler*, İstanbul 2010.

Hüseyin Algül-Nihat Azamat, "Emir Sultan", *DİA*, XI, 146-148.

Hüseyin Algül, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, İstanbul 1981.

İdris Bostan, "Saruca Paşa" *DİA*, XXXVI, 168-169.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, İstanbul 1974.

———, "Evrenos", *İA*, IV, 414-418.

Münir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", *DİA*, VIII, 212-213.

Robert Mantran, "Ali Pasha, Candarlızade", *EI²*, I, 394.

Timur, Ankara Savaşı ve bu savaşın tesirleri

A. A. Semenov, "Gûr-i Emîr Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri", çev. Abdülkadir İnan, *Belleten*, sayı: 93 (Ankara 1960), s. 139-169.

Abdülkadir Özcan, "Son Dönem Bazı Osmanlı Tarihlerinde ve Ders Kitaplarında Timur İmajı", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 61-70.

Anthony Luttrel, "Timur's Dominican Envoy." ed. C. Heywood-C. Imber, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, İstanbul 1995, s. 209-229.

Beatriz Forbes Manz, *Timurlenk; Bozkırların Son Göçebe Fatihi*, çev. Zuhal Bilgin, İstanbul 2006.

———, "Timur ve Hakimiyetin Sembolü." çev. M. Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV (İzmir 2000), s. 257-272.

Bertrando de Mignanelli, "Vita Tamerlani" çev. Cüneyt Kanat, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI (İzmir 1996), s. 233-261.

Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996.

Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1992.

———, "Tatar", *İA*, XII/1, 50-61.

Feridun M. Emecen, "İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 27-36.

Felix Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", çev. Ahmet Ateş, *Belleten*, sayı: 113 (Ankara 1965), s. 49-69.

Gustav Roloff, "Die Schlacht bei Angora", *Historiche Zeitscrift*, 161 (1943), 244-262.

H. Robert Roomer, "Timurlular", *İA*, XII/1, 346-370.

———, "Timur in Iran" *Cambridge History of Iran*, VI, Cambridge Press, 1993 s. 42-97.

———, "The Jalayirids, Muzaffarids and Sarbadars", *Cambridge History of Iran*, VI, Cambridge 1993, s. 1-41.

Halil Çetin, *Timurun Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, İstanbul 2012.

Hans Georg Majer, "Timur, Bayezid, die Dame und der Käfig im Bild", *Deutsch-Türkische Begeegnungen Alman Türk Tesadüfleri, Kemal Beydilli'ye Armağan Armağanı*, Berlin 2013, s. 33-62.

Hayrunnisa Alan, *Osmanlı-Timurlu Münasebetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.

———, "Timur'un Saltanatı Sırasında Darugalık Müessesesi" *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3 (İstanbul 2000), s. 99-113.

Herbert Melzig, *Ankara Meydan Muharebesi*, çev. Ziya Şanbey, İstanbul 1941.

Hüseyin Çınar-Osman Gümüşçü, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası*, Ankara 2002.

Hilal Çelik, *Târih-i Osmanî'nin Bir Devre-yi Mühimmesi Kosova Zaferi Ankara Hezimeti*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1998.

İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1990.

———, "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Belgeler*, sayı: 15 (Ankara 1986), s. 5-22.

———, "Timurlular", *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, IX (İstanbul 1988), s. 181-300.

———, "Timur Devri Anadolusu" *Osmanlı*, I, Ankara 1999, 229-234.

Jean Paul Raux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Kazancıgil-A. Bereket, İstanbul 2001.

———, *Aksak Timur*, çev. Ali Rıza Yalt, İstanbul 1994.

John E. Woods, *Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

———, "Timur's Genealogy." ed. M. M. Mazzaovi ve Y.B. Moreen, *Intellectual Studies on Islam*, Salt Lake City 1990.

———, "Timurid Historiography", *JNSE*, 46 (1987), s. 81-108.

Klaus-Peter Matschke, *Die Schlacht bei Ankara und Das Schicksal von Byzans*, Weimar 1981.

Levent Kayapınar, *II. Manuel Palaelogos'un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389-1402)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *La Campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Londra 1977.

Mansura Haider, "Timurlular Devrinde Hakimiyet Anlayışı", çev. Ekrem Memiş, *Türk Kültürü*, sayı: 258 (Ankara 1984), s. 611-632.

Musa Şamil Yüksel, *El-Makrîzî (Kitâb Es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ' El-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaşı Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2001.

Mustafa Çağhan Keskin, "Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması", *Belleten*, LXXVIII/283 (Aralık 2014), s. 891-905.

Mustafa Kafalı, "Timur", *İA*, XII/1, 336-346.

———, "Toktamış" *İA*, XII/1, 412-420.

———, *Altın Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976.

Muzaffer Erendil, "1402 Ankara Savaşı" *Askeri Tarih Bülteni*, 10 (Ankara 1980), s. 1-13.

Mükrimin Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, 251-270.

———, "Celayir", *İA*, III, 64-65.

Ömer Halis Bıyıklıoğlu (Bıyıktay), *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Ankara 1934.

René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. Reşat Uzmen, İstanbul 1980.

Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğunun Yeniden Kuruluşunda Rumeli'nin Katkısı", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 829-840.

Yakubovski, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Ankara 1992.

Yaşar Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emirligi", *Belleten*, sayı: 140 (Ankara 1971), s. 665-719.

———, "Araştırmalar II: Türkiye-Yakındoğu Üzerinde 1393/94 Timur Tehlikesi", *Belleten*, sayı: 146 (Ankara 1973), s. 159-190.

———, "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, sayı: 158 (Ankara 1976), s. 249-286.

———, "Timur Tarihine Dair Araştırmalar", *Belleten*, sayı: 166 (Ankara 1978), s. 239-299.

———, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, Ankara 1989.

Yılmaz Öztuna, *1402 Ankara Muharebesi*, İstanbul 1946.

Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", *DİA*, III, 210-211.

Zeki Velidi Togan, "Timur's Ost Europapolitik", *ZDMG*, 108 (1959), s. 279-298.

———, "Temur Bek'in İslamiyete Bakışı", *Atsız Mecmua*, XIII (İstanbul 1932), s. 7-11.

———, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981.

Walter Hinz, "Timuriler Tarihi Hakkında Memba Tetkiki", çev. M. Altay Köymen, *Belleten*, sayı: 21-22 (Ankara 1942), s. 85-120.

FETRET DEVRİ
(1402-1413)

Âli, "Emir Süleyman Han Sikkeleri", *TOEM*, XIV/6, 353-357.

Ayhan Güldaş, "Fetret Devri`ndeki Şehzâdeler Mücadelesini Anlatan İlk Manzum Vesika", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 72 (Ankara 1991), s. 99-111.

Colin Imber, "Mūsā Celebi", *EI²*, VII, 644-645.

Dimitris J. Kastritsis, Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil, çev., Ayda Arel, İstanbul 2010.

Fahameddin Başar, "Fetret Devri", *DİA*, XII, 480-482.

———, "Fetret Devrinde Osmanlı-Bizans Münasebetleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, s. 247-260.

———, "Mûsâ Çelebi", *DİA*, XXXI, 216-217.

———, "Mustafa Çelebi, Düzme", *DİA*, XXXI, 292-293.

G. T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", çev. Melek Delilbaşı, *DTCF Dergisi*, XXIX/1-4 (Ankara 1978), s. 157-161.

Kenan Ziya Taş-Sadettin Baştürk, "Fetret Dönemi ve Sonuçları", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 252-258

Levent Kayapınar, "Süleyman Çelebi", *DİA*, XXXVIII, 82-85.

M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, "Les Relations de Süleyman Çelebi Avec Venise (1400-1410)", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 995-1006.

Mehmet Çayırdağ, "Timur, Yıldırım Bayezid'in Oğulları ve Bazı Beylikler Adına Basılan Akçelerden Kayseri Müzesindeki Bir Define", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 45, s. 57-84.

Melek Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler (XIII-XV)*, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ortaçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara 1980.

Metin Yurdagür, "Fetret", *DİA*, XII, 475.

Münir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", *DİA*, VIII, 212-213.

Necdet Öztürk, "Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 221-251.

Nezihi Aykut, "Fetret Devri Sikkeleri I, Emir Süleyman'ın Akçe ve Mangırları", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 59-77.

———, "Îsâ Çelebi", *DİA*, EK-I, s. 646-647.

Paul Wittek, "Ankara Bozgunu'ndan İstanbul'un Zaptına", çev. Halil İnalcık, *Belleten*, sayı: 27 (Ankara 1943), s. 557-589.

Sadeddin Baştürk, *Fetret Dönemi'nde Osmanlı Dönemi (siyasi-iktisadi-içtimai durum)*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2000.

Süheyl Ünver, "I. Yıldırım Bâyezid'in İvaz Fakih'e Verdiği Tımar. II. Yıldırım Bâyezid'in Oğlu İsa'nın Bir Emri. III. Yıldırım Bâyezid'in Oğlu Musa Çelebi'nin Bir Hükmü. IV. Emir Süleyman'ın Tuğrası Hakkında", *Belleten*, sayı: 42 (Ankara 1947), s. 335-339.

Şehabettin Tekindağ, "Musâ Çelebi", *İA*, VIII, 661-666.

———, "Mustafa Çelebi", *İA*, VIII, 661-666.

Tayyib Gökbilgin, "Süleyman Çelebi", *İA*, XI, 179-182.

ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ (1413-1421)

Çelebi Mehmed dönemi hakkında genel araştırmalar

Halil İnalcık, "Mehemmed I", EI², VI, 973-978.

———, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 391-394.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 496-506.

Necdet Öztürk, "Çelebi Mehmed'e Saltanat Yolunu Açan Olay: Çamurluova Savaşı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I (İstanbul 1999), s. 51-66.

Şerif Baştav, "Çelebi Mehmed'in Gençliğine Dair Efsaneler", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, II/II, Ankara 2002.

Osmanlı-Bizans ilişkileri

Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 2000.

———, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999.

Fahameddin Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı- Bizans Münasebetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

Haldun Eroğlu, "Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXII/35 (2008), s. 89-102.

Melek Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler (XIII-XV)*, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ortaçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara 1980.

Mustafa Daş, *Les Relations Byzntino-Ottomanes au XIVe siecle*, Doktora Tezi, D'Artois Unv., 1999.

Nevra Necipoğlu, *Byzantium Between the Ottomans and the Latins: A Study of Political Attitudies in the Late Palaiologan Period 1370-1460*, Harvard 1990.

Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989.

Anadolu beylikleriyle ilişkiler

Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", *DİA*, IV, 239-241.

Feridun M. Emecen, "Cüneyd Bey", *DİA*, VIII, 122.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1969.

Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968.

Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *DİA*, XIV, 33-35.

———, *Germiyanoğulları Tarihi; 1300-1429*, Ankara 1974.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, VI, 316-330.

———, *Karaman Beyliği (XIII.-XIV. Asırlarda Cenûbî Anadolu Tarihine Ait Bir Tedkîk)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1947.

Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1944.

Sait Kofoğlu, *XIII-XV. Yüzyıllarda Güney-Batı Anadolu Tarihi: Hamid Oğulları Beyliği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

———, "Hamidoğulları", *DİA*, XV, 471-476.

W. Barthold, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970.

Yaşar Yücel, *XIII.-XIV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980.

1416'daki Macaristan seferi

Michel Balivet, *Bizans ve Osmanlı*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2009.

Şeyh Bedreddin İsyanı

Abdülbaki Gölpınarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1966.

Ahmed Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999.

Andreas Tietze, "Sheykh Bali Efendi's Report on the Followers of Sheykh Bedreddin", *Osmanlı Araştırmaları*, VII (İstanbul 1988), s. 115-122.

Ayhan Hira, *Şeyh Bedreddin'in Fıkıhçılığı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Bezmi Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simavenî*, İzmir 1957.

Bilal Dindar, "Bedreddin Simavi", *DİA*, V, 331-334.

Die Vita (Menaqibname) des Schejch Bedr ed-din Mahmud=Menakıbı Şeyh Bedreddin Mahmud: Simavna Kadısıoğlu, yay. haz. Franz Babinger, Leipzig 1943.

Ernst Werner, *Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa*, çev. Hakan Sevin, İstanbul 2006.

F. Babinger, "Schejch Bedr ed-Din, der Sohn des Richtern von Simavs", *Der İslam*, sayı: 11 (1921), s. 1-106.

Fahreddin Öztoprak, *Babailer, Balkan Türkleri ve Şeyh Bedreddin*, İstanbul 2009.

Hans J. Kissling, "Bard al-din/ Kadi Samawna", *EI²*, I, 869.

———, "Das Menâqybnâme Scheich Bedred-dins, Sohnes des Richters von Samavna", *ZDMG*, 100 (1950), s. 112-176.

Heath W. Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, İstanbul 2009.

İsmet Zeki Eyüboğlu, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, İstanbul 1987.

M. Şerafettin Yaltkaya, "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin'e Dâir Bir Kitab", *Türkiyat Mecmuası*, III (İstanbul 1935), s. 233-256.

———, *Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, haz. Hamit Er, İstanbul 1994.

Mevlüt Uyanık, "Osmanlı Düşünce Tarihinde Toplumsal Bir Muhalefet Olarak Şeyh Bedreddîn ve Hareketinin Tahlili", *Belleten*, sayı: 213 (Ankara 1991), s. 341-349.

Michel Balivet, "Deux partisans de la fusion religieuse des Chrétiens et des musulmans au XVe siècle: Le Turc Bedreddin de Samavna et le Grec Gerorges de Trèbizonide", *Byzantina*, 10 (1980), s. 364-379.

———, *İslam Mystique et Révolution Armée Dans les Balkans Ottomans: Vie du Cheik Bedreddin le Hallâj des Turcs (1358/59-1416)*, İstanbul 1995.

———, *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyan*, İstanbul 2000.

Necdet Kurdakul, *Bütün Yönleriyle Bedreddîn*, İstanbul 1977.

Nedim Filipoviç, *Princ Musa i Şeyh Bedreddin*, Sarajevo 1971.

Orhan Şaik Gökyay, "Şeyh Bedreddin'in Babası Kadı mı idi?", *Tarih ve Toplum*, I/2 (Şubat 1984), s. 16-18.

Ramazan Karaman, "Dini ve Sosyal Bir Olay Olarak Şeyh Bedreddin Hareketi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 114 (İstanbul 1998), s. 93-104.

Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Menakıbı, Abdülbaki Gölpınarlı-İsmet Sungurbey, İstanbul 1967.

Şefaettin Severcan, "Şeyh Bedrettin Olayı", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 259-278.

Çelebi Mehmed dönemi hanedan mensupları ve devlet ricali

Abdülkadir Özcan-Zeki Sönmez, "Hacı İvaz Paşa", *DİA*, XIV, 485-487.

Aydın Taneri, "Bâyezid Paşa", *DİA*, V, 242-243.

Ayşegül Kılıç, *Bir Osmanlı Akıncı Beyi, Gazi Evrenos Bey*, Ankara 2014.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kiminle Evlendi?", *Belleten*, sayı: 82 (Ankara 1957), s. 253-260.

———, "Osmanlı Hükümdarı Çelebi Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temlikname ve Sasa Bey Ailesi", *Belleten*, sayı: 11-12 (Ankara 1939), s. 389-399.

———, "Osmanlı Tarihinin İlk Devrelerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi. I. On Dördüncü Asır Sonlarıyla On Beşinci Asır Başlarında Yaşamış Olan Timurtaş Paşa'lar. II. Murad Hüdavendigâr'ın Kızı ve Karaman-oğlu Alaüddin Bey'in Zevcesinin Adı Nedir? III. Mihal-oğlu Mehmed Bey Neden Dolayı Çelebi Mehmed Tarafından Tokat Kalesine Hapsedilmiştir? IV. Çelebi Sultan Mehmed'in Vâlidesi Germiyan-oğlu'nun Kızı Değildir.", *Belleten*, sayı: 8 (Ankara 1957), s. 173-188.

———, "Çelebi Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Âilesi", *Belleten*, III/11-12 (1939), s. 389-399.

Nezihi Aykut, "Îsâ Çelebi", *DİA*, EK-I, s. 646-647.

Şehabeddin Tekindağ, "Mustafa Çelebi", *İA*, VIII, 687-689.

II. MURAD DÖNEMİ (1421-1451)

II. Murad dönemi hakkında genel araştırmalar

Barbara Flemming, "The Reign of Murad II: A Survey", *Anatolica*, XX (İstanbul 1984), s. 249-268.

Bertrandon de la Broquiere'in Denizaşırı Seyahati, ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul 2000.

H. Kramers, "Murad II", *EI²*, VII, 594-595.

Halil İnalcık, "Murad II", *İA*, VIII, 598-615.

———, "Murad II", *DİA*, XXXI, 164-172.

Şerif Baştav, "XVI. Asırda Yazılmış Bir Grekçe Anonim Osmanlı Tarihinin II. Murad (1421-1451) Devri Hadiseleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVIII/1-2 (Ankara 1970), s. 31-66.

II. Murad'ın Tahta Çıkışı

Ferhan Mollaoğlu Kırlıdökme, "Chalkokondyles'in Anlatımına Göre Sultan II. Murad'ın Tahta Çıkışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIX/47 (Mart 2010), s. 217-226.

Varna (1444) ve İkinci Kosova (1448) Muharebeleri

Adnan Erzi, "Türkiye Kütüphânelerinden Notlar ve Vesîkalar II: II. Murad'ın Varna Muharebesi Hakkında Fetihnâmesi", *Belleten*, sayı: 56 (Ankara 1950), s. 595-647.

C. W. C. Oman, *Ok, Balta ve Mancınık: Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, çev. İsmail Yavuz Alogon, İstanbul 2002.

Caroline Finkel, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler", *XV ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 155-184.

Colin Imber, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, İstanbul 2007.

David Angyal, "Le Traite de Paix de Szeged avec les Turcs (1444)", *Revue de Hongrie*, 1911, s. 233-268, 374-392.

Franz Babinger, "Von Amurath zu Amurath. Vor-und Nachspiel der Schlacht bei Varna (1444)", *Oriens*, III (1950), s. 229-265; IV (1951), s. 80.

Ferenc Szakály, "Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526)", *Acta Orientalia Hungarica*, 33 (1979), s. 67-85.

Feridun M. Emecen, "Kosova Savaşları", *DİA*, XXVI, 221-224.

———, "Varna Muharebesi", *DİA*, XLII, 527-530.

Gábor Ágoston, "Caroline Finkel'in "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 168-181.

Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954.

———, "Byzantium and the origins of the crisis of 1444 under the light of Turkish sources", *Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines*, II, Beograd 1964, s. 159-164.

Hicran Akın (Yusufoğlu), "Zotikos'un Varna Savaşına Dair Manzumesi I", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/25 (1981-1982), s. 261-282.

Huber, "Die Kriege zwischen Ungarn und die Türken (1440-1444)", *Archiv für Österreichen Geschichte*, 68 (1886), s. 159-207.

J. Dabroski, "La Pologne et l'expedition de Varna en 1444", *Revue des Etudes Slaves*, X (1930), s. 37-75.

Kevork Pamukciyan, "II. Murat Devrine Ait Bir Hikaye", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı: 5 (İstanbul 1979), s. 43-44.

Lajos Elekes, *Hunyadi*, Budapest 1952.

M. Cazacu, "La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)", *Revue des Études sud-est Européenne*, 1971.

M. Tayyib Gökbilgin, "Varna", *İA*, XIII, 209-214.

N. Beldiceanu, *Le Monde Ottoman des Balkans (1402-1566). Institutions, Sociéeté*, Economie, Londra 1976.

N. Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, trc. Özden Arıkan, İstanbul 1999.

Necati Salim [Tacan], *İkinci Kosova Meydan Muharebesi (1448)*, İstanbul 1932.

———, *Türk Ordusunun Eski Seferleri'nden Bir İmhâ Muharebesi, Varna 1444*, Ankara 1931.

Nevin Genç, *II. Kosova Savaşı*, Eskişehir 1993.

Nicholas Jorga, *La Campagne des Croisades sur le Danube*, Paris 1927.

Pál Engel, "János Hunyadi and the peace of Szeged", *Acta Orientalia Hungarica*, 47 (1994), s. 241-257.

Oscar Halecki, *The Crusade of Varna: A Discussion of Controversial Problems*, New York 1943.

Varna (1444), İkinci Kosova (1448) Meydan Muharebeleri ve II. Murat, haz. Atase, İstanbul 1987.

Zsuzsa Teke, *Hunyadi János és Kora*, Budapest 1980.

1446 Mora Seferi

Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, III (İstanbul 1935), s. 185-206.

İstanbul Kuşatması ve Anadolu Beylikleri ile münasebetler

Alaaddin Aköz, "Karamanoğlu II. İbrahim Beyin Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38 (2005), s. 77-91.

Haldun Eroğlu, "Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXII/35 (Ankara 2008), s. 89-102.

Zafer Taşlıkoğlu, "II. Murad'ın İstanbul Muharebesi Hakkında Bir Eser", *Tarih Dergisi*, sayı: 11-12 (İstanbul 1955), s. 209-226.

Belgrad Kuşatması

Feridun Dirimtekin, "Belgrad'ın İki Kuşatması", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II (İstanbul 1956), s. 51-86.

Hicran Yusufoğlu Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1159-1168.

İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhasarası", *History Studies*, VI/1 (2014), s. 189-198.

Selanik'in Fethi

Speros Vryonis, "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430", *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, ed. A. Bryer-H. Lowry, Birmingham 1986, s. 281-321.

Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, *Selanik Başpiskoposu Symeon `un Tarihi Nutku (1387-1429)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

Melek Delilbaşı, *Johannes Anagnostis, Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı)*, Ankara 1989.

Osmanlı-Memlük ilişkileri

A. Darag, *L'Egypte sous le Renge de Barsbay, 1422-1438*, Şam 1961.

Arnavutluk'taki mücadele

A. Gegaj, *L'Albanie et l'Invansion Turque au XV e Siecle*, Paris 1937.

Aleks Buda, "Rreth Disa Problemeve te Historise se Epokes se Skenderbeut", *Shkrime Historike*, I (Tirane 1986), s. 246.

———, "Gjergj Kastrioti-Skenderbeu dhe Epoka e tij", *Studime per Epoken e Skenderbeut*, II (Tirane 1989), s. 3.

———, "Lufta e Popullit nen Udheheqjen e Skenderbeut kunder Pushtuesve Turq", *Shkrime Historike*, I (Tirane 1986), s. 199.

C. Marinesco, *Alphonse V, Roi d'Aragon et de Naples et de l'Albanie de Scanderbeg*, Paris 1923.

Djevat Kortsha, *Tri Pyetje nga Jeta e Skenderbeut*, Tirane 1923.

Fan S. Noli, *George Castrioti Scanderbeg (1405-1468)*, New York 1947.

Flamur Hadri, "Shteti Feudal Centralist Shqiptar ne Epoken e Skenderbeut dhe Marredheniet e Tij me Shtetet e Tjera", *Gjurmime Albanologjike*, 14 (Phrishtine 1985), s. 55.

Halil İnalcık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", *Fatih ve İstanbul*, I/2 (İstanbul 1953), s. 153-191.

———, "İskender Bey", *İA*, V, 1079-1082.

———, "İskender Beg", *EI²*, IV, 138-140.

———, "İskender Bey", *DİA*, XXII, 561-563.

———, "Arnawutluk", *EI²*, I, 655.

———, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1954.

Irene Beldiceanu-Steinherr-B. Bojović, "Le traité de paix entre Vlatko et mehmed II", *Balkania. Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques*, 1993.

I. Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, Jassy 1928.

Koço Bozhori, *Lufta Shqiptaro-Turke ne Shekullin XV*, Tirane 1967.

Konferenca e Dyte e Studimeve Albanologjike, I-III, Tirane 1969.

Kurt William Treptow, *Of Saints and Sinners: Native Resistance to Ottoman Expansion in Southeastern Eorope 1443-1481: George Castriota Scanderberg and Vlad III Dracula*, Doktora Tezi, Chicago University, 1995.

Marin Barleti, *Historia e Skenderbeut*, Tirane 1968.

Oliver Jens Schmıtt-G. Saint-Gullian, "Unpublished documents concerning Venice, her Albanion possessions and her relations with Skanderbeg between 1464 and 1468", *Turcica*, XXXI (Paris 1999), s. 247-312.

Selami Pulaha, *Lufta Shqiptaro-Turke ne Shekullin XV*, Tirane 1968.

Simpoziumi per Skenderbeun, Prishtine 1969.

Studime per Epoken e Skenderbeut, I-III, Tirane 1989.

Tajar Zavalani, *Historia e Shqiperise*, Tirane 1998.

Batı'yla İlişkiler

Altay Tayfun Özcan, "Bartholomaeus de Jano'nun Türklerle İlgili 1438 Tarihli Bir Mektubu", *Tarih Dergisi*, sayı: 55 (İstanbul 2012), s. 81-106.

Hans J. Kissling, "Die Türkenfrage als Europaisches Problem", *Südostdeutsches Archiv*, VII (1964), s. 39-57.

Hans J. Kissling, "Militaerische Politische Problematiken zur Türkenfrage im 15. Jahrhundert", *Bohemia: Jahrbuch des Collegium Carolinum*, V (1964), s. 108-136.

Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009.

"Düzmece Mustafa" Hadisesi

Colin Heywood, "824/824" = 1421: the "False" (Düzme) Mustafa and his Ephemeral Coinage', *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, 15-16 (1997).

Fahameddin Başar, "Mustafa Çelebi, Düzme", *DİA*, XXXI, 292-293.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Mustafa Çelebi", *İA*, VIII, 687-689.

II. Murad döneminin önemli devlet adamları ve şahsiyetleri

Abdülkadir Özcan-Zeki Sönmez, "Hacı İvaz Paşa", *DİA*, XIV, 485-487.

Cahit Baltacı, "Fahreddin Acemî", *DİA*, XII, 82-83.

Fr. Babinger, "Mihaloğlu", *EI²*, VII, 34-35.

Fahameddin Başar, "Mustafa Çelebi, Düzme", *DİA*, XXXI, 292-293.

Feridun M. Emecen, "İshak Bey", *DİA*, XXII, 524-525.

———, "Turahan Bey", *DİA*, XLI, 405-407.

Halit Biltekin, "Şeyhî", *DİA*, XXXIX, 80-82.

Hasan Yüksel, "Hacı İvaz Paşa'nın Vakıfları", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002, s. 1845-1852.

İdris Bostan, "Saruca Paşa" *DİA*, XXXVI, 169-170.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, İstanbul 1974.

İbrahim Hakkı Aydın-Tahsin Görgün, "Molla Fenari", *DİA*, XXX, 245-248.

İhsan Fazlıoğlu, "Kadızâde-i Rumi", *DİA*, XXIV, 98-100.

M. Kâmil Yazaroğlu, "Mûsâ İznikî", *DİA*, XXXI, 218-219.

Mariya Kiprovska, "Mihaloğlu Family: Gazi Warriors And Patrons of Dervish Hospices", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXII (İstanbul 2008), s. 193-222.

Mehmed Cemil, *Çandarlı Halil Paşa*, İstanbul 1933.

Mustafa Çağhan Keskin, "Bayezid Paşa: Vezir, Entelektüel, Sanat Hamisi", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVIII (İstanbul 2016), s. 1-37.

Mustafa Özkan, "Manyasoğlu Mahmud", *DİA*, XXVIII, 33-34.

Münir Aktepe, "Çandarlı İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 213-214.

———, "Çandarlı Halil Paşa", *DİA*, VIII, 212-213.

Tahsin Deliçay, "Mehmed Şah Fenarî", *DİA*, XXVIII, 529-530.

V. L. Menage, "Hadjdji Bayrâm Wali", *EI²*, III, 43.

II. Murad dönemi kültür hayatı

Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.'a kadar)*, İstanbul 1999.

Ertuğrul Önalp, "İspanyol Gezgini Pero Tafur'a Göre XV. Yüzyılın İlk Yarısında Türkler", *X. Türk Tarih Kongresi*, V, Ankara 1994, s. 2501-2514.

Necdet Öztürk, "Osmanlı İlim Ve Kültür Hayatındaki Önemli Gelişmeler (1421-1512)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, II, (İstanbul 2000), s. 49-70.

Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996.

Ramazan Şeşen, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Yapılan Tercümeler", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1991), s. 213-233.

II. Murad Dönemine Ait Yayınlanan Belgeler

Halil İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1954.

Halil İnalcık-Evgeni Radushev-Uğur Altuğ, *1455 Tarihli Paşa Livâsı İcmâl Defteri*, Ankara 2013.

Evgeni Radushev-Uğur Altuğ, *1422-1423 Tarihli Köprülü, Kastorya ve Koluna Vilâyeti Mufassal Defteri*, İstanbul 2016.

Feridun M. Emecen, "Defter-i Köhne: Pirlepe-Kırçova Kesiminin En Eski Timar Defteri (1445-1455)", *Osmanlı Araştırmaları*, XLIII (İstanbul 2014), s. 341-474.

FATİH SULTAN MEHMED DÖNEMİ (1451-1481)

Fatih Sultan Mehmed dönemi hakkında genel araştırmalar

A. Zuhuri Danışman, *Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 1945.

Ali Himmet Berki, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatihi Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı*, İstanbul 1953.

Andre Clot, *Fatih Sultan Mehmet 1432-1481*, çev. Necla Işık, İstanbul 1991.

Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmed'in Muhit ve Şahsiyeti Üzerine Bir Deneme", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIV/3-4 (Ankara 1956), s. 69-84.

Ekrem Hakkı Ayverdi, "Fatih", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 338-354.

Erhan Afyoncu, *Truva'nın İntikamı*, İstanbul 2011.

Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2002.

H. Burcu Özgüven, *Barut ve Tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 1997.

Halil İnalcık, "Mehmed II", *İA*, VII, 506-535.

———, "Mehmed II", *DİA*, XXVIII, 395-407.

———, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara 1987.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Fâtih ve Fütuhatı*, I-II, İstanbul 1953.

İsmail Hami Danişmend, *Fatih'in Hayatı ve Fetih Takvimi*, I-II, İstanbul 1953-1955.

Mithat Sertoğlu, *Fatih Sultan Mehmet*, İstanbul 1953.

Reşad Ekrem Koçu, *Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 1973.

Rhoads Murphey, "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Osmanlı İç ve Dış Siyaseti", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 239-246.

Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 1971.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574), Ders Notları*, İstanbul 1977.

Tayyib Gökbilgin, "Ronesans Hukumdari Fatih", *Bilgi*, sayı: 73 (1953), s. 9-10.

Yaşar Yücel, "Reformcu Bir Hükümdar: Fatih Sultan Mehmed", *Belleten*, sayı: 212 (Ankara 1991), s. 79-86.

Fatih'in ilk saltanatı hakkında

Franz Babinger, "İkinci Mehmed'in Fatih Olmazdan Önceki İlk Padişahlığı: İkinci Murad'ın Tahtı Terkedişi ve Yeniden Cülûsu", çev. Erol Mintaş, *Tarih ve Toplum*, I/4 (Nisan 1984), s. 10-12.

Fetihden önce İstanbul'un genel bir değerlendirmesi

Doğan Kuban, *İstanbul, Bir Kent Tarihi*, İstanbul 1996.

Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 2000.

———, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2001.

———, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999.

Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Feridun Dirimtekin, *Fetihden Önce Haliç Surları*, İstanbul 1956.

Halil İnalcık, "Istanbul", *EI²*, IV, 224-248.

———, "İstanbul", *DİA*, XXIII, 220-239.

Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989.

Yannis Kordatos, *Bizans'ın Son Günleri*, çev. Muzaffer Baca, İstanbul 1999.

İstanbul'un fethi ve fethin etkileri

1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (24-25 Mayıs 1996), İstanbul 1997.

2. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (30-31 Mayıs-1 Haziran 1997), İstanbul 1997.

A. D. Mordtmann, *Belagerung und Eroberung Constantinopels durch die Türken in Jahre 1453 nach Originalquellen Bearbeitet*, Stuttgart 1858.

A. Hamid Ongunsu, "Beşyüzüncü Fetih Yılı Münasebetiyle Bâzı Düşünceler", *Tarih Dergisi*, sayı: IV/7 (İstanbul 1952), s. 1-10.

Abdülkadir Özcan, "Akşemseddin, Fatih ve Fetih", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Konya 2000, s. 245-250.

———, "İstanbul'un Fethinin Doğu ve Batı Dünyalarındaki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 4 (Isparta 1999), s. 99-104.

Adnan Adıvar, "İstanbul'un Fethi Sırasında Bizans ve Türk Kültür Vaziyeti", *Tarih Dergisi*, sayı: 9 (İstanbul 1954), s. 1-13.

Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, I, *Çağdaşların Tanıklığı*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2004.

———, *İstanbul'un Fethi, II, Dünyadaki Yankısı*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2006.

———, *İstanbul'un Fethi*, III, *İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2008.

Ahmed Muhtar Paşa, *Feth-i Celîl-i Konstantıniyye*, İstanbul 1994.

Ahmet Ateş, "Fetihden Az Sonra Bir İstanbul Tasviri", *Fatih ve İstanbul*, I/I (İstanbul 1953), s. 17-18.

———, "İstanbul'un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *Tarih Dergisi*, sayı: 7 (İstanbul 1952), s. 11-50.

Albert Gabriel, "Rumeli Hisarı", çev. Fehmi Karatay, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, V (İstanbul 1959), s. 101-131.

Ali Yardım, "Fetih Hadisi Üzerine Bir Araştırma", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, XIII/2, 116-123.

Aydın Ayhan, "İslam Ordularının İstanbul'u Fetih Teşebbüsleri ve Feth-i Mübin", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 78 (İstanbul 1992), s. 109-140.

Carl Göllner, "İstanbul'un Düşüşünden Sonra Haçlı Seferi Planları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, çev. Doğan Gün, sayı: 35 (Ankara 2003), s. 251-257.

Çiğdem Kafesçioğlu, *The Ottoman Capital in the Making. The Reconstruction of Contantinople in the Fifteenth Century*, Doktora Tezi, Harvard University, Harvard 1996.

D. Nicolle, J. Haldon, S. Turnbull, *Konstantinopolis'in Düşüşü: Ordular-Surlar-Kuşatma*, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2010.

Enrico Basso, "İstanbul'un Fethini Müteakip İstanbul'daki Hristiyan Casusların Raporları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 247-252.

Erhan Afyoncu, *Truva'nın İntikamı*, İstanbul 2009.

Eugenettu Mosatti, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul 1946.

Fahri Unan, "İstanbul'un Fethi, Fâtih Külliyesi ve İmparatorluk", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. yılı Özel Sayısı (Ankara 1999), s. 83-91.

Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1976.

Feridun M. Emecen, "İstanbul'un Fethi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 312-321.

———, "İstanbul'un Fethi", *DİA*, XXIII, 212-220.

———, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003.

———, *Fetih ve Kıyamet 1453: İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları*, İstanbul 2012.

"Hukuki Bir Tartışmanın Tarihi Zemini: İstanbul Nasıl Alındı?", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 29 Mayıs-1 Haziran 2013*, ed. Feridun M. Emecen- Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 35-41.

Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları, İstanbul 1964.

Franz Babinger, "Ein Venedischer Lageplan der Feste Rumeli Hisary", *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschicte Südosteuropas und der Levante, II* (München 1966), s. 184-189.

G. Schlumberger, *İstanbul'un Muhasarası ve Zaptı*, çev. M. Nahid, İstanbul 1330.

Gábor Ágoston, "15. Yüzyılda Batı Barut Teknolojisi ve Osmanlılar", *Toplumsal Tarih*, sayı: 18 (İstanbul 1995), s. 10-15.

———, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

Hakkı Dursun Yıldız, "İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Muhasaraları", *Lâle*, I/1 (İstanbul 1982), s. 27-32.

Halil İnalcık, "Fâtih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşaası", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, çev. Fahri Unan, sayı: 3 (Samsun 1988), s. 215-225.

———, "Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası", *Dünya Kenti İstanbul*, İstanbul tsz., s. 22 -37.

———, "Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Fethi ve İmparatorluk. İstanbul'un Fethinin 511. Yıldönümü Münasebetiyle", *Türk Kültürü*, II/20 (Ankara 1964), s. 8-13.

———, "İstanbul-Türk Devri", *DİA*, XXIII, 220-239.

———, "İstanbul'un Fethinin Yakın Sebepleri", *DTCF Dergisi*, XI (Ankara 1953), s. 345-354.

———, "Osmanlı Devletinin Yükselişi, Fatih Sultan Mehmed", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 301-314.

Hasan Kazankaya, *İstanbul'un Fethi ve Fethin Karanlık Noktaları*, I-II, İstanbul 1990.

Hüseyin Dağtekin, "İstanbul'un Fethinde Kullanılan Yürür Kuleler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/1-2 (Ankara 1951), s. 153-163.

———, "Rumeli-Hisarının Askerî Ehemmiyeti", *Fatih ve İstanbul*, I/2 (İstanbul 1953), s. 117-137.

İbrahim Kafesoğlu, "XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957), s. 1-16.

İsmail Lütfi Çakan, "Fetih Hadisi", *Hadislerle Gerçekler*, II, İstanbul 1993, s. 251-255.

İsrafil Balcı, "İstanbul'un Fethine İlişkin Hadis Rivayetlerine Farklı Bir Yaklaşım", *Osmanlı İstanbulu II, II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014*, ed. Feridun M. Emecen- Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014,s. 859-889.

İstanbul Armağanı, I, Fetih ve Fatih, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995.

John Haldon-Stephan Turnbull-David Nicolle, Konstantinopolis'in Düşüşü, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2010.

Kenan İnan, "Fatih Sultan Mehmed-İstanbul'un Fethi ve Etkileri", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 279-311.

Kritovulos, *İstanbul'un Fethi,* haz. Muzaffer Gökman, İstanbul 1967.

Levon Penos Dabağyan, *Fatih ve Fetih Olayı,* İstanbul 1976.

Louis Mitler, "The Genoese in Galata: 1453-1682", *IJMES,* 10 (1979), s. 71-91.

Mahmut Ak-Fahameddin Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü,* İstanbul 2003.

Marius Cenard, "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri", çev. İsmail Hami Danişmend, *İstanbul Enstitüsü Dergisi,* II (İstanbul 1956), s. 213-259.

Melville Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet, 1453 İstanbul Kuşatması,* çev. Cengiz Tomar, İstanbul 2008.

Michel Balivet, *Bizans ve Osmanlı,* çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2009.

Midhat Sertoğlu, "İstanbul Kaç Defa Muhasara Edilmişti?", *Resimli Tarih,* IV/41 (İstanbul 1953).

N. Iorga, "İstanbul'un Zaptı Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak", çev. Fazıl Işıközlü-Adnan Erzi, *Belleten,* sayı: 49 (Ankara 1949), s. 107-147.

Naim A. Güleryüz, "Fetih Öncesi ve Feth-i Hakani Sonrası İstanbul'da Musevi İbadethaneleri", *Osmanlı İstanbulu II, II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014,* ed. Feridun M. Emecen- Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014,s. 439-454.

Nestor İskender, *İstanbul, Çar Şehrinin Hikâyesi, Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı,* çev. Gamze Öksüz-Fatih Yapıcı, İstanbul 2014.

Nicolas Vatin, "Tursun Beg assistatil au siège de Constantinople en 1453?", *WZKM,* 91 (2001), s. 317-329.

Nicolo Barbaro, *Konstantiniye Muhasarası Ruznâmesi,* çev. Şemsettin S. Diler, İstanbul 1976.

Norman Housley, *Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi (1453-1505),* çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2016.

Önder Bayır, "Çağ Açan Fetih İçin Yapılan Hazırlıklar", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 322-337.

Razi Maner, "Fethe ve Fâtih'e Dair", *Hayat-Tarih*, sayı: 12 (İstanbul 1971), s. 28-34.

Refet Yinanç, "Fatih'in Türkçe İstanbul Fetihnamesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 29 (İstanbul 1984), s. 18-23.

Reşat Öngören, "Fetih Sonrası İstanbul'daki İlk Tasavvufi Yapılanmalar ve Fâtih Sultan Mehmed", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs-1 Haziran 2013*, ed. Feridun M. Emecen-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 383-396.

Roger Crowley, *1453; Son Büyük Kuşatma*, çev. Cihat Taşçioğlu, Ankara 2006.

Stefan Zweig, "Bizans'ın Fethi", *Yıldızının Parladığı Anlar*, çev. Burhan Arpad, Ankara tsz., s. 3-27.

Seyyid Muhammed es-Seyyid M., "Modern Arap Tarihçiliğinde İstanbul'un Fethi", *Osmanlı İstanbulu II, II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014*, ed. Feridun M. Emecen- Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014,s. 267-276.

Steven Runciman, *Konstantiniyye Düştü*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 1972.

Steven Runciman-N. Rubistein-R. R. Betts-B. Lewis-P. Wittek, "İstanbul'un Sukutu", çev. Orhan Şaik Gökyay, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II (İstanbul 1956), s. 183-212.

Süheyl Ünver, *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, Ankara 1976.

Süleyman Hayri Bolay, "Bizanslı Alimlerin İstanbul'dan Kaçma ve Rönesansı Başlatma Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVIII (Ankara 1986), s. 135-142.

Şehabeddin Tekindağ, "İbn Kemal'e Göre Fâtih'in İstanbul Muhasara ve Zabtı", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, I (İstanbul 1955), s. 1-12.

———, "İstanbul Kuşatmasında İki Önemli Olay", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1980-81), s. 1-6.

Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Françis'den İstanbul'un Fethi, çev. Kriton Dinçmen, İstanbul 1992.

Şerif Baştav, "Fatih İstanbul'u Kimlerden Aldı?", *Türk Kültürü*, sayı: 32 (Ankara 1965), s. 501-507.

———, "XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihine Göre İstanbul'un Muhasarası ve Zabtı", *Belleten*, sayı: 69 (Ankara 1954), s. 51-82.

Tahsin Ünal, "İstanbul Fethinin Teknolojik ve Manevi Yanları", *Türk Kültürü*, sayı: 32 (Ankara 1965), s. 727-735.

Tarih Boyunca İstanbul Semineri, İstanbul 1989.

Tayyib Gökbilgin, "İstanbul'un Fethi", *İA*, V/2, 1185-1189.

———, "İstanbul fethinin bugün taşidiği anlam ve önemi", *Türk Yurdu*, (1965).

The Fall of Constantinople, haz. B. Lewis-R. Bett- N. Rubenstein-P. Wittek, Londra 1955.

Uğur Genç, "Haliç Zinciri Üzerine Bir Değerlendirme: Kuşatma Sırasında Liman Girişi Nasıl Kapatıldı?", *Osmanlı İstanbulu II, II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014*, ed. Feridun M. Emecen- Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014,s. 71-88.

V. Mirmiroğlu, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul 1946.

Zorzi Dolfin, "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı", çev. Samim-Suat Sinanoğlu, *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 19-62.

Osmanlı-Akkoyunlu ve Osmanlı-Karakoyunlu ilişkileri

Adnan S. Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, sayı: 70 (Ankara 1954), s. 179-221.

Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1966), s. 67-83.

———, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması", *Belleten*, sayı: 82 (Ankara 1957), s. 261-296.

Erhan Afyoncu, "Otlukbeli", *DİA*, XXXIV, 4-6.

Faruk Sümer, "Fatih'in Anadolu Birliğinin Gerçekleştirilmesindeki Mühim ve Büyük Rolü", *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı: 41 (İstanbul 1953), s. 2282-2292.

———, "Uzun Hasan" *DİA*, XLII, 261-264.

Feridun M. Emecen, "Fatih Sultan Mehmed ve Ekrafındaki Dünya: Osmanlı Devleti'nin Doğu Komşuları", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIII (İstanbul 2009), s. 65-85.

Gian Roberto Scarcia, "Venezia e la Persia tra Uzun Hasan e Tahmâsp (1454-1572)", *Acta Iranica*, III (1974), s. 419-438.

H. Basri Karadeniz, "Karaman Sürgünleri (1467-1474)", *Belleten*, LXXIX/284 (Nisan 2015), s. 73-104.

İlhan Erdem, "Akkoyunlu Kaynaklarına Göre Otlukbeli (Başkent) Savaşı", *OTAM*, sayı: 4 (Ankara 1993), s. 151-159.

John E.Woods, *Akkoyunlular Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2005.

M. C. Şehabettin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebeti Hakkında Araştırma", *Tarih Dergisi*, sayı: 17-18 (İstanbul 1962-63), s. 43-76.

Mehmet Emin Üner, "Osmanlı-Akkoyunlu Hakimiyet Mücadelelerinde Karamanoğulları'nın Rolü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 158 (İstanbul 2005), s. 175-188.

Mükrimin Halil Yinanç, "Karakoyunlular", *İA*, VI, 292-305.

Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı", *Türkiyat Mecmuası*, VI (İstanbul 1939), s. 285-322.

Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşı'nın Yeri ve Önemi Paneli, haz. Enver Konukçu, Ankara 1997.

Şahin Fazıl Farzalı, "Osmanlı İmparatorluğu ve Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi Devletleri Arasında Elçiliklerin Teşkili ve Görevleri (15-16. yy.)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu*, Ankara 1992.

———, "Hunbaha Vergisi ve Sultan Mehmet Fatih'in 1473 Tarihinde Akkoyunlu Sarayına Gönderdiği İki Mektup Hakkında", *XII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1999, s. 919-923.

Şerafettin Turan, "Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, III/5-6 (Ankara 1966), s. 63-118.

V. Minorsky, *La Perse au XV siecle entre la Turquie et Venise*, Paris 1933.

Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, XV. Yüzyılda İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi*, Ankara 1948.

Uzun Hasan-Fâtih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnâmeleri, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2006.

Trabzon seferi

Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1966), s. 67-83.

M. Fahrettin Kırzıoğlu, "1461 "Turabuzon" Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmed'in Aştığı "Bulgar Dağı" Neresidir?", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967, s. 322-329.

Heath W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi 1461-1581*, İstanbul 1981.

Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara 2002.

Osmanlı-Memlük ilişkileri

Şehabeddin Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 30 (İstanbul 1976), s. 73-98.

Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memluklar, İslam Dünyasında İmparatorluk, Diplomasi ve Rekabet*, çev. Zeynep Rona, İstanbul 2016.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri

Boško I. Bojovic, "Dubrovnik (Ragusa) et les Ottomans, II: Onze actes de Mehmed II en vieux-serbe, 1473-1476", *Turcica,* (Paris 1992), s. 145-173.

Osmanlı-İtalya ilişkileri

Avery Delano Andrews, *The Turkish Threat to Venice 1453-1463*, Doktora Tezi, Pennsylvania University 1962.

Berindei et Gilles Veinstein, "La Tana-Azaq de la Prensence Italienne à l'Empire Ottomane (fin XIIIe-milieu XVIe siecle)", *Turcica,* (Paris 1976) s. 110-202.

Epistola ad Mahomatem II (Epistle to Mohammed II), trans., ed. and notes by Albert R. Baca, New York 1990.

Enrico Basso, "İşbirliğinden Ayrılığa: XIV ve XV. Yüzyıllarda Cenevizliler ve Türkler", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 355-362.

Eric Dursteler, "Commerce and Coexistence: Veneto-Ottoman Trade in the Early Modern Era", *Turcica,* XXXIV (Paris 2002), s. 105-134.

Eugenettu Mosatti, "Venedik Tarihinde Türk Savaşları", çev. Emrullah Nutku, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası,* sayı: 12 (Aralık 1978), s. 26-29.

F. Filelfo, *Fatih Sultan Mehmed ve Françesko Filelfo,* çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Franz Babinger, "Contraffazzioni Ottomane dello zecchino Veneziano nel XV secolo", *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschicte Südosteuropas und der Levante, II,* München 1966, s. 113-126.

———, "Fatih Sultan Mehmed ve İtalya", çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Belleten,* sayı: 65 (Ankara 1953), s. 41-82.

Guistia Olgiati, "Osmanlı Gelişmesi Karşısında (1453-1473) Cenova Kolonileri", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem,* sayı: 20 (Ankara 1995), s. 699-707.

Günvar Otmanbölük, "Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e Gönderdiği Mektup", *Hayat Tarih Mecmuası,* sayı: 5 (İstanbul-Mayıs 1977), s. 21-27.

Halil İnalcık, "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", *Venezia, Centro di Mediazione Tra Oriente e Occidence,* Ed. H.G. Beck-M. Manussacas-A. Pertusi, Firenze 1977, s. 83-94.

———, *Osmanlılar ve Haçlılar,* çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2014.

———, "Papa II. Pius'un Fâtih'e Mektubu", *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet,* İstanbul 2016, s. 171-183.

Hans Pfeffermann, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği,* çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Otranto'nun Zabtından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten,* sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti,* çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009.

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571,* II, Philadelphia 1978.

Konstantinos Giakoumis, "Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 373-382.

Mahmut Şakiroğlu, "Agostino Pertusi, La Caduta di Costantinoli", *Belleten*, sayı: 178 (Ankara 1981), s. 139-154.

Maria Pia Pedani, *"Osmanlı Padişahının Adına", İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara 2011.

———, "The Ottoman Empire and Gulf of Venice (15th - 16th c)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum bildirileri* yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 585-600.

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Momcilo Spremiç, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Belleten*, sayı: 185 (Ankara 1983), s. 363-390.

Norman Housley, *Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi (1453-1505)*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2016.

Şerafettin Turan, "Fatih'in İtalya Seferi", *Vakıflar Dergisi*, IV (Ankara 1958), s. 139-147.

Tommaso Bertele, *Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2012.

Rodos kuşatması

E. Brockman, *The Two Sieges of Rhodes, 1480-1522*, Londra 1969.

Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522*, çev. Tülin Altınova, İstanbul 2004.

Kafkas ve Kırım politikası

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye-Rusya*, Ankara 1990.

———, *Rusya Tarihi*, Ankara 1993.

Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, İstanbul 2009..

Alexandre Bennigsen and Chantal Lermercier-Quelquejay, "Le Khanat de Crimée au Début du XVIe Siècle. De la Tradition Mongole à la Suzeraineté Ottomane, d'après un Document Inédit des Archives Ottomanes", *CMRS*, 13 (1972), s. 321-337.

Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlıların Kafkas İllerini Fethi 1451-1590*, Ankara 1993.

Fevzi Kurtoğlu, "Son Altınordu Hükümdarının Osmanlı Hükümdarı Mehmed II.ye Bir Mektubu", *Belleten*, II/ 5-6 (Nisan 1938), s. 247-250.

———, "İlk Kırım Hanlarının Mektupları", *Belleten*, sayı: I/3-4 (Ankara 1937), s. 641-655.

Halil İnalcık, "Hadjdji Girây", *EI²*, III, 43-45.

———, "Hacı Giray", *İA*, V/I, 25-27.

———, "Kırım Hanlığı", *İA*, VI, 746-756.

———, "Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, 450-458.

———, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *Belleten*, sayı: 30 (Ankara 1944), s. 185-229.

———, "Power Relationships between Russia, the Crimea and the Ottoman Empire as Reflected in Titulature", *Passé Turco-Tatar, Présent Soviétique, Études offertes à Alexandre Bennigsen*, ed. Ch. Lemercier-Quelquejay, Louvain-Paris 1986, s. 175-211.

M. Cazacu-K. Kevonian, "La Chute de Caffa en 1475 à la Lumière de Nouveaux Documents", *CMRS*, 17 (1976), s. 495-538.

Yücel Öztürk, Osmanlı *Hakimiyetinde Kefe (1475-1600)*, Ankara 2000.

———, "Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım Hanlığı", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 13-48.

Batı yönündeki fetihler

Anthony Bryer, "Ludovico da Bologna and the Georgiend and Anatolian Embassy of 1460-1461", *Bédi Kartlisa. Revue de Katvélogie*, 19-20 (1965), s. 178-198.

Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopol bis zum Frieden von Belgrad", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI (1935), s. 53-115.

E. A. Zachariadou, "The First Serbian Campaigns of Mehemmed II (1454-1455)", *Annali dell'istituto Orientale di Napoli*, XIV (Naples 1964), s. 837-840 (Tıpkı basımı: *Romania and Turks (c. 1300-c. 1500)*, Londra 1985).

Enes Pelidija, "Sultan Mehmed II, Bosna ve Boşnaklar", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 39-48.

Feridun Dirimtekin, "Belgrad'ın İki Kuşatması", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II (İstanbul 1956), s. 51-86.

Franz Babinger, "Fatih'in Yunanistan'ı Fethi", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 9 (İstanbul 1969), s. 32-34.

Franz Babinger, "An Italian Map of the Balkans, Presumably Owned by Mehmed II, the Conqueror (1452-1453)", *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschicte Südosteuropas und der Levante*, II (München 1966), s. 170-179.

———, "Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21./22. Juli 1456", *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschicte Südosteuropas und der Levante*, II (München 1966), s. 263-310.

Gábor Barta, *Nándorfehérvár* 1456, Budapest 1985.

Halil İnalcık, "Fatih ve Ege Denizi", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 91-98.

Hicran Yusufoğlu Akın, "Fatih ve Macar Kralı Matyas Arasındaki Yayça Mücadelesi", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 841-846.

———, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1159-1168.

Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 187-195.

Mehmet Hacısalihoğlu, "Sırbistan", *DİA*, XXXVII, 120-126.

Mihail Guboğlu, "Fatih'in Ştefan Çel Mare Üzerine İki Boğdan Seferi (1474-1476)", *Belleten*, sayı: 185 (Ankara 1983), s. 139-194.

Yasemin Demircan, "Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 363-372.

Fatih'in son seferinin nereye olduğu hakkındaki tartışmalar

Bülent Çetinor, "Fatih Sultan Mehmet'in Otağ Yeri ve Hünkar Çeşmesi", *İlgi*, sayı: 53 (İstanbul 1988), s. 18-20.

Faruk Sümer, "Fâtih'in Son Seferi Hangi Devlete Karşı İdi?", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 369-372.

Fatih Sultan Mehmed'in ölümü hakkındaki tartışmalar

Arslan Terzioğlu, "Devrinin Kaynakları Işığında Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Tarih ve Toplum*, sayı: 115 (İstanbul 1993), s. 24-32.

Bedi Şehsuvaroğlu, "Osmanlı Padişahlarının Akibetleri ve Ölüm Sebepleri Hakkında Tıp Tarihi Bakımından Bir İnceleme", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 392-411.

C. A. J. Armstrong, "Fatih'in Ölümü ile İlgili Bir Tartışma", çev. Zarif Orgun, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı: 1 (İstanbul 1979), s. 26-28.

Edhem Eldem, "II. Mehmet İle V. Mehmet Reşad'ın Ölümleri ve Cenazeleri", *Toplumsal Tarih*, sayı: 110 (İstanbul 2003), s. 56-61.

Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü ve Hadiseleri Üzerine Bir Vesika, düzenleyen. A. Süheyl Ünver, İstanbul 1952.

Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Sultan Mehmed Zehirlendi mi?, Eceli ile mi Öldü?*, Ankara 1965.

Franz Babinger, "Venedikliler'in Fâtih'i Zehirleme Teşebbüsleri", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 4 (İstanbul 1969), s. 16-20.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşanın II. Bâyezid'i Saltanata Davet Arizası", *Belleten*, sayı: 97 (Ankara 1961), s. 75-77.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten,* sayı: 134 (Ankara 1970), s. 231-234.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten,* sayı: 155 (Ankara 1975), s. 473-482.

Naşid Baylav, "Vesikalar Işığı Altında Fatih Zehirlendi", *Tarih Dünyası*, sayı: 3, (İstanbul 1965).

Osmanlılar ve Ölüm, yay. G. Veinstein, çev. Ela Güntekin, İstanbul 2007.

Şehabeddin Tekindağ, "Fatih'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 95-108.

Şerafettin Turan, "Fatih'in Ölümü", *Türk Yurdu*, 4 (1955).

Turgut Akpınar, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümündeki Esrar: Fatih Zehirlendi mi?", *Tarih ve Toplum*, sayı: 111 (İstanbul 1993), s. 30-36.

Zeki Arıkan, "Fatih'in Ölümü Üzerine", *Tarih ve Toplum*, XX/117 (Eylül 1993), s. 2.

Fatih döneminde gayrimüslimlerle ilişkiler

Aurel Decei, "Patrik II. Gennadios Skolarios'un Fâtih Sultan Mehmed İçin Yazdığı Ortodoks İ'tikad-nâmesinin Türkçe Metni", *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 98-116.

Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: the Church and the Ottoman Empire: 1453-1923*, Cambridge 1983.

Halil İnalcık, "The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottomans", *Turcica*, XXI-XXIII (Paris 1991), s. 407-436.

Louis Mitler, "The Genoese in Galata: 1453-1682", *IJMES*, 10 (1979), s. 71-91.

Minha Rizen, *A History of the Jewish Community in İstanbul, the Formative Years 1453-1566*, Leiden 2002.

Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge 1968.

Şehabeddin Tekindağ, "Osmanlı İdâresinde Patrik ve Patrikhâne", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1967), s. 52-55.

———, "Patrik ve Patrikhane Hakkında Düşünceler", *Türk Kültürü*, sayı: 32 (Ankara 1965), s. 509-513.

T. Halasi-Kun, "Gennadios'un İtikatnamesi", çev. R. Özdem, *Ülkü*, X/60 (Ankara 1938), s. 520-540.

———, "Gennadios' Confession of Faith", *Archivum Ottoman*, XII (1987-1992), s. 5-104.

Fatih dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Kızıl Ahmed Bey", *DİA*, XXV, 543.

Adil Bebek, "Hayalî", *DİA*, XVII, 3-5.

Ahmet Kankal, "Ali Kuşçu", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXVI/I-II (Ankara 1996), s. 103-118.

Ali Haydar Bayat, "Ahi Çelebi Mehmed", *DİA*, I, 528-529.

Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", *DİA*, II, 408-410.

"İshak Paşa", *DİA*, XXII, 537-538.

Enes Pelidiya-Feridun M. Emecen, "İsa Bey", *DİA*, XXII, 475-476.

Feridun Emecen, "Zağanos Paşa", *DİA*, XLIV, 72-73.

Feridun Dirimtekin, "Sadr-ı Âzam Adnî Mahmud Paşa", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, IV (İstanbul 1958), s. 167-190.

Halil İnalcık, "Ahmad Pasha Bursalı", *EI²*, I, 292.

———, "Ahmad Pasha Gedik", *EI²*, I, 292-293.

Hasan Gökbulut, "Kafiyeci", *DİA*, XXIV, 154-155.

Hedda Reindl Kiel, "Gedik Ahmed Paşa", *DİA*, XIII, 543-544.

———, "Rum Mehmed Paşa", *DİA*, XXXV, 226-227.

İdris Bostan, "Baltaoğlu Süleyman Bey", *DİA*, V, 41.

İlyas Üzüm, "Hatibzâde Muhyiddin Efendi", *DİA*, XVI, 463-464.

İsmail Erünsal, "Fâtih Devri Kütüphâneleri ve Molla Lütfî Hakkında Birkaç Not", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1980-81), s. 57-78.

———, "Kasım Paşa Cezerî", *DİA*, XXIV, 545-546.

———, "Sarıca Kemal", *DİA*, XXXVI, 150-151.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in Vezir-i Âzamlarından Mahmud Paşa ile Şehzade Mustafa'nın Araları Neden Açılmıştı?", *Belleten*, sayı: 112 (Ankara 1964), s. 719-728.

———, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1986.

Kevork Pamukçiyan, "Ermenice Bir Elyazmaya Göre Vezir-i Âzam Mahmud Paşa (?-1474)", *Tarih ve Toplum*, VI/32 (Ağustos 1986), s. 9-13.

M. Kâmil Yaşaroğlu, "Molla Gürani", *DİA*, XXX, 248-250.

———, "Musannifek", *DİA*, XXXI, 239-240.

Mükrimin Halil Yinanç, "Ahmed Paşa, Gedik", *İA*, I, 193-199.

Muharrem Eren, *Zağnos Paşa*, Balıkesir 1994.

Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *DİA*, XVII, 413-415.

Münir Aktepe, "Çandarlı Halil Paşa", *DİA*, VIII, 212-213.

Nuran Yıldırım, "Sabuncuoğlu Şerefeddin", *DİA*, XXXV, 358-359.

Nuri Özcan, "Hasan Çelebi Fenarî", *DİA*, XVI, 313-315.

Olga Zıroyeviç, "Der Sandschakbey von Mederevo Ali Bey Mihaloğlu", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 657-576.

Orhan F. Köprülü-Mustafa Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, II, 299-302.

Özkan Ertuğrul, "Gülbahar Hatun", *DİA*, XIV, 230-231.

Reşat Öngören, "Muslihuddin Mustafa", *DİA*, XXXI, 269-271.

Sara Nur Yıldız, "Şükrullah", *DİA*, XXXIX, 257-258.

Şehabeddin Tekindağ, "Sadrazam Adnî Mahmud Paşa'ya Ait Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten*, sayı: 95 (Ankara 1960), s. 509-527.

———, "Mahmud Paşa", *DİA*, XXVII, 376-378.

Theoharis Ph. Stavrides, *The Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelovic (1453-1474)*, Harvard 1996.

V.L. Menage, "Bahir Çelebi", *EI²*, I, 1078.

Yusuf Küçükdağ, "Karamanî Mehmed Paşa", *DİA*, XXIV, 449-451.

Zeki Sönmez, "Ayas Ağa", *DİA*, IV, 201.

Fatih Sultan Mehmed döneminde oluşan hükümdarlık anlayışı

Halil İnalcık, "Osmanlı Padişahı", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/4 (Ankara 1958), s. 68-79.

———, "Padişah", *İA*, IX, 491-495.

Fatih dönemi kültür hayatı ve imar-iskân faaliyetleri

Ahmed Refik, *Fatih Sultan Mehmed ve Ressam Bellini*, haz. Önder Kaya, İstanbul 2006.

A. M. Schneider, "Die Bevölkerung Konstantinopels im XV. Jahrhundert", *Nachr, der Akad. der Wiss*, Göttingen 1949.

Beşir Ayvazoğlu, "Fâtih, Bellini ve Rönesans", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs-1 Haziran 2013*, ed. Feridun M. Emecen-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 571-577.

Ekrem Hakkı Ayverdi, "Rumeli-Hisarı ve İstanbul'da İlk Osmanlı Kitâbesi", *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 63-98.

———, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*, İstanbul 1958.

Emil Jacobs, "Mehemmed II. Der Eroberer, Seine Beziehunger Renaissance und Seine Büchersammling", *Oriens*, 2 (1949), s. 6-30.

Franz Babinger, "Fâtih Sultan Mehmed ve Sanat", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 11 (İstanbul 1969), s. 34-36.

———, "Fâtih Sultan Mehmed'in Edebiyatla İlgisi", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 12 (İstanbul 1969), s. 32-34.

———, "Fâtih ve Ressam Gentile Bellini", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 7 (İstanbul 1969), s. 85-88.

——, "Fâtih'in Hocaları", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 4 (İstanbul 1970), s. 27-29.

Halil İnalcık, "Osmanlı Devletinin Yükselişi, Fatih Sultan Mehmed", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 301-314.

——, "The Hub of the City: the Bedestan of İstanbul", *International Journal of Turkish Studies*, I/I (1979-80), s. 1-17.

İsmail E. Erünsal, "The Development of Ottoman Libraries from the Conquest of Istanbul (1453) to the Emergence of the Independent Library", *Belleten*, sayı: 227 (Ankara 1996), s. 93-125.

J. von Karabacek, "Abendlaendische Künstler am Hofe Muhammed II des Eroberers", *Denkschriften der Akad. der Wissenchaften in Wien, Philos-Hist. Klasse*, 92 (1918).

Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", *DOP*, 37 (1983), s. 15-34.

——, "Cyriacus of Ancona and the Ottoman Sultan Mehmed II", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, LXIII (1980), s. 242-246.

——, "A Sultan of Paradox: Mehmed the Conqueror as a Patron of the Arts", *Oxford Art Journal*, V/1 (1982), s. 3-8.

Margaret Meserve, *Empires of Islam in Renaissance Historical Thought*, Harvard 2008.

——, "Medieval Source for Renaissance Theories on the Origins of Ottoman Turks", *Europa und die Turken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 409-436.

Mustafa Soykut, "Tarihi Perspektiften İtalyan Şarkiyatçıları ve Türkologları", *Doğu-Batı*, sayı: 20 (Ankara 2002), s. 41-84.

——, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul 2007.

Nancy Bisaha, *Creating East and West: Renaissance Humanist and the Ottoman Turks*, Philadelphia 2004.

Rönesans ve Osmanlı Dünyası, der. Anna Contadini-Claire Norton, çev. Ebru Kılıç, İstanbul 2015.

Stefanos Yerasimos, *Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul 1993.

Tahsin Görgün, "Fatih Dönemi İstanbul'unda Bazı Felsefi Tartışmalar ve Siyaset Teorisi", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu*

Sempozyumu, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, ed. Feridun M. Emecen-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 407-417.

Tahsin Öz, "İstanbul'da Fatih Tophanesi", *Atatürk Konferansları (1964-1968)*, II, Ankara 1970, s. 131-138.

Fatih döneminde Osmanlı Devleti'nin malî ve idarî yapısı

Bistra A. Cvetkova, "Sur Certains Reformes du Regime Foncier du Kemps de Mehmed II", *JESHO*, 6 (1963), s. 104-120.

Halil İnalcık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarih Kaynakları", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15 (İstanbul 1955), s. 51-75.

İbrahim Artuk, "Fatih Sultan Mehmed ve Onu Müteakip II. Bayezid'le Cem Adına Kesilmiş Sikkeler", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 1-44.

Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi (1453-1559)*, II, İstanbul 1995.

Mustafa A. Mehmed, "De Certains Aspects de la Societe Ottomane a la Lumiere de la Legislation (Kanunname) du sultan Mahomet II (1451-1481)", *Studia et acta Orientalia*, 2 (1959), s. 127-160.

N. Beldiceanu, "Recherches sur la reforme fonciere de Mehmed II", *Acta Historica*, 4 (1965), s. 27-39.

Barnette Miller, *The Palace School of Muhammad the Conqueror*, Cambridge 1941.

Fatih dönemi ile ilgili vesika ve kaynak neşirleri

Adnan Erzi-Necati Lugal, *Fatih Devrine Ait Münşeat Mecmuası*, İstanbul 1956.

Ahmed Refik [Altınay], "Fatih Devrine Aid Vesikalar", *TOEM*, IX-XIII/49-77 (İstanbul 1340), s. 1-58.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Fermânları", *Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, III/2-3 (İstanbul 1339), s. 103-108.

Aurel Decei, "Tratatul de Pace-Sulhname-încheiat între sultanul Mehmed II şi Ştefan cel Mare în 1479", *Revista istorica româna*, XV (Bucureşti 1945), s. 465-494.

Bir Yeniçerinin Hatıratı, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.

F. Babinger, *Sultanische Urkunden zur Geschichte der Osmanischen Wirtshaft und Staatsverwaltung am Ausgang der Herrschaft Mehmeds II., des Eroberers. I. Teil, Das Qânûnnâme-i Sultânî ber Müdscheb-i Örf-i Osmanî,* Münih 1955.

Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri, ed. Mehmet Çelik, İstanbul 2015.

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938.

Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler, haz. Abdullah Uçman, İstanbul 1976.

Halil İnalcık, "Bursa Şeriye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", *Belleten*, sayı: 44 (Ankara 1947), s. 693-709.

Hans Georg Majer, "Fatih Sultan Mehmed Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi", çev. Samira Kortantemer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: 3 (İzmir 1987), s. 115-140.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış Veya Şüphe ile Örtülü Bazı Olaylar ve Bu Hususa Dair Vesikalar", *Belleten*, sayı: 163 (Ankara 1977), s. 507-554.

Kanunnâme-i Âl-i Osman, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2003.

Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örf-i Osmani: II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler, yay. haz. Robert Anhegger- Halil İnalcık, Ankara 1956.

Kenan Ziya Taş, "Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri", *OTAM*, sayı: 7 (Ankara 1996), s. 427-471.

Mahmut Şakiroğlu, "Fatih Sultan Mehmed'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 25 (Ankara 1982), s. 211-225.

Mohammad Mokri, "Un farmân de Sultân Husayn Bàyqàra Recomandant la Protection d'une Ambassade Ottomane en Khorâsân en 879/1474", *Turcica*, (Paris 1975), s. 68-79

N. Beldiceanu, *Actes de Mehmed II et de Bayezid II du MS. fonds Turc Ancien 39*, II, Paris 1964.

———, *Les Actes des Premiers Sultans conserves dans les Manuscrits Turks de la Bibliotheque Nationale a Paris*, I, Paris ve Lahey 1960.

———, *Code de lois coutumieres de Mehmed II. Kitâb-i qavânîn-i örfiyye-i Osmânî*, Paris 1967.

Necati Lugal-Adnan Erzi, "Fatih Sultan Mehmed'in Muhtelif Seferlerine Ait Fetihnameler", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957).

Nihal Atsız, "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957), s. 17-23.

Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Kanunnameler*, I, İstanbul 1945.

Refet Yinanç, "Fatih'in Türkçe İstanbul Fetihnamesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 29 (İstanbul 1984) s. 18-23.

Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı", *Türkiyat Mecmuası*, VI (İstanbul 1939), s. 285-322.

Şahin Fazıl Farzalı, "Hunbaha Vergisi ve Sultan Mehmet Fatih'in 1473 Tarihinde Akkoyunlu Sarayına Gönderdiği İki Mektup Hakkında", *XII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1999, s. 919-923.

T. Halasi-Kun, "Yayınlar Üzerine", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII/1-2 (Ankara 1950), s. 252-260.

Turgut Akpınar, "Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesinin Mevsukiyetinden Şüpheler ve Bunlar Üzerinde Bazı Düşünceler", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III Türk Tarihi*, I, İstanbul 1986, s. 17-24.

V. Mirmiroğlu, *Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Devrine Ait Tarihi Vesikalar*, İstanbul 1945.

II. BÂYEZİD DÖNEMİ (1481-1512)

II. Bâyezid dönemi hakkında genel araştırmalar

Çağatay Uluçay, "Bayazıd II. in Ailesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 105-124.

Feridun Emecen, "II. Bâyezid'ın Tarih Meraklı Üzerine Bir Not: Fenarîzâde Alâeddîn Alî'nin Anonim Osmanlı Tarihi Derlemesi", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe-İsmail E. Erünsal'a Armağan*, I, ed. Hatice Aynur-Bilgin Aydın-Mustafa Birol Ülker, İstanbul 2014, s. 331-344.

H. Yavuz Ercan, "Sultan II. Bâyezid'in Siyasi Hayatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4/6-7 (Ankara 1968), s. 547-554.

Hans Joachim Kissling, *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen*, II, München 1988.

Helene Ahrweiler, "Une lettre en grec du Sultan Bayezid II, (1481-1512", *Turcica*, I (Paris 1959), s. 150-160.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezid II", *İA*, II, 392-398.

Kenan İnan, "II. Bayezid Dönemi", *Türkler, IX*, ed.H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 383-392.

Necdet Öztürk, "II. Beyazıt Devri Kronolojisi", *Bir Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1995), s. 153-172.

Sarka Ctirad Heeren, *Sultan Bayezid II: 1481-1512: in der Chronik des Mustafa Genabi*, München 1980.

Selâhattin Tansel, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Beyazıt Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belleten*, sayı: 106 (Ankara 1963), s. 185-236.

———, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966.

Şehabettin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574), Ders Notları*, İstanbul 1977.

Şerafettin Turan, "Bâyezid II", *DİA*, V, 234-238.

V. J. Parry, "Bâyezid II", *EI²*, II, 1119-1121.

II. Bâyezid'in tahta çıkışı

Şehabettin Tekindağ, "II. Bâyezid'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 85-96.

Cem Sultan Meselesi

Aldo Galotta, "Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzâdesi Sultan Cem ile İlgili Belgeler", *Tarih ve Toplum*, çev. Mahmut Şakiroğlu, sayı: 30 (Haziran 1986), s. 19-27.

Ahmed Refik [Altınay], *Sultan Cem*, İstanbul 1923.

Bruno Cavallo, "Le Prince Djem et le Pape Borgia Alexandre VI: Un échappé politique ou une rente financiére", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 1063-1070.

Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı, haz. Halil Ersoylu, Ankara 1989.

Halil Hamid, *Şehzâde Cem Vakasında Mesele-i Hamiyet*, İstanbul 1327.

Halil İnalcık, "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement Between Innnocent VIII and Bâyezîd II on the Djem Sultan", *Journal of Turkish Studies*, III (1979), s. 209-230.

———, "Djem", *EI²*, II, 529-531.

Hatice Aynur, "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 9 (İstanbul 2000), s. 33-43.

İbrahim Artuk, "Fatih Sultan Mehmed ve Onu Müteakip II. Bâyezid'le Cem Adına Kesilmiş Sikkeler", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 1-44.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Değerli Vezir Gedik Ahmet Paşa II. Bâyezid Tarafından Niçin Katledildi", *Belleten*, sayı: 115 (Ankara 1965), s. 491-497.

———, "Cem Sultan'a Dâir Beş Orijinal Vesika", *Belleten*, sayı: 95 (Ankara 1960), s. 457-483.

İsmail Hami Danişmend, "Gurbetname-i Sultan Cem", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 211-271.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951.

Jacques Lefort, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan Tarihine Katkı*, çev. Hatice Gonnet, Ankara 1981.

John Freely, *Cem Sultan, Rönesans Avrupası'nda Tutsak Bir Şehzade*, çev. Püren Özgüren, İstanbul 2005.

Kemal Kozanoğlu, "Cem Sultan Olayında Avrupa'ya Giden Hıristiyan Kutsal Emanetleri", *Toplumsal Tarih*, sayı: 14 (İstanbul 1995), s. 30-34.

L. Thuasne, *Djem Sultan*, Paris 1892.

M. Cavid Baysun, "Cem", *İA*, III, 69-81.

———, *Cem Sultan, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1946.

Mahmut Ak-Kürşat Akalan, *Cem Sultan*, İstanbul 2011.

Mahmut Şakiroğlu, "Cem Sultan", *Yeni Türkiye*, sayı: 31 (Ankara 2000), s. 124-127.

Mahmut Şakiroğlu-Günay Kut, "Cem Sultan", *DİA*, VII, 283-286.

Marie-Madeeine Beafort, "Cem Sultan'ın Fransa'daki Hayatı", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı: 5 (Mayıs 1977), s. 34-38.

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Muammer Yılmaz, *Cem Sultan*, Ankara 1996.

Murat Bardakçı, "Cem Sultan'ın 5 Asır Sonra Ortaya Çıkan Maltalı Torunu", *Hürriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 2001.

Münevver Okur Meriç, *Cem Sultan: hayatı, esareti, edebi kişiliği, eserleri, şiirleri*, Ankara 2006.

———, *Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin*, Ankara 1997.

———, "Ölümünün Ardından 503 Yıl Sonra Şehzade Cem ve Bilinmeyen Gerçekler", *Tarih ve Toplum*, XXX/175 (Temmuz 1998), s. 53-58.

Nicolas Vatin, *Sultan Djem*, Ankara 1997.

———, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522*, çev. Tülin Altınova, İstanbul 2004.

Renè Boudard, "La sultan Zizim vu à travers les tèmoignages de quelques ècrivains et artistes italiens de la Renaisance", *Turcica*, (Paris 1975) s. 135-156.

Sadi Abaç, "Cem Sultanın Bastırdığı Para", *Yapı-Kredi Bankası, Üç Aylık Bülten*, III/12 (İstanbul 1961), s. 7-8.

Semavi Eyice, "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", *Belleten*, sayı: 145 (Ankara 1973), s. 1-49.

Süheyl Ünver-M. Zeki Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem Türbeleri*, Bursa 1946.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574), Ders Notları*, İstanbul 1977.

Şerafettin Turan, "Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesiyle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi", *Belleten*, sayı: 103 (Ankara 1962), s. 539-555.

V. L. Menage, "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *Journal of Royal Asiatic Society* (1965), s. 112-132.

Şah Kulu İsyanı ve Osmanlı-Safevî ilişkileri

A. Yaşar Ocak, "Osmanlı Kaynaklarında ve Modern Türk Tarihçiliğinde Osmanlı-Safevi Münasebetleri (XVI.-XVII. Yüzyıllar)", *Belleten*, sayı: 246 (Ankara 2002), s. 421-501.

Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri. Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul 2001.

Behset Karaca, "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bâyezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 409-420.

Erica Glasen, "Schah İsmâ'îl, Ein Mahdî der Anatolischen Türkmenen ?", *ZDMG*, 121 (1971), s. 61-69.

———, "Schah İsmâ'îl I und die Theologen seiner Zeit", *Der Islam*, 48 (1972), s. 254-268.

F. Grenard, "Une Secte Religieuse d'Asie-Mineure: les Kyzyl-Bâchs"; *JA*, 10 (1904), s. 511-522.

Fariba Zarinebaf-Shahr, "Qızılbash "Heresy" and Rebellion in Ottoman Anatolia during the Sixteenth Century", *Anatolia Moderna*, VII (1997), s.1-15.

Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kurulmasında Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976.

Feridun M. Emecen, "İhtilalci Bir Mehdilik Hareketi Mi? Şahkulu Baba Tekeli İsyanı Üzerine Yeni Yaklaşımlar", *Ötekilerin Peşinde: Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, haz. Mehmet Öz-Fatih Yeşil, İstanbul 2015, s. 521-534.

———, "Şahkulu Baba Tekeli", *DİA*, XXXVIII, 285-286.

Hans Joachim Kissling, "Sah İsmail Ier la Nouvelle rote des Indes et les Ottomans", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen, II* (München 1988), s. 285-298.

Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 205-219.

———, "Les Evénéments d'Asie Centrale en 1510 d'après un Document Ottoman", *CMRS*, 12 (1971), s. 189-207.

———, "Etudes turco-safavides I. Notes sur le blocus de commerce iranien par Selîm Ier", *Turcica*, VI (Paris 1975), s. 68-88.

———, *Les Ottomans, les Safavides et leurs Voisins*, İstanbul 1987.

M. Savory, "The qizilbash, edication and the arts", *Turcica*, (Paris 1975), s. 168-176.

Mustafa Ekinci, *Erdebil Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Dinî ve Siyasî Faaliyetleri*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 1997.

Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Oktay Efendiyev, "Sultan II. Bâyezid ve Şah İsmail", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 89-96.

Rula Jurdi, *Migration and Social Change: The "Ulama of Ottoman Jabal" Amil in Safavid Iran, 1501-1736*, Doktora Tezi, Yale University, 1998.

Şahin Fazıl Farzalı, "Osmanlı İmparatorluğu ve Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi Devletleri Arasında Elçiliklerin Teşkili ve Görevleri (15-16. yy.)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu*, Ankara 1992.

Şehabettin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyânı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I/3 (İstanbul 1967), s. 34-39;I/4 (İstanbul 1967), s. 34-39.

Tayyib Gökbilgin, "XVI. asır başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Umerasi", *Türkiyat Mecmuası*, (1951), s. 36-45.

Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999) s. 269-281.

Zülfiye Veliyeva, *11. ve 15. Yüzyıllarda Azarbeycan'da Türkmenler (Oğuzlar)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

Osmanlı-Macar ilişkileri

M. Tayyib Gökbilgin, "Korvin Mathias (Matyas)'ın II. Bâyezid'e Mektupları, Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesinin Türkçe Metni", *Belleten*, sayı: 87 (Ankara 1958), s. 369-390.

Pal Fodor, "Feridun Emecen "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149. (Pál Fodor'un tebliği müzakeresi, s. 142-149)

V. Coroviç, "Der Friedenvertrag zwischen dem Sultan Bayezid II und dem König Ladislai", *ZDMG*, 90 (1936), s. 52-59.

Osmanlı-Batı ilişkileri

C. Cogo, *La Guera di Venezia contro i Turchi (1499-1501)*, Venedik 1888.

H. Pfefferman, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepaepste mit den Türken*, Wintrethur 1946.

Hans Joachim Kissling, "Sultan Bâyezid II ve Francesco II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, XV (İstanbul 1969), s. 47-73.

———, "Sultan Bâjezid's II. Bezihungen zu Markgraf Francesco II. Von Gonzaga", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen,* II (München 1988), s. 1-122.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Otranto'nun Zaptından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten*, sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

M. Tayyib Gökbilgin, "Un Registre de Depenses de Bâyazid II. Durrant la Campagne de Lepante de 1499", *Turcica*, V (Paris 1975), s. 80-93.

———, "Napoli Kralı Tarafından II. Bâyezid ve Ahmed Paşa (Gedik)'ya Gönderilen Mektubların Türkçe Suretleri ve Diğer İlgili İki Mektub", *Prilozi*, sayı: 22-23 (1976), s. 33-60.

———, "Macar Kralı Korvin Mathias'dan Beyazid II'ye gelen mektup", *Bilgi*, Sayı: 82 (1954).

Nicolas Vatin, "II. Bayezid'in Diplomasi Araçları", *Harp ve Sulh*, ed. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 169-183.

Norman Housley, *Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi (1453-1505)*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2016.

Palmira Johnson Brummert, *The Transformation of Venetian Diplomatic Policy Prior to the Ottoman Conquest of Cairo (1503-1517), Studies on Ottoman Diplomatic History*, I (1987), s. 11-26.

Robert Schwoebel, *Hilalin Gölgesi, Rönesans'ta Türk İmajı (1453-1512)*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2013.

Sydney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han, 1481-1512*, çev. Hazal Yalın, İstanbul 2014.

Osmanlı-Endülüs ilişkileri

Andrew Hess, "The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain", *AHR*, 74/1 (1968), s. 1-25.

Azmi Yüksel, "Endülüs'ten II. Bayezıd'a Yazılan Anonim Bir Şiir", *Belleten*, sayı: 205 (Ankara 1998), s. 1575-1583.

Benafri Chakib, *Endülüs'te Son Müslüman Kalıntısı Moriskoların Cezayir'e Göçü ve Osmanlı Yardımı (1492-1614)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1989.

Lütfi Şeyban, *Endülüs Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı'ya Göçleri*, İstanbul 2007.

Mehmet Özdemir, "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 393-408.

Osmanlı-Memlük ilişkileri

Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memluklar, İslam Dünyasında İmparatorluk, Diplomasi ve Rekabet*, çev. Zeynep Rona, İstanbul 2016.

Kazım Yaşar Kopraman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 470-485.

N. Fisher, *The Foreign Relations of Turkey (1481-1512)*, Urbana, Illinois 1948.

Pál Fodor, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009.

Shai Y. Har-El, *The Struggle for Domination in the Middle East the Ottoman-Mamluk War 1485-1491*, New York 1995.

Şehabettin Tekindağ, "II. Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücâdelesi: İlk Osmanlı-Memlûklu Savaşları (1485-1491)", *Belleten*, sayı: 123 (Ankara 1967), s. 345-373.

Kili ve Akkirman'ın fethi

A. Decei, "Ak Kirman", *EI²*, I, 310-311.

Hans Joachim Kissling, "Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia'a und Aqkermân's durch die Türken", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen*, II (München 1988), s. 123-130.

M. Cazacu-P.N. Naşturel, "Recherches sur les Ottomans et la Moldavie ponto-danubiennde entre 1484 et 1520", *Bulletin of the School of Oiental and African Studies*, (1982).

Mihai Maxim, "Kili", *DİA*, XXVI, 1-3.

Mustafa Bilge, "Akkirman", *DİA*, II, 269-270.

N. Beldiceanu, "1484 Osmanlı Seferi Hazırlıkları ve Kronolojisi", çev. Zeki Arıkan, *Belleten*, sayı: 186 (Ankara 1983), s. 587-598.

———, "La Conquête des Cités Marchandes de Kilia et de Catatea Albă par Bâyezîd II", *Südost-Forschungen*, XXIII (München 1964), s. 36-90.

———, "Kilia et Cetateă Alba à Travers les Documents Ottomans", *Revue des études islamiques*, XXXVI/2 (Paris 1968), s. 215-262.

N. Beldiceanu-Irène Beldiceanu-Steinherr, "Déportation et Pêche â Kilia entre 1484 et 1508", *Bulletin of The School of Oriental And African Studies*, 28 (Londra 1975), s. 40-54.

N. Beldiceanu-J.L. Bacqué-Grammont-M.Cazacu, "Recherches sur les Ottomans et la Moldavie ponto-Danubienne entre 1484 et 1520", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XLV/1 (Londra 1982), s. 48-66.

Osmanlı-Venedik ilişkileri

Fernando Fernandez Lanza, "1500'de Türklerin Modon'u Kuşatması ve İşgali", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 201-229.

Halil İnalcık, "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", *Venezia, Centro di Mediazione Tra Oriente e Occidence*, ed. H.G. Beck-M.Manussacas-A. Pertusi, Firenze 1977, s. 83-94.

Hans Joachim Kissling, "Zur Eroberung von Durazzo durch die Türken (1501)", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen, II* (München 1988), s. 237-246.

———, "Venedig als Informationszentrum über die Türken", Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen, II (München 1988), s. 299.

İrène Melikoff, "Bayezid II et Venise, Cinq letters impèriales (Nâme-i Hümayûn)", *Turcica*, (Paris 1969), s. 123-149.

M. Tayyib Gökbilgin, "Um Registre de Dèpenses de Bayezid II Durant la Campagne de Lèpante de 1499", *Turcica*, V (Paris 1975) s. 80-93.

Mahmut Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1983, s. 1559-1569.

Maria Pia Pedani, *"Osmanlı Padişahının Adına", İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara 2011.

———, "XV-XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999), s. 259-268.

———, "The Ottoman Empire and Gulf of Venice (15th - 16th c)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 585-600.

Pál Fodor, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Peter Sebastian, "Ottoman Goverment Officals and their relations with the Rebuplic of Venice in the Early Sixteenth Century", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, ed. Colin Heywood - Colin İmber, İstanbul 1996, s. 319-338.

Tommaso Bertele, *Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2012.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Jan Schmidt, "French- Ottoman Relations in the early modern period and the John Rylands libary mss Turkish 45 & 46", *Turcica,* XXXI (Paris 1999), s. 375-438.

Nicolas Vatin, "La Traduction Ottomane d'une lettre de Charles VIII de France (1486)", *Turcica,* (Paris 1983) s. 219-230.

———, "A Prosos du Voyage en France de Huseyn, Ambassadeur de Bajazet II auprès de Louis XI (1483)", *Osmanlı Araştırmaları,* IV (İstanbul 1984), s. 35-44.

———, "Le Siège de Mytilène (1501)", *Turcica,* (Paris 1991), s. 437-460.

V. L. Menage, "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *Journal of Royal Asiatic Society,* (1965), s. 112-132.

II. Bâyezid dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Cahit Baltacı, "Hamidüddin Efendi Efdalzâde", *DİA,* XV, 476-477.

Feridun M. Emecen, "Koca Mustafa Paşa", *DİA,* XXVI, 131-133.

Halit Ünsal, "Ahizâde Yusuf Efendi", *DİA,* I, 549.

Hamdi Döndüren, "Fenarî Alâeddin", *DİA,* XII, 337.

Hans Joachim Kissling, "Quelques problemes concerdant Iskender Pasa vizir de Bayezid II", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen,* II (München 1988), s. 257-264.

———, "Firuz-Beg, Grenzstatthalter Sultan Bayezid' (Sadrazam) II", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen,* II (München 1988), s. 265-284.

H. Sabanovic, "Hersek-zāde Ahmed Pasha", *EI²,* III, 340-342.

Halil İnalcık, "Mesīh Pasha", *EI²,* VI, 1025-1026.

———, "Ahmad Pasha Gedik", *EI²,* I, 292-293.

Hasan Aksoy, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi", *DİA,* XXXI, 485-486.

Hedda Reindl-Kiel, *II. Bâyezid ve Çevresi: Hükümdarın Adamları,* çev. Ali Suat Ürgüplü, İstanbul 2014.

———, "Mesih Paşa", *DİA,* XXIX, 309-310.

———, "Gedik Ahmed Paşa", *DİA,* XIII, 543-544.

İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı MC. O71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, İstanbul 2014.

İlyas Çelebi, "Hüsamzâde Mustafa Efendi", *DİA*, XVIII, 517-518.

İsmail E. Erünsal, "II. Bâyezid Dönemi Vüzerâsından Cezerî Kasım Paşa ve Yeni Bulunan Divânı", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, II/II, Ankara 2002.

———, "Molla Lütfi Zındıklık İthamıyla mı Öldürüldü?", *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, İstanbul 2014, s. 305.328.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Değerli Vezir Gedik Ahmed Paşa II. Bayezid Tarafından Niçin Katledildi?", *Belleten*, sayı: 115 (Ankara 1965), s. 491-497.

İsmail L. Çakan, "Atûfî Hayreddin Hızır", *DİA*, IV, 99-100.

Mehmet İpşirli, "Atik Ali Paşa", *DİA*, IV, 64-65.

———, "Hacı Hasanzâde Efendi", *DİA*, XIV, 503-504.

Mükrimin Halil Yinanç, "Ahmed Paşa, Gedik", *İA*, I, 193-199.

Münir Aktepe, "Çandarlı İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 214.

Nazif Öztürk, "Osmanlı Düşünce Tarihi Çerçevesinde Molla Lütfi (2-900/1494)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 47 (İstanbul 1987) s. 203-222.

R. Mantran, "Ali Pasha Khadim", *EI²*, I, 396.

Semavi Eyice, "Hayreddin Mimar", *DİA*, XVII, 55-56.

Şerafettin Turan, "Davud Paşa Koca", *DİA*, IX, 37-38.

———, "Hersekzâde Ahmed Paşa", *DİA*, XVII, 235-237.

Şükrü Selim Has, "Halebî İbrahim b. Muhammed", *DİA*, XV, 231-232.

Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemali Ailesi*, İstanbul 1995.

Hacı Bayrâm-ı Velî ile II. Manuel'in tartışmaları

Hacı Bayrâm-ı Velî ile II. Manuel'in tartışmaları

Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli, Yaşamı-Soyu-Vakfı*, I-II, Ankara 1983.

Mustarafa Daş, "XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 345-355.

Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *DİA*, XIV, 442-447.

II. Bâyezid dönemi kültür hayatı

Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezıd-Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)*, İstanbul 1983.

Fatih Müderrisoğlu, "Edirne II. Bâyezid Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 22 (Ankara 1991), s. 151-198.

Ratip Kazancıgil, *Edirne Sultan II. Bayezıd Külliy*esi, Edirne 1988.

Semavi Eyice, "II. Bâyezid Zamanında Davet Edilen Batılılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 19 (İstanbul 1969), s. 23-30.

II. Bâyezid dönemi Osmanlı bahriyesindeki gelişmeler

Ali Rıza Seyfi, *Kemal Reis ve Baba Oruç*, İstanbul 1326.

Giacomo Carretto, *Akdeniz'de Türkler*, trc. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray, Ankara 1992.

Hans Joachim Kissling, "II. Sultan Bâyezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler: (1481-1512)", *Türk Kültürü*, sayı: 84 (Ankara 1969), s. 18-30.

———, "Zur Tätigkeit des Kaml Reis im Westmittelmeer", *WZKM*, LXII (1962), s. 153-171.

———, "Kemal-Re'îs und der 'Herzog von Catanzaro'" Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen, II (München 1988), s. 197-206.

———, "Zur Tatigkeit des Kemâl Re'îs im Westmittelmeer", Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen, II (München 1988), s. 217-236.

İdris Bostan, "Kemal Reis", *DİA*, XXV, 226-227.

———, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005.

H. A. Von Burski, *Kemâl Reis: ein Beitrag zur Geschichte des Türkischen Flotte*, Bonn 1928.

Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938.

M. Tayyib Gökbilgin, "Un Register de Depenses de Beyazid II durant la campagne de Lepante de 1499", *Turcica*, (1975).

Palmira Brummert, *Kemal Reis and Ottoman Gunpowder Diplomacy*, İstanbul 1990.

Paulino Toledo, "Oruç Reis'in Ölümü Hakkında Resmi Bir İspanyol Belgesi", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 231-237.

II. Bâyezid dönemi ile ilgili vesika neşri

Baki Çakır, "Osmanlı Devleti'nin Bilinen En Eski (1495-1496) Bütçesi ve 1494-1495 Yılı İcmali", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII (İstanbul 2016), s. 113-145.

Georgios Salakides, *Sultansurkurden des Athos-Klosters Vaopedi aus der Zeit Bayezid II. und Selim I.*, Thessaloniki 1995.

Hans Joachim Kissling, "Eine Anonyme Altosmaniche Chronik über Sultan Bâjezid II", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen*, II (München 1988), s. 131-156.

———, "Die Anonyme Altosmaniche Chronik über Sultan Bajezîd II", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae: Sultan Bajezid II und der Westen*, II (München 1988), s. 157-196.

Helène Ahrweiler, "Une lettre en grec du Sultan Bayezid II (1481-1512)", *Turcica*, (Paris 1969), s. 150-160.

II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkam Defteri, haz. İlhan Şahin-Feridun M. Emecen, İstanbul 1994.

İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezid Devrine Ait Bir İn'amat Defteri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1980), s. 303-342.

Petraq Pepo, "Dy Dokumente Mesjetare mbi Shqiperine-berati i sultan Bajazitit II dhe vakefnameja e Mirahor İljaz Beut", *Buletini i Universitetit Shteteror te Tiranes*, X (Tirane 1956), s. 271-291.

Richard Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bâyezid-i Veli (1481-1512)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1997.

II. Bayezid'in ölümü ile ilgili tartışmalar

Şehabeddin Tekindağ, "II. Bâyezid'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 24 (İstanbul 1970), s. 1-16.

Bedi Şehsuvaroğlu, "Osmanlı Padişahlarının Akibetleri ve Ölüm Sebepleri Hakkında Tıp Tarihi Bakımından Bir İnceleme", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 392-411.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ (1512-1520)

Yavuz Sultan Selim dönemiyle ilgili genel araştırmalar

Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-name Literatür*, Berlin 1985.

———, *Yavuz Sultan Selim*, Kayseri 1989.

———, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, İstanbul 2001.

Feridun M. Emecen, "Selim I", *DİA*, XXXVI, 407-414.

———, *Zamanın İskenderi Şarkın Fatihi: Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010.

Halil İnalcık, "Selim I", *EI²*, IX, 127-131.

Irène Beldiceanu- Steinher, "Le Règne de Selim Ier: Tournant dans la vie Politique et Religieuse de l'Empire Ottoman", *Turcica*, VI (Paris 1975), s. 34-48

Michel M. Mazzoaui, "Global Policies of Sultan Selim, 1512-1520", *Essays on Islamic Civilization*, ed. Donald P. Little, Leiden 1976, s. 224-243.

Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574), Ders Notları*, İstanbul 1977.

Şinasi Altundağ, "Selim I", *İA*, X, 423-434.

Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 421-445.

Yavuz'un tahta çıkması ve kardeşleriyle mücadelesi

Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, sayı: 9 (İstanbul 1954), s. 53-90; sayı: 10 (İstanbul 1954), s. 117-142; sayı: 11-12 (İstanbul 1955), s. 185-200.

Feridun M. Emecen, "Şehzâde Korkut", *DİA*, XXVI, 205-207.

Hâmid Hamdi, "Korkud'a Ait", *Türkiyat Mecmuası*, II (İstanbul 1928), s. 396-397.

H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası, I. Selim'in Saltanat Mücadelesi*, İstanbul 2013.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şehzâde Selim'in Babasına Muhalefet Ederek Muhabere Ettiği Esnada Amasya Valisi Şehzâde Ahmed'in Vezir-i Âzama Mektubu", *Belleten*, sayı: 96 (Ankara 1960), s. 595-596.

———, "II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", *Belleten*, sayı: 120 (Ankara 1966), s. 539-601.

M. Tayyib Gökbilgin, "Korkut", *İA*, VI, 855-860.

———, "Korkud b. Bāyezid", *EI²*, V, 269.

Nabil al-Tikriti, "Şehzade Korkud [ca. 1468-1513]", *Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Harlem-Ankara 2001, s. 659-674.

Şehabettin Tekindağ, "Korkut Çelebi İle İlgili İki Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III/17 (İstanbul 1969), s. 36-42.

Yavuz Sultan Selim dönemi Osmanlı-Safevî ilişkileri

A. J. Toynbee, "The Schism in the Iranic Worldand the Incorporation of the Arabic Society into the Iranic", *A Study of History*, I (1934), s. 347-402.

Adel Allouche, *Osmanlı-Safevi İlişkileri; Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Mehmet Emin Dağ, İstanbul 2001.

Behset Karaca, "Yavuz Sultan Selim Osmanlı-Safevi İlişkileri (1515-1520)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 9 (Isparta 2003), s. 71-86.

Cüneyt Kanat, "Çaldıran Savaşı Esnasındaki Osmanlı-Safevî Mücadelesinde Memlûk Devleti'nin Tutumu", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV (İzmir 2000), s. 65-74.

Elke Eberhard, *Osmanische Polemik gegen die Safeviden im 16. Jahr nach Arabischen Handschriften*, Freiburg 1970.

Fariba Zarinebaf-Shahr, "Qızılbash "Heresy" and Rebellion in Ottoman Anatolia during the Sixteenth Century", *Anatolia Moderna*, VII (1997), s.1-15.

Fazlullâh ibn Rûzbihân, "Ceng-i Çâldırân", *Tehran, Dânişgâh, Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyât*, I (1953), s. 50-127.

Feridun M. Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Şark Meselesinin Ortaya Çıkışı: İlk Münasebetler ve İç Yansımaları", Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu, Ankara 2003, s. 33-48,

Fikret Arıt, *Çaldıran Zaferi ve Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 1971.

Hanna Sohrweide, "Der Sieg der Safeviden in Persien und seine Rückwirkungen auf die Schiten Anatoliens im 16. Jahrhundert", *Der İslâm*, 41 (1965), s. 95-223.

I. Mélikoff, "Le Probleme Kızılbash", *Tucica*, VI (1975), s. 49-67.

———, "The Worship of Shah İsma'il in Turkey in past and Present Time", *Au Banquet Des Quarante*, İstanbul 2001, s. 51-56.

Irène Beldiceanu-Steinherr, "A Propos d'un Ouvrage sur la Polémique Ottomane centre les Safavides", *REI*, 39 (1971), s. 395-400.

İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran (1514), haz. Vural Genç, İstanbul 2011.

J. R. Walsh, "Çaldıran", *EI²*, II, 7-8.

Jean Aubin, "Etudes Safevides, I: Şâh İsmâil et les notables de l'Iraq per san", *JESHO*, II (1959), s. 37-81.

Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 205-220.

———, "Etudes Osmano-Safavides, I. Notes sur le Blocus du Commerce Iranien par Sélim Ier", *Turcica*, VI (Paris 1975), s. 68-88.

———, "Notes sur une Saisie de Soies d'Iran n 1518", *Turcica*, VIII/2 (Paris 1976), s. 237-253.

———, *Les Ottomans, les Safavides et leurs voisins*, İstanbul 1987.

Jean-Louis Bacque Grammont-Ch. Adle, *Les Ottomans, les Safavides et la Géorgie, 1514-1524*, İstanbul 1978.

L. Lockhart, "The Persian Army in the Safavi period", *Der İslâm*, 24 (1959), s. 89-98.

M. Mukhbil Bey, *La Campagne de perse: 1514*, Paris 1928.

Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 1999.

Mirella Galletti, "The Battle of Çaldıran Represented in a Painting in Sicily", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 543-562.

Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", *DİA*, VIII, 193-194.

Mustafa Ekinci, "Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 446-458

——, *Erdebil Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Dinî ve Siyasi Faaliyetleri*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 1997.

Nader Nader Nejad (*XVI. Asırda İran Kaynaklarına göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1986.

Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Pál Fodor, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009.

R.M. Savory, "The Principal Office of the Safevid State during the Reign of İsmail I (1501-1524)", *Bulletin of The School of Oriental And African Studies*, 23 (Londra 1960), s. 91-105.

Robert W. Olson, "The sixteenth Century Price Revolution and its Effects on the Ottoman-Safavid Relations", *Acta Orientalia* (1976), s. 45-55.

Şahin Fazıl Farzalı, "Resmî Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 77-88.

Şehabettin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 49-78.

Tahsin Yazıcı, "Safeviler", *İA*, IX, 53-59.

——, "Şah İsmail", *İA*, XI, 275-279.

Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Ankara 1997.

——, *Son Kızılbaş, Şah İsmail*, İstanbul 2010.

——, "Şah İsmâil", *DİA*, XXXVIII, 253-255.

——, "Safevîler", *DİA*, XXXV, 451-457.

Tayyib Gökbilgin, "Çaldıran", *İA*, III, 329-331.

V. Minorsky, *La Perse au XV e siecle entre la Turquie et Venise*, Paris 1933.

Vedat Turgut, "Şah İsmail'in Hatunu", *OTAM*, sayı:39 (Ankara 2016), s. 27-35.

Vural Genç, "From Tabriz to Istanbul: Goods and Treasures of Shâh and İsmâ'il Looted After the Battle of Châldırân", *Studia Iranica*, XLIV (2015), s. 227-276.

———, "Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokratı: İdrîs-i Bidlîsî'nin Şah İsmail'in Himayesine Girmesi Çabası", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI (İstanbul 2015), s. 43-75.

———, "İdris-i Bidlisî'nin II. Bâyezid ve I. Selim'e Mektupları", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII (İstanbul 2016).

Walter Hinz, "Das Steuerwesen Ostanatoliens im 15. und 16. Jahrhundert", *ZDMG*, 100 (1950), s. 177-204.

Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999), s. 269-281.

Zeki Velidi Togan, "Sur l'origine des Safevides", *Melanges Lous Massignon*, I (1957), s. 345-357.

I. Uluslararası Şah İsmail Hataî Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2004.

Anadolu Beylikleriyle ilişkiler

Alaaddin Aköz-İbrahim Solak, "Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyanlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 153 (İstanbul 2004), s. 41-50.

Behset Karaca, "Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini Fethi ve Burada Uyguladığı İdari Sistem", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 8 (Isparta 2003), s. 57-72.

Faruk Söylemez, "Osmanlı-Dulkadirli Siyasî ve Sosyal Münasebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 138 (İstanbul 2002), s. 175-196.

Göknur Göğebakan, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 459-469.

H. Mordtmann-M. H. Yinanç, "Dulkadırlılar", *İA*, III, 654-662.

Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 486-500.

———, *Osmanlılar ile Beylikler arasında Anadolu'da meşruiyet mücadelesi (XIV- XVI. yüzyıllar)*, İstanbul 2008.

İsmail Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyiliğinin Teşekkül ve Gelişmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

Memlük topraklarının fethi ve bölgenin idaresi

Ahmet Vehbi Ecer, "Mekke'nin Osmanlı Yönetimine Geçişi ve İlk İdarî Düzenlemeler", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002, s. 1971-1983.

Andre Raymond, "Arap Eyaletleri XVI-XVIII. Yüzyıllar", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 419-491.

———, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. Ali Berktay, İstanbul 1995.

———, *Yeniçerilerin Kahiresi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul 1999.

———, *The Great Arab Cities in the Sixteenth-Eighteenth Centuries: An Introduction*, New York 1984.

Anne Kroel, *Mamlouks, Ottomans et Portugais en Merruge. L'affaire de Djedda en 1517*, 1988.

———, "Documents Ottomans sur quellques Mamlouks ralliés ou capturés au début sw 1517", *Annales islamologiques*, (1984).

Anne Kroel, "Lettres de Hâ'ir Beg, Dernier Nâib Mamlouk d'Alep", *Anatolia Moderna*, (1993).

Barbara Fleming, "Mısır Türk Tarihçiliği Hakkında Notlar", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul 1979, s. 57-62.

Carl F. Petry, "The Military Innivations of Sultan Qansuh al-Gavri: Reform sor Expedients", al-Qantara, XIV/2 (Madrid 1993), s. 441-467.

Celia J. Kerslake, "The Correspondence Between Selim I an Kansuh al-Gawri", *Prilozija Orientalnu Filologiju*, XXX (Sarajevo 1980), s. 219-234.

Çetin Akyurt, *Yavuz Sultan Selim'in Mısır Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.

Doris Behrens-Abouseif, *Egypt's Adjustment to Ottoman Rule*, Leiden 1994.

E-Horigman-C. Baysun, "Merc Dâbık", *İA*, VII, 751-754.

Elmas Erdem Akgül, *Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi*, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

Feridun M. Emecen, "Hicaz'da Osmanlı Hakimiyetinin Tesisi ve Ebu Nümey", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV (İstanbul 1988-94), s. 87-120.

———; "Mercidabık", *DİA*, XXIX, 174-176.

G. W. F. Stripling, *The Ottoman Turks and the Arabs 1511-1574*, Urbana, Illinois 1942.

Gaston Wiet, "Refugi's Politiques Ottomans en Egypte", *Arabica*, I (1954), s. 257-271.

H. Jansky, "Beitraege zur Osmanische Geschichtsschreibung über Aegypten", *Der Islâm*, 21 (1933), s. 269-278.

———, "Die Chronik des İbn Tulun als Geschichtesquelle über den Feldzug Sultan Selim's I gegen die Memluken", *Der Islâm*, 18 (1929), s. 24-33.

———, "Die Eroberung Syriens durch Sultan Selim I", *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*, 2 (1926), s. 173-231.

H. Masse, "Selim Ier en Syrie, d'apres le Selim Nâme", *Melanges Rene Dussaud*, 2 (1939), s. 779-782.

Halil Edhem, "Mısır Fethi Mukaddematına Aid Mühim Bir Vesika", *TTEM*, XII/19 (İstanbul 1928), s. 30-36.

———, *Sultan Selim's Aegyptischer Feldzug*, Weimar 1916.

Halil İnalcık, "Tarihi Perspektif İçinde Arab-Türk İlişkileri (1260-1914)", çev. Oktay Özel, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 3 (Samsun 1988), s. 205-214.

İbn İyâs, *An Account of the Ottoman Conquest of Egypt in the Year A. H. 922 (A.D. 1516)*, ter. William H. Salomon, Londra 1921.

İ. Çetin Derdiyok, "Mesîhî'nin Münşe'ât-ı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup", *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1999, s. 1111-1119.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1984.

J. H. Kramers, "Mısır", *İA*, VIII, 217-269.

Jane Hathaway, "Osmanlı Mısır'ında Yerli ve Askeri Unsurlar ve Yeniçeriler", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 173-182.

———, "Osmanlı Mısır'ında Memlûk Nostaljisi", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 308-315.

Kamaruzaman Yusoff, "XVI. Yüzyılda I. Selim ve Mısır Arasındaki İlişkiler", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 282-288.

Kazım Yaşar Kopraman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 470-485.

M. Sobernheim, "Kansu", *İA*, VI, 162-165.

Micheal Winter, "Osmanlı Yönetimi Sırasında Mısır Tarih Yazımında Osmanlılara Yaklaşımlar", *Osmanlı*, VII (Ankara 1999), s. 681-689.

———, *Egyptian Society under Ottoman Rule 1517-1798*, Londra 1992.

Muhammed Harb Abdulhamid Zanati, *Selim I'in Suriye ve Mısır Seferi Hakkında İbn İyas'ta Mevcut Haberlerin Selimnâmelerle Mukayesesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1980.

Mustafa Güler, *Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi, 1516-1574*, çev. İlyas Kemaloğlu-Rakhat Abdieva, Ankara 2013.

Peter Malcolm Holt, *Egypt and the Fertile Crescent, 1516-1922*, Londra 1966.

———, "Kansawh al-Ghawri", *EI²*, IV, 552-553.

Pál Fodor, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009.

Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, "Osmanlı Askeriyesinde ve Askeri Tarihinde Mısır'ın Yeri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 159-172.

———, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 289-307.

———, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul 1990.

———, "Kansu Gavri", *DİA*, XXIV, 314-316.

Stanford J. Shaw, "The Land Law of Ottoman Egypt (960/1553): A Contribution to the Study of Landholding in the Early Years of Ottoman Rule in Egypt", *Der İslâm*, 38 (1962), s. 106-137.

———, *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt, 1517-1798*, Princeton 1962.

Subhi Y. Lebib, *Handelgeschichte Ägyptens im Spätmittelalter: 1171-1517*, Weisbaden 1965.

Şehabeddin Tekindağ, "Süveyş'de Türkler ve Selman Reis'in Arîzası", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II/9 (İstanbul 1968), s. 77-80.

———, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, sayı: 25 (İstanbul 1971), s. 1-38.

———, "Tumanbay", *İA*, XII/2, 54-57.

W. H. Salmon, *An Account of the Ottoman Conquest of Egypt*, Londra 1939.

Ziya Kazıcı, "Osmanlıların Haremeyn'e Bakışları", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002, s. 1903-1909.

Zekeriya Kurşun, "Osmanlı Devleti İdaresinde Hicaz (1517-1919)", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 316-325.

Osmanlı hilafeti hakkındaki tartışmalar

Ahmed Asrar, "Hilâfetin Osmanlılara Geçişiyle İlgili Rivayetler", çev. Süleyman Tülücü, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1983), s. 91-100.

Azmi Özcan, "Hilâfet (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, XVII, 546-553.

C.A. Nallino, *Notes sur la natura du 'Caaifat en general et sur la pretendu 'Califat Ottoman*, Roma 1919.

Carl H. Becker, "Barthold's Studien über Kalif und Sultan", *Der İslâm*, 6 (1915), s. 386-412.

Faruk Sümer, "Yavuz Selim Halifeliği Devraldı mı?", *Belleten*, sayı: 217 (Ankara 1992), s. 675-701.

Ş. Tufan Buzpınar, "Osmanlı Hilâfeti Hakkında Bazı Yeni Tespitler ve Mülâhazalar (1725-1909)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, X (İstanbul 2004), s. 1-38.

V. V. Barthold, *İslâm'da İktidarın Serüveni, Halife ve Sultan*, ter: İlyas Kamalov, İstanbul 2006.

Osmanlı-Batı ilişkileri

N. Beldiceanu, "Actes du règne de Sélîm I Concenant Quelques échelles Danubienne de Valachie, de Bulgarie et de Dobrudja", *Südost-Forschungen*, 1964.

Pál Fodor- Géza Dávid, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, G. Dávid and P. Fodor, Budapest 1994, s. 9-45.

János Hóvári, "The Transylvanian Saltin the Ottoman Semendire/Smederevo, 1514-1516", *Archivum Ottomanicum*, XIII (1993-1994), s. 143-168.

Osmanlı-Kırım ilişkileri

Serkan Acar, "Kırım Hanı Mehmed Giray'ın Sebeb-i Mevti", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 103-120.

Yücel Öztürk, "Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım Hanlığı", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 13-48.

Yavuz Sultan Selim dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Dukakinzâde Ahmed Paşa", *DİA*, IX, 551.

———, "Şükrî Bitlisî ", *DİA*, XXXIX, 254-256.

Ali Haydar Bayat, "Hafsa Sultan", *DİA*, XV, 122-123.

Feridun Emecen, "Yûnus Paşa", *DİA*, XLIII, 608-610.

İdris Bostan, "Cafer Bey", *DİA*, VI, 547.

İsmail E. Erünsal, "Tâcîzâde Câfer Çelebi", *DİA*, XXXIX, 353-356.

———, "Tâcîzâde Sâdî Çelebi", *DİA*, XXXIX, 356.

M. Mehdi İlhan, "Bıyıklı Mehmed Paşa", *DİA*, VI, 116-117.

M. Mehdi İlhan, "Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Doğu Anadolu'daki Askeri Faaliyetleri", *IX. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1988, s. 807-817.

Mehmet İpşirli, "Fenarîzâde Muhyiddin Mehmed Şah", *DİA*, XII, 340-341.

———, "Sarıgörez Nûreddin Efendi", *DİA*, XXXVI, 151-152.

Nuri Özcan, "Hasan Can Çelebi", *DİA*, XVI, 312-313.

Seyyid Muhammed es-Seyid, "Hayırbay", *DİA*, XVII, 49-50.

Şerafettin Turan, "Hadım Sinan Paşa", *DİA*, XV, 7-8.

Vural Genç, "Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokratı: İdris-i Bidlisi'nin Şah İsmail'in Himayesine Girme *Çabası", Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 46 (İstanbul 2015), s. 43-75.

———, "İdris-i Bidlisî'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 47 (İstanbul 2016), s. 147-207.

Yusuf Küçükdağ, *Vezir-i azam Piri Mehmed Paşa: (1463?-1532)*, Konya 1994.

———, "Zenbilli Ali Efendi", *DİA*, XLIV, 247-249.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ (1520-1566)

Kanunî dönemi hakkında genel araştırmalar

Ahmed Tevhid, *Kanunî Sultan Süleyman Han'ın Şehzadeliği Devri, TOEM, sayı:* 49-62 (1335-1337).

Alan Fisher, "The Life and Family of Süleyman I", *Süleymân the Second and his Time*, ed.H. İnalcık and C. Kafadar, İstanbul 1993, s. 1-19.

Albert Howe Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, İstanbul 1987.

Andre Clot, *Muhteşem Süleyman*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul 2005.

Barbara Flemming, "Public Opinion under Sultan Süleymân", *Süleymân the Second and his Time*, ed. H. İnalcık -C. Kafadar, İstanbul 1993, s. 49-56.

Cornell H. Fleischer, "Gölgelerin Gölgeleri: 1530'larda İstanbul'da Siyasette Kehanet",*Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, der. Baki Tezcan-Karl K. Barbir, çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul 2012, s. 65-78.

Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman*, İstanbul 2011.

Fairfax Downey, *Kanunî Sultan Süleyman*, çev. Enis Behiç Koryürek, İstanbul 1975.

Feridun M. Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 501-520.

———, "Kanûnî Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, X, İstanbul 1989, s. 313-382.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri, Kemal Beydilli'ye Armağan*, Berlin 2013, s. 342-357.

Feridun M. Emecen- Coşkun Ak, "Süleyman I", *DİA*, XXXVIII, 62-75.

Henk Moom, *Büyük Türk*, çev. Lon Mutlu Briet-Gül Özlen, İstanbul 2012.

Fikret Arıt, *Kanuni Sultan Süleyman*, İstanbul 1971.

Franz Babinger, "Sulejman", *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschicte Südosteuropas und der Levante*, III (München 1976), s. 1-22.

Gülrû Necipoğlu, "Süleymân the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg-Papal Rivalry", *Süleymân the Second and his Time*, ed. H. İnalcık-C. Kafadar, İstanbul 1993, s. 163-194.

Halil İnalcık, "Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law", *AO*, I (1969), s. 105-138.

———, "Sultan Süleymân: the Man and the Statesman", *Soliman le magnifique et son temps*, ed. G. Veinstein, Paris 1992, s. 89-103.

Harold Lamb, *Muhteşem Süleyman*, çev. Ayten Dinçer, İstanbul 1967.

Hosein Mirjafarı, "İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın Siyaseti ve Kişiliği", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999), s. 369-372.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kanuni'nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1996.

Kanunî Armağanı, Ankara 1970.

Kanunî ve Çağı, ed. M. Kunt-C. Woodhead, çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2002.

Kaya Şahin, *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar- Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası*, çev. Ahmet Tunç Şen, İstanbul 2014.

M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul 1992.

Nimetullah Hafız, "Türk Halk Edebiyatında Kanunî Sultan Süleyman", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel, VII, Ankara 1994, s. 381-393.

R. B. Merriman, *Suleiman the Magnificent*, Cambridge 1944.

Renzo Sertoli Salis, *Muhteşem Süleyman*, çev. Şerafettin Turan, Ankara 1963.

Soliman le Magnifique et son Temps, ed. G. Veinstein, Paris 1992.

Subhi Y. Lebib, "The Era of Suleyman the Magnificent: A Crisis of Orientation", *Saeculum*, 29 (1978), s. 269-282.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574), Ders Notları*, İstanbul 1977.

Vernon J. Parry, "Osmanlı İmparatorluğu 1566-1617", çev. Necmi Ülker, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, V (İzmir 1990), s. 151-178.

XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997.

Yaşar Yücel, *Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara 1987.

Muhteşem Süleyman, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007.

Osmanlı-Macaristan ve Osmanlı-Avusturya ilişkileri

A. Bernhauer, *Suleiman des Gesetzgebers (Kanuni) Tagebuch auf seinem Feldzug nach Wien im Jahre 935/ 6 d.H=J. 1529 n. Chr. (Originaltext und Übersetzung)*, Vienna 1858.

András Kubinyi, "The Battle of Szávaszentdemeter-Nagyolaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000, s. 71-115.

Annie Berthier, "Kanuni Sultan Süleyman'ın I. François'ya Mektubu", *Toplumsal Tarih*, III/17 (İstanbul 1995), s. 43-45.

Anton C. Schaendlinger, "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie in der Ersten Hälfte des 16. Jhdts", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (İstanbul 1984), s. 181-196.

———, *Die Schreiben Süleymāns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I und Maximilian II. aus dem Haus-, Hof-und Staatsarchiv zu Wien*, Wien 1983.

Ahmed Refik [Altınay], *Devr-i Süleyman-ı Kanuni'de Birinci Viyana Muhasarası*, İstanbul 1327.

Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 555-566.

B. A. Kiraly, *From Hunyadi to Rakoczi. War and Society in the Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn 1982.

Binbaşı Eşref, *Mohaç Meydan Muharebesi*, İstanbul 1930.

Brodarics Istvan, *Igaz Lerias a Magyaroknak a Törökökkel Mohacsnal Vivott Csatajarol*, Magveto Könyvkiado 1983.

Cemal Sakallı, "16. Yüzyıl Almanyası'nda Günlük Yazın Tarihinde Türkler", *Tarih ve Toplum*, XXXVI/212 (Ağustos 2011), s. 15-28.

Charles Issawi, "The Ottoman-Habsburg Balance of Forces", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 145-152.

Christine Turetschek, *Die Türkenpolitik Ferdinands I. von 1529 bis 1532*, Wien 1968.

Domokos Kosáry, *Magyar külpolitika Mohács elött*, Budapest 1978.

Erdal Çoban, *Osmanlı Hakimiyeti Altında Macar Protestanlığının Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

F. Salamon, *Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft*, Leipzig 1887.

Felix Tauer, "Additions á mon ouurage "Histoire de la campagne du sultan Suleyman ler contre Belgrade en 1521", *Archivum Ottomanicum*, VII (1935), s. 191-196.

———, *Histoire de la Campagne du Sultan Suleyman ler contre Belgrade en 1521*, Prague 1924.

———, "Soliman's Wienerfeldzug, Anonyme Persissche Darstellung nach der İstanbuler Handschriften Selim Aga 769 (A) und Aja Sofia 3392 (B)", *Archiv Orientalni*, VII (1935).

Ferenc Szakály, "Nándorfehérvár, 1521: The Beginning of the End of the Medieval Hungarian Kingdom", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. G. Dávid-P. Fodor, Budapest 1994, s. 44-76.

———, *A Mohácsi Csata*, Budapest 1975.

———, "The 1526 Mohács Disaster", *The New Hungarian Quarterly*, 18/45 (1977), s. 43-63.

———, "Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526)", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 33 (1979), s. 102-103.

———, "Magyar diplomaták, utazók, rabok és renegátok a 16. századi Isztambulban", Szigervári Csöbör Balá török miniatúrái 1570, Budapest 1983, s. 5-77.

Feridun M. Emecen, "Mohaç Meydan Muharebesi", *DİA*, XXX, 232-235.

———, "Osmanlıların Tuna'nın Kuzeyine Yönelik ilgileri ve stratejileri", *Halil İnalcık Armağanı*, I, Ankara 2009, s. 126-141.

Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Franz Babinger, *Zwei Baierische Türkenbüchlein (1542) und ihr Verfasser*, München 1959.

G. E. Rothenberg, *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747*, Urbana, Illions 1960.

G. Veinstein, "La politique hongroise du sultan Süleymân et d'Ibrâhîm pacha à travers deux lettres de 1534 au roi Sigismond de Pologne", *Acta Historica*, XXIII (Budapest 1987), s. 177-191.

———, "Some Views on Provisioning in the Hungarian Campaigns of Suleyman The Magnificent", *Osmanistische Studien zur Wirtschafts-und Sozialgeschichte in memoriam Vančo Boskov*, ed. H.G. Majer, Wiesbaden 1986, s. 177-185.

G. Y. Kaldy-Nágy, "Suleimans Angriff auf Europa", *Acta Orientalia*, XXVIII/2 (1973), s. 163-212.

Gábor Ágoston, "The Cost of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Gunpowder for the Sultan's Army: New Sources on the Supply of Gunpowder to the Ottoman Army in the Hungarian Campaigns of the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Turcica*, 25 (Paris 1993), s. 75-96.

———, "Ottoman Artillery and European Military Techonogy in the Fifteenth and Seventeenth Centuries", *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hungaricae*, 47 (1994), s. 15-48.

———, *Barut, Top ve Tüfek; Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Mehmet Tanju Akad, İstanbul 2006. .

———, "Magyar diplomaták, utazók, rabok és renegátok a 16. századi Isztambulban", Szigervári Csöbör Balá török miniatúrái 1570, Budapest 1983, s. 5-77.

Feridun M. Emecen, "Mohaç Meydan Muharebesi", *DİA*, XXX, 232-235.

———, "Osmanlıların Tuna'nın Kuzeyine Yönelik ilgileri ve stratejileri", *Halil İnalcık Armağanı*, I, Ankara 2009, s. 126-141.

Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Franz Babinger, *Zwei Baierische Türkenbüchlein (1542) und ihr Verfasser*, München 1959.

G. E. Rothenberg, *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747*, Urbana, Illions 1960.

G. Veinstein, "La politique hongroise du sultan Süleymân et d'Ibrâhîm pacha à travers deux lettres de 1534 au roi Sigismond de Pologne", *Acta Historica*, XXIII (Budapest 1987), s. 177-191.

———, "Some Views on Provisioning in the Hungarian Campaigns of Suleyman The Magnificent", *Osmanistische Studien zur Wirtschafts-und Sozialgeschichte in memoriam Vančo Boskov*, ed. H.G. Majer, Wiesbaden 1986, s. 177-185.

G. Y. Kaldy-Nágy, "Suleimans Angriff auf Europa", *Acta Orientalia*, XXVIII/2 (1973), s. 163-212.

Gábor Ágoston, "The Cost of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Gunpowder for the Sultan's Army: New Sources on the Supply of Gunpowder to the Ottoman Army in the Hungarian Campaigns of the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Turcica*, 25 (Paris 1993), s. 75-96.

———, "Ottoman Artillery and European Military Techonogy in the Fifteenth and Seventeenth Centuries", *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hungaricae*, 47 (1994), s. 15-48.

———, *Barut, Top ve Tüfek; Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Mehmet Tanju Akad, İstanbul 2006.

——, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

——, "Caroline Finkel'in "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 168-181.

——, "Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhaddı (1541-1699): Bir Mukayese", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 443-451.

——, "Ottoman Conquest and the Ottoman Military Frontier in Hungary", *A Milliennium of Hungarian Military History*, ed.László Veszprémy-Béla Király, Boulder 2002, s.85-100.

——, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 59-96.

——, "Çevre ve sınır Tarihi Çalışmalarının Buluştuğu Yer: Macaristan'daki Osmanlı-Habsburg Sınırı Boyunca Nehirler, Ormanlar, Bataklıklar ve Kaleler", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 97-130.

——, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 169-212.

——, "Macar Tarih Yazımında Osmanlı İmgesi", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 267-285.

Gábor Barta, "An d'illusion", *Acta Orientalia,* XXIV (Budapeşt 1978), s. 1-39.

——, *La Route qui mène à İstanbul 1526-1528*, Budapest 1994.

——, "A Forgotten Theatre of War 1526-1528 (Historical Events preceding the Ottoman-Hungarian Alliance of 1528)", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. G. Dávid-P. Fodor Budapest 1994, s. 93-130.

Gertrud Gerhartl, *Die Niederlage der Türken Am Steinfeld 1532*, tsz.

Gèza Dàvid, "The Mühimme Defteri as a source for Ottoman-Habsburg Rivalry in the Sixteenth Century", *Archivum Ottomanicum,* XX (2002), s. 167-210.

———, "XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı İdarî Sistemi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 910-916.

———, "Administration in Ottoman Europe", *Süleyman the Magnificent and His Age*, ed. M. Kunt-C. Woodhead, Londra-New York 1995, s. 71-90.

———, "Sigetvar", *DİA,* XXXVII, 157-159.

Géza Pállfy, *Európá védelmében. Haditérképészet a Habsburg Birodalom Magyarországi Határvidékén a 16-17. Században*, Pápa 2002.

Géza Perjés, *Mohaç Meydan Muharebesi*, Genişletilmiş bir özetini yaparak tanıtan: Şerif Baştav, Ankara 1988.

———, *Az Orszagut Szélére Vetett Orszag*, Budapest 1976.

Gunter Erich Rothenburg, *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747*, Urbana 1960.

Gülrû Necipoğlu, "Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg- Papal Rivalry", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 163-192.

Gyula Ràzsó-László Csendes, "A Mohácsi Csata", *Mohács 1526*, Budapest 1976, s. 9-87.

Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent, ed. Gèza Dàvid - Pál Fodor, Budapest 1994.

Imre Szántó, *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon: Az 1551-1552. évi várháborúk*, Budapest 1985.

İlber Ortaylı, "Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye", *Tarih ve Toplum*, I/2 (Şubat 1985), s. 30-34.

J. H. Mordtmann, *Zur Kapitulation vom Buda in Jahre 1526*, Budapeşte-İstanbul 1918.

Jakob von Betzek, *Gesandtschaftreise nach Ungarn und in die Türkei im jahre 1564/65*, herausgegeben und bearbeitet von Karl Nehring. München 1979.

James Reston, *Kanuni ve Şarlken, Avrupa-Uğruna Savaş, 1520-1536*, çev. Deniz Arslan, İstanbul 2011.

Jean-Louis Bacque-Grammont, "Autour d'une correspondence entre Charles-Quint et İbrahim Paşa", *Turcica,* (Paris 1983), s. 231-246.

———, "Une lettre d'Ibrâhîm Paşa a Charles-Quint", *Comite International d'etudes pre-Ottomanes et Ottomanes: VI*th Symposium, ed. Emeri Van Donzel-Jean-Louis Bacque-Grammont, İstanbul 1987, s. 65-88.

John Elliott, "Ottoman-Habsburg Rivalry, The European Perspective", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 153-162.

József Kelenik, "The Military Revolution in Hungary", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000, s. 117-159.

Kanuni Süleyman'ın Sigetvar'daki Hatırası, Norbert Pap, Szerzök 2014.

Klára Hegyi, "The Ottoman Network of Fortresses in Hungary", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000, s. 163-193.

———, "The Ottoman Military Force in Hungary", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. G. Dávid and P. Fodor Budapest 1994, s. 131-148.

L. Kupelwieser, *Die Kaempfe Österreischs mit den Osmanen vom Jahre 1526 bis 1537*, Viyana 1899.

Lajos Rúzsás, "The Siege of Szigetvár of 1566: İts Significance in Hungarian Social Development", *From Hunyadi to Rakoczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern History*, ed. I.M. Bak-B.K. Király, Brooklyn 1982, s. 251-259.

Layos Tard, *Beyond the Ottoman Empire. 14th-16th Century Hungarian Diplomacy in the East*, Szeged 1978.

Lajos Tölgyes, *Ungarn, Bollwerk der Christienheit zur Zeit der Europaeischen Türkenkriege 1360-1790*, Köln 1957.

Leyla Coşan, *Tanrım Bizi Türklerden Koru, 16. Yüzyılda Almanların Türklerden Korunmak İçin Yazdığı Dualar, Türklere Karşı Yazılan Vaazların Değerlendirmesiyle Birlikte*, İstanbul 2009.

———, *Kıyamet Âlameti Türkler*, İstanbul 2012.

———, "Viyana Kuşatmalarını Anlatan İki Alman Halk Şarkısı Örneğinde Türk İmajı", *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 2006) s. 159-184.

———, Almanya'da Hristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16.-18. Yüzyıllar), *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 19 (İstanbul 2008) s. 43-60.

Lukinich Imre, *Mohacsi Emlekkönyv 1526*, Budapest.

M. Aföldi, "The Battle of Mohács, 1526", *From Hunyadi to Rakoczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern History*, ed. I.M. Bak-B.K. Király, Brooklyn 1982, s. 189-202.

M. Pavet de *Courteille, Historie de la Compagna de Mohacz par Kemal Pcha Zâdeh*, Paris 1859.

M. Tayyib Gökbilgin, "Kanunî Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi, Sebebleri ve Hazırlıkları", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'in Sigetvar'daki Türbesi", *Tarih Dünyası*, sayı: 4 (1950), s. 144-146.

———, "Macaristan'daki Türk hakimiyeti devrine ait bazı notlar", *Türkiyat Mecmuası*, (1942), s. 200-211.

Mehmet İpçioğlu, "Kanûnî Süleyman'ın Estergon (Esztergorn) seferi 1543-Yeni bir kaynak", *Osmanlı Araştırmaları*, X (İstanbul 1990), s. 137-159.

Mehmet Emin Yılmaz, *Sigetvar'da Türk Mimarisi: Türbe Palankası: Kanûni Sultan Süleyman Makam Türbesi*, İstanbul 2015.

Mihai Maxim, "L'autonomie de la Moldavie et de la Valachie dans les actes officels de la porte au cours de la seconde moitié du XVIe siécle", *L'empire Ottoman Au Nord Du Danube*, İstanbul 1999, s. 11-40.

———, "Circonstances de la majoration du Kharadj payé par la Valachie á l'Empire Ottoman Durant la Période 1540-1575", *L'empire Ottoman Au Nord Du Danube*, İstanbul 1999, s. 215-226.

Mohács. Tanulmányok a Mohácsi Csata 450. évfordulója alkalmából, ed. Szerkesztette Lajos Rúzsás- Ferenc Szakály, Budapest 1986.

Mohacs Emlekezete, a kötetet Kiss Karoly-Katona Tamas, Budapest 1979.

Özlem Kumrular, "İspanyol Kaynakların Işığında Kanunî'nin 'Alaman Seferi', *Tarih ve Toplum*, sayı: 216-218, 220, 221 (İstanbul 2001-2002).

———, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011.

———, "Orta Avrupa'nın Kaderini Değiştiren Savaş: Mohaç", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 35-74.

Pàl Fodor, "Who Should Optain the Castle of Pankota (1565) - İnterest Groups and Self-Promotion in the Mid-Sixteenth Century Ottoman Political Establihment", *Turcica,* XXXI (Paris 1999), s. 67-86.

———, "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti 1520-1541", çev. Özgür Kolçak, *Tarih Dergisi*, sayı: 40 (İstanbul 2004), s. 11-86.

———, "The View of the Turk in Hungary: the Apocalyptic Tradition and the Legend of the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context", *Quest of the Golden Apple*, İstanbul 2000, s. 71-103.

———, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Peter Bartl, *Der Westbalkan zwischen Spanischer monarchie und Osmanischem reich: zur Türkenkriegsproblematik an der wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1974.

Robert Finlay, "Prophecy and Politics in İstanbul: Charles V, Sultan Süleyman, and the Habsburg Embassy of 1533-1534", *Journal of Early Modern History*, 1 (Leiden 1998), s. 1-31.

Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş, 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2007.

Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, Berkeley 1974.

S. B. Vardy, *Cilo's art in Hungary and in Hungarian-America*, New York 1985.

Sandor Papp, "Ottoman Accounts of the Hungarian Movements against the Habsburgs at the Turn of the Seventeenth and the Eighteenth Centuries", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, ed. Colin Imber-Keiko Kiyotaki, 2005, II, 37-48.

Stephanus Brodericus, *De Conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum Imperatore ad Mohach Historia Verissima; Oratio ad adrianum VI. Pontificem Maximum*, ed. Petrus Kuksar, Csaba Csapodi, Budapest 1985.

Szakaly Ferenc, *A Mohacsi Csata*, Budapest 1975.

Tibor Szalontay, *The art of war during the Ottoman-Habsburg long war: (1593-1606) according to narrative Sources*, Doktora Tezi, University of Toronto, Toronto 2004.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

Vera Zimányi, *Economy and Society in Sixteenth and Seventeenth Century Hungary (1526-1650)*, Budapest 1987.

Vojtech Kopcan, "XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hakimiyetinin Karakteri", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 618-624.

W. Sturminger, *Bibliographie und Ikonographie der Türken belagerungen Wiens 1529 und 1683*, Graz-Köln 1955.

Walter Hummelberger, *Wiens erste belagerung durch die Türken 1529*, Wien 1976.

Wilhelm Lehmann, *Der friedensvertrag Zwischen Venedig und Türkei*, Stuttgart 1936.

Winfried Schulze, *Reich und Türkengefahr im Spaeten 16. Jahrhundert: Studien zu den Politischen und Gesellschaftlichen Auswirkungen Einer Aaesseren Bedrohung*, München 1978.

Yusuf Alperen Aydın, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Yusuf Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri, Kanunî-Şarlken-Busbecq*, Ankara 2013.

Zdenka Vesela, "16. Ve 17. Yüzyıllarda Slovakya ve Osmanlı Genişlemesi", *16. ve 17. Yüzyıllarda Arta Avrupa ve Balkanlar'daki Osmanlı İdaresi, Avrupa'da Türk İdaresi ve Tesirleri*, çev. Ahmet Hamdi Taşlıca, Ankara 2014, s. 17-51.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Annie Berthier, "Kanunî Süleyman'ın I. François'ya Mektubu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 17 (İstanbul 1995), s. 43-45.

Clarence Dana Rouillard, *The Turk in French History, Thought and Literature 1520-1660*, Paris 1938.

Christine Isom Verhaaren, *Kâfirle İttifak, 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul 2015.

Claudia Römer, "A Firman of Süleyman the Mognificent to the King of Farance preserved in an exercise book of the "K.K. Akademite Orientalischer Sprachen" in Vienna, 1831", *Turcica*, XXXI (Paris 1999), s. 461-470.

De Lamar Jensen, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Türkler", çev. Ayşe Kılıç, *Tarih Dergisi*, sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 165-190.

Ernest Chariere, *Negociations de la France dans le Levant 1515-1580*, Paris 1850.

Erhan Afyoncu- Ahmet Önal- Uğur Demir, *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*, İstanbul 2011.

Frédéric Tinguely, *Ecritures Du Levant: La Relation Intertextuelle chez lez Voyageurs Francais dans l'Empire Soliman (1545-1555)*, Doktora Tezi, J. Hopkins, 1995.

Gilles Veinstein, "Les Campagnes Navales Franco-Ottomanes en Méditarranée au XVI siècle", *La France et la Méditarraée. Vingt-sept siècle d'interdépendance*, ed. T. Malkin, Leiden 1990, s. 311-334.

———, "Les Préparatifs de la Campagne Navale Franco-Turque de 1552 à travers les actes du Divan Ottoman", *Les Ottomans en Méditerranée, Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée*, ed. D. Panzac, XXXIX/1 (1985), s. 35-67.

Ion Ursu, *La Politique Orientale de François Ier (1513-1547)*, Paris 1908.

İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasisinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, sayı: 5-6 (İstanbul 1953), s. 63-94.

J. von Hammer, "Mémoire sur les Premières Relations Diplomatiques entre la France et la Porte", *Journal Asiatique*, I/X (1827), s. 19-45.

Jean-Louis Bacque Grammont-L. Dupont, "Une Lettre de Ferdinand d'Autriche à Soliman le Magnifique", *WZKM*, 70 (1978), s. 65-77.

M. Holban, "La première Ambassade d'Antonio Rincon en Orient et sa Mission Après du Voyvode de Transylvanie Jean Zapolya (1522-1523)", *Revue Roumaine d'Histoire*, XXIII/2 (1984), s. 101-116.

M. Lesure, "Les relations franco-Ottomanes à l'épreuve des Guerres de religion (1561-1594)", *L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France*, ed. Jean-Louis Bacque Grammont-H. Batun, 1986.

M. Mignet, *Rivalite de François ler et de Charles Quint*, Paris 1875.

Özlem Kumrular, "Avrupa'nın İnşasında Osmanlı-Fransa İttifakının Rolü", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 11-34.

Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, "Viyana'nın Kanuni Sultan Süleyman Tarafında Fethedilmiş Olduğuna Dair Yepyeni Bir Vesika", *Tarih ve Toplum*, V/29 (Mayıs 1986), s. 13-15.

Tahsin Fındık, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 567-574.

———, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Fransız İlişkileri (1550-1600)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

V. Bourrilly, "L'ambassade de la Forest et de Marillac à Constantinople 1535-1538", *Rev. Historique*, IXXVI (1901), s. 297-328.

———, "La première ambassade d'Antonio Rincon en Orient 1522-1523", *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, II (1900-1901), s. 23-44.

Rodos'un fethi

E. Brockman, *The Two Sieges of Rhodes, 1480-1522*, Londra 1969.

E. Rossi, *Assedio e conquista di Rodi nel 1522. secondo le relazione edite ed inedite dei Turchi*, Rome 1927.

———, "Nuove recerche sulle fonti turche relative all'assedio di Rodi nel 1522", *Rivista delgi Studi Orientali*, XV/I (Roma 1934), s. 97-102.

M. Akif Erdoğru, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1 (İzmir 2004), s. 55-71.

Nicolas Vatin, *L'ordre de Saint Jean de Juresalem, L'Empire Ottoman et la Méditerranée Orientale entre les deux siègle de Rhodes 1480-1522*, Louvain-Paris 1994.

———, "Itinéraires d'agents de la Porte en Italie (1483-1495): Réflexions sur l'organisation des missions Ottomanes et sur la transcription turque des noms de lieux italiens", *Turcica*, XIX (Paris 1987), s. 29-50.

———, "La Conquête de Rhodes", *Soliman le Magnifique et son Temps*, ed. Gilles Veinstein, Paris 1992, s. 435-454.

———, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522*, çev. Tülin Altınova, İstanbul 2004.

Şehabeddin Tekindağ, "Rodos'un Fethi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II/8 (İstanbul 1968), s. 58-65.

Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 47-117.

1538 Boğdan seferi

Aurel Decei, "Fetih-nâme-i Karaboğdan (1538) de Nasuh Matrakçı", *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 113-124.

Mihail Guboglu, "L'inscription Turque de Bender Relative à l'expédition de Soliman le Magnifique en Moldavie (1538/945)", *Studia et Acta Orientalia*, I (Bucarest 1958), s. 175-187.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Boğdan Seferi ve Zaferi (1538 M.= 945 H.)", *Belleten*, sayı: 198 (Ankara 1986), s. 727-805.

N. Beldiceanu-G. Zerva, "Une source relative à la campagne de Süleyman le Législateur contre la Moldavie (1538)", *Acta Historica*, I (1959), s. 39-55.

I. Bildian, "Moldova in tratativele polono-Ottomane int-un document din anul 1538", *Studii si Materiale de Istorie Medie*, VI (1974), s. 310-314.

M. Berindei-G. Veintein, *L'Empire Ottoman et les Pays Roumains 1544-1545*, Cambridge-Paris 1987.

———, "Règlements fiscaux et fiscalité de la province de Bender-Aqkerman (1570)", *Cahiers du Monde Rusce et Soviétique*, XXII/2-3 (1981), s. 251-328.

Osmanlı-Floransa ilişkileri

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Osmanlı-Venedik ilişkileri

Alain Servantie-Giovan Francesco Giustinian, "Osmanlı Donanmasına Venedik Teknik Yardım (1531-1534)", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 93-146.

Alessio Bombaci, "Ancora sul trattato Turco-Veneto del 2 Ottobre 1540", *Rivista dei Studi Orientali*, 20 (1943), s. 373-383.

C. Villain-Gandossi, "Contribution à l'"tude des relations diplomatiques et commerciales entre Venise et la Porte Ottomane au XVIe siècle", *Südost-Forschungen*, 1967-1970.

Giovanni Ricci, "Türkler ve Deniz: İtalya'dan Bir Bakış 15.-18. Yüzyıllar", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 163-174.

L. Boneli, "Il trattato Turco-Veneto del 1540", *Centenario della nascità di Michele Amari*, II (Palermo 1910), s. 323-363.

M. Tayyib Gökbilgin, "Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 171-186.

———, "La ralazioni Veneto-turche nell'eta di Solimano il Magnifico", *II Vetro*, (1979).

Maria Pia Pedani, *"Osmanlı Padişahının Adına", İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara 2011.

———, "The Ottoman Empire and Gulf of Venice (15th-16th c)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 585-600.

———, "Rodrigo Nino: Venedik'te Türklerden Haber Veren Bir İspanyol" *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 150-161.

———, "Ragusa: Doğu ve Batı Arasında Bir İstihbarat Merkezi", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 98-111.

———, "Osmanlı Sarayında ve Avrupa Siyasi Sahnesinde Venedikli Bir Diplomat: Alvise Gritti", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 126-149.

Paolo Preto, "Relations Between the Papacy, Venice and the Ottoman Empire in the Age of Süleymân the Magnificent", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 195-202.

Peter Sebastian, "Ottoman Government Officials and their Relations with the Republic of Venice in the Early Sixteenth Century", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. C. Heywood-C. Imber, İstanbul 1994, s. 319-338.

Theodore F. Jones, "The Turco-Venetian Treaty of 1540", *American Historical Associaton, Annual Report* (1914), s. 159-167.

W. Lehmann, *Der Friedensvertrag Zwischen Venedig und der Türkei vom 2. Oktober 1540*, Bonn 1936.

Tommaso Bertele, *Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2012.

1565 Malta kuşatması

A. Cassola-İ. Bostan-T. Scheben, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register of Malta*, Malta 1998.

Carmel Cassar, "Malta Kuşatması Hakkında 1565'te Yazılmış Bir Şiir: O Melita Infilex", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 107-115.

E. Rossi, *L'Asedio' di Malta nel 1565 secondo gli Storici Ottowani*, Malta 1926.

———, "Malta", *EI²*, VI, 295.

Fevzi Kurtoğlu, *Malta Muhasarası*, İstanbul 1936.

İdris Bostan, "Malta", *DİA*, XXVII, 538-542.

J. Bellul, *1565 The Great Siege of Malta*, Malta 1992.

J. Galea, "Türk Bakış Açısıyla Malta Kuşatması", çev. M. Akif Erdoğru, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan, Tarih Yazıları*, der. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 228-236.

Jaime Savla, *La Orden de Malta y les Acciones navales Espanoles contra Turgos y Berberiscos en los Sigalos XVI y XVII*, Madrid 1944.

Joseph E. Storace, "1565 Malta Kuşatmasına Objektif Tarihi Bir Bakış", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 512-521.

P. Casssar, "1565 Malta Kuşatmasının Psikolojik ve Tıbbî Yönleri I-II", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 116-156.

Şerafettin Turan, "Rodos'un Zabtından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 47-117.

Şehabettin Tekindağ, "Malta", *İA*, VII, 260-266.

Osmanlı-İspanya ilişkileri

Ana Maria Carabias Torres, "İspanya'da Türklere Karşı Yapılan Deniz Savaşlarıyla İlgili Belgelerin İncelenmesi: Barrantes Maldonado Örneği", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 247-264.

Emilio Sola Castaño, "İspanyol Altınçağ Edebiyatında Kanunî'nin Son Yılları", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 19-28.

Emrah Naki, *İki Savaş Arası İspanya-Osmanlı İlişkileri (1571-1588)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Ertuğrul Önalp, "1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi", *OTAM*, sayı 12, Ankara 2001, s. 173-218.

Faruk Bal, "İlk Osmanlı-İspanya Barış ve Ticaret Antlaşması", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 51 (Kasım 2011-Ocak 2012), s. 93-107.

Leopold von Ranke, "Onaltıncı ve Onyedinci Asırda Osmanlılar ve İspanya Krallığı", trc. Halid İlteber, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1971, s. 115-211.

Miquela Angel de Bunes Ibarra, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve Ispanyol Monarşisi", *OTAM*, sayı: 5 (Ankara 1994), s. 155-179.

Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Özlem Kumrular, "İmparatoriçe ve Türkler", *Tarih ve Toplum*, sayı: 219 (İstanbul 2002).

———, "V. Karl'ın Casusları", *Toplumsal Tarih*, sayı: 100 (İstanbul 2002).

———, "Koron Seferi, Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon", *Toplumsal Tarih*, sayı: 127 (Temmuz 2004), s. 76-79.

———, "Terörlerin Denizi, Denizlerin Terörü: Akdeniz ve Barbaros", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 165-184.

———, "İspanyol ve İtalyan Kaynakları Işığında Barbaros'un 1534 Seferi", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 191-202.

———, "İspanyol Kaynakları Işığında V. Karl'ın 1535 Tunus Seferi", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 203-214.

———, "V. Karl'ın Tunus Zaferinin İntikamı olarak Mahon'un Yağmalanması: Barbaros", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 215-225.

———, "V. Karl'ın Barbaros'la Uzlaşma Çabaları", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 226-237.

———, "Portekiz ve İspanyol Sarayları Arasında Yapılan Mektuplaşmalarda Hint Okyanusu ve Osmanlı Sorunu", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 238-248.

———, "Osmanlı Donanmasının 1550-52 Yılları Arasında Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 249-258.

———, "1550'lerin Başında Akdeniz'de Denge Oyunları ve Panik Dalgaları", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 259-267.

———, "V. Carlos'un Türkiye'deki İstihbarat Kaynakları", *İspanya-Türkiye,* ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul 2006, s. 31-42.

Paulino Toledo,"Osmanlı- İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri, 16. Yüzyıl", *İspanya-Türkiye,* ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul 2006, s. 15-29.

Xavier Selles, "V. Carlos ve Birinci Dünya Kuşatması", *İspanya-Türkiye,* ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul 2006, s. 43-62.

Batı siyaseti

A. Fisher Galati, *Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı 1551-1555*, trc. Nevvâl Öke, İstanbul 1992.

A. Geray, *Urkünden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhaeltnisse Zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert*, Viyana 1840-1842.

Boško I. Bojovic, "Raguse and the Ottoman Empire during the Reign of Soliman the Magnificent", *Turcica,* XXXV (Paris 2003), s. 257-290.

Carl Max Kortepeter, *Ottoman Imperialism During the Reformation: Europe and the Caucasus*, New York 1972.

Christine Isom Verhaaren, "An Ottoman Report About Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, 28 (Paris 1996), s. 299-317.

Dorothy Vaughan, *Europe and the Turk: A Pattern of Alliances, 1350-1700*, Liverpool 1954 (Eşref Özbilen tarafından yapılan Türkçe çevirisi yakında Yeditepe Yayınevi yayınları arasında çıkacaktır).

F. Salamon, *Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft*, Leipzig 1887.

Felix Tauer, "Solimans Wiener Feldug", *Archiv Orientalni,* 24 (1956), s. 507-563.

Feridun M. Emecen, "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Siyaseti", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 125-154.

İlber Ortaylı, "Süleymân and Ivan: Two Autocrats of Eastern Europe", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 203-210.

İspanya ve Türkiye, 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk, ed. Pablo Martin Asuero, İstanbul 2006.

Kenneth Setton, "Lutheranism and the Turkish Peril", *Balkan Studies*, 3 (1962), s. 133-168.

———, "Pope Leo X and the Turkish Peril", *The American Philosophical Society, Proceedins*, s. 367-427.

Klaus Schwarz, "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Berlin, Brandenburg ve Türkler I-II", *Tarih ve Toplum*, IX/49 (Ocak 1988), s. 24-29; IX/50 (Şubat 1988), s. 35-40.

———, "Onaltıncı Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler", çev. Hayati Boyacıoğlu, Tarih ve Toplum, X/59 (Kasım 1988), s. 9-13.

Lajos Tölgyes, *Ungarn, Bollwerk der Christienheit zur Zeit der Europaeischen Türkenkriege 1360-1790*, Köln 1957.

Türkler ve Deniz, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Doğu siyaseti

Ali Ekber Diyanet, *Osmanlı-İran Andlaşması, Amasya Musalahası*, İstanbul 1971.

———, *Osmanlı-İran Münasebetleri, 1520-1566*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1971.

Bekir Kütükoğlu, "Les relations entre l'empire Ottoman et l'Iran dans la seconde moitiè du XVIe siècle", *Turcica,* (Paris 1975), s. 128-145.

Colin Imber, "The Persecution of the Ottoman Shi'ites according to the mühimme defterleri, 1565-1685", *Der Islam*, 61 (1979), s. 245-273.

Fahreddin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976.

Feridun M. Emecen-İlhan Şahin, "Amasya Antlaşması", *DİA*, III, 4-5.

Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Hosein Mirjari, "The Policy and the Personality of Sultan Suleiman Ghanouni from the View Point of Iranian Historians", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 97-104.

Hüsamettin Memmedov Karamanly, "XVI-XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 502-508.

İsmet Parmaksızoğlu, "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hakimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları", *Belleten*, sayı: 146 (Ankara 1973), s. 191-231.

J. R. Walsh, "The Historiography of Ottoman-Safavides Relations in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Historians of the Middle East*, ed.B. Lewis- P. M. Holt, Londra 1962, s. 196-209.

———, "The Revolt of Elkas Mirza", *WZKM*, LXVIII (1976), s. 61-78.

Jean-Louis Bacqué-Grammont, *Les Ottomans, les Safavides et leurs voisins*, İstanbul 1987.

———, "The Eastern Policy of Süleyman the Magnificent, 1520-1533", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 219-228.

———, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 205-220.

———, "Notes et Documents sur les Ottomans, les Safevides et la Géorgie (1516-1521)", *CMRS*, 20 (1979), s. 239-372.

———, "Un Document Ottoman sur la Révolte des Ostâğelû", *Studia Iranica*, 6 (1977), s. 169-184.

———, "Une Liste d'Emirs Ostâğelû Révolte des Ostâğelû", *Studia Iranica*, 6 (1976), s. 91-114.

———, "Une mission diplomatique Safavide aupres de la porte Ottomane en 1522", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul 1979, s. 23-38.

———, "Un rapport inédit sur la révolte anatolienne de 1527", *SI*, 62 (1985), s. 156-71.

———, "Ubaydullah han de Boukhara et Soliman le Magnifique. Sur quelques pièces de correspondance", *Soliman le magnifique et son temps*, ed. G. Veinstein, Paris 1992, s. 485-504.

M. Hilmi, *Kanuni Süleyman'ın 1533-1535 Bağdad Seferi*, İstanbul 1932.

M. Tayyib Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhatı", *Belleten*, sayı: 83 (Ankara 1957), s. 449-482.

Mustafa Budak, *Osmanlı-Özbek Siyasi Münasebetleri: 1510-1740*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1987.

Nader Nader Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1986.

Orhan Şaik Gökyay, "Kanuni'nin Gürcistan Fetihnamesi Üzerine", *Tarih ve Toplum*, I/5 (Ağustos 1989), s. 2-3.

Pál Fodor, "Feridun Emecen'in "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Politikası" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 142-149.

Posch Walter, *Osmanisch-safavidische Beziehungen 1545 - 1550: Der Fall Alkâs Mîrzâ*, 2013.

Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul 2001.

———, *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, İstanbul 2006.

Rhoads Murphey, "Süleymân's Eastern Policy", *Süleymân The Second And His Time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 229-248.

Saim Savaş; "XVI. Asırda Safeviler'in Anadolu'daki Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'nin Buna Karşı Aldığı Tedbirler", *Uluslar arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Konya 2000, s. 183-197.

———, "Osmanlı-Safevî Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 907-919.

———, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Ankara 2002.

Şah Razaulhak, *Osmanlıların Şark Siyaseti 1539-1658*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1970.

Afrika siyaseti

Abderrahmane el-Moudden, *Sharifs and Pashas: Moroccan-Ottoman Relations from the 16th through the 18th Centuries*, Doktora Tezi, Princeton University, 1992.

Andrew C. Hess, *The Closure of the Ottoman Frontier in North Africa and the Origin pf Modern Algeria: 1574-1595*, Harvard 1966.

———, *Unutulmuş Sınırlar, 16. yy. Akdenizde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi*, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010.

Aziz Semih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I-II, İstanbul 1935.

Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974.

Mohammed Derradj, *Osmanlılar'ın Cezayir'e Girişi (1512-1543)*, İstanbul 2012.

Nada Zimova, "Les Relations entre les Turcs Ottomans et l'Afrique Noire", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 625-628.

Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi, 1516-1574*, çev. İlyas Kemaloğlu-Rakhat Abdieva, Ankara 2013.

Salih Özbaran, "16. Yüzyılda Asya'da ve Afrika'da Ateşli Silahların ve Askeri Teknolojinin Yayılmasında Osmanlıların Rolü", *X. Türk Tarih Kongresi*, V, Ankara 1994, s. 1473-1479.

Svat Soucek, "The Rise of the Barbarossas in North Africa", *Archivum Ottomanicum*, III (1971), s. 238-250.

Kanunî dönemi ve sonrasında Hindistan ve Endonezya ile ilişkiler ve Portekiz'le mücadele

Affan Seljuk, "Osmanlı İmparatorluğunun Malay-Endonezya Takımadalarındaki Müslüman Krallıklarla İlişkileri", çev. İsmail Hakkı Göksoy, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 94 (İstanbul 1995), s. 111-121.

Anthony Reid, "XVI. Yüzyılda Batı Endonezya'da Türk Tesirleri I-II", çev. İsmail Hakkı Göksoy, *Türk Yurdu*, sayı: 112 (Aralık 1996), s. 42-48; sayı: 113 (Ocak 1997), s. 49-53.

C. Boxer, "A Note on Portuguese Reaction to the Revivel of Red Sea Spice Trade and the Rice of Atjeh, 1540-1600", *Journal of Southeast Asian History*, X/3 (Singapure 1969), s. 415-428.

Cengiz Orhonlu, "1559 Bahreyn Seferine Âid Bir Rapor", *Tarih Dergisi*, sayı: 22, (İstanbul 1967), s. 1-16.

———, "Seydî Ali Reis", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, I (İstanbul 1970), s. 39-56.

——, "XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahilinde Osmanlılar", *Tarih Dergisi*, sayı: 16 (İstanbul 1961), s. 1-24.

Emrah Naki, "Osmanlı'ya Karşı İran'la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa'nın Müttefik Arayışları", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXV/59 (2016), s. 115-129.

Ertuğrul Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, Ankara 2010.

Fevzi Kurtoğlu, *XVI. Asırda Hindistan Okyanusunda Türkler ve Portekizliler*, İstanbul 1937.

——, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Giancarlo Casale, "His Majesty's Servant Lutfi", *Turcica*, XXXVII (Paris 2005), s. 43-80.

Herbert Melzig, *Büyük Türk Hindistan Kapılarında. Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Amiral Hadım Süleyman Paşa'nın Hind Seferi*, İstanbul 1943.

İsmail Hakkı Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 619-632.

——, "Malay-Endonezya Kaynaklarına Göre Türkler ve Osmanlı-Açe İlişkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIV (İzmir 1999), s. 175-187.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

M. Longworth Dames, "The Portuguese and Turks in the Indian Ocean in the Sixteenth Century", *Journal of the Royal Asiatic Society*, I (1921), s. 1-28.

Mahmut Ak, "Seydi Ali Reis", *DİA*, XXXVII, 21- 24.

Metin İnegöllüoğlu, "A Short History of Early Turkish-Indonesian Relations", *Voice of Eastern Turkistan*, IV/16 (1987).

Muhammed Yakub Mughul, "Türk Amirali Emir Mustafa İbn Behram Bey'in Hindistan Seferi (1531)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IV-V (İstanbul 1974), s. 247-262.

——, "Portekiz Tehlikesi Karşısında Osmanlı-Müslüman Hind Münâsebetleri (1517-1538)", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, VI/1-2 (İstanbul 1975), s. 37-46.

——, *Kanunî Devri*, Ankara 1987.

Naimur Rahman Farooqi, *Mughal-Ottoman Relations: a Study of Political and diplomatic Relations Between Mughal India and the Ottoman Empire, 1556-1748*, Doktora Tezi, Wisconsin University, 1986.

Nisâr Ahmed Asrar, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Devletinin Dinî Siyâseti ve İslâm Âlemi", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, IV/3-4 (İstanbul 1971), s. 83-90.

———, *Kanunî Devrinde Osmanlılar'ın Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi*, İstanbul 1972.

Razaullah Şah, "Açi Pâdişahı Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/8-9 (Ankara 1967), s. 373-409.

Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004.

———, *Umman'da Kapışan İmparatorluklar, Osmanlı ve Portekiz*, İstanbul 2013.

———, *The Ottoman Response to European Expansion. Studies on Ottoman-Portuguese Relations in the Indian Ocean and Ottoman Administration in the Arab Lands during the Sixteenth Century*, İstanbul 1994.

Subhi Y. Lebib, "Medieval Islamic Maritime Policy in the Indian Ocean Area", *Recueils de la Société Jean Bodin*, 32 (1974), s. 225-241.

Uğur Demir, "Haremeyn, Şam, Cidde, Habeş, Yemen, Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir", *Osmanlı Araştırmaları*, 43 (İstanbul 2014), s. 301-339.

Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Kırım ilişkileri

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye-Rusya*, Ankara 1990.

———, *Rusya Tarihi*, Ankara 1993.

Alan Fisher, "Muscovite-Ottoman Relations in the Sixteenth and Seventeeth Centuries", *Between Russians Ottomans And Turks: Crimea And Crimean Tatars*, İstanbul 1999, s. 47-58.

Alan Fisher, "Azov in the Sixteenth and Seventeeth Centuries", *A Precarious Balance Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 59-76.

———, "The Ottoman Crimea in the Sixteenth Century", *Between Russians Ottomans And Turks: Crimea And Crimean Tatars*, İstanbul 1998, s. 35-66.

———, "Sources and perspectives for the study of Ottoman-Russian relations in the Black Sea region", *International Journal of Turkish Studies*, I/2 (1980), s. 77-84.

———, *The Crimean Tatars*, Stanford 1987.

Ch. Lemercier-Quelquejay, "Le Khanat de Crimée au début du XVIe siècle. De la tradition mongole à la tradition Ottomane d'après un document inédit des archives Ottomanes", *Cahiers du Monde russe et soviétique,* 1972.

G. Veinstein, "From the Italians to the Ottomans: The Case of Northern Black Sea Coast in the Sixteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, (1986).

———, "Marchands Ottomans en Pologne-Lituanie et en Moscovie sous le rènge de Soliman le Magnifique", *Cahiers du Monde russe et soviétique,* 1994.

Güneş Işıksal, "Birinci Süleyman Döneminde Lehistan Krallığı ile Sınır İlişkilerinin Dizaynı", *Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak Dönemi (1500-1800)*, ed. Volodımir Melnik-Mehmet Alpargu-Yücel Öztürk-Ferhat Turanlı-Muhammed Bilal Çelik, İstanbul 2015, s. 257-265.

Halil İnalcık, "Giray", *İA*, IV, 783-789.

———, "Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, 450-458.

———, "Dawlat Giray I", *EI²*, II, 178-179.

Lemercier-Quelquejay, "La Moscovie, la Grande Horde Nogay et le probleme des communications entre l'Empire Ottoman et l'Asie Centrale en 1552-1556", *Turcica,* (Paris 1976) s. 203-236.

M. Berindei, "Contribution à l'étude du commerce Ottoman des fourrures moscovites. La route moldavo-poloaise, 1453-1700", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 1971.

M. Berindei-G. Veinstein, "La présence Ottomance ua sud de la Crimée et en mer d'Azov dans la premièrre motié du XVIe siècle", *CMRS*, (1979).

———, "Règlements de Süleymān Ier concernant le livā de Kefe", *CMRS*, (1975).

Yücel Öztürk, "Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım Hanlığı", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 13-48.

Kanunî'nin Ölümü ve Türbesi

Josef Molnar, "Sigetvar'da Sultan Süleyman Türbesi", çev. Hamit Zübeyr Koşay, *Önasya*, VI/69 (Ankara 1971), s. 18-19, 22.

N. Vatin, "Un türbe sans maître. Note sur la fondation et la destination du türbe de Soliman-le-Magnifique a Szigetvar", *Turcica*, XXXVII (Paris 2005), s. 9-42.

M. Tayyib Gökbilgin, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Szigetvar'daki Türbesi", *Tarih Dünyası*, (İstanbul 1950), s. 144-145, 174.

_____, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'in son seferleri ve ölümü", *Türk Yurdu*, (1966).

Süheyl Ünver, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Son Avusturya Seferinde Hastalığı, Ölümü, Cenazesi ve Defni", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 301-306.

Vural Genç, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Nikris Hastalığına Atfedilen Farsça Bir Reçete", *Belleten*, LXXX/287 (Nisan 2016), s. 41-57.

Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Cülus ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999.

Deniz seferleri

Andrew C. Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of Oceanic Discoveries 1453-1525", *American Historical Reviews*, 75 (1970), s. 1892-1919.

———, *Unutulmuş Sınırlar, 16. yy. Akdenizde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi*, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010.

A. Rieger, *Die Seeaktivitäten der muslimischen Beutefahrer als Bestandteil der staatlichen Expansion im Mittelmeer im 15. und 16. Jahrhundert*, Berlin 1994.

Afif Büyüktuğrul, "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler", *Belleten*, sayı: 145 (Ankara 1973), 51-85.

Ann Williams, "Akdeniz Çatışması", *Kanuni ve Çağı*, çev. Sermet Yalçın, ed. M. Kunt-C. Woodhead, İstanbul 2002, s.39-55.

Ayhan Afşin Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-ı Sefid (Akdeniz-Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyaleti)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 614-618.

C. H. Imber, "The Navy of the Suleyman the Magnificient", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 97-140.

Coşkun Güngen, *XVI. Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı Denizciliği*, Ankara 1997.

Ekkehard Eickhoff, "Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII Yüzyıllar)", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999), s. 384-391.

———, *Seekrieg und Seepolitik Zwischen Islam und Abendland*, Berlin 1966.

Ersin Gülsoy, "XVI.-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 589-598.

Eyal Ginio, "Piracy and Redemption in the Aegean Sea during the first half of the eighteenth century", *Turcica*, XXXIII (Paris 2001), s. 135-148.

Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Giacomo Carretto, *Akdeniz'de Türkler*, trc. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray, Ankara 1992.

Halil İnalcık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 47-66.

İdris Bostan, "Bir İmparatorluk Donanmasının Teşkili: Osmanlı Denizciliği'nde Savaş ve Organizasyon", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 187-220.

———, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Deniz Politikası", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 185-197.

———, "Preveze Deniz Muharebesi", *DİA*, XXXIV, 343-345.

———, "Kanuni ve Osmanlıların Akdeniz Siyaseti", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 13-18.

———, "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 29-46.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.

K. Setton, *The Papacy and Levant*, III, Philadelphia 1984.

M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Tuna Havzası ve Akdeniz Siyasetleri, Bunlar Arasındaki Alaka ve İrtibatlar. Muhtelif Vesikalar", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/4 (Ankara 1955), s. 63-77.

Miguel A. de Bunes Ibarra, "Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Devirlerinde İspanya ve Osmanlı İmparatorlukları Arasında Deniz Savaşları", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 599-607.

Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009.

R. B. Serjeant, *The Portugese off the South Arabian Coast*, Oxford 1963.

R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant 1558-1853*, Princeton 1962.

Riccardo Musso, "XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 608-613.

Salih Özbaran, "Osmanlılar ve Deniz", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 47-62.

Şerafettin Turan, "Piyale Paşa", *İA*, IX, 566-569.

Yusuf Güldüren, "Kanuni Sultan Süleyman Döneminde (1520-1566) Tuna ve Tuna'ya Akan Nehirlerdeki Türk Filosu ve Gemilikleri (Tersaneleri)", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1773-1794.

Z. P. Pachi, "The Shifting of International Trade Routes in the 15th-17th Centuries", *Acta Nistorica*, 14 (1968), s. 287-321.

Zeki Arıkan, "15. ve 16. Yüzyıllarda Seferihisar, Sığacık ve Korsanlık", *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 79-92.

Barbaros Kardeşler

"Büyük Amiral Hayrettin Barbaros'un Vakfiyenâmesi", Derleyen: Emin Yakıtal, *Deniz Mecmuası*, sayı: 57/375 (1945), s. 43-50.

Aldo Galatto, "Khayr Al-Din Pasha Barbarossa", *EI²*, IV, 1155-1158.

———, "Gazavât-ı Hayreddin Paşa", çev. Salih Akdeniz, *Belleten*, sayı: 180 (Ankara 1981), s. 473-500.

———, "Seyyid Murad'ın Gazavât-ı Hayreddin Paşa Adlı Eseri", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: 10 (Ankara 1988), s. 127-163.

———, "II Gazavât-ı Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII (Napoli 1983).

Ali Rıza Seyfi, *Barbaros Hayreddin*, İstanbul 1910.

Barbaros Hayreddin Paşanın Hatıraları, I-II, neşr. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul tsz.

Bessam Aseli, *Hayreddin Barbaros ve'l-cihad fi'l-bahr: 1470-1547*, Beyrut 1986.

C. H. Imber, "The Costs of Naval Warfare the Account of Hayreddin Barbarossa's Hercez Novi Campaign in 1539", *Archivum Ottomanicum*, IV (1972), s. 203-216.

Enver Ziya Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İA*, II, 311-315.

Ernle Bradford, *Sultan'ın Amirali Barbaros Hayreddin*, çev. Zehra Ağralı, İstanbul 1970.

Fahir İz, "Barbaros Hayreddin Paşa Gazavatnamesi Üzerine Yeni Bir Araştırma", *TDAY Belleten*, (1972), s. 81-92.

Fevzi Kurtoğlu, *Barbaros Hayreddin Paşa*, İstanbul 1935.

Gazavât-ı Hayreddin Paşa, haz. Mustafa Yıldız, Göttingen 1991.

Gazavat-ı Hayrettin Paşa: Barbaros'un Hayatı ve Savaşları, Ankara 1995.

Gülşah Oktay, *18. yüzyıla Ait Bir Barbaros Hayreddin Paşa Gazavat-namesi Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Halil İnalcık, "Barbaros'tan İnebahtı (Lepanto)'ya Akdeniz", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 141-144.

———, "Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayrettin Paşa Fransa'da", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 127-140.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleten*, sayı: 107 (Ankara 1963), s. 453-466.

Hüseyin Kazım Kadri, "Barbaros Hayrettin", haz. İskender Pala, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı: 560 (1994), s. 42-48.

İzzeddin Fahreddin Sertelli, *Barbarosun Ölümü*, İstanbul 1937.

Jean Deny et Jane Laroche, "L'expèdition en Provence de l'armèe de mer du Sultan Suleyman sous le commandement de l'Amiral Hayreddin Pacha, dit Barberousse (1543-1544)", *Turcica*, (Paris 1969), s. 161-211.

Jean-Louis Belachemi, *Barbaros Kardeşler*, çev. Nihal Önol, İstanbul 1995.

Jurien De La Graviere, Les corsaires barbaresques et la marine de soliman le grand, *Paris 1887*.

Jean Louis Mattei, "Barbaros Zamanında İki Taraflı Propaganda", çev. Nurcan Öndin Mattei, *Tarih ve Toplum*, XIV/84 (Aralık 1990), s. 39-42.

Kalelizâde M. Şükrü, *Barbaros Kardeşler*, İstanbul 1932.

Mehmet Özkan, *Barbaros Hayrettin Paşa`nın Türk Denizcilik Tarihindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Miquela Angel de Bunes Ibarra, "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles: Akdeniz Dünyası", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 392-397.

Özlem Kumrular, "İspanyol ve İtalyan Kaynakları Işığında Barbaros'un 1534 Seferi", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 191-202.

S. Soucek, "Remarks on Some Western and Turkish Sources Dealing with the Barbarossa Brothers ", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1972), s. 63-76.

Seyyid Muradi, *Kaptan Paşanın Seyir Defteri: Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, haz. Ahmet Şimşirgil, İstanbul 2003.

Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *DİA*, V, 65-67.

Piri Reis ve eserleri

Afet İnan, *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları*, Ankara 1974.

———, "Bir Türk Amirali: XVI'ıncı asrın büyük Geografı: Piri Reis", *Belleten*, I/2 (Nisan 1937), s. 317-349.

Aykut Özdoğan, "Piri Reis'in İdamı ve Bazı Gerçekler", *Hayat Tarih*, sayı: 5 (İstanbul 1977), s. 30.

Cengiz Orhonlu, "Hind Kapdanlığı ve Piri Reis", *Belleten*, sayı: 134 (Ankara 1970), s. 235-254.

Dimitris K. Loupis, "An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that Ignores Piri Reis", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 453-463.

Ertuğrul Önalp, "Pîrî Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIX/47 (Mart 2010), s. 1-22.

Fikret Sarıcaoğlu, "Harita", *DİA*, XVI, 210-216.

——, "Kitâb-ı Bahriyye Yazmalarındaki İlave Kenar Notları Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Piri Reis Sempozyumu*, 27-29 Eylül 2004.

——, "Kitâb-ı Bahriyye", *DİA*, XXVI, 72-76.

——, "Pîrî Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sinin İzinde. Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri Müntehab-ı Bahriyye", *Türklük Araştırmaları*, sayı: 15 (İstanbul 2004), s. 7-57.

——, *Piri Reis'ten Örfi Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları ve Tarihi Coğrafya Eserleri*, İstanbul 2015.

——, *Pîrî Reîs Kitâb-ı Bahriyye Tıpkıbasım*, ed. Fikret Sarıcaoğlu, Ankara 2013.

——, *Pîrî Reîs'in Dünya Haritası 1513*, Ankara 2014

Fuad Ezgü, "Pîrî Reis", *İA*, IX, 561-565.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, X/1-2 (Ankara 1952), s. 143-146.

İdris Bostan, "Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye'sinde Bulunan Tersane-i Âmire Planları", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I/2 (İstanbul 1988), s. 67-68.

——, "Piri Reis", *DİA*, XXXIV, 283-285.

Kemal Özdemir, *Piri Reis*, İstanbul 1994.

Muazzez İlmiye Çığ, "Piri Reis Haritası Üzerinde Amerika'da yapılan Geniş ve Derin Çalışmaları İçeren The Maps of the Ancient Sea Kings (Eski Deniz Krallarının Haritaları) Kitabının Türkçe Özeti", *Belleten*, sayı: 216 (Ankara 1992), s. 405-435.

Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002.

S. Soucek, "Tunisia in the Kitâb-i Bahriye by Piri Reis", *Archivum Ottomanicum*, V (1973), s. 129-296.

——, *Piri Reis and Turkish Mapmaking after Columbus: The Khalili Portolan Atlas*, Oxford 1996.

——, "Piri Re'is", *EI²*, VIII, 308-309.

Tevfik İnci, "Piri Reis'in Portekiz Donanması ile Savaşı", *Resimli Tarih Mecmuası*, I, s. 172-175.

Thomas D. Goodrich, "A Cartographic Innovation of Piri Reis in his *Kitab-ı Bahriye*", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 201-209.

Mısır politikası

Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları ve Belgradın Muhasara Plânı", *Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87.

Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 289-307.

———, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul 1990.

Side Emre, "Anatomy of a Rebellion in Sixteenth-Century Egypt: A Case Study of Ahmed Pasha's Governorship, Revolt, Sultanate, and Critique of the Ottoman Imperial Enterprise", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI (İstanbul 2015), s. 77-130.

Uğur Demir, "Haremeyn, Şam, Cidde, Habeş, Yemen, Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir", *Osmanlı Araştırmaları*, 43 (İstanbul 2014), s. 301-339.

Kanunî dönemi şehzadeleri ve Şehzade Bayezid'in isyanı

Ahmed Refik [Altınay], "Konya Muharebesi'nden Sonra Şehzade Sultan Bayezid'in İran'a Firarı", *TOEM*, no: 36 (İstanbul 1331), s. 705-727.

Cahit Öztelli, "Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid'in Babasına Son Mektubu", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1105-1112.

Çağatay Uluçay, "Mustafa Sultan", *İA*, VIII, 690-692.

Hasibe Mazıoğlu, "Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezıd İçin Yapılan Pend-Nâme-i Atar Çevirisi", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1183-1194.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "İran Şahına iltica etmiş olan Şehzade Bayezid'in teslimi için Sultan Süleyman ve oğlu Selim tarafından Şaha gönderilen altınlar ve kıymetli hediyeler", *Belleten*, sayı: 93 (Ankara 1960), s. 103-110.

J. von Karabeck, *Geschichte Sulcimans des Grossen, Verfasst und Eigenhaendig Geschrieben von seinem S ohne Mustafa*, Viyana 1917.

Kenan Ziya Taş, *Osmanlılarda Lalalık Müessesesi*, Isparta 1999.

Mehmed Çavuşoğlu, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII (İstanbul 1982), s. 641-686.

Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.

Sadi Bayram, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Oğlu Şehzade Mehmed'in Vakfiyesi ile Hudud-Namesi ve Türk Süsleme Sanatındaki Yeri", *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1999, 1017-1039.

Şerafettin Turan, "Bayezid, Şehzade", *DİA*, V, 230-231.

———, "Mustafa Çelebi", *DİA*, XXXI, 290-292.

———, "Şehzade Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar", *Tarih Vesikaları*, I/16 (Ankara 1955), s. 118-127.

———, *Kanuni Süleyman Dönemi Taht K avgaları*, İstanbul 1998.

Tahsin Ünal, "Şehzade Mustafa'nın Ereğli'de İdam Edilmesi", *Anıt*, no: 28 (1968), s. 9-22.

Yahya Bey, *Sultan Mustafa Mersiyeleri Yahut Kanunî Hicviyeleri*, haz. A. Atilla Şentürk, İstanbul 1998.

Zahit Atçıl, "Why Did Süleyman the Magnificent Execute His Son Şehzade Mustafa in 1553?", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVIII (İstanbul 2016), s. 67-103.

Kanunî dönemi Harem teşkilatı ve Harem'deki hayat

Ahmed Refik [Altınay], *Kadınlar Saltanatı*, I, İstanbul 1332.

Avrupa Edebiyatı, Tarihi ve Kültüründe Hürrem Sultan, Der. Galina I. Yermolenko, çev. Ferit Burak vd., İstanbul 2013.

Ayşe Özakbaş, "Hurrem Sultan", *Tarih Dergisi, Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, sayı: 36 (İstanbul 2000), s. 347-404.

Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *DİA*, XVIII, 498-500.

Çağatay Uluçay, *Haremden Mektuplar*, İstanbul 1956.

———, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950.

———, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985.

Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berktay, İstanbul 1996.

M. Tayyib Gökbilgin, "Hürrem Sultan", *İA*, V/2, 593-596.

Michael Sokolnicke, "La Sultane Ruthene: Roksolanes", *Belleten*, XXIII (Ankara 1959), s. 229-239.

Mustafa Kaçar, "Mihrimah Sultan", *DİA*, XXX, 39-40.

Nejat R. Uçtum, "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigismund'a yazdıkları mektuplar", *Belleten*, sayı:176 (Ankara 1980), s. 697-716.

Nuray Urkaç Güler, "Gülfem Hatun ve Yeni Ortaya Çıkan Vakfiyesi", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe-İsmail E. Erünsal'a Armağan*, I, ed. Hatice Aynur-Bilgin Aydın-Mustafa Birol Ülker, İstanbul 2014, s. 371- 386.

Kanunî dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

1. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, ed. Cihan Yemişçi vd., Bodrum 2013.

2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler, I. ed. Cihan Yemişçi vd., Bodrum 2015.

Abdullah Demir, *Devlet-i Aliyye'nin Büyük Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuud Efendi*, İstanbul 2006.

Abdülkadir Özcan, "Ahmed Paşa, Hain", *DİA*, II, 113.

———, "Hüsrev Paşa", *DİA*, XIX, 40-41.

———, "İskender Paşa", *DİA*, XXII, 565-566.

Ahmet Akgündüz, "Dede Cöngi", *DİA*, IX, 76-77.

———, "Ebüssuûd Efendi", *DİA*, X, 365-371.

Aldo Galatta, "Hasan Paşa", *DİA*, XVI, 334-335.

Aurel Decei, "Aloisio Grittî în slujba sultanului Süleyman Kanunî dupa unele documente turceşti inedite (1533-1534)", *Studii şi materiale de istorie medie*, VII (Bucureşti 1974), s. 101-106.

Ayşe Kayapınar, "Kuzey Bulgaristan'da Gazi Mihaloğulları Vakıfları (XV-XVI. Yüzyıl)", Abant İzzet Baysal Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10 (Bolu 2005), s. 169-181.

Bayram Ali Kaya, "Taşlıcalı Yahyâ", *DİA*, XL, 156-157.

Bekir Kütükoğlu, "Ayas Paşa", *DİA*, IV, 202-203.

Cavid Baysun, "Ebussuud Efendi", *İA*, IV, 92-99.

Celia J. Kerslake, "Celalzâde Mustafa Çelebi", *DİA*, VII, 260-262.

Colin Imber, *Şeriattan Kanuna: Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, çev. Murteza Bedir, İstanbul 2004.

DİA, "Celalzâde Salih Çelebi", *DİA*, VII, 262-264.

Ebru Turan, *The Sultan's Favourite: İbrahim Pasha and the Making of the Ottoman Universal Sovereignty in the Reign of Sultan Süleyman (1516-1526)*, Doktora Tezi, The University of Chicago, Chicago 2007.

———, "The Mariage of İbrahim Pasha (CA. 1495-1536)", *Turcica*, XLI (2009), s. 3-36.

Emrullah Yüksel, "Birgivi", *DİA*, VI, 192-194.

Erhan Afyoncu, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Beylerbeyileri: I Temerrüd Ali Paşa", *Belleten*, sayı: 244 (Ankara 2001), s. 1007-1033.

———, "Rüstem Paşa'nın Veziriazamlıktan Önceki Yılları", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul 2013, s. 180-187.

———, "Rüstem Paşa", *DİA*, XXXV, 288-290.

——, "Semiz Ali Paşa", *DİA*, XXXVI, 495-496.
——, "Sokollu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.
——, "Süleyman Paşa", Hadım" *DİA*, XXXVIII, 96-98.
——, "Şemsi Ahmed Paşa", *DİA*, XXXVIII, 527-529.
——, "Temerrüd Ali Paşa", *DİA*, XL, 412-413.
Esma Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
Eyyüb Said Kaya, "Sinan Efendi", *DİA*, XXXVII, 228-229.
Fahri İz, "Baki", *EI²*, I, 956.
Faruk Sümer, "Kasım Paşa", *İA*, VI, 386-388.
——, "Kasım Paşa", *DİA*, XXIV, 547.
Ferhat Koca, "Fudayl Çelebi, Zenbillizâde", *DİA*, XIII, 207-208.
Feridun M. Emecen, "Canbirdi Gazali", *DİA*, VII, 141-143.
——, "Hadım Ali Paşa", *DİA*, XV, 4-5.
——, "İbrahim Paşa", *DİA*, XXI, 333-335.
——, "Kara Ahmed Paşa", *DİA*, XXIV, 357-358.
——, "Sâhib Giray", *DİA*, XXXV, 519-520.
Fevzi Kurtoğlu, *Turgut Paşa*, İstanbul 1935.
Halil İnalcık, "Ahmad Pasha Khain", *EI²*, I, 293.
H. A. R. Gibb, "Lütfi Paşha on the Ottoman Empire", *Oriens*, sayı: 15 (1962), s. 103-110.
Hasan Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi", *DİA*, XXV, 416-417.
Haşim Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, XXIV, 374-375.
——, "Yahyâ Efendi, Beşiktaşlı", *DİA*, XLIII, 243-244.
——, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Çok Yönlü Bir âlim; Beşiktaşlı Yahya Efendi", *Osmanlı Araştırmaları*, XLIII (İstanbul 2014), s. 67-92.
Heath W. Lowry, "From Trabzon to İstanbul: The Relationship between Süleyman the Lawgiver & his Foster Brother (Süt karındaşı) Yahya Efendi", *Osmanlı Araştırmaları*, X (İstanbul 1990), s. 39-48.
Hester Donaldson Jenkins, *Pargalı İbrahim Paşa*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.
Hulusi Yavuz, "Sadrıâzam Lütfi Paşa ve Osmanlı Hilâfeti", *X. Türk Tarih Kongresi*, V, Ankara 1994, s. 2083-2119.
İdris Bostan, "Selman Reis", *DİA*, XXXVI, 444-446.

———, "Turgut Reis", *DİA*, XLI, 417-418.
İsmail Güleç, "Sürûrî Muslihuddin Mustafa", *DİA*, XXXVIII, 170-172.
İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildir", *Belleten*, sayı: 114 (Ankara 1965), s. 355-361.
İsmet Parmaksızoğlu, "Kemal Paşazâde", *İA*, VI, 561-566.
Kamil Şahin, "Cafer Çelebi, Molla", *DİA*, VI, 547-548.
Kasım Kufrevi, "Birgewi", *EI²*, I, 1235.
M. Cavid Baysun, "Ahmed Paşa", *İA*, I, 193.
———, "Cemali Ali Efendi", *İA*, III, 85-88.
———, "Ebussuud Efendi", *İA*, IV, 92-99.
———, "Ahmad Pasha Karai", *EI²*, I, 29.
M. Fuad Köprülüzâde, "Lütfi Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, I (İstanbul 1925). s. 119-150.
M. Tayyib Gökbilgin, "Ali Paşa, Semiz", *İA*, I, 341-342.
———, "İbrahim Paşa", *İA*, V, 908-915.
———, "Ibrâhim Pasha", *EI²*, III, 998-999.
———, "Lütfi Paşa", *İA*, VII, 96-101.
———, "Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar", *Tarih Dergisi*, sayı: 11-12 (İstanbul 1955), s. 11-50.
M. Tayyib Okiç, "Gazi Hüsrev Bey", *DİA*, XIII, 453-454.
Mehmet İpşirli, "Abdülkadir Hamidî Çelebi", *DİA*, I, 240.
———, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, 348-349.
———, "Fenarîzâde Muhyiddin Çelebi", *DİA*, XII, 339-340.
———, "Lütfi Paşa", *DİA*, XXVII, 234-236.
———, "Taşköprizâde Ahmed Efendi", *DİA*, XL, 151-152.
———, "Mısır Eyaletinin Teşkili Döneminde İki Beylerbeyi Soruşturması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Mehmet Âkif Aydın'a Armağan*, XXI/2 (İstanbul 2015), s. 19-35.
Mehmed İpşirli-Ziya Demir, "Sâdî Çelebi", *DİA*, XXXV, 404-405.
Mehmet Kalpaklı, "Fevrî", *DİA*, XII, 505-506.
Mustafa Uzun,"Rızâî Mahmud Baba Efendi", *DİA*, XXXV, 71-72.
Mücteba İlgürel, "Kalenderşah", *DİA*, XXIV, 249.

Nimet Bayraktar, "Şemsi Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1980-81), s. 99-114.

Özkan Ertuğrul, "Acem Ali", *DİA*, I, 322.

R. Mantran, "Ali Pasha Semiz", *EI²*, I, 398.

S.Soucek, "Uludj 'Ali", *EI²*, X, 810-811.

Seyyid Muhammed es-Seyyid, "İbn Zünbül", *DİA*, XX, 474-476.

Şerafettin Turan, "Piyale Paşa", *İA*, IX, 566-569.

———, "Rüstem Paşa", *İA*, IX, 800-802.

Şerafettin Turan-Şükrü Özen-İlyas Çelebi- M.A. Yekta Savaç, "Kemal Paşazâde", *DİA*, XXV, 238-247.

Şinasi Altundağ-Şerafettin Turan, "Rüstem Paşa", *İA*, VI, 561-566.

Tadashi Suzuki, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Veziriazamları ve Vezirleri: Tanınmış Siyasi Şahsiyetler Tarihi Bakımından Bir İnceleme", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ankara 1990, s. 885-888.

———, "Veziriazams and Vezirs of Suleyman the Magnificent", *MIOC*, 106 (1988), s. 25-94.

———, "Kanuni'nin Vüzerâsı'ndan Koca Kasım Paşa'ya Dair", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12 (İstanbul 1982-98), s. 311-318.

Yunus Koç, "Osmanlı'da Kanun, Şeriat, Devlet ve Ebussuud", *Prof. Dr. Özer Ergenç'e Armağan*, ed. Ümit Ekin, Ankara 2013, s. 232-243.

Sokollu Mehmed Paşa

Abdurrahman Şeref, "Sokollu Mehmed Paşanın Evâil-i Ahvâli ve Ailesi Hakkında Bazı Malumat-Cevâhirü'l-Menâkıb", *TOEM*, VI/29, s. 257-265.

Ahmed Refik [Altınay], "Sokollu Mehmed Paşa ve Lehistan İntihâbâtı", *TOEM*, V/35, s. 663-687.

———, *Sokollu*, haz. İbrahim Delioğlu, İstanbul 2001.

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1966.

Erhan Afyoncu, "Sokollu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.

G. Veinstein, "Sokullu Mehmed Pashaa", *EI²*, IX, 706-711.

İ. Alaaddin Gövsa, *Sokullu Mehmed Paşa*, İstanbul tsz.

Kemal Beydilli, *Die Polnischen Könighswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im lichte Osmansicher Archivalien*, Münnich 1976.

M. Brosch, *Geschichte aus den Leben dreier Grosswesier*, Gotha 1899.

M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmet Paşa, Sokullu, Tavîl", *İA*, VII, 595-605.

———, "Sokollu Mehmed Paşa'nın Bir Talimatı ve 1572 Tarihinde Bosna ile İlgili Bir Kaç Vesika", *Prizoli*, VI-VII (Sarajevo 1958), s. 159-162.

Olga Zuroyevic, "Mehmed Pascha Sokolli im Lichte jugoslawisher Quellen und Überlieferungen", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (İstanbul 1984), s. 56-67.

Radovan Samarcic, *Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam, Sokollu Mehmet Paşa*, çev. Meral Gaspıralı, İstanbul 1999.

Reşat Ekrem Koçu, *Sokollu Mehmet Paşa*, İstanbul 1943.

Yılmaz Öztuna, *Sokollu Mehmed Paşa. Tarihten Sesler*, İstanbul 1945.

Kanuni dönemi sikkeleri

İbrahim Artuk, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, Ankara 1972.

Kanunî döneminde verildiği ileri sürülen imtiyazlar

Halil İnalcık, "İmtiyâzât", *DİA*, XXII, 245-252.

———, "Imtiyâzât", *EI²*, III, 1178-1189.

Joseph Matuz, "Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa Arasındaki 1536 Kapitülasyonlarının Geçerliliği Hakkında", *Türkiye Günlüğü*, sayı: 58, (Ankara 1999), s. 130-132.

Kanunî döneminin "Altın Çağ" olup olmadığı hakkındaki tartışmalar

Feridun M. Emecen, "Kanunî'nin Kanunnâmeleri ve Bir Mitin Doğuşu", *Tarih ve Medeniyet*, sayı: 14 (İstanbul 1985), s. 42-45.

Cemal Kafadar, "The Myth of the Golden Age: Ottoman Historical Consciouness in the Süleymânic Era", *Süleymân The Second and His time*, ed. Halil İnalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1996, s. 37-48.

Kanunî dönemindeki mehdi anlayışı ve resmî düşünceye karşı oluşan akımlar

B. Fleming, "Sahib-kıran und Mahdi: Türkische Endzeiterwartungen im ersten Jahrzehnt der Regierung Süleymans", *Between the Danube and the Caucasus*, Budapest 1987.

C. Fleischer, "The Lawgiver as Messiah: the making of the imperial image in the reign of Süleymân", *Soliman le Magnifique et son temps*, ed. G. Veintein, Paris 1992, s. 159-177.

Ahmet Yaşar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı resmî düşüncesine karşı bir tepki hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî", *Osmanlı Araştırmaları*, X (İstanbul 1990), s. 49-58.

Kanunî dönemi ile ilgili vesika neşirleri

Abdurrahman Güzel, "Kanuni Sultan Süleyman Hân'ın Avusturya Devlet Arşivi'nde Bulunan Mektuplarından Bazılarının Muhteviyâtı Hakkında", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 999-1014.

Aydemir Aydoğan, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Terk-i Salat Edenlerle İlgili Fermanı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: 2 (İzmir 1984), s. 46-53.

Feridun M. Emecen, "Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzâde Selim'in Kazayâ Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI (İstanbul 2015), s. 213-301.

Hacer Topaktaş ve H. Ahmet Arslantürk, *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Osmanlı-Leh İlişkilerine Dair Belgeler (1520-1566)*, İstanbul 2014 (Tenkidi için bk. Güneş Işıksel, "Tenkidli Olmayan Yeni Bir Neşrin Tenkidi", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI (İstanbul 2015), s. 303-318).

İbrahim Ateş, *Kanuni Sultan Süleyman ve Su Vakfiyesi*, Ankara 1987.

İsmail Erünsal, "Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (İstanbul 1984), s. 1-17.

M. Kemal Özergin, *Sultan Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971.

M. Tayyib Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhatı", *Belleten*, sayı: 83 (Ankara 1957), s. 449-482.

———, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Müesseseleri ve Teşkilatına Işık tutan Bursa Şer'iyye Sicillerinden Örnekler", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı Armağanı*, Ankara 1976, s. 91-112.

———, "Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bosna ve Hersek ile İlgili Venedik Arşivindeki Türkçe Belgeler Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı: 32 (İstanbul 1979), s. 319 -330.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Timar ve Zeamet Tevcihi ile İlgili Fermanları", *Tarih Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 35-48.

———, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatından Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Belgeler*, I/2 (Ankara 1964), s. 119-220.

Mahmut Şakiroğlu, "Venedik Devlet Arşivi'nde Kanuni Sultan Süleyman Dönemine Ait Yeni Belgeler", *IX. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1988, s. 873-878.

Mario Grignaschi, "Les Fermân de Soliman le Grand pour les recensements", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1994, s. 1015-1040.

Muzaffer Arıkan-Toledo Paulino, "Venedik'teki Paşalık Elçiliği Belgelerine Göre Türkler (1550-1565)", *OTAM*, sayı: 4 (Ankara 1993), s. 375-436.

Şerafettin Turan, "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar", *Belleten*, sayı: 88 (Ankara 1958), s. 551-593.

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları, haz. M.Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1972.

Uğur Demir, "Haremeyn, Şam, Cidde, Habeş, Yemen, Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir", *Osmanlı Araştırmaları*, 43 (İstanbul 2014), s. 301-339.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2002.

Abid Yaşaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a. tahlil ve transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560, I-II, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 1993.

5 Numaralı Mühimme Defteri 973/1565-1566, I-II, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 1994.

6 Numaralı Mühimme Defteri 972/1564-1565, I-III, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 1995.

II. SELİM DÖNEMİ (1566-1574)

II. Selim döneminin genel bir değerlendirmesi

C. Woodhead, "Selim II", *EI²*, IX, 131-132.

Feridun M. Emecen, "Selim II", *DİA*, XXXVI, 414-418.

İbrahim Sezgin, "Sultan II. Selim'in Edirne ve Av Gezileri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XVI (İstanbul 2007), s. 1-32.

Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 643-666.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

Şerafettin Turan, "Selim II", *İA*, X, 434-441.

Vernon Parry, "Osmanlı İmparatorluğu 1566-1617", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV (İzmir 1989), s. 151-178.

Joseph Nassi

Avram Galante, *Don Joseph Nassi*, İstanbul tsz.

Cecil Roth, *The House of Nasi: The Duke of Naxos*, Londra 1948.

Erhan Afyoncu, Sahte Mesih, *Osmanlı Belgeleri Işığında Dönmeliğin Kurucusu Sabatay Sevi ve Yahudiler*, İstanbul 2013.

Gad Nassi, "Osmanlı Sarayında Bir Avrupa Asilzâdesi: Yusuf Nasi", *Tarih ve Toplum*, XV/90 (Haziran 1991), s. 15-19.

Satvet Bey, "Nakşa Dükalığı ve Kiklad Adaları", *TOEM*, 4 (İstanbul 1329), s. 1444-1457.

———, "Yasef Nasi", *TOEM*, 3 (İstanbul 1328), s. 982-993.

C. Sathas, *Joseph Nassy*, Atina 1867.

A. H. De Groot, "Kıbrıs", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 282-311.

Ahmed Refik [Altınay], "Kıbrıs ve Tunus Seferine Ait Bazı Vesikalar", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, V (İstanbul 1927), s. 29-76.

Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler*, I-II, Kıbrıs 1994.

Behset Karaca, "XVI. Asırda Teke Yöresinden Kıbrıs'a Yapılan Sürgünler", *Osmanlı*, IV (Ankara 1999), s. 649-652.

Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs'a Yerleşmeleri 1570-1580", *TTOK Belleteni*, sayı: 323 (İstanbul 1974), s. 19-24.

Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu. İstanbul 2001.

G. Veinstein, "Les inventaires après décés des campagnes militaire: le cas de la conquête de Chypre", *Turkish Studies Association Bulletin*, (1991).

Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara 1977.

Halil İnalcık vd., *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964.

Halil İnalcık, "Kıbrıs Tarihi'nin Ana Meseleleri", *Türk Kültürü*, sayı: 4 (Ankara 1963), s. 31-36.

———, "Kıbrıs'ın fethinin tarihi manası", *Kıbrıs ve Türkler*, ed. Halil İnalcık vd., Ankara 1964, s. 21-26.

———, "Kıbrıs'ta Türk idaresi altında nüfus", *Kıbrıs ve Türkler*, ed. Halil İnalcık vd., Ankara 1964, s. 27-58.

———, "Ottoman policy and administration in Cyprus after the Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara 1971, s. IX-XIII.

Halil Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Mali Yılı Bütçesi", *Belgeler*, IV/7-8 (Ankara 1967), s. 1-34.

Harid Fedai, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethiyle İlgili Batılı Kaynakların Kaynağı: Claude Delaval Cobham", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III. Ankara 2002, s. 1583-1592.

Hüseyin Algül, "Osmanlı Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi Cephesi ve Ebussuud Efendinin Seferle İlgili Fetvası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2 (Bursa 1987), s. 37-42.

Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971.

İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Gazi Magosa 1999.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devletiyle Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dair Bazı Hazinei Evrak Kayıtları", *Türkiyat Mecmuası*, III (İstanbul 1935), s. 257-292.

James C. Davis, *Pursuit of Power, Venetian Ambassador's Reports on Spain, Turkey, and France in the Age of Philip II, 1560-1600*, New York.

Jurien de la Gravierre, La Guerre de Chypre et la Bataille de Lepante, Paris 1888.

Kemal Çiçek, "Magosa", *DİA*, XXVII, 311-313.

———, "Lefkoşe", *DİA*, XXVII, 124-126.

Kıbrıs Seferi (1570-1571), Ankara 1971.

Kıbrıs'ın Fethi: 1570-1571, Ankara 1986

Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1993.

M. Akif Erdoğru, "Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI (İzmir 1996), s. 9-66.

———, "Osmanlı Kıbrısı'nda Önemli Bir Görevli: Beytülmâl-i Hassa ve Âmme Emini", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 149-160.

———, "Osmanlı Kıbrısında Su Tedariki (1570-1640)", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 218-236.

Maria Pia Pedani, "Some Remarks upon the Ottoman Geo-Political Vision of the Mediterranean in the Period of the Cyprus War (1570-1573)", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, ed. Colin Imber-Keiko Kiyotaki, 2005, II, s. 23-35.

Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıfları Tarihi*, Kıbrıs 1986.

Nuri Çevikel, "1570-1571 Türk Fethi İle Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında Bir Tahlil Denemesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 111 (İstanbul 1997), s. 113-152.

Nuri Çevikel, *Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570 -1878)*, İstanbul 2006.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, Ankara 2000.

Özcan Mert, "Şerîfî'nin "Fetih-nâme-i Kıbrıs'ı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 4-5 (İstanbul 1974), s. 49-78.

P. Herre, *Europaische Politik in Cyprischen Krieg (1570-1573)*, Leipzig 1902.

R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant (1559-1853)*, Princeton 1952.

Recep Dündar, "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 667-678.

———, "Kıbrıs'ın Fethi ve İskânı", *Osmanlı*, IV (Ankara 1999), s. 632-648.

———, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1998.

Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World*, 1571-1640, New York 1993.

———, "Mağosa", çev. M. Akif Erdoğru, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan, Tarih Yazıları*, der. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s.293-303.

———, "Lefkoşa", Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan. Tarihin İçinden, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 366-378.

Safvet, "Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, IV/19 (İstanbul 1339), s. 1177-1193.

Seyit Solak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, Lefkoşa 1989.

Şenol Çelik, "Kıbrıs Seferi Sonrasında Kıbrıs Adası ile İçel Kıyılarının Korunmasına Yönelik Çalışmalar ve Hıristiyan Korsanların Buralara Saldırıları", *Journal for Cypriot Studies*, IV/3 (Gazimağusa 1998), s. 289-301.

———, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Seferi'ndeki Asker ve Zahire Naklinde İçel Sancağı'nın Rolü", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998*, Gazimağusa 1999, s. 107-129.

Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi*, I-II, İstanbul 1985.

Turan Gökçe, "1572 Yılında İç-İl Sancağı'ndan Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Âileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, II (İzmir 1998), s. 1-78.

———, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Âileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, III (İzmir 1999), s. 9-74.

İnebahtı bozgunu

Alexander de Groot, "Ottoman Mediterranean since Lepanto (October 7th 1571) Naval Warfare During the Seveenth and Eightteenth Centuries", *Anatolica*, XXIV (İstanbul 1984), s. 269-293.

A. Hess, "The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History", *Past and Present*, sayı: 52 (1972), s. 53-73.

———, *Unutulmuş Sınırlar*, 16. yy. Akdenizde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010.

Ali Haydar Emir, *Kılıç Ali ve Leponta*, İstanbul 1931.

Angelo Tomborra, *Gli stati İtaliani l'Europa e il Problema Turco dopo Lepanto*, Floransa 1961.

Bahri S. Noyan, "İnebahtı Savaşının Gerçekleri", *Hayat Tarih*, sayı: 11 (İstanbul 1978), s. 62.

Colin Imber, "The Reconstruction of the Ottoman Fleet After the Battle of Lepanto 1571-1572", *Studies in Ottoman History and Law*, İstanbul 1996, s. 85-101.

E. von Normann-Griedenfels, *Don Juan de Austria als Admiral der Heiligen liga und die Schlacht bei Leponta*, Pola 1902.

Emrah Naki, *İki Savaş Arası İspanya-Osmanlı İlişkileri (1571-1588)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

F. Garnier, *Journal de la Bataille de Lepante*, Paris 1956.

Fernard Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1990.

Fersat Ballı, *İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

Guido Antonio Quarti, *La Battaglia di Lepanto nei Canti Popolari dell'epoca*, Milano 1930.

———, *La Guerra Contro il Turco in Cirpo e a Lepanto, 1571*, Venezia 1935.

Halil İnalcık, "Barbaros'tan İnebahtı (Lepanto)'ya Akdeniz", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 141- 143.

———, "İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585)", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 151-155.

———, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 145-149.

Hans Georg Majer, "The Ottoman State on the Eve of Lepanto 1571", *Byzantinische Forschungen*, XVI (Amsterdam 1991), s. 53-73.

Henri Cambon, *Don Juan d'Aautriche le vainqueur de Lepante*, Paris 1952.

İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, XXII, 287-289.

James C. Davis, *Pursuit of Power, Venetian Ambassador's Reports on Spain, Turkey, and France in the Age of Philip II, 1560-1600*, New York.

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, IV, Philadelphia 1984.

L. Serrano, *La Liga de Leponta entre Espana, Venecia y la Santa Sedo (1571-1573)*, Madrid 1918-1920.

M. Cavid Baysun, "Lepanto", *İA*, VII, 39-45.

M. Lesure, "Notes et Document Sur Les Relations Veneto-Ottomanes, 1570-1573", *Turcica*, IV (Paris 1972), s. 134-164; VIII/1 (Paris 1976), s. 117-156.

———, "Notes et Document ts sur le Relations Veneto-Ottomanes 1570-1573 (II)", *Turcica,* (Paris 1976), s. 117-156.

———, *Lepante. La Crise de L'Empire Ottoman,* Paris 1972.

Mahmut Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", *Erdem*, sayı: 5 (İstanbul 1986), s. 546-553.

Manuel da Costa Fontes, "The Batalha de Lepanto in the Portuguesse Oral Tradition", *Hispanic Review*, LXVII/4 (Pennsylvania 1979), s. 487-503.

Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Özlem Kumrular, "Don Kişot 400 Yaşında", *Toplumsal Tarih*, sayı: 133 (İstanbul 2005), s. 52-55.

———, "Osmanlı ve Venedik Arasında Bir Kırılma Noktası Olarak İnebahtı", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s. 85-97.

Paulino Toledo, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: 18 (Ankara 1990), s. 861-877.

R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Princeton 1952.

R. Mantran, "L'écho de la bataille de Lépante à Contantinople", *Annales*, (1973).

S. Soucek, "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IV-V (İstanbul 1974), s. 34-48.

Safvet, "Sıngın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesikalar", *TOEM*, II (İstanbul 1326), s. 558-562.

Tevfik İnci, "Lepanto ve Uluç Ali Paşa", *Resimli Tarih Mecmuası*, I (İstanbul 1952), s. 1389-1391.

Victor Davis Henson, *Batı Neden Kazandı: Katliam ve Kültür*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul 2003.

Zeki Arıkan, "Michel Lesure, Lepante. La Crise de l'Empire Ottoman", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, VII-VIII (İstanbul 1977), s. 423-430.

Don-Volga Kanalı Projesi ve Orta Asya Hanlıkları ile ilişkiler

A. Benningsen, "L'expedition Turque contre Astrakhan en 1569 d'apresles Registres des 'affaires importantes' des archives Ottomanes", *Cahiers du Monde Russe et Sovietique*, 8 (1967), s. 427-446.

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu. 1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri*, Ankara 1966.

———, "The Turkish Expedition to Astrahan in 1569 and the Problem of the Don-Volga Canal", *Slavonic and East European Review*, 40 (1961-2), s. 7-24.

Ch. Lemercier-Quelquejay, "Les Expéditions de Devlet Giray Contre Moscou en 1571 et 1572 d'après les document inédit des archives du Musée du Palais de Topkapı", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 1984.

Halil İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü", *Belleten*, sayı: 46 (Ankara 1948), s. 349-402.

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

W. E. David Allen, *Muhteşem Süleyman Zamanında Türk Dünyası*, çev. Serkan Acar, İstanbul 2012.

W. H. McNeill, *Europe's Stepe Frontier (1500-1800 Century)*, Londra 1963.

Yücel Öztürk, "Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım Hanlığı", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi: Kırım*, ed. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 13-48.

Osmanlı-Floransa ilişkileri

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Osmanlı-Fransa İlişkileri

De Lamar Jensen, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Türkler", çev. Ayşe Kılıç, *Tarih Dergisi*, sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 165-190.

Feridun Emecen, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", *Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri*, ed. Mehmet İpşirli vd., İstanbul 2012, s. 75-93.

Ahmed Refik, "Fransua dö Noay'ın Türkiye'de Tehlikeli Bir Sefareti", *TTEM*, yeni seri, I/3 (İstanbul), s. 1-32.

Osmanlı-Lehistan ilişkileri

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Ahmed Refik [Altınay], "Lehistan'da Türk hakimiyeti", *TTEM*, 14 (İstanbul 1340), s. 227-243.

Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century). An Annoted Edition of 'Ahdnames and other documents*, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002.

———, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış, 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara 1999, s. 20.

———, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: international diplomacy on the European periphery (15th-18th Century): a study of peace treaties*, Leiden 2011.

Jonuzs Pajewski, *Projekt Przmierza Posko-Tureckiego za Zygmunta Augusta*, Varşova 1935.

Kemal Beydilli, *Die Polnischen Könighswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im lichte Osmansicher Archivalien*, Münnich 1976.

M. Tayyib Gökbilgin, "Tarihte Türk-Leh Münasebetleri", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2-3 (1974), s. 498-500.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Sabire Arık, *Kuruluştan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi*, Ankara 2010.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Arabistan ve Afrika Siyaseti

Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi, 1516-1574*, çev. İlyas Kemaloğlu-Rakhat Abdieva, Ankara 2013.

Hindistan ve Sumatra'ya düzenlenen deniz seferleri

Safvet Bey, "Şark Levendleri: Osmanlı Bahr-i Ahmer Filosunun Sumatra Seferi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, 4 (İstanbul 1329), s. 1521-1540.

———, "Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi", *TOEM*, 1 (İstanbul 1327), s. 604-614, 678-683.

II. Selim döneminin devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Benjamin Arbel, "Nūr Banū (c. 1530-1583): A Venetian Sultana?", *Turcica*, XXIV (Paris 1992), s. 233-250.

Cahit Baltacı, "Hamid Efendi, Çivizâde Damadı", *DİA*, XV, 460-461.

Cemil Akpınar, "Hatibî Ayasofya", *DİA*, XVI, 451-452.

Erhan Afyoncu "Sokollu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.

Eyyüb Said Kaya, "Sinan Efendi", *DİA*, XXXVII, 228-229.

İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", *DİA*, XXV, 411-412.

İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa b. El-Muvakkit", *DİA*, XXXI, 287-288.

Şerafettin Turan, "Hızır Hayreddin Reis", *DİA*, XVII, 416-417.

Gyula Káldy-Nagy, "Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", *Belleten*, sayı: 210 (Ankara 1990), s. 649-663.

Mehmet Emin Yılmaz-Gökçe Günel, "Sâhib'ül-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa", *OTAM*, sayı:38 (Güz 2015), s. 219-252.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

7 Numaralı Mühimme Defteri 975-976/1567-1569, I-IV, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 1997.

Orhan Paşazâde, *9 Numaralı Mühimme Defteri (977-978/1569, Özet ve Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Zülfiye Kaygusuz, *10 Numaralı Mühimme Defterinin Tahlil ve Transkripsiyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.

İbrahim Etem Çakır, *10 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 179-356)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.

12 Numaralı Mühimme Defteri 978-979/1570-1572, I-III, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 1994.

Aziz Altı, *22 numaralı Mühimme Defteri'nin (h.981/ m.1573) transkripsiyon ve değerlendirilmesi (s. 215-351)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Gökhan Karataş, *14 Numaralı Mühimme Defteri (s. 1-140) Transkripsiyon, Özet ve Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.

İlkay Şener, *16 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyon ve değerlendirilmesi (1-119)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

Kazım Kürşat Yücel, *18 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Muharrem Bostancı, *19 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Sıtkı Çelik, *21 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Teslime Yüksel, *22 Numaralı Mühimme Defterinin (H.981/ M.1573) transkripsiyon ve değerlendirilmesi (s. 108-214)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.

III. MURAD DÖNEMİ (1574-1595)

III. Murad dönemi hakkında genel araştırmalar

A. H. de Groot, "Murād III", *EI²*, VII, 595-597.

Ahmet Kırkkılıç, *Sultan Üçüncü Murad: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1988.

Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *İA*, VIII, 615-625.

———, "Murad III", *DİA*, XXXI, 172-176.

Elie Nicolas, "Le Chantier et l'Outillage Ottoman Sous Murad III", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri,* haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel, Ankara 1994, VII, s.381-393.

Kitâbü'l-Menamat, Sultan III. Murad'ın Rüya Mektupları, haz. Özgen Felek, İstanbul 2014.

Şaban Gülbahar, "Sultan III. Murad'ın Şiirleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* sayı: 8 (İstanbul 1980), s. 94-96.

Tülay Reyhanlı, "The Portaits of Murad III", *Erdem*, III/8 (Ankara 1978), s. 453-478.

Zeynep Aycibin, *Çöküş Edebiyatının Merkezinde Bir Padişah, Manevi Dünyasıyla Sultan III. Murad*, İstanbul 2016.

Osmanlı-Safevî ve Türkistan ilişkileri

Abdullah Gündoğdu, "Türkistan'da Osmanlı-İran Rekabeti", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 581-587.

Audrey Burton, "Relations Between the Khanete of Bukhara and Ottoman Turkey 1558-1702", *International Journal of Turkish Studies*, V, 83-93.

Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993.

———, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülûs Tebriki", *Tarih Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1960), s. 47-64.

Cihat Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, İstanbul 2013.

Colin Imber, "The Persecution of the Ottoman Shî'îtes According to the Mühimme Defterleri, 1565-1585", *Der Islam*, 56 (1979), s. 245-273.

C. Roemer, "Abbas I", *The Cambridge History of Iran*, V, s. 262-278.

Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976.

Feridun M. Emecen, "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Siyaseti", *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 125-154.

Filiz Çağman-Zeren Tanındı, "Osmanlı-Safevi İlişkileri (1578-1612) Çerçevesinde Topkapı Sarayı Müzesi Resimli El Yazmalarına Bakış", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 37-62.

H. Mustafa Eravcı, "Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin Nushatü's-Selâtinde 1578-79 Trans-Kafkas Seferine Dair Eleştirileri ve Bunların Tarihi Önemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/1 (Afyon 2001), s. 31-40.

———, "Osmanlıların Şark Seferleri ve Konya", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 7 (Konya 2000), s. 327-343.

———, "II. Şah İsmail Döneminde Doğu Anadoludaki Safevi Tehdidi", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihden Günümüze İç ve Dış Tehditler)*, Elazığ 2002, s. 291-303.

Hoşkadem Hasanova, "Fetihten Osmanlı Yönetim Sistemine Entegrasyonuna kadar Revan Eyaleti (1583-1590)", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 509-515.

Hüsamettin Memmmedov Karamanly, "XVI-XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 502-208

Hüseyin Mîr Caferî, *Safeviler Devrinde İran Kültür ve Medeniyeti*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1972.

Mehmet Alpargu, *Onaltıncı Yüzyılda Özbek Hanlıkları*, Ankara 1995.

Nader Nejad (*XVI. Asırda İran Kaynaklarına göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1986.

Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul 2001.

S. Kazım Ruhanî, *Osmanlı-Safevî Esnaf Teşkilatı (XVI-XVII. Yüzyıllarda)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976.

Şah Razaulhak, *Osmanlıların Şark Siyaseti 1539-1658*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1970.

Şapur Ensari, *1588-1619 Yılları Arasında Osmanlı ve Şah Abbas*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1963.

Şehabeddin Tekindağ, "Abbas I", *DİA*, I, 17-19.

Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Ankara 1997.

Osmanlı-Avusturya İlişkileri

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Andrew Hess, *Unutulmuş Sınırlar*, 16. yy. Akdenizde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010.

Emrah Safa Gürkan, "Fooling the Sultan: Information, Decision-Making and the 'Mediterranean Faction' (1585-1587)," *Osmanlı Araştırmaları*, XLV (İstanbul 2015), s. 57-96.

Gábor Ágoston, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 169-212.

Géza Pállfy, "A Magyarországi török és királyi végvárendser fenntartásának kérdéséhez", *Keletkutatás*, (1995), s. 61-86.

Karl Vocelka, *Die Politische Propoganda Kaiser Rudolf II (1576-1606)*, Wien 1981.

M. Tayyib Gökbilgin, "Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği (1578-1580)", *Tarih Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 1951), s. 3-25.

Maria Ivanics-Ress, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü". *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 456-464.

Miguel Â. Bunes-Evrim Türkçelik, "16. Yüzyıldan 17. Yüzyıla Geçerken Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya Krallığı Arasında Akdeniz'de Çatışma", *Harp ve Sulh*, ed. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 185-201.

Özdemir Nutku, "Onaltıncı Yüzyılda Avusturya İmparatoru II. Rudolph'un III. Murat'a Gönderdiği Elçilik Heyeti (Stainach Yazması)", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1179-1191.

Pàl Fodor, "Between Two Continental Wars: the Ottoman Naval Preparations in 1590-1592", in *Quest of the Golden Apple*, İstanbul 2000, s. 171-189.

———, "Prelude to the 'Long War' (1593-1606). Some Notes on the Ottoman Foreign Policy in 1591-1593", *The Great Turkish Civilisation*, ed. Güler Eren-Ercüment Kuran-Nejat Göyünç-İlber Ortaylı-Kemal Çiçek, İstanbul 2000, s. 297-301.

Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, Berkeley 1974.

Tibor Szalontay, *The art of war during the Ottoman-Habsburg long war: (1593-1606) according to narrative Sources*, Doktora Tezi, University of Toronto, Toronto 2004.

Zdenka Vesela, "16. Ve 17. Yüzyıllarda Slovakya ve Osmanlı Genişlemesi" *16. ve 17. Yüzyıllarda Arta Avrupa ve Balkanlar'daki Osmanlı İdaresi. Avrupa'da Türk İdaresi ve Tesirleri*, çev. Ahmet Hamdi Taşlıca, Ankara 2014, s. 17-51.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev. Çiğdem Erkal İpek, Ankara 2013.

Ahmed Refik [Altınay], *Türkler ve Kraliçe Elizabeth*, İstanbul 1932.

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Akdes Nimet Kurat, "İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Malzemeye Dair", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. VII (Ankara 1949), s. 1-27.

———, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlaması ve Gelişmesi 1553-1610*, Ankara 1953.

———, "Hoca Sadeddin Efendinin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesisi ve Gelişmesindeki Rolü", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 305-315.

Arthur Leon Horniker, "Anglo-Fench Rivalry in the Levant from 1583-1612", *Journal of Modern History*, 14 (1942), s. 189-316.

Ettore Rossi, "La Sultana Nûr Bânû Maglie di Selim II et Madri di Murad III", *Oriente Moderno*, 33 (1953), s. 433-441.

Ezel Kural Shaw - Colin J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Los Angeles 1972.

G. H. Rosedale, *Queen Elisabeth and the Levant Comapany*, Londra 1904.

Gerald Maclean, *Doğu'ya Yolculuğun Yükselişi: Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları (1580 - 1720)*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 2006.

Hamid Dereli, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, İstanbul 1932.

J. E. Neale, "Elizabeth and the Netherlands, 1586-7", *The English Historical Review*, vol. XLV, (Londra: 1920), 373-396.

J. J. Podea, "A Contribution to the Study of Queen Elisabeth's Eastern Policy", *Melanges d'Historie Generale*, (Cluj-1938), s. 423-476.

Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol, Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münasebetleri 1580-1850*, Ankara 2013.

Netice Yıldız, *İngiliz-Osmanlı Sanat Eseri Alışverişi: 1583-1914*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1987.

Orhan Burian, "Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnâmesi", *Belleten*, sayı: 58 (Ankara 1951), s. 223-245.

———, "Kıraliçe Elizabeth'den Üçüncü Murat'a Gelen Hediyenin Hikâyesi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/1-2 (Ankara 1951), s. 19-41.

Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook, 1978, s. 193-206.

Susan Skilliter, "II. William Harborne: İlk İngiliz Elçisi", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara 1985, s. 21-31.

———, *William Harborne and the Trade with Turkey (1578-1582)*, Londra 1977.

T. S. Willan, "Some Aspects of English Trade with the Levant in the Sixteeth Century", *The English Historical Review,* LXX (Londra 1955), s. 399-410.

Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1598)*, Ankara 1983.

Osmanlı-Floransa ilişkileri

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Osmanlı-Fransa İlişkileri

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

De Lamar Jensen, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Türkler", çev. Ayşe Kılıç, *Tarih Dergisi*, sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 165-190.

Feridun Emecen, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", *Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri*, ed. Mehmet İpşirli vd., İstanbul 2012, s. 75-93.

İdris Bostan, "Garb Ocaklarının Avrupa ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri, 1580-1620", Tarih Enstitüsü Dergisi, XIV (İstanbul 1989), s. 59-86.

Osmanlı-Ragusa ilişkileri

N. H. Beigman, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmans of Murad III (1575-1595)*, İstanbul 1968.

N. H. Biegman, "Ragusan Spying for the Ottoman Empire, Some 16th Century Documents from the State Archive at Dubrovnik", *Belleten*, XXVII (Ankara 1963), s. 237-255.

Metin Ziya Köse, *XVI. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Münasebetleri,* İstanbul 2009.

Osmanlı-Romanya ilişkileri

Mihai Maxim, "Les Relations Roumano-Ottomanes entre 1574 et 1594", *L'empire Ottoman Au Nord Du Danube*, İstanbul 1999, s. 109-128.

Osmanlı-İspanya ilişkileri

Emrah Naki, *İki Savaş Arası İspanya-Osmanlı İlişkileri (1571-1588)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Emrah Safa Gürkan, "Fooling the Sultan: Information, Decision-Making and the 'Mediterranean Faction' (1585-1587)," *Osmanlı Araştırmaları*, XLV (İstanbul 2015), s. 57-96.

———, -"My Money or Your Life: The Habsburg Hunt for Uluc Ali," *Studia Historica. Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014): 121-145.

Osmanlı-Rus ilişkileri

Ahmet Türk, *Crimean Khanate under the Reign of Gazi Giray II.*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2000.

Ch. Lemercier-Quelquejay, "La Moscovie, l'Empire Ottoman et la crise successorale de 1577-1588 dans le khanat de Crimée", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 1973.

Halil İnalcık, "İslâm Giray II", *İA*, V/I, 1105.

———, "Gazi Giray II", *İA*, IV, 734-736.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Osmanlı-Afrika ilişkileri

Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974.

———, "Osmanlı-Bornu Münâsebetine Âid Belgeler", *Tarih Dergisi*, Sayı 23, (Ankara 1969), 111-130.

B. G. Martin, "Mai Idris of Bornu and the Ottoman Turks, 1576-78", *International Journal of Middle East Studies*, III/4 (1972), 470-490.

Sebastien Flynn, *The Relationship Between The Ottoman Empire And Kanem-Bornu During The Reign Of Sultan Murad III*, Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara 2015.

1578 Vâdilmehazin Savaşı ve Osmanlı-Fas İlişkileri

Aslı Karataş, *Avrupa Arşiv Belgelerine Göre XVI. Yüzyılda Akdeniz Dünyası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

İsmail Ceran, "Vâdilmehazin Savaşı (4 Ağustos 1578)", *Belleten*, sayı: 228 (Ankara 1996), s. 271-388.

——, *Fas Tarihi*, Ankara 2012.

III. Murad döneminde Yemen

Ebtisal Al-Grafi, *Beylerbeyi Hasan Paşa Döneminde Yemen İdaresi (988-1013/1580-1604)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Hulusi Yavuz "Hasan Paşa, Yemenli", *DİA*, XVI, 341-342.

1582 şenliği

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Derin Terzioğlu, "The Imperial Circumcision Festival of 1582: an Interpretation", *Muqarnas*, 12 (1995), s. 84-100.

Nurhan Atasoy, *1582, Surname-i Hümayun, Düğün Kitabı*, İstanbul 1997.

Hilmi Uran, *III. Mehmed'in Sünnet Düğünü*, İstanbul 1942.

Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul 1959.

III. Murad döneminde devlet düzenindeki bozulmalar ve mali krizler

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Baki Tezcan, "The Ottoman Monetary Crisis of 1585 Revisited", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 52 (2009), pp. 460-504.

İrina E. Petrosyan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Reformlar Konusunda İlk Girişim: XVI. Yüzyılın Sonu ile XVII. Yüzyılın Başında Yeniçeri Ocağı", *Osmanlı*, VI (Ankara 1999), s. 673-683.

Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, III/III (Ankara 1945), s. 419-431.

Mustafa Akdağ, "Yeniçeri Ocak Nizamı'nın Bozulması", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı: 5 (Ankara 1947), s. 291-313.

S. Faroqhi, *Die Vorlagen (telhise) des Grosswesirs Sinan Paša an Sultan Murad III*, Hamburg 1967.

III. Murad dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Al-Arnavut Muhammed M., *Mu'tiya 'an Dımaşk ve Biladi'ş-Şam el-Cenubiyye fi Nihayeti el-Karni's-Sadis 'Aşer, (Sinan Paşa ve Suriye'deki Vakıfları)*, Şam 1993.

Abdurrahman Şeref, *Özdemir-Oğlu Osman Paşa*, yay. haz. Vehbi Günay, İzmir 2011.

Abdülkadir Özcan, "İvaz Efendi", *DİA*, XXIII, 490.

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Ali Akyıldız, "Safiye Sultan" *DİA*, XXXV, 472-473.

Bekir Kütükoğlu, "Lala Mustafa Paşa", *DİA*, XXVII, 73-74.

Beyhan Şahin Allahverdi, *Özdemiroğlu Osman Paşa (1527-1585)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

Çetin Sungur, *Habeşistan'dan Kafkasya'ya bir Osmanlı Paşası: Özdemiroğlu Osman Paşa*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

Emrah Safa Gürkan, "His Bailo's Kapudan: Conversion, Tangled Loyalties and Hasan Veneziano Between Istanbul and Venice (1588-1591)", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVIII (İstanbul 2016), s. 277-319.

Erhan Afyoncu, "Sokollu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.

———, "Sokulluzâde Hasan Paşa", *DİA*, XXXVII, 366-368.

Eyyüb Said Kaya, "Sinan Efendi", *DİA*, XXXVII, 228-229.

Feridun M. Emecen, "Semiz Ahmed Paşa" *DİA*, XXXVI, 494-495.

Hulusi Yavuz "Hasan Paşa, Yemenli", *DİA*, XVI, 341-342.

Kemal Çiçek, "Osman Paşa, Özdemiroğlu", *DİA*, XXXIII, 471-473.

M. Kemal Özergin, "Özdemir-oğlu Osman Paşa'nın Şirvan Seferi İle İlgili Üç Manzûme", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, II, (İstanbul 1971), s. 255-288.

Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa, Kanijeli", *DİA*, XXXVII, 311-313.

Mahmut Kaya, "Sipahizâde Mehmed", *DİA*, XXXVII, 258-259

Mecbure Değer, "Sadrazam Ferhat Paşa'nın Vasiyet-nâmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 144 (İstanbul 2003), s. 131-148.

Mehmet Çavuşoğlu, "Bakî ", *DİA*, IV, 537-540.

Mehmet İpşirli, "Abdülkadir Şeyhi Efendi", *DİA*, I, 244.

———, "Ahmed Şemseddin Kadızâde", *DİA*, XXIV, 96-97.

———, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *DİA*, VI, 311.

———, "Canfeda Hatun", *DİA*, VII, 150-151.

———, "Çivizâde Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, 347-348.

———, "Ferhad Paşa", *DİA*, XII, 383-384.

———, "Koca Sinan Paşa", *DİA*, XXVI, 137-139.

———, "Zekeriyyâ Efendi, Bayramzâde," DİA, XLIV, 211-212.

Necdet Öztürk, "Vüsûli Çelebi", *DİA*, XLIII, 145.

Nezihi Aykut, "Damad İbrahim Paşa", *Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 193-219.

Orhan F. Köprülü, "Hafız Ahmed Paşa", *İA*, V/1, 71-77.

Semavi Eyice, "Davud Ağa", *DİA*, IX, 24-26.

Şerife Yalçınkaya, "Süheylî, Ahmed", *DİA*, XXXVIII, 32-33.

Tahsin Özcan, "Mehmed Efendi Mâlûlzâde", *DİA*, XXVIII, 456-457.

Maria Pia Pedani, "Safiye's Household and Venatian Diplomacy", *Turcica*, XXXII (Paris 2000), s. 9-32.

Suphi Saatçi, "Sâi Mustafa Çelebi" *DİA*, XXXV, 539-541.

V. J. Parry, "Hafız Ahmed Pasha", *EI²*, III, 58-59.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Hatice Çağlıkeçecigil, *24 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H. 981-982/M. 1573-1574 1-80 s.) transkripsiyonu ve değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.

Ömer Döşemetaş, *27 numaralı Mühimme Defteri'nin özet, transkripsiyon ve değerlendirmesi (1-140)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

Yasemin Aydın, *27 numaralı Mühimme Defteri'nin özet, transkripsiyon ve değerlendirmesi (280-408)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

Gülay Kahveci, *29 Numaralı Mühimme Defteri, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

Şuayib İzgi, *986 (1578) tarihli 32 Numaralı Mühimme Defteri: [s. 201-400] Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Yunus Eren, *34 numaralı ve H. 986/1578 tarihli Mühimme Defteri [s. 1-164] İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

Süleyman Nacak, *34 numaralı mühimme defteri (h.986/m.1578) transkripti ve değerlendirmesi (s.164-326 arası)*,Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

Hasan Karaman, *38 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Mustafa Özata, *38 Numaralı Mühimme Defteri, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Erhan Akçelik, *39 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (s. 1-118)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Murat Yazıcı, *39 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (s. 119-240)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Sevilay Sakarya, *43 Numaralı Mühimme Defteri (H.988/M.1580) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 1-108)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.

44 Numaralı Mühimme Defteri, haz. Mehmet Ali Ünal, İzmir 1995.

Hasan Yıldız, *49 numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

Meltem Karababa, *50 Numaralı Mühimme Defteri (991-993/1583-1585), Değerlendirme-Transkripsiyon (s.1-80)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Halime Çukuryurt, *50 Numaralı Mühimme Defteri (993/1585, Değerlendirme-Transkripsiyon, s. 84-166)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

Sultanın Emir Defteri (51 Nolu Mühimme), haz. Hikmet Ülker, İstanbul 2003.

Fatime Yazıcı, *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

Özgür Sevilmiş, *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (153-220)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.

Bayram Karabıyık, *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.

Musa Günay, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996.

Oğuzhan Yüce, *59 Numaralı Mühimme Defterinin Özetli Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2007.

Recep Burhan Ertaş, *60 Numaralı Mühimme Defteri (s. 105-208)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Cevat Yıldız, *60 Numaralı Mühimme Defteri (s. 209/314)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

M. Ali Atıcı, *61 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Serdar Kar, *63 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Reyhan Ataç, *66 Numaralı (H. 997-998/M. 1589-1590) Mühimme Defteri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

Mustafa Karaca, *68 Numaralı Mühimme Defteri (tasnif-transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Fatih Çiçek, *69 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, (s. 169-336)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

Muhammed Samet Kaya, *69 Nolu mühimme defterinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Özdemir Yılmaz, *72 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (s. 1-159)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

İbrahim Canpolat, *72 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (s. 160-320)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Abdullah Tanrıvermiş, *72 Numaralı Mühimme Defteri, H. 1002-1003, vr. 1-230, inceleme-metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Zafer Şahin, *72 Numaralı Mühimme Defteri, H. 1002-1003, vr. 231-473, inceleme-metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015.

Osman Karataş, *3 Numaralı ve Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 (Haziran-Ağustos 1576) Tarihli Mühimme Zeyli) (s. 176-351)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

Murat Torun, *III Numaralı (H. 983-984/M. 1575-1576) Tarihli 3 Mühimme Zeyli Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi: s. 1-175)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Harun Bingöl, *Mühimme Zeyli Kataloğu'ndaki 5 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002.

Osman Okumuş, *Hicrî 1000 (1591/1592) Tarihli 6 Numaralı Mühimme Zeyli Defteri)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Telhisler ve diğer kaynaklar

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, yay. haz., Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Şule Aksoy, "Üçüncü Murad'ın Verdiği Bir Mülkname", *Tarih ve Toplum*, I/5 (Mayıs 1984), s. 72.

III. MEHMED DÖNEMİ (1595-1603)

III. Mehmed döneminin genel bir değerlendirmesi

Feridun M. Emecen, "Mehmed III", *DİA*, XVIII, 407-413.

Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan. III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi ", *Divan*, XIV/26 (İstanbul 2009), s. 45-96.

M. Tayyib Gökbilgin, "III. Mehmed", *İA*, VII, 535-547.

Mehmed Celâl, *Sultan Mehmed-i Salis*, İstanbul 1308/1891.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "III. Mehmed'in oğlu Şehzade Mahmud'un Ölümü", *Belleten*, sayı: 94 (Ankara 1960), s. 264-267.

S. A. Skilliter, "Mehemmed III", *EI²*, VI, 981-982.

E. Spagni, "Una sultana veneziana", *Nuovo Archivio Venetio*, XIX (1900), s. 241-348.

Osmanlı-İngiltere İlişkileri

Albert Lindsay Rowland, *Studies in English Commerce and Exploration in the Reign of Elizabeth: England and Turkey, the Rise of Diplomatic and Commercial Relations,* Doktora Tezi, Pennsylvania University, 1914.

Ezel Kural Shaw - Colin J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Los Angeles 1972.

H. G. Rosedale, *Queen Elizabeth and the Levant Company*, Londra 1904.

S. A. Skilliter, "Three Letters from the Ottoman Sultana Sâfiye to Queen Elizabeth I", *Documents from Islamic chanceries*, ed. S. M. Stern, Oxford 1965, s. 119-157.

Stanley Mayers, *Sultan'ın Orgu*, çev. Halim Spatar, İstanbul 2000.

Osmanlı-Floransa ilişkileri

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara 2016.

Osmanlı-Fransa İlişkileri

De Lamar Jensen, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Türkler", çev. Ayşe Kılıç, *Tarih Dergisi*, sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 165-190.

Feridun Emecen, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", *Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri*, ed. Mehmet İpşirli vd., İstanbul 2012, s. 75-93.

İdris Bostan, "Garb Ocaklarının Avrupa ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri, 1580-1620", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV (İstanbul 1989), s. 59-86.

Osmanlı-Avusturya mücadelesi

Albert Löebl, *Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593-1606*, I-II, Prague 1899-1904.

Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 555-566.

C. Martin Mandlmayr, "Studies on the Hasburg-Ottoman War of 1592-1606", *IX. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1988, s. 995-1000.

Catherine Wendly Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık, Senjli Uskoklar*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2009.

Caroline Finkel, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 155-165.

———, *The Administration of Warfare: the Military Campaigns in Hungary, 1592-1606*, Wien 1988.

———, "French Mercenaries in the Habsburg-Ottoman War of 1593-1606: The Desertion of the Papa Garrison to the Ottomans in 1660", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, LV (Londra 1992), s. 451-471.

Christine Woodhead, "Ottoman Historiography on the Hungarian Campaigns: 1596. The Eger Fethnamesi", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, haz. Jean-

Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel, Ankara 1994, VII, s. 381-393.

Colin Imber, "Ibrahim Peçevi on War: a Note on the 'European Military Revolution", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, ed. Colin Imber -Keiko Kiyotaki, II, 2005, s. 7-22.

Feridun M. Emecen, "Haçova", *DİA*, XIV, 546-547.

———, "Onbeş Yıl Savaşları Tarihinden Bir Safha. Osmanlı Kaynaklarına Göre 1598 Varad Seferi", *Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 264-303.

Gustav Bayerle, *Ottoman Diplomacy in Hungary, Letters from the Pashas of Buda, 1590-1593*, Bloomington 1972.

G. Corwinka, *Die Eroberung der festung Kanisza durch die Türkeim Jahre 1600. Imenösterreich 1564-1619*, Graz 1968.

G. Rothenberg, "Venice and the Uskoks of Senj, 1537-1618", *The Journal of Modern History*, sayı: 33 (1961), s. 148-156.

Gábor Ágoston, "Caroline Finkel'in "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler" İsimli Tebliğinin Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s. 168-181.

———, "Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhaddı (1541-1699): Bir Mukayese", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 443-451.

———, "Ottoman Artillery and European Military Techonogy in the Fifteenth and Seventeenth Centuries", *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hungaricae*, 47 (1994), s. 15-48.

———, "Habsburgs and Ottomans: Defense, Military Change and Shifts in Power", *TSAB*, 22 (1998), s. 126-141.

———, "A Flexible Empire: Authority and its Limits on the Ottoman Frontiers", *IJTS*, 9 (2003), s. 15-32.

———, "The Cost of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

———, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 169-212.

Georges Hazai, "XV. yüzyıl Sonlarında Macar-Türk Diplomatik İlişkileri Üzerine", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 596-600.

Geza David, "Eğri", *DİA*, X, 489-491.

Géza Pállfy, *Európá védelmében. Haditérképészet a Habsburg Birodalom magyarországi határvidékén a 16-17. században*, Pápa 2002.

Gürhan Börekçi, *Macaristan'da Bir Osmanlı Padisahı: Sultan III. Mehmed'in Egri Seferi Rûznâmesi (1596)*, İstanbul 2016.

———, "Yeni Bir Kaynağın Işığında Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi: Menzil Geçisleri ve Lojistik Sorunlar", *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savas, Teknoloji ve Deneysel Çalısmalar*, ed. K. Şakul, İstanbul 2013.

H. Heppner, "Der Lange Türkenkrieg (1593-1606) - Ein Wendepunkt im Hasburgisch-Osmanischen Gegensatz", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 133-146.

Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 283-337.

Işın Demirkent, "Kayser", *DİA*, XXV, 94-96.

İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler*, İstanbul 2009.

İlber Ortaylı, "Hungarian Wars and Structural Changes in the Ottoman State (Summary)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel, VII, Ankara 1994, s. 525-530

Jan Schmidt, "The Egri Campaign of 1596: Military History and the Problem of Sources", *Ciepo, Habsburgisch-Osmanische Beziehungen*, s. 125-144.

Jan Paul Niedernkorn, *Die Europaischen Machte und der Lange Türkenkrieg Kaiser Rudolf II*, 1593-1606, Wien 1993.

Karl Vocelka, *Die Politische Propoganda Kaiser Rudolf II (1576-1606)*, Wien 1981.

Katalin Péter, *A Magyar Romlásnak Századában*, Budapest 1975.

Leitsch, "Rudolph II und Südosteuropa 1593-1606", *East European Quaterly*. VI/3 (1974), s. 301-320.

M. Tayyib Gökbilgin, "Eğri", *İA*, IV, 196-198.

Mahmut Ak, "Osmanlı-Macar Siyasetinde Önemli Bir Temsilci: Sadrazam Lala Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sayı: 49 (İstanbul 2010), s. 27-46.

Maria Ivanics-Ress, "Dönemin Resimlerinde Avusturya Takviye Kuvvetlerinin Kanije'ye Yürüyüşü", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca. Ankara 2002, s. 686-694.

———, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü", *Osmanlı*. I (Ankara 1999), s. 456-464.

Pál Fodor, "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti", çev. Özgür Kolçak, *Tarih Dergisi*, sayı: 40 (İstanbul 2004), s. 11-84.

———, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)" *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 452-455.

———, "Prelude to the 'Long War' (1593-1606). Some Notes on the Ottoman Foreign Policy in 1591-1593", *The Great Turkish Civilisation*, ed. Güler Eren-Ercüment Kuran-Nejat Göyünç-İlber Ortaylı-Kemal Çiçek, İstanbul 2000, s. 297-301.

Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, Berkeley 1974.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Osmanlı-Avusturya Harbi 1593-1606, III/3, Ankara 1985.

V. J. Parry, "Eğri", *EI²*, II, 689-691.

Vera Zimányi, *Economy and Society in Sixteenth and Seventeenth Century Hungary (1526-1650)*, Budapest 1987.

Yusuf Alperen Aydın, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Zdenka Vesela, "16. Ve 17. Yüzyıllarda Slovakya ve Osmanlı Genişlemesi *16. ve 17. Yüzyıllarda Orta Avrupa ve Balkanlar'daki Osmanlı İdaresi. Avrupa'da Türk İdaresi ve Tesirleri*, çev. Ahmet Hamdi Taşlıca, Ankara 2014, s. 17-51.

Anna S. Tveritinova, *Türkiye'de Karayazıcı-Deli Hasan İsyanı 1593-1603*, çev. A. İnan, İstanbul 2006.

Bekir Aydın, *Celali İsyanlarının Başlaması*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara.

Douglas A. Howard, *The Ottoman "Timar" System and its Tranformation 1563-1656*, Doktora Tezi, Indiana Üniversity, 1987.

Faruk Sümer, "Celali İsyanlarının Sebebi ve Neticeleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, IV/38 (İstanbul 1953), s. 2042-2045.

———, "Osmanlı Tarihinde Celalilik", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/33 (İstanbul 1952), s. 1722-1727.

———, "Tavil, Canbolatoğlu, Kalenderoğlu Nam Büyük Celalilerin Hayat ve Sergüzeştleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/34 (İstanbul 1952), s. 1795-1800.

Fatma Acun, "Celâli İsyanları 1591-1611", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 695-708.

Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 283-337.

———, "Adaletnâmeler", *Belgeler*, (Ankara 1965), s. 49-145.

———, "The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East", *War, Technology and Society in the Middle East*, ed. V. J. Parry-M. E. Yapp, Londra 1975, s. 195-217.

Hamit Girdivanlı, "Osmanlı İmparatorluğunda Celali İsyanları (1596-1610)", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 2 (Ankara 1976), s. 13-30.

Hasan Yüksel, "Celali İsyanlarında Kaybolan Bir Belge: Zeynü`l Arap (veya Ahmed Fakih) Zaviyesi Vakfiyesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: 13 (İzmir 1998), s. 49-56.

Hrand Andreasyan, "Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâli İsyanları", *Tarih Dergisi*, sayı: 17-18 (İstanbul 1962-63), s. 27-42.

———, "Celâlilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 45-53.

Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999.

M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia (1450-1600)*, Oxford 1972.

M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1941.

———, *XVIII. ve XIX. Asırlarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944.

Mustafa Akdağ, "Celali Fetreti", *DTCF Dergisi*, XVI/1-2 (Ankara 1958), s. 53-107.

———, "Celâli İsyanlarında Büyük Kaçgunluk 1603-1606", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1964), s. 1-50.

———, "Celali İsyanlarının Başlaması", *DTCF Dergisi*, IV/1 (Ankara 1946), s. 23-27.

———, "Kara-Yazıcı", *İA*, VI, 339-343.

———, "Kalenderoghli Mehmed", *EI²*, IV, 499.

———, "Türkiye Tarihinde İçtimaî Buhranlar Serisinden Medreseli İsyanları", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II/14 (İstanbul 1950), s. 361-378.

———, *Büyük Celali Karışıklıklarının Başlaması*, Erzurum 1963.

———, *Celâli İsyanları 1550-1650*, Ankara 1963.

———, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celâlî İsyanları*, Ankara 1975.

Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965.

Mücteba İlgürel, "Celâlî İsyanları", *DİA*, VII, 252-257.

———, "Celâ-yi Vatan", *DİA*, VII, 238-240.

———, "Kalenderoğlu Mehmed", *DİA*, XXIV, 256-257.

———, "Karayazıcı Abdülhalim", *DİA*, XXV, 482-483.

Orhan Türkdoğan, "Sosyal Hareketler Olarak Celali Ayaklanmaları", *Belleten*, sayı: 228 (Ankara 1996), s. 421-442.

Sam White, *Osmanlı'da İsyan İklimi, Erken Modern Dönemde Celali İsyanları*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2013.

Sencer Divitçioğlu, "Oyun Teorisi Bağlamında Celali İsyanları", *Cogito*, sayı: 19 (İstanbul 1999), s. 136-146.

Suraiya Faroqhi, "1600 Yıllarında Anadolu Kırlarında Toplumsal Gerilimler", *11. Tez, Kitap Dizisi*, 7 (1987), s. 106-120.

———, *Hacılar ve Sultanlar*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1995.

William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2000.

Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı, Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, İstanbul 2014.

III. Mehmed döneminin devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Hadım Hasan Paşa", *DİA*, XV, 5.

Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Christine Woodhead, "Tâlikîzade Mehmed Subhi", *DİA*, XXXIX, 510-511.

Çiğdem Balım, "Safiye Wālide Sultān", *EI²*, VIII, 817.

Erhan Afyoncu, "Sokullu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.

———, "Sokulluzâde Hasan Paşa", *DİA*, XXXVII, 366-368.

Eric R. Dursteler, *Dönme Kadınlar (Toplumsal Kimlik, Cinsiyet ve Sınırlar)*, çev. Deniz Koç, İstanbul 2013.

İsmet Parmaksızoğlu, "İbrahim Paşa, Damad", *İA*, VII, 915-919.

J. J. Mordtmann, "Die jüdischen Kira im Serai der Sultane", Mittelungen des Seminars für orientalische Sprache an der Friedrich-Wilhelms Universitätzu Berlin, XXXII/2 (Berlin 1929), s. 1-38.

Mahmut Ak, "Tiryâki Hasan Paşa", *DİA*, XLI, 205-207.

———, "Osmanlı-Macar Siyasetinde Önemli Bir Temsilci: Sadrazam Lala Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sayı: 49 (İstanbul 2010), s. 27-46.

Mahir Aydın, "Osmanlı Dünyasında Yahudi Kira Kadınlar", *Belleten*, sayı: 243 (Ankara 2001), s. 623-635.

Mahmut H. Şakiroğlu, "Cigalazâde Sinan Paşa", *DİA*, VII, 525-526.

Mehmed İpşirli, "Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul 1987), s. 209-256.

———, "Sun'ullah Efendi", *DİA*, XXXVII, 530-531.

Mehmet Kirişçioğlu, "Cafer İyanî", *DİA*, VI, 551-552.

Nezihi Aykut, "Damad İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 440-441.

Orhan F. Köprülü "Hasan Paşa, Yemişçi", *DİA*, XVI, 342-343.

Soner Demirsoy, "Yavuz Ali Paşa" *DİA*, XLIII, 352-353.

Şehabeddin Tekindağ, "Mehmed Paşa, Lala", *İA*, VI, 591-594.

Şerafettin Turan, "Hoca Saadeddin Efendi, *DİA*, XVIII, 196-198.

———, "Sâdeddin Efendi", *İA*, IX, 27-32.

———, "Sinan Paşa", *İA*, IX, 670-675.

Tommaso Stefini, "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa", *Toplumsal Tarih*, sayı: 255 (Eylül 2012), s. 14-24.

V. J. Parry, "Ibrahim Pasha", *EI²*, III, 1000-1001.

———, "Cighala-zade (Yusuf) Sinan Pasha", *EI²*, II, 33-34.

Volanda Norenj Koch, "İbn Yaiş Salomon", *DİA*, XX, 446-447.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Cihat Taşkesenlioğlu, *74 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (1-117)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.

Aydın Acar, *74 Numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi: 121-241*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

Selçuk Demir, *75 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, (s. 1-170)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.

Adem Keleş, *75 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (s. 172-331)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

Telhisler

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, yay. haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Osmanlı Tarihine Âid Belgeler, Telhîsler (1597-1607), haz. Cengiz Orhonlu, İstanbul 1970.

I. AHMED DÖNEMİ (1603-1617)

I. Ahmed döneminin genel bir değerlendirmesi

Baki Tezcan, "The Question of Regency in Ottoman Dynasty: The Case of the Early Reign of Ahmed I", *Archivum Ottomanicum*, 25 (2008), s. 185-198.

M. Cavid Baysun, "Ahmed I", *İA*, I, 161-164.

Mücteba İlgürel, "Ahmed I", *DİA*, II, 30-33.

R. Mantran, "Ahmad I", *EI²*, I, 267-268.

Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan. III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi ", *Divan*, XIV/26 (İstanbul 2009), s. 45-96.

———, *Factions And Favorites At The Courts Of Sultan Ahmed I (R. 1603-17) And His Immediate Predecessors*, Doktora Tezi, The Ohio State University, 2010.

Osmanlı-Avusturya-Erdel ilişkileri

Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Wien 1988.

Cengiz Orhonlu, *Telhisler*, İstanbul 1970.

Feridun M. Emecen, "Çağdaş Osmanlı Kaynaklarında Uzun savaşlar ve Zitvatorok Antlşaması İle İlgili Algılama ve Yorum Problemleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIX (İstanbul 2007), s. 87-97.

Ernst Dierich Petritsch, "Der Habsburgisch-Osmanische Freideenv-sertrag des Jahres", *Mitteilungen des Österreichischen Staat-sarchiv*, 38 (1985), s. 49-80.

Gustav Bayerle, *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604-1606*, Budapest 1991.

———, "The Compromise at Zsitvatorok", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980). s. 5-53.

Gábor Ágoston, "Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhadı (1541-1699): Bir Mukayese", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 443-454.

———, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan. İstanbul 2003, s. 128-153.

———, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 169-212.

George Wagner, "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya", çev. Cemil Ziya Şanbey, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, III-VI (Ankara 1966-1969), s. 269-289.

Gerhard Benecke, "The Thirty Years War and Its Place in the General Crisis of the Seventeenth Century", *The Journal of European Economic History*. 9 (Rome 1980), s. 491-499.

Geza David, "Mezökereztes", *EI²*, VI, 1030.

Harald Heppner, "Der Lange Türkenkrieg (1593-1606). Ein Wendepunkt im habsburgisch-osmanischen Gegensatz", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 133-146.

Jan Paul Niedernkorn, *Die Europaischen Machte und der Lange Türkenkrieg Kaiser Rudolf II, 1593-1606*, Wien 1993.

K. Kuverova, "The Influence of the Ottoman Expansion on Ethnic Changes and Social Development in Central Europa", *Ottoman Rule in Middle Europe and Balkans in the 16 th and 17 th Centuries, Dissertationes Orientales*. 40 (Praque 1978), s. 78-91.

Karl Nehring, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel. ein Beitrag zum Freiden von Zsitvatorok (1606)*, München 1983.

Karl Vocelka, "Osmanlı-Avusturya Çekişmelerinin Dahili Etkileri", *Tarih Dergisi*, sayı: 31 (İstanbul 1978), s. 5-28.

Kenneth M. Venice Setton, *Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991.

M. Köchbach, "Çesar veya İmparator? Zitvatorok Andlaşması'ndan (1606) Sonra Roma Kayzerlerinin Osmanlılar Tarafından Telâkkubu Hakkında", trc. Yusuf A. Aydın, *Tarih Dergisi, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı*, sayı: 37 (İstanbul 2002), s. 159-169.

M. Tayyib Gökbilgin, "XVII. Asır başlarında Erdel Hadiseleri ve Bethlen Gabor'un Beyliğe İntihabı", *Tarih Dergisi*, sayı: 1 (1949), s. 1-28.

Maria Ivanics-Ress, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 456-464.

———, *A Krimi Kansag a Tizenot eves Haboruban (The Crimean Khanat in the Fifteen Years War)*, Budapest 1994.

Pál Fodor, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 452-455.

Petr Stepanek, "Zitvatorok (1606)" ve Vasvar Antlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 730-737.

Robert A. Ann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, Berkeley 1974.

Rudolf Neck, "Andrea Negroni (Ein Beitrag zur Geschichte der Österreichisch-Türkischen Beziehungen nach dem Freiden von Zsitvatorok)", *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 3 (1950), s. 166-195.

———, *Österreichische Türkenpolitik unter Melchior klesl*, Wien 1948.

Sandor Papp, "Zitvatorok Antlaşması", *DİA*, XLIV, 472-474.

S. Takats, *Macaristan Türk Âleminden Çizgiler*, İstanbul 1992.

Suraiya Faroqhi, "Der Aufstand des Yahya ibn Yahya as-Suwaydi", *Der Islam* (1971), s. 67-92.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

V. Kopcan, *Turecka Nebezpecenstvo a Slovensko*, Bratislava 1986.

Vera Zimányi, *Economy and Society in Sixteenth and Seventeenth Century Hungary (1526-1650)*, Budapest 1987.

Yusuf Alperen Aydın, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Z. Simecek, "Ottoman Expansion in Czech Reports of the 16 th and the Beginning of the 17 th Century", *Ottoman Rule in Middle Europe and Balkans in the 16 th and 17 th Centuries, Dissertationes Orientales*, 40 (Praque 1978), s. 252-287.

Zdenka Vesela, "16. Ve 17. Yüzyıllarda Slovakya ve Osmanlı Genişlemesi", *16. ve 17. Yüzyıllarda Arta Avrupa ve Balkanlar'daki Osmanlı İdaresi, Avrupa'da Türk İdaresi ve Tesirleri*, çev. Ahmet Hamdi Taşlıca, Ankara 2014, s. 17-51.

Osmanlı-İran ilişkileri

Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993.

Cihat Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, İstanbul 2013.

Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmal ve Lojistik Meseleleri,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*, İstanbul 2014.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

Alexander H.de Groot, "Khalil Pasha, A 17th Century Ottoman Statesman (D.1629). According to His Correspondence Remainig in the General State Archives Of The Netherlands At The Hague", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara 11-15 Ekim 1976), Ankara 1981, s. 1417-1422.

———, "The Organisation Of Western European Trade in The Levant 1500-1800", *Companies and Trade, Essays on Overseas Trading Companies During the Ancient Regime*, Leiden 1981.

———, "Source Materials for the History of the Middle East in the General State Archives (ARA) of the Netherlands at The Hague", *Manuscripts Of The Middle East*, 1 (1986).

———, "The Development of diplomatic relations between Holland and Turkey (1610)", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul 1979, s. 93-99.

———, *The Ottoman Empire And The Dutch Republic. A History of The Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, İstanbul 1978.

Bülent Arı, *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2003.

———, "İstanbul'daki İlk Hollanda Elçisi: Cornelis Haga ve 1612 Tarihli Hollanda Kapitülasyonları", *Divân*, sayı: 2 (İstanbul 2003).

———, "İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 493-501.

———, "Osmanlı Kapitülasyonlarının Tarihçesi ve Mahiyeti", *Yeni Türkiye*, 701 Osmanlı Özel Sayısı, II, (Ankara 2000), s. 242-251.

———, "Early Ottoman - Dutch Political and Commercial Relations after 1612 Capitulations", *Bulgarian Historical Review*, 3-4 (Sofia: 2004).

C. R. Boxer, *Dutch Merchants and Mariners in Asia, 1602-1795*, Londra 1988.

De Prins en de Pasja (The Prince and the Paşha/Prens ve Paşa), 400 jaar Nederland Turkije, 2012.

Four Centuries of Diplomatic and Economic Relations Between Turkey-The Netherlands (1612-2012) ed. Bülent Arı-Levent Kırval, İstanbul 2014.

Gerad R. Bosscha Erdbrink, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münâsebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (İstanbul 1973-1974), s. 159-180.

J. G. Van Dillen, *Van Rijkdom En Regenten. Handboek Tot De Economische En Sociale Geschiedenis Van Nederland Tijdens De Republiek*, S-Gravenhage 1970.

J. H. Kramers, "The Netherlands And Turkey in the Golden Age", *Analecta Orientalia*, I (Leiden 1954).

Kadızade Abdullah, "1612'de Osmanlı Devleti İle Hollanda Cumhuriyeti Arasında Yapılan Kapitülasyon Andlaşmasının Sadeleştirilmiş Metni I", *Akademi*, sayı: 4.

Kadızade Abdullah, "1612'de Osmanlı Devleti İle Hollanda Cumhuriyeti Arasında Yapılan Kapitülasyon Andlaşmasının Sadeleştirilmiş Metni II", *Akademi*, sayı: 5.

M.A.P. Meilink-Roelofsz, "The Earliest Relations Between Persia And The Netherlands", *Persica*, 6 (Gravenhage 1972-1974).

Mehmet Bulut, "The Role of the Ottomans and Dutch in the Commercial Integration Between the Levant and Atlantic in the Seventeenth Century" *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 45/2 (Leiden: 2002), s. 197-230.

———, *Ottoman-Dutch Economic Relations, 1571-1699*, Hilversum 2001.

Michiel de Jong, "Dutch Public Finance During the Eighty Years War: The Case of the Province of Zeeland, 1585-1621", ed. Marco van der Hoeven, *Exercise of Arms, Warfare in the Netherlands, 1568-1648*, Leiden 1997.

W. Floor, "The Ducth and the Persian Silk Trade", *Safavid Persia, The History and Politics of an Islamic Society*, (New York, 1996).

Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı: Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi*, Ankara 2000.

Devşirme sistemi

Gülay Yılmaz, "The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-1604", *Belleten*, LXXIX/286 (Aralık 2015), s. 901-930.

I. Ahmed dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

A. H. De Groot, "Halil Paşa, Kayserili", *DİA*, XV, 324-326.

Abdülkadir Özcan, "Koca Hüseyin", *DİA*, XXVI, 130-131.

Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mehmed Ağa", *DİA*, XXVIII, 430-431.

Baki Tezcan, "The Debut of Kösem Sultan's Political Career", *Turcica*, XL (Paris 2008), s. 347-359.

———, "Karanlığı Dağıtmak: Molla Ali'nin Yaşamı ve Eserleri Işığında 17. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda "Irk" Siyaseti", *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, der. Baki Tezcan-Karl K. Barbir, çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul 2012, s. 91-116.

Cemil Akpınar, "Kefevî Hüseyin Efendi", *DİA*, XXV, 186-188.

Cengiz Orhonlu, "Murad Paşa, Kuyucu", *İA*, VIII, 651-654.

Christine Woodhead "Hasan Hükmî", *DİA*, XVI, 324-325

Deniz Esemenli, "Dalgıç Ahmed Ağa", *DİA*, VIII, 431-432.

Erhan Afyoncu, "Ayn Ali Hakkında Yeni Bilgiler", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, sayı: 39 (Harvard 2013), s. 95-128.

Fikret Sarıcaoğlu, "Derviş Mehmed Paşa", *DİA*, IX, 195-196.

Geza David, "Sinan Pasha", *EI²*, IX, 631-632.

Hasan Güleç, "Ahizâde Abdülhalim Efendi", *DİA*, I, 548.

———, "Ayşî Mehmed Efendi", *DİA*, IV, 287.

Mahmut Ak, "Derviş Paşa Bosnevi", *DİA*, IX, 196-197.

———, "Lala Mehmed Paşa", *DİA*, XXVII, 71-73.

———, "Mehmed Paşa Damad", *DİA*, XXVIII, 504-505.

Mehmet İpşirli, "Ayn Ali Efendi", *DİA*, IV, 259.

———, "Ebü'l-meyamin Mustafa Efendi", *DİA*, X, 362-363.

———, "Koca Sinan Paşa", *DİA*, XXVI, 137-139.

———, "Mehmed Efendi Hocazâde", *DİA*, XXVIII, 452-453.

———, "Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul 1987), s. 209-256.

———, "Sun'ullah Efendi", *DİA*, XXXVII, 530-531.

Metin Yurdagür, "Bergamalı İbrahim", *DİA*, V, 495-496.

Ömer İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", *DİA*, XXVI, 507-508.

Şerafettin Turan, "Sinan Paşa, Koca", *İA*, X, 670-675.

Şinasi Tekindağ, "Mehmed Paşa, Damad, Öküz", *İA*, VII, 581-583.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Dilek Şahin, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Celali Hareketleri (8 Numaralı Mühimme Zeyli'ne Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

Mehmet Şahin, *Kuyucu Murad Paşa'nın Celali Mühimmesi (8 numaralı mühimme zeyli)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Telhisler

Osmanlı Tarihine Âid Belgeler, Telhîsler (1597-1607), haz. Cengiz Orhonlu, İstanbul 1970.

I. MUSTAFA DÖNEMİ (1617-1618, 1622-1623)

I. Mustafa döneminin genel bir değerlendirmesi

A. Danon, "Contributions a l'histoire des Sultans Osman II et Mouçtafâ I" *JA*, XIV, (1919).

Feridun M. Emecen, "Mustafa I", *DİA*, XXXI, 272-275.

Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan. III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi ", *Divan*, XIV/26 (İstanbul 2009), s. 45-96.

Münir Aktepe, "Mustafa I", *İA*, VIII, 692-695.

Mehmet Özdemir, *I. Mustafa ve Devri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

I. Mustafa dönemi devlet ricali

Nezihi Aykut, "Davud Paşa, Kara", *DİA*, IX, 36-37.

Fikret Sarıcaoğlu, "Hüseyin Paşa, Mere", *DİA*, XIX, 8-9.

II. OSMAN DÖNEMİ (1618-1622)

II. Osman döneminin genel bir değerlendirmesi

A. Danon, "Contributions a l'histoire des sultans Osman II et Mouçtafâ I", *JA*, XIV, (1919).

Baki Tezcan, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of the Ottoman Sultan Osman II (1618-1622)*, I-II, Doktora Tezi, Princeton Üniversity, New Jersey 2001.

Feridun M. Emecen, "Osman II", *DİA*, XXXIII, 453-456.

Gabriel Piterberg, *Osmanlı Trajedisi: Tarih Yazımının Tarihle Oyunu*, trc. Uygar Abacı, İstanbul 2005.

J. H. Kramers, "Othman II", *EI²*, VIII, 182.

Şinasi Altundağ, "Osman II", *İA*, IX, 443-448.

Tülün Değirmenci, *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar, II. Osman Devrinde Değişen Güç Dengeleri*, İstanbul 2012.

II. Osman dönemi olayları ve bu devrin Osmanlı reform tarihindeki yeri

Baki Tezcan, "II. Osman Örneğinde "İlerlemeci" Tarih ve Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren (Ankara 1999), s. 658-668.

———, "Tarih ile Tarih Yazımı İlişkisi Ekseninden "Tûğî Tarihi" Metinleri Üzerine Bir Deneme", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Konya 2000, s. 663-667.

———, "Zafernâme Müellifi Hâlisî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Münasebetiyle", *Osmanlı Araştırmaları*, XIX (İstanbul 1999), s. 83-98.

Irina Petrosyan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Reformlar Konusunda İlk Girişim: XVI. Yüzyılın Sonu ile XVII. Yüzyılın Başında Yeniçeri Ocağı", *Osmanlı*, VI, ed. Güler Eren, (Ankara 1999), s. 673-683.

Kazaklar ve Hotin seferi

A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, çev. Kemal Ortaylı, yay. haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, Ankara 2011.

Baki Tezcan, "Khotin 1621, or how the Poles changed the course of Ottoman history", *Acta Orientalia Academiae Scienriarum Hung.*, 62 (2009), pp. 185-198.

Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century). An Annoted Edition of 'Ahdnames and other documents*, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış, 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara 1999.

———, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002.

Halil Edhem (Eldem), "Sultan Osmân Han-ı Sânî'nin Leh Seferine Dair Türkçe Bir Kitâbesi", *TOEM*, I/4 (İstanbul 1326), s. 223-332.

Leszek Podhorodecki-Noj Raszba, *Wojna Chocimska*, 1621 Roku, Krakow 1979.

Mallgorzata Maria Gajda, "Polonya Barok Edebiyatında Sultan II. Osman ve Sultan I. Mustafa", *Turkish Studies*, XI (Bahar 2016), s. 255-268.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Tufan Gündüz, "II. Osman'ın Hotin Seferi (1621)", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, (Ankara 1999), s. 465-471.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

V. N. Korolöv, *Bosforskaya Voyna*, Moskova 2009.

Yücel Öztürk, *Özi'den Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Gérard Tongas, *L'Ambassadeur Louis Deshayes de Cormenin*, Paris 1937.

———, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant le Premiére Moité de XVII Siécle et L'Ambassade A Constantinople de Philippe de Harlay, Comte de Césy (1619-1640)*, Toulouse 1942.

II. Osman'ın katledilmesi ve tepkiler

A. Danon, "Genç Osman Vak'asına ait Monografiler, Türk, Arap ve İbranî Vesikaları", haz. İ. Hami Danişmend, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1971, s. 263-328.

Baki Tezcan, "The 1622 Military Rebellion in Istanbul: A Historiographical Journey", *International Journal of Turkish Studies*, VIII/1-2, (2002), s. 25-43.

Hrand Andreasyan, "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 131-142.

Mahmut Şakiroğlu, *Sultan II. Osman Olayı ve Memlekette Uyandırdığı Tepkiler*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1978.

Mücteba İlgürel, "Abaza Paşa", *DİA*, I, 11-12.

Orhan Şaik Gökyay, "II. Osman'ın Şehadeti", *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s. 187-256.

Şevket Rado, "Nihadî Tarihine Göre Genç Osman Faciası", *Hayat-Tarih*, sayı: 3 (İstanbul 1977), s. 4-7; sayı: 4 (İstanbul 1977), s. 5-8.

II. Osman dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Baki Tezcan "Karanlığı Dağıtmak: Molla Ali'nin Yaşamı ve Eserleri Işığında 17. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda "Irk" Siyaseti", *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, der. Baki Tezcan-Karl K. Barbir, çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul 2012, s. 91-116.

Cavid Baysun, "Hasan Beyzâde Ahmed Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953), s. 321-340.

Fahri Derin, "Mehmed Paşa Gürcü", *İA*, VII, 585-587.

İdris Bostan, "Ali Paşa Güzelce", *DİA*, II, 424-425.

Mahmut Ak, "Mehmed Paşa Gürcü", *DİA*, XXVIII, 509-510.

Mustafa Uzun, "Ganîzâde Mehmed Nadirî", *DİA*, XIII, 355-356.

Münir Aktepe, "Esad Efendi", *İA*, IV, 358-359.

Nezihi Aykut, "Dilaver Paşa", *DİA*, IX, 297.

R. Mantran, "Ali Pasha Güzeldje", *EI²*, I, 395.

Tayyib Gökbilgin, "Dilaver Paşa", *İA*, III, 587-588.

II. Osman'ın atının mezarı

Halil Edhem (Eldem), "Bir Atın Mezar Taşı Kitâbesi", *TTEM*, X/9 (İstanbul 1341), s. 196-199.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

82 Numaralı Mühimme Defteri 1026-1027/1617-1618, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 2001.

IV. MURAD DÖNEMİ (1623-1640)

IV. Murad döneminin genel bir değerlendirmesi

H. D. Groot, "Murād IV", *EI²*, VII, 597-599.

M. Cavid Baysun, "Murad IV", *İA*, VIII, 625-647.

Midhat Sertoğlu, *IV. Murad*, Ankara 1987.

Rhoads Murphey, "Dördüncü Sultan Murad'a Sunulan Yedi Telhis", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1095-1100.

Vâhid Çabuk, *Sultan IV. Murad Han*, İstanbul 1995.

Ziya Yılmazer, "Murad IV", *DİA*, XXXI, 177-183.

Rhoads Murphey, "An Ottoman View from the Top and Rumblings from Below: The Sultanic Writs (Hatt-i Hümayun) of Murad IV (r. 1623-1640)", *Turcica*, XXVIII, (1996), s. 319-338.

Osmanlı-Venedik ilişkileri

Cihan Yemişçi, 1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 nolu Ahkem Defterine Göre), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.

Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler, Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul 2012.

E. Natalie Rothman, *İmparatorluk Simsarları-Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul 2016.

Lucette Valensi, *Venedik ve Bâb-ı Âli*, çev. A. Turgut Arnas, İstanbul 1987.

Maria Pia Pedani, *"Osmanlı Padişahının Adına", İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara 2011.

Suraiya Faroqhi, "The Venetian Presence in the Ottoman Empire, 1600-1630", *The Ottoman Empire and the World-Economy*, ed. Huri Islamoğlu-Inan, Cambridge 1987, s. 311-344.

Tommaso Bertele, *Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2012.

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Politikası ve Kazaklar

A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, çev. Kemal Ortaylı, yay. haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, Ankara 2011.

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

A. V. Venkov, *Azovskoye Sideniye*, Moskova 2009.

Alan Fisher, "The Ottoman Crimea in The Mid-Seventeeth Century", *Between Russians Ottomans And Turks: Crimea And Crimean Tatars*, İstanbul 1998, s. 67-78.

Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı: 6 (İstanbul 1998), s. 300-330.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Victor Ostapchuk, "Five Documents from the Topkapı Palace Archive on the Ottoman Defence of the Black Sea Against the Cossacks (1639)", *Journal of Turkish Studies*, II (1987).

———, *The Ottoman Black Sea Frontier and the Relations of the Porte with the Polish-Lithuanian Commonwealth and Moscovy 1622-1628*, Harvard 1989.

V. N. Korolöv, *Bosforskaya Voyna*, Moskova 2009.

Yücel Öztürk, *Özi'den Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004.

Osmanlı-İran ilişkileri

Cihat Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, İstanbul 2013.

Claudia Römer, "Die Osmanische Belagerung Bagdads 1034-35/1625-26", *Der Islam*, 66, (1989), s. 119-136.

F. Marich, *Aufstandsversuche der Christlichen Voelker der Türkei in den Jahren 1625-1648*, Inssbruck 1882.

Halil Sahillioğlu, "IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzilnâmesi, Bağdad Seferi Harp Jurnali", *Belgeler*, II/3-4 (Ankara 1967), s. 1-36.

İlhan Şahin, "1638 Bağdad Seferinde Zahire Naklinde Memûr Edilen Yeni-il ve Halep Türkmenleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1980-91), s. 227-236.

K. Teply, *Die Kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, Wien 1976.

Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1977.

M. Akif Erdoğru, "1635 Revan Kalesi Fetihnamesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIV (İzmir 1999), s. 25-44.

M. Streck, "Kasr-ı Şirin", *İA*, VI, 393-395.

Mahmud Hamçi, *Dördüncü Murad Devrinde Osmanlı-Safevi Hududlarının Tayini*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1978.

Mehmet İnbaşı, "The Register of Expenditures of Murat IV's Bagdad Campaign", *Acta Orientalia*, LIV/4 (2001), s. 497-511.

Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 183-246.

Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.

Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul 2001.

Rhoads Murphey, "Kasrışîrin Antlaşması", *DİA*, XXIV, 575.

———, *The Functioning of the Ottoman Army under Murad IV (1623-1639/1032-1049): Key to the Understanding of the Relationship between Center and Periphery in Seventeenth Century Turkey*, Doktora Tezi, Chicago 1979.

———, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş, 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2007.

———, "The Construction of a Fortress at Mosul in 1631: A Case Study of An Important Facet of Ottoman Military Expenditure", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, ed. Osman Okyar-Halil İnalcık, Ankara 1980, s. 163-178.

Songül Çolak, *IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzilnâmesi (1638)*, İstanbul 2015.

Süheyl Ünver, "Dördüncü Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi, Şevval 1044 (1635)-Recep 1045 (1635)", *Belleten*, sayı: 64 (Ankara 1952), s. 547-576.

Süleyman Polat, *IV. Murat'ın Revan Seferi Organizasyonu ve Stratejisi,* Doktora Tezi, Gazi

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Tahsin Ünal, "Savaşa Çıkan Osmanlı Ordusunda Lojistik İşleri-IV. Murad'ın Bağdad Seferi Hazırlıkları", *Türk Kültürü*, sayı: 58 (Ankara 1952), s. 726-740.

———, *IV. Murad ve Bağdad Seferi*, Ankara 2001.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Gérard Tongas, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant le Premiére Moité de XVII Siécle et L'Ambassade A Constantinople de Philippe de Harlay, Comte de Césy (1619-1640)*, Toulouse 1942.

M. Akif Erdoğru, "Fransa Kralı XIII. Louis'den Osmanlı Sultanı IV. Murad'a Bir Mektup", Tarih ve Toplum, XIX/111 (Mart 1993), s. 46-47.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Osmanlı-Avusturya ilişkileri

George Wagner, "Otuz Yıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 147-166.

Karl Teply, *Die Kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. 1628*, Wien tsz.

IV. Murad dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Ahmed Paşa, Küçük", *DİA*, II, 113-114.

Ahmet Önal, "Varvar Ali Paşa", *DİA*, XLII, 530-531.

Ali Arslan, "Surnazen Mustafa Paşa (?-1657)", *Tarih Dergisi*, XXXIV (İstanbul 1994), s. 151-165.

Ali İhsan Gencer, "Hasan Paşa, Çatalcalı", *DİA*, XVI, 335.

Ayşegül Demirhan Erdemir, "Emir Çelebi", *DİA*, XI, 129-130.

Bayram Ali Kaya, "Yahyâ Efendi, Zekeriyyâzâde," *DİA*, XLIII, 245-246.

Cengiz Orhonlu, "Hasan Pasha", *EI²*, III, 252.

F. Giese, "Bekri Mustafa Ağa", *EI²*, I, 1161.

Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa", *DİA*, XIX, 37-40.

———, "Hüsrev Paşa", *İA*, VI, 606-609.

Jane Hathaway, "Rıdvan Bey'in Şanlı Soyuna Yeni Bir bakış: Osmanlı Mısırı'nda Bir Âyanın Düzmece Şeceresi Üzerine Yeni Bir Yorumlama" *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, der. Baki Tezcan-Karl K. Barbir, çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul 2012, s. 117-132.

M. Cavid Baysun, "Kösem Sultan", *İA*, VI, 915-923.

Mehmet İpşirli, "Ahizâde Hüseyin Efendi", *DİA*, I, 548-549.

———, "Avni Ömer Efendi", *DİA*, IV, 124-125.

———, "Muîd Ahmed Efendi", *DİA*, XXXI, 87-88.

Murat Kocaaslan, *Kösem Sultan, Hayatı, Vakıfları, Hayır İşleri ve Üsküdar'daki Külliyesi*, İstanbul 2014.

Mustafa Çağrıcı, "Bostanzâde Yahya Efendi", *DİA*, VI, 311-313.

Mustafa Kaçar, "Hasan Can Çelebi Lagari", *DİA*, XVI, 316.

Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *DİA*, XXVI, 273-275.

———, "Abaza Paşa", *DİA*, I, 11-12.

Münir Aktepe, "Esad Efendi Hocazâde", *DİA*, XI, 340-341.

Orhan F. Köprülü, "Hafız Ahmed Paşa", *DİA*, XV, 84-85.

———, "Hafız Ahmed Paşa", *İA*, V/1, 71-77.

Özlem Kumrular, *Kösem Sultan, İktidar-Hırs-Entrika*, İstnbul 2015.

Sadık Erdem, "Sabrî" *DİA*, XXXV, 356-357.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

Yusuf Halaçoğlu, "Bayram Paşa", *DİA*, V, 266.

IV. Murad'ın Hatt-ı hümayunları

Ahmed Refik [Altınay], "Sultan Murad-i Rabinin Hatt-ı Hümayunları", *TOEM*, III (İstanbul 1332), s. 129-141.

Önder Bayır, *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları, Suver-i Hutût-ı Hümâyûn*, İstanbul 2014.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Neşat Süt, *83 Numaralı Mühimme Defteri (M. 1627-1628/H. 1036-1037)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2000.

83 Numaralı Mühimme Defteri 1036-1037/1626-1628, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 2001.

Durmuş Kandıra, *84 Numaralı Mühimme Defteri (tahlil-metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

85 Numaralı Mühimme Defteri 1040-1042/1630-1632, I-II, yay. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara 2002.

Murat Alanoğlu, *86 Numaralı Mühimme Defterinin Özetli Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

Hülya Yüksel, *86 Numaralı Mühimme Defteri (Transkripsiyon, özet ve değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Murat Ateş, *88 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 1637-1638 (H. 1046-1048)*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.

Fatma Kaytaz, *88 Numaralı Mühimme Defteri (Transkripsiyon-Özet)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki dönüşüm ve ıslahat

Cornell H. Fleischer, "Royal Authority, Dynastic Cyclism and 'İbn Haldûnism' in Sixteenth Century Ottoman Letters", *Journal of Asian and African Studies*, XVIII/3-4 (1983), s. 198-220.

Erhan Afyoncu, "Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihinin Dönemlere Ayrılması Meselesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 2001), s. 113-124.

———, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. yüzyıllar)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997.

Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 283-337.

Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul 1965.

Kamil Kasacı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma Öncesi Islahat Önerileri ve Girişimleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1987.

Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Modernleşmesi*, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999.

Kemal Karpat, "Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım", *Osmanlı ve Dünya*, haz. K. Karpat, çev. Mustafa Armağan vd., İstanbul 2000, s. 119-145.

Linda Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy-Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1550-1650*, Leiden 1996.

Lokman Erdemir, *17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Islahat ve Yenileşme Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000.

Mehmet Öz, "Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran, Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Türkiye Günlüğü*, sayı: 58 (Ankara 1999), s. 48-53.

———, "Gelenekçi Islahat Düşüncesine Göre Osmanlı Toplum ve Devlet Düzenindeki Çözülmenin Mahiyeti", *Türk Yurdu*, sayı: 44 (Ankara 1991), s. 49-52.

———, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 1997.

Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X (İstanbul 1953), s. 1-26.

———, "Timar", *İA*, XII/1, s. 286-333.

Rifa'at Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğası*, çev. Oktay Özel-Canay Şahin, Ankara 2000.

Robert Mantran, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1995.

Suraiya Faroqhi, "Osmanlı Tarihini Ararken", *Defter*, sayı: 20 (İstanbul 1993), s. 60-90.

---, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, II, ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, İstanbul 2004, s. 543-743.

Şevket Pamuk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış", *Osmanlı*, III, ed. Güler Eren, (Ankara 1999), s. 193-201.

SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ (1640-1648)

Sultan İbrahim dönemi hakkında genel araştırmalar

Feridun M. Emecen, "İbrahim", *DİA*, XXI, 274-281.

Tayyib Gökbilgin, "İbrahim", *İA*, V/2, s. 880-885.

---, "Ibrâhim", *EI²*, III, 983.

Girit Seferi ve adanın fethi ve idaresi

A. Nükhet Adıyeke-Nuri Adıyeke, "Newly Discovered in Turkish Archives: Kadi Registers and Other Documents on Crete", *Turcica*, XXXII (Paris 2000), s. 447-463.

A. Adıyeke, "XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Kadı Sicillerinde Zımmi Davaları", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Haarlem-Ankara 2001, s. 77-95.

Bruno Simon, "Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Hakkında Birkaç Not", *X. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, IV, Ankara 1993, s. 1815-1820.

C. J. Heywood, "Kandiya", *EI²*, IV, 539-540.

Cemal Tukin, "Girit", *DİA*, XIV, 85-93.

Cevdet Duman, "Türkülerle Girit Savaşı", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/11-12, (İstanbul Aralık 1947-Ocak 1948), s. 22-26, 17-22.

Ekkehaard Eickhoff, "Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII. Yüzyıl)", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 384-391.

———, "Denizcilik Tarihinde Kandiye Muharebesi", çev. Mihin Eren, *Atatürk Konferansları 1964-1968*, II (Ankara 1970), s. 147-161.

———, *Venedig, Wien, und die Osmanen Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, München 1973.

Ersin Gülsoy, "Kandiye", *DİA*, XXIV, 303-305.

———, "Osmanlı İdaresinde Kandiye ve Şehrin İlk Sakinleri", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri*, İstanbul 2003, s. 99-131.

———, "Osmanlı Tahrir Geleneği'nde Bir Değişim Örneği: Girit Eyâleti'nin 1650 ve 1670 Tarihli Sayımları", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ankara 2001, s. 183-203.

———, "Girit Seferleri Dolayısı ile Akdeniz'de Osmanlı-Venedik Savaşları (1645-1669)", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 257-268.

———, *Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, İstanbul 2004.

———, "1656 Yılı Venedik Zaptından Önce ve Sonra Bozcaada", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 2008), s. 209-222.

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İki Savaş Anatomisi: Saint Gottard ve Kandiye", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 139-152.

Fevzi Kurtoğlu, *Türklerin Deniz Muharebeleri, Girit'in Fethi*, II, İstanbul 1939.

Hüseyin Kami Hanyevî, *Girit Tarihi*, I, Dersaadet 1288.

Kenan İnan, "Trabzon Kadı Sicillerinde Girit Seferi Hakkında Kayıtlar", *Türk Ocakları İzmir Şubesi Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu*, İzmir 2000, s. 295-309.

Kenneth Setton, *Venice, Austria and The Turks in The Seventeenth Century*, Philadelphia 1991.

Kur. Yzb. Ziya-Kur. Yzb. Raif, *Girit Seferi (1645-1669)*, İstanbul 1933.

M. Metin Hülagü, "1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 321-359.

Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Venedik Ahidnâmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1995.

Molly Grene, "Commerce and The Ottoman Conquest of Kandiye", *New Perspectives on Turkey*, X (İstanbul 1994), s. 95-118.

———, *Kandiye 1669-1720: The Formation of a Mercant Class*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 1993.

Nihat Sami Banarlı, "Halk Şiirinde Girit Savaşı ve Şair Aşık Hakkında Notlar", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, X/56 (Ankara 1947), 137-146.

Nuri Adıyeke, "Girit Savaşları ve Birleşik Hıristiyan Orduları", *Türkler*, IX, ed. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 738-745.

———, "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 153-162.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Sabahattin Küçük, "Girit Savaşına Katılan İki Halk Şâiri: Siyahî ve Yamak", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II/2 (Elazığ 1988), s. 139-147.

W. Bigge, *Der Kampf von Candia den Jahren 1667-1669*, Berlin 1899.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

Daniel Goffman, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, çev. Ayşe Başcı-Sander, İstanbul 2001.

Michael Talbot, "A Treaty of Narratives: Friendship, Gifts, and Diplomatic History in the British Capitulations of 1641", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVIII (İstanbul 2016), s. 357-398.

Osmanlı-Kazak ilişkileri ve Kuzey Siyaseti

A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, çev. Kemal Ortaylı, yay. haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, Ankara 2011.

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

A. V. Venkov, *Azovskoye Sideniye*, Moskova 2009.

Mücteba İlgürel, "Osmanlı-Ukrayna Münasebetlerinin Başlaması", *Belleten*, sayı: 227 (Ankara 1996), s. 155-164.

Omeljan Pritsak, "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 255-284.

Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı:6 (İstanbul 1998), s. 300-330.

Ferhat Turanlı, "XVII. Yüzyıl Türk Kaynaklarına Göre Osmanlı-Lehistan-Ukrayna İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 157 (İstanbul 2005), s. 205-210.

Sabire Arık, "Eski Polonya'da Kazak Savaşları" (Zbigniew'in eserinin tanıtımı) *Tarih Araştırmaları*, sayı: 35 (Ankara 2004), s. 227-250.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

V. N. Korolöv, *Bosforskaya Voyna*, Moskova 2009.

Yücel Öztürk, *Özi'den Tuna'ya Kazaklar*, İstanbul 2004.

Sultan İbrahim dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Hezarpâre Ahmed Paşa", *DİA*, XVII, 301-302.

———, "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca", *DİA*, XVIII, 541-543.

———, "Kemankeş Mustafa Paşa", *DİA*, XXV, 248-250.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Baldırzâde Mehmed Efendi", *DİA*, V, 8-9.

Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mustafa Ağa Meremmeta", *DİA*, XXXI, 286-287.

Cengiz Orhonlu, "Husayn Efendi", *EI²*, III, 623.

Fazıl Murat, "Frenklerin "Osmanlı Papazı" Dedikleri Sahte Şehzâde Kimdir?", *Resimli Tarih Mecmuası*, III (İstanbul 1954), s. 3101-3102.

Feridun M. Emecen, "Üsküdar'ın "Aziz"inde Bir Osmanlı Sadrazamı Sultanzâde Mehmed Paşa", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, VIII/2, İstanbul 2014, s. 13-23.

Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa", *İA*, V/I, s. 606-609.

İsmet Parmaksızoğlu, "Hüseyin Paşa, Deli", *İA*, VI, 650-654.

———, "Husayn Pasha (Deli)", *EI²*, III, 626.

Mehmet İpşirli, "Ebu Said Mehmed Efendi", *DİA*, X, 279.

Münir Aktepe, "Mehmed Paşa, Civankapıcıbaşı", *İA*, VII, 605-607.

———, "Mustafa Paşa, Kemankeş", *İA*,VIII,

Semavi Eyice, "Kasım Ağa", *DİA*, XXIV, 539-540.

Tahsin Ünal, "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında", *Resimli Tarih Dergisi*, VI/71 (İstanbul 1955), s. 4163-4166.

Ziya Şakir, *Osmanlı Saraylarında Cinci Hoca*, İstanbul tsz.

Sultan İbrahim'in tuhaflıkları ve deli olup olmadığı hakkındaki tartışmalar

Adnan Giz, "Üç Yaşında Evlenen Sultanlar", *Tarih Dünyası*, I, (İstanbul 1950).

Ahmed Refik [Altınay], *Samur Devri 1049-1059*, İstanbul 1927.

Çağatay Uluçay, "Sultan İbrahim Deli mi, Hasta mıydı?", *Tarih Dünyası*, I/6-9; II/10-17, 20-21, (İstanbul 1950-1951).

———, "Sultan İbrahim'in Tuhaflıkları ve Fıkraları", *Tarih Dünyası*, III/22, 24 (Nisan 1951), s. 926, 955.

Sabahattin Kerimoğlu, "Sultan İbrahim Deli mi İdi?", *Tarih Dünyası*, III/25 (İstanbul 1950), s. 1057-1058.

Zarif Ongun, "Sultan İbrahim Hakkında Yeni Vesikalar", *Yeni Tarih Dergisi*, I/5 (İstanbul 1957), s. 131-135.

Sultan İbrahim'in paraları

Siyret Gözalan, "Sultan İbrahim'in Beşlik Osmani'sinden Terslikler Dolu İlginç Bir Örnek", *Türk Nümizmatik Derneği Yayınları Bülteni*, sayı: 5 (1980), s. 19-21.

Sultan İbrahim'in öldürülmesi

Abubekir Yücel, "İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması ve Osmanlı Hükümdarı Sultan İbrahim'in Siyaseten Katli", *İslâmi Araştırmalar*, sayı: 12/1 (Ankara 1999), s. 40-57.

Semavi Eyice, "Ayasofya Vaftizhanesi, Sultan I. Mustafa ve Sultan İbrahim'in Türbesi Olan Yapı", *Atatürk Konferansları, 1975-1976*, s. 139-162.

Reşad Ekrem Koçu, "Sultan İbrahim'in Katli", *Resimli Tarih Mecmuası*, I (İstanbul 1950), s. 204-207.

Sultan İbrahim dönemi ile ilgili belge neşri

Çağatay Uluçay, "Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e Takdim Ettiği Risale ve Arzları", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1955, s. 177-199.

Faik Reşit Unat, "Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa Lâyihası", *Tarih Vesikaları*, I/6, (1942), s. 443-480.

Zarif Ongun, "Sultan İbrahim Hakkında Yeni Vesikalar", *Yeni Tarih Dergisi* I/5 (İstanbul 1957), s. 131-135.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Eren Bahri Gök, *89 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.

90 Numaralı Mühimme Defteri, haz. Nezihi Aykut vd., İstanbul 1993.

91 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1056), haz. Murat Cebecioğlu vd., İstanbul 2015.

IV. MEHMED DÖNEMİ (1648-1687)

IV. Mehmed döneminin genel bir değerlendirmesi

Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", *DİA*, XVIII, 414-418.

Ahmed Refik [Altınay], *Felaket Seneleri*, İstanbul 1332.

Erhan Afyoncu-Uğur Demir, *Turhan Sultan*, İstanbul 2016 (Genişletilmiş ikinci baskı).

Lucienne Thys-Şenocak, *Hadice Turhan Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, çev. Ayla Ortac, İstanbul 2009.

Marc David Bear, *4. Mehmet Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul 2010.

———, *Atmeydanı'nda Ölüm, 17. Yüzyıl İstanbul'unda Toplumsal Cinsiyet, Hoşgörü ve İhtida*, çev. Pınar Yanardağ, İstanbul 2016.

M. Cavid Baysun, "Mehmed IV", *İA*, VII, 915-923.

Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 711-729.

Murat Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar, Sınırlar ve Mimari*, İstanbul 2014.

Mücteba İlgürel, "Osmanlılar/IV. Mehmed-II. Mustafa", *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XI, İstanbul 1988, s. 69-108.

Şenol Çelik, "Osmanlı Padişahlarının Av Alanları Geleneğinde Edirne'nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikâr-gâhı)", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III-3 (Ankara 2002), s. 1887-1900.

1675 Edirne şenliği

Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1972.

——, "Edirne'deki Büyük Şenlik", *Tarihimizde Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995, s. 27-35.

Osmanlı-Avusturya ilişkileri

A. Balisch, "Infantry Battlefield Tactics in Seventeenth and Eighteenth Centuries on the European and Turkish Theatres of War: the Austrian Response to Different Conditions", *Studies in History and Politics*, 3 (1983-1984)

Ahmet Şimşirgil, "1663 Uyvar Seferi Yolu ve Şehrin Osmanlı İdaresindeki Konumu", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri*, İstanbul 2002, s. 79-98.

——, *Slovakya'da Osmanlılar*, İstanbul 2010.

Ahmed Muhtar Paşa, *Sengotar'da Osmanlı Ordusu*, İstanbul 1326/1908.

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İki Savaş Anatomisi: Saint Gottard ve Kandiye", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 139-152.

——, "La Bataille de Saint-Gotthard vue par les Ottomans", *Szengotthard-Vasvar 1664*, ed. F. Toth, Szengotthard 2004, s. 59-70.

Ferenc Toth, *Saint-Gotthard 1664: Une Bataille Européenne*, 2007.

Raif-Ekrem, *Sengotar Seferi (1662-1664)*, İstanbul 1934.

Sen-Gotar Muharebesi, Ankara 1978.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

Vojtech Kopcan, "Ottoman Narrative Sources to the Uyvar Expedition 1663", *AAS*, VII (1971), s. 89-100.

——, "Einige Bemerkungen zur Versorgung der osmanischen Armee während des "Uyvar Seferi" im Jahre 1663", *Türkische Wirtschafts-und Sozialgeschichte von 1071 bis 1920, Akten des IV. Internationale Kongresses*, ed. Hans Georg Majer and Raoul Motika Wiesbaden 1995, s. 163-169.

——, "Uyvar", *DİA*, XLII, 253-254.

Gábor Ágoston, "The Cost of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in the Central Europe. The Military Confines the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

———, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s. 169-212.

George Wagner, "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya", çev. Cemil Ziya Şanbey, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, III-VI (Ankara 1966-1969), s. 269-289.

———, *Das Türkenjahr 1664: eine Europaeische bewaehrung Raimund Montecuccoli, die schlach von St. Gotthard-Mogersdorf und der friede von Eisenburg (Vasvar)*, Eisenstadl 1964.

Karl Vocelka, "Osmanlı-Avusturya Çekişmelerinin Dahili Etkileri", *Tarih Dergisi*, sayı: 31 (İstanbul 1978), s. 5-28.

Özgür Kolçak, *17. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-1664*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

———, "Cümle Palankaları Küffâr Aldı...: 1663-1664 Osmanlı-Habsburg Savaşında Dezenformasyon, Propoganda ve Siyasi İktidar", *Osmanlı Araştırmaları*, XLIII (İstanbul 2014), s. 165-192.

———, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665) ", *Tarih Dergisi*, sayı: 54 (İstanbul 2011), s. 55-89.

———, "Vasvar Antlaşması", *DİA*, XLII, 560-562.

Robert Mantran, "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: İstikrar mı Gerileme mi?", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. R. Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 294-321.

Yusuf Alperen Aydın, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

İkinci Viyana Kuşatması ve bozgun

Abdülbaki Yeşil, "Merzifon'lu Kara Mustafa Paşa ve Hiç Bilinmeyen Vakfiyesi Hakkında Bazı Notlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 2 (Isparta 1996), s. 239-263.

Abdullah Güllüoğlu, "Büyük Bozgun'un İlk Senelerinde Osmanlı Diplomasisi (1683-1685)", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri. Kemal Beydilli'ye Armağan*, Berlin 2013, s. 88-105.

Ahmed Refik [Altınay], *Felâket Seneleri*, İstanbul 1332.

———, *Türk Hizmetinde Kiral Tököli Imre (1683-1705)*, İstanbul 1932.

Altan Araslı, *Viyana'daki İzlerimiz*, İstanbul 1983.

Aşir Arkayın, "İkinci Viyana Kuşatması (1683) ve Sonuçları", *Askeri Tarih Bülteni*, 7/13 (1982), s. 57-65.

Buda Visszafoglalasanak Emlekezete 1686, Összeallitotta: Szakaly Ferenc. Budapest 1986.

Buda Expugnata 1686. Eoropea et Hungaria 1683-1718, ed. István Bariska-György Haraszti-János Varga, I-II, Budapest 1986.

C. J. Heywood, "Kara Mustafa Pasha", *EI²*, IV, 589-592.

Cavid Alaeddin, *II. Viyana Muhasarası*, İstanbul 1933.

Cevat Üstün, *1683 Viyana Seferi*, Ankara 1941.

Claudia Römer, "Savaş Ganimeti Olarak Arşiv Belgeleri, Osmanlı-Habsburg İlişkilerinin Olağanüstü Bir Veçhesi", *Harp ve Sulh*, ed. Dejanirah Couto. çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 237-242.

Die Türken vor Wien: Europa und die encheidung an der Donau 1683, haz. Robert Waissenberger vd., Wien 1982.

Ercüment Kuran, "II. Viyana Kuşatması ve Sonuçları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, XXXI/1-2 (Ankara 1983), s. 277-281.

F. Leithner, *Der Heldenmüthige Kampf Wiens Gegen Die Türken 1683*. 1883.

Fatih Gürcan, *Avrupa'da Askeri Gelişmeler ve İkinci Viyana Kuşatması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul 2008.

Franz Babinger, "Qara Mustafa Paschas Essegger Sendschreiben an den Markgrafen Herman von Baden", *Archiv Orientalni, Journal of the Czechoslovak Oriental Institute*, IV (1932), s. 23-33.

Friedrich Kraelitz Greifenhorst, "Tatar Hanı Murad Giray'ın 1683 Yılında Wienerneustadt'a Yolladığı Haraç Talepnamesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 44, s. 155-163.

George Schreiber, *Türklerden Kalan*, çev. Esat Nermi, İstanbul 1982.

Günter Düriegl, *Wien 1683: die zweite Türkenbelagerung*, Wien 1981.

H. Elliot Malden, *Viyana 1683: Türklerin, Polonya Kralı John Sobieski ve Lorraine Dükü Charles Leopold Tarafından 12 Eylül 1683'te Viyana'da Bozguna Uğratılmasının Tarihi ve Sonuçları*, çev. Uygar Kahraman, Ankara 2005.

Halil İnalcık, "Saray-Bosna Şeriyye Sicillerine Göre Viyana Bozgunundan Sonraki Harb Yıllarında Bosna", *Tarih Vesikaları*, II (Ankara 1942-1943), s. 178-187, 372-383.

———, "Hacı Giray", *İA*, V/I, s. 27-28.

Hans George Majer, "17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 185-194.

Heinrich Kretschmayr, "Viyana Önünde Türkler", çev. Halit İlteber, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1971, s. 217-260.

Hrand Andreasyan, "İkinci Viyana Muhasarası ve Müteakip Harplere Ait Orijinal Bir Ermenice Kaynak", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1972), s. 195-196.

Imre Thököly'nin Kâtibi János Komáromi'nin Türkiye Günlükleri, yay. haz. Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz, Ankara 2016.

István Seres, *İmre Thököly ve Türkiye*, çev. Yılmaz Gülen, Budapest 2006.

Iszhak Schulhof, *Avrupa'da Osmanlı Damgası*, çev. Elçin Kumru, İstanbul 2007.

İkinci Viyana Kuşatması 1683, Ankara 1983.

İlber Ortaylı, "İkinci Viyana Kuşatması'nın İktisadî Sonuçları Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 195-202.

Johannes Sachsleshner, *Anno 1683, Die Türken vor Wien*, Wien 1957.

John Shirley, *The History of the Wars in Hungary*, Londra 1685.

John Stoye, *Viyana Kuşatması*, çev. Selahattin Atalay, İstanbul 1983.

---, *Marsigli's Europe, 1680-1730*, New Haven 1994.

Karl August Schimmer, *The Sieges of Vienna by the Turks*, 1879.

Karl Vocelka, "The Valuation of the Events of 1683 in German Historiography of the 19th Century", *IX. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1988, s. 1063-1067.

Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 746-764.

Kerstin Tomenendal, *Türkische Gesicht Wiens: auf den Spuren der Türken in Wien*, Wien 2000.

Kurt Koehler, *Die Orientalische Politik Ludwigs XIV., İhr Verhaeltnis zum Türkengrieg von 1683*, Leipzig 1907.

Leyla Coşan, Viyana Kuşatmalarını Anlatan İki Alman Halk Şarkısı Örneğinde Türk İmajı, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 2006) s. 159-184.

M. Kenneth Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991, s. 244-270.

M. Tayyib Gökbilgin, "Thököly İmre ve Osmanlı -Avusturya İlişkilerindeki Rolü (1670-1682)", *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*, İstanbul 1976, s. 180-210.

Mehmet İnbaşı, "II. Viyana Seferinde Edirne'den Viyana'ya Kadar Menziller ve Yapılan Masraflar", *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 2001, s. 171-180.

Mehmed Arif, "İkinci Viyana Seferi Hakkında", *TOEM*, III/16 (İstanbul 1328), s. 994-1016; III/17, s. 1071-1075.

Meryem Kaçan Erdoğan, "II. Viyana Seferi'nde (1683) Osmanlı Ordusu'nun Kullandığı Silahlar ve Mühimmatın Temini", *Osmanlı*, VI (Ankara 1999), s. 660-669.

———, *II. Viyana Muhasarası*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu, Merzifon 8-11 Haziran 2000, Ankara 2001.

Mustafa Turan, "İkinci Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti'nde Siyasi, İdari ve Askeri Çözülme", *OTAM*, sayı: 9 (Ankara 1998), s. 389-429.

Münir Aktepe, "Mustafa Paşa, Merzifonlu, Kara", *İA*, VIII, 736-738.

Necati Tacan, *İkinci Viyana Seferi*, İstanbul 1945.

Nejat Göyünç, "II. Viyana Kuşatması", *Tarih ve Toplum*, I/1 (Ocak 1984), s. 40-46.

"New Perspectives on the Historical Signifance of the "Year of the Turk", *Austrian History Yearbook*, 19-20 (1983-1984), s. 3-14.

Otfrid Mylius, *Die Türken Vor Wien 1683*, Leipzig tsz.

Ömer Faruk Akün, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mîrâhur Sarı Süleyman Ağa Mücâdelesi İle İlgili Bir Konuşma Zabtı", *Türkiyat Mecmuası*, XIX (İstanbul 1980), s. 7-64.

Reinhold Lorenz, *Türkenjahr 1683;das Reich Im Kampf Um Den Ostraum*, Wien 1933.

Richard F. Kreutel, *Viyana Önlerinde Kara Mustafa Paşa,* İstanbul 1994.

Rubina Mühring Herold, *Türk Viyana*, çev. Müjdat Kayayerli, İstanbul 1993.

Savaş ve Barış, 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri, Ankara 1999.

Suraiya Faroqhi, "Savaş Raporlarına Göre Bir Esir: Bir Görgü Tanığı Anlatısında Veziriazam Kara Mustafa'nın Karargâhı ve Hanesi", *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s. 183-208.

Şahin Gürsoy, "Osmanlı Devleti'nin 1684 Avusturya-Macaristan Seferi Hazırlıkları ve Bunların Afyonkarahisâr Kazâsında Halka Yansımaları", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV/4, Bursa 2003, s. 111-125.

Tahsin Ünal, *İkinci Viyana Muhasarası (Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri)*, İstanbul 1954.

Tatjana Katic, "Viyana Savaşı'ndan Sonra Sırbistan (1683-1699)", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 765-772.

Thomas M. Berker, *Double Eagle and Crescent: Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Setting*, New York 1967.

Zeynep Bailey, *Alman Tarihi Halk Şarkılarında Birinci ve İkinci Viyana Kuşatmaları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

Zygmunt Abrahamowivz, "Kara Mustafa Pascha", *Die Türken Vor Wien (Europa und die Entsheidung an der Donau) 1683*, Salzburg-Wien 1982, s. 242-246.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Frank Richard Place, *French Policy and the Turkish War, 1679-1688*, Doktora Tezi, University of Minnesota 1963.

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 480-492.

———, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı=Louis XIV Et Son Projet De Conquête D'Istanbul*, Ankara 2004.

———, "XIV. Louis Döneminde Fransa ile Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler", *Harp ve Sulh*, ed. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 317-331.

Phil McCluskey, "An Ottoman envoy in Paris: Süleyman Ağa's mission to the court of Louis XIV, 1699", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVIII (İstanbul 2016), s. 337-355.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Osmanlı-Erdel ilişkileri

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ekos Barçkay'ın Erdel Krallığına Tayini Hakkında Birkaç Vesika", *Belleten*, sayı: 27 (Ankara 1943), s. 361-377.

———, "Barscay Akos'un Erdel Kırallığına Âid Bâzı Orijinal Vesîkalar", *Tarih Dergisi*, IV/7 (İstanbul 1952), s. 51-68.

Osmanlı-Lehistan ilişkileri

Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century). An Annoted Edition of 'Ahdnames and other documents*, Leiden-Boston-Köln 2000.

———, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış, 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara 1999.

———, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002.

Jonuzs Pajewski, *Projekt Przmierza Posko-Tureckiego za Zygmunta Augusta*. Varşova 1935.

Mehmet İnbaşı, "Bucaş Antlaşması", *DİA*, EK-I, s. 213-215.

———, "Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Menziller (XVII. Asır)", *Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak Dönemi (1500-1800)*, ed. Volodımir Melnik-Mehmet Alpargu-Yücel Öztürk-Ferhat Turanlı-Muhammed Bilal Çelik, İstanbul 2015, s. 267-299.

Mustafa Nuri Türkmen, "XVII. Asrın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti ile Lehistan İlişkilerinin Bozulma Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak Dönemi (1500-1800)*, ed. Volodimir Melnik-Mehmet Alpargu-Yücel Öztürk-Ferhat Turanlı-Muhammed Bilal Çelik, İstanbul 2015, s. 153-167.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Sabire Arık, *Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Osmanlı-Rus ilişkileri

C. B. O'Brien, "Russia and Turkey, 1677-1681: The Treaty of Bakhcisaray", *Russian Review*, XI (1953), s. 259-268.

Halil İnalcık, "İslâm Giray III", *İA*, V/I, 1105-1108.

———, "Kaplan Giray I", *İA*, VI, 202-205.

Robert Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Harlow 2002.

Sinan Yüksel, "Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)", *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 28 (Nisan 2013), s. 101-116.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

Osmanlı-Kazak ilişkileri

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

Hasan Demiroğlu, "Rus ve Ukrayna Kaynaklarında İvan Mazepa (1639-1709)", *Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak Dönemi (1500-1800)*, ed. Volodımir Melnik-Mehmet Alpargu-Yücel Öztürk-Ferhat Turanlı-Muhammed Bilal Çelik, İstanbul 2015, s. 431-451.

Muhammet Şen, "Osmanlı Devleti Himayesinde Bir Kazak Atamanı ve İki Savaş 81669-1681)", *Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak Dönemi (1500-1800)*, ed. Volodımir Melnik-Mehmet Alpargu-Yücel Öztürk-Ferhat Turanlı-Muhammed Bilal Çelik, İstanbul 2015, s. 479-498.

Mücteba İlgürel, "Osmanlı-Ukrayna Münasebetlerinin Başlaması", *Belleten*, sayı: 227 (Ankara 1996), s. 155-164.

Omeljan Pritsak, "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 255-284.

Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı:6 (İstanbul 1998), s. 300-330.

Sabire Arık, "Eski Polonya'da Kazak Savaşları" (Zbigniew'in eserinin tanıtımı) *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 35 (Ankara 2004), s. 227-250.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

Colin Heywood, *English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with special reference to the period 1689-1699*, Doktora Tezi, Londra Un., 1970.

Daniel Goffman, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, çev. Ayşe Başcı-Sander, İstanbul 2001.

Ezel Kural Shaw-Colin J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Los Angeles 1972.

Fatih Gürcan, "Osmanlı Akdeniz'inde Britanya'nın Denizcilik Faaliyetleri", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, Bildiriler, I. ed. Cihan Yemişçi vd., Bodrum 2015, s. 453-463.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, sayı: 51 (Ankara 1949), s. 573-650.

Colin Heywood, "Sir Paul Rycaut, A Seventeenth Century Observer of the Ottoman State: Notes for a Study", *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Papers Read at a Clark Library Seminar, Jan. 24, 1970, Los Angeles, Univ. of California, 1972.

Sonia P. Anderson, *An English Consul in Turkey Paul Rycaut in Smyrna, 1667-1678*, Oxford 1989.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

Gerard R. Bosscha Erdbrink, "The Activities of the Dutch Ambassador in İstanbul, Jacobus Colyer, As A Mediator Between the Sublime Porte and Its Enemies (1688-1699)", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, III, *Ankara 11-13 Ekim 1976*, s. 1593-1597.

Gerard Erdbrink, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münasebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (1974), s. 159-180.

Mora'nın işgali

Anastasia Stouraiti, *Memorie di un ritorno: la guerra di Morea (1684-1699) nei manoscritti della Querini Stampalia*, Venezia 2001.

Hacer Çelebi, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Mora'nın Venedikliler Tarafından İşgali*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 1998.

———, "XVII. Yüzyıl Sonlarında Mora'nın Venedikliler Tarafından İşgali", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 773-783.

Laura Marasso-Anastasia Stouraiti, *Immagini dal mito: la conquista veneziana della Morea (1684-1699)*, Venezia 2001.

Venezia e la Guerra di Morea: Guerra, Politica e Cultura alla Fine del '600 [Seminario Sulla Guerra di Morea (2001)], a cura di Mario Infelise, Anastasia Stouraiti, Milano 2005.

Köprülüler

Abdülkadir Özcan, "Köprülü Fazıl Ahmed Paşa", *DİA*, XXVI, 260-263.

Ahmed Refik [Altınay], *Köprülüler*, İstanbul 1331.

Ahmet Yılmaz Kavaklı, *Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın Devlet Otoritesini Yeniden Kurma Mücadelesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1983.

F. Babinger, "Köprülü", *EI²*, II, 1059-1062.

Fehmi Yılmaz, *The Life of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and his Grand Vizierate*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 1996.

——, "The Life of Köprülüzade Fazıl Mustafa Pasha and his Reforms (1637-1691)", *Osmanlı Araştırmaları*, XX (İstanbul 2000), s. 165-221.

Jösef Blaşkoviç, "Sadrazam Köprülüzâde (Fâzıl) Ahmed Paşanın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX (İstanbul 1978), s. 293-342.

M. Brosch, *Geschichte aus dem Leben dreier Grossvesire*, Gotha 1899.

M. Münir Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *DİA*, III, 8-9.

——, "Mustafa Paşa, Merzifonlu, Kara", *İA*, VIII, 736-738.

M. Tayyib Gökbilgin, "Köprülüler", *İA*, VI, 892-908.

Metin Kunt, "The Waaf as an İnstrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments", *Studies İn Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, ed. Colin Heywood-Colin İmber, İstanbul 1996, s. 189-198.

——, *The Köprülü Years (1656-1661)*, Doktora Tezi, Princeton University, 1972.

Mircea Soreanu, *Marii viziri Köprülü şi aarile Române*, Doktora Tezi, Universitatea, Bucureşti 1998.

Mustafa Ali Mehmet, "Romen Vekayinâmelerine Göre Köprülü Sadrazamlar ve Bazı Olaylar", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III Türk Tarihi*, II, İstanbul 1989, s. 449-458.

Mücteba İlgürel, "Köprülü Mehmed Paşa", *DİA*, XXVI, 258-260.

Orhan F. Köprülü, "Hüseyin Paşa-Amcazâde", *İA*, V/1, 647-650.

——, "Husayn Pasha (Amcazâde)", *EI²*, III, 626-627.

——, "Kandiye'de Köprülülere Ait Kitâbeler", *Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 487-494.

Rabia Uluçay, *Köprülüzâde Abdullah Paşa, Hayatı ve Doğu Cephesinde Yaptığı Savaşlar*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1971.

Vahit Çabuk, *Köprülüler*, Ankara 1988.

Yusuf Blaşkoviç, "Köprülü Mehmed Paşa'nın Macarca Bir Ahdnâmesi", *Türkiyat Mecmuası*, XV (İstanbul 1969), s. 37-43.

Zeynep Aycibin, *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülüzâde Mustafa Paşa*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Dönemin dini hareketi Kadızadeliler

Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1998, s. 107-158.

Ahmet Yaşar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, XVII-XXI (Ankara 1983), s. 208-226.

Ali Süha, "Tatar İmam", *Resimli Tarih Dergisi*, sayı: 45 (İstanbul 1953), s. 2575-2577.

Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivasîler-Kadızâdeliler Mücadelesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, III/1 (İstanbul 1998), s. 37-72.

İmam Birgivi, *Tarikat-ı Muhammediye Tercümesi*, çev. Celal Yıldırım, İstanbul 1981.

M. Hulusi Lekesiz, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci (Püritanist) Bir Eleştirisi: Birgivi Mehmet Efendi ve Fikirleri*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Madeline C. Zilfi, "Kadızâdeliler: Onyedinci Yüzyıl İstanbul'unda Dinde İhya Hareketleri", çev. M. Hulusi Lekesiz, *Türkiye Günlüğü*, sayı: 58 (Ankara 1999), s. 65-79.

———, *The Politics Piety: The Ottoman Ulema in the Post-Classical Age (1600-1800)*, Minneapolis 1988.

———, "Vaizan and Ulema in the Kadızadeli Era", *X. Türk Tarih Kongresi*, V, Ankara 1994, s. 2493-2500.

Nazif Öztürk, "Birgivi Mehmet Efendi'nin XVII. Yüzyıl Osmanlı Dini ve Siyaset Hayatı Üzerindeki Tesirleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 50 (İstanbul 1987), s. 167-181.

Necati Öztürk, *Islamic Orthodoxy Among the Ottomans in the Qadi-zâde Movement*, Doktora Tezi, Edinburg University, 1981.

Selâhattin Güngör, "Yobazlığın En Aşırı Devri", *Resimli Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1951), s. 983-985.

Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızâdeliler", *DİA*, XXIV, 100-102.

———, *The Kadızadeli Movement: An Attempt of Şeri'at-ı Minded reform in the Ottoman Empire*, Doktora Tezi, Princeton University, 1990.

Sabatay Sevi ve dönmeler

A. Haluk Derviş, "Sabbetay Sevi Olayı ve Dönmeler", *Tarih ve Toplum*, V/30 (Haziran 1936), s. 9-14.

Abdurrahman Küçük, "Dönme", *DİA*, IX, 518-520.

———, *Dönmeler Tarihi*, Ankara 1990.

Abraham Galante, *Sabetay Sevi ve Sabetaycıların Gelenekleri*, çev. Erdoğan Ağca, İstanbul 2000.

Ahmet Almaz, *Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi: Dönmeler ve Dönmelerin Hakikati*, İstanbul 2002.

Avram Galanti, "Sabbetay Sevi Hakkında Ermenice Bir Şiir", çev. Pars Tuğlacı, *Tarih ve Toplum*, XVI/96 (Aralık 1991), s. 44-49.

Cengiz Şişman, *Sabatay Sevi ve Sabetaycılar*, Ankara 2008.

———, "Sabetay Sevi" *DİA*, XXXV, 334-335.

———, Suskunluğun Yükü, *Sabatay Sevi ve Osmanlı Türk Dönmelerinin Evrimi*, çev. Ahmet Demirhan, İstanbul 2016.

———, "Dönme Şarkı ve İlahileri", *Tarih ve Toplum*, XXXVIII/223 (Temmuz 2002), s. 12-14.

———, "Sabetaycılığın Osmanlı ve Türkiye Serüveni", *Tarih ve Toplum*, XXXVIII/223 (Temmuz 2002), s. 4-6.

Erhan Afyoncu, *Sahte Mesih, Osmanlı Belgeleri Işığında Dönmeliğin Kurucusu Sabatay Sevi ve Yahudiler*, İstanbul 2013.

Gershom Scholem, "Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönmeleri", çev. Abdurrahman Küçük, *Ankara Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXX (Ankara 1988), s. 217-244.

———, *Sabetay Sevi: Mesih mi Sahte Peygamber mi?*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul 2001.

———, *Sabetay Sevi, Mistik Mesih (1626-1676)*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2011.

Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, II, İstanbul 1976.

İbrahim Alaeddin Gövsa, *Sabetay Sevi*, İstanbul 1949.

Jacob Barnal, "A Document from Izmir concerning the history of Sabbateanism", *Juresalem Studies in Jewish Thougt*, II (Hebrew 1982), s. 118-131.

———, "Two documents the history of Sabbateanism in Tunis and Izmir", *Zion*, 52 (Hebrew 1987), s. 191-202.

———, "A Document Concerning Sabbatai Zvi from the Geniza", *Pe'amin*, 44 (Hebrew 1990), s. 41-45.

———, "The Sabbatean Movement in Smyrna", *Jewish Sects Religious Movements*, ed. M. Mor, Omaha 1992.

———, "The Spread of the Sabbatean Movement in the Seventeenth and Eighteenth centuries", *Communication in the Jewish Diaspora*, ed. S. Menasche, Leiden 1996.

Jane Hathaway, "The Sabbatai Sevi Movement and the Expulsion of Yemen's Jews in 1679", *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri*, yay. haz. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s. 285-303.

———, "The Grand Vizier and the False Messiah: The Sabbatai Sevi Controversy and the Ottoman Reform in Egypt", *Journal of the American Oriental Society*, CVII/4 (1997), s. 665-671.

John Freely, *Kayıp Mesih: Sabetay Sevi'nin İzini Sürerken*, çev. Ayşegül Çetin Tekçe, İstanbul 2002.

Kevork Pamukçiyan, "Sabetay Sevi Hakkındaki Ermenice Şiirin Müellifi Kimdir?", *Tarih ve Toplum*, XVII/99 (Mart 1992), s. 2.

Uriel Heyd, "Sabetay Sevi İle İlgili Bir Osmanlı Belgesi", *Tarih ve Toplum*, XXXVIII/223 (Temmuz 2002), s.7-9.

Çınar Vak'ası

Hrand Andreasyan-Fahri Ç. Derin, "Çınar Vak'ası (Eremya Çelebi Kömürcüyan'a göre)", *TED*, III (1957), s. 57-83.

1660 İstanbul yangını

Kenan Yıldız, "Doğruluğu Tartışmalı Bir Tartışma: 1660 Yangını İstanbul'un İslâmlaşmasına Etki Etti mi?", *Osmanlı İstanbulu, I. Uluslararası Os-*

manlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, ed. Feridun M. Emecen-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 197-242.

———, *1660 İstanbul Yangınının Sosyo-Ekonomik Tahlili*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012 (TTK tarafından yayınlanacaktır).

Marc David Baer, *IV. Mehmet Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul 2010.

IV. Mehmed dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

A. Zeki İzgöer-İlyas Çelebi, "Beyazizâde Ahmed Efendi", *DİA*, VI, 55-56.

Abdul-Rahim Abu Husayn, "The unknonw career of Ahmad Ma'n (1667-1697)" *Archivum Ottomanicum*, XVII (1999), s. 241-248.

Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Abdi Paşa", *DİA*, I, 156.

———, "Boynu Eğri Mehmed Paşa", *DİA*, VI, 327.

———, "Kara Ahmed Paşa", *DİA*, XXIV, 357-358.

———, "Kara Murad Paşa", *Belleten*, sayı: 237 (Ankara 1999), s. 489-507.

———, "Melek İbrahim Paşa", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12 (İstanbul 1982-98), s. 221-235.

———, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *DİA*, XXIX, 246-249.

———, "Mustafa Paşa, Zurnazen", *DİA*, XXXI, 346-348.

———, "Vecîhî Hasan Efendi", *DİA*, XLII, 586-587

Ahmet Özel, "Kadri Efendi", *DİA*, XXIV, 140-141.

Ali Arslan, "Surnazen Mustafa Paşa (?-1657)", *Tarih Dergisi*, sayı: 35 (İstanbul 1984-94), s. 151-166.

Atilla Çetin, "Hasan Baba", *DİA*, XVI, 289-290.

Azmi Bilgin "İzzetî Mehmed Efendi", *DİA*, XXIII, 564-565.

B. Lewis, "Bahai Mehmed Efendi", *EI²*, I, 915.

Bekir Kütükoğlu, "Süleyman Paşa, Malatyalı" *DİA*, XXXVIII, 98-99.

Betül İpşirli-Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan (1640-1715)*, İstanbul 2014.

Celal Erbaş, "Dahki Mustafa Efendi", *DİA*, VIII, 416.

Cengiz Kallek, "Hisali Abdurrahman Çelebi", *DİA*, XVIII, 125-126.

DİA, "Mehmed Paşa, Gürcü", *DİA*, XXVIII, 510-511.

Erdoğan Pazarbaşı, "Mehmed Efendi Vanî", *DİA*, XXVIII, 458-459.

Erol Özvar, "Tarhuncu Ahmed Paşa", *DİA*, XL, 20-22.

Evgenia Kermeli Ünal, "17. Yüzyılda Bir Kültürel Rastlaşma: Vani Efendi ile Panagiotakis Nikousios'un Söyleşisi", *Prof. Dr. Özer Ergenç'e Armağan*, ed. Ümit Ekin, Ankara 2013, s. 446-457.

Fikret Sarıcaoğlu, "Melek Ahmed Paşa", *DİA*, XXIX, 42-44.

Filiz Karaca, "Turhan Sultan", *DİA*, XLI, 423-425.

Franz Babinger, *Das archiv des Bosniaken Osman Pascha*, Berlin 1931.

H. Mustafa Eravcı, "Selim Giray" *DİA*, XXXVI, 428-429.

Hulusi Kılıç, "Ebü'l Bekâ el Kefevi", *DİA*, X, 298.

İhsan Kara, "Selâmi Ali Efendi", *DİA*, XXXVI, 348-349.

İsmet Parmaksızoğlu, "Ibrâhim Pasha (Kara)", *EI²*, III, 1001-1002.

Kasım Kırbıyık, "Sâlih b. Nasrullah", *DİA*, XXXVI, 41-43.

M. Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile İlgili Bâzı Belgeler", *Tarih Dergisi*, sayı: 24 (İstanbul 1970), s. 45-58.

———, "Ipshir Pasha", *EI²*, III, 1248.

———, "İsmail Pasha Nishandji", *EI²*, IV, 13-14.

M. Sait Özervarlı, "Hibri Ali Efendi", *DİA*, XVII, 428.

Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa", *DİA*, XXXVII, 310-311.

Mehmet İpşirli, "Abdurrahman Efendi Hüsamzâde", *DİA*, I, 165.

———, "Çatalcalı Ali Efendi", *DİA*, VIII, 234-235.

———, "Derviş Mehmed Paşa", *DİA*, IX, 193-194.

———, "Esir Mehmed Efendi", *DİA*, XI, 390-391.

———, "Gülnuş Ematullah Sultan", *DİA*, XIV, 248-249.

———, "Hanefi Mehmed Efendi", *DİA*, XV, 554.

———, "Hocazâde Mesud Efendi ", *DİA*, XXIX, 345-346.

———, "Minkârizâde Yahyâ Efendi", *DİA*, XXX, 114-115.

———, "Şeyhülislam Minkarîzade Yahya Efendi", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 229-249.

———, "Mustafa Efendi, Bolevî", *DİA*, XXXI, 295-296.

———, "Mustafa Efendi, Memekzâde", *DİA*, XXXI, 299-300.

Mehmet İpşirli-Eyyüb Said Kaya, "Mustafa Efendi, Bâlîzâde", *DİA*, XXXI, 294-295.

Mehmet İpşirli-Mustafa Uzun, "Bahaî Mehmed Efendi", *DİA*, IV, 463-464.

Muzaffer Özgüleş, *Gülnuş Emetullah Sultan'ın İmar Faaliyetleri*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi Hezarfen", *DİA*, XVIII, 544-546.

———, "Abaza Hasan Paşa", *DİA*, I, 11.

———, "Evliya Çelebi", *DİA*, XI, 529-533.

———, "Hüseyin Paşa Deli", *DİA*, XIX, 4-6.

———, "Mustafa Paşa Bozoklu", *DİA*, XXXI, 343-344.

Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa", *DİA*, XXII, 375-376.

Nejat Göyünç, "Kenan Paşa", *DİA*, XXV, 253-254.

Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", *DİA*, XXIV, 381-383.

Nihat Azamat, "Sarı Abdullah Efendi", *DİA*, XXXVI, 145-147.

Reşat Öngören, "Mehmed Efendi, Şabanzâde", *DİA*, XXVIII, 457-458.

Sandor Papp, "Tököli İmre", *DİA*, XLI, 277-278.

Robert Dankoff-Rhoads Murphey, *The Intimate of an Ottoman Stateman: Melek Ahmed Pasha (1588-1662) as Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels*, New York 1991.

Tahsin Özcan, "Mehmed Emin Efendi, Ankaravî", *DİA*, XXVIII, 461-462.

———, "Seyyid Mehmed Emin Efendi", *DİA*, XXXVII, 69.

———, "Şeyhîzâde", *DİA*, XXXIX, 86.

Yusuf Halaçoğlu, "Abbas Ağa", *DİA*, I, 20-21.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Selçuk Osmanoğlu, *92 Numaralı Mühimme Defteri (Özet ve Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Murat Yıldız, *92 Numaralı ve 1657-1658 Tarihli Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2004.

Azize Gelir Çelebi, *93 Numaralı Mühimme Defteri*-(1069-1071/1658-1660), (Tahlil, Transkripsiyon ve Özet), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.

Müjge Karaca, *94 numaralı Mühimme Defterinin Özeti, Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.

Ercan Alan, *95 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil, Transkripsiyonu ve Özeti)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.

Mesut Demir, *1686-1687 (H. 1097-1098), Tarihli Atik Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

Yunus Mercimek, *96 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (s. 1-99)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2013.

Musa Alper Yayvan, *96 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve* değerlendirilmesi *(H. 1089-1090/M. 1678-1679)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2013.

Ulviyenur Pakize Eskin, *97 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil, Transkripsiyon, Özet)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Abdulvahit Çelik, *97 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu (hicri 1090–1092/miladi 1679–1681)*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.

II. SÜLEYMAN DÖNEMİ (1687-1691)

II. Süleyman dönemi hakkında genel araştırmalar

Abdülkadir Özcan, "Süleyman II", *DİA*, XXXVIII, 75-80.

Ali İrfan Kaya, II. Süleyman'ın hükümdarlığı ve Osmanlı Devleti (1687-1691), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA*, XI, 155-170.

R. Murphey, "Süleyman II", *EI²*, IX, 842.

İkinci Viyana bozgunundan sonraki savaşlar

Akdes Nimet Kurat, "The Retreat of the Turks 1683-1730", *The New Cambridge Modern History*, 6 (1970), s. 608-647.

J.B. Wolf, *The Emergence of the Great Powers (1685-1715)*, New York 1951.

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 480-492.

———, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı=Louis XIV Et Son Projet De Conquête D'Istanbul*, Ankara 2004.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

B.J. Slot-A. Abelmann, "Osmanlılar ve Hollandalılar", *Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler*, İstanbul 1990.

C. R. Boxer, *Dutch Merchants and Mariners in Asia, 1602-1795*, Londra: Variorum Reprints, 1988.

Colin Heywood, "An Undiplomatic Anglo-Dutch Dispute at the Porte: the Quarrel between Coenraad Van Heemskerck and Lord Paget (1693)", *the East*.

Studies in Anglo-Dutch Relations in the Levant from the Seventeenth to the Early Nineteenth Century, Leiden 2000, s. 59-94.

G.R.B. Erdbrink, "The Activities Of The Dutch Ambassador in Istanbul, Jacobus Colyer, As A Mediator Between The Sublime Porte And Its Enemies 1688-1699", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1983, s. 1594-1595.

———, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münâsebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (İstanbul 1973-1974), s. 159-180.

Songül Çolak, "Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Müttefikleri Arasındaki Barış Müzakerelerinde (1689) Hollanda'nın Arabuluculuk Girişimleri", *Belleten*, sayı: 262 (Ankara 2007), s. 939-968.

Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı: Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi*, Ankara 2000.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 480-492.

———, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı=Louis XIV Et Son Projet De Conquête D'Istanbul*, Ankara 2004.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

V.L. Tapie, *Les Relations entre la France et l'Europe Centrale de 1661 a 1715*, I-II, Viyana 1963-1965.

Osmanlı-Rus ilişkileri

Muhammet Şen, "Rusya'nın Kırım'ı İşgl Teşebbüsleri Karşısında Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Prekop Zaferi (1689)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/I (Yaz 2012), s. 503-516.

II. Süleyman dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Köprülü Fazıl Mustafa Paşa", *DİA*, XXVI, 263-265.

Fikret Sarıcaoğlu, "Siyavuş Paşa, Köprülü Damadı", *DİA*, XXXVII, 312-313.

Mehmet İpşirli, "Debbağzâde Mehmed Efendi", *DİA*, IX, 62-63.

Mücteba İlgürel, "Mustafa Paşa, Bozoklu", *DİA*, XXXI, 343-344.

R. Mantran, "Ali Pasha Arabj", *EI²*, I, 394.

———, "Ali Pasha Sürmeli", *EI²*, I, 398.

Ziya Yılmazer, "Nişancı İsmail Paşa", *DİA*, XXIII, 119-120.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Muzaffer Fehmi Şakar, *1101-1102 (1690-1691)Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

Tuba Meryem Yıldız Karacan, *101 no'lu Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2010.

II. AHMED DÖNEMİ (1691-1695)

II. Ahmed döneminin genel bir değerlendirmesi

Cavid Baysun, "Ahmed II", *İA*, I, 164-165.

Mücteba İlgürel, "Ahmed II", *DİA*, II, 33-34.

R. Mantran, "Ahmed II", *EI²*, I, 268.

1694 Varadin Muharebesi

Bekir Kütükoğlu, "Varadin", *İA*, XII, 203-206.

Hüseyin Şevket - Çağatay Çapraz, "İmre Thököly Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun 1694 Petrovaradin Kuşatması", *Gazi Akademik Bakış*, III/6 (Ankara 2010), s. 123-176.

Reşat Ekrem Koçu, "Ali Paşa", *İA*, I, 342-343.

Venediklilerin 1694'te Sakız'ı kuşatmaları

P. Argenti, *The Occupation of the Chios by the Venetians (1694)*, Londra 1953.

II. Ahmed dönemindeki diğer askerî mücadeleler

Bruzzo, *Franssesco Morosini e la Conquesta della Morea*, Venedik 1890.

Necati Salim Tacan, *Niş-Belgrad-Salankamen-Petrovaradin-Timişvar Kuşatma ve Meydan Muharebeleri (1690-1696)*, İstanbul 1939.

Stefan H. Winter, "Shiite emirs and Ottoman authorities: the campaign against the Hamadas of Mt Lebanon, 1693-1694", *Archivum Ottomanicum*, XVIII (2000), s. 209-246.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

C.J. Heywood, "1689-1698 Yılları Arasında İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara 1985, s. 33-42.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, sayı: 51 (Ankara 1949), s. 573-650.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 480-492.

———, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı=Louis XIV Et Son Projet De Conquête D'Istanbul*, Ankara 2004.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

Colin Heywood, "An Undiplomatic Anglo-Dutch Dispute at the Porte: the Quarrel between Coenraad Van Heemskerck and Lord Paget (1693)", *the East. Studies in Anglo-Dutch Relations in the Levant from the Seventeenth to the Early Nineteenth Century*, Leiden 2000, s. 59-94.

G.R.B. Erdbrink, "The Activities Of The Dutch Ambassador in Istanbul, Jacobus Colyer, As A Mediator Between The Sublime Porte And Its Enemies 1688-1699", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1983, s. 1594-1595.

Osmanlı Devleti'nin aşiretleri yerleştirme politikası

Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul 1976.

II. Ahmed dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Ali Paşa, Arabacı", *DİA*, II, 424.

———, "Hacı Ali Paşa", *DİA*, XIV, 440.

Feridun M. Emecen, "Ali Paşa, Sürmeli", *DİA*, II, 427.

Mehmet İpşirli, "Feyzullah Efendi, Ebusaidzâde", *DİA*, XII, 526.

Tahsin Özcan, "Mehmed Efendi, İmâm-ı Sultân", *DİA*, XXVIII, 453.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Bekir Gökbunar, *105 Numaralı Mühimme Defteri (özet-transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

Necati Gültepe, *H. 1106-1107 Tarihli Mühimme Defterine Göre Devlet Kararları (107 numaralı)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.

Mustafa Kılıç, *107 Numaralı Mühimme Defteri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996.

II. MUSTAFA DÖNEMİ (1695-1703)

II. Mustafa döneminin genel bir değerlendirmesi

Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", *DİA*, XXXI, 275-280.

Cengiz Orhonlu, "Mustafa II", *İA*, VIII, 695-700.

Fahri Ç. Derin, "II. Mustafa'ya Dâir Bir Risale", *Tarih Dergisi*, sayı: 13, (İstanbul 1958), s. 45-70.

Hans Georg Majer, "The Harem of Mustafa II (1695-1703)", *Osmanlı Araştırmaları*, XII (İstanbul 1992), s. 431-444.

J.H. Kramers, "Mustafā II", *EI²*, VII, 708-709.

Rifaat Ali Abou-el-Haj, "The Narcissism of Mustafa II (1695-1703): a Psychohistorical Study", *Studia Islamica*, XL (1974), s.115-131.

Osmanlı-Rus ilişkileri

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

A. V. Venkov, *Azovskoye Sideniye*, Moskova 2009.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

Fatih Ünal, "Karadeniz'e Çıkan İlk Rus Savaş Gemisi "Krepost" Ve Ukraintsev'in İstanbul Elçiliği (1699-1700)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/20 (Kış 2012), s. 221-245.

Osmanlı-Venedik ilişkileri

Güner Doğan, "Osmanlı-Venedik İlişkilerinde Bir "Tüccarın" (Abdurrahman Çelebi) Dünyası (1701-1702): Esaret, Çaresizlik ve Özgürlük", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 29/1 (Ankara 2012), s. 95-108.

Cengiz Orhonlu,"Mehmed Paşa, Elmas", *İA*, VII, 583-585.

Der Löwe von Temeschwar, *Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Aelteren, Aufgezeichnet von Seinem Siegelbewahrer 'Ali*, çev. Richard F. Kreutel-Karl Teply, Graz-Wien-Köln 1981.

Erhan Afyoncu, "Zenta", *DİA*, XLIV, 279-281.

Fahri Çetin Derin, "II. Mustafa'ya Dâir Bir Risâle", *Tarih Dergisi*, sayı: 13 (İstanbul 1958), s. 45-70.

Hans George Majer, "17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 185-194.

Gábor Ágoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

Graf Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, trc. M. Kaymakam Nazmi, Ankara 1934.

Mehmet Topal, "II. Mustafa'nın Avusturya Seferlerinde Rusçuk Şehri ve Limanının Önemi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 2008), s. 223-250.

Moriz Edlen von Angeli, *Feldzüge Gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*, Viyana 1876.

Mücteba İlgürel, "Zenta", *İA*, XIII, 535-538.

Necati Salim Tacan, *Eski Osmanlı Seferlerinden Niş-Belgrad-Salankamen-Petervaradin-Lugoş-Temeşvar Kuşatma ve Meydan Muharebeleri 1690-1696 (1101-1108)*, İstanbul 1939.

Orhan F. Köprülü, "İlm-i Nücûma Âid Bir Risâlenin Tarihî Kaynak Olarak Ehemmiyeti", *Tarih Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 1950), s. 317-318.

Robert Mantran, "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: İstikrar mı Gerileme mi?", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. R. Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 294-321.

Zenta Muharebesi'nde Avusturya ordusunu komuta eden Prens Eugen

Antonie Bethouart, *Le Prince Eugene De Savoıe: Soldat, Diplomate Etmecene*, Paris 1975.

Alfred Arneth, *Prinz Eugen von Savoyen*, I-III, Viyana 1858.

Briffaut, *Histoire Du Prince François Eugene de Savoye*, I-V, Vienna 1755.

Derek McKay, *Prince Eugene of Savoy*, Londra 1977.

Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, Herausgeg vo dem K. K. Kriegsarchiv, Vien 1876.

Franz Herre, *Prinz Eugen, Europas Heimlicher Herrscher*, Stuttgart 1997.

Fritz-Otto Busch, The Story of The Prince Eugen, 1967.

George B. Malleson, *Prince Eugene of Savoy*, 1888.

George F. MacMunn, *Prince Eugene, Twin Marshal with Marlborough*. 1934.

Grosse Bibliophile des 18. Jahrhunderts / Prinz Eugen von Savogen, Georg Wilhelm von Hobendorf, Antonio Folch de Cardona, Wien: Österreichische Nationalbibliothek, 1969.

Max Braucbach, *Prinz Eugen von Savoyen*, I-V, Vienna 1963.

Nicholas Henderson, *Prince Eugen of Savoy: A Biography*, Londra 1966.

Österreich und die Osmanen Prinz Eugen und Seine Zeit, hrsg. von Erich Zöller, Karl Gutkas, Wien 1988.

Prinz Eugen von Savoyen und Seine Zeit, Herausgegeben von Johannes Kunisch, Würzburg 1986.

1699 Karlofça Antlaşması

Abdülkadir Özcan, "300. Yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar*, sayı: 4-5 (İstanbul 2000), s. 237-256.

———, "Karlofça Antlaşması", *DİA*, XXIV, 504-507.

Ali Canip Yöntem, "Râmi Mehmed Paşa ve Sulhnâmesi", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1948, s. 346-353.

F. Monika Molnar, "Karlofça Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı (1699-1701)", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 472-479.

———, "Venedik Kaynaklarında Karlofça Antlaşması, Diplomasi ve Tören", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 783-794.

Güner Doğan, *Osmanlı-Venedik Egemenliği'nde Balkanlar ve Dalmaçya Kıyıları: Savaş, Diplomasi ve Sınır (1691-1721)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

———, "Seyyah ve Diplomat İtalyan Luigi Ferdinando Marsigli'nin Osmanlı'sı (1658-1730)", *Türk Yurdu*, sayı: 310 (Ankara 2013).

Güner Doğan-Mehmet Demiryürek, *Boundary Letters, Ottoman Official to Luigi Ferdinando Marsili (1699-1701)*, Ankara 2015.

İsmet Parmaksızoğlu, "Karlofça", *İA*, VI, 346-350.

M. R. Popovic, *Der Friede von Karlowitz*, Leipzig 1893.

Murat Uluskan, "Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği", *Türklük Araştırmaları*, sayı: 20 (İstanbul 2008), s.251-275.

Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953.

Nurgül Bozkurt, "Karlofça ve Pasarofça Barışı Sonrası Avusturyalı Esirlerin Durumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5 (Isparta 2000), s. 33-39.

Özgür Arık, *1699 Karlofça Antlaşması'na Göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Sınırları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

R. Abou-el-Haj, "Karlofça'da Osmanlı Diplomasisi", çev. Yasemin S. Gönen, *Tarih ve Toplum*, sayı: 191 (İstanbul 1999), s. 38-44; sayı: 192, s. 40-45.

———, "Ottoman Attitudes towads Peace Making: The Karlowitz Case", *Der Islam*, LI/1 (1974), s. 131-137.

———, *The Reisülkuttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, Doktora Tezi, Princeton University, 1963.

Joseph A. Dellagrotte, *Venetian diplomacy and the treaty of Carlowitz, 1698-1699*, Doktora Tezi, Syracuse University, Ann Arbor 1965.

Turan Gökçe, "1699-1700 Tarihli Bosna Hududnâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI (İzmir 2001), s. 75-104.

1703 Edirne Vak'ası

Abdülkadir Özcan, "Edirne Vak'ası", *DİA*, X, 445-446.

Ahmed Türek-Fahri Çetin Derin, "Feyzullah Efendi'nin Kendi Kaleminden Hâl Tercümesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 23 (İstanbul 1969), s. 205-218.

F. Sabra Messervey, *Feyzullâh Efendi: An Ottoman Seyhülislam*, Doktora Tezi, Princeton University, 1966.

Fahri Derin, "Şeyhülislam Feyzullâh Efendi'nin nesebi hakkında bir risâle", *Tarih Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1959), s. 97-104.

H.G. Baum, *Das Ereignis von Edirne (Edirne Vak'ası)*, Freiburg 1973.

Hrand D. Andreasyan, "Balatlı Georg'a göre Edirne Vakası", *Tarih Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1960), s. 47-64.

Huriye Gerçek, *Şeyhülislam Feyzullâh Efendi, Ailesi, Evladı Akrabası*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1950.

Madeline Carol Zilfi, *The Ottoman Ulema 1703-1839 and the Route to Great Mollaship*, Doktora Tezi, Chicago University, 1976.

Mehmed Sehan Tayşi, "Şeyhülislam Feyzullâh Efendi ve Feyziyye Medresesi" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 23 (İstanbul 1983), s. 9-100.

Orhan F. Köprülü, "Feyzullâh Efendi", *İA*, IV. 592-600.

Rifa'at Ali Abou-el-haj, *1703 İsyanı, Osmanlı Siyasasının Yapısı*, çev. Çağdaş Sümer, İstanbul 2011.

Sabra Follett Meservey, *Feyzüllah Efendi: An Ottoman Şeyhülislam*, Doktora Tezi, Princiton University, 1966.

Tahir Sevinç, *1703 Edirne Vakası*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004.

II. Mustafa dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

A. Dubinski, "Selim Giray I", *EI²*, IX, 134-135.

Abdülkadir Özcan, "Daltaban Mustafa Paşa", *DİA*, VIII, 433-434.

———, "Daltaban Mustafa Paşa", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul 1987), s. 299-334.

———, "Daltaban Mustafa Paşa'nın Basra Seraskerliği", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III Türk Tarihi*, II, İstanbul 1989, s. 473-480.

Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mustafa Ağa, Meremmetçi", *DİA*, XXXI, 286-287.

Ali Akyıldız, "Sâliha Sultan" *DİA*, XXXVI, 45.

Amir Ljuboviç, "Eyyubizâde Mustafa", *DİA*, XII, 33-34.

Bekir Sıtkı Baykal, "Râmî Mehmed Paşa", *İA*, IX, 623-624.

Betül İpşirli-Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan (1640-1715)*, İstanbul 2014.

Burtus Abu-Manneh, "From Conquering Sultan to Sultan-Caliph: Feyzullah Efendi and Sultan Mustafa II", *Ötekilerin Peşinde: Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, haz. Mehmet Öz-Fatih Yeşil, İstanbul 2015, s. 451-461.

Cengiz Orhonlu, "Mehmed Paşa, Elmas", *İA*, VII, 583-585.

———, "Mezomorta Hüseyin Paşa", *İA*, VIII, 205-208.

———, "Husayn Pasha (Hacı) (Mezzomorta)", *EI²*, III, 629-630.

Cevat İzgi, "Dede Mehmet Efendi", *DİA*, IX, 80-81.

İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", *DİA*, XXIX, 524-526.

Mehmet İpşirli, "Abdullah Efendi, Ebezâde", *DİA*, I, 98.

———, "Abdurrahman Efendi Hüsamzâde", *DİA*, I, 165.

———, "Gülnuş Ematullah Sultan", *DİA*, XIV, 248-249.

Mehmet Serhan Tavşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, XII, 527-528.

Mezemorta Hüseyin Paşa, *der. Saffet Bey*, yay. haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1994.

Muzaffer Özgüleş, *Gülnuş Emetullah Sultan'ın İmar Faaliyetleri*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

Mücteba İlgürel, "Elmas Mehmed Paşa", *DİA*, XI, 62-63.

Münir Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *DİA*, III, 89.

———, "Kapudân-ı Derya Moralı Aşçı Hacı İbrahim Paşa ve Vakfiyeleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, VI (İstanbul 1975), s. 177-203.

Necdet Okumuş, "Şâbân-ı Şifâî", *DİA*, XXXVIII, 207-208.

Orhan F. Köprülü, "Amcazade Hüseyin Paşa", *İA*, V/1, s. 646-650.

Orhan F. Köprülü, "Amudja-zade Husayn Pasha", *EI²*, III, 26-27.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Muhammet Hanefi Demirsoy, *109 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2001.

Yusuf İhsan Genç, *Mühimme Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi 113 Numaralı ve H. 1113-115/M. 1701-1703* Tarihli, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul 1987.

Ayşegül Özer, *113 Numaralı Mühimme Defterinin (*H. 1112-1115/M. 1701-1703) *Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2003.

III. AHMED DÖNEMİ (1703-1730)

III. Ahmed dönemi hakkında genel araştırmalar

A History of the Ottoman Empire to 1730, ed. Michael Cook, Cambridge 1976.

Enver Ziya Karal, "Ahmed III", *İA*, I, 165-168.

———, "III. Ahmed, Prof. Dr. A. Nimet Kurat'a Cevap", *DTCF Dergisi*, VI/4 (Ankara 1948), s. 373.

Harold Bowen, "Ahmed III", *EI²*, I, 268-271.

İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, "Osmanlı Sultanı 3. Ahmed'in Sikkelerine Toplu ve Kısa Bir Bakış", *Ars Turcica, Akten Des Internationalen Kongressses Für Türkische Kunst*, München Vom 3. Bis 7. September 1979, München 1987, s. 419-430.

Lavender Cassels, *The Struggle for the Ottoman Empire (1717-1740)*, Londra 1966.

M. L. Shay, *Venedik Balyoslarının Bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu, Lale Devri ve Sonrası (1720-1734)*, çev. *Münir Akın*, İstanbul 2009.

———, *The Ottoman Empire From 1730 to 1734 as Revealed in Despatches of Angelo Emo*, Urbana 1930.

———, *The Ottoman Empire From 1720 to 1734 as Revealed in Despatches of The Venetian Bailo*, Illinois 1944.

Münir Aktepe, "Ahmed III", *DİA*, II, 34-38.

1711 Prut Savaşı-Rusya ve İsveç'le ilişkiler

Ahmed Muhtar, "Rus Menabiine Göre Prut Seferi", *TOEM*, VIII/45, s. 160-185; VIII/46, s. 238-256.

Ahmed Refik [Altınay], *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, İstanbul 1911.

———, *Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şârl*, İstanbul 1332.

Akdes Nimet Kurat, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud'un (1123-1711-Prut) Seferine ait "Defteri" (Berlin, Preussische Staatssbibliothek, Orientalische Abteilung, Nr. 1209)", *A. Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7 (Ankara 1968), s. 261-426.

———, *Prut Seferi ve Barışı*, I, Ankara 1951; II, Ankara 1953.

———, *Rusya Tarihi*, Ankara 1957.

———, *Türkiye-Rusya*, Ankara 1990.

———, *The Dispatches of Sir Robert Sutton, Ambassador in Costantinople (1710-1714)*, Londra 1935.

———, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 1943.

———, "Letters of Poniatowski on the Pruth Campaign, 1711", *Slavonic and East European Review*, 26 (1947/1948).

———, "XVIII. Yüzyıl Başı Avrupa Umumî Harbi'nde Türklerin Tarafsızlığı", *Belleten*, sayı: 26, (Ankara 1943), s. 245-272.

Ali Öztopçu, "1711 Osmanlı-Rus Savaşı (Prut Seferi)", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 18 (Ankara 1985), s. 27-47.

B. H. Sumner, *Peter the Great and the Ottoman Empire*, Oxford 1949.

Bertil Häggman, "Poltova'nın Neticesi: Rusya'yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Stratejileri (1709-1714)", *Emel Dergisi*, sayı: 220 (Ankara 1997).

C.Bemercier-Quelquejay, "Les Kalmuks de la Volga entre l'Empire Russe et l'Empire Ottoman dans le renge de Pierre le Grand", *Cahiers du Monde Russe et Sovietique*, 7 (1966), s. 63-76.

Fevzi Kurtoğlu, *Pirut Seferi*, Ankara 1938.

Jerzy Lisowski, "Quelques Remarques sur la Mission de Mehmed Aga en Pologne (1707)", *Folia Orientalia*, I (Krakow 1959) s. 46-56.

———, "A Propos D'un Echange des Prisonniers Entre le Sultan Ahmed III et Charles XII, Roi de Suede", *Folia Orientalia*, XIV (Krakow 1973), s. 289-292.

Hakan Yıldız, *Prut Seferi'nin Lojistik Hazırlıkları İle İlgili Emirler ve Hükümler*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

———, *Prut Seferi'nin Lojistik Hazırlıkları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

———, *Haydi Osmanlı Sefere, Prut Seferinde Lojistik ve Organizasyon*, İstanbul 2006.

Henri Troyat, *Dört Çariçe*, çev. Nihal Ünol, İstanbul 1998.

İlber Ortaylı, "XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl, 1491-1992,* (Ankara 1999).

———, "Une proclamation universelle du khanat de Crimée de janvier 1711", *Studies on Ottoman Diplomatic History I*, Istanbul 1987, s. 105-109 (Türkçesi "Kırım Hanlığı'nın Ocak 1711 Tarihli Bir Üniversali", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler* I, Ankara 2004, s. 365-368).

İsmail Hami Danişmend, *Baltacının Prut Zaferi,* İstanbul 1955.

Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", *DİA*, XXXIV, 359-362.

Kemal Beydilli-İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Belgeler*, sayı: 26 (Ankara 2001), s. 1-183.

Mesut Karakulak, "Türkiye'de Prut Savaşı

Mustafazade Tevfik Teyyuboğlu, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kafkaslarda Osmanlı-Rus İlişkileri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 561-572.

Mustafa Ali Mehmed, "Romen Vekayinamelerine Göre Baltacı Mehmed Paşanın Prut Seferi (1711)", *Türk Kültürü Araştırmaları,* XXIII /1-2 (Ankara 1985), s. 427-436.

Münir Aktepe, "1711 Prut Seferi İle İlgili Bazı Belgeler", *Tarih Dergisi,* sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 19-54.

———, "Baltacı Mehmed Paşa", *DİA,* V, 35-36.

———, "Baltacı Mehmed Paşanın 1711 Prut Seferi İle İlgili Emirleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sayı: 1 (İstanbul 1970), s. 131-170.

Necati Salim [Tacan], "Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha Muharebesi (Prut)", *Askeri Mecmua*, sayı: 82 (Ankara 1931).

Orest Myraslav Subtelny, *Yhe Unwilling Allies. The Relation of Hetman Pylyp Orlyk with the Crimean Khanate and the Ottoman Porte, 1710-1714)*, Harvard 1973.

Osman Köse, *XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Rus münasebetleri (84/2 No'lu Rusya Ahkam defterine göre)*, Yüksek Lisans Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1993.

Prut Seferi (1711), Ankara 1981.

Prut Seferi, İstanbul 1938.

R. M. Hatton, "Charles XII. in Turkey Narrative of the King of Sweden's Movements, 1709-1714", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* I (1957), s. 83-142.

Rogozhin Nikolaj Mihajlovich, "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI.-XIX. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 527-549.

Selçuk Ünlü, "Prut Savaşıyla İlgili Almanca Bir Balad: Katerina'nın Rüşveti", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* sayı: 20 (İstanbul 1982), s. 115-122.

Seyit Sertçelik, *Osmanlı-Rus ilişkileri (XVIII. yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

Shapi Kaziyev, "Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk Rus Savaşları", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 550-555.

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

Svetlana Oreshkova, "Rus-Osmanlı Savaşları: Sebepler ve Bazı Tarihi Sonuçları", *Osmanlı I*, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 556-560.

Şevket Rado, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud Efendi'nin Tuttuğu Prut Seferi'ne Ait Defterden Koparılan Sahifelerde Neler Vardı?", *Belleten*, sayı: 198 (Ankara 1986), s. 807-824.

Tahir Sevinç, "İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)", *History Studies*, VI/1 (2014), s. 139-159.

V. E. Şutoy, "Osmanlı Devleti'nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu", çev. Ö. Cenap Eren, *Belleten*, sayı: 207-208 (Ankara 1989), s. 903-966.

Zübeyde Güneş Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 554-563.

Abdülkadir Özcan, "Pasarofça", *DİA*, XXXIV, 177-181.

Ahmed Refik, "Pasarofça Muahedesi'nden Sonra Viyana'ya Sefir İ'zâmı", *TOEM*, VII/40 (İstanbul 1332), s. 211-227.

———, "Pasarofça Muahedesi Akdedilirken", *Yeni Mecmua*, sayı: 35 (İstanbul 1918), s. 169-172.

A. Hassal, *The Balance of The Power 1715-1789*, Londra 1908.

Antonie Bethouart, *Le Prince Eugene De Savoie: Soldat, Diplomate Etmecene*, Paris 1975.

Bekir Gökpınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Bekir Kütükoğlu, "Varadin", *İA*, XIII, 203-206.

Bertold Spuler, "Die Europaische Diplomatie in Konstantinopol bis zum Frieden von Belgrad", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, XI (1935), s. 53-115.

Cemal Tukin, "Pasarofça", *İA*, IX, 514-523.

Cemal Çetin, *Sultanın Esirleri, İstanbul'da Bir Esir Kampı (1715)*, Konya 2015.

Ilse Jacob, *Beziehungen Englands zu Russland und zür Türkei in den Jahren 1718-1727*, Basel 1945.

F. Kraelitz-Greifenhorst, *Bericht über den Zug des Fros-Botschafters Ibrahim Pacha nach Wien im Jahre 1719*, Wien 1908.

Gábor Ágoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

Güner Doğan, *Osmanlı-Venedik Egemenliği'nde Balkanlar ve Dalmaçya Kıyıları: Savaş, Diplomasi ve Sınır (1691-1721)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

Hakan Karagöz, "Petervaradin Muharebesinde (1716) Habsburgların Osmanlılardan Ele Geçirdikleri Silahlar ve Harp Teçhizatı", *Tarih Dergisi*, sayı: 59 (2014), s. 79-112.

Lavender Cassels, *The Struggle for the Ottoman Empire (1717-1740)*, Londra 1966.

M. Cavid Baysun, "Belgrad", *İA*, II, 475-485.

Numan Elibol, "XVIII. Yüzyılda Avusturya Topraklarında Faaliyet Gösteren Osmanlı Tüccarları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 2004), s. 59-112.

———, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.

Oskar Kolling, "XVIII. Asırda Veba Salgını Devirlerinde Ticaret Münasebetleri", *Ülkü*, XVII/99 (Ankara 1941).

Uğur Demir, "1716'da Avusturya'ya Savaş İlanı ve Fransa Elçilik Tercümanı Benjamin Brue Suikastının Perde Arkası", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul 2013, s. 410-432.

———, "«Üsküdar'da Avrupalı Bir Diplomat: Avusturya Elçisi Virmont Kontu Damian Hugo'nun 1719'da Ağırlanması», *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, Bildiriler I, İstanbul 2015, s. 223-239.

Yaşar Ertaş, "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı*, VI, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 590-597.

———, "XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askeri Fonksiyonları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 1 (Manisa 1997), s. 91-98.

Mora Seferi

Nejat Göyünç, "XVIII. Yüzyılda Türk İdaresinde Nauplia (Anabolu) ve Yapıları", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 461-485.

Nikos A. Bees, "Mora", *İA*, VIII, 413-427.

Yaşar Ertaş, *Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)*, İstanbul 2007.

———, "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı*, VI, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 590-597.

Osmanlı-İran ilişkileri

Alaaddin Yalçınkaya, "İran Savaşları ve Osmanlı'daki Yansımaları: Patrona Halil İsyanı", *Yeni Türkiye-Genel Türk Tarihi*, VII.

Ali Ekber Pour, *Osmanlı-İran Münasebetleri (Nadir Şah Devrinde)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1977.

Andre de Claustre, *Histoire de Tomas Kuli Kan Roi de Perse*, Paris 1743.

Bekir Kütükoğlu, "Şah Tahmasb II", *Makaleler*, İstanbul 1994, s. 319-320.

Bert Fragner, "Ardabil Zwischen Sultan und Schah. Zehn Urkumden Schah Tahmasps II", *Turcica*, (Paris 1975), s. 177-225.

Jonas Hanway, *Travels, Revolutions of Persia*, Londra 1762.

Hüsameddin Memedov Karamanly, "XVI-XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 502-515.

İlker Külbilge, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "XVIII. Asırda Osmanlı-İran Münasebetleri", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 512-524.

Lockhart, *Nadir Shah, a Critical Study Based Mainly Upon Contamporary Sources*, Londra 1938.

M. Münir Aktepe, "Ahmed III. Devrinde Şark Seferine İştirak Edecek Ordu Esnafı Hakkında Vesikalar", *Tarih Dergisi*, sayı: 10 (İstanbul 1954), s. 17-30.

———, "Hassa Silâhşorlarından Kemânî Mustafa Ağa'nın Revân Fetihnâmesi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 542-547.

———, *1720-1724 Osmanlı-İran Münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnâmesi*, İstanbul 1970.

———, *Relation de Dourry Efendy, Ambasssadeur de la Porte Othomane aupres du roi de Pers*, Paris 1910.

M. Münir Aktepe-V. Minorsy, "Nadir Şah", *İA*, IX, 21-31.

Mehmet Saray, "Osmanlı Devleti'nin Türkistan Siyaseti", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 573-580.

Mohammad Ali Hekmat, *Essai sur l'histoire des relations politiques Irano-Ottomanes des 1722 a 1747*, Paris 1937.

Osman Gazi Özgüdenli-İsmail Safa Üstün, "İran", *DİA*, XXII, 395-404.

Robert W. Olson, *The Siege of Mosul and Ottoman Persian Relations 1718-1743*, Indina Unv., Bloomington 1975.

———, *Imperial Meanderings and Republican By-ways: Essays on Eighteenth Century Ottoman and Twentienth Century*, İstanbul 1996.

Serdar Genç, *Lale Devrinde Savaş (İran Seferinde Organizasyon ve Lojistik)*, İstanbul 2013.

Stanford J. Shaw, "Iranian Relations With The Ottoman Empire in The Eighteenth And Nineteenth Centuries", *Studies in The Ottoman And Turkish History, Life with the Ottomans*, İstanbul 2000, s. 393-407.

Suraiya Faroqhi, "İran'da Bir Osmanlı Sefiri: Dürri Ahmed Efendi ve Safevi İmparatorluğu'nun Yıkılışı (1720-1721)", *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s. 183-208.

Tahsin Yazıcı, "Safeviler", *İA*, X, 53-59.

Tufan Gündüz, "Safevîler", *DİA*, XXXV, 451-457.

Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul 2012.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Ayşin Şişman, "1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler", *Belleten*, sayı: 237 (Ankara 1999), s. 509-557.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Suraiya Faroqhi, "On Sekizinci Yüzyılda Bir Şenlik Müzakeresi: İbrahim Paşa ve Marki de Bonnac, 1720", *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s. 164-181.

Eray Akçay, *İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet, Nr. O34'te Kayıtlı Fransa'nın İstanbul Elçisi Marquis de Bonnac'ın Osmanlı Bürokrasisi ile Yazışmalarını İhtiva Eden Bir Mecmua (1716-1724)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Osmanlı-Lehistan ilişkileri

Akdes Nimet Kurat, "Leh Fevkalâde Elçisi von Goltz'un Türkiye'deki Faaliyetine Ait Raporu (1712-1714)", *Tarih Vesikaları*, II/17 (Ankara 1958), s. 225-265.

İsmail Erünsal, "Lehistan Kralı II. Ogüst'e Gönderilen Elçinin Raporu (1713)", *Yücel Dağlı Anısına*, haz. Evangelia Balta vd., İstanbul 2011, s. 201-213.

Jerzy Lisowski, "Quelques Remarques sur la Mission de Mehmed Aga en Pologne (1707)", *Folia Orientalia*, I (Krakow 1959) s. 46-56.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

A. A. Kampman, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hollandalılar", *Belleten*, sayı: 91 (Ankara 1959), s. 513-523.

Annelies Abelmann, "Cornelis Calcoen'un Sultan III. Ahmed tarafından kabul edilmesi", *Osmanlılar-Hollandalılar. Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler*, İstanbul 1990.

Gerad R. Bosscha Erdbrink, *At the Threshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During the Embassy of Cornelis Calkoen at the Sublime Porte, 1726-1744*, Ankara 1975.

Gerad R. Bosscha Erdbrink, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münâsebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, II-III (İstanbul 1973-1974), s. 159-180.

İsmail Hakkı Kadı, *Arşiv Belgelerine Göre 18. Yüzyılda Osmanlı-Hollanda İktisadi Münasebetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, İstanbul 1997.

Kadızade Abdullah, "18. yüzyıla Kadar Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri 1", *Akademi*, sayı: 7.

———, "18. yüzyıla Kadar Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri 2", *Akademi*, sayı: 8

———, "18. yüzyıla Kadar Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri 3", *Akademi*, sayı: 9.

———, "18. yüzyılda Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri", *Akademi*, sayı: 10.

———, "18. Yüzyılda Osmanlı-Hollanda Finansal Münasebetleri", *Akademi*, sayı: 11.

Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı: Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi*, Ankara 2000.

Osmanlı-Prusya ilişkileri

Kemal Beydilli, "İlk Prusya-Osmanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Kayıtlar ve Düzeltmeler", *Serta Baltanica-Orientalia Monacensia*, ed. H. J. Kissling-L. Kretzenbacher-P. Bartl, 1981, s. 219-231.

A. Süheyl Ünver, "Türkiye'de Lale Devri", *Vakıflar Dergisi*, IX (Ankara 1971), s. 265-270.

Abdurrahman Üzülmez, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Düşüncesinin Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

Abdülkadir Özcan-İskender Pala, "Lale Devri", *DİA*, XXVII, 81-85.

Ahmed Refik [Altınay], *Lâle Devri*, İstanbul 1932.

———, *Onikinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1689-1785)*, İstanbul 1988.

Arif Bilge, *Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Konya tsz.

Bekir Karlığa, "Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Yeni Bulunan Bir Fizik Kitabı Tercümesi ve Onsekizinci Yüzyılın Başında Osmanlı Düşüncesi", *Bilim-Felsefe-Tarih*, sayı: 1 (İstanbul 1991).

Can Erimtan, "Sadâbâd Algısı: "Lâle Devri" ve Osmanlı Safevi Rekabeti", *Osmanlı Laleleri, Osmanlı Kahvehaneleri*, der. Dana Sajdi, çev. Aylin Onacak, İstanbul 2014, s. 89-121.

Carter Vaughin Findley, "Lady Mary Wortley Montagu and Fatma Aliye Hanım", *XI. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1994, s. 1533-1568.

Emel Esin, "Lale Devrinde Türkistan İlhamı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 10 (İstanbul 1989), s. 33-77.

Gül İrepoğlu, *Levnî. Painting, Poetry, Colour*, Ankara 1999.

Gülcin Canca, *Bir Geçiş Dönemi Olarak İstanbul'da III. Ahmed Devri Mimarisi*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

İsmet Parmaksızoğlu, "İbrahim Paşa, Damad", *İA*, V, 915-919.

İstanbul Armağanı IV, Lale Devri, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 2000.

Kenan Yıldız, "Yeni Belgeler Işığında Tulumbacıbaşı Gerçek Davud Ağa Tulumbacı Şeritçileri Esnafı", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe-İsmail E. Erünsal'a Armağan*, I, ed. Hatice Aynur-Bilgin Aydın-Mustafa Birol Ülker, İstanbul 2014, s. 557-586.

Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.

Lady Mary Wortley Montagu, *The Complete letters of Lady Mary Wortley Montegu: 1708-1720,* I; *1721-1751,* II; *1752-1762,* III, ed. Robert Halsband, Oxford 1967.

Lale Devri İstanbuluna İki Özgün Bakış: Vanmour ve Levnî, İstanbul 2004.

Lale Zaide Aytaçoğlu, *İstanbul'da Lâle Devri (1703-1730), Mimari Bezemesi,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

M. L. Shay, *Venedik Balyoslarının Bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu, Lale Devri ve Sonrası (1720-1734),* çev. *Münir Akın,* İstanbul 2009.

Madeline C. Zilfi, "Women and Society in the Tulip Era, 1718-1730", *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History,* ed. Amira El Azhary Sonbol, Syracuse 1996, s. 290-303.

Mehmet İpşirli, "Lale Devrinde Teşkil Edilen Tercüme Heyetine Dâir Bazı Gözlemler", *Osmanlı İlmi ve Meslek Cemiyetleri,* ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1987, s. 33-42.

Mehmet Karagöz, "Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri", *OTAM,* sayı: 6 (Ankara 1995), s. 173-194.

Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *Vakıflar Dergisi,* IV (Ankara 1958), s. 149-192.

Müjgan Cumbur, "Lale Devri'nde İstanbul Kütüphaneleri", *Türk Kültürü,* sayı: 100 (Ankara 1971), s. 363-368.

Münir Aktepe, "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle", *Tarih Dergisi,* sayı: 7 (İstanbul 1952), s. 85-126; sayı: 8 (İstanbul 1953), s. 85-104; sayı: 9 (İstanbul 1954), s. 23-38.

———, "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dâir Bir Vesika", *Türkiyat Mecmuası,* X (İstanbul 1954), s. 115-130.

———, "Kağıdhane'ye Dair Bazı Bilgiler", *Ord. Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan,* Ankara 1988, s. 335-363.

Ömer Şen, *Osmanlı Panayırları (18-19 yy.),* İstanbul 1996.

Robert Olson, *Imperial Meanderings and Republican By-ways: Essays on Eighteenth Century Ottoman and Twentieth Century,* İstanbul 1996.

Tadashi Suzuki, "Fransa Sefaretnamesi Müellifi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Hayatına Ait Bazı Noktalar Üzerine", *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1999, s. 1121-1124.

Turgut Kut, "Ülkemizde Yangın Tulumbasını İlk Kez İmal Eden Gerçek Davud'un ve Bazı Tulumbacıların Mezar Taşları", *Tarih Dergisi*, sayı: 32 (İstanbul 1979), s. 771-788.

Yusuf Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989.

İbrahim Müteferrika ve İlk Türk matbaası

"Basım", *Türk Ansiklopedisi*, V, 37-38.

A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, haz. Aykut Kazancıgil-Sevim Tekeli, İstanbul 1982[4].

A. D. İetyakov, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın*, İstanbul 1977.

Adil Şen, *İbrahim Müteferrika ve Usûlü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Ümem*, Ankara 1995.

Ahmed Refik [Altınay], "Türk Hizmetinde Kral Tököli İmre", *Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VIII/3 (1932), s. 13-14.

———, *Âlimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924.

Ahmed Usta, *İbrahim Müteferrika'nın Risâle-i İslâmiyyesi: Eserin Dinler Tarihi Açısından Tahlili ve Günümüz Türkçesine Çevirisi*, Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007.

Alpay Kabacalı, *Türk Kitap Tarihi*, I, İstanbul 1989.

Baki Tezcan, "İbrahim Müteferrika ve Risâle-i İslâmiyye", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe-İsmail E. Erünsal'a Armağan*, I, ed. Hatice Aynur-Bilgin Aydın-Mustafa Birol Ülker, İstanbul 2014, s. 515- 556.

Coşkun Yılmaz, "Hezarfen Bir Şahsiyet: İbrahim Müteferrika ve Siyaset Felsefesi", *İstanbul Armağanı*, IV, *Lale Devri*, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 2000, s. 259-333.

E. J.W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, IV, Londra 1905.

Edward Carleson, *İbrahim Müteferrika Basımevi ve Bastığı İlk Eserler*, haz. Mustafa Akbulut, Ankara 1979.

Ekmeleddin İhsanoğlu, "Batı Bilimi ve Osmanlı Dünyası: Bir İnceleme Örneği Olarak Modern Astronomi'nin Osmanlı'ya Girişi (1660-1860)", *Belleten*, sayı: 217 (Ankara 1992), s. 727-774.

Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", *DİA*, XXI, 324-327.

———, "İlk Türk Matbaasının Kurucusu Hakkında Yeni Bilgiler", *Belleten*, sayı: 243 (Ankara 2001), s. 607-622.

———, "İbrahim Müteferrika'nın Yeni Yayınlanan Terekesi ve Ölüm Tarihi Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 2004), s. 349-362.

———, "İbrahim Müteferrika Hakkında Önemli Bir Vesika", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 28 (İstanbul 2013), s. 51-56.

Fikret Sarıcaoğlu, "Cihânnüma ve Ebubekir b. Behrem ed-Dımeşkî-İbrahim Müteferrika", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 138-142.

———-, "Harita", *DİA*, XVI, 215.

———, *Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sı ve Kaynakları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Fikret Sarıcaoğlu-Coşkun Yılmaz, *Müteferrika, Basmacı İbrahim Efendi ve Müteferrika Matbaası*, İstanbul 2008.

Franz Babinger, *18. Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyat*, çev. ve yay. haz. Nedret Kuran Burcoğlu, İstanbul 2004.

G. Toderini, *İbrahim Müteferrika Matbaası ve Türk Matbaacılığı*, çev. Rikkat Kunt, nşr. Şevket Rado, İstanbul 1990.

Giambattista Toderini, *Türklerin Yazılı Kültürü (Türklerin Edebiyatı)*, çev. Ali Berktay, İstanbul 2012.

Gérald Duverdier, "İlk Türk Basımevinin Kuruluşunda İki Kültür Elçisi: Savary De Bréves ile İbrahim Müteferrika", çev. M. Türker Acaroğlu, *Belleten*, sayı: 215 (Ankara 1992), s. 275-305.

Halil Necatioğlu, *Matbaacı İbrahim Müteferrika ve Risâle-i İslâmiye, Ankara 1982* (Yeni neşri: M. Esad Coşan, *Risâle-i İslâmiye: Matbaacı İbrahim Müteferrika ve Risâle-i İslâmiye İsimli Eserinin tenkidli Metni*, İstanbul 2010).

Hidayet Nuhoğlu, "Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülâhazalar", *İstanbul Armağanı*, IV, *Lale Devri*, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 2000, s. 211-225.

Horvath J. Jozsef, "Macaristan'da İbrahim Müteferrika", çev. Hilmi Or-taç, *Tarih ve Toplum*, sayı: 215 (İstanbul 2001), s. 51-58.

İhsan [Sungu], "İlk Türk Matbaasına Dair Yeni Vesikalar", *Hayat*, III/73 (Ankara 1928), s. 9-15.

İsmet Binark, "Türkiye'ye Matbaanın Geç Girişinin İçtimaî ve Ruhî Sebepleri", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1299-1319.

Jale Baysal, *Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş*, İstanbul 1992.

Karácson [Imre], "İbrahim Müteferrika", *TOEM*, I/3 (İstanbul 1328), s. 178-185, 186-189.

Kemal Beydilli, "Matbaa", *DİA*, XXVIII, 105-110.

———, "Müteferrika ve Osmanlı Matbaası: 18. Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyat", *Toplumsal Tarih*, sayı: 128 (Ağustos 2004), s. 44-52.

L. Hopp, "Ibrahim Muteferrika (1674/75?-1746) fondateur de l'imprimérie turque", *Acta Orientalia Academia Scientarium Hungaricae*, XXIX/1 (Budapest 1975), s. 107-113.

M. Tayyib Gökbilgin, "II. Rákóczi Ferencz ve Tevabiine Dair Yeni Vesikalar", *Belleten*, sayı: 20 (Ankara 1941).

Niyazi Berkes, "104 Sayılı Belleten'de Çıkan 'İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dinî ve Fikrî Kimliği' Adlı Yazı İçin Bir Not", *Belleten*, sayı: 109 (Ankara 1964), s. 183.

———, "İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dinî ve Fikrî Kimliği", *Belleten*, sayı: 104 (Ankara 1962), s. 715-737.

———, "Ibrahim Müteferrika", *EI²*, III, 996-998.

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara 1973.

Orhan Koloğlu, *Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları*, İstanbul tsz.

Orlin Sabev (Orhan Salih), *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaasının Serüveni, (1726-1746)*, İstanbul 2016.

———, "İlk Osmanlı Türk Matbaası: Başarı mı Başarısızlık mı?", *Osmanlı Laleleri, Osmanlı Kahvehaneleri*, der. Dana Sajdi, çev. Aylin Onacak, İstanbul 2014, s. 89-121.

———, "Portrait and Self Portrait: Ibrahim Müteferrika's Mind Games", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 44 (İstanbul 2014), s. 99-121.

Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Ankara 1959.

Selim Karahasanoğlu, "Osmanlı Matbaasının Başarısını/Başarısızlığını Yeniden Gözden Geçirmek Ya da İbrahim Müteferrika'nın Terekesinin Tespitine Katkı", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, cilt: 33/1 (2009), s. 319-325.

Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, İstanbul 1939.

Şahap Demirel, "İbrahim Müteferrika'nın Füyuzat-ı Mıknatisiye (Mıknatısın Yararları) Adlı Kitabı", *DTCF Dergisi*, (Ankara 1982), s. 265-330.

T. Halasi Kun, "İbrahim Müteferrika", *İA*, V/2, 896-900.

Thomas D. Goodrich, "Osmanlı Amerika Araştırmaları: XVI. Yüzyıla Ait Tarih-i Hindî Garbî Adlı Eserin Kaynakları ile İlgili Bir Araştırma", *Belleten*, sayı: 195 (Ankara 1985), s. 667-691.

Türk Kütüphanecileri Derneği, Basım ve Yayıncılığımızın 250. Yılı Bilimsel Toplantısı, 10-11 Aralık 1979, Ankara 1980.

Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs-3 Haziran 1976), İstanbul 1976.

U. Ehrensvard-Z. Abrahamowitz, "Two Maps Printed by Ibrahim Muteferrika in 1724/25 and 1729/30", *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden*, XV (Stockholm 1990), s. 46-47.

William J. Watson, "Ibrahim Muteferrika and Turkish Incu-nabula", *Journal of the American Oriental Society*, LXXXVIII/1 (New Haven 1968), s. 435-441.

Yasemin Altaylı-İnan Kalaycıoğulları, "İbrahim Müteferrika", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16/2 (2012), s. 115-133.

Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar, haz. Turgut Kut-Fatma Türe, İstanbul 1996.

1730 Patrona Halil İsyanı

A. Maktkovski, "I'Insurreection de Patrona Halil a İstanbul 28 September 1730 et sa Repercussion en Macedonie", *Balcanica*, sayı: 13-14 (Belgrad 1982), s. 105-115.

Abdülkadir Özcan, "Patrona İsyanı", *DİA*, XXXIV, 189-192.

Bekir Sıtkı Baykal, "Patrona Halil Ayaklanması ile İlgili Kaynaklar Hakkında", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1952, s. 17.

de Crouzenac, *Histoire de la Derniere Revolution Arrivee dans l'Empire Ottoman*, Paris 1740.

Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, İstanbul 2010.

Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti*, çev. M. Nazmi, İstanbul 1934, s. 295-359.

Münir Aktepe, *Patrona İsyanı*, İstanbul 1958.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Relation des deux Rebellions arrivées à Constantinople en 1730 et 1731, dans la déposition d'Achmet III et l'élévation au trône de Mahomet V, composée sur des Mémoires originaux reçus de Constantinople, Lahey 1737.

Robert W.Olson, "The Esnaf and the Patrona Halil Rebellion of 1730: a Realignment in Ottoman Politics", *JESHO*, XVII (1974), s. 329-344.

Selim Karahasanoğlu, *A Tulip Age Legend: Concumer Behavior and Material Culture in the Ottoman Empire (1718-1730)*, Doktora Tezi, Binghamton University, New York 2009.

Songül Çolak, "Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Payitahttaki Etkileri", *Türkler,* XII, s. 525-530.

III. Ahmed dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdullah Kahraman, "Tarsusî Mehmed Efendi", *DİA,* XL, 115-116.

Abdülkadir Özcan, "Celaleddin Ağa, Mehmed", *DİA*, VII, 246.

---, "Halil Paşa, Arnavut", *DİA*, XV, 323-324.

———, "Köprülüzâde Numan Paşa", *DİA*, XXVI, 265-267.

———, "Şehid Ali Paşa" *DİA,* XXXVIII, 433-434.

———, "Şeyhî Mehmed Efendi", *DİA,* XXXIX, 82-84.

———, "Zihni Mehmed Efendi" *DİA*, XLIV, 408-409.

———, "Ahmed Paşa, Kavanoz", *DİA,* EK-I, s. 49-50.

Ahmet Arı, "Sâkıb Dede", *DİA*, XXXVI, 4-5.

Atilla Çetin, "Hüseyin Paşa", *DİA*, XIX, 10.

Aydın Talay, "Dürrî Ahmed Efendi", *DİA*, X, 34-35.

Aydoğan Demir, "I. Kaplan Giray Han'ın Mezar Taşı", *Tarih ve Toplum*, XXIIII/136 (Nisan 1995), s. 21-26.

Bahattin Kahraman, "Vahîd-i Mahtûmi", *DİA*, XLII, 436-437.

Betül İpşirli-Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan (1640-1715)*, İstanbul 2014.

Feridun M. Emecen, "Hasan Paşa, Eyüplü", *DİA*, XVI, 336.

G. Veinstein, "Mehmed Yirmisekiz (Celebi Efendi)", *EI²*, VI, 1004-1006.

H. Bowen, "Ali Pasha, Corlulu", *EI²*, I, 394.

Halil İnalcık, "Kaplan Giray", *EI²*, IV, 568-569.

İbrahim Hatiboğlu, "Süleyman Fâzıl Efendi", *DİA*, XXXVIII, 86-87.

İsmail E. Erünsal, "Şehid Ali Paşa'nın İstanbul'da Kurduğu kütüphaneler ve Kitaplarının Müsaderesi Dolayısıyla Osmanlılara Yöneltilen Bağnazlık Suçlaması", *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, İstanbul 2014, s. 83-95.

İsmet Parmaksızoğlu, "İbrahim Paşa, Damad", *İA*, V, 915-919.

Jane Hathaway, "Osmanlı'nın 1730'da Mısır'da Çerkez Mehmet Bey'in İsyanına Gösterdiği Tepki", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktay, İstanbul 2010, s. 165-178.

J. H. Mordtmann, "Hasan Pasha, Damad", *EI²*, III, 253.

Kâzım Sarıkavak, "Yanyalı Esad Efendi" *DİA*, XLIII, 322-323.

M. Cavid Baysun, "Ali Paşa, Damad", *İA*, I, 328-330.

M. Münir Aktepe, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İA*, IX, 234-239.

———, "İbrâhim Pasha, Nevşehirli", *EI²*, III, 1002-1003.

M. Uğur Derman, "Hasan Üsküdârî, Sâni", *DİA*, EK-I, s. 539.

Mahmut Kaya, "Yanyalı Bedreddin Mehmed" *DİA*, XLIII, 321-322.

Mehmet İpşirli, "Abdullah Efendi, Yenişehirli", *DİA*, I, 100-101.

———, "Ali Münşi", *DİA*, IV, 46-47.

———, "Gülnuş Ematullah Sultan", *DİA*, XIV, 248-249.

———, "Mahmud Efendi, İmam-ı Şehriyari", *DİA*, XXVII, 360-361.

———, "Mirza Mustafa Efendi", *DİA*, XXX, 167-168.

———, "Sadık Mehmed Efendi, Sadreddinzâde" *DİA*, XXXV, 394.

Muhammet Nur Doğan, "Ebu İshak İsmail Efendi", *DİA*, X, 278-279.

Mustafa Uzun, "Abdülbaki Hacı Arif Efendi", *DİA*, I, 195-198.

Muzaffer Özgüleş, *Gülnuş Emetullah Sultan'ın İmar Faaliyetleri*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa", *DİA*, V, 35-36.

———, "Çorlulu Ali Paşa", *DİA*, VIII, 370-371.

———, "Damad İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 441-443.

———, "Hasan Paşa, Damad", *DİA*, XVI, 336

R. Mantran, "Husayn b. Alî Bey", *EI²*, III, 604-605.

———, "Ali Pasha Damad", *EI²*, I, 395.

S. H.Lonrigg, "Hasan Pasha", *EI²*, III, 252.

Selim Karahasanoğlu, "İspirîzâde Ahmed Efendi", *DİA*, EK-I, s. 666-667.

Stoyanka Kenderova, ""Ahmed Keşfî Efendi", *DİA*, EK-I, s. 44-45.

Tahsin Özcan "Mehmed Efendi, Lalezarî", *DİA*, XXVIII, 456.

———, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *DİA*, XXXV, 368-370.

Zeki Arıkan, "Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi", *DİA*, XLIII, 551-552.

III. Ahmed dönemi ile ilgili belge neşirleri

Faik Reşit Unat, "Ahmed III Devrine Ait Bir Islahat Takriri, Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları", *Tarih Vesikaları*, I/2 (Ankara 1941), s. 107-121.

Faiz Demiroğlu, "Sultan Ahmed III ün Veziri İbrahim Paşaya Mektupları", *Yeni Tarih Dünyası*, sayı: 21-22 (İstanbul 1954), s. 833-837.

Fazıl Işıközlü, "Başbakanlık Arşivi'nde Yeni Bulunmuş Olan ve Sadreddin Zade Telhîsi Mustafa Efendi Tarafından Tutulduğu Anlaşılan H. 1123 (1711)-1148 (1735) Yıllarına Ait Bir Ceride (Jurnal) ve Eklentisi", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s. 508-534.

Gülser Oğuz, "Zengin Bir Mutfak: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Bir Aylık Erzak Listesi ve Düşündürdükleri", *OTAM*, sayı:37 (Bahar 2015), s. 239-262.

Hüseyin Özdeğer, "III. Ahmed'in Varidat ve Masarifat Defteri", *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, I (İstanbul 1988), s. 305-352.

M. Kemal Özergin-Haluk İpekten, "Sultan III. Ahmed Devri Hadiselerine Aid Tarih Manzumeleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 13 (İstanbul 1958), s. 133-151.

M. Münir Aktepe, "Damad İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar", *Tarih Dergisi*, sayı: 17-18 (1963), s. 17-26.

Oğuz Ergene, *III. Ahmed Dönemi Osmanlı Kanunnamesi (inceleme-metin-dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 1997.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

İbrahim Şimşek, *123 Numaralı Mühimme Defteri (1127/1715) inceleme-çeviriyazı–dizin,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Ömer Bıyık, *124 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1128-1130)*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2001.

Leyla Toraman, *128 Numaralı ve 1717-1718 Tarihli Mühimme Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.

Ayşe Kavak, *12 Numaralı Mühimme Zeyli, H. 1117 / m. 1705, inceleme-metin, Yüksek Lisans Tezi,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

Zeynep Kurt, *13 Numaralı ve 1727-1730 Tarihli Mühimme Zeyli Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.

I. MAHMUD DÖNEMİ (1730-1754)

I. Mahmud döneminin genel bir değerlendirmesi

Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *DİA*, XXVII, 348-352.

Mücteba İlgürel, "Türkler (Osmanlılar-XVIII. Asır)", *İA*, XII/2, s. 329-330.

Münir Aktepe, "Mahmud I", *EI²*, VI, 55-58.

———, "Mahmud I", *İA*, VII, 154-165.

Uğur Kurtaran, *Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Ankara 2014.

1736-1739 Osmanlı-Avusturya-Rusya Savaşı

Ahmed Refik [Altınay], *Prusya Nasıl Yükseldi*, İstanbul 1331.

Cevad Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları*, İstanbul 1938.

Christopher Duffy, *Russia's Military Way to the West: Origins and Natures of Russian Military Power 1700-1800*, Londra 1981.

Feridun Dukakinzâde, *1736-1739 Türk Avusturya Rus Seferi*, İstanbul 1928.

Fevzi Kurtoğlu, *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, İstanbul 1935.

Gábor Ágoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008.

———, "Osmanlı ve Avusturya Ordularının 1739 Belgrad Kuşatması'nda Kullandıkları Toplar ve Topların Tahrip Güçleri", *Tarih Dergisi*, sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 73-101.

Hayri Çapraz, *1740-1792 Osmanlı-Rus Münasebetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1997.

Jr. Karl. A. Roider, *The Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War 1737-1739*, Louisiana State University Pres, 1972.

M.E. von Angeli, *Der Krieg mit der Pforte 1736-1739*, Viyana 1880.

Nurgül Bozkurt, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2000.

Serhat Kuzucu, "Rusya Ahidname Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXV/59 (2016), s. 63-83.

Theodor Tuptz, "Der Turken Reldzug von 1739 und der Friede von Belgrade", *Historische Zeitschrift*, 40 (1878).

Uğur Altuğ, *1740-1755 Tarihli Ecnebî Defterlerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus İlişkileri", *Belleten*, LXXIX/285 (Ağustos 2015), s. 589-610.

Osmanlı-İran ilişkileri

Abdurrahman Ateş, *Avşarlı Nâdir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2001.

Adnan Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Trabzon* 1999.

Ernest Tucker, "The Peace Negotiations of 1736: a Conceptual Turning Point in Ottoman-Iranian Relations", *TSAB*, 20/1 (1996), s. 16-37.

Fahreddin Kırzıoğlu, "Nadir Şah'ın 1744 Kars Muhasarası ve Bunu Anlatan Emekli Kars Kadısı Osman Saf'ın Risalesi", *Birinci Askeri Tarih Semineri*, Bildiriler, I, Ankara 1983, s. 13-50.

I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları: 3 Numaralı Name-i Hümayun Defteri (Transkripsiyon/Tıpkıbasım), İstanbul 2014.

İlker Külbilge, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

Lawrence Lockhart, *Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly upon Contemporary Sources*, Londra 1938.

M. Münir Aktepe, "Nâdir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tâvus Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı: 28-29 (İstanbul 1974-75), s. 113-122.

M. R. Arunova-K. Z. Eşrefyan, *Nadir Şah-ı Avşar*, çev. Nergize Turaeva, İstanbul 2015.

R.W. Olson, *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations (1718-1743)*, Indiana 1975.

Saim Arı, *Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Nadir Şah-I. Mahmut Dönemi Ehl-i Sünnet-Şii Diyaloğu*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2001.

Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul 2012.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri

A. A. Kampman, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hollandalılar", *Belleten*, sayı: 91 (Ankara 1959), s. 513-523.

Gerad R. Bosscha Erdbrink, *At the Threshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During the Embassy of Cornelis Calkoen at the Sublime Porte, 1726-1744*, Ankara 1975.

Kadızade Abdullah, "18. yüzyılda Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri", *Akademi*, sayı: 10.

———, "18. Yüzyılda Osmanlı-Hollanda Finansal Münasebetleri", *Akademi*, sayı: 11.

Osmanlı-Prusya ilişkileri

Kemal Beydilli, "İlk Prusya-Osmanlı Münasebetleri Hattında Bazı Kayıtlar ve Düzeltmeler", *Serta Baltanica-Orientalia Monacensia*, ed. H. J. Kissling-L. Kretzenbacher-P. Bartl, 1981, s. 219-231.

Osmanlı-Korsika ilişkileri

Kemal Beydilli, "Korsika ve Osmanlı Devleti", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 4 (İstanbul 1996), s. 17-46.

———, "Korsika", *DİA*, XXVI, 212-214.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Albert Vandal, *Une Ambassade Française Orient sous Louis XV. La mission du Marquis de Villeneuve 1728-1741*, Paris 1887.

Robert Olson, "The Ottoman-French Treaty of 1740: A Year to be Remembered ?", *Imperial Meanderings And Republican By-Ways*, İstanbul 1996, s. 75-82.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

I. Mahmud dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "Ahmed Paşa", *DİA*, II, 111.

———, "Beşir Ağa, Hacı, Moralı", *DİA*, V, 555-556.

———, "Humbaracı Ahmed Paşa", *DİA*, XVIII, 351-353.

———, "Topal Osman Paşa", *DİA*, XLI, 244-246.

———, "Abdullah Paşa, Seyyid", *DİA*, EK-I, s. 10-11.

Ali Karaca, "Esad Paşa, Azmzâde", *DİA*, XI, 350-351.

Cavid Baysun, "Ahmad Pasha", *EI²*, I, 291.

Cemil Akpınar, "Davud-ı Karsî", *DİA*, IX, 29-32.

Cl. Huart, "Adila Khatun", *EI²*, I, 199.

E. Rossi, "Abd Allah Pasha Muhzinzade Celebi", *EI²*, I, 56.

Ferhat Koca, "Mevlana Mehmed İzmirî", *DİA*, XXIII, 529-530.

Feridun M. Emecen, "Ahmet Paşa, Şehla", *DİA*, II, 114.

Fikret Sarıcaoğlu, "Hacı İvaz Paşa", *DİA*, XIV, 487-488.

———, "Hasan Paşa, Seyyid ", *DİA*, XVI, 339-340.

Günay Kut, "Ahmed Hâsîb Efendi", *DİA*, II, 87-88.

H. Bowen, "Ahmad Pasha Bonneval", *EI²*, I, 291.

Jane Hathaway, *Osmanlı Sarayının En Ünlü Haremağası*, Hacı Beşir Ağa, çev. Hazal Yalın, İstanbul 2014.

Mehmet İpşirli, "Abdullah Nailî Paşa", *DİA*, I, 124-125.

———, "Damadzâde Ahmed Efendi", *DİA*, VIII, 444.

———, "Dürrî Mehmed Efendi", *DİA*, X, 35.

———, "Mehmed Emin Efendi", *DİA*, XXVIII, 462.

———, "Mehmed Zeyni Efendi", *DİA*, XXVIII, 541-542.

———, "Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi", *DİA*, XXX, 170-171.

———, "Muîd Ahmed Efendi", *DİA*, XXXI, 87-88.

———, "Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde", *DİA*, XXXI, 297-298.

Muhammed Nur Doğan, "Ebu İshakzâde İshak Efendi", *DİA*, XXII, 530-531.

———, "Esad Efendi Ebu İshakzâde", *DİA*, XI, 338-340.

Mücteba İlgürel, "Mustafa Paşa, Köse", *DİA*, XXXI, 345-346.

Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *DİA*, XVII, 166-168.

Nuri Özcan, "Abdurrahman Bahir Efendi", *DİA*, I, 158.

Orhan M. Çolak, *Arşiv Belgeleri Işığı Altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arşivcilik Bölümü, İstanbul 1997.

R. Mantran, "Ali Pasha, Hakim oglu", *EI²*, I, 395-396.

Salim Aydüz, " İsmet Mehmet Efendi", *DİA*, EK-I, 664-665.

Semavi Eyice, "Mehmed Ağa", *DİA*, XXVIII, 430.

Tahsin Özcan, "Seyyid Murtaza Efendi", *DİA*, XXXVII, 72-73.

———, "Mehmed Said Efendi, Halife Efendizâde", *DİA*, XXVIII, 523.

Tayyar Altıkulaç, "Mustafa İzmirî", *DİA*, XXIII, 530.

Uğur Demir, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedi, Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul 2016.

Dönemin ıslahatları

Alaeddin Avcı, *1700'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilatında Islahat Hareketleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1979.

———, "1701'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilatında Islahat Hareketleri", *Hayat Tarih*, sayı: 4 (İstanbul 1977), s. 27.

Albert Vandal, *Le Pacha Bonneval*, Paris 1885.

Fatih Yeşil, "Bir Fransız Maceraperestin Savaş ve Diplomasiye Dair Görüşleri: Humbaracı Ahmed Paşa'nın (Kont Alexander Bonneval) Lâyihaları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 15 (Güz 2011), s. 205-228.

H. Bown, "Ahmad Pasha", *EI²*, I, 300-301.

Heinrich Benedikt, *Der Pasche-Graf Alexander von Bonneval 1675-1747*, Graz-Köln 1959.

Kemal Beydilli, "Bonneval'in İzinde: Mühtedi Osman Bey veya Avusturyalı Firarî General Karlo de Kotzi", *Osmanlı Araştırmaları*, XI (İstanbul 1991).

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978.

Septima Gorceix, *Bonneval Pacha*, Paris 1953.

"Bonneval und Prinz Eugen", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 18 (1950), s. 470-502.

Uğur Demir, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedi, Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul 2016.

1740'taki isyan teşebbüsü

Robert Olson, "Jews, Janissaries, Esnaf and Revolt of 1740 in Istanbul", *JESHO*, XX (1977), s. 185-207.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

İlker Külbilge, *141 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1148)*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002.

Yahya Koç, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743) inceleme-çeviriyazı-dizin*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

1734-1735 Osmanlı-İran Savaşı, Mühimme Defteri (Ramazan 1146-Zilhicce 1147), haz. Kemal Erkan, İstanbul 2011 (Köprülüzade Abdullah Paşa'nın Şark Seferi Seraskerliği Esnasında Tutulan Sefer Mühimmesidir).

III. OSMAN DÖNEMİ (1754-1757)

III. Osman dönemi hakkında genel araştırmalar

H. Kramers, "Othman III", *EI²*, VIII, 182-183.

Şinasi Altundağ, "Osman III", *İA*, IX, 448-4450.

Fikret Sarıcaoğlu, "Osman III", *DİA*, XXXIII, 456-459.

III. Osman devri devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Erhan Afyoncu, "Mehmed Said Paşa, Yirmisekiz Çelebizâde", *DİA*, XXVIII, 524-526.

Mehmet İpşirli, "Feyzullahefendi Damadzâde", *DİA*, XII, 525-526.

———, "Vassâf Abdullah Efendi", *DİA*, XLII, 559-560.

Mücteba İlgürel, "Mustafa Paşa, Köse", *DİA*, XXXI, 345-346.

Sakıp Yıldız, "Akkirmanî", *DİA*, II, 270.

Tahsin Özcan, "Mehmed Salih Efendi", *DİA*, XXVIII, 526.

III. Osman Dönemi Avrupa Devletleriyle İlişkiler

Hacer Topaktaş, "Osmanlı-Kırım-Lehistan Hattında Diplomatik Bir teşebbüs: Mahmud Ağa'nın Varşova Elçiliği (1754-1755)", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 693-706.

Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985.

Klaus Kreiser, "Preußen und Osmanen-Wahrnehmungen und Begegnungen", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri*, Kemal Beydilli'ye Armağan, Berlin 2013, s. 188-209.

M. Aleaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası-Zitvatorok'tan Küçük Kaynarca'ya (1606-1774)", *Türk Dış Politikası-Osmanlı Dönemi*, II; ed. Mustafa Bıyıklı, İstanbul 2008.

Pierre Duparc, *Recueil des Instructions Données Aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis Les Traites de Westphalie Jusqua la Révolution Française*, Paris 1969.

Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Virginia Aksan, "Ottoman-French Relations 1739-1768", *Studies on Ottoman Diplomatic History*, I, ed. Sinan Kuneralp (İstanbul 1987).

III. Osman'ın paraları

Cevriye Artuk, "Osmanlı Padişahı 3. Osman'ın Sikkelerine Genel Bir Bakış", *Birinci Millî Türkoloji Kongresi,* İstanbul 1980, s. 349-358.

III. MUSTAFA DÖNEMİ (1757-1774)

III. Mustafa dönemi hakkında genel araştırmalar

Bekir Sıtkı Baykal, "Mustafa III", *İA*, VII, 700-708.

Fulya Macun, *III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

J.H. Kramers, "Mustafa III", *EI²*, VII, 708-709.

Kemal Beydilli, "Mustafa III", *DİA*, XXXI, 280-283.

Osmanlı-Lehistan Münasebetleri

Albert Sorel, *Onsekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, trc. Yusuf Ziya, İstanbul 1911.

H. M. Scott, *The Emergence of the Eastern Powers 1756-1775*, Cambridge 2011.

Hacer Topaktaş, "Avrupa'nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanislaw August Poniatowski'nin Seçimi (1763-1764)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, cilt: 28 (Ankara 2011), s. 183-196.

———, "XVIII. yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIX (İstanbul 2007), s. 203-225.

———, "Osmanlı-Kırım-Lehistan Hattında Diplomatik Bir teşebbüs: Mahmud Ağa'nın Varşova Elçiliği (1754-1755)", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 693-706.

Herbert Kaplan, *The First Partition of Poland*, New York and Londra 1962.

James Fletcher, *The History of Poland From The Earliest Period to The Present Time*, New-York 1835.

Jerzy T. Lukowski, *The Partitions of Poland 1772, 1793, 1795*, Londra and New York 1999.

Karl A. Roider, *Austria's Eastern Question 1700-1790*, New Jersey 1982.

Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

———, "Osmanlı-Rusya Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Kazak Hatmanlığı'nın İşgali (1764) ve Bir Kazak Beyzâdesinin Rusya'ya Dair Raporu", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 777-804.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Polonya (Almanya)da Osmanlı Elçileri ve Bu Elçilerin Sefaret-nâmelerine Göre Almanya", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir 1987, s. 263-266.

Osmanlı-Gürcistan ilişkileri

Ensar Köse, "Osmanlı Devleti ve Solomon I: İmeret'te Hâkimiyet Mücadelesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 60 (Güz 2014), s. 43-96.

Osmanlı-İran ilişkileri

Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul 2012.

Sapanca-İzmit kanal projesi (1759)

Uğur Demir, "III. Mustafa Devrinde Akim Kalan Bir Teşebbüs: Sapanca-İzmit Kanalı (1759)", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller*, II, haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Kayseri 2015, s. 441-454.

1766 Depremi

Deniz Mazlum, *1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları*, İstanbul 2011.

Erhan Afyoncu, Mete, Zekai, "1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri: Bildiriler, 22-23 Mayıs 2000*, İstanbul 2001, s. 85-92.

Orhan Sakin, *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul 2002.

Osmanlı-Rus ilişkileri ve 1768-1774 Savaşı

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

Ahmet Öğreten, "Türk Kültüründe "Yada Taşı" ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması", *Belleten*, sayı: 241 (Ankara 2000), s. 863-900.

A. Gessinoviç, *Pugaçef Ayaklanması*, çev. Enver Gökçe, İstanbul 1969.

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyılın Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar*, Ankara 1970.

Alan W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970.

———, "Muscovy and the Black Sea Slave Trade", *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 27-46.

———, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2009.

Ali Haydar Emîr, "Cezâyirli Gazî Hasan Paşa'nın Kapudân-ı Deryâlıkdan Azli", *Risâle-i Mevkūte-i Bahriyye*, IV/6 (1334), s. 241-248.

Andreas Bode, *Die Flottenpolitik Katharinas und Die Konflikte mit Schweden und der Türke (1768-1792)*, Wiesbaden 1979.

Aydoğan Demir, "Üçüncü Mustafa Zamanına Ait Bir Savaş Türküsü", *Tarih ve Toplum*, XVI/95 (Kasım 1991), s. 6-8.

Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı-Leh Münasebetleri, 1764-1768", Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, s. 69-84.

Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu, haz. Fatih Yeşil, İstanbul 2012.

Çeşme Deniz Muharebesi Faciası ve Akdeniz'de İlk Rus Donanması, çev. Ali Rıza Seyfi, İstanbul 1943.

Boris Nolde, *La formation de l'empire russe*, I-II, Paris 1953.

Celalettin Yavuz, *Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar: Çeşme Faciası'ndan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Bahriyesi'nde Çağdaşlaşma Gayretleri*, İstanbul 2000.

Ercüment Kuran, "Djeza'irli Ghazi Hasan Pasha", *EI²*, II, 533-534.

Erhan Afyoncu, "Silâhdar İbrahim Paşa", *DİA*, XXXVII, 193-194.

Ferenc Toth, *La Guerre Russo-Turque (1768-1774), Et La Defense Des Dardanelles, L'extraordinaire Mission du Baron de Tott*, 2008.

Feridun M. Emecen, "Son Kırım Hânı Şâhin Giray'ın Îdâmı Mes'elesi ve Buna Dâir Vesikalar", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 315-346.

Fevzi Kurtoğlu, *1768-1774 Türk-Rus Harbinde Akdeniz Harekâtı ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, İstanbul 1942.

G. Thomson, *Catherine the Great and the Expansion of Russia*, New York 1950.

H. Jean Castera, *İkinci Katerina Tarihi*, çev. Yakavoki, Bulak 1276.

Halil İnalcık, "Kırım", *İA*, VI, 743-750.

Isabel de Madariaga, *Russian in The Age of Catherine the Great*, Londra 1981.

Jean-Louis Mattei, "Üçüncü Mustafa Zamanına Ait Bir Savaş Türküsü", *Tarih ve Toplum*, XVI/93 (Eylül 1991), s. 34-38.

R. KlokmanIu, *Feldmarchal Rumiantsev v period russkoturetskoi voiny 1768-1774 gg.*, Moskova 1951.

Lucien Murat, *Büyük Katerina*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul tsz.

Mémoires du Baron de Tott sur les traces des Turcs et les Tartares (Maestricht 1785), text Edite Par Ferenc Toth, 2004.

M. Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", *DİA*, VIII, 288-289.

M.S. Anderson, "Great Britain and the Russo-Turkish war of 1768-1774", *English Historical Review*, 64 (1954), s. 39-58.

Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 536-549.

Puşkin, *Pugaçev İsyanının Tarihi*, çev. Rana Çakıröz, İstanbul 1949.

R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Liverpool 1952.

Richerd Ungermann, *Der Russisch-Türkische Krieg, 1768-1774*, 1906.

Selahattin Tansel, "1768 Seferi Hakkında Bir Araştırma", *DTCF Dergisi*, VIII/4 (Ankara 1950), s. 477-505.

Şehabeddin Tekindağ, "XVIII. yüzyılda Akdeniz'de Rus donanması ve Cezzar Ahmed Bey'in Beyrut savunması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1/5 (İstanbul 1967), s. 37-45.

Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

———, "Osmanlı-Rusya Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Kazak Hatmanlığı'nın İşgali (1764) ve Bir Kazak Beyzâdesinin Rusya'ya Dair Raporu", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 777-804.

———, "Kırım'da İlk Rus Konsolosluğunun Açılması, Faaliyetleri, Kapatılması ve Buna Dair Tartışmalar (1763-1766)", *Crimean Historical Review*, sayı: 2 (2014), s. 39-49.

Virginia Aksan, *Kuşatılmış İmparatorluk, Osmanlı Harpleri. 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2010.

———, "The One-eyed Fighting the Blind: Mobilization, Supply and Command in the Russo-Turkish War of 1768-1774", *IHR*, XV (1993), s. 221-238.

———, "Ottoman Political Writing, 1768-1808", *IJMES*, 25 (1993), s. 53-69.

———, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı, Ahmet Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997.

———, "Feeding the Ottoman Troops on the Danube, 1768-1774", *War and Society*, 13 (1995), s. 1-14.

———, "Whatever Happened to the Janissaries? Mobilization for the 1768-1774 Russo-Ottoman War", *War in History*, 5/1 (1998), s. 23-36.

———, "Ottoman Military Recruitment Strategies in the Late Eighteenth Century", *Arming the State. Military Conscription in the Middle East and Central Asia 1775-1925*, ed. Erik J. Zürcher, Londra 1999, s.21-39.

———, "Ottoman Political Writing, 1768-1808", *International Journal of Middle Eastern Studies*, 25 (1993), s. 53-69.

———, *Ottomans and Europeans; Contact and Conflict*, İstanbul 2004.

W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1722-1783*, Cambridge 1970.

Osmanlı-Prusya ilişkileri

Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985.

Rudolf Porsch, *Die beziehungen Friedrichs des grossen zur Türkei: bis zum Beginn und Wahrend des Siebenjahrigen Krieges*, Marburg 1897.

Salahaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, sayı: 37 (Ankara 1946), s. 133-165.

Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

Fatih Gürcan, *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

———, "Osmanlı Akdeniz'inde Britanya'nın Denizcilik Faaliyetleri", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, Bildiriler, I. ed. Cihan Yemişçi vd., Bodrum 2015, s. 453-463.

III. Mustafa devri devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Karahan, "Râgıb Paşa", *İA*, IX, 596-598.

Ahmed Refik [Altınay], "Fransız Elçisi Vergennes'in Muhaberatına Nazaran Koca Râgıb Paşa Sadaretinde Bab-ı Âli", *Yeni Mecmua*, III/56, (İstanbul 1918), s. 69-72; III/57, s. 89-92; III/58, s. 109-113.

———, *Âlimler ve San'atkârlar*, haz. Vahit Çabuk, Ankara 1980.

Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mehmed Tahir Ağa", *DİA*, XXVIII, 535-536.

Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 121-122.

Bekir Sıtkı Baykal-Abdülkadir Karahan, "Ragıb Paşa", *İA*, IX, 594-598.

Cemil Akpınar, "Hanif İbrahim Efendi", *DİA*, XVI, 39-42.

Faruk Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said" *DİA*, XXXVIII, 472-473.

Fatih Bayram, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplum ve Bilim*, 83, (Kış, 1999-2000), s. 378-381.

Fikret Sarıcaoğlu, "İvazzâde Halil Paşa", *DİA*, XXIII, 494-496.

Franz Babinger, "Raghip Pasha", *EI²*, VIII, 390.

———, "Ahmad Rasmi", *EI²*, I, 294-295.

Geza David, "Baron de Tott François", *DİA*, V, 83-84.

G. Wiet, "Ali Bey", *EI²*, I, 391-392.

Halil İnalcık, "Kaplan Giray II", *EI²*, IV, 569.

Henning Sievert, *Zwischen Arabischer Provinz und Hoher Pforte Beziehunge, Bildung und Politik des Osmanischen Bürokraten Râgıb Mehmed Paşa (st. 1763)*, Würzburg 2008.

Hüseyin Yorulmaz, *Koca Râgıb Paşa*, Ankara 1998.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya Dâir", *Türkiyât Mecmuası*, VII-VIII/1 (İstanbul 1942), s. 17-40.

J.D. Mordtmann-Ercüment Kuran, "Hamza Pasha Silahdar", *EI²*, III, 157-158.

Kemal Beydilli, "Mehmed Emin Paşa, Yağlıkçızâde", *DİA*, XXVIII, 464-465.

———, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplumsal Tarih*, sayı: IX/52 (İstanbul, Nisan 1998), s. 56-64.

Mehmet İpşirli, "Ahmed Efendi, Ebubekirzâde", DİA, II, 60.

———, "Dürrîzâde Mustafa Efendi", *DİA*, X, 38.

———, "Mirzazâde Mehmed Said Efendi", *DİA*, XXX, 169-170.

Mesut Aydıner, *Koca Râgıb Mehmed Paşa, Hayatı ve Dönemi: 1699-1763*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

———, "Râgıb Paşa", *DİA*, XXXIV, 403-406.

———, "Ali Paşa Moldovancı", *DİA*, EK-I, s. 80-81

Muhittin Serin, "Katibzâde Mehmed Refî", *DİA*, XXV, 42-44.

Murat Uraz, *Râgıb Paşa*, İstanbul 1940.

Mustafa Evirgen, *Sadrâzam Râgıb Mehmed Paşa*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1950.

Mücteba İlgürel, "Abaza Mehmed Paşa", *DİA*, I, 11-12.

———, "Hamza Hamid Paşa", *DİA*, XV, 513.

———, "Sadrıazam Hamza Hâmid Paşa", *Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 221-240.

———, "Hamza Paşa, Silahdar", *DİA*, XV, 515-516.

Münir Aktepe, "Moldovancı Ali Paşa ve Mezar Kitâbesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII (İstanbul 1982), s. 405-426.

Necdet Öztürk, "Koca Râgıb Paşa", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı: 11 (İstanbul 1987), s. 14-17.

Norman Itzkowitz, *Mehmed Raghib Pasha: The Making of an Ottoman Grand Vezir*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 1959.

Tahsin Özcan, "Seyyid Mehmed Şerif", *DİA*, XXXVII, 69-70.

———, "Veliyyüddin Efendi", *DİA*, XLIII, 40-42.

Türkây Gültekin, "Şair Devlet Adamı Koca Râgıb Paşa", *Diriliş*, sayı: 64 (1980).

Uğur Demir, "Şehdî Osman Efendi", *DİA*, XXXVIII, 427-428.

Virginia Aksan, "Breaking the Spell of the Baron de Tott: Reframing the Question of Military Reform in the Ottoman Empire, 1760-1830", *IHR*, XXIV (2002), s. 253-277.

Yuzo Nagata, "Muhsinzâde Mehmed Paşa", *DİA*, XXXI, 48-50.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Ersin Kırca, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185-1769-1771), Transkripsiyon, Değerlendirme (s. 1-200)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

İlhan Gök, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185-1769-1771), Transkripsiyon, Değerlendirme (s. 200-376)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

Tuğba Kara, *170 No'lu Mühimme Defteri (H 1185-1188/M. 1771-1774)'nin Transkribi ve Değerlendirmesi (Değerlendirme-Transkripsiyon-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007.

I. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1774-1789)

I. Abdülhamid dönemi hakkında genel araştırmalar

Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişah'ın Portresi: I. Abdülhamid*, İstanbul 2000.

———, "Sultan I. Abdülhamid ve Dönemine Genel Bir Bakış", *Yeni Türkiye*, VIII/46, IV (Ankara 2002), s. 172-177.

Cavid Baysun, "Abdülhamid I", *İA*, I, 73-76.

Münir Aktepe, "Abdülhamid I", *DİA*, I, 213-216.

N. Tanyeri, *İstanbul'da I. Abdülhamid'in Eserleri*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul tsz.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve Kırım'ın kaybı

Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1948.

Alan Fisher, "Sahin Giray, The Reformer Khan and the Russian Annexation of the Crimea", *Between Russians Ottomans And Turks: Crimea And Crimean Tatars*, İstanbul 1998, s. 93-122.

———, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970.

———, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, İstanbul 2009.

Albert Sorel, *Mesele-i Şarkiyye ve Kaynarca Muahedesi*, çev. Yusuf Ziya, İstanbul 1911.

C. J. Heywood, "Küçük Kaynardja", *EI²*,V, 312-313.

Cemal Tukin, "Küçük Kaynarca", *İA*, VI, 1064-1071.

Hiroki Odaka, "Küçük-Kaynarca Muahedesi Hakkında Bir Araştırma", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1, Ankara 2002, s. 361-368.

İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, sayı: 225 (Ankara 1995), s. 353-394.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazının Tahkimi", *Belleten*, sayı: 175 (Ankara 1980), s. 511-534.

Kemal Beydilli, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplumsal Tarih*, IX/ 52 (İstanbul, Nisan 1998), s. 56-64.

———, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *DİA*, XXVI, 524-527.

Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953.

Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, Ankara 2006.

Roderic Davison, "Küçük Kaynarca Andlaşması'nın Yeniden Tenkidi", çev. Erol Aköğretmen, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1981), s. 343-368.

———, "Küçük Kaynarca Antlaşması'nda 'Dosografa' Kilisesi", çev. M. Durdu Burak, *Belleten*, sayı: 239 (Ankara 2000), s. 213-222.

———, "Russian Skill and Turkish Imbecility": the Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered", *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, Austin 1990, s. 29-50.

Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997.

———, "Choiseul-Gouffier at the Sublime Porte 1784-1792", *Studies on Ottoman Diplomatic History*, ed. S. Kuneralp, IV, İstanbul 1990, s. 27-34.

Osmanlı-Batı ilişkileri ve 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi

Recep Ahıshalı, "Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Sefer Yapılanması ve Karşılaşılan Problemle", *Türk Kültürü İncelemeleri*, sayı: 34 (Ankara 2014), s. 1-40.

Alan Fisher, *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999.

———, *Between Russians, Ottomans and Turks: Crimea and Crimean Tatars*, İstanbul 1998.

———, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, İstanbul 2009.

Andreas Bode, *Die Flottenpolitik Katharinas II und die Konflikte mit Schweden und der Türkei (1768-1792)*, Wiesbaden 1979.

Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu, haz. Fatih Yeşil, İstanbul 2012.

Cengiz Fedakar, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun Muharebesi", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 765-776.

Christoph K. Neumann, "Decision Making Without Decision Makers: Ottoman Foreign Policy circa 1780", *Decision Making and Change in the Ottoman Empire,* ed. C. E. Farah, Missouri 1993, s. 29-34.

Ferenc Tòth, "Lamission du baron de Tott en Crimèe", *Archivum Ottomanicum,* XX (2002), s. 131-166.

Feridun M. Emecen, "Son Kırım Hânı Şâhin Giray'ın Îdâmı Mes'elesi ve Buna Dâir Vesikalar", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 315-346.

Fikret Sarıcaoğlu, "1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası", *Türkler*, ed. H. C. Güzel vd., XII, Ankara 2002, s. 545-553

Frédéric Hitzel, "Défense de la Place Turque D'Oczakow par un officier du Génie Français (1787)", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Uluslararası, I)*, Samsun 1990, s. 639-655.

Giray Saynur Derman, "Kırım Hanlığı'nın Yıkılışı, Yıkılışın Osmanlı Devleti Üzerindeki Tesirleri ve Avrupa Diplomasisindeki Değişiklikler", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, ed. Yücel Öztürk vd., İstanbul 2015, s. 109-151.

Gunter Erich Rothenburg, *The Military Border in Croatia, 1740-1881*, Chicago 1966.

Hacer Topkataş, "Bir Leh Diplomatın Raporunda İstanbul Diplomasi Camiası (1789)", *Ötekilerin Peşinde: Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, haz. Mehmet Öz-Fatih Yeşil, İstanbul 2015, s. 795-805.

İnci Enginün, "Özi Kalesinin Düşüşüyle İlgili Bir Şiir", *Tarih Dergisi*, sayı: 31 (İstanbul 1978), s. 269-273.

İsmet Parmaksızoğlu, "Rusya'nın Mikenos Adasında Konsolosluk Kurma Teşebbüsü ve Bununla İlgili Vesikalar", *Belleten*, sayı: 161 (Ankara 1977), s. 125-135.

Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, sayı: 214 (Ankara 1991), s. 687-755.

———, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985.

Safarov R. Firuzoğlu, "Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Göçler", *Osmanlı,* IV, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 687-696.

Sema Işıktan, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi Sırasında ve Sonrasında Osmanlı Devletinin Dağıstan Hanları ile Münasebetleri", *Kafkas Araştırmaları*, I, (İstanbul tsz.), s. 34-45.

Serhat Kuzucu, *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2012.

Stephan Conermann, "Das Eigene und das Fremde. Der Bericht der Gesandtchaft Mustafa Rasishs nach St. Petesburg 1792-1794", *Archivum Ottomanicum,* XVII (1999), s. 249-270.

Osmanlı-Prusya ilişkileri

Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki),* İstanbul 1984.

Osmanlı-Avusturya ilişkileri

Andreas Bode, *Die Flottenpolitik Katharinas und die konflikte mit Schweden und der Türkei (1768-1792)*, Wiesbaden 1979.

Karl A. Roider, *Austria's Eastern Question 1700-1790*, New Jersey 1982.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

Osmanlı-Lehistan ilişkileri

Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara 2014.

Vedat Kanat, "Osmanlı Devleti'nin Lehistan'a Dair İstihbarat Kaynakları (1772-1795)", *Türkish Studies*, X/13 (Güz 2015), s. 113-122.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Osmanlı-İran ilişkileri

Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul 2012.

Mısır meselesi

Necmi Ülker, "XVIII. Yüzyılda Mısır ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Mısır Seferi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX, (İzmir 1994), s. 1-30.

Osmanlı Devleti'nin İslam devletleriyle ilişkileri

Fikret Sarıcaoğlu, "1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası", *Türkler*, ed. H. C. Güzel vd., XII, Ankara 2002, s. 545-553

Hikmet Bayur, "Maysor Sultanı Tipu ile Osmanlı Pâdişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma", *Belleten*, sayı: 47 (Ankara 1948), s. 617-654.

İsmet Terki-Hassaine, "Relations entre Alger et Constantinople sous la Gouvernement du Dey Mohammed Ben Othmane Pacha (1766-1791), Selon Les Sources Espagnoles", OTAM, sayı: 5 (Ankara 1994), s. 181-192.

Lik Arifin Mansurnoor, "Osmanlı Dünyasında İslam Reformu: Osmanlılar ile Malay Dünyası Arasındaki Sosyo-Dinî Bağlar", *Osmanlı*, II, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 222-228.

Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasal, ekonomik yapısı ve yapılan refomlar

A. İbrahim Savaş, "Lâyiha Geleneği İçinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı Islahat Projelerindeki Tespit ve Teklifler", *Bilig*, sayı: 9 (Ankara 1999).

Abdurrahmân Şeref, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*, haz. T. Yücel, İstanbul 1998.

Ahmet Halaçoğlu, "Humbaracı", *DİA*, XVIII, 349-350.

Alaeddin Avcı, "1701'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilatında Islahat Hareketleri", *Hayat Tarih*, sayı: 4 (İstanbul 1977), s. 27.

———, *1700'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilatında Islahat Hareketleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979.

Ali İhsan Gencer, "İstanbul Tersânesinde Açılan İlk Tıb Mektebi", *Tarih Dergisi*, sayı: 31 (İstanbul 1977), s. 301-316.

Auguste Boppe, "On Sekizinci Asırda Fransa ve 'Türk Askerliği'", çev. Ahmed Refik [Altınay], *TTEM*, yeni seri I/4 (İstanbul 1930), s. 17-33.

B. J. Slot, "The Fires in İstanbul of 1782 and 1784 According to Maps and Reports by Dutch Diplomatic Representatives", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4-5 (İstanbul 1976), s. 47-66.

Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, çev. Reşat Uzmen, İstanbul 1990.

Bernard Lewis, "Serbestiyet", çev. B. Taner, İÜ, *İktisat Fakültesi Mecmuası, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan*, XLI/1-4 (İstanbul 1985), s. 53-58.

Cahit Telci, "Bir Osmanlı Aydının XVIII. Yüzyıl Devlet Düzeni Hakkındaki Görüşleri: Süleyman Penah Efendi", *Osmanlı*, VII, Ankara 1999, s. 178-188.

Christopher Ferrard, "İngiliz Mustafa: A Scotsman in the Service of the Ottoman Empire", *Yücel Dağlı Anısına*, haz. Evangelia Balta vd., İstanbul 2011, s. 232-239.

Coşkun Yılmaz, "Osmanlı Siyaset Düşüncesinin Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 2003), s. 299-338.

———, "Osmanlılarda Siyaset Düşüncesi (XVI-XVIII. Asırlar)", *Akademik Araştırmalar*, sayı: 4-5 (İstanbul 2000), s. 43-85.

Çağatay Uluçay, "XVIII. Asırda Harem", *Tarih Dergisi*, XIII/17 (İstanbul 1964), s. 269-274.

Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Havacılığına Genel Bir Bakış", *Çağını Yakalayan Osmanlı! Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, yay. haz. E. İhsanoğlu-M. Kaçar, İstanbul 1995.

Fikret Sarıcaoğlu, "Osmanlı Muhalefet Geleneğinde Yeni Bir Dönem: İlk Siyasî Bildiriler", *Belleten*, LXIV (2000), s. 901-920.

Kemal Beydilli, "Bonnaval'in İzinde: Mühtedî Osman Bey veya Avusturyalı Firârî General Karlo de Kotzi", *Osmanlı Araştırmaları*, XI (İstanbul 1991), s. 73-99.

———, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimâta Kadar Islâhât Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 8 (İstanbul 1999), s. 25-64.

———, "Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun", *DİA*, XXXI, 514-516.

Kenan Yıldız, "1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumlar", *Osmanlı İstanbulu II, II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 27-29 Mayıs 2014*, ed. Feridun M. Emecen- Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014,s. 707-722.

M. J[H]. M[IE] Joannin, *Osmanlı İmparatorluğu Askerlik Sanatı Örf ve Adetleri*, çev. M. R. Uzmen, İstanbul 2000.

M'Hammad Benaboud, "Authority and Power in the Ottoman State in the Eighteenth Century", *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, ed. Caesar E. Farah, Missouri 1993, s. 67-79.

Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, XII, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s.479-511.

Mehmet Doğan, *18. yüzyıl Osmanlı Askeri Islahatları (1703-1789)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Murat Kocaaslan, "Düşmânlarımıza Bâ'is-i Helecân Vermek: Edirne Yeni Saray'ı Tamir Etmek", *Belleten*, LXXVIII/281 (Nisan 2014), s. 149-165.

Mustafa Kaçar, "Osmanlı Devleti'ne Modern Topçuluğun Girişi (Sürat Topçuları Ocağı)", *Yeni Türkiye Dergisi*, sayı: 31 (2000), s. 647-651.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Sahada Yenileşmenin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, I, 209-225.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çabaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, II, 69-137.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Mühendishâne'nin Kuruluşu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 54 (İstanbul 1998), s. 4-11.

Mübahat S. Kütükoğlu, "İstanbul'da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)", *Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi, Prof. Dr. Nejat Göyünç Özel Sayısı*, sayı: 7 (Konya 1997), s. 55-74.

———, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul Piyasası", *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul 1989, s. 231-238.

Nahed İ. Desouky, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumu", *Osmanlı*, IV, Ankara 1999, s. 82-88.

Robert Mantran, "Osmanlı Reform Hareketinde Bir Öncü: Birinci Abdülhamit", çev. Server Tanilli, *Tarih ve Toplum*, XIX/111 (Mart 1993), s. 48-49.

Tülay Artan, "From Charismatic Leadership to Collective Rule Gender Problems of Legalism and Political Legitimation in the Ottoman Empire", *Histoire économique et sociale de l'Empire Ottoman et de la Turquie (1326-1960)*, ed. D. Panzac, Paris 1995, s. 569-580.

Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991,

Yücel Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu", DTCF, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/25 (Ankara 1982), s. 171-210.

———, "XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adâletnâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu", *Belleten*, sayı: 151 (Ankara 1974), s. 445-491.

———, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985.

Dış borç alma teşebbüsleri

Abdurrahmân Şeref, "Ecânibden İlk İstikrâz Teşebbüsümüze Âid Birkaç Vesîka", *TOEM*, V/30 (İstanbul 1333), s. 321-337.

Ali İhsan Bağış, "III. Georg Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara 1985, s. 43-52.

Mehmet Genç, "Esham", *DİA*, XI, 376-380.

I. Abdülhamid dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Ahmad Hasan Joudah, *Revolt in Palestine in the Eighteenth Century, The Era of Shaykh Zahir al-Umar*, 2013.

Ahmet Bilge Ercilasun, "Ahmed Resmi Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihi'ndeki Yeri", *Atsız Armağanı*, I, İstanbul 1976, s. 27-46.

Abdülkadir Özcan, "Humbaracı Ahmed Paşa", *DİA*, XVIII, 351-353.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Mehmed Kamil Efendi", *DİA*, XXVIII, 494.

Ali Benli, "Trabzonî, Mehmed,", *DİA*, XLI, 304-305.

Bünyamin Erul, "İskilibî", *DİA*, XXII, 582.

Daniel Cricelus, *The Roots of Modern Egypt: A Study of the Regimes of Ali Bey al-Kabir and Muhammad Bey Abu al-Dhahab, 1760-1775*, Chicago 1981.

Davut Erkan, "Cizyedarzâde Ahmed Bahâeddin", *DİA*, EK-I, s. 267-268.

Feridun M. Emecen, "Bulut Kapan Ali Bey", *DİA*, II, 383-384.

———, "Cezzâr Ahmed Paşa", *DİA*, VII, 516-518.

———, "Hasan Paşa, Kethüda", *DİA*, XVI, 337-338.

———, "Zâhir Ömer", *İA*, XIII, 455-456.

———, "Şâhin Giray", *DİA*, XXXVIII, 275-277.

———, "Zâhir Ömer", *DİA*, XLIV, 90-91.

Fikret Sarıcaoğlu, "Kalafat Mehmed Paşa", *DİA*, XXIV, 221-222.

———, "Karavezir Mehmed Paşa, Seyyid", *DİA*, XXIV, 477-478.

———, "Mehmed Paşa, Darendeli", *DİA*, XXVIII, 505-507.

Geza David, "Baron de Tott, François", *DİA*, V, 83-84.

Hasan Aksoy, "Mehmed Emin Efendi", *DİA*, XXVIII, 462-463.

İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkı Efendi", *DİA*, XXXI, 356-357.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sadrâzam Halil Hamid Paşa", *Türkiyât Mecmuası*, V (İstanbul 1936), s. 213-267.

John W. Livingston, *Ali Bey al-Kabîr and the Memlûk Resurgence in Ottoman Egypt*, Doktora Tezi, 1968.

———, "The Rise of Shaykh al-Balad 'Ali Bey al-Kabir: A Study inthe Accuracy of the Chronicle of al-Jabarti", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 35/2 (1970) s. 283-294.

———, "Ali Bey Al-Kabîr and the Jews", *Middle Eastern Studies*, 7/2 (1971), 221-228.

Kemal Beydilli, "Halil Hamid Paşa", *DİA*, XV, 316-318.

———, "Yûsuf Paşa, Koca", *DİA*, XLIV, 23-25.

M. R. Ramadan, *Ali Bey al Kabir and the Mamluk Resurgence in Ottoman Egypt, 1760- 1772*, Doktora tezi, Princeton University, 1968

Mehmet İpşirli, "Ahmed Efendi, Müftîzâde", *DİA*, II, 61.

———, "İbrahim Beyefendi, İvazpaşazâde", *DİA*, XXI, 290-291.

———, "Mehmed Emin Efendi, Salih Efendizâde", *DİA*, XXVIII, 463.

———, "Mustafa Efendi, Hamidîzâde", *DİA*, XXXI, 298-299.

Muzaffer Erdoğan, "Onsekizinci Asır Sonlarında Bir Türk Sanatkârı Hassa Başmimârı Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, VII/10 (İstanbul 1954), s. 157-180; VIII/11-12 (İstanbul 1956), s. 159-178; IX/13 (İstanbul 1958), s. 161-170; XI/15 (İstanbul 1960), s. 25-46.

Münir Aktepe, "Esad Efendi, Vassafzâde", *DİA*, XI, 347.

Recep Uslu, "Hasan Efendi, Gevekzâde", *DİA*, XVI, 316-318.

Rıza Karagöz, *Canikli Ali Paşa*, Ankara 2003.

Rüknü Özkök, *Ferah Ali Paşa ve Çerkesistan*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1963.

Selda Güner, "Cezzâr Ahmed Paşa (ö. 1804) Hakkında Bir Takrîr Münasebetiyle Suriye'deki İktidar Oyunları", *Belleten*, LXXIX/ 284 (Nisan 2015), s. 163-198.

———, "Mısır'da Asi Bir Memluk: Bulut Kapan Ali bey (El-Kebir)", Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı: LIII/1 (Ankara 2013).

Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarayî", *DİA,* XVIII, 528-530.

Semih Ceylan, "Salâhi Efendi", *DİA*, XXXVI, 17-19.

Şerafettin Gölcük-Metin Yurdagür, "Gelenbevi", *DİA*, XIII, 552-554.

Tahsin Özcan, "Mehmed Şerif Efendi", *DİA*, XXVIII, 529-530.

———, "Mekkî Mehmed Efendi", *DİA*, XXVIII, 577-578.

———, "Seyyid Mehmed Şerif", *DİA*, XXXVII, 69-70.

Vedia Savaş, *1774'den 1826'ya Kadar Osmanlı Sadrazamları*, Mezuniyet Tezi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1939.

Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Tokyo 1976.

Yücel Özkaya, "Canikli Ali Paşa", *Belleten*, sayı: 144 (Ankara 1972), s. 483-525.

Dönemin Mühimme defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Kadir Özbay, *177 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.

III. SELİM DÖNEMİ (1789-1807)

III. Selim dönemi hakkında genel araştırmalar

A. Cevat Eren, "Selim III", *İA*, X, 441-457.

Adil Şen, *Osmanlıda Dönüm Noktası: III. Selim, Hayatı ve Islahatları*, Ankara 2003.

Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümâyûnları*, Ankara 1999.

Erhan Afyoncu, "III. Selim Dönemi İç ve Dış Olayları", *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul/İstanbul at a Turing Point Between Two Centuries*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 73-101.

III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul/İstanbul at a Turing Point Between Two Centuries, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.

İskender Pala, "Selîm-i Sâlis'e Dair", *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul/İstanbul at a Turing Point Between Two Centuries*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 53-71.

Kâşif Yılmaz, "III. Selim'in Şair Kişiliğinin Yaşadığı Hayata, Devlet İşlerine ve Osmanlı'nın Batılılaşma Politikasına Etkileri", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 684-696.

Kemal Karpat, "The Transformation of the Ottoman State, 1789-1908", *IJMES*, 3 (1972), s. 243-281.

Kemal Beydilli, "Kendi Kaleminden III. Selim", *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 27-51.

———, "III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 27-57.

Kemal Beydilli-Nuri Özcan, "Selim III", *DİA*, XXXVI, 420-427.

Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, İstanbul 2008.

Thomas Navd, "Reform and the Conduct of Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807", *JAOS*, 83 (1963), s. 295-315.

Virginia Aksan, "Selim III", *EI²*, IX, 132-134.

Osmanlı-Fransa ilişkileri

Ahmet Kavas, "1789 İhtilali Sonrasında Türk-Fransız Diplomasisinin Gerginleşmesi ve Büyükelçi Kont Choiseul Gouf fier'in Himaye Edilmesi Meselesi", *Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri*, ed. Mehmet İpşirli vd., İstanbul 2012, s. 39-44.

Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 629-659.

Andreas Tietze, "1798'den Günümüze Paris'te Osmanlı Elçilikleri", *Tarih ve Toplum*, XVI/93 (Eylül 1991), s. 30-33.

Aysel Yıldız, "Şehzade (III.) Selim'in XVI. Louis ile Yazışmaları ve Doğu Sorunu", *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri*, Kemal Beydilli'ye Armağan, Berlin 2013, s. 417-437.

Bernard Lewis, "The Impact of the French Revolution on Turkey", *Journal of World History*, I (1953), s. 105-125.

Darrell Dykstra, "The French occupation of Egypt, 1798-1801", *The Cambridge History of Egypt*, ed. M. W. Daly II, Cambridge 1998, s. 113-138.

Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu: 1797-1802*, İstanbul 1939.

Edhem Eldem, *French Trade in Istanbul in the Eighteenth Century*, Leiden 1999.

Enes Kabakcı, "Napoleon Bonaparte'ın Mısır Seferi (1798-1801)", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 339-350.

Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara 1968.

Gad Nassi, "1799 Akka Savunması ve Cezzar Ahmet Paşa", *Tarih ve Toplum*, XIV/ 82 (Ekim 1990), s. 24-28.

Gül Akyılmaz, "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 660-670.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bonapart'ın Cezzâr Ahmed Paşa'ya Mektubu ve Akkâ Muhasarasına Dair Bir Deyiş", *Belleten*, sayı: 111 (Ankara 1964), s. 451-457.

———, "Selim III'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lüi XVI ile Muhabereleri", *Belleten*, II/ 5-6 (Nisan 1938), s. 191-246.

İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara 1964.

Kemal Beydilli, "Şehzâde Elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3 (1999), s. 73-81.

Kahraman Şakul, "Osmanlılar Fransız İhtilâli'ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 255-313.

Stanford J. Shaw, *Ottoman Egypt in the age of the French Revolution*, Cambridge, Mass 1964.

Şehabeddin Tekindağ, "Cezzâr'ın Mısır'daki Hayatı Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, sayı: 26 (İstanbul 1972), s. 123-128.

———, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Bonapart'ın Akkâ Muhasarası", *Tarih Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 1965), s. 1-20.

Taner Timur, "Moniteur Universal, III. Selim ve İhtilal Fransası", *Tarih ve Toplum*, I/1 (Ocak 1984), s. 22-31.

Osmanlı-İngiltere ilişkileri

Ali İhsan Bağış, "The British Interest-The Integrity of The Ottoman Empire And The Goverment Crisis of 1791", *Brıtain and the struggle for the integrity of the Ottoman Empirel* İstanbul 1996, s. 93-110.

———, *Britain and the Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to İstanbul 1776-1794*, Cambridge 1971.

———, "III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara 1985, s. 43-52.

Ezel Kural Shaw-Colin J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800*, Los Angeles 1972.

Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 391-493.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, sayı: 151 (Ankara 1949), s. 573-650.

Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol, Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münasebetleri 1580-1850*, Ankara 2013.

Piers Mackesy, *British Victory in Egypt, 1801*, Londra 1995.

Yüksel Çelik, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı-İngiliz Rekabeti (1798-1807), *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 351-366.

Osmanlı-Prusya ilişkileri

Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*, İstanbul 2012.

Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1984.

Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, İstanbul 2013.

Osmanlı-Lehistan ilişkileri

Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara 2014.

Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, İstanbul 2013.

Vedat Kanat, "Osmanlı Devleti'nin Lehistan'a Dair İstihbarat Kaynakları (1772-1795)", *Türkish Studies*, X/13 (Güz 2015), s. 113-122.

Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri, İstanbul 2014.

Osmanlı-Avusturya ilişkileri

Abdullah Uçman, "III. Selim'in Viyana Elçisi: Ebûbekir Râtib Efendi'nin Nemçe Sefâretnâmesi", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 625-638.

Andreas Bode, *Die Flottenpolitik Katharinas und die konflikte mit Schweden und der Türkei (1768-1792)*, Wiesbaden 1979.

Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *DİA*, XLIV, 467-472.

Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, İstanbul 2013.

Ulrike Tischler, *Die Habsburgische Politik gegenüber den Serben und Montenegrinern: 1791-1822 förderung oder vereinnahmung?*, Münih 2000.

Osmanlı-Rusya ilişkileri

Alan Fisher, "Muscovy and the Black Sea Slave Trade", *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 27-46.

Edward Michael Fitzgibbon, *Alexander I and the Near East: the Ottoman Empire in Russia's Foreign relations 1801-1807*, 1974.

Halil İnalcık, "Yaş Muahedesinden Sonra Osmanlı-Rus Münasebetleri (Rasih Efendi ve Ceneral Kutuzof elçilikleri", *DTCF Dergisi*, IV (Ankara 1946), s. 195-203.

J. C. Hurowitz, "Russia and the Turkish Straits: A. Revaluation of the Origins of Russia's Claims to the Turkish Straits. A Reassessment", *Belleten*, 28 (Ankara 1964), s. 459-503.

Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *DİA*, XLIII, 343-347.

Murat Fidan, "1797-1800 Tarihlerinde Osmanlı-Rusya Arasında Karadeniz Üzerinden Gerçekleşen İhracat ve İthalat (875 Rusya Numaralı Ahkam Defterine Göre)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVIII/45 (Mart 2009), s. 63-84.

Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, İstanbul 2013.

Yasemin Saner Gönen, "Üçüncü Selim Döneminde Rusya'da İkamet Elçiliği Açma Niyeti", *Tarih ve Toplum*, XIX/111 (Mayıs 1993), s. 7-8.

Nizâm-ı Cedid

Ahmet Öğreten, *Nizâm-ı Cedit'e Dair Islahat Layihaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.

Ahmet Şamil Gürer, *Osmanlı Ulemasının III. Selim ve II. Mahmud Reformları Karşısındaki Tavrı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

Alaeddin Avcı, *1700'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilatında Islahat Hareketleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979.

Aysel Yıldız, "Şeyhülislam Şerifzâde Mehmet Atâullah Efendi, III. Selim ve Vak'a-yı Selîmiyye", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 529-564.

Besim Özcan, "Sultan III. Selim Devri Islahat Hareketleri (Nizâm-ı Cedit)", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 671-683.

Betül İ. Argıt, "An Evaluation of The Tulip Period and The Period of Selim III in The Light of Clothing regulations", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV (İstanbul 2004), s. 11-28.

Engin Çağman, *III. Selim'e Sunulan Islahat Lâyihaları*, İstanbul 2010.

———, "III. Selim'e Sunulan Bir Islahat Raporu: Mehmed Şerif Efendi Layihası", *Divan*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 217-233.

Enver Ziya Karal, "Ebubekir Ratib Efendi'nin Nizam-ı Cedit Islahatında Rolü", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1960, s. 347-355.

———, "Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar. Bonneval'in Osmanlı Bahriyesine Dair Raporu-Nizam-ı Cedîd Hakkında Vesikalar-Osmanlı Devletinin Durumuna Dair Rapor", *Belleten*, IV/14-15 (Ankara 1940), s. 175-189.

———, "Nizâm-i Cedid'e dair lâyihalar, 1792", *Tarih Vesikaları*, I/6 (Ankara 1942), s. 414-425.

———, "Nizâm-i Cedid'e dair lâyihalar, 1792", *Tarih Vesikaları*, II/8 (Ankara 1942), s. 101-103.

———, "Nizâm-i Cedid'e dair lâyihalar, 1792", *Tarih Vesikaları*, II/11 (Ankara 1943), s. 342-351.

Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri*, Ankara 1988.

Fahri Çetin Derin, "Tüfengçibaşı Arif Efendi Tarihçesi", *Belleten*, sayı: 151 (Ankara 1974), s. 379-443.

———, "Yayla İmamı Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 3 (İstanbul 1973), s. 213-272.

Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İncleme (1793-1826)*, İstanbul 2016.

———, "İstanbul'un İaşesinde Nizâm-ı Cedid: Zahire Nezâretinin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 2004), s. 113-142.

———, "Nizam-ı Cedid'den Vaka-yı Hayriyeye Osmanlı Askeri Dönüşümü, 1793-1826", *Türkiye Araştırmaları Merkezi Tez-Makale Sunumları*, İstanbul 28 Mart 2009 (Yayımlanmış Bildiri).

———, "Talim ve Terbiye ya da III. Selim Devrinde Modern Neferin İcadı", *I. Osmanlı Askeri Tarihi Semineri*, Bilkent Üniversitesi Ankara 21-23 Mart 2008.

———, "Yıkıcı Emeğin İstihdam Kapısı Olarak Ordu (1774-1826)", *II. Osmanlı Askeri Tarihi Semineri*, İstanbul Üniversitesi İstanbul 10-11 Mayıs 2010.

———, "Kıyafet ve Devlet: XVIII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kıyafet Uygulamalarına Karşılaştırmalı Bir Bakış", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, 20-24 Eylül 2010 (Baskıda).

———, "Sultanın Kapısında Tâlim Etmek: Osmanlı'da Modern Neferin Doğuşu (1790-1826)", *Tarih Vakfı Ankara Tartışmaları*, Ankara 23 Aralık 2010.

———, "Osmanlı Ordusunda Modern Avrupa Talimine Geçiş: Nizâm-ı Cedîd ve Fransız Avcı Talimi", *Askerî Tarih Konferansları*, Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 12 Mayıs 2011.

———, "Nizâm-ı Cedîd", *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 103-121.

G. Gawrych, "Seyh Galib and Selim III: Mevevism and the Nizam-ı Cedid", *International Journal of Turkish Studies*, IV (1987), s. 91-114.

Gül Akyılmaz, "Sultan III. Selim'in Politika Anlayışı ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 660-670.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan III. Selim ve Koca Yusuf Paşa", *Belleten*, sayı:154 (Ankara 1975), s. 233-256.

Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimata Kadar Islâhât Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 8 (İstanbul 1999), s. 25-64

———, "İgnatius Mouradgea d'Ohsson (Muradcan Tosunyan)", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 247-314.

———, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizam-ı Cedid'e Dair Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul 1987), s. 387-479.

———, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar ve Siyasi Ahlak (1790-1856)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s. 35-45.

———, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane (1776-1826)*, İstanbul 1995.

———, "Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun", *DİA*, XXXI, 516-518.

Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedîde Dâir Eseri*, Ankara 2001.

Koca Sekbanbaşı Risalesi, haz. Abdullah Uçman, İstanbul tsz.

M. Tayyip Gökbilgin, "Sekban", *İA*, X, 327.

———, "Nizâm-ı Cedit", *İA*, IX, 309-318.

Maurice Herbette, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Morali Esseyyit Ali Efendi" (1797-1802)*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 1997.

Mehmet Mert Sunar, "Ocak-ı Âmire'den Ocak-ı Mülgâ'ya Doğru: Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 497-527.

Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Mühendishâne'nin Kuruluşu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 54 (İstanbul 1998), s. 4-11.

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1988.

Nizâm-ı Cedîd Kanunları (1791-1800), haz. Yunus Koç-Fatih Yeşil, Ankara 2012.

Osman Özkul, *III. Selim Döneminde Osmanlı Ulemâsı ve Yenileşme Konusundaki Tutumları: 1789-1807*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

Sema Arıkan, *Nizâm-ı Cedit'in Kaynaklarından Ebubekir Râtib Efendi'nin Büyük Layihası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

Stanford J. Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri", *Türkler, XII,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 609-628.

———, "The Established Ottoman Army Corps Under Selim III (1789-1807)", *Der Islam*, 40 (1965), s. 142-184.

———, "The Origins of Ottoman Military Reform: The Nizam-ı Cedid Army of Sultan Selim III", *Journal of Modern History*, 37 (1965), s. 291-306.

Thomas Navd, "Reform and the Conduct of Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807", *JAOS*, 83 (1963), s. 295-315.

Uriel Heyd, "The Ottoman Ulema and Westernazation in the Time of Selim III and Mahmud II", *Studies in İslamic History and Civization. Scripta Hierosolymitana*, 9 (1961), s. 63-967.

Yüksel Çelik, "Nizâm-ı Cedîd'in Niteliği ve III. Selim ile II. Mahmud Devri Askeri Reformlarında Dair Tespitler (1789-1839)", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 351-366.

İsyanlar ve Kabakçı İsyanı

Ahmed Refik [Altınay], *Kabakçı Mustafa*, İstanbul 1356/1937.

Aysel Danacı Yıldız, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul 2008.

———, "III. Selim'in Katilleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXI (İstanbul 2008), s. 55-92.

———, "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", *III. Selim İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 227-238.

Ercüment Kuran, "Kabakci-oghlu Mustafa", *EI²*, IV, 322-323.

Erdoğan Keleş-Tülay Ercoşkun, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan (1807-1809)", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIII/56 (2014), s. 265-317.

Fahri Çetin Derin, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", *Tarih Dergisi*, sayı: 27 (İstanbul 1973), s. 99-110.

Georg Oğlukyan, *1806-1810 İsyanları III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, tercüme ve notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1972.

Kemal Beydilli, "Kabakcı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer'iyye", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, IV (İstanbul 2001), s. 33-48.

Musa Kılıç, *Kabakçı Mustafa İsyanı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Necmi Ülker, "1797 Olayı ve İzmir'in Yakılması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II (İzmir 1984), s. 117-157.

Özdemir Nutku, "Avusturyalı Türk Murad Efendi ve III. Selim Tragedyası", *Tarih ve Toplum*, sayı: 2 (Ağustos 1984), s. 46-51.

Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

Y. Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara 1983.

III. Selim döneminde iç isyanlar ve mahalli güçler

Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Ankara 1980.

Robert Zens, *The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815*, Doktora Tezi, University of Wisconsin-Madison, 2004.

Selda Güner, *Osmanlı Arabistanı'nda Kıyam ve Tenkil, Vehhâbî-Suûdîler (1744-1819)*, İstanbul 2013.

V.P. Mutafçieva, "XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Ayanık Müessesi", *Tarih Dergisi*, XXXI (1977), s. 163-182.

Yuzo Nagata, *Tarihte Ayanlar: Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 1997.

———, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesi*, İzmir 1999.

Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara 1977.

———, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985.

———, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları: (1791-1808)*, Ankara 1983.

III. Selim döneminde devlet ricali ve önemli şahsiyetler

Abdülkadir Özcan, "İzzet Mehmed Paşa", *DİA*, XXIII, 560-561.

Ahmet Özel, "Ayıntabî Mehmed Münib", *DİA*, IV, 245-246.

Atilla Batur, "Sürûrî Seyyid Osman", *DİA*, XXXVIII, 172-173.

Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi: Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*, İstanbul 2010.

———, "Ahmed Azmî Efendi", *DİA*, EK-I, s. 40-42.

Feridun M. Emecen, "Cezzar Ahmed Paşa", *DİA*, VII, 516-518.

Fikret Sarıcaoğlu, "Hasan Paşa, Şerif", *DİA*, XVI, 340-341.

İbrahim Güler, "Hammûde Paşa", *DİA*, EK-I, s. 527-528.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", *Belleten*, sayı: 150 (Ankara 1974), s. 215-261.

———, "Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I-II", *Belleten*, sayı: 138 (Ankara 1971), s. 245-302; sayı: 139 (Ankara 1971), s. 409-451.

———, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942.

Kemal Beydilli, "Hafız İsmail Paşa", *DİA*, XXIII, 116-117.

———, "İshak Bey", *DİA*, XXII, 525-527.

———, "Mahmud Raif Efendi", *DİA*, XXVII, 382-383.

———, "Tirsinikoğlu İsmail Ağa", *DİA*, XLI, 204-205.

———, "Yûsuf Paşa, Koca", *DİA*, XLIV, 23-25

M. Akif Aydın, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa", *DİA*, VII, 501-503.

M. Orhan Okay, "Aziz Ali Efendi", *DİA*, IV, 333-334.

Mehmet İpşirli, "Abdullah Efendi, Tatarcık", *DİA*, I, 99-100.

———, "Arapzâde Ataullah Efendi", *DİA*, III, 331.

———, "Aşir Efendi", *DİA*, IV, 8.

———, "Ataullah Mehmet Efendi, Topal", *DİA*, IV, 47.

———, "Mehmed Ataullah Efendi", *DİA*, X, 37-38.

———, "Mustafa Efendi, Hamîdîzâde", *DİA*, XXXI, 298-299.

———, "Yahyâ Tevfik Efendi", *DİA*, XLIII, 266-267.

Mücteba İlgürel, "Vâsıf Ahmed Efendi", *DİA*, XLII, 534-536.

Nil Sarı, "Behçet Mustafa Efendi", *DİA*, V, 345.

R. M. Savory, "Hasan Pasha", *EI²*, III, 253.

Selim Sırrı Kuru, "Sünbülzâde Vehbi", *DİA*, XXXVIII, 140-141.

Selman Can, "Mehmed Arif Ağa", *DİA*, XXVIII, 442-443.

Sema Arıkan, "Ebubekir Râtip Efendi", *DİA*, X, 277-278.

Dönemin Mühimme Defterlerinden yayınlananlar ve tez olarak hazırlananlar

Kadir Güney, *190 numaralı Mühimme Defteri'nin özetli transkripsiyonu ve değerlendirilmesi: H. 1203-1204, M. 1789-1790; sayfa 1-97,* Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2012.

Erbuğ Erçelebi, *190 numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi, s. 98-198,* Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2012.

Hatice Çetin Durgun, *197 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi,* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2009.

Vedat Turgut, *208 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi 1798-1800 (1213-1215)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

Fatih Akarsu, *213 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi 1801-1802 (1215-1217)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

Nurullah Nehir, *219 numaralı Mühimme Defterinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (1-60 sayfalar)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

IV. MUSTAFA DÖNEMİ (1807-1808)

IV. Mustafa dönemi genel araştırmalar

Cavid Baysun, "Mustafa IV", *İA*, VIII, 708-714.

J.H. Kramers, "Mustafā IV", *EI²*, VII, 709-710.

Kemal Beydilli, "Mustafa IV", *DİA*, XXXI, 283-285.

IV. Mustafa devri önemli şahsiyetler ve devlet ricali

Abdülkadir Özcan, "Hafid Efendi", *DİA*, XV, 111-112.

Nejat Göyünç, "Hüseyin Paşa Küçük", *DİA*, XIX, 6-8.

Selman Can, "Mehmed Emin Ağa", *DİA*, XXVIII, 460-461.

———, "Mustafa Ağa Seyyid", *DİA*, XXXI, 287.

II. MAHMUD DÖNEMİ (1808-1839)

II. Mahmud dönemi hakkında genel araştırmalar

Avigdor Levy, "Mahmud II", *EI²*, VI, 58-61.

Enver Ziya Karal, "Mahmud II", *İA*, VII, 165-170.

Kemal Beydilli, "Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994.

———, "Mahmud II", *DİA*, XXVII, 352-357.

Kevork Pamukciyan, "İkinci Sultan Mahmud'a Dair Ermeni Harfli Türkçe Dört Manzum Methiye", *Belleten*, sayı: 211 (Ankara 1990), s. 1053-1071.

Yılmaz Öztuna, *II. Mahmud*, Ankara 1989.

II. Mahmud, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.

II. Mahmud'un gezileri

Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 361-379.

———, "II. Mahmud'un Yurt İçi Gezileri", *XI. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1994, s. 1599-1606.

Ebru Erdem, *II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefernâme-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr,* Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Mehmed Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul 1994.

İmparatorluğun sosyal-siyasal durumu ve isyan hareketleri

A. Vehbi Ecer, "Osmanlı Tarihinde Vehhabi Hareketinin Sebep ve Sonuçları", *IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, Bildiriler*, III, s. 1229-1237.

A. Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965.

Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge 1985.

Charles Jelavich-Barbara, *The Establishment of the Balkan National States*, 1804-1920, Seattle 1977.

Cemal Tukin, "Mahmud II. Devrinde Haleb İsyanı", *Tarih Vesikaları*, I/4 (Ankara 1941), s. 241-244.

———, "Mahmud II. Devrinde Haleb İsyanı", *Tarih Vesikaları*, II/8 (Ankara 1942), s. 112-127.

Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965.

Erdoğan Keleş-Tülay Ercoşkun, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan (1807-1809)", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIII/56 (2014), s. 265-317.

Georg Oğlukyan, *1806-1810 İsyanları III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, tercüme ve notlar Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1972

Güzide İnkaya, *Mahmut II. Devrine Ait İsyanlar Serisinden Tekelioğlu İbrahim Beyin İsyanı (1812-1814)*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1942.

İvo Banac, "Natıonalism in Serbia", *Balkans, -A Mirror of the New İnternational Order*-Ed. G. Göksu Özdoğan-Kemali Saybaşılı, İstanbul 1995, s. 133-159.

M. Münir Aktepe, "Tuzcuoğulları İsyanı", *Tarih Dergisi*, III (İstanbul 1952-1953), s. 21-52.

Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2001.

Necmi Ülker, "Yeniçeri Ocağının İlgası Öncesi İzmir'deki Anarşiye Dair Bir Belge", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VI (İzmir 1991), s. 25-43.

Özcan Mert, "II. Mahmut Devrinde Anadolu ve Rumeli'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu (1808-1839)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 18 (İstanbul 1982) s. 33-73.

———, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Ankara 1980.

Selda Güner, *Osmanlı Arabistanı'nda Kıyam ve Tenkil, Vehhâbî-Suûdîler (1744-1819)*, İstanbul 2013.

Yuzo Nagata, *Tarihte Ayanlar: Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 1997.

Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara 1977.

———, *XVIII. yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985.

II. Mahmud dönemi Osmanlı denizciliği

Adolphus Slade, *Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seyahati*, çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Ankara 1945.

Ali İhsan Gencer, "İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıb Mektebi", *Tarih Dergisi*, sayı: 30 (İstanbul 1977), s. 301-309.

———, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985.

E. Ziya Karal, "İngiltere'nin Akdeniz Hakimiyeti Hakkında Vesikalar, 1798-1805", *Tarih Vesikaları*, sayı: 2 (Ankara 1941), s. 122-134.

Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Ankara 1994.

II. Mahmud dönemi reform hareketleri

Abdülkadir Özcan, "II. Mahmut ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, X (İzmir 1995), s. 13-39.

Ahmet Dönmez, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi, Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, İstanbul 2014.

Ahmet Şamil Gürer, *Osmanlı Ulemasının III. Selim ve II. Mahmud Reformları Karşısındaki Tavrı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul 1993.

Bernard A. Lalor, *The Politics and the Reforms of Sultan Mahmud II, 1826-1839*, Doktora Tezi, Chicago University, 1975.

Cahide Bolat, *Redif Askeri Teşkilatı (1834-1876)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

Ejder Okumuş, "II. Mahmud Dönemi Yenileşme Çabaları", *Türkler, XIV*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 647-655.

Ercüment Kuran, "II. Mahmud'un Merkeziyetçilik Siyaseti", Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu, Ankara 1992.

İhsan Hün, *Osmanlı Ordusunda Genelkurmayın Ne Suretle Teşekkül Ettiği ve Geçirdiği Safhalar*, İstanbul 1952.

İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1987.

J. M. Bastelberger, *Die militarischen reformen unter Mahmud II.: dem retter des Osmanischen reiches*, Gotha 1874.

Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Kadar Islahât Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 8 (İstanbul 1999), s. 25-64.

Necmi Şahin, *Osmanlı Askeri Teşkilatının Yeniden Yapılanma Sürecinde Muallem Bostaniyan-ı Hassa Ocağı ve Hassa Askerleri (1826-1843)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2003.

Michael Ursinus, *Regionale reformen im osmanischen reich am vorabend der tanzimat: reformen der Rumelischen proinzialgouverneure im gerichtssprengel von Manastir (Bitola) zur zeit der herrschaft Sultan Mahmud II (1808-39)*, Berlin 1982.

Reşat Ekrem Koçu, "Tarih Boyunca Fes", *Hayat Tarih Mecmuası*, I (İstanbul 1972), s. 14-19.

Roderic H. Davison, *Osmanlı'da Batı Tesiri*, çev. Mehmet Budak, Adana 1997.

Seyfettin Erşahin, *The Ottoman ulema and the reforms of Mahmud II*, Yüksek Lisans Tezi, University of Manchester,.

Stanford J Shaw, "XIX. yy. Osmanlı Reform Hareketinde 1876 Öncesi Merkezi Yasama Meclisleri", çev. Püren Özgören, *Tarih ve Toplum*, sayı: 76 (İstanbul 1990), s. 11-16; sayı: 77 (İstanbul 1990), s. 40-47.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 609-628.

Sultan II. Mahmud Devri ve Reformları Semineri, İstanbul 1990.

Şerafettin Turan, "II. Mahmut'un Reformlarında İtalyan Etki ve Katkısı", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul 1990, s. 113-125.

Tarih-i Islahat (1826-1882), çev. Ali Reşad, İstanbul 1328.

Tuncer Baykara, "II. Mahmud'un Islahatında İç Temeller: 1826-1839 Arasında Anadolu", *Tanzimat'ın 150. Yılı Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 263-270.

Uriel Heyd, "Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmut II", *Scripta Hieresolymitana*, IX (Jerusalem 1961), s. 63-96.

Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986.

Sened-i İttifak

Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, II (İstanbul 1998), s. 209-222.

Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu", Belleten, sayı: 112 (Ankara 1964), s. 603-622.

Sina Akşin, "Sened-i İttifak ve Magna Carta'nın Karşılaştırılması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XVI/27 (Ankara 1994), s. 115-123.

1821 Rum İsyanı

A. Pallis, *Greek Miscellany*, Athens 1964.

Ali Fuat Örenç, *Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, İstanbul 2008.

———, "1821 Rum İsyanı Sonrası Sisam Adası'na Verilen Yeni Statü", *Tarih Dergisi, Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, sayı: 36 (İstanbul 2000), s. 335-346.

Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Eighteenth and Nineteenth Centuries, I-II*, Cambridge 1983.

Bernard Randolph, *Ege Takımadaları -Arşipelago-* çev. Ümit Koçer, İstanbul 1998.

Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, çev. Volkan Aytar, İstanbul 1996.

Douglas Dakin, *British and American Philhellens During the War of Independence, (1821-1833)*, Salonika 1955.

Evangelia Balta, "Osmanlı Devleti'nde Rum Milleti ve Ekonomik Gelişmişlikleri", *Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti*, İstanbul 2000, s. 229-254.

---, "The Bread in Greek Lands During the Ottoman Rule", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 27 (Ankara 1994), s. 199-226.

Fevzi Kurtoğlu, *Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi*, I-II, İstanbul 1944.

Fikret Sarıcaoğlu, "Örfî Paşa'nın Rum İsyanı'nda Ege Adaları'na Dair Çalışması: Coğrafya-yı Örfî", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 155-168.

George Castellan, *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul 1993.

Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", *Osmanlı*, II, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 87-93.

Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İstanbul 1994.

Hugh Poulton, *Balkanlar*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 1993.

Kazım Batmazoğlu, *Great Powers Rivalry and the Great Indepence (1820-1832), A Research on Diplomatic History*, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

M. Murat Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988.

———, *Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar*, Ankara 1999.

Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288.

Meral Bayrak, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, II (Ankara 1999), s. 71-86.

———, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1999.

Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 2001.

Molly Mackenzie, *Türk Atinası, Unutulan Yüzyıllar (1456-1832)*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1999.

Nedim İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1 Ankara 2002, s. 471 vd.

Nurettin Tursan, *Yunan Sorunu*, İstanbul 1980.

Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 1997.

Selahattin Salışık, *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eterya Cemiyeti*, İstanbul 1968.

Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2000.

Süleyman Beyoğlu, "Girit Göçmenleri (1821-1924)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, II, (İstanbul 2000), s. 123-138.

Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk Yunan İlişkileri, Ankara 1986.

William M. Sloane, *Bir Tarih Labaratuvarı Balkanlar*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1987.

Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *III. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri, Bildiriler*, Ankara 1986, s. 114-133.

Zekeriya Türkmen, "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 859-872.

Osmanlı-Rus ilişkileri ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi

A. Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, (1798-1919)*, Ankara 1970.

Ahmet Muhtar, "Türkiye Devleti'nin En Mühim ve En Meşhûr Esfârından H. *1244-1245 (1828-1829)", Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi*, I, Ankara 1928.

Alan Fisher, "Muscovy and the Black Sea Slave Trade", *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 27-46.

Alexander Bitis, "1828-1829 Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 703-720.

Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.

Fehmi İsmail, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Belleten*, sayı: 181 (Ankara 1982), s. 73-120.

James Brown, *Bir Milletin Bir İmparatorlukla Savaşı: 1828-1829: Türk-Rus Harbi*, trc. Ali Rıza Seyfi, İstanbul 1940.

Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1919)*, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1985.

Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", Belgeler, XVIII/17 (Ankara 1988), s. 365-470.

Sadık Rıfat Paşa, *1244-1245 Türk-Rus Muhârebesi ve Sâir Risâleler*, İstanbul 1298.

Şerafettin Turan, "Edirne Anlaşması", *DİA*, X, 442-443.

———, "1829 Edirne Antlaşması", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/1-2 (Ankara 1951), s. 111-151.

Ufuk Gülsoy, "1828 Yılında İstanbul'a getirilen Varna Muhacirleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII (İzmir 1992), s. 243-270.

———, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ*, İstanbul 1993.

1831 Şam Vakası

Mustafa Bıyıklı, "Şam Vak'ası (1831) ve Sonuçları", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 730-740.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve yeni ordu

Abdülkadir Özcan, "Hassa Ordusunun Temeli Muallem Bostaniyan-ı Hassa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilatı", *Tarih Dergisi, Prof. Dr. Şehabettin Tekindağ Hatıra Sayısı*, sayı: 34 (İstanbul 1983-4), s. 347-396.

Abdülkadir Özcan, "Bâb-ı Seraskeri", *DİA*, IV, 364.

———, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *DİA*, III, 457-458.

Ahmet Yaramış, *II. Mahmud Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

———, "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve Yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin Kurulması", *Türkler, XII*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 697-702.

Avigdor Levy, "The eshkenjiproject-an Ottoman attempt atgradual reform (1826)", *Abr-Nahrain*, XIV (1973-1974), s. 32-39.

———, "The Officer Corps in Sultan Mahmut's New Ottoman Army", *International Journal of Middle East Studies*, II (1971), s. 21-39.

———, "The Ottoman Ulema and the Military Reforms of Sultan Mahmud II", *Asian and African Studies*, VII (1971), s. 13-39.

———, *The Military Policy of Sultan Mahmud II, 1808-1839*, Ph. D Thesis, Harvard University 1968.

Çağatay Uluçay-Enver Kartekin, *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul 1958.

Ejder Okumuş, "II. Mahmud Dönemi Yenileşme Çabaları", *Türkler, XIV*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 647-655.

Ekmeleddin İhsanoğlu-Mustafa Kaçar, "II. Mahmut'un Mekteb-i Tıbbiye Ziyaretinde İrad Ettiği Nutkun Hangisi Doğrudur", *Tarih ve Toplum*, XIV/83 (İstanbul 1990), s. 44-48.

Ercüment Kuran, "Türk Ordusu ve Batılılaşma", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 22 (Ankara 1964), s. 11-13.

Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara 2013.

Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, İstanbul 2009.

Hamiyet Sezer, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışının Taşraya Yansıması (1826-1827)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 30 (Ankara 1998), s. 215-238.

———, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Sonrasında Meydana Gelen Askerî-Sosyal Gelişmeler (1826-1827)", *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, I, Ankara 2000, s. 67-78.

Howard A. Reed, "Ottoman Reforms and Janissaries: The Eşkinci Layihası of 1826", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, ed. Halil İnalcık, Ankara 1980, s. 193-198.

———, *A Destruction of the Janissaries by Mahmud II in June 1826*, Doktora Tezi, Princeton University, 1951.

Irene Melikoff, "L'ordre des Bektaşi apres 1826", *Turcica*, (Paris 1983) s. 155-178.

İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Reformlar ve Polonyalı Mülteci Subaylar", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 27 (1989), s. 15-21.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansûre'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazamın Takriri ve II. Mahmud'un Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, sayı: 70 (Ankara 1954), s. 223-230.

———, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, I-II, Ankara 1984.

Max Gros, *Military Reform in the Ottoman Empire: The Military Reforms of Sultan Mahmud II (1808-1839)*, Beirut 1971.

Mehmed Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293.

Mehmet Ali Beyhan, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı Üzerine Bazı Düşünceler-Vak'a-yı Hayriyye-", *Osmanlı*, VII, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 258-272.

———, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışına Dair Bir Risâle: Gülzâr-ı Fütûhât", *Ata Dergisi*, sayı: 7 (Konya 1997), s. 237-251.

Mehmet Arslan, "Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si", *Osmanlı Makaleleri*, İstanbul 2000, s. 319-370.

Mehmet Beşirli, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra Tokat ve Çevresinde Güvenlik Sorunu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (İzmir 2003), s. 15-43.

Mesut Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes: Yeniçeriliğin Kaldırılmasından Sonra Bektaşilik*, İstanbul 2008.

Musa Çadırcı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kurulması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VIII-XII, (Ankara 1975), s. 63-75.

———, "Osmanlı İmparatorluğunda Askere Almada Kur'a Usulüne Geçilmesi", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 18; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, V (1753-1908), Ankara 1984, s. 189-201.

———, "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", *I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, II, Ankara 1983, s. 92-96.

Mustafa Akdağ, "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, V/3 (Ankara 1947), s. 231-309.

Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, E. İhsanoğlu'na Armağan*, İstanbul 1995, s. 209-225.

Mübahat Kütükoğlu, "Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu: Redif-i Asâkir-i Mansûre", *Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı*, XII (İstanbul 1981-1982), s. 127-157.

———, "1826 Düzenlemesinden Sonra İzmir İhtisab Nezareti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul 1984), s. 481-520.

———, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kıyafeti ve Malzemesinin Temini Meselesi", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 519-605.

———, "Redif Askeri Giderlerini Karşılamak Üzere Alınan Bir Vergi: "İâne-i Cihâdiye", *I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler* II, Ankara 1983, s. 145-169.

Naci Çakın-Nafiz Orhon, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, III/5 (1793-1908), Ankara 1978.

Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Mehmed Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul 1994.

Tuncer Baykara, "Asakir-i Mansurenin İlk Döneminde Talim Düzeninin Değişmesi", *I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, II, Ankara 1983, s. 101-109.

———, "Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve İlk Tatbikat", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, X (İzmir 1995), s. 1-11.

———, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasının Sosyal Sonuçları", *Sultan İkinci Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul 1995, s. 147-155.

Veli Şirin, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu ve Seraskerlik*, İstanbul 2002.

Yılmaz Öztuna, "Mehterhane", "Donizetti Paşa", "Mızıka-yı Hümayun", *Türk Musiki Ansiklopedisi*, I-II, İstanbul 1969.

Yüksel Çelik, "Asâkir-i Mansûre Ordusu'nda Talim Sisteminin Değişmesi ve Avrupalı Uzmanların Rolü (1826-1839)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XIX (İstanbul 2008), s. 87-118.

Yücel Özkaya, "Anadolu'da Yeniçeriliğin Düzensizliği ile İlgili Belgeler ve İzmir'de Yeniçeriliğin Kaldırılması Hakkında Bir Belge", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXI/1-2 (Ankara 1965), s. 75-90.

Zuhal Çetiner Doğdu, "Kışla Mimarisi", *Türkler*, XII, 178-189.

Fransız İlişkileri ve Cezayir'in işgali

Ercüment Kuran, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti: (1827-1847)*, İstanbul 1957.

Zekeriya Kurşun, "II. Mahmud'un Saltanatının İlk Yıllarında Türk-Fransız İlişkilerinin Gündemi", *Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri*, ed. Mehmet İpşirli vd., İstanbul 2012, s. 103-112.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve Mısır Meselesi

Atilla Çetin, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır Valiliği*, İstanbul 1998.

E. Ziya Karal, *Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu, (1797-1802)*, İstanbul 1938.

Ercüment Kuran, "Sultan II. Mahmut ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Gerçekleştirdikleri Reformların Karşılıklı Tesirleri", *Sultan II. Mahmut ve Reformları Semineri*, İstanbul 1990, s. 107-111.

Fatih Gencer, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa Yönetimine Karşı Filistin Muhalefeti", *Belleten*, LXXIX/286 (Aralık 2015), s. 979-101.

Gilbert Sinoue, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa-Son Firavun-*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul 1999.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan İkinci Mahmud'un Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya Göndermiş Olduğu Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, sayı: 98 (Ankara 1961), s. 249-252.

———, "Amedî Mustafa Bey'in Kütahya'da Bulunan Mısır Kuvvetleri Kumandanı İbrahim Paşa'ya Mektubu", *Belleten,* sayı: 23-24 (Ankara 1942), s. 263-267.

———, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa Kuvvetleri Tarafından Saruhan, Aydın ve İzmir'in İşgaline Dair Vesikalar", *Belleten*, sayı: 185 (Ankara 1983), s. 1-30.

J. H. Kramers, "Mısır", *İA*, VIII, 242-250.

Khaled Fahmy, *Paşanın Adamları, Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, çev. Deniz Zarakolu, İstanbul 2010.

Mehmed Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1835-1841)", *OTAM*, sayı: 6 (Ankara 1995), s. 195-210.

———, "The Revolt of Cavallan Mehmet Ali Pasha (1831-1841)", *OTAM*, sayı: 5 (Ankara 1994), s. 209-226.

Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841). The Expansionist Policy of Mehmed Ali Pasa in Syria and Asia Minor and the Reaction of the Sublime Porte*, İstanbul 1998.

———, "1833 Kütahya Antlaşması'nın Yeni Bir Değerlendirmesi", Osmanlı Araştırmaları, XVII (İstanbul 1997), s. 265-287.

———, "Mehmed Ali Paşa'nın Suriye Seferi Öncesi Bu Bölgeye Yönelik Politikası ve seferin Geri Planını Oluşturan Unsurlar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XV (İstanbul 1997), s. 457-475.

P. M. Holt, *Egypt and the Fertile Crescent, 1566-1922*, Londra 1966.

Ragıp Raif-R. Ahmed, *Babıali-Hariciye Nezareti Mısır Meselesi*, İstanbul 1334.

Sebahattin Yağmur, *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Kayseri 1995.

Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile

Londra'ya Gönderilmesi", *Belleten*, sayı: 23-24 (Ankara 1942), s. 229-251.

———, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'de Hakimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", *Belleten*, sayı: 30 (Ankara 1944), s. 231-243.

———, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831-1841)*, Ankara 1945.

Yüksel Çelik, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Bâbıâli'ye Karşı Tutumu ve 1836'da Kendisi İçin Hazırlanan Suikast Planı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 20 (İstanbul 2009), s. 69-100.

Osmanlı Devleti'ndeki ilk nüfus sayımı

Cem Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu: 1500-1927*, Ankara 1996.

Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunun İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943.

Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdarî Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, sayı: 60 (Ankara 1951), s. 617-628.

Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003.

M. Akif Erdoğru, "Kıbrıs Adası'nın 1831 Tarihli Bir Osmanlı Nüfus Sayımı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XII (İzmir 1997), s. 81-93.

Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları*, İstanbul 1990, 81-106.

Musa Çadırcı, "1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1980), s. 109-132.

Turan Gökçe, "1830 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Denizli Şehri Nüfusu Hakkında Bir Değerlendirme", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VI (İzmir 1991), s. 169-182.

II. Mahmud dönemi devlet ricali ve önemli şahsiyetler

A.F.Miller, *Mustapha Pasha Bayraktar*, Moskova 1947.

Abdullah Ceylan, "Gedizli Mehmed Efendi", *DİA*, XIII, 550-551.

Abdullah Uçman, "Akif Paşa", *DİA*, II, 261-62.

Abdülkadir Özcan, "Halet Efendi", *DİA*, XV, 249-251.

———, "Hüseyin Ağa", *DİA*, XIX, 3-4.

Ahmed Müfid, *Tepedelenli Ali Paşa*, İstanbul 1324.

Ahmed Refik [Altınay], "Mahmûd-ı Sânî'nin Vâlidesi", *TOEM*, X/87 (İstanbul 1341), 217-224.

Ahmet Halaçoğlu, *Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa ve Faaliyetleri*, Isparta 2001.

Ahmet Scmiede, "Gözübüyüzâde İbrahim Efendi", *DİA*, XIV, 160-162.

Ahmet Uzun, "Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı", *Belleten*, sayı: 244 (Ankara 2001), s. 1035-1077.

Ali Akyıldız, Mümin ve Müsrif Padişah Kızı, Refia Sultan, İstanbul 1998.

Ali Fuad, *Ricâl-i Mühimme-i Siyâsiyye*, İstanbul 1928.

Ali İhsan Gencer, "Abdürrahim Muhip Efendi", *DİA*, I, 292-293.

Ali Rıza-Mehmed Galib, *XIII. Asr-ı Hicrîde Osmanlı Ricali*, I-II, yay. Fahri Çetin Derin, İstanbul 1977.

Ali Turgut, "Abdullah Eyyubî", *DİA*, I, 102-103.

Atilla Çetin, "Cezayirli Hüseyin Paşa", *DİA*, VII, 503-504.

———, "Mehmed Emin Vahîd Paşa", *DİA*, XXVIII, 468-469.

Aysel Yıldız, "Derviş Mehmed Paşa", *DİA*, EK-I, s. 322-323.

Cavid Baysun, "Ali Paşa, Tepedelenli", *İA*, I, 343-348.

Cemil Akpınar, "Hayati Ahmed Efendi", *DİA*, XVII, 14-16.

Cevat İzgi, "Müftîzâde Abdürrahim Efendi", *DİA*, XXXI, 507.

Cevdet Küçük, "Darendeli İzzet Mehmed Paşa", *DİA*, XXIII, 559-560.

———, "Hurşid Ahmed Paşa", *DİA*, XVIII, 395-396.

Dennis Skiotis, "From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise to Power of Ali of Tepedelen, 1750-1784", *IJMES*, II (1971), s. 219-244.

Enver Ziya Karal, "Mehmet Namık Paşa'nın Hal Tercemesi (1804-1892)", *Tarih Vesikaları*, II (1942), s. 220-227.

———, "Zarif Paşa'nın Hatıratı (1816-1862)", *Belleten*, sayı: 16 (Ankara 1940), s. 443-494.

Entela Muco, *Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Ercüment Kuran, "Hâlet Efendı", *EI²*, III, 90-91.

Faik Reşit Unat, "Başhoca İshak Efendi", *Belleten*, sayı: 109 (Ankara 1964), s. 89-115.

Feridun M. Emecen, "Cezzar Ahmed Paşa", *DİA*, VII, 516-518.

H. Bowen, "Ali Pasha Tepedelenli", *EI²*, I, 398-399.
Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa, Koca", *DİA*, XIX, s. 41-45.
———, "Hüsrev Paşa", *İA*, V/I, 609-616.
———, "Khosrew Pahsa", *EI²*, V, 35-36.
———, "Mehmed Hüsrev Paşa ", *İA*, 5/I, 609-616.
Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Atiye Sultan", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/125 (İstanbul 1952), s. 1200-1202.
Hamiyet Sezer, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma", *Belleten*, sayı: 233 (Ankara 1998), s. 75-105.
Hamiyet Sezez Feyzioğlu, "Sons of Tepedelenli Ali Pasha", Archivum Ottomanicum, 25 (2008), s. 173-184.
İhsan Fazlıoğlu, "Mehmed Atıf Efendi", *DİA*, XXVIII, 444.
İsmail Erdoğan, "Kassabbaşızade İbrahim", *DİA*, XXIV, 527-528.
İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Merhum Sadullah Paşa'nın Safvet ve Cevdet Paşalar ve Safvet Paşazade Refet Beyle Mektuplaşması", *Belleten*, sayı: 58 (Ankara 1951), s. 263-299.
———, "Mustafa Paşa, Bayrakdar", *İA*, VIII, 720-727.
———, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942.
J.H Mordtmann, "Hüseyin Paşa, Küçük", *İA*, V/I, 654-655.
Kamil Şahin-Hüsrev Subaşı, "Esad Muhlis Paşa", *DİA*, XI, 350.
Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *DİA*, II, 364-365.
———, "M. Emin Rauf Paşa", *DİA*, XXVIII, 465-467.
———, "Reşid Mehmed Paşa", *DİA*, XXXV, 12-14.
———, "Tepedenli Ali Paşa", *DİA*, XL, 476-479.
———, "Yûsuf Ziyâ Paşa", *DİA*, XLIV, 34-37.
M. Hüdai Şentürk, "Bezmi Alem Valide Sultan", *DİA*, VI, 108-114.
M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, II, İstanbul 1982.
M. Zeki Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*, İstanbul 1942.
Mehmed Hafid, *Sefinetü'l-Vüzerâ*, yay. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1952.
Mehmet Ali Beyhan, "Şirvanlı Fâtih Efendi", *DİA*, XXXIX, 210-211.
Mehmet İpşirli, "Abdülvehab Efendi", *DİA*, I, 285-286.
———, "Ahmed Reşid Efendi", *DİA*, II, 122-123.

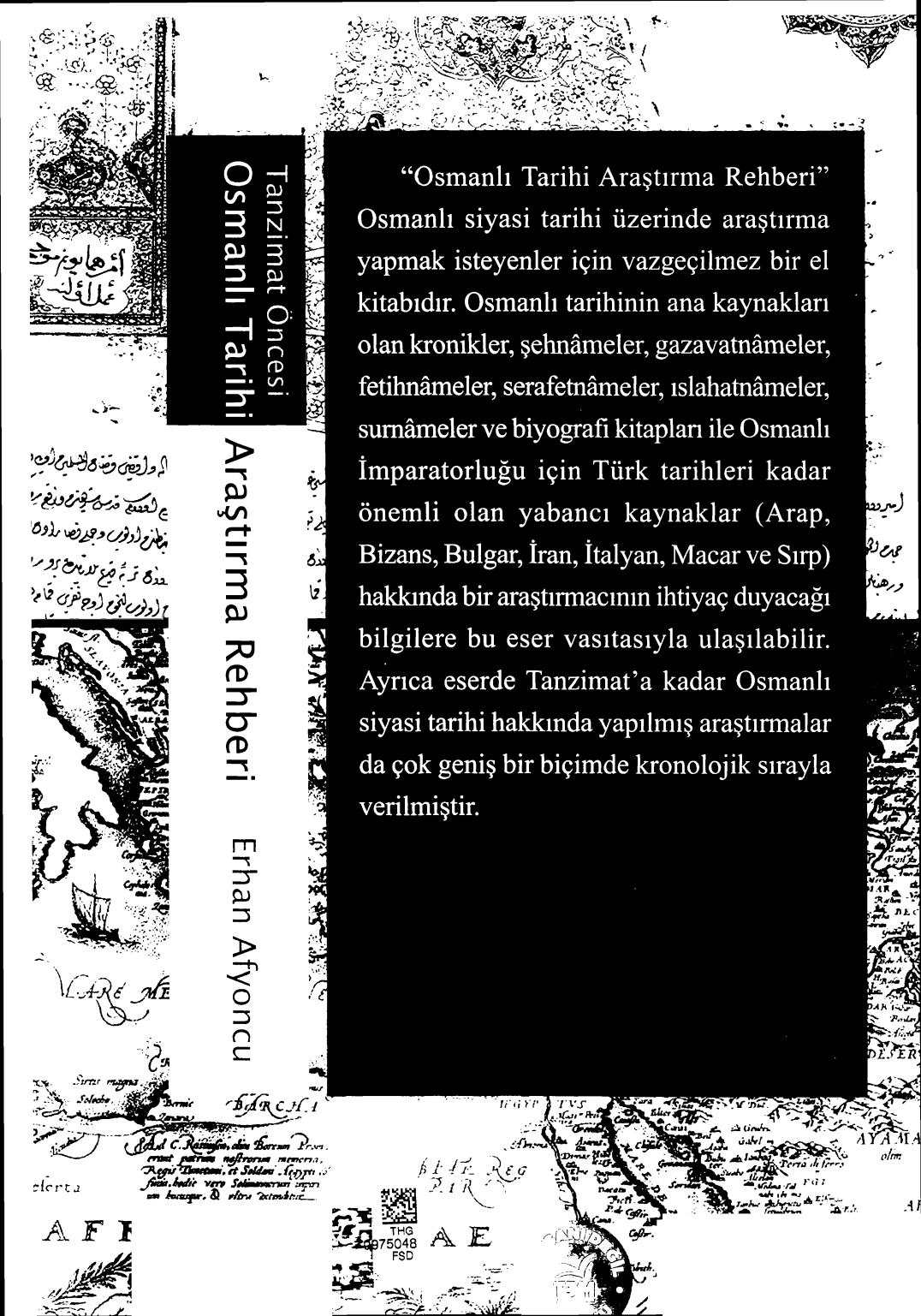
———, "Asım Efendi, Mekkîzâde", *DİA*, III, 478.
———, "Dürrîzâde Abdullah Efendi", *DİA*, X, 36-37.
———, "Halil Efendi Çerkez", *DİA*, XV, 312.
———, "Kadızâde Mehmed Tahir", *DİA*, XXIV, 97-98.
Muhammet Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa", *DİA*, XXV, 62-65.
Muhittin Serin, "Sâlih Efendi, Çemşîr Hâfız", *DİA*, XXXVI, 38.
———, "Mustafa Paşa, Buşatlı", *DİA*, XXXI, 344-345.
Mustafa L. Bilge, "Rıdvanbegoviç, Ali Paşa, *DİA*, XXXV, 50-51.
Münir Aktepe, "Husayn Pasha (Küçük)", *EI²*, III, 627-628.
Nejat Göyünç, "Hüseyin Paşa, Küçük", *DİA*, XIX, 6-8.
———, "Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, II/3-4 (İstanbul 1950-1951), s. 35-51.
Orhan F. Köprülü, "Galib Paşa Mehmed Said", *DİA*, XIII, 329-331.
P. M. Holt, "Mısır Memlüklerinden Bulut Kapan Ali Bey", çev. Nesrin Moralı, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı: 20 (İstanbul 1979), s. 40-46.
Selami Şimşek, "Süleyman Fâik Efendi", *DİA*, XXXVIII, 85-86.
Selman Can, "Mehmed Rasim Ağa", *DİA*, XXVIII, 515.
Süheyla Yenidünya, *Mehmet Sait Halet Efendi: hayatı, idari ve siyasi faaliyetleri (1760-1822)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.
Şamil Mutlu, "Mehmed Daniş Bey", *DİA*, XXVIII, 450-451.
Şehabettin Akalın, "Mehmet Namık Paşa", *Tarih Dergisi*, VII (İstanbul 1952), s. 127-146.
Şehabettin Tekindağ, "Cezzar Ahmet Paşa", *İA*, III, 156-158.
———, "Halet Efendi", *İA*, V/1, 123-125.
Şerafettin Turan, "Pertev Paşa", *İA*, IX, 554-556.
Tahsin Özcan, "Zeynelâbidin Efendi", *DİA*, XLIV, 366-367.
Vildan Serdaroğlu, "Süleyman Fehîm", *DİA*, XXXVIII, 87-88.
William Plomer, *Yanya Sultanı*, çev. Murat Belge, İstanbul 1972.
Yüksel Çelik, *Şeyhü'l-vüzerâ Koca Hüsrev Paşa, II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, Ankara 2013.
Zekeriya Kurşun, "Davud Paşa, Kölemen", *DİA*, IX, 38-39.
Zeki Sönmez, "Abdülhalim Efendi", *DİA*, I, 212.

Ziya Yılmazer,"Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi" *DİA,* XXXVIII, 334-336.
Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*, yay. Hüseyin Çelik, İstanbul 1997.

II. Mahmud'un ölümü

Ali Akyıldız, "Sultan II. Mahmut'un Hastalığı ve Ölümü", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 2001), s. 49-84.

Arslan Terzioğlu, "Sultan II. Mahmud'un Son Hastalığı ile İlgili Dr. K.A. Bernard'ın Viyana'ya Gönderdiği Raporlar ve Galatasaray'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839'da Açıldığına Dair Diğer Belgeler", *XI. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1994, s. 1579-1598.

Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi

Erhan Afyoncu

"Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi" Osmanlı siyasi tarihi üzerinde araştırma yapmak isteyenler için vazgeçilmez bir el kitabıdır. Osmanlı tarihinin ana kaynakları olan kronikler, şehnâmeler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, serafetnâmeler, ıslahatnâmeler, surnâmeler ve biyografi kitapları ile Osmanlı İmparatorluğu için Türk tarihleri kadar önemli olan yabancı kaynaklar (Arap, Bizans, Bulgar, İran, İtalyan, Macar ve Sırp) hakkında bir araştırmacının ihtiyaç duyacağı bilgilere bu eser vasıtasıyla ulaşılabilir. Ayrıca eserde Tanzimat'a kadar Osmanlı siyasi tarihi hakkında yapılmış araştırmalar da çok geniş bir biçimde kronolojik sırayla verilmiştir.

THG
975048
FSD